

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

බුද්දකනිකායෙ

නෙත්තිවිභාවිනී

ගන්ථාරම්භකථා

යජිතබ්බං යජිත්වාන, නමිතබ්බං නමාමහං;
යජනාද්‍යානුභාවෙන, අන්තරායෙ ජහං සදා.

යෙන යා රචිතා නෙත්ති, යෙන සා අනුමොදිතා;
යෙහි සංවණ්ණනා කතා, තෙසානුභාවනිස්සිතො.

කිඤ්චි කිඤ්චි සරිත්වාන, ලීනාලීනානුසන්ධ්‍යාදිං;
කරිස්සං ජිනසුත්තානං, හිතං නෙත්තිවිභාවනං.

අප්පමෙය්‍යගුණො මහාධම්මරාජවිභයො භවෙ;
අච්ඡරියො අබ්භූතො යො, බොධිසම්භාරපුරුණො.

නානාරට්ඨිස්සරිස්සරො, සෙට්ඨො සාසනපග්ගහො;
පාසංසරාජපාසංසො, නරාවින්තෙය්‍යවින්තකො.

වින්තිතකාරකො රාජා, සිරට්ඨිමාලපාලකො;
අපෙය්‍යපෙය්‍යකො මහාවෙත්‍යාදිකාරකො සදා.

අස්සාමච්චෙන ඛ්‍යත්තෙන, ජිනවක්කහිතත්ථිනා;
අනන්තසුක්ඛිනාමෙන, සක්කච්චං අභියාවිතො.

කාමං සංවණ්ණනා කතා, ථෙරාසහෙහි ගම්භීරා;
ගම්භීරත්තා තු ජානිතුං, ජිනපුත්තෙහි දුක්කරා.

තස්මා යාවිතානුරූපෙන, කරිස්සං සාදරං සුණං;
සිස්සසික්ඛනායානුගං, යොත්තං නෙත්තිවිභාවනන්ති.

1. සච්චගහවාරඅත්ථවිභාවනා

තත්ථ යස්ස සික්ඛත්තයසච්චගහස්ස නවච්චගස්ස සත්ථුසාසනවරස්ස
අත්ථසංවණ්ණනං යං නෙත්තිජපකරණං කාතුකාමො, තස්ස නෙත්තිජපකරණස්ස
නිස්සයං විසයභූතං සංවණ්ණෙතබ්බසහිතං, සංවණ්ණෙතබ්බං ඵව වා

සලොකපාලෙන තිලොකෙන සදා පුජෙතබ්බස්ස වෙව නමස්සිතබ්බස්ස ව
නරුත්තමස්ස සත්ථුනො සාසනවරං විදුහෙව ඤාතබ්බං. එතං සාසනවරං තාව
දස්සෙත්තො තංජනකෙන, තංචිජානකවිදුහි ව නියමෙතුං,
රතනත්තයගුණපරිදීපනඤ්ච කාතුං -

“යං ලොකො පුජයතෙ, සලොකපාලො සදා නමස්සති ව;
තස්සෙත සාසනවරං, විදුහි ඤෙය්‍යං නරවරස්සා” ති. - පටිමගාථමාහ;

ඉමාය හි පටිමගාථාය “එතං සාසනවරං ඤෙය්‍ය” න්ති එත්තකමෙව
එකන්තනො කරුණවිසෙසභාවෙන අධිජ්ජෙතං. එතෙනෙව විසෙසකරුණෙන
එකන්තාධිජ්ජෙතනෙත්තිවිසයසාසනවරස්ස දස්සිතත්තා.
එකන්තාධිජ්ජෙතසාසනවරමෙව නෙත්තිසංවණ්ණනාය සංවණ්ණෙතබ්බත්තා
විසයං තෙනෙව චක්ඛති අට්ඨකථාවරියො -

“එතං ඉදානි අම්හෙහි විහජිතබ්බහාරනයපට්ඨානවිචාරණවිසයභූතං
සාසනං ආදිකල්‍යාණතාදිගුණසම්පත්තියා වරං අග්ගං උත්තමං
නිපුණඤාණගොචරතාය පණ්ඩිතවෙදනීයමෙවා” ති (නෙත්ති. අට්ඨ.
සඬගභවාරචණ්ණනා) ව,

“එතං තිව්ධම්පි ‘සාසනවර’ න්ති පදෙන සඬගණ්හිත්වා තත්ථ යං පට්ඨං,
තං ඉතරෙසං අධිගමුපායොති සබ්බසාසනමූලභූතං, අත්තනො පකරණස්ස ව
විසයභූතං පරියත්තිසාසනමෙවා” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. සඬගභවාරචණ්ණනා)
ව,

“ඉදානි යං චුත්තං ‘සාසනවරං විදුහි ඤෙය්‍ය’ න්ති, තත්ථ
නෙත්තිසංවණ්ණනාය විසයභූතං පරියත්තිධම්මමෙව පකාරන්තරෙන
නියමෙත්වා දස්සෙතු” න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. සඬගභවාරචණ්ණනා) ව.

තත්ථ පරියත්තිසාසනස්සාපි මූලං භොතිති චුත්තං “සබ්බසාසනමූලභූත” න්ති.
එතෙන කම්මසාධනෙනපි අධිජ්ජෙතත්ථෙ සිද්ධෙ නානාවිධසාධකච්චනං
නානාවාදානං අනොකාසකරුණත්ථාය කතං. ස්වාක්ඛාතතාදිධම්මගුණා පන
සාසනස්ස විසෙසදෙසකනරවරසද්දෙන වා පරිදීපකත්ථභාවෙන වා දීපිතා
අවිනාභාවතො. සාසනවරස්ස පන ජනකසම්බන්ධිපෙක්ඛත්තා “නරවරස්සා” ති
චුත්තං. තෙන ව අග්ගපුග්ගලො සාසනවරජනකො වාචකත්ථසම්බන්ධිභාවෙන
චුත්තො. අනඤ්ඤසාධාරණමහාකරුණාසබ්බඤ්ඤාඤාදිගුණවිසෙසා පන
ජනකසම්බන්ධිභූතස්ස නරස්ස විසෙසකෙනවරසද්දෙන වා පරිදීපකත්ථභාවෙන වා
දීපිතො.

කිං නු සො සාසනවරජනකො නරවරො පරමත්ථොච, උදාහු පුජනීයො වෙව
නමස්සනීයො වාති චුත්තං “යං ලොකො...පෙ.... නමස්සති වා” ති, තෙන
සාසනවරජනකො නරවරො පරමත්ථොච න භොති, අථ ඛො සලොකපාලෙන

ලොකෙන සදා සබ්බකාලෙසු පුජනීයො වෙව නමස්සනීයො වාති විසෙසිතො
ථොමිතොති.

එත්ථ ව පුජනනමස්සනවෙනනාවාවකෙන වා පුජනනමස්සනසද්දෙන
එලූපවාරත්ථො පුඤ්ඤමහත්තසඬ්ඛානො පුජනීයභාවො වෙව
ආසවක්ඛයඤාණපදට්ඨානසබ්බඤ්ඤාඤාණාදිගුණසඬ්ඛානො
නමස්සනීයභාවො ව දීපකත්ථභාවෙන පරිග්ගහෙත්වා දීපිතො. තෙනාහ
අට්ඨකථාවරියො “හගවතො සදෙවකස්ස ලොකස්ස පුජනීයවන්දනීයභාවො,
අග්ගපුග්ගලභාවො ව චූච්චමානො ගුණවිසිට්ඨතං දීපෙති” තිආදි (නෙත්ති. අට්ඨ.
සඬ්ගහවාරවණ්ණනා).

තාදිසස්ස නරවරස්ස තාදිසං සාසනවරං කිං යෙන කෙනචි විඤ්ඤෙය්‍යන්ති
චුත්තං “විදුහී”ති. තෙන තිපිටකධරා අරියභූතා පණ්ඩිතා වාවකත්ථභාවෙන ගහිතා,
සුප්පටිපන්නතාදිසඬ්ඛගුණා පන වන්දධාතුවචනෙන වා දීපකත්ථභාවෙන වා
දීපිතාති. එවං පරිග්ගහෙත්වා දීපිතෙ රතනත්තයගුණෙ සන්ධාය “එවං පයමගාථාය
සාතිසයං රතනත්තයගුණපරිදීපනං කත්වා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ.
සඬ්ගහවාරවණ්ණනා) වක්ඛති, න ගාථාය නිරවසෙසත්ථෙ. තත්ථ එවන්ති එවං
සාසනවරදස්සනභූතාය පයමගාථායාති අත්ථොව දට්ඨබ්බො. අපරෙ පනාවරියා
“ඉමාය පයමගාථාය එකන්තතො අධිප්පෙතානාධිප්පෙතවචනාති වෙව
වාවකත්ථදීපකත්ථවිසෙසාති ව සුට්ඨ අච්චාරෙත්වා ‘එවං පයමගාථාය සාතිසයං
රතනත්තයගුණපරිදීපනං කත්වා’ති වචනච්ඡායං නිස්සාය සාතිසයං
රතනත්තයගුණපරිදීපනං කාතුං ‘යං ලොකොත්‍යාදිමාහා’ති ව
සාතිසයරතනත්තයගුණෙ දස්සෙත්තො ‘යං ලොකොත්‍යාදිමාහා’ති” ව වදන්ති.
තෙසං වාදො අම්භාකං නක්ඛමති. කාරණං පන මයා හෙට්ඨා චුත්තානුසාරෙන
ඤාතබ්බන්ති අයං පදානුක්කමානුරූපානුසන්ධාත්ථො.

අථ වා එකං සමයං ජම්බුවනසණ්ඛෙ නිසීදිත්වා සිස්සානං හිතං චිත්තෙන්තො,
අත්තතො අහිනීභාරසම්පත්තිං පස්සන්තො, සම්මාසම්බුද්ධෙන පසංසිතො,
මහාකච්චායනො සත්ථාරා අනුමොදිතං සාසනායත්තං නවඬ්ගස්සත්ථවණ්ණනං
සොළසභාරාදිඅනෙකත්ථවිධං නෙත්තිප්පකරණං ආරහන්තො, “යං
ලොකො”ත්‍යාදිමාහ. යදි එවං යථාචුත්තප්පකාරං නෙත්තිප්පකරණභූතං
සොළසභාරාත්‍යාදිකං ආරහිතබ්බං, තං අනාරහිත්වා කස්මා නෙත්තිප්පකරණතො
බහිභූතං “යං ලොකො”ත්‍යාදිකං ආරහිතබ්බං, සෙය්‍යථාපි අම්බං පුට්ඨො ලබ්බෙ
බ්‍යාකරෙය්‍ය, ලබ්බෙ පුට්ඨො අම්බං බ්‍යාකරෙය්‍ය, එවමෙව
නෙත්තිප්පකරණමාරහන්තො අඤ්ඤං ආරහතීති? තථාපි යස්ස යථාචුත්තස්ස
සාසනවරස්ස අත්ථසංවණ්ණනං යං නෙත්තිප්පකරණං කාතුකාමො යස්ස
නෙත්තිප්පකරණස්ස විසයභූතං සංවණ්ණෙතබ්බසහිතං, සංවණ්ණෙතබ්බං එව වා
තං සාසනවරං තාව දස්සෙත්තො තංජනකෙන, තංවිජානකවිදුහි ව නියමෙතුං,
රතනත්තයගුණපරිදීපනඤ්ච කාතුං “යං ලොකො”ත්‍යාදිමාහ. අයං
ලීනන්තරවොදනාසහිතො අනුසන්ධාත්ථො.

“යං ලොකො පූජයතෙ, සලොකපාලො සදා නමස්සති ව;
තස්සෙත සාසනවරං, විදුහි ඤෙය්‍යං නරවරස්සා”ති. —

නිග්ගහිතලොපං කත්වා රචිතා ගාථා අරියාසාමඤ්ඤලක්ඛණෙන සම්පන්නා. කථං?
පුබ්බඨිඨෙ තිංස මත්තා, අපරඨිඨෙ සත්තවිස මත්තා. සම්පිණ්ඩිතා සත්තපඤ්ඤාස
මත්තාව භවන්ති. අක්ඛරානං පන ඉමිස්සං ගාථායං සත්තතිංස. තෙසු ගරුක්ඛරා
විසති, ලහුක්ඛරා සත්තරස භවන්ති. “තස්සෙතං සාසනවර”න්ති පන සානුනාසිකං
විරුජ්ඣති.

තත්ථ නිද්දෙසත්ථො අට්ඨකථානුසාරෙන විජානිතබ්බො. සලොකපාලො
සබ්බො සත්තලොකො සක්කච්චං
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණාදිඅනෙකගුණානුස්සරණෙන වා පුප්පෙතබ්බපූජනෙන වා
පටිපත්තිපූජනෙන වා සදා සබ්බකාලෙසු සක්කච්චං යං නරවරං පූජයතෙ චෙව
නමස්සති ව, තස්ස පුප්පෙතබ්බස්ස චෙව නමස්සිතබ්බස්ස ව සත්ථුනො නරවරස්ස
තිලොකගිගස්ස මයා සංවණ්ණෙනබ්බසහිතං, සංවණ්ණෙනබ්බං ඵල වා විදුහෙව
ඤෙය්‍යං ඤාතබ්බං. නිපුණඤාණගොවරං ඵතං මයා බුද්ධියං යපිතං සාසනවරං මයා
ආරහිතබ්බස්ස නෙත්තිජපකරණස්ස විසයන්ති පයමං ජානිතබ්බං දස්සෙත්වා තස්ස
අත්ථසංවණ්ණනාහුතං නෙත්තිජපකරණං අහං ආරහිස්සාමි, තං තුමහෙ සාධවො
සුණාථ මනසි කරොථාති සමුදායයොජනා, අවයවයොජනාපි කාතබ්බා.

කථං? “සලොකපාලො ලොකො”ති විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන යොජනා.
ලොකපාලො වජ්ජෙත්වා අවසෙසො ලොකො ව න භොති, අථ බො
ලොකපාලසහිතො ලොකොති විසෙසෙති. “ලොකො පූජයතෙ චෙව නමස්සති
වා”ති කත්තුකාරකආබ්‍යාතකිරියාභාවෙන යොජනා “යො කරොති, ස කත්තා”ති
චුත්තත්තා. යො ලොකො කාරකො, සො කත්තා භොතු. යො ලොකො පූජයතෙ
චෙව නමස්සති ව, කථං සො කත්තාති? “යො කරොති, ස කත්තා”ති සුත්තස්ස
“යො කරොති කිරියං නිජ්ඣාදෙති, සො කිරියානිජ්ඣාදකො කත්තා”ති
අත්ථසම්භවතො සයනභුඤ්ජනාදිසබ්බකිරියානිජ්ඣාදකො කත්තායෙව භොති.
අයඤ්ච ලොකො පූජනනමස්සනකිරියානිජ්ඣාදකොයෙවාවාති. කථං අයං ලොකො
කිරියානිජ්ඣාදකොති? “ලොකො”ති සත්තපඤ්ඤත්තියා පරමත්ථතො
අවිජ්ජමානායපි පඤ්ඤාපෙතබ්බො සත්තානෙ පවත්තමානො භද්‍යවත්ථුනිස්සිතො
චිත්තුජ්ජාදො ගහෙතබ්බො, සො යථාරහං හෙතාධිපතිසහජාතාදිපච්චයෙන
පච්චයො නිජ්ඣාදකො භවෙ. ඵලං ලොකස්ස කත්තුකාරකභාවො විජානිතබ්බොති
පච්චයපච්චයුජ්ජපන්නභාවෙන යොජනා. එස නයො තිසු පිටකෙසුපි ඵවරුපෙසු
යානෙසු.

“යං නරවරං පූජයතෙ චෙව නමස්සති වා”ති
කම්මකාරකආබ්‍යාතකිරියාභාවෙන යොජනා “යං කරොති, තං කම්ම”න්ති
චුත්තත්තා. යං කාතබ්බං, තං කම්මං භොතු. යං පූජයති චෙව නමස්සති ව, කථං තං
කම්මන්ති? “යං කරොති, තං කම්ම”න්ති සුත්තස්ස “යං කරොති කිරියාය

සම්බන්ධයෙන්, කිරියා සම්බන්ධයෙන් කම්ම'න්ති අත්පසිභවතො කරණවාචකවචනියාදිසබ්බකිරියා සම්බන්ධයෙන් කම්මං හොත්ථෙව්. අයඤ්ච නරවරො පුජනනමස්සනකිරියා වාචකවචනියභාවෙන සම්බන්ධයෙන් සම්බන්ධයෙන් වානි. කථං අයං නරවරො වචනියොති? පුජනනමස්සනවෙනනාය ආරම්භකරණවසෙන නරවරො වචනියො, වෙනනා වාචකා, එවං වාචකවචනියභාවො හොත්ථෙව්. “යං නරවර”න්ති පඤ්ඤාත්තියා පරමත්ථතො අවිජ්ජමානායපි පඤ්ඤාපෙතබ්බො සන්තානවසෙන පවත්තමානො ලොකියලොකුත්තරගුණසහිතො ඛන්ධපඤ්චකො වුත්තො, සො ආරම්භකපච්චයෙන පච්චයො, වෙනනා පච්චයුජ්ජන්තාති පච්චයපච්චයුජ්ජන්තභාවෙන යොජනා. එස නයො තීසු පිටකෙසු එවරුපෙසු යානෙසු.

“තස්ස නරවරස්සා”ති විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන යොජනා. නරවරො නාම නිමන්තිතබ්බාදිකො න හොති, අථ බො පුජෙතබ්බො නමස්සිතබ්බො එවාති විසෙසෙති. තස්ස පුජෙතබ්බස්ස වෙව නමස්සිතබ්බස්ස ව නරවරස්ස සාසනවරන්ති පඤ්ඤාපනකභාවෙන යොජනා. සාසනවරං නාම පච්චෙකබුද්ධසාවකබුද්ධරාජරාජාදීනං සාසනවරං න හොති, පුජෙතබ්බස්ස වෙව නමස්සිතබ්බස්ස ව නරවරස්ස තිලොකස්සෙව සාසනවරන්ති නියමෙති.

“විදුහි ඤෙය්”න්ති කත්තුකාරකකිතකිරියාභාවෙන යොජනා. කත්තුභාවො හෙට්ඨා වුත්තොව. “විදුහි”ති සත්තපඤ්ඤාත්තියා පරමත්ථතො අවිජ්ජමානායපි පඤ්ඤාපෙතබ්බො සන්තානෙ පවත්තමානො සාසනවරෙ සම්මොහධංසකඤ්ඤාණසහිතො භද්දවත්ථුනිස්සිතො චිත්තුජ්ජාදො වුත්තො, සො යථාරහං හෙතාධිපතිසහජාතාදිපච්චයෙන පච්චයො නිජ්ජාදකො භවෙ. ඤා-ඉතිධාතුයා අත්ථභූතං ඤාණං පච්චයුජ්ජන්තං නිජ්ජාදෙය්”හවෙ, එවං පච්චයපච්චයුජ්ජන්තභාවෙන යොජනා.

“ඤෙය්” සාසනවර”න්ති විසෙසනවිසෙසාභාවෙන යොජනා. සාසනවරං නාම න යෙන කෙනවි ඤෙය්”හ, අථ බො විදුහෙව සන්තප්පබුද්ධකොණෙන ඤෙය්” සාසනවරන්ති විසෙසෙති.

“එතං සාසනවර”න්ති විසෙසනවිසෙසාභාවෙන යොජනා. සාසනවරං නාම මයා බුද්ධියං අට්ඨපිතං අප්පවත්තෙතබ්බං හොති, මයා ඉදානි තෙත්තිජ්ජකරණස්ස විසයභාවෙන බුද්ධියං විපරිවත්තමානං යපෙතබ්බං පවත්තෙතබ්බං සාසනවරන්ති විසෙසෙති. එතං සාසනවරං තෙත්තිජ්ජකරණස්ස විසයන්ති යොජනා කාතබ්බා. තෙනාහ “එතං ඉදානි අම්මෙහි විහජ්ජිතබ්බභාරතයපට්ඨානවිචාරණවිසයභූතං සාසන”න්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. සඬිගභවාරවණ්ණනා). ඉච්චෙවං තෙත්තියා පට්ඨගාථාය සඬිබ්බෙපෙන යොජනත්ථො සමත්තො.

තත්ථ යන්ති අනියමනරවරස්ස සත්ථුතො වාචකං පයොගවත්තසබ්බනාමං. අනියමො ව පුජනනමස්සනකිරියා අනියමිතත්තා වුත්තො, න නරවරතො අඤ්ඤාසත්තස්ස සම්භවතොති. එස නයො සෙසානියතෙසුපි තීසු පිටකෙසු.

ලෝකියන්ති එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි, තබ්බිපාකො වාති ලෝකො.එත්ථ සත්තනිකායෙ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි ලෝකියන්ති පචත්තන්ති, තබ්බිපාකො ච ලෝකියති පචත්තති, ඉති සත්තනිකායස්ස පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානං, තබ්බිපාකස්ස ච පචත්තනස්ස ආධාරභාවතො “එත්ථා” තිපදෙන නිද්දිට්ඨො සත්තනිකායො ලෝකොනාම. පූජයතෙති විග්ගහවිරහිතං ආබ්‍යාතපදං, සක්කච්චං පූජනං කරොති.

ලෝකං පාලෙන්ති ලෝකපාලා, පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානඤ්චෙව තබ්බිපාකස්ස ච පචත්තනාධාරත්තා ලෝකා ච. කෙ තෙ? චත්තාරො මහාරාජානො, ඉන්ද්‍රියමචරුණකුට්ඨො වා, ඛත්තියචතුමහාරාජසක්කසුයාමසන්තුසිතසුනිම්මිතපරනිම්මිතවසචත්තිමහාබ්‍රහ්මාද යො වා. පාලනඤ්චෙත්ථ ඉස්සරියාධිපථිචෙන තංතංසත්තලෝකස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤවිහෙසනනිවාරණාදිආණාපචත්තාපනයසපරිවාරට්ඨානන්තරාදිනියාද නා, සහ ලෝකපාලෙහි යො චත්තති ස්ලෝකපාලො. අථ වා යෙ හිරොත්තජ්ජා ලෝකං පාලෙන්ති, ඉති පාලනතො තෙ හිරොත්තජ්ජා ලෝකපාලා. තෙනාහ භගවා “ද්වෙමෙ, හික්ඛෙවෙ, සුක්කා ධම්මා ලෝකං පාලෙන්ති” ති (අ. නි. 2.9; ඉතිවු. 42). ලෝකපාලෙහි හිරොත්තජ්ජෙහි සමන්තාගතො ලෝකො ස්ලෝකපාලො නාම. හිරොත්තජ්ජසම්පන්නො හි සජ්ජුරියො ලෝකො සක්කච්චං සදා සබ්බකාලෙසු පූජයති චෙව නමස්සති ච පාපහිරිජ්ගුවිජනතො, ධම්මච්ඡන්දවත්තතාය ච.

අඤ්ඤෙ පන පූජෙත්තා නමස්සන්තාපි කදාවියෙව පූජෙන්ති නමස්සන්ති, න සබ්බදාති. සදාති පූජනනමස්සනකාලවාචකවිග්ගහවිරහිතං විකජ්ජනාමං, සබ්බනාමං වා. නමස්සන්ති විග්ගහවිරහිතං ආබ්‍යාතපදං, සක්කච්චං නමස්සනං කරොති. තස්සෙතාති එත්ථ තස්සාති නියමවාචකං පයොගචන්තසබ්බනාමං විග්ගහවිරහිතමෙව. නියමො ච පූජනනමස්සනකිරියාය විසෙසිතො. තස්මා තස්ස පූජනනමස්සනකිරියාය නියමිතබ්බස්ස පූජෙතබ්බස්ස නමස්සිතබ්බස්ස නරවරස්සාති අත්ථො යුත්තොව. සෙසනියමෙසු අඤ්ඤෙසුපි එසෙව නයො. එතන්ති ආචරියෙන විහජ්ජිතබ්බාරනයපට්ඨානවිවාරණවිසයභූතස්ස සාසනවරපරාමසනං පයොගචන්තසබ්බනාමං විග්ගහවිරහිතං.

සාසති එතෙනාති සාසනං, එතෙන නවවිධසුත්තන්තෙන, නවවිධසුත්තන්තසහිතෙන වා වරෙන සබ්බෙන සමත්ථෙ චෙනෙයො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි තිව්ධයානමුඛෙන යථාරහං සත්තෙ සාසති අනුසාසති විනෙති. ඉති සාසනානුසාසනකිරියානුසාරෙන චෙනෙයාසත්තානං ජානනපටිපජ්ජනාධිගමස්ස කාරණකරණත්තා “එතෙනා” ති පදෙන නිද්දිට්ඨං නවවිධසුත්තන්තං, නවවිධසුත්තන්තසහිතං වා වරං සබ්බං සාසනං නාම. නවවිධසුත්තන්තදෙසනාය හි චෙනෙයානං ජානනං පුරිමජානනෙන පච්ඡිමජානනං, ජානනෙන පටිපජ්ජනෙන පච්ඡිමපටිපජ්ජනෙන අධිගමො, පුරිමාධිගමෙන පච්ඡිමාධිගමො භොති. තෙන චුත්තං “සද්ධා සීලං සුතං වාගො පඤ්ඤා සද්ධාය සීලස්ස සුතස්ස වාගස්ස පඤ්ඤායා” ති (පට්ඨා. 1.1.423) ච “පයමස්ස ක්කානස්ස පරිකම්මං පයමස්ස ක්කානස්ස” ත්‍යාදි (පට්ඨා. 1.1.423) ච.

සාසධාතුයා දෙසනාසද්දො ව තංජනකො දෙසනාඤාණසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදො ව මුඛ්‍යත්ථො, තංඋපනිස්සයපච්චයා වෙනෙය්‍යානං අත්ථජානනපටිපජ්ජනඅධිගමනාදි කාරණූපචාරත්ථො, “එතෙනා”ති පදෙන චුත්තාය සාසනභූතාය නාමපඤ්ඤත්තියා කරණසත්තිසංඛ්‍යාතා උපනිස්සයපච්චයසත්ති ඵලූපචාරත්ථො. ඉති-සද්දොපි තමෙව නාමපඤ්ඤත්තියා උපනිස්සයපච්චයසත්තිං හෙතුභාවෙන පරාමසති, තස්සා සත්තියා ආධාරභූතා නාමපඤ්ඤත්ති යු-පච්චයත්ථො. එසෙව නයො තිසු පිටකෙසු එවරුපෙසු යානෙසු.

එකන්තනියානට්ඨෙත, අනඤ්ඤසාධාරණගුණතාය ව උත්තමට්ඨෙත වරං උත්තමං, පරියත්තිසාසනමහි ඵලනියාදනතො, මග්ගනියානහෙතුභාවතො ව නියානට්ඨෙත, සාවකාදිහි අජනියත්තා අසාධාරණට්ඨෙත ව උත්තමට්ඨෙත වරං, වරිතඛිඛත්ති වා වරං. යථාචුත්තස්ස සාසනස්ස පණ්ඩිතෙහි අභිපත්ථිතසම්ද්ධිහෙතුතාය වරිතඛිඛත්තා පත්ථෙතඛිඛත්තා සාසනවරං නාම, යථාචුත්තට්ඨෙත වා සාසනඤ්ච තං වරඤ්චාති සාසනවරං. ව-සද්දෙන සත්තිහෙදං, තං-සද්දෙන අත්ථාහෙදං දෙස්සෙති.

විදන්තීති වීදු. යෙ පණ්ඩිතා යථාසභාවතො කම්මකම්මඵලානි, කුසලාදිහෙදෙ ව ධම්මෙ විදන්ති, ඉති විදනතො තෙ පණ්ඩිතා වීදු නාම, තෙහි. ඤාතඛිඛත්ති ඤෙය්‍යං. ඤා-ධාතුයා නිජ්ජරියායතො ආරම්මණිකං ඤාණං චුත්තං, යානූපචාරතො සාසනවරස්ස ආරම්මණපච්චයභාවො දස්සිතො, ඉති-සද්දෙන ආරම්මණපච්චයභාවො පරාමසිතො. තස්ස ඉති-සද්දෙන පරාමසිතඛිඛස්ස ආරම්මණපච්චයභාවස්ස ආධාරං සාසනවරං ණා-පච්චයත්ථොති දට්ඨඛිඛං. ඤාණං අරහතීති වා ඤෙය්‍යං, වීදුනං ඤාණං ජානනං ආරම්මණභාවෙන අරහතීති අත්ථො. ඉමස්මිං නයෙ තද්ධිතපදං දට්ඨඛිඛං.

නරති නෙතීති නරො. යො පුරිසො අත්තානං ඉත්ථිනං උච්චට්ඨානං නරති නෙති, ඉති නරනතො නයනතො සො පුරිසො නරො නාම. සො හි පුත්තභූතොපි මාතුයා පිතුට්ඨානෙ තිට්ඨති, කනිට්ඨභාතුභූතොපි ජෙට්ඨභගිනීනං පිතුට්ඨානෙ තිට්ඨති. අථ වා නරිතඛිඛො නෙතඛිඛොති නරො. සො හි ජාතකාලතො පට්ඨාය යාව අත්තතො සභාවෙන අත්තානං ධාරෙතුං සමත්ථො න හොති, තාව පරෙහි නෙතඛිඛො, න තථා අඤ්ඤො තිරච්ඡානාදිකොති. එත්ථ පන සත්ථුච්චසයතාය නරති වෙනෙය්‍යසත්තෙති නරොති අත්ථො අධිජ්ජෙතො. සත්ථා හි සත්තෙ අපායාදිතො සුගතිං වා මග්ගඵලනිඛිඛානං වා නෙතීති.

සඛ්ඛඤ්ඤාඤාඤාඤාදිඅනෙකගුණසමන්තාගතත්තා වරො උත්තමො, වරිතඛිඛො පත්ථෙතඛිඛොති වා වරො, තිලොකග්ගො. පකතියා උච්චට්ඨානට්ඨො නරො ගුණුත්තමෙන සමන්තාගතො වරො, නරො ව සො වරො වාති නරවරො. ව-ත-සද්දානං අත්ථහෙදො චුත්තොව, විසෙසනපරපදසමාසොයං. යෙන චුත්තං “අග්ගපුග්ගලස්සාති අත්ථො”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. සංඛගභවාරවණ්ණනා). අඤ්ඤ පන “නරානං, නරෙසු වා වරොති නරවරො”ති වදන්ති, තං වචනං “අග්ගපුග්ගලස්සාති අත්ථො”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. සංඛගභවාරවණ්ණනා)

අට්ඨකථාවචනෙන විරුජ්ඣති මඤ්ඤෙ. තස්ස නරවරස්සාති. ඉච්චෙවං
නෙත්තිජපකරණස්ස ආදිගාථාය සමාසෙන ච වචනත්ථො සමත්තො.

සරුපත්ථො යොජනත්ථවචනත්ථානුසාරෙන විජානිතබ්බො. තථාපි විසුං සුට්ඨු
ජානනත්ථාය පුන වත්තබ්බො. “ය”න්ති පදස්ස
අනඤ්ඤසාධාරණසබ්බඤ්ඤනඤ්ඤාණාදිඅනෙකගුණසම්පන්නො සලොකපාලෙන
ලොකෙන පුජෙතබ්බො වෙව නමස්සිතබ්බො ච සාසනවරදෙසකො තිලොකග්ගො
සරුපත්ථො. “ලොකො”ති පදස්ස යථාචුත්තලොකපාලසහිතො
සද්ධාවාගාදිසම්පන්නො සබ්බසත්තලොකො සරුපත්ථො. ලොකසද්දො
එකවචනායුත්තොපි ජාතිසද්දත්තා නිරවසෙසතො සත්තෙ සඬගණ්භාති යථා
“මහාජනො”ති. කාමඤ්චෙන්ථ ලොකසද්දො “ලොකවිදු”ත්තාදීසු
සඬබාරභාජනෙසුපි පවත්තො, පුජනනමස්සනකිරියාසාධනත්තා පන
සත්තලොකෙව වාචකභාවෙන පවත්තොති. තෙනාහ
“පුජනකිරියායොග්‍යභූතතාවසෙනා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. සඬගහවාරවණ්ණනා).

පුජයතෙති එත්ථ පුජනකිරියාය මුඛ්‍යතො පුජනසඬබාතො පුජෙන්නානං
චිත්තුප්පාදො සරුපත්ථො, එලූපවාරෙන තංචිත්තුප්පාදස්ස
ආරම්මණපකතූපනිස්සයභූතා චුත්තජපකාරා සබ්බෙ බුද්ධගුණා සරුපත්ථා. තෙ-
විහත්තිපච්චයස්ස පුජනකිරියාසාධකො චුත්තජපකාරො ලොකො ච සරුපත්ථො,
එවං සති අත්ථහෙදාභාවතො ද්විසු වාචකෙසු එකොව වාචකො වත්තබ්බො, කස්මා
එකස්මිං අත්ථෙ ද්වෙ වාචකා චුත්තාති? නායං දොසො ද්වින්නං වාචකානං
සාමඤ්ඤවිසෙසවාචකත්තා. ලොකසද්දො හි පුජනකිරියාසාධකො,
අඤ්ඤකිරියාසාධකො ච වදන්ති සාමඤ්ඤවාචකො ච හොති. පුජයතෙ-සද්දො
ලොකපුජනඉත්ථිපුජනපුරිසපුජනතිරච්ඡානපුජනාදිකිරියාසාධකඤ්ච වදන්ති
සාමඤ්ඤවාචකො. තස්මා පුජයතෙ-සද්දො ලොකසද්දස්ස සරුපත්ථො,
පුජනකිරියාසාධකො ච න අඤ්ඤකිරියාසාධකොති නියමෙති. ලොකසද්දො ච
පුජයතෙසද්දස්ස සරුපත්ථො පුජනකිරියාසාධකො. ලොකො පන
පුජනකිරියාසාධකො ඉත්ථිපුරිසතිරච්ඡානාදිකොති නියමෙති. තීසු පිටකෙසු
අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු යානෙසු එසෙව නයො.

“සලොකපාලො”ති පදස්ස යථාචුත්තසෙට්ඨලොකපාලසහගතො,
පුජනනමස්සනකිරියාසාධකො ච සත්තනිකායො සරුපත්ථො. “සදා”ති පදස්ස
රත්තිදිවසකාලො අතීතහගවතො ධර්මානකාලො තතො පරකාලො අභිනීභාරතො
යාව සාසනන්තරධානා කාලො තතො පරකාලො සරුපත්ථො. සො පන
අනාගතබුද්ධුප්පජ්ජනකාලො අතීතසම්මාසම්බුද්ධෙ ඉදානි පුජයන්ති නමස්සන්ති
විස පුජයිස්සති වෙව නමස්සිස්සති ච. නමස්සන්ති එත්ථ නමස්සනකිරියාය මුඛ්‍යතො
නමස්සනසඬබාතො චිත්තුප්පාදො සරුපත්ථො, එලූපවාරෙන තංචිත්තුප්පාදස්ස
ආරම්මණපකතූපනිස්සයභූතා චුත්තජපකාරා සබ්බෙ බුද්ධගුණා සරුපත්ථා. ති-
විහත්තිපච්චයස්ස නමස්සනකිරියාසාධකො යථාචුත්තසත්තනිකායො ලොකො ච
සරුපත්ථො, අත්ථහෙදාභාවෙපි ද්වින්නං වාචකානං පවත්තභාවො හෙට්ඨා

වුන්තොව. “චා”ති පදස්ස ඉධෙකච්චො පුජෙත්තොපි න නමස්සති, නමස්සන්තොපි න පුජෙති ව, අයං පන සත්තනිකායො ලොකො පුජයති චෙව නමස්සති චාති සමුච්චයත්ථො සරුපත්ථො.

තස්සාති එත්ථ තං-සද්දස්ස සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණාදිඅනෙකගුණසමන්තාගතො පුජෙතබ්බො නමස්සිතබ්බො තිලොකග්ගො සත්ථා සරුපත්ථො, ඡට්ඨිවිහත්තියා ජනකස්ස නරවරස්ස ජඤ්ඤෙන සාසනවරෙන සම්බන්ධො පධානසරුපත්ථො, ජඤ්ඤසාසනවරස්ස ජනකෙන නරවරෙන සම්බන්ධො අපධානසරුපත්ථො. තීසු පිටකෙසු එවරුපෙසු අඤ්ඤෙසුපි එසෙව නයො.

“එත”න්ති පදස්ස ආවරියෙන විහජිතබ්බහාරනයපට්ඨානවිචාරණවිසයභූතං සාසනං සරුපත්ථො. “සාසනවර”න්ති පදස්සාපි තමෙව සරුපත්ථො, එතං සාසනවරං පරියත්තිපට්ඨපත්තිපට්ඨෙධහෙදෙන තිව්ධම්පි පරියත්තිසාසනමෙව සබ්බසාසනමූලභූතත්තා, තෙත්තිජපකරණස්ස විසයභූතත්තා ව විසෙසනො අධිජ්ජෙනං තස්ස මූලභූතභාවතො විනයසංවණ්ණනාදීසු බහුපකාරෙන දස්සිතොති අම්හෙහි න වත්තබ්බො. වදන්තොපි අඤ්ඤං රචිතබ්බං රචිතුං අසමත්ථොව හුත්වා වදන්ති ගහිතබ්බො වදෙය්‍ය.

තං පන පරියත්තිසාසනං විමුත්තිරසවසෙන එකවිධං, ධම්මවිනයවසෙන ද්විධං, විනයපිටකසුත්තන්තපිටකඅභිධම්මපිටකවසෙන තිව්ධං, ආණාදෙසනාවොහාරදෙසනාපරමත්ථදෙසනාවසෙන තිව්ධං, යථාපරාධසාසනායථානුලෝමසාසනායථාධම්මසාසනාහෙදෙනපි තිව්ධං, සංවරාසංවරකථාදිට්ඨිවිනිවෙය්‍යකථානාමරුපපරිච්ඡෙදකථාහෙදෙනපි තිව්ධං. එත්ථ ව දෙසනා දෙසකාධිනා, සාසනං සාසිතබ්බායත්තං, කථා කථෙතබ්බත්ථාපෙක්ඛාති විසෙසො. දීඝනිකායො, මජ්ඣිමනිකායො, සංයුත්තනිකායො, අභිගුත්තරනිකායො, චූද්දකනිකායොති නිකායහෙදෙන පන පඤ්චවිධං; සුත්තගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණගාථාඋදානඉතිවුත්තකජාතකඅබ්භූතධම්මවෙදල්ලහෙදෙන පන නවවිධං; ධම්මක්ඛන්ධහෙදෙන පන චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සවිධං; “සංකිලෙසභාගියවාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියඅසෙක්ඛභාගියාති අමිස්සාති වත්තාරි; සංකිලෙසභාගියවාසනාභාගියසංකිලෙසභාගියනිබ්බෙධ භාගියසංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියවාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියාති මිස්සකදුකාති වත්තාරි; සංකිලෙසභාගියවාසනාභාගියඅසෙක්ඛභාගියසංකිලෙසභාගියවාසනා භාගියනිබ්බෙධභාගියාති මිස්සකතිකාති ද්වෙ; තණ්හාසංකිලෙසදිට්ඨිසංකිලෙසදුච්චරිතසංකිලෙසතණ්හාවොදානභාගියදිට්ඨිව-උදානභාගියදුච්චරිතවොදානභාගියාතිඡා”ති (තෙත්ති. 89) සොළසන්තං සුත්තානං හෙදෙන සොළසවිධං; “ලොකියලොකුත්තරලොකියලොකුත්තරසත්තාධිට්ඨානධම්මාධිට්ඨානසත්තධම්මා ධිට්ඨානඤ්ඤාණඤ්ඤාය-ඤ්ඤාණඤ්ඤායදස්සනභාවනාදස්සනභාවනාසකච්චනපරච්චනසකච්චනපරච්චන

විස්සජ්ජනිය අවිස්සජ්ජනිය විස්සජ්ජනිය අවිස්සජ්ජනිය කම්ම විපාක කම්ම විපාක කුසල
 අකුසල කුසලාකුසල අනුඤ්ඤාතපටික්ඛිත්ත අනුඤ්ඤාතපටික්ඛිත්ත ඵස්ස භෙදෙන
 අට්ඨවිසතිවිධ”න්ති (නෙත්ති. 112) එවමාදිබ්බවිධං පරියත්තිසාසනං
 නෙත්තිජ්ජකරණස්ස විසෙසතො විසයං. තස්ස විසයභාවෙ සති
 පටිපත්තිපටිවෙධසඬ්ඛාතං සාසනද්වයමිපි තම්මුලකත්තා විසයං භොති
 පරියායතොති දට්ඨබ්බං.

“විදුහි”ති පදස්ස යථාචුත්තසාසනවරස්ස
 සපරසන්තානපවත්තනපවත්තාපනාදිවසෙන විජානනසමත්ථො
 සණ්ඨසුබ්බමඤ්ඤාණාදිගුණසම්පන්නො කල්‍යාණපුපුජ්ජනසොතාපන්නාදිකො
 පුග්ගලො සරුපත්ථො. “ඤ්ඤාය”න්ති පදස්ස තාදිසෙහි විදුහි
 සණ්ඨසුබ්බමඤ්ඤාණාදිනා විජානිතබ්බං සාසනවරං සරුපත්ථො. “නරවරස්සා”ති
 පදස්ස එකවිධාදිභෙදස්ස සාසනවරස්ස ජනකො අනෙකගුණසම්පන්නො
 තිලොකග්ගො සරුපත්ථො. ඉව්වෙවං නෙත්තියා ආදිගාථාය සරුපත්ථො
 සඬ්ඛෙපෙන විජානිතබ්බො.

එවං තස්සා අනුසන්ධායාදිනං ජානිතබ්බභාවෙ සතිපි අජානන්තො විය පුච්ඡිත්වා
 දොසං ආරොපෙත්වා පරිහාරවසෙනාපි ගම්භීරාධිප්පායස්ස අනාකුලස්ස
 විසෙසජානනං භවිස්සති. තස්මා පුච්ඡිත්වා දොසං රොපෙත්වා පරිහාරවසෙන
 ගම්භීරාධිප්පායං සම්පිණ්ඩෙත්වා කථයිස්සං. අම්භාකාවරිය කිමත්ථං. “යං
 ලොකො”ත්තාදිමාහ? නෙත්තිජ්ජකරණං කාතුං. එවං සති නෙත්තිජ්ජකරණභූතං
 “සොළසභාරා නෙත්ති”ත්තාදිකං එව වත්තබ්බං, කස්මා තං අවත්වා තතො
 නෙත්තිජ්ජකරණතො අඤ්ඤං “යං ලොකො පුජයතෙ”ත්තාදිමාහ. සෙය්‍යථාපි
 සමුද්දං ගච්ඡන්තො හිමවන්තං ගච්ඡති, හිමවන්තං ගච්ඡන්තො සමුද්දං ගච්ඡති,
 එවමෙව නෙත්තිජ්ජකරණං කරොන්තො සාසනවරදස්සනං කරොතිති? සච්චං,
 තථාපි යස්ස සංවණ්ණනං නෙත්තිජ්ජකරණං කාතුකාමො තං සාසනවරං පඨමං
 දස්සෙතුං. “යං ලොකො”ත්තාදිමාහ. එවං සති “එතං සාසනවර”න්ති එත්තකමෙව
 වත්තබ්බං, කස්මා “යං ලොකො”ත්තාදි චුත්තන්ති? තං සාසනවරං ජනකෙන
 නරවරෙන නියමෙත්වා ථොමෙතුං චුත්තං. තථාපි “තස්ස නරවරස්සා”ති
 එත්තකමෙව වත්තබ්බං, කස්මා “යං ලොකො”ත්තාදි චුත්තන්ති? තං ජනකං
 නරවරං ලොකපාලෙන ලොකසෙට්ඨෙන සද්ධිං සබ්බෙන ලොකෙන
 පුජනියනමස්සනියභාවෙන ථොමෙතුං. “යං ලොකො”ත්තාදි චුත්තං. පුජෙන්නාපි
 වන්දිත්වා පුජෙන්නි, තස්මා “පුජයතෙ”ති එත්තකමෙව වත්තබ්බන්ති? තථාපි කෙච්චි
 කෙසඤ්චි පුජාසක්කාරාදිනි කරොන්නාපි තෙසං අපාකට්ඨගුණතාය නමස්කාරං න
 කරොන්ති. එවං භගවතො යථාභූතඅබ්භූග්ගසද්දතාය පන භගවන්තං පුජෙත්වාපි
 වන්දතියෙවාති දස්සෙතුං. “නමස්සති ථා”ති චුත්තං. පුජෙන්නො, නමස්සන්තො ච
 න කදාවියෙව, අථ ඛො සබ්බකාලන්ති දස්සෙතුං. “සදා”ති චුත්තං. තාදිසස්ස
 නරවරස්ස තාදිසං සාසනවරං සණ්ඨසුබ්බමඤ්ඤාණසම්පන්නෙහි විදුහෙව
 සුබ්බමඤ්ඤාණෙනෙව ඤ්ඤායන්ති සාසනවරං ථොමෙතුං. “විදුහි ඤ්ඤාය”න්ති චුත්තං.

එත්ථ ව “පුජයතෙ, නමස්සති” ති එතෙහි පුජනනමස්සනකිරියාය හෙතුභූතා සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණාදයො අනෙකෙ ලොකියලොකුත්තරගුණා පකාසිතා හොන්ති තෙ ගුණ ආගම්ම සබ්බලොකස්ස පුජනනමස්සනවෙනනාය පවත්තනතො. තෙසු හි කිඤ්චි සරූපතො, කිඤ්චි අනුමානතො සාරිපුත්තත්ථෙරාදයො අනුස්සරන්ති, පුජෙන්නි, නමස්සන්ති. තෙන වුත්තං “අනුස්සරෙථ සම්බුද්ධ”න්ති (සං. නි. 1.249). එකදෙසගුණාපි පුජාරහා නමස්සනාරහා, කස්මා සබ්බෙපි ගුණා පකාසිතාති? සබ්බගුණදස්සනෙන
 බොධිසම්භාරසම්භරණමහාකරුණායොගසඬ්ඛාතහෙතුඤ්ඤාණපහාන-
 ආනුභාවරූපකායසම්පත්තිසඬ්ඛාතඵලහිතජ්ඣාසයිත්ථිය-
 පාකකාලාගමනදෙසනාඤ්ඤාණසඬ්ඛාතසත්තු- පකාරසම්පදාවසෙන ථොමනා දස්සිතා. තෙන අත්තහිතපටිපත්ති, පරහිතපටිපත්ති ව
 නිරූපක්කිලෙසුපගමනාපගමනඤ්ච ලොකසමඤ්ඤානුපපවත්ති, තදනතිධාවනඤ්ච වරණසම්පත්ති, විජ්ජාසම්පත්ති ව අත්තාධිපතිතා, ධම්මාධිපතිතා ව
 ලොකනාථඅත්තනාථතා ව පුබ්බකාරිකතඤ්ඤාතා ව අපරන්තපතා, අනත්තන්තපතා ව බුද්ධකරණධම්මබුද්ධභාවසිද්ධි ව පරතාරණඅත්තතාරණඤ්ච සත්තානුග්ගහවිත්තතා, ධම්මවිරත්තවිත්තතා ව පකාසිතා භවන්ති. තෙන සබ්බජ්ජකාරෙන
 අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යතාඋත්තමපුජනීයනමස්සනීයභාවපුජනනමස්සනකිරියාය ව බෙත්තඬ්ඛිතභාවං පකාසෙති. තෙන පුජනකනමස්සනකානං යථිච්ඡිතබ්බපයොජනසම්පත්ති පකාසිතාති සබ්බගුණා පකාසිතාති.

ආදිකල්‍යාණතාදිගුණසම්පත්තියා වරං අග්ගං උත්තමං, නිපුණඤ්ඤාණගොචරතාය පණ්ඩිතවෙදනීයඤ්ච, තස්මා “වරං ඤෙය්‍ය”න්ති වචනෙහි ස්වාක්ඛාතතාදයො සබ්බෙ ධම්මගුණා පකාසිතා. අරියසච්චපටිවෙධෙන
 සමුග්ගානකිලෙසසම්මොහායෙව පරමත්ථතො පණ්ඩිතා බාල්‍යාදිසමතික්කමනතො, තස්මා භාවිතලොකුත්තරමග්ගා, සවිජ්ඣතසාමඤ්ඤඵලා ව පුග්ගලා විසෙසතො “විදු”ති වුවවන්ති. තෙ හි යථාචුත්තසාසනවරං අවිපරිතතො ඤාතුං, තෙතුඤ්ච සපරසන්තානෙ සක්කුණන්ති. තස්මා යෙ සුජ්ජපටිපන්නතාදයො අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි සංවණ්ණිතා, තෙ අරියසඬ්ඝගුණාපි නිරවසෙසතො “විදුහී”ති පදෙන පකාසිතාති. එවං නෙත්තියා පට්ඨගාථාය “එතං සාසනවර”න්ති පදෙන සාසනත්තයං සඬ්ඝණ්ණිත්වා තත්ථ ඉතරෙසං ද්විත්තං අධිගමුපායභාවතො සබ්බසාසනමූලභූතස්ස, අත්තතො නෙත්තිජ්ජකරණස්ස ව විසයභූතස්ස පරියත්තිසාසනවරස්ස දස්සනමුඛෙන සබ්බෙ රතනත්තයගුණාපි ථොමනාවසෙන නයතොව පකාසිතා හොන්ති. නයතො හි දස්සිතා සබ්බෙ ගුණා නිරවසෙසා ගහිතා භවන්ති, න සරූපතො. තෙනාහ භගවන්තං යපෙත්වා පඤ්ඤවන්තානං අග්ගභූතො ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරොපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනමනුයුත්තො “අපිව මෙ ධම්මන්වයො විදිතො”ති (දී. නි. 2.146) භගවතාපි –

“එවං අවිත්තියා බුද්ධා, බුද්ධධම්මා අවිත්තියා;

අවිත්තියෙ පසන්තානං, විපාකො හොති අවිත්තියො”ති. (අප. මෙර 1.1.82; තෙත්ති. 95) –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ බුද්ධධම්මාති බුද්ධගුණා. අම්භාකං පන යාවජීවං රතනත්තයගුණපරිදීපනෙ අතිඋස්සාහන්තානම්පි සරූපතො නීහරිත්වා දස්සෙතුං අසමත්ථභාවො පගෙව පණ්ඩිතෙහි වෙදිතඛිබොති.

ඉච්චෙවං –

“යං ලොකො පූජයතෙ, සලොකපාලො සදා නමස්සති ව;
තස්සෙත සාසනවරං, විදුහි ඤෙය්‍යං නරවරස්සා”ති. –

නිග්ගහිතලොපවසෙන වුත්තාය ගාථාය සඬ්ඛෙපෙන කථිතො අනුසන්ධ්‍යාදිකො සමත්තොති.

“යං ලොකො පූජයතෙ, ස ලොකපාලො සදා නමස්සති ව;
තං තස්ස සාසනවරං, විදුහි ඤෙය්‍යං නරවරස්සා”ති. –

ගාථං අපරෙ පඨන්ති. තස්සාපි අනුසන්ධ්‍යත්ථො වුත්තනායොව. යොජනත්ථො පන විසෙසො. තත්ථ හි සලොකපාලො ලොකො යස්ස සත්ථුනො නරවරස්ස යං සාසනවරං සංවණ්ණෙතඛිබසහිතං, සංවණ්ණෙතඛිබං එව වා පූජයතෙ වෙව නමස්සති ව, තස්ස ලොකපාලස්ස සත්ථුනො තං පූජෙතඛිබං, නමස්සිතඛිබඤ්ච විදුහෙව විඤ්ඤාතඛිබං, එතං සාසනවරං තෙත්තිජපකරණස්ස විසයන්ති ගහෙතඛිබන්ති යොජනා. යොජනාකාරොපි හෙට්ඨා වුත්තනායොව.

විග්ගහත්ථොපි විසෙසො. ඉමස්මිඤ්ඤි නයෙ ලොකං පාලෙන්නීති ලොකපාලා, යථාවුත්තවතුමහාරාජාදයො. තෙහි ලොකපාලෙහි සහිතං සඛ්ඛලොකං පාලෙති ලොකග්ගනායකත්තාති ලොකපාලොති හගවාපි ලොකපාලසද්දෙන වුත්තො. සො හි “තස්සා”ති එත්ථ තං-සද්දෙන පරාමසීයති, තස්මා තස්ස ලොකපාලස්ස සත්ථුනො නරවරස්සාති අත්ථො ගහිතො. යදි එවං ලොකපාලො ගුණිභූතො අපධානො පධානභූතං ලොකං විසෙසෙත්වා විනිවත්තො, කථං තං-සද්දෙන පරාමසීයතීති? ලොකවිසෙසකො සමානොපි සාසනවරාපෙක්ඛනාය ජනකසාම්භාවෙන සම්බන්ධිවිසෙසභූතත්තා පධානභූතො විය පරාමසීයතීති. හගවා සාසනවරස්ස සාම්භාවෙන ගහිතො. කථං සාසනවරස්ස සාම් හගවා සාසනවරං පූජයතීති? න වායං විරොධො. බුද්ධා හි හගවත්තො ධම්මගරුතො, තෙ සඛ්ඛකාලං ධම්මමපවයමානාව විහරන්තීති. බුද්ධානඤ්ඤි ධම්මගරුධම්මාපවයමානභාවො “යංනුනාහං...පෙ.... තමෙව ධම්මං සක්කත්වා ගරුං කත්වා මානෙත්වා පූජෙත්වා උපනිස්සාය විහරෙය්‍ය”න්ති (අ. නි. 4.21) වුත්තො, තස්මා ලොකපාලො හගවා සාසනවරං පූජයතීති දට්ඨඛිබො. එවං සති ලොකපාලො හගවා සාසනවරං පූජයතීති අත්ථො යුත්තො හොතු, කථං ලොකපාලො හගවා සාසනවරං නමස්සතීති යුත්තොති? යුත්තොව “නමස්සති”ති පදස්ස ගරුකරණෙන

තන්නින්නපොණපබ්භාරොති අත්ථස්සාපි ලබ්භනතො. භගවා හි ධම්මගරුතාය සබ්බකාලං ධම්මනින්නපොණපබ්භාරභාවෙන විහරතීති. චුත්තඤ්ඤෙන “යෙන සුදං නිව්චකප්පං විහරාමී” තිආදි. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා චුත්තනායෙන වා සංවණ්ණනාසු චුත්තනායෙන වා ඤාතබ්බන්ති අමහෙහි න විත්ථාරියති.

එවං පඨමගාථාය “සාසනවර” න්ති පදෙන තිව්ධම්පි සාසනං සඬගණ්හිත්වා තත්ථ පරියත්තිසාසනමෙව අත්තනො නෙත්තිප්පකරණස්ස විසයං නියමෙත්වා දස්සෙත්තො “ද්වාදස පදානි” ත්ආදිමාහ. අථ වා පඨමගාථාය රතනත්තයථොමනෙන සහ නෙත්තිප්පකරණතාවිසයං සාසනවරං ආවරියෙන දස්සිතං, “තස්ස සාසනවරං කිං සබ්බංයෙව නෙත්තිප්පකරණස්ස විසයං, උදාහු පරියත්තිසාසනමෙවා” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා පරියත්තිසාසනභූතං සුත්තමෙවාති දස්සෙත්තො “ද්වාදස පදානි සුත්ත” න්තිආදිමාහ. තත්ථ “සාසනවර” න්ති සාමඤ්ඤෙන චුත්තම්පි පරියත්තිසුත්තමෙව සාසනවරන්ති ගහෙතබ්බන්ති අත්ථො. “තං පන කතිවිධ” න්ති වත්තබ්බන්තා “ද්වාදස පදානි” ති චුත්තං, සඬබ්බෙපතො පහෙදෙන ද්වාදසවිධන්ති අත්ථො. පහෙදතො ද්වාදසවිධම්පි බ්‍යාඤ්ජනපදඅත්ථපදතො පන දුට්ඨමෙවාති දස්සෙතුං “තං සබ්බං බ්‍යාඤ්ජනඤ්ච අත්ථො වා” ති චුත්තං. “තස්මිං ද්වයෙ එකමෙව සරූපතො නෙත්තිප්පකරණස්ස විසයන්ති විඤ්ඤෙය්‍යං, උදාහු උභය” න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා උභයන්ති දස්සෙතුං “තං විඤ්ඤෙය්‍යං උභය” න්ති චුත්තං. වචනවචනීයභාවෙන සම්බන්ධෙ යස්මිං බ්‍යාඤ්ජනෙ, අත්ථෙව ච “සුත්ත” න්ති වොභාරො පචත්තො, තං උභයං සරූපතො නෙත්තිප්පකරණස්ස විසයන්ති විඤ්ඤෙය්‍යන්ති අත්ථො. “කින්ති විඤ්ඤෙය්‍ය” න්ති වත්තබ්බන්තා “කො අත්ථො, බ්‍යාඤ්ජනං කතම” න්ති චුත්තං. ඉදං චුත්තං හොති – ඡබ්‍යාඤ්ජනපදප්පදප්පදහෙදෙන ද්වාදසවිධං බ්‍යාඤ්ජනපදඅත්ථපදවසෙන දුට්ඨං සබ්බපරියත්තිසඬබ්‍යාතං සුත්තං මම නෙත්තිප්පකරණස්ස විසයං සාසනවරන්ති ඤාතබ්බං. සරූපතො පුච්ඡිත්වා අත්ථපදං, බ්‍යාඤ්ජනපදඤ්ච සරූපතො ඤාතබ්බන්ති.

එවං පඨමගාථාය “සාසනවර” න්ති චුත්තස්ස සුත්තස්ස පරියත්තිභාවඤ්චෙව අත්ථපදබ්‍යාඤ්ජනපදභාවෙන වෙදිතබ්බන්තඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස සුත්තස්ස පටිවයුපායං නෙත්තිප්පකරණං පදත්ථවිභාගෙන දස්සෙතුං “සොළසභාරා” ත්ආදිමාහ. අථ වා දුතියගාථාය නෙත්තිප්පකරණස්ස විසයං සාසනවරං නියමෙත්වා දස්සිතං, “නෙත්ති නාම කතමා, කතිවිධා” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා නෙත්තිනාම එත්තිකාති සඬබ්බෙපතො දස්සෙතුං “සොළසභාරා” ත්ආදිමාහ. තත්ථ තස්ස සාසනස්ස සුත්තස්ස අත්ථපරියෙට්ඨි නෙත්තිසංවණ්ණනා මයා මහාකච්චායනෙන නිද්දිට්ඨා නෙත්ති නාම සොළසභාරසමුදායා පඤ්චනායසමුදායා අට්ඨාරසමුලපදසමුදායාති විජානිතබ්බාති.

තෙ භාරාදයො කෙනට්ඨෙන නෙත්ති නාම? වෙනෙය්‍යසත්තෙ අරියධම්මං නෙතීති නෙත්තීති එවමාදි අත්ථො සංවණ්ණනාසු (නෙත්ති. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) චුත්තොව. ඉමාය තතියගාථායපි “මහාකච්චානෙන නිද්දිට්ඨා” ති

පාඨයා සුන්දරො. “මහාකවිවායනෙන නිද්දිට්ඨා” ති වා පාඨයා, න සුන්දරො. ලක්ඛණඤ්ඨි මයා හෙට්ඨා චුත්තන්ති. “සොළසභාරාදිසමුදායා නෙත්ති” ති චුත්තා, තෙ භාරා සුත්තස්ස ඛ්‍යාඤ්ජනවිවයො වා හොන්ති, අත්ථවිවයො වා, නයා ව ඛ්‍යාඤ්ජනවිවයො වා හොන්ති, අත්ථවිවයො වාති විචාරණායං සති “ඉමෙ ඉමස්ස විවයො” ති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “භාරා ඛ්‍යාඤ්ජනවිවයො” ති ආදිමාහ. තත්ථ භාරා සුත්තස්ස ඛ්‍යාඤ්ජනවිවයො හොන්ති, න අත්ථවිවයො සොළසභාරානං මූලපදනිද්ධාරණං වජ්ජෙත්වා ඛ්‍යාඤ්ජනමුඛෙනෙව සංවණ්ණනාභාවතො. තයො පන නයා සුත්තස්ස අත්ථවිවයො හොන්ති, තිණ්ණං නයානං මූලපදසංඛ්‍යාතආවිජ්ජාදිසභාවධම්මනිද්ධාරණමුඛෙනෙව සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභාවතොති.

“තං උභයං සුත්තෙ සංවණ්ණනාභාවෙන කෙනවි කත්ථවිවයෙව යොජෙතඛ්ඛං, උදාහු සබ්බථා සබ්බත්ථ යොජිත” ති ප්‍රච්ඡිකඛ්ඛභාවතො තං උභයං සබ්බත්ථ සුත්තෙසු සබ්බථා යොජිතන්ති දස්සෙතුං “උභයං පරිග්ගහීත” ති චුත්තං. භාරා වෙව නයා ව උභයං සුත්තස්ස අත්ථනිද්ධාරණවසෙන පරිතො සමන්තතො ගහිතං සබ්බථා සුත්තෙසු යොජිතන්ති.

“භාරාදිසමුදායභූතං නෙත්තිසංඛ්‍යාතං සුත්තං කථං සංවණ්ණෙතඛ්ඛං සුත්තං සංවණ්ණෙති” ති වත්තඛ්ඛභාවතො චුත්තං “චුච්චති සුත්තං යථාසුත්ත” ති. නෙත්තිසංඛ්‍යාතං සංවණ්ණනාසුත්තං සංවණ්ණෙතඛ්ඛසුත්තානුරූපං යථා යෙන යෙන දෙසනාභාරොත වා අඤ්ඤෙත වා සංවණ්ණෙතඛ්ඛං, තෙන තෙන චුච්චති සංවණ්ණෙතිති අත්ථො. අථ වා “නෙත්තිසංඛ්‍යාතං සුත්තං කිත්තකං සංවණ්ණෙතඛ්ඛං සුත්තං සංවණ්ණෙති” ති වත්තඛ්ඛභාවතො චුත්තං “චුච්චති සුත්තං යථාසුත්ත” ති. තත්ථ යථාසුත්තං යං යං සුත්තං භගවතා චුත්තං, තං තං සබ්බං සුත්තං නෙත්තිසංඛ්‍යාතං සුත්තං චුච්චති වදති අස්සාදාදීනවදස්සනවසෙන සංවණ්ණෙතිති. තෙන චුත්තං “නෙත්තිනයෙන හි සංවණ්ණෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං නාම සුත්තං නත්ථි” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. සංඛ්‍යාතවාරවණ්ණනා).

“යං යං භගවතා දෙසිතං සුත්තං නෙත්තිසංවණ්ණනාය සංවණ්ණිතං, සා සංවණ්ණෙතඛ්ඛා දෙසනා ව විඤ්ඤෙය්‍යා, උදාහු දෙසිතඛ්ඛඤ්ඨා” ති වත්තඛ්ඛභාවතො “යා වෙව දෙසනා” ත්‍යාදිමාහ. යා වෙව දෙසනා පාළි සංවණ්ණිතා, සා ව, තාය දෙසනාය දෙසිතං යං ධම්මජාතං, තඤ්ච උභයං විමුත්තායතනදෙසනාසීසෙන පරිවයං කරොන්තෙහි එකන්තෙන විඤ්ඤෙය්‍යං උභයස්සෙව අනුපාදිසෙසපරිනිබ්බානපරියොසානානං සම්පත්තිනං හෙතුභාවතො. “තස්ස උභයස්ස විජානනෙ සාධෙතඛ්ඛෙ සාධෙතඛ්ඛස්ස විජානනස්ස හෙතුභූතා කතමා අනුපුබ්බි” ති ප්‍රච්ඡිකඛ්ඛභාවතො චුත්තං “තත්‍රා” ත්‍යාදි. තත්ථ තත්‍ර විජානනෙ සාධෙතඛ්ඛෙ සුත්තාදිනවච්චගස්ස සාසනස්ස අත්ථපරියෙසනා අත්ථවිචාරණා භාරනායානං අයං අනුපුබ්බි විජානනස්ස සාධෙතඛ්ඛස්ස හෙතුභූතා අනුපුබ්බි නාමාති අත්ථො. අථ වා තස්ස උභයස්ස විජානනෙ සාධෙතඛ්ඛෙ සුත්තාදිනවච්චගස්ස සාසනස්ස අත්ථපරියෙසනාය අත්ථවිචාරණාය අයං අනුපුබ්බි විජානනස්ස

සාධකබ්බස්ස හෙතුභූතා අනුප්පබ්බි නාමාති. අථ වා චක්ඛමානාය
භාරතයානුප්පබ්බියා නවවිධසුත්තන්තපරියෙසනා විජානනස්ස හෙතුභූතාති
වෙදිතබ්බා. තෙනාකාරෙනෙව අට්ඨකථායං තිධා වුත්තාති.

සඬගහවාරස්ස අත්ථවිභාවනා නිට්ඨිතා.

2. උද්දෙසවාරඅත්ථවිභාවනා

1. එවං සඬගහවාරෙන සඬබ්බෙපතො දස්සිතෙ භාරාදයො ඉදානි විභාගෙන
දස්සෙතුං “තත්ථ කතමෙ සොළස භාරා”ති ආදිදෙසනා ආරද්ධා. අථ වා
සොළසභාරාදිසමුදායා නෙත්ති නාම මයා මහාකච්චානෙන නිද්දිට්ඨාති වුත්තා,
“කතමෙ තෙ සොළස භාරා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා වුත්තං “තත්ථ සොළස
භාරා”ත්තාදි. තත්ථ තත්ථාති තෙසු සොළසභාරාදීසු. දෙසනා භාරො, විචයො
භාරො...පෙ.... සාමාරොපතො භාරොති ඉමෙ සොළස භාරාති දට්ඨබ්බා.

තත්ථ සබ්බසාධාරණත්තා භාරපදස්ස වචනත්ථො පයමං වත්තබ්බො.
කෙනට්ඨෙත භාරාති? හරියන්ති එතෙහිති භාරා. එතෙහි සංවණ්ණනාවිසෙසෙහි
සංවණ්ණියෙසු සුත්තගෙයාදීසු අඤ්ඤාණසංසයවිපල්ලාසා හරියන්ති, ඉති
අඤ්ඤාණාදිහරණකාරණත්තා “එතෙහි”ති පදෙන නිද්දිට්ඨා සංවණ්ණනාවිසෙසා
භාරා නාම, හර-ධාතුයා ආවරියස්ස වච්චෙදසද්දො, තංසමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදො
ච මුඛ්‍යත්ථො, වෙනෙය්‍යානං සංවණ්ණෙනබ්බසුත්තස්ස
අත්ථජානනාදිඤ්ඤාණසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදො කාරණූපවාරත්ථො, තස්ස
උපනිස්සයපච්චයභූතානං සංවණ්ණනාවිසෙසානං උපනිස්සයපච්චයසත්ති
එලූපවාරත්ථො, ඉති-සද්දෙන සා උපනිස්සයපච්චයසත්තියෙව පරාමසීයති.
තංසත්තිසම්පන්නා සංවණ්ණනාවිසෙසා ණ-පච්චයත්ථා භොන්ති. එස නයො
එවරුපෙසු යානෙසුපි. චිත්ථාරො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 1) වුත්තො එව.

අසාධාරණතො පන දෙසීයති එතායාති දෙසනා. එතාය සංවණ්ණනාය
සංවණ්ණෙනබ්බසුත්තත්ථො දෙසීයති සංවණ්ණියති සංවණ්ණනානුසාරෙන
ඤ්ඤාපීයති, ඉති ඤ්ඤාපනකාරණත්තා “එතායා”ති පදෙන නිද්දිට්ඨා
විසෙසසංවණ්ණනා දෙසනා නාම, න පාළිදෙසනා, පාළිදෙසනාය
සංවණ්ණෙනබ්බසංවණ්ණනාභාවෙන සහවරණතො වා දෙසනා. කිඤ්චාපි අඤ්ඤෙ
භාරා දෙසනාපාළිසඬ්ඛාතස්ස සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභාවතො දෙසනාය
සහවාරිතො භොන්ති, අයං පන භාරො යෙභුය්‍යෙන යථාරුතවසෙනෙව
විඤ්ඤායමානත්තා පාළිදෙසනාය සහ වරතිති වත්තබ්බතං අරහති, න තථා පරෙ. න
හි අස්සාදාදිනවනිස්සරණාදිසන්දස්සනලක්ඛණරහිතා පාළිදෙසනා අත්ථී, අයඤ්ච
භාරො අස්සාදාදිසන්දස්සනලක්ඛණොති.

විවියන්ති එතෙනාති විචයො. එතෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන සුත්තෙන
පදපඤ්ඤාදයො විවියන්ති, ඉති විචාරණකාරණත්තා සො සංවණ්ණනාවිසෙසො

විවයො නාම. කත්චත්ථාධිකරණත්ථාපි ලබ්භන්ති. සංවණ්ණෙනබ්බසුත්තෙන පදපඤ්ඤාදිවිවයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො විවයො භාරො.

යුත්තායුත්ති විචාරියති එතායාති යුත්ති. එතාය විසෙසසංවණ්ණනාය සබ්බෙසං භාරානං භූමිගොචරානං යුත්තායුත්ති විචාරියති, ඉති විචාරණකාරණත්තා “එතායා”ති පදෙන නිද්දිට්ඨා විසෙසසංවණ්ණනා යුත්ති නාම. ඉධ උත්තරපදලොපො දට්ඨබ්බො, යුත්තියා විචාරණා, විචාරණියභාවෙන සභවරණතො වා යුත්ති. සබ්බභාරානං භූමිගොචරානං යුත්තායුත්තිවිචාරණලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො යුත්ති භාරො.

පදති පචත්තෙති එලං එතෙනාති පදං, කාරණං. යන්ති තිට්ඨන්ති එත්ථ එලාති තදායත්තවුත්තිතායාති යානං, කාරණං. පදඤ්ච තං යානඤ්චාති පදට්ඨානං, ආසන්නකාරණං. සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානං විචාරියති එතායාති පදට්ඨානා, විසෙසසංවණ්ණනා, විචාරණලොපොච, සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානානං, තෙසඤ්ච පදට්ඨානානං විචාරණලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො පදට්ඨානො භාරො.

සුත්තෙ අවුත්තාපි සමානලක්ඛණා ධම්මා ලක්ඛියන්ති එතෙන සංවණ්ණනාවසෙසෙනාති ලක්ඛණො, සුත්තෙ වුත්තෙන ධම්මෙන සමානලක්ඛණානං ධම්මානං අවුත්තානම්පි නිද්ධාරණලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො ලක්ඛණො භාරො.

සුත්තෙ දස්සියමානා නිබ්බවනාදයො චත්තාරොපි වියුභීයන්ති විභාගෙන සම්පිණ්ඩියන්ති එත්ථ, එතෙන වාති බ්‍යුභො, චතුන්නං නිබ්බවනාදීනං බ්‍යුභො චතුබ්‍යුභො. නිබ්බවනාධිප්පායබ්‍යාඤ්ජනානඤ්චෙව දෙසනානිදානස්ස ච පුබ්බාපරෙන සද්ධිං සන්දස්සනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො චතුබ්‍යුභො භාරො.

දෙසනාය ගහිතධම්මෙන සභාගා, විසභාගා ච ධම්මා ආචට්ටියන්ති එත්ථ, එතෙන වාති ආචට්ටො, දෙසනාය ගහිතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මවසෙන ආචට්ටනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො ආචට්ටො භාරො.

අසාධාරණාසාධාරණානං සංකිලෙසධම්මෙ, වොදානධම්මෙ ච සාධාරණාසාධාරණතො, පදට්ඨානතො, භූමිතො ච විභජනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො විභත්ති භාරො.

සුත්තෙ නිද්දිට්ඨා ධම්මා පටිපක්ඛවසෙන පරිවත්තියන්ති ඉමිනා, එත්ථ වාති පරිවත්තො, සුත්තෙ නිද්දිට්ඨානං ධම්මානං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවසෙසො පරිවත්තතො භාරො.

සුත්තෙ වුත්තස්ස එකස්සෙව අත්ථස්ස වාවකං විවිධං වචනං එත්ථ සංවණ්ණනාවිසෙසෙනි විවචනං, විවචනමෙව වෙවචනං, සුත්තෙ වුත්තෙ එකස්මිං අත්ථෙ අනෙකපරියායසද්දයොජනාලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො වෙවචනො භාරො.

සුත්තෙ වුත්තා අත්ථා පකාරෙහි ඤාපියන්ති ඉමිනා, එත්ථ වාති පඤ්ඤත්ති, එකෙකස්ස ධම්මස්ස අනෙකාහි පඤ්ඤත්තිහි පඤ්ඤාපෙතබ්බාකාරලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො පඤ්ඤත්ති භාරො.

සුත්තාගතා ධම්මා පටිච්චසමුප්පාදාදීසු ඔතරියන්ති අනුප්පවෙසියන්ති එත්ථ, එතෙන වාති ඔතරණො, පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙහි සුත්තත්ථස්ස ඔතරණලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො ඔතරණො භාරො.

සුත්තෙ පදපදත්ථපඤ්ඤාරම්භා සොධියන්ති සමාධියන්ති එත්ථ, එතෙන වාති සොධනො, සුත්තෙ පදපදත්ථපඤ්ඤාරම්භානං සොධනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො සොධනො භාරො.

සාමඤ්ඤවිසෙසභූතා ධම්මා විනා විකප්පෙන අධිට්ඨියන්ති අනුප්පවත්තියන්ති එත්ථ, එතෙන වාති අධිට්ඨානො, සුත්තාගතානං ධම්මානං අවිකප්පනවසෙන සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො අධිට්ඨානො භාරො.

යො හෙතු වෙව පච්චයො ව එලං පරිකරොති අභිසංඛරොති, ඉති සො හෙතු වෙව පච්චයො ව පරික්ඛාරො, යො සංවණ්ණනාවිසෙසො තං පරික්ඛාරං හෙතුඤ්ඤෙව පච්චයඤ්ඤෙ ආචික්ඛති, ඉති සො සංවණ්ණනාවිසෙසො පරික්ඛාරො නාම. සුත්තෙ ආගතධම්මානං පරික්ඛාරසංඛාරෙහෙතුපච්චයෙ නිද්ධාරෙත්වා සංවණ්ණනාලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො පරික්ඛාරො භාරො.

සුත්තෙ ආගතධම්මා පදට්ඨානාදිමුඛෙන සමාරොපියන්ති එත්ථ, එතෙන වාති සමාරොපනො, සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානවෙවචනභාවපහානසමාරොපනවිචාරණලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො සමාරොපනො භාරො. භාවසාධනවසෙනාපි සබ්බත්ථ වචනත්ථො වත්තබ්බොති තස්සාපි වසෙන යොජෙතබ්බන්ති. සෙසං සංවණ්ණනානුසාරෙන ඤාතබ්බන්ති.

“තත්ථ කතමෙ සොළස භාරා දෙසනා” ත්‍යාදිනා භාරසරූපං වුත්තං, කිමත්ථං “තස්සානුගීති” ත්‍යාදි වුත්තන්ති? අනුගීතිගාථාය සුඛග්ගහණත්ථං පුන “තස්සානුගීති දෙසනා විවයො යුත්ති” ත්‍යාදි වුත්තං. තත්ථ තස්සාති භාරුද්දෙසස්ස. අනුගීතීති අනු පච්ඡා ගායනගාථා. පඤ්චදසොති පඤ්චදසමො. සොළසොති සොළසමො. අත්ථනො අසංකිණ්ණාති දෙසනාදිපදත්ථනො ලක්ඛණත්ථනො සංකරනො රහිතා. තෙන වුත්තං අට්ඨකථායං “සො ව නෙසං අසංකරො ලක්ඛණනිද්දෙසෙ සුපාකට්ඨො භොති” ති. සෙසං සංවණ්ණනානුසාරෙන ඤාතබ්බන්ති. “කෙචි භාරා කෙහිචි භාරෙහි සංකිණ්ණා විය දිස්සන්ති, කස්මා

අසංකිණ්ණාති ඥාතබ්බ”න්ති චත්තබ්බත්තා චුත්තං “එතෙසඤ්චෙවා”තිආදි. තත්ථ එතෙසඤ්චෙව භවතීති එතෙසං සොළසන්තං භාරානං යථා යෙනාකාරෙන අසඬකරො හොති, තථා අසඬකරාකාරෙන භවති. අයති පචත්තති නයවිහත්තීති අයා, විත්ථාරෙන අයාති විත්ථාරතයා, ත-කාරො මිස්සකදොසාපගමත්ථාය ආගතො, නයවිහත්තිවිසෙසවචනං. නයෙන ඤායෙන විහත්ති නයවිහත්ති, න පඤ්චනයවිහත්තාභාරානං විත්ථාරෙන පචත්තා ඤායවිහත්ති තථා අසඬකරාකාරෙන භවති තස්මිං අසංකිණ්ණාති ඥාතබ්බාති අධිජ්ජායො.

2. සොළස භාරා සරූපතො චුත්තා, අමිහෙහි ව විඤ්ඤාතා, “කතමෙ පඤ්ච නයා”ති චත්තබ්බභාවතො තථා පුච්ඡිත්වා සරූපතො උද්දිසිතුං “තත්ථ කතමෙ පඤ්ච නයා”ත්තාදි චුත්තං. අට්ඨකථායං පන “එවං භාරෙ උද්දිසිත්වා ඉදානි නයෙ උද්දිසිතුං ‘තත්ථ කතමෙ’තිආදි චුත්ත”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 2) චුත්තං. “තත්ථ නයන්ති සංකිලෙසෙ, වොදානෙ ව විභාගතො ඤාපෙත්තීති නයා, නීයන්ති වා තානි එත්ථ, එතෙහි වාති නයා”තිආදිනා (නෙත්ති. අට්ඨ. 2) අට්ඨකථායං විත්ථාරෙන චචනත්ථො චුත්තො. නී-ධාතුයා නන්දියාවට්ටාදිනානුසාරෙන සංකිලෙසෙ, වොදානෙ ව ආලම්බිත්වා පචත්තො ඤාණසම්පයුත්තවිත්තුජ්ජාදො මුඛ්‍යත්ථො, නන්දියාවට්ටාදිනානං උපනිස්සයපච්චයසත්ති ඵලූපචාරතො ගහිතා, ඉති-සද්දො තං ඵලූපචාරතො ගහිතසත්තිං පරාමසි, තංසත්තිසහිතා නන්දියාවට්ටාදිනා අ-පච්චයත්ථා.

තණ්හාඅවිජ්ජාහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස සුත්තස්ස, සමථවිපස්සනාහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො නන්දියාවට්ටො නයො. තත්ථ චතුසච්චන්ති තණ්හා ව අවිජ්ජා ව භවමූලත්තා සමුදයසච්චං, අවසෙසා තෙභූමකා ධම්මා දුක්ඛසච්චං, සමථවිපස්සනා මග්ගසච්චං, තෙන පත්තබ්බා අසඬබ්බධාතු නිරොධසච්චන්ති.

තීහි අවයවෙහි ලොභාදීහි සංකිලෙසපක්ඛෙ, තීහි අවයවෙහි අලොභාදීහි ව වොදානපක්ඛෙ පුක්ඛලො සොභනොති තිපුක්ඛලො, අකුසලමූලෙහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස, කුසලමූලෙහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො තිපුක්ඛලො.

සීහස්ස භගවතො වික්කිළිතං එත්ථ නයෙනි සීහවික්කිළිතො, සුභසඤ්ඤාදීහි විපල්ලාසෙහි සකලසංකිලෙසපක්ඛස්ස, සද්ධිත්තියාදීහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො සීහවික්කිළිතයො.

අත්ථනයත්තයදිසාභාවෙන කුසලාදිධම්මානං ආලොචනං දිසාලොචනං. තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනත්ථං කතෙසු සුත්තස්ස අත්ථවිස්සජ්ජනෙසු යෙ වොදානාදයො, සංකිලෙසිකා ව තස්ස තස්ස නයස්ස දිසාභූතා ධම්මා සුත්තතො

නිද්ධාරෙත්වා කථිතා, තෙසං යථාචුත්තධම්මානං චිත්තෙනෙව “අයං පඨමා දිසා, අයං දුතියා දිසා” තිආදිනා ආලොචනං දිසාලොචනං.

තථා ආලොචිතානං ධම්මානං අත්ථනයත්තයයොජනෙ සමානයනතො අඬිකුසො වියාති අඬිකුසො, තස්ස තස්ස නයස්ස දිසාභූතානං කුසලාදිධම්මානං සමානයනං අඬිකුසො නයො.

ලඤ්ජෙනිති ලඤ්ජකො. යො නයො සුත්තත්ථං ලඤ්ජෙනි පකාසෙනි, ඉති ලඤ්ජනතො පකාසනතො සො නයො ලඤ්ජකො නාම, නයො ච සො ලඤ්ජකො වාති නයලඤ්ජකො. නයලඤ්ජකො පඨමො නන්දියාවට්ටො නාම, නයලඤ්ජකො දුතියො තිපුක්ඛලො නාම, නයලඤ්ජකො තතියො සීහවික්කිළිතො නාමාති යොජෙතබ්බො.

උග්ගතානං විසෙසෙන උග්ගතොති උත්තමො, තං උත්තමං. ගතාති ඤාතා, මතාති අත්ථො. “මතා” ති වා පාඨො. සෙසමෙත්ථ චුත්තනසානුසාරෙනපි සංවණ්ණනානුසාරෙනපි ජානිතබ්බන්ති.

යථාචුත්තනයවිසෙසසංවණ්ණනාය ටිකායං –

“සමුහාදිං උපාදාය ලොකසඬකෙතසිද්ධා වොහාරමත්තතා සම්මුතිසභාවො, පථවීඵස්සාදීනං කක්ඛලොචුසනාදිලක්ඛණං පරමත්ථසභාවො. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬබ්බෙපො – යස්මිං භින්නෙ, ඉතරාපොහෙ වා චිත්තෙන කතෙ න තථා බුද්ධි, ඉදං සම්මුතිසච්චං යථා සට්ඨං, සසම්භාරජලෙ ච, තබ්බිපරියායෙන පරමත්ථසච්ච”න්ති –

වචනෙ සට්ඨකථාපඤ්ඤාදිදමාදිසඬබ්බානං සමුහාදිං උපාදාය ලොකස්ස පුබ්බෙ සට්ඨකථාපඤ්ඤාදිදමාදිසඬකෙතසිද්ධා සට්ඨකථාපඤ්ඤාදිදමාදිවොහාරමත්තතා සම්මුතිසභාවො සඬකෙතවසෙන අවිතථත්තා. පථවීආදීනං කක්ඛලොචුසනාදිලක්ඛණං, ඵස්සාදීනං චුසනාදිලක්ඛණං පරමත්ථසභාවො. “යදි ඵචං සට්ඨාදිකෙ අභින්නෙ වා ආපාදිකෙ වා අනුරූපෙන උනභාවෙන අප්පවත්තමානෙ වා සති සම්මුතිභාවො හොතු, භින්නෙ වා උනෙ වා කථං සම්මුතිභාවො භවෙය්‍ය, පථවීඵස්සාදීනමපි භිජ්ජමානත්තා, කක්ඛලොචුසනාදීනඤ්ච පථවීඵස්සාදීහි අනඤ්ඤත්තා කථං පරමත්ථසභාවො භවෙය්‍ය, කතමෙන සඬබ්බෙපෙන අත්ථෙන සම්මුතිසභාවො, පරමත්ථසභාවො ච අම්භෙහි ජානිතබ්බො” ති වත්තබ්බභාවතො “අයඤ්ඤෙත්ථ සඬබ්බෙපො” තිආදිමාහ. තත්ථ ඵත්ථාති ඵතෙසු සම්මුතිසභාවපරමත්ථසභාවෙසු අයං නයො චුච්චමානො සඬබ්බෙපො අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යස්මිං සට්ඨාදිකෙ භින්නෙ සති තතො සට්ඨාදිතො ඉතරො කථලාදිභාවො චිත්තෙන පුබ්බෙ කතෙන යථා යෙන කථලාදිවොහාරෙන භවති, යස්මිං ආපාදිකෙ සම්භාරජලාදිකෙ උනභාවෙන පවත්තමානෙ සති වා තතො ආපාදිතො ඉතරො කද්දමාදිභාවො චිත්තෙන පුබ්බෙ කතෙන යථා යෙන කද්දමාදිවොහාරෙන භවති,

තථා තෙන වොහාරෙන බුද්ධි කථලාදිසභාවජානනං කද්දමාදිසභාවජානනං භවති,
 ඉදං අභින්නෙ සටාදිකං වා භින්නෙ කථලාදිකං වා අනුතෙ ආපාදිකං වා ඌතෙ
 කද්දමාදිකං වා සබ්බං සම්මුතිසභාවං භොත්වෙව. “කද්දමස්මිං භින්නෙ, කද්දමස්මිං
 ඌතෙ වා සති ඉතරො සම්මුතිසභාවො”ති පුච්ඡිතබ්බභාවතො “සටෙ, සම්භාරජලෙ
 වා”ති වුත්තං.

සම්මුතිසභාවසභාවො තුම්හෙහි වුත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො
 පරමත්ථසභාවසභාවො”ති වත්තබ්බභාවතො “තබ්බපරියායෙන
 පරමත්ථසභාව”න්ති වුත්තං. පට්ඨිආදීනං කක්ඛලාදිලක්ඛණතො ඉතරස්ස
 ඵ්ඨසනාදිලක්ඛණස්ස අසම්භවතො, එස්සාදීනඤ්ච ඵ්ඨසනාදිලක්ඛණතො ඉතරස්ස
 කක්ඛලාදිලක්ඛණස්ස අසම්භවතො පට්ඨිචස්සාදීනං ලක්ඛලඵ්ඨසනාදිලක්ඛණං
 පරමත්ථසභාවං භොත්වෙවාති ඉමස්මිං සඬ්ඛෙපත්ථෙ ගහිතෙ කොචි විරොධො
 නත්ථිති අධිජ්ජායොති.

3. පඤ්ච නයා සරුපතො ආවරියෙන උද්දිට්ඨා, අම්හෙහි ව විඤ්ඤාතා, “යානි
 පදානි අට්ඨාරස මූලපදානි උද්දිට්ඨානි, කතමානි තානි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තානි
 සරුපතො දස්සෙතුං “තත්ථ කතමානි අට්ඨාරස මූලපදානි”ත්තාදිමාහ. අට්ඨකථායං
 පන “එවං නයෙපි උද්දිසිත්වා ඉදානි මූලපදානි උද්දිසිතුං ‘තත්ථ කතමානි’තිආදි
 ආරද්ධ”න්ති වුත්තං. තත්ථ කුසලානි නව පදානි, අකුසලානි නව පදානි අට්ඨාරස
 මූලපදානීති දට්ඨබ්බානීති යොජනා. මූලන්ති පතිට්ඨහන්ති එතෙහි නයා,
 පතිට්ඨානවිභාගා වානි මූලානි, පදන්ති පතිට්ඨහන්ති එත්ථ නයා, පට්ඨානවිභාගා,
 අධිගමා වානි පදානි, වුත්තජ්ජකාරට්ඨෙන මූලානි ව තානි පදානි වානි මූලපදානි.
 කුච්ඡිතෙ පාපධම්මෙ සලයන්තිති කුසලානි, කුසෙ රාගාදයො ලුතන්තිති කුසලානි,
 කුසා විය ලුතන්තිති කුසලානි, කුසෙන ඤාණෙන ලාභබ්බානි පවත්තෙතබ්බානීති
 කුසලානි. කුසලානං පටිපක්ඛානීති අකුසලානි අ-සද්දො වෙත්ථ පටිපක්ඛත්ථොති.

නව පදානි කුසලානි, නව පදානි අකුසලානීති ගණනපරිච්ඡෙදතො,
 ජාතිහෙදතො ව උද්දිට්ඨානි, “කතමානි තානි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා නව පදානි
 අකුසලානි පච්චාසත්තිත්තායෙන සරුපතො දස්සෙතුං “කතමානි නව පදානි
 අකුසලානි”තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන –

“එවං ගණනපරිච්ඡෙදතො, ජාතිහෙදතො ව මූලපදානි දස්සෙත්වා ඉදානි
 සරුපතො දස්සෙත්තො සංකිලෙසපක්ඛංයෙව පයමං උද්දිසති
 ‘තණ්හා’තිආදීනා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 3) –

වුත්තං. තත්ථ රූපාදිකෙ ඛන්ධෙ තසති පරිතසතිති තණ්හා. අවින්දියං
 කායදුච්චරිතාදිං වින්දතිති අවිජ්ජා, වින්දියං කායසුචරිතාදිං න වින්දතිති අවිජ්ජා,
 විජ්ජාය පටිපක්ඛානි වා අවිජ්ජා. ලුඛහන්ති තෙනාති ලොභො, ලුඛහතිති වා
 ලොභො, ලුඛහනං වා ලොභො. දොසමොහෙසුපි එසෙව නයො. අසුහෙ
 රූපක්ඛන්ධාදිකෙ “සුභ”න්ති පවත්තා සඤ්ඤා සුභසඤ්ඤා. දුක්ඛදුක්ඛාදිකෙ

“සුඛ” න්ති පවත්තා සඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා. අනිච්චෙ සඬ්ඛාරධම්මෙ “නිච්ච” න්ති පවත්තා සඤ්ඤා නිච්චසඤ්ඤා. අනත්තසභාවෙසු චක්ඛාදීසු ඛන්ධෙසු “අත්තා” න්ති පවත්තා සඤ්ඤා අත්තසඤ්ඤා. යත්ථාති යෙසු පදෙසු සබ්බො අකුසලපක්ඛො සඬ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡති, තාති පදාති අකුසලානීති යොජනා. සඬ්ගහං ගණනං. සමොසරණං සමාරොපනං.

පච්චනීකධම්මෙ උද්ධව්වාදිකෙ නිවරණෙ සමෙති වූපසමෙති තදඬ්ගවික්ඛම්භනවසෙනාති සමථො. සඬ්ඛාරෙ අනිච්චාදීහි විච්චෙති ආකාරෙහි පස්සතීති විපස්සනා. ලොභස්ස පටිපක්ඛො අලොභො. දොසස්ස පටිපක්ඛො අදොසො. මොහස්ස පටිපක්ඛො අමොහො. එත්ථාපි අ-සද්දො පටිපක්ඛත්ථො, න අභාවත්ථාදිකොති අධිජ්ජායො. අසුභෙ රූපක්ඛන්ධාදිකෙ, චක්ඛාදිමිහි වා “අසුභ” න්ති පවත්තා සඤ්ඤාපධානවිත්තුජ්ජාදා අසුභසඤ්ඤා, විසෙසනො කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. දුක්ඛදුක්ඛතාදීසු “දුක්ඛ” න්ති පවත්තා සඤ්ඤාපධානවිත්තුජ්ජාදා දුක්ඛසඤ්ඤා, විසෙසනො වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. අනිච්චෙ ඛන්ධාදිකෙ විපරිණාමධම්මෙ “අනිච්ච” න්ති පවත්තා සඤ්ඤාපධානවිත්තුජ්ජාදා අනිච්චසඤ්ඤා, විසෙසනො චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. අනත්තසභාවෙ ඛන්ධෙ, චක්ඛාදිමිහි වා “අනත්තා” න්ති පවත්තා සඤ්ඤාපධානවිත්තුජ්ජාදා අනත්තසඤ්ඤා, විසෙසනො ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. පඤ්ඤාසතිසීසෙන හි පවත්තා අයං දෙසනා. තෙන වුත්තං භගවතා “කථඤ්ච, හික්ඛෙව, සතිබලං දට්ඨබ්බං? චතුසු සතිපට්ඨානෙසු, එත්ථ සතිබලං දට්ඨබ්බං” න්ති. යත්ථාති යෙසු පදෙසු සබ්බො කුසලපක්ඛො සඬ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡති, තාති පදාති කුසලානීති යොජනා.

උද්දානන්ති උද්ධං දානං රක්ඛණං උද්දානං, සඬ්ගහවචනන්ති අත්ථො. උද්දානෙ අවුත්තෙ සති භෙට්ඨා වුත්තස්ස අත්ථස්ස විජ්ජකිණ්ණභාවො දින්නො විය භවෙය්‍ය, තස්මා විජ්ජකිණ්ණභාවස්ස නිවාරණත්ථං උද්දානන්ති අධිජ්ජායො. චතුරො ව විපල්ලාසාති සුභසුඛනිච්චඅත්තසඤ්ඤා. කිලෙසා භවන්ති එත්ථ නවපදෙසුති භූමී, කිලෙසානං භූමීති කිලෙසභූමී, කිලෙසපවත්තනට්ඨානාති නව පදානීති වුත්තං හොති.

චතුරො සතිපට්ඨානාති අසුභදුක්ඛඅනිච්චඅනත්තසඤ්ඤා. ඉන්ද්‍රියභූමීති සද්ධාදීනං විමුත්තිපරිපාවනින්ද්‍රියානං භූමී පවත්තනට්ඨානාති සමොසරණට්ඨානාති.

නවහි කුසලපදෙහි කුසලපක්ඛා යුජ්ජන්ති යොජීයන්ති, නවහි අකුසලපදෙහි අකුසලපක්ඛා යුජ්ජන්ති යොජීයන්ති. නවහි කුසලපදෙහි සහ කුසලපක්ඛා යුජ්ජන්ති යුජ්ජන්තා භවන්ති, නවහි අකුසලපදෙහි සහ අකුසලපක්ඛා යුජ්ජන්ති යුජ්ජන්තා භවන්තිති උද්දෙසවාරෙ වුත්තාවසෙසො සංවණ්ණනානුසාරෙන විජානිතබ්බො.

ඉති සත්තිබලානුරූපා රචිතා

උද්දෙසවාරස්ස අත්ථවිභාවනා නිට්ඨිතා.

3. නිද්දෙසවාරඅත්ථවිභාවනා

සොළසභාරනිද්දෙසවිභාවනා

4. භාරාදිසු සමුදායස්ස නෙත්තිජපකරණස්ස උද්දෙසො උද්දිට්ඨො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො නිද්දෙසො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා උද්දිට්ඨෙ භාරාදයො නිද්දිසිතුං “තත්ථ සඬ්ඛෙපතො නෙත්ති” තිආදි ආරද්ධං. අට්ඨකථායං පන “එවං උද්දිට්ඨෙ භාරාදයො නිද්දිසිතුං ‘තත්ථ සඬ්ඛෙපතො’ තිආදි ආරද්ධ” න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 4) වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං “තත්ථ කතමෙ සොළස භාරා? දෙසනා විවයො” තිආදි උද්දෙසපායෙ. සඬ්ඛෙපතොති සමාසතො. නෙත්තිති නෙත්තිජපකරණං. කිත්තිතාති කට්ඨිතා, ඉදානි නිද්දෙසතො කට්ඨස්සාමිති වුත්තං හොති.

1.

“අස්සාදාදිනවතා, නිස්සරණමිපි ව ඵලං උපායො ව.

ආණත්ති ව භගවතො, යොගීනං දෙසනාභාරො” ති. —

ගාථායං යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන සුත්තෙ ආගතා අස්සාදොපි ආදිනවතා ආදිනවොපි නිස්සරණමිපි ඵලමිපි උපායොපි යොගීනං අත්ථාය භගවතො ආණත්තිපි ඉමෙ ධම්මා දස්සිතා සංවණ්ණිතා සංවණ්ණනාවිසෙසෙ ඤාපිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාභාරො නාමාති අත්ථයොජනා.

වචනත්ථාදයො අට්ඨකථායං විත්ථාරතො වුත්තාව, තස්මා කිඤ්චිමත්තමෙව කට්ඨස්සාමි. අස්සාදියතෙති අස්සාදො, කො සො? සුඛං, සොමනස්සං, ඉට්ඨාරම්මණභූතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ව. අස්සාදෙති ඵතායාති වා අස්සාදො, කො සො? තණ්හා, විපල්ලාසා ව. විපල්ලාසවසෙන හි ඵකච්චෙ සත්තා අනිට්ඨමිපි ආරම්මණං ඉට්ඨාකාරෙන අස්සාදෙන්ති.

ආභුසං කම්මෙන දීනං දුක්ඛාදි හුත්වා වාති පවත්තතිති ආදිනවො, දුක්ඛාදි. අථ වා අතිවිය ආදිනං කපණං හුත්වා වාති පවත්තතිති ආදිනවො, කපණමනුස්සො, තථාභාවා ව තෙභූමකා ධම්මා අනිච්චතාදියොගතො.

නිස්සරති ඵතෙනාති නිස්සරණං, අරියමග්ගො. නිස්සරතිති වා නිස්සරණං, නිබ්බානං. පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. නිස්සරණභෙදො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 4 භාරසඬ්ඛෙප) බහුධා වුත්තොව.

ඵලති පවත්තතිති ඵලං, දෙසනාය ඵලං. යදිපි දෙසනා ඵලනිජ්ඣාදිකා න හොති, තථාපි භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා පුඤ්ඤසම්භාරා සම්භවන්ති,

පුඤ්ඤසම්භාරහෙතුතො ඵලං පවත්තං, තස්මා දෙසනාය ඵලං නාමාති. කතමං තං?
 දෙවමනුස්සෙසු
 ආයුචණ්ණසුඛලයසපරිවාරඅධිපතෙයාඋපධිසම්පත්තිවක්කවත්තිසිරිදෙවරජ්ජ-
 සිරිවතුසම්පත්තිවක්කසිලසමාධිසම්පදා විජ්ජාහිඤ්ඤා පටිසම්භිදා
 සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධියො.

පච්චයසාමග්ගිං උපගන්ත්වා අයති පවත්තති ඵලං එතෙනාති උපායො, කො
 සො? අරියමග්ගස්ස පුබ්බභාගපටිපදා. පුරිමා පටිපදා හි පච්ඡිමාය පටිපදාය
 අධිගමුපායො, පරම්පරාය මග්ගනිබ්බානාධිගමස්ස ච උපායො. කෙචි “මග්ගොපි
 උපායො”ති වදන්ති, තෙසං මතෙන නිබ්බානමෙව නිස්සරණන්ති චුත්තං සියා.
 “තෙ පභාය තරෙ ඔසන්ති ඉදං නිස්සරණ”න්ති (තෙත්ති. 5) පන අරියමග්ගස්ස
 නිස්සරණභාවං වක්ඛති, තස්මා කෙසඤ්චි වාදො න ගහෙතබ්බො.

ආණන්තිති ආණාරහස්ස හගවතො වෙනෙයානං භික්ඛද්ධියා “ඵවං
 සම්මාපටිපත්තිං පටිපජ්ජාහි, මිච්ඡාපටිපත්තිං මා පටිපජ්ජාහි”ති විධානං ආණායපනං
 ආණන්ති නාම.

යුජ්ජන්ති පයුජ්ජන්ති වතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනාසුති යොගිතො, වෙනෙයායා,
 තෙසං යොගිනං අත්ථායාති වචනසෙසං නිහරිත්වා යොජනා කාතබ්බා. සුත්තෙ
 ආගතානං සබ්බෙසං අස්සාදාදීනං එකදෙසාගතානම්පි නිහරිත්වා සබ්බෙසං
 විහජනසංවණ්ණනාවසෙසො දෙසනාභාරොති නිද්දෙසතො ගහෙතබ්බො, සො ච
 විහජනාකාරො දෙසනාභාරවිහඬිගෙ (තෙත්ති. 5) ආගමිස්සතිති ඉධ න දස්සිතොති.

දෙසනාභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “කතමො
 විවයභාරනිද්දෙසො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

2.

“යං පුච්ඡිතඤ්ච විස්සජ්ජිතඤ්ච, සුත්තස්ස යා ච අනුගිති.

සුත්තස්ස යො පච්චයො, භාරො විචයොති නිද්දිට්ඨො”ති. –

ගාථා චුත්තා. තත්ථ සුත්තස්ස යං පුච්ඡිතඤ්ච යා පුච්ඡා විචයමානා ච සුත්තස්ස යං
 විස්සජ්ජිතඤ්ච යා විස්සජ්ජනා විචයමානා ච සුත්තස්ස යො පදාදිවිචයො,
 අස්සාදාදිවිචයො ච අත්ථි, තෙ චුත්තජ්ජකාරා විචයමානා පුච්ඡාදයො යෙන
 සංවණ්ණනාවසෙසෙන විචියන්ති, සො සංවණ්ණනාවසෙසො විචයො භාරොති
 නිද්දිට්ඨොති අත්ථයොජනා කාතබ්බා.

පුච්ඡියතෙ පුච්ඡිතං. විස්සජ්ජියතෙ විස්සජ්ජිතන්ති භාවසාධනත්ථො දට්ඨබ්බො,
 න කම්මසාධනත්ථො. තෙන චුත්තං ටිකායං “භාවත්ථෙ තොති ආහ –
 ‘විස්සජ්ජිතන්ති විස්සජ්ජනා’”ති.

“සුත්තස්ස” ති නියමිතත්තා සංවණ්ණනාවසෙන අට්ඨකථායං ආගතං න ගහෙනබ්බන්ති දට්ඨබ්බං. සො විවයො භාරො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 4 භාරසඬ්ඛෙප) චුත්තොව. කථං? —

“අයං පුච්ඡා අදිට්ඨජොතනා දිට්ඨසංසන්දනා විමතිවිජේදනා අනුමතිපුච්ඡා කට්ඨකමාසපුච්ඡා සත්තාධිට්ඨානා ධම්මාධිට්ඨානා ඵකාධිට්ඨානා අනෙකාධිට්ඨානා සම්මුතිවිසයා පරමත්ථවිසයා අතීතවිසයා අනාගතවිසයා පච්චුප්පන්තවිසයා” තිආදිනා පුච්ඡාවිවයො වෙදිතබ්බො. “ඉදං විස්සජ්ජනං ඵකංසඛ්ඛාකරණං විහජ්ජඛ්ඛාකරණං පටිපුච්ඡාඛ්ඛාකරණං යපනං සාවසෙසං නිරවසෙසං සඋත්තරං නිරුත්තරං ලොකියං ලොකුත්තරං” තිආදිනා විස්සජ්ජනවිවයො.

“අයං පුච්ඡා ඉමිනා සමෙති, එතෙන න සමෙති” ති පුච්ඡිතත්ථං ආනෙත්වා, විවයො පුබ්බෙනාපරං සංසන්දිත්වා ච විවයො පුබ්බාපරවිවයො. “අයං අනුගීති චුත්තත්ථසඬ්ඛනා අචුත්තත්ථසඬ්ඛනා තදුභයත්ථසඬ්ඛනා කුසලත්ථසඬ්ඛනා අකුසලත්ථසඬ්ඛනා” තිආදිනා අනුගීතිවිවයො. අස්සාදාදීසු සුඛවෙදනාය “ඉට්ඨාරම්මණානුභවනලක්ඛණා” තිආදිනා, තණ්හාය “ආරම්මණග්ගණලක්ඛණා” තිආදිනා, විපල්ලාසානං “විපරිතග්ගණලක්ඛණා” තිආදිනා, අවසිට්ඨානං තෙභුමකධම්මානං “යථාසකලක්ඛණා” තිආදිනා සබ්බෙසඤ්ච ද්වාවිසතියා තිකෙසු, ද්වාචත්තාලිසාධිකෙ ච දුක්ඛතෙ ලබ්භමානපදවසෙන තංතංඅස්සාදත්ථවිසෙසනිද්ධාරණං අස්සාදවිවයො.

දුක්ඛවෙදනාය “අනිට්ඨානුභවනලක්ඛණා” තිආදිනා, දුක්ඛසච්චානං “පටිසන්ධිලක්ඛණා” තිආදිනා, අනිච්චතාදීනං ආදිඅන්තවත්තතාය අනිච්චන්තිකතාය ච “අනිච්චා” තිආදිනා සබ්බෙසඤ්ච ලොකියධම්මානං සංකිලෙසභාගියභානභාගියතාදිවසෙන ආදීනවචුත්තියා ඔකාරනිද්ධාරණෙන ආදීනවිවයො. නිස්සරණපදෙ අරියමග්ගස්ස ආගමනතො කායානුපස්සනාදිපුබ්බභාගපටිපදාවිභාගවිසෙසනිද්ධාරණවසෙන, නිබ්බානස්ස යථාචුත්තපරියායවිභාගවිසෙසනිද්ධාරණවසෙනාති ඵවං නිස්සරණවිවයො. ඵලාදීනං තංතංසුත්තදෙසනාය සාධෙතබ්බඵලස්ස තදුපායස්ස තත්ථ තත්ථ සුත්තවිධිවචනස්ස ච විභාගනිද්ධාරණවසෙන විවයො වෙදිතබ්බො. ඵවං පදපුච්ඡාවිස්සජ්ජනපුච්ඡාපුබ්බාපරානුගීතීනං, අස්සාදාදීනඤ්ච විසෙසනිද්ධාරණවසෙනෙව විවයලක්ඛණො “විවයො භාරො” ති වෙදිතබ්බොති —

ඵවං චුත්තොව.

විස්සජ්ජනවිසෙසො පන ථිකායං චුත්තො. කථං? —

“වක්බු අනිච්ච” න්ති පුටියෙ “ආම, වක්බු අනිච්චමෙවා” ති එකන්තතො විස්සජ්ජනං එකංසබ්බාකරණං, “අඤ්ඤිත්ථියං භාවෙනබ්බං, සච්ඡිකාතබ්බඤ්ඤා” ති පුටියෙ “මග්ගපරියාපන්තං භාවෙනබ්බං, එලපරියාපන්තං සච්ඡිකාතබ්බං” න්ති විහජිත්වා විස්සජ්ජනං විහජ්ජබ්බාකරණං, “අඤ්ඤිත්ථියං කුසල” න්ති පුටියෙ “කිං අනවජ්ජටියො කුසලත්ථො, උදාහු සුඛවිපාකටියො” ති පටිපුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනං පටිපුච්ඡාබ්බාකරණං, “සස්සතො අත්තා, අසස්සතො වා” ති චුත්තෙ “අබ්බාකතමෙත” න්තිආදිනා අවිස්සජ්ජනං යපනං, “කිං පනෙතෙ ‘කුසලා’ ති වා ‘ධම්මා’ ති වා එකත්ථා, උදාහු නානත්ථා” ති ඉදං පුච්ඡනං සාවසෙසං. විස්සජ්ජනස්ස පන සාවසෙසතො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන දෙසනායං වෙදිතබ්බා. අපාටිහිරකං සඋත්තරං සප්පාටිහිරකං නිරුත්තරං, සෙසං විවයභාරනිද්දෙසො සුච්ඤ්ඤායාමෙවති –

චුත්තොච. සංවණ්ණනාසු චුත්තො අත්ථො අනාකුලො පාකටො යතිපොතෙහි විඤ්ඤාතො, සො සබ්බත්ථ අම්හෙහි න විහත්තොති දට්ඨබ්බො.

විවයභාරනිද්දෙසො නිද්දිටියො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “කතමො යුත්තිභාරනිද්දෙසො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

3.

“සබ්බෙසං භාරානං, යා භූමි යො ච ගොචරො තෙසං.

යුත්තායුත්තපරික්ඛා, භාරො යුත්තිති නිද්දිටියො” ති. –

ගාථා චුත්තා. තත්ථ සබ්බෙසං සොළසන්තං භාරානං යා භූමි පචත්තනට්ඨානභූතං බ්‍යඤ්ජනං, යො ගොචරො සුත්තත්ථො ච අත්ථි, තෙසං භූමිසඬ්ඛාතබ්බාසනගොචරසඬ්ඛාතසුත්තත්ථානං යා යුත්තායුත්තපරික්ඛා යුත්තායුත්තිනං විචාරණා සංවණ්ණනා කතා, සො යුත්තිඅයුත්තිපරික්ඛා විචාරණසඬ්ඛාතො සංවණ්ණනාවිසෙසො “යුත්ති භාරො” ති නිද්දිටියොති අත්ථයොජනා.

තෙසං භාරානං භූමිභූතස්ස සුත්තෙ ආගතස්ස බ්‍යඤ්ජනස්ස යුත්තිභාවො දුට්ඨො සභාවනිරුත්තිභාවො, අධිජ්ජෙතත්ථවාචකභාවො ච. ගොචරභූතස්ස පන සුත්තෙ ආගතස්ස යුත්තිභාවො සුත්තවිනයධම්මතාහි අවිලොමනං. අයුත්තිභාවො චුත්තවිපරියායෙන ගහෙතබ්බො.

යුත්තිභාරනිද්දෙසො නිද්දිටියො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “කතමො පදට්ඨානභාරනිද්දෙසො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

4.

“ධම්මං දෙසෙති ජිනො, තස්ස ච ධම්මස්ස යං පදට්ඨානං.

ඉති යාව සබ්බධම්මා, එසො භාරො පදට්ඨානො’’ති. —

ගාථා වුත්තා. තත්ථ ධම්මන්ති යං කිඤ්චි කුසලාදිධම්මං සුත්තෙ ජිනො දෙසෙති,
තස්ස සුත්තෙ ජිනෙන දෙසිතස්ස කුසලාදිධම්මස්ස යඤ්ච පදට්ඨානං
නිද්ධාරෙතබ්බං, තං තං පදට්ඨානඤ්චාති එවං වුත්තනෙයෙන යාව යත්තකා සබ්බෙ
ධම්මා සුත්තෙ ජිනෙන දෙසිතා, තත්තකානං සබ්බෙසං ධම්මානං යඤ්ච පදට්ඨානං
නිද්ධාරෙතබ්බං, තස්ස ච පදට්ඨානස්ස යඤ්ච පදට්ඨානං නිද්ධාරෙතබ්බං, තං තං
පදට්ඨානඤ්ච, ඉති එවං වුත්තනෙයෙන යාව යත්තකා සබ්බෙ පදට්ඨානධම්මා
නිද්ධාරෙතබ්බාව, තත්තකාති සබ්බාති ධම්මපදට්ඨානාති යථානුරූපං නිද්ධාරෙත්වා
යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන කථිතාති, එසො සංවණ්ණනාවිසෙසො “පදට්ඨානො
භාරො’’ති නිද්දිට්ඨොති අත්ථයොජනා.

සුත්තෙ දෙසිතකුසලධම්මස්ස
යොනිසොමනසිකාරසද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපනිස්සයාදි පදට්ඨානං, සුත්තෙ
දෙසිතඅකුසලධම්මස්ස
අයොනිසොමනසිකාරඅසද්ධම්මස්සවනඅසප්පුරිසුපනිස්සයාදි පදට්ඨානං,
අබ්‍යාකතස්ස ධම්මස්ස යථාරහං කුසලාකුසලාබ්‍යාකතා පදට්ඨානන්තිආදිනා
නිද්ධාරෙතබ්බන්ති.

පදට්ඨානභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “කතමො
ලක්ඛණභාරනිද්දෙසො’’ති පුච්ඡිතබ්බන්තා —

5.

“වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙවි.

වුත්තා භවන්ති සබ්බෙ, සො භාරො ලක්ඛණො නාමා’’ති. —

ගාථා වුත්තා. තත්ථ එකධම්මෙ සුත්තෙ භගවතා වුත්තම්හි, අට්ඨකථායං නිද්ධාරිතෙ
වා සති තෙන ධම්මෙන යෙ කෙවි ධම්මා එකලක්ඛණා භවන්ති, සබ්බෙ තෙ ධම්මා
සුත්තෙ සරූපතො අවුත්තාපි සමානලක්ඛණාය සංවණ්ණෙතබ්බභාවෙන
ආනෙත්වා යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන වුත්තා භවන්ති, සො
සංවණ්ණනාවිසෙසො “ලක්ඛණො නාම භාරො’’ති නිද්දිට්ඨොති අත්ථයොජනා.

එකං සමානං ලක්ඛණං එතෙසන්ති එකලක්ඛණා, සමානලක්ඛණා, සභවාරිතාය
වා සමානකිච්චතාය වා සමානභෙතුතාය වා සමානඵලතාය වා සමානාරම්මණතාය
වා අවුත්තාපි නිද්ධාරිතාති. කථං? — “නානත්තකායානානත්තසඤ්ඤිතො (දී. නි.
3.341, 357, 359; අ. නි. 9.24), නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා’’තිආදීසු
සභවාරිතාය සඤ්ඤාය සභගතා ධම්මා නිද්ධාරිතා. “දදං මිත්තාති ගන්ථති’’තිආදීසු
(සං. නි. 1.246; සු. නි. 189) සමානකිච්චතා, පියවචනඅත්ථවරියා සමානත්ථතාපි
නිද්ධාරිතා, “එස්සපච්චයා වෙදනා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; මහාව. 1;
විහ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) සමානභෙතුතාය සඤ්ඤාදයොපි නිද්ධාරිතා,

“අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා” තිආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; මහාව. 1; විහ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) සමානඵලතාය තණ්හපාදානාදයොපි නිද්ධාරිතා, “රූපං අස්සාදෙනි අභිනන්දති, තං ආරබ්භ රාගො උප්පජ්ජති” තිආදීසු (පටියා. 1.1.424) සමානාරම්මණතාය තංසම්පයුත්තා වෙදනාදයොපි නිද්ධාරිතා, නිද්ධාරෙත්වා චත්තබ්බාති අත්ථොති. විත්ථාරො විහඬගවාරෙ (නෙත්ති. 23) ආගමිස්සති.

ලක්ඛණො භාරො නිද්දිට්ඨො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො චතුබ්බුහො භාරො” ති පුවඡිතබ්බත්තා –

6.

“නෙරුත්තමධිජ්ජායො, බ්බාඤ්ජනමථ දෙසනානිදානඤ්ච;
පුබ්බාපරානුසන්ධි, එසො භාරො චතුබ්බුහො” ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ නෙරුත්තං සුත්තපදනිබ්බවනඤ්ච බුද්ධානං තස්ස තස්ස සුත්තස්ස දෙසකානං, සාවකානං වා අධිජ්ජායො ව අත්ථබ්බාඤ්ජනෙන බ්බාඤ්ජනමුඛෙන දෙසනානිදානඤ්ච පුබ්බාපරෙන අනුසන්ධි ව එතෙ නිරුත්තාදයො යෙන සංවණ්ණනාවසෙසෙන විභාවියන්ති, එසො සංවණ්ණනාවසෙසො “චතුබ්බුහො භාරො” ති නිද්දිට්ඨො. දෙසනාපවත්තිනිමිත්තං දෙසකස්ස අජ්ඣාසයාදි දෙසනානිදානං නාම. චතුබ්බුහභාරස්ස බහුවිසයත්තා විහඬගෙ (නෙත්ති. 25 ආදයො) ලක්ඛණසම්පත්තිං කත්වා කථයිස්සාම.

චතුබ්බුහභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො ආචට්ඨහාරනිද්දෙසො” ති පුවඡිතබ්බත්තා –

7.

“එකම්භි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨානං;
ආචට්ඨති පටිපක්ඛෙ, ආචට්ඨො නාම සො භාරො” ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ පරක්කමධාතුආදීනං පදට්ඨානෙ එකම්භි ආරම්භධාතුආදිකෙ දෙසනාරුළුභෙ සති විසභාගතාය වා සෙසකං පදට්ඨානං පරියෙසති, දෙසනාය සරුපතො අග්ගභණෙන වා සෙසකං පදට්ඨානං පරියෙසති, යෙන සංවණ්ණනාවසෙසෙන පරියෙසිත්වා යොජෙත්තො දෙසනං පමාදාදීනං පදට්ඨානභූතෙ කොසජ්ජාදිකෙ පටිපක්ඛෙ ආචට්ඨති ආචට්ඨාපෙති, සො සංවණ්ණනාවසෙසො “ආචට්ඨො භාරො නාමා” ති නිද්දිට්ඨොති අත්ථයොජනා.

“පටිපක්ඛෙ” ති ඉදං නිදස්සනමත්තං, සෙසෙපි සභාගෙ ආචට්ඨනතො. න හි ආරම්භධාතුආදිකෙ දෙසනාරුළුභෙ සති තජ්ජපටිපක්ඛෙ කොසජ්ජාදිකෙයෙව දෙසනං ආචට්ඨෙති, අථ බො අවසෙසවීරියාරම්භාදිකෙපි දෙසනං ආචට්ඨෙති.

ආචට්ඨහාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො විහත්තිහාරනිද්දෙසො” ති පුවඡිතබ්බත්තා –

8.

“ධම්මඤ්ච පදට්ඨානං, භූමිඤ්ච විභජනෙ අයං භාරො.

සාධාරණෙ අසාධාරණෙ ච නෙය්‍යො විභත්ති”ති. —

ගාථා වුත්තා. තත්ථ කුසලාදිවසෙන අනෙකවිධං සභාවධම්මඤ්ච
දානසීලාදිපදට්ඨානඤ්ච “දස්සනභූමි භාවනාභූමි”ති එවමාදිකං භූමිඤ්ච සාධාරණෙ
ච අසාධාරණෙ ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන විභජනෙ, සො
සංවණ්ණනාවිසෙසො “විභත්ති භාරො”ති නෙය්‍යොති අත්ථයොජනා.

“ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තා කුසලා වාසනාභාගියා, ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තා කුසලා
නිබ්බේධභාගියා”ත්‍යාදිනා, “ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තා අකුසලා
කිලෙසභාගියා”ත්‍යාදිනා ධම්මඤ්ච, “ඉදං සීලං ඉමස්ස මහග්ගතවිසෙසස්ස
පදට්ඨානං, ඉදං සීලං ඉදං ඤානං ඉමස්ස ලොකුත්තරස්ස පදට්ඨානං”ත්‍යාදිනා
පදට්ඨානඤ්ච, “දස්සනපභාතබ්බස්ස පුටුප්පනො භූමි, භාවනාපභාතබ්බස්ස
සොතාපන්තාදයො භූමි”ත්‍යාදිනා භූමිඤ්ච, “කාමරාගඛ්‍යාපාදා
පුටුප්පනසොතාපන්තානං සාධාරණා”ත්‍යාදිනා සාධාරණෙ ච, “කාමරාගඛ්‍යාපාදා
අනාගාමිඅරහත්තානං අසාධාරණා”ත්‍යාදිනා අසාධාරණෙ ච යෙන විභජති, සො
විභත්ති භාරො නාමාතිආදිනා (නෙත්ති. 33-34) විත්ථාරෙත්වා විභජනාකාරො
ගහෙතබ්බො.

විභත්තිභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “කතමො
පරිවත්තනභාරනිද්දෙසො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා —

9.

“කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ, නිද්දිට්ඨෙ භාවිතෙ පහිතෙ ච.

පරිවත්තති පටිපක්ඛෙ, භාරො පරිවත්තතො නාමා”ති. —

ගාථා වුත්තා. තත්ථ සුත්තෙ භාවිතෙ භාවිතබ්බෙ කුසලෙ අනවජ්ජධම්මෙ නිද්දිට්ඨෙ
කට්ඨෙ, සංවණ්ණිතෙ චා පහිතෙ පභාතබ්බෙ අකුසලෙ සාවජ්ජධම්මෙ නිද්දිට්ඨෙ
කට්ඨෙ, සංවණ්ණිතෙ චා තෙසං ධම්මානං පටිපක්ඛෙ විපරිතධම්මෙ යෙන
සංවණ්ණනාවිසෙසෙන පරිවත්තති පරිවත්තෙති, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො
“පරිවත්තතො භාරො නාමා”ති වෙදිතබ්බොති අත්ථයොජනා.

“සම්මාදිට්ඨස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා භවති”තිආදිනා ච
“යස්ස චා පාණාතිපාතා පටිවිරතස්ස පාණාතිපාතො පහිතො”තිආදිනා ච
“භුඤ්ජිතබ්බා කාමා ...පෙ.... කාමෙහි වෙරමණි තෙසං අධම්මො”තිආදිනා ච
පටිපක්ඛෙ පරිවත්තනභාවං විභසිතවාරෙ (නෙත්ති. 35 ආදයො) වක්ඛතීති න
විත්ථාරිතා.

පරිවත්තනභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො
වෙවචනභාරනිද්දෙසො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා –

10.

“වෙවචනානි බහුනි තු, සුත්තෙ වුත්තානි එකධම්මස්ස.

යො ජානාති සුත්තවිදු, වෙවචනො නාම සො භාරො”ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ එකධම්මස්ස පදත්ථස්ස සුත්තෙ වුත්තානි තු වුත්තානි එව, බහුනි
තු බහුනි එව වෙවචනානි යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන යො සුත්තවිදු ජානාති,
ජානිත්වා එකස්මිංයෙව පදත්ථෙ යොජෙති, තස්ස සුත්තවිදුනො සො
සංවණ්ණනාවිසෙසො “වෙවචනො නාම භාරො”ති නිද්දිට්ඨොති අත්ථයොජනා.

එත්ථ ව යො සො-සද්දා අසමානත්ථා ව භොන්තිති “යො සුත්තවිදු”ති වත්ථා
“සො සංවණ්ණනාවිසෙසො”ති වුත්තන්ති. “භගවා”ති පදස්ස එකස්මිංයෙව
අත්ථෙ භගවති “අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාවරණසම්පන්නො සුගතො ලොකවිදු
අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී සත්ථා දෙවමනුස්සානං බුද්ධො භගවා,
එලනිජ්ඣත්තිගතො වෙසාරජ්ජපන්නො අධිගතපටිසම්භිදො චතුරයොගවිජ්ජහීනො
අගතිගමනවිතිවත්තො උද්ධට්ඨල්ලො නිරුල්භවණො මද්දිතකණ්ටකො
නිබ්බාපිතපරියුට්ඨානො බන්ධනාතීනො ගන්ථවිනිවෙය්නො අජ්ඣාසයවිතිවත්තො
හින්තන්ධකාරො චක්ඛුමා ලොකධම්මසමතික්කන්තො
අනුරොධවිරොධවිජ්ජයුත්තො ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ධම්මෙසු අසඬ්ඛෙපගතො
බන්ධනාතිවත්තො යපිතසඬ්ඛාමො අභික්කන්තතරො උක්කාධරො ආලොකකරො
පජ්ජොතකරො තමොනුදො රණඤ්ජහො අපරිමාණවණ්ණො අප්පමෙය්‍යවණ්ණො
අසඬ්ඛෙය්‍යවණ්ණො ආභඬ්ඤාකරො පභඬ්ඤාකරො ධම්මොභාසපජ්ජොතකරො”ති
(නෙත්ති. 38) එවමාදීනි බහුනි වෙවචනානි යොජිතානි. විත්ථාරො විභඩ්ගවාරෙ
(නෙත්ති. 37 ආදයො) ආගමිස්සති.

වෙවචනභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො
පඤ්ඤත්තිභාරනිද්දෙසො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා –

11.

“එකං භගවා ධම්මං, පඤ්ඤත්තිහි විවිධාහි දෙසෙති.

සො ආකාරො ඤෙය්‍යා, පඤ්ඤත්ති නාම සො භාරො”ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ භගවා එකං බන්ධාදිධම්මං විවිධාහි
නික්ඛෙපජ්ජහවපඤ්ඤත්තාදීහි පඤ්ඤත්තිහි යෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බාකාරෙන
දෙසෙති, සො පඤ්ඤාපෙතබ්බාකාරො යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන විභාවිතො,
සො සංවණ්ණනාවිසෙසො “පඤ්ඤත්ති භාරො නාමා”ති ඤෙය්‍යාති
අත්ථයොජනා.

තත්ථ විවිධානි පඤ්ඤත්තීහි

නික්ඛේපපඤ්ඤත්තීපභවපඤ්ඤත්තීපරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තීපභානපඤ්ඤත්තී-
භාවනාපඤ්ඤත්තීසච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්තීනිරොධපඤ්ඤත්තීනිබ්බදාපඤ්ඤත්තීනි
එවමාදිපඤ්ඤත්තීහි එකපදත්ථස්සෙව පඤ්ඤාපෙතබ්බාකාරවිභාවනාලක්ඛණො
සංවණ්ණනාවිසෙසො පඤ්ඤත්තී භාරො නාමාති.

තත්ථ “ඉදං දුක්ඛ”න්ති අයං පඤ්ඤත්තී පඤ්චන්තං ඛන්ධානං, ඡන්තං
ධාතුනං, අට්ඨාරසන්තං ධාතුනං, ද්වාදසන්තං ආයතනානං, දසන්තං ඉන්ද්‍රියානං
නික්ඛේපපඤ්ඤත්තී.

“කබලිකාරෙ වෙ, හික්ඛෙවෙ, ආභාරෙ අත්ථි රාගො, අත්ථි නන්දී, අත්ථි තණ්හා,
පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරුල්භං. යත්ථ පතිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං විරුල්භං, අත්ථි
තත්ථ නාමරූපස්ස අවක්කන්ති. යත්ථ අත්ථි නාමරූපස්ස අවක්කන්ති, අත්ථි තත්ථ
සඬ්ඛාරානං වුද්ධි”ති (සං. නි. 2.64; කථා. 296) එවමාදි පභවපඤ්ඤත්තී දුක්ඛස්ස ව
සමුදයස්ස වාති.

“කබලිකාරෙ වෙ, හික්ඛෙවෙ, ආභාරෙ නත්ථි රාගො, නත්ථි නන්දී, නත්ථි
තණ්හා”ති (සං. නි. 2.64; කථා. 296) එවමාදි පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තී දුක්ඛස්ස,
“පභානපඤ්ඤත්තී සමුදයස්ස, භාවනාපඤ්ඤත්තී මග්ගස්ස, සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්තී
නිරොධස්සා”ති ව “නික්ඛේපපඤ්ඤත්තී සුතමයිශා පඤ්ඤාය,
සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්තී අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියස්ස, පචත්තනාපඤ්ඤත්තී
ධම්මවක්කස්සා”ති එවමාදිවිත්ථාරො විහඬිගෙ (නෙත්ති. 39 ආදයො)
ආගමිස්සතිති.

පණ්ණත්තිභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො
ඔතරණභාරනිද්දෙසො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

12.

“යො ව පටිච්චුප්පාදො, ඉන්ද්‍රියඛන්ධා ව ධාතුආයතනා.

එතෙහි ඔතරති යො, ඔතරණො නාම සො භාරො”ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ යො පටිච්චසමුප්පාදො ව යෙ ඉන්ද්‍රියඛන්ධා ව යාති
ධාතුආයතනාති ව යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නිද්ධාරිතාති, එතෙහි
පටිච්චසමුප්පාදාදින්ද්‍රියඛන්ධාතායතනෙහි, සුත්තෙ ආගතපදත්ථමුඛෙන
නිද්ධාරියමානෙහි ව යො සංවණ්ණනාවිසෙසො ඔතරති ඔගාහති
පටිච්චසමුප්පාදාදිකෙ තත්ථ වාචකවසෙන, තත්ථ ඤාපකවසෙන වා අනුපවිසති,
සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ඔතරණො භාරො නාමාති අත්ථයොජනා.

තත්ථ ඉන්ද්‍රියබන්ධාති ඉන්ද්‍රියානි ච බන්ධා වාති ඉන්ද්‍රියබන්ධා. ධාතුආයතනාති ධාතුයො ච ආයතනානි ච ධාතුආයතනා. කථං ඔතරණො? “උද්ධං අධො සබ්බධි විජ්ජමුත්තො” තිආදි (නෙත්ති. 42) පායො.

උද්ධන්ති රූපධාතු ච අරූපධාතු ච. අධොති කාමධාතු. සබ්බධි විජ්ජමුත්තොති තෙධාතුකෙ අයං අසෙක්ඛාවිමුත්ති. තානියෙව අසෙක්ඛාති පඤ්චන්ද්‍රියානි, අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

තානියෙව අසෙක්ඛාති පඤ්චන්ද්‍රියානි විජ්ජා, විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො...පෙ.... දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොති, අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

තානියෙව අසෙක්ඛාති පඤ්චන්ද්‍රියානි තීහි බන්ධෙහි සඬගහිතානි සීලක්ඛන්ධෙන සමාධික්ඛන්ධෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන, අයං බන්ධෙහි ඔතරණා.

තානියෙව අසෙක්ඛාති පඤ්චන්ද්‍රියානි සඬබාරපරියාපන්නානි යෙ සඬබාරා අනාසවා, නො ච භවඬගා, තෙ සඬබාරා ධම්මධාතුසඬගහිතා, අයං ධාතුහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං අනාසවං, නො ච භවඬගං, අයං ආයතනෙහි ඔතරණාති එවමාදීහි විභඬගෙ (නෙත්ති. 42 ආදයො) ආගමිස්සති.

ඔතරණභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “කතමො සොධනභාරනිද්දෙසො” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා –

13.

“විස්සජ්ජිතම්හි පඤ්ඤෙ, ගාථායං ප්‍රච්ඡිතා යමාරබ්භ.

සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛා, භාරො සො සොධනො නාමා” ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ තිස්සං ගාථායං ආරුළුහෙ පඤ්ඤෙ ඤාතුම්චිජ්ජෙ අත්ථෙ භගවතා විස්සජ්ජනගාථායං විස්සජ්ජිතම්හි යං සුත්තත්ථං ආරබ්භ අධිකිච්ච සා ගාථා ප්‍රච්ඡිතා ප්‍රච්ඡනත්ථාය යපිතා, තස්ස සුත්තත්ථස්ස යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛා විචාරණා භවෙ, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො සොධනො භාරො නාමාති අත්ථයොජනා.

කථං? “අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො” ති පදං සොධිතං, ආරම්භො න සොධිතො. “විචිච්ඡා පමාදා නප්පකාසති” ති පදං සොධිතං, ආරම්භො න සොධිතො. “ජප්පාහිලෙපනං ඛුම්” ති පදං සොධිතං, ආරම්භො න සොධිතො. “දුක්ඛමස්ස මහබ්භය” ති පදඤ්ච සොධිතං, ආරම්භො ච සොධිතොති. එවං පදාදීනං

සොධිතාසොධිතභාවවිචාරො භාරො සොධනො නාම. විත්ථාරතො පන විහඬිගෙ (නෙත්ති. 45 ආදයො) ආගමිස්සතිති.

සොධනභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො අධිට්ඨානභාරනිද්දෙසො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

14.

“එකත්තතාය ධම්මා, යෙපි ව වෙමත්තතාය නිද්දිට්ඨා.

තෙ න විකප්පයිතබ්බා, එසො භාරො අධිට්ඨානො”ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ යෙ දුක්ඛසච්චාදයො ධම්මා එකත්තතාය සාමඤ්ඤනපි ව වෙමත්තතාය විසෙසෙනපි නිද්දිට්ඨා, යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නිද්දිට්ඨා දුක්ඛසච්චාදයො ධම්මා න විකප්පයිතබ්බා සාමඤ්ඤවිසෙසකප්පනාය වොභාරභාවෙන අනවට්ඨානතො, කාලදිසාවිසෙසාදීනං විය අපෙක්ඛාසිද්ධිතො ව, එසො සංවණ්ණනාවිසෙසො අධිට්ඨානො භාරොති අත්ථයොජනා.

තත්ථ එකත්තතායාති එකස්ස සමානස්ස භාවො එකත්තං, එකත්තමෙව එකත්තතා, තාය. එකසද්දො වෙන්ථ සමානත්ථවාචකො, න සඬ්ඛ්‍යාවාචකොති. වෙමත්තතායාති විසිට්ඨා මත්තා විමත්තා, විමත්තා එව වෙමත්තං, වෙමත්තස්ස භාවො වෙමත්තතා, තාය. යථා හි “අජ්ජ ස්වෙ”ති වුච්චමානා කාලවිසෙසා අනවට්ඨිතා භවන්ති, “පුරිමා දිසා, පච්ඡිමා දිසා”ති වුච්චමානා දිසාවිසෙසා, එවං සාමඤ්ඤවිසෙසා ව අත්ථස්ස සභාවාති. තථා හි “ඉදං දුක්ඛ”න්ති වුච්චමානං ජාතිආදිං අපෙක්ඛාය සාමඤ්ඤං සමානමපි සච්චාපෙක්ඛාය විසෙසො හොති. එස නයො සමුදයසච්චාදිසුපිති. “දුක්ඛ”න්ති එකත්තතා. “ජාති දුක්ඛා, ජරා දුක්ඛා, මරණං දුක්ඛ”න්ති එවමාදි වෙමත්තතා. “දුක්ඛසමුදයො”ති එකත්තතා, “තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා”ති එවමාදි වෙමත්තතාති එවමාදි විත්ථාරො විහඬිගෙ (නෙත්ති. 46 ආදයො) ආගමිස්සතිති.

අධිට්ඨානභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො පරික්ඛාරභාරනිද්දෙසො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

15.

“යෙ ධම්මා යං ධම්මං, ජනයන්තිප්පච්චයා පරම්පරතො.

හෙතුමවකඬ්ඨයිත්වා, එසො භාරො පරික්ඛාරො”ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ අවිජ්ජාදිකා යෙ පච්චයධම්මා සඬ්ඛාරාදිකං යං ඵලධම්මං පච්චයා සහජාතපච්චයෙන පරම්පරතො පරම්පරපච්චයභාවෙන ජනයන්ති, තස්ස සඬ්ඛාරාදිඵලස්ස පච්චයං පරික්ඛාරභූතං පුරිමුප්පන්නං අවිජ්ජාදිකං අසාධාරණං ජනකං හෙතුං, අයොනිසොමනසිකාරාදිකං සාධාරණං පච්චයහෙතුඤ්ච

අවකඩසිත්වා සුත්තතො නිද්ධාරත්වා යො සංවණ්ණනාවිසෙසො
පරික්ඛාරසංවණ්ණනාභාවෙන පවත්තො, එසො සංවණ්ණනාවිසෙසො පරික්ඛාරො
භාරො නාමාති අත්ථයොජනා. අවිජ්ජාදයො හි අවිජ්ජාදීනං අසාධාරණහෙතු
භවත්ති, අයොනිසොමනසිකාරාදයො සාධාරණපච්චයා. තෙනාහ –
“අසාධාරණලක්ඛණො හෙතු, සාධාරණලක්ඛණො පච්චයො”ති, “අවිජ්ජා
අවිජ්ජාය හෙතු, අයොනිසොමනසිකාරො පච්චයො”තිආදිකං (නෙත්ති. 49)
විහඬගවචනඤ්ච.

පරික්ඛාරභාරනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො
සමාරොපනභාරනිද්දෙසො”ති ප්‍රවීණබ්බත්තා –

16.

“යෙ ධම්මා යංමුලා, යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා.

තෙ සමාරොපයිතබ්බා, එස සමාරොපනො භාරො”ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ යෙ සීලාදයො ධම්මා යංමුලා යෙසං සමාධිආදීනං මුලා, තෙ
සීලාදයො ධම්මා තෙසං සමාධිආදීනං පදට්ඨානභාවෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන
සමාරොපයිතබ්බා, යෙ ච
රාගවිරාගචෙතොවිමුත්තිසෙක්ඛළකාමධාතුසමතික්කමනාදිසද්දා
අනාගාමිඵලත්ථතාය එකත්ථා සමානත්ථාති බුද්ධමුනිනා පකාසිතා, තෙ
රාග...පෙ.... තික්කමනාදිසද්දා අඤ්ඤාමඤ්ඤාචෙවචනභාවෙන සමාරොපයිතබ්බා,
එසො සංවණ්ණනාවිසෙසො සමාරොපනො භාරො නාමාති අත්ථයොජනා.

එත්ථ ච සීලාදික්ඛන්ධන්තයස්ස පරියායන්තරවිභාවනාපාරිපූරි කථිතා,
භාවනාපාරිපූරි ච පහාතබ්බස්ස පහානෙන හොතීති
භාවනාසමාරොපනපහානසමාරොපනාපි දස්සිතාති චතුබ්බිධො සමාරොපනො
පදට්ඨානසමාරොපනො, චෙවචනසමාරොපනො, භාවනාසමාරොපනො,
පහානසමාරොපනොති.

තත්ථ කායිකසුචරිතං, වාචසිකසුචරිතඤ්ච සීලක්ඛන්ධො, මනොසුචරිතෙ
අනභිජ්ඣා, අඛ්‍යාපාදො ච සමාධික්ඛන්ධො, සම්මාදිට්ඨි පඤ්ඤාක්ඛන්ධො.
සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං, සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස
පදට්ඨානං. සීලක්ඛන්ධො, සමාධික්ඛන්ධො ච සමථස්ස පදට්ඨානං,
පඤ්ඤාක්ඛන්ධො විපස්සනාය පදට්ඨානං. සමථො රාගවිරාගචෙතොවිමුත්තියා
පදට්ඨානං, විපස්සනා අවිජ්ජාවිරාගපඤ්ඤාවිමුත්තියා පදට්ඨානන්ති එවමාදි
පදට්ඨානසමාරොපනො. රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛළං, අවිජ්ජාවිරාගා
පඤ්ඤාවිමුත්ති අසෙක්ඛළං, ඉදං චෙවචනං. රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති
අනාගාමිඵලං, අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අග්ගඵලං අරහත්තං, ඉදං චෙවචනං.
රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති කාමධාතුසමතික්කමනං, අවිජ්ජාවිරාගා චෙතොවිමුත්ති
තෙධාතුසමතික්කමනං, ඉදං චෙවචනං. පඤ්ඤින්ද්‍රියං, පඤ්ඤාබලං,

අධිපඤ්ඤාසික්ඛා, පඤ්ඤාක්ඛන්ධොති එවමාදි වෙවචනන්ති එවමාදි වෙවචනසමාරොපනො. කායෙ කායානුපස්සිනො විහරතො චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, චතුසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො සම්මජ්ජමානා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, චතුසු සම්මජ්ජමානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති එවමාදි භාවනාසමාරොපනො. කායෙ කායානුපස්සි විහරන්තො අසුභෙ “සුභ”න්ති විපල්ලාසං පජහති, කබලිකාරො වස්ස ආහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, කාමුපාදානෙන ව අනුපාදානො භවති, කාමයොගෙන ව විසංයුත්තො භවති, අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන ව විජ්ජයුජ්ජති, කාමාසවෙන ව අනාසවො භවති, කාමොසඤ්ච උත්තිණ්ණො භවති, රාගසල්ලෙන ව විසල්ලො භවති, රූපුපිකා වස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිති පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, රූපධාතුයං වස්ස රාගො පභිනො භවති, න ව ඡන්දාගතිං ගච්ඡති, වෙදනාසුති එවමාදි පහානසමාරොපනොති එවමාදි සමාරොපනො භාරො නියුත්තොති.

ඉති සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා.

සොළසභාරනිද්දෙසවිභාවනා නිට්ඨිතා.

නයනිද්දෙසවිභාවනා

17. භාරනිද්දෙසා නිද්දිට්ඨා, අම්මෙහි ව ඤාතා, “කතමො නයනිද්දෙසා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තණ්හඤ්චා”තිආදි චුත්තං. අථ වා එවං උද්දෙසක්කමෙනෙව භාරෙ නිද්දිසිත්වා ඉදානි නයෙ නිද්දිසිතුං “තණ්හඤ්චා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යො සංවණ්ණනාවසෙසො සුත්තෙ ආගතං තණ්හඤ්ච අවිජ්ජඤ්ච අත්ථතො නිද්ධාරණවසෙන ගහිතං තණ්හඤ්ච අවිජ්ජඤ්ච සංකිලෙසපක්ඛං නෙති, සුත්තෙ ආගතෙන සමථෙන, සුත්තෙ ආගතාය විපස්සනාය අත්ථතො නිද්ධාරණවසෙන වා ගහිතෙන සමථෙන, ගහිතාය විපස්සනාය වොදානපක්ඛං නෙති, නයන්තො ව සච්චෙහි යොජෙත්වා නෙති, අයං සංවණ්ණනාවසෙසො සො නන්දියාවට්ටො නයො නාමාති අත්ථයොජනා.

එත්ථ ව අත්ථනසස්ස භූමි, සංවණ්ණනා ව ගාථායං “නයො”ති චුත්තා, තස්මා “සංවණ්ණනාවසෙසො”ති චුත්තං. න හි අත්ථනයො සංවණ්ණනා, චතුසච්චපට්ටෙධස්ස අනුරූපො පුබ්බභාගෙ අනුගාහණනායො අත්ථනයොව. තස්ස පන අත්ථනසස්ස යා සංවණ්ණනා උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීනං වසෙන තණ්හාදිමුඛෙන නයභූමිරවනා පචත්තා, තස්ස සංවණ්ණනාව නයවොහාරො කතොති විත්ථාරතො භාරසම්පාතෙ (නෙත්ති. 78-79) ආගමිස්සති.

නන්දියාවට්ටනයනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්මෙහි ව ඤාතො, “කතමො තිපුක්ඛලනයනිද්දෙසො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

18.

“යො අකුසලෙ සමුලෙහි, නෙති කුසලෙ ව කුසලමුලෙහි.

භූතං තථං අවිතථං, තිපුක්ඛලං තං නයං ආහු’ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ යො සංවණ්ණනාවිසෙසො අකුසලෙ සමූලෙහි අත්තනො අකුසලස්ස තීහි ලොභාදීහි මූලෙහි සංකිලෙසපක්ඛං නෙති, කුසලෙ ච කුසලමූලෙහි තීහි අලොභාදීහි වොදානපක්ඛං නෙති, නයන්තො ච භූතං කුසලාකුසලං නෙති, න අභූතං මායාමරිච්ඡාදයො විය, තථං කුසලාකුසලං නෙති, න ස්වාදයො විය සම්මුතිස්චිචමත්තං, අවිතථං කුසලාකුසලං නෙති, න විතථං. කුසලාකුසලානං සභාවතො විජ්ජමානත්තා භූතා පරමත්ථස්චිචත්තා තථා, අකුසලස්ස ඉට්ඨවිපාකතාභාවතො, කුසලස්ස ච අනිට්ඨවිපාකතාභාවතො විපාකෙ සති අවිසංවාදකත්තා අවිතථා භවන්ති, කුසලාකුසලා හි එතෙසං තිණ්ණං ‘භූතං, තථං, අවිතථං’න්ති පදානං කුසලාකුසලවිසෙසනතා දට්ඨබ්බා.

අථ වා අකුසලමූලෙහි අකුසලානි, කුසලමූලෙහි ච කුසලානි නයන්තො අයං නයො භූතං තථං අවිතථං නෙති චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරෙත්වා යොජෙති. දුක්ඛාදීනි හි බාධකාදිභාවතො අඤ්ඤාභාවාභාවෙන භූතානි, සච්චසභාවත්තා තථානි, අවිසංවාදනතො අවිතථානි. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා – ‘චත්තාරිමානි, හික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤානී’ති සං. නි. 5.1090; පටි. ම. 2.8). අකුසලාදිසුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණං තං සංවණ්ණනාවිසෙසං තිපුක්ඛලං නයන්ති ආහුති අත්ථයොජනා.

තත්ථ තීහි හෙතූහි පුක්ඛලො සොහනොති තිපුක්ඛලො අකුසලාදිකො අත්ථනයො සංවණ්ණනාවිසෙසොති යානුපචාරතො තිපුක්ඛලනයො නාමාති. විත්ථාරො පන භාරසම්පාතෙ (නෙත්ති. 87-88) ආගමිස්සති.

තිපුක්ඛලනයනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්හෙහි ච ඤාතො, ‘කතමො සිහවික්කිළිතනයනිද්දෙසො’ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

19.

‘යො නෙති විපල්ලාසෙහි, කිලෙසෙ ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධම්මෙ.

එතං නයං නයවිදු, සිහවික්කිළිතං ආහු’ති. –

ගාථා වුත්තා. තත්ථ යො සංවණ්ණනාවිසෙසො සුත්තෙ වුත්තෙහි විපල්ලාසෙහි කිලෙසෙ සංකිලෙසපක්ඛං නෙති, සුත්තෙ වුත්තෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධම්මෙ වොදානපක්ඛං නෙති, එතං සංවණ්ණනාවිසෙසං නයවිදු සද්ධම්මනයකොච්ඡා, අත්ථනයකුසලා එව වා සිහවික්කිළිතං නයන්ති ආහුති අත්ථයොජනා.

තත්ථ විපල්ලාසෙහීති අසුභෙ සුභං, දුක්ඛෙ සුඛං, අනිච්චෙ නිච්චං, අනත්තනි අත්තානි චතුහි විපල්ලාසෙහි. ඉන්ද්‍රියෙහීති සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි. සද්ධම්මෙති පටිපත්තිපට්ඨෙධසද්ධම්මෙ. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයමෙව. විත්ථාරො පන භාරසම්පාතෙ (නෙත්ති. 86-87) ආගමිස්සති.

සිහවික්කිලිතනයනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො දිසාලොචනනයනිද්දෙසො” ති ප්‍රවිණිතබ්බත්තා –

20.

“වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ, කුසලාකුසලා තහිං තහිං චුත්තා.

මනසා වොලොකයතෙ, තං බු දිසාලොචනං ආහු” ති. –

ගාථා චුත්තා. “සිහලොචනං ආහු” ති පාඨො ලිඛිතො, සො පන න ථෙරස්ස පාඨොති දට්ඨබ්බො හින්තලක්ඛණත්තා. තත්ථ තහිං තහිං වෙය්‍යාකරණෙසු යෙ කුසලාකුසලා නයස්ස දිසාභූතා ධම්මා චුත්තා, තෙ කුසලාකුසලෙ නයස්ස දිසාභූතධම්මෙ අබ්භි අබ්භන්තරං චිත්තෙ එව යං ඔලොකනං කරොති, තං ඔලොකනං බු ඔලොකනං එව දිසාලොචනන්ති ආහුති අත්ථයොජනා.

තත්ථ වෙය්‍යාකරණෙසුති තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනත්ථං කතෙසු සුත්තස්ස අත්ථවිස්සජ්ජනෙසු. කුසලාති වොදානියා. අකුසලාති සංකිලෙසිකා. චුත්තාති සුත්තතො නිද්ධාරෙත්වා කථිතා. ඔලොකයතෙති තෙ කුසලාදිධම්මෙ චිත්තෙනෙව “අයං පඨමා දිසා, අයං දුතියා දිසා” තිආදිනා තස්ස තස්ස නයස්ස දිසාභාවෙන උපපරික්ඛති, විචාරෙතීති අත්ථො. බුති අවධාරණත්ථෙ නිපාතො, තෙන දිසාලොචනනයො කොචි අත්ථවිසෙසො න භොතීති දස්සෙතීති.

21. දිසාලොචනනයනිද්දෙසො නිද්දිට්ඨො. අම්භෙහි ව ඤාතො. “කතමො අඛිකුසනයනිද්දෙසො” ති ප්‍රවිණිතබ්බත්තා “ඔලොකෙත්වා” තිආදිගාථා චුත්තා. තත්ථ තංතංනයදිසාභූතෙ සබ්බෙ කුසලාකුසලෙ දිසාලොචනෙන ඔලොකෙත්වා උක්ඛිපිය සුත්තතො උද්ධරිත්වා යං සමානෙති යං සමානයනං කරොති, අයං සමානයනසම්බාතො නයො අඛිකුසො නයො නාමාති අත්ථයොජනා.

එත්ථ ව අඛිකුසො නාම භත්ථිතං ඉච්ඡිතට්ඨානං ආනයනකාරණභූතො වජිරාදිමයො තික්ඛග්ගො උජ්ජවච්ඡිකභූතො දබ්බසම්භාරවිසෙසො, අයම්පි නයො අඛිකුසො වියාති අත්ථෙත අඛිකුසො. එතෙන හි නයෙන ඉච්ඡිතං සුත්තත්ථං නයතීති. මුඛ්‍යතො පන අඛිකෙ විජ්ඣානට්ඨානෙ උද්ධට්ඨො අසති අන්තො පටිසතීති අඛිකුසො. අඛිකසද්දුපපදඋපුබ්බඅසධාතු අපච්චයොති. අයම්පි නයො කොචිපි අත්ථවිසෙසො න භොතීති.

සොළස භාරනිද්දෙසා වෙව පඤ්ච නයනිද්දෙසා ව ආචරියෙන නිද්දිට්ඨා. අම්භෙහි ව ඤාතා, “සංවණ්ණෙතබ්බසුත්තෙ කිං සොළස භාරා පඨමං යොජෙතබ්බා, උදාහු නයා” ති ප්‍රවිණිතබ්බත්තා –

22.

“සොළස භාරා පඨමං, දිසාලොචනතො දිසා විලොකෙත්වා.

සඬිබිපිය අඬිකුසෙන හි, නයෙහි තිහි නිද්දිසෙ සුත්ත’න’ති. —

ගාථමාහ. අට්ඨකථායං පන ‘එවං භාරෙ, නයෙ ච නිද්දිසිත්වා ඉදානි නෙසං
යොජනක්කමං දස්සෙන්නො ‘සොළස භාරා පයම’න්තිආදිමාහා’ති (නෙත්ති. අට්ඨ.
22) වුත්තං. තත්ථ සොළස භාරා ඛ්‍යඤ්ජනපරියෙට්ඨිභාවතො
සංවණ්ණෙතඛිබ්බසුත්තෙ සංවණ්ණනාභාවෙන පයමං යොජෙතඛිබ්බා, යොජෙන්නෙන
නිද්දිට්ඨා භාරානුක්කමෙනෙව යොජෙතඛිබ්බා, න උප්පට්ඨාපට්ඨා.
භාරසංවණ්ණනානුක්කමෙන සංවණ්ණෙතඛිබ්බං පයමං සංවණ්ණෙත්වා පච්ඡා
දිසාලොචනෙන ඔලොකෙත්වා අඬිකුසෙනයෙන නෙත්වා තීහි අත්ථනයෙහි
නිද්දිසෙති අධිප්පායො.

ඉති සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

නයනිද්දෙසවිභාවනා නිට්ඨිතා.

ද්වාදසපදවිභාවනා

නෙත්තිවිසයං සාසනවරසඬිබ්බානං සංවණ්ණෙතඛිබ්බසුත්තං යෙසං
ඛ්‍යඤ්ජනපදානං, අත්ථපදානඤ්ච වසෙන ‘ද්වාදස පදානි සුත්ත’න’ති සඬිගහවාලෙ
වුත්තං, ‘කතමානි තානි’ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා සරූපතො නිද්දිසිතුං —

23.

‘අක්ඛරං පදං ඛ්‍යඤ්ජනං, නිරුත්ති තථෙව නිද්දෙසො.

ආකාරජට්ඨවචනං, එත්තාව ඛ්‍යඤ්ජනං සබ්බං.

24.

සඬිකාසනා පකාසනා, විවරණා විහජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්ති.

එතෙහි ඡහි පදෙහි, අත්ථො කම්මඤ්ච නිද්දිට්ඨ’න’ති. —

ගාථාද්වයං වුත්තං. අට්ඨකථායං පන ‘ඉදානි යෙසං ඛ්‍යඤ්ජනපදානං,
අත්ථපදානඤ්ච වසෙන ‘ද්වාදස පදානි ‘සුත්ත’න’ති වුත්තං, තානි පදානි නිද්දිසිතුං
‘අක්ඛරපද’න්තිආදිමාහා’ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 23) වුත්තං.

තත්ථ කෙනට්ඨෙත අක්ඛරන්ති? අක්ඛරට්ඨෙත අසඤ්චරණට්ඨෙත.
අකාරාදිවණ්ණො හි අකාරාදිතො ඉකාරාදිපරියායං නක්ඛරති, න සඤ්චරති, න
සඬිකමති. තෙනාහ අට්ඨකථායං ‘අපරියොසිතෙ පදෙ වණ්ණො අක්ඛරං
පරියායවසෙන අක්ඛරණතො අසඤ්චරණතො’ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 23).
අපරියොසිතෙ පදෙති ච විහත්‍යන්තභාවං අප්පත්තෙ ද්විතිවතුක්ඛරවන්තෙසු පදෙසු
එකද්විතික්ඛරමත්තෙයෙව අක්ඛරං නාම, පරියොසිතෙ පදංයෙව, න අක්ඛරන්ති

අධිප්‍යායො. පදං පන පවෙසනතො අත්ථවසෙන පරියායං සඤ්චරන්තං විය හොති,
න ඵලං අකාරාදිවණ්ණො අවෙච්චනත්තා. “මා ඵලං මඤ්ඤසී” තිආදීසු වා
ඵකක්ඛරපදා මා-කාරාදි අක්ඛරං නාම, විභත්‍යන්තං පදං පන පදමෙව හොති.

පඡ්ඡති අත්ථො ඵතෙනාති පදං. තං නාමාධ්‍යාතොපසග්ගතිපාතප්පහෙදෙන
චතුබ්බිධං. තත්ථ දබ්බපධානං “ඵස්සො වෙදනා විත්ත”න්ති ඵවමාදිකං නාමපදං.
තත්ථ හි දබ්බමාවිභූතරූපං, කිරියා අනාවිභූතරූපා. කිරියාපධානං “චුසති වෙදයති
විජානාති”ති ඵවමාදිකං ආධ්‍යාතපදං නාම. තත්ථ හි චුසනාදිකිරියා ආවිභූතරූපා,
දබ්බමනාවිභූතරූපං. කිරියාවිසෙසබොධහෙතුභූතං ප-උප-ඉතිඵවමාදිකං
උපසග්ගපදං නාම. “විරජ්ජවාසිං (ධ. ප. 219) උපවුත්ථ”න්ති (අ. නි. 3.71; සු. නි.
405) ඵවමාදීසු හි ප-උපාදිසද්දා වසනාදිකිරියාය විශොගාදිවිසිට්ඨතං දීපෙන්නි.
චචනත්ථො පන නාමපදආධ්‍යාතපදද්වයං උපගන්ත්වා තස්ස පදද්වයස්ස අත්ථං
සඡ්ඡන්තිති උපසග්ගාති දට්ඨබ්බො. කිරියාය වෙච්ච දබ්බස්ස ච
සරූපවිසෙසපකාසනහෙතුභූතං “ඵවං, ඉති”ති ඵවමාදිකං නිපාතපදං අස්සපි
සංවණ්ණනායපි ඉච්ඡිතත්තා, අක්ඛරෙන පන කථං ගහිතොති වෙ? අක්ඛරෙහි
සුයාමානෙහි සුණන්තානං විසෙසවිධානස්ස කතත්තා පදපරියොසානෙ
පදත්ථසම්පටිපත්ති හොති. තස්මා අක්ඛරෙනපි අත්ථාකාරො ගහිතොවාති
වෙදිතබ්බො. තෙන වුත්තං – “අක්ඛරෙහි සඬකාසෙති, පදෙහි පකාසෙති,
අක්ඛරෙහි ච පදෙහි ච උග්ගෙට්ඨි”ති (නෙත්ති. 9) ව.

විවරණා විත්ථාරණා. විභජනා ච උත්තානීකම්මඤ්ච පඤ්ඤත්ති ච
විභජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්තිති සමාහාරෙ අයං ද්වන්ද්වසායො. තත්ථ
විභාගකරණං විභජනං නාම. ඛ්‍යඤ්ජනාකාරෙහි යො අත්ථාකාරො නිද්දිසියමානො,
සො අත්ථාකාරො විවරණවිභජනාති ද්විති අත්ථපදෙහි නිද්දිසිතො. පාකටකරණං
උත්තානීකම්මං නාම. පකාරෙහි ඤාපනං පඤ්ඤත්ති. නිරුත්තිනිද්දෙසසඬාතෙහි
ඛ්‍යඤ්ජනපදෙහි පකාසියමානො යො අත්ථාකාරො අත්ථී, සො අත්ථාකාරො
උත්තානීකම්මපඤ්ඤත්තිහි පටිනිද්දිසිතො. ඵතෙහි සඬකාසනාදිහි ඡහි අත්ථපදෙහි
අත්ථො සුත්තත්ථො ගහිතො, කම්මඤ්ච උග්ගට්ඨනාදිකම්මඤ්ච නිද්දිට්ඨන්ති
අත්ථො. යෙන සුත්තත්ථෙත උග්ගට්ඨකඤ්ඤුනො විත්තසන්නානස්ස
සම්බොධනකිරියාසඬාතස්ස උග්ගට්ඨකම්මස්ස නිබ්බන්ති භවෙ, සො සුත්තත්ථො
සඬකාසනාපකාසනාකාරො හොති. යෙන සුත්තත්ථෙත විපඤ්චිතඤ්ඤුනො
විත්තසන්නානස්ස බොධනකිරියාසඬාතස්ස විපඤ්චනකම්මස්ස නිබ්බන්ති, සො
සුත්තත්ථො විවරණවිභජනාකාරො හොති. යෙන සුත්තත්ථෙත නෙයාස්ස
විත්තසන්නානස්ස පබොධනකිරියාසඬාතස්ස නයකම්මස්ස නිබ්බන්ති, සො
සුත්තත්ථො උත්තානීකම්මපඤ්ඤත්තාකාරො හොතීති දට්ඨබ්බො. තෙනාහ
අට්ඨකථාවරියො “සුත්තත්ථෙත හි දෙසනාය පවත්තියමානෙන
උග්ගට්ඨකඤ්ඤාදිවෙනෙයානං විත්තසන්නානස්ස පබොධනකිරියානිබ්බන්ති, සො
ච සුත්තත්ථො සඬකාසනාදිආකාරො”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 24).

“යථාච්ඡත්තෙහි තීභි අත්ථනයෙහි වෙව ඡභි අත්ථපදෙහි ව අයුත්තොපි අත්ථො කිං කොචි අත්ථී, උදාහු සබ්බො අත්ථො යුත්තො ඵවා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

25.

“තීණි ව නයා අනුනා, අත්ථස්ස ව ඡප්පදානි ගණිතානි.

තවහි පදෙහි භගවතො, වචනස්සත්ථො සමායුත්තො”ති. –

ගාථමාහ. තත්ථ තීණිති ලිඛිගවිපල්ලාසනිද්දෙසො, තයොති පන පකතිලිඛිගනිද්දෙසො වත්තබ්බො. ගණිතා අනුනා තයො අත්ථස්ස නයා ව ගණිතානි අනුනානි ඡ අත්ථස්ස පදානි ව නිද්දිට්ඨානි, නිද්දිට්ඨෙහි ව අත්ථපදෙහි භගවතො වචනස්ස සබ්බො අත්ථො සමායුත්තොව අයුත්තො කොචි අත්ථො නත්ථීති යොජනා කාතබ්බා. අත්ථස්සාති සුත්තත්ථස්ස. නයාති නෙත්තිඅත්ථනයා. පදානීති නෙත්තිඅත්ථපදානි.

26. යෙ භාරාදයො නිද්දිට්ඨා, තෙ භාරාදයො සම්පිණ්ඩෙන්වා

නෙත්තිප්පකරණස්ස පදත්ථෙ සුබ්බග්ගහණත්ථං ගණනවසෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා දස්සෙන්තො “අත්ථස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ අත්ථස්ස සමුහස්ස අවයවභූතානි තවභෙදානි අත්ථපදානි සුත්තබ්බාඤ්ජනස්ස අත්ථස්ස පරියෙට්ඨිසම්බාතාය සංවණ්ණනාය ගණනතො චතුර්විසති බ්බාඤ්ජනපදානි භොන්ති, අත්ථපදබ්බාඤ්ජනපදභූතං උභයං සම්බ්වෙපයතො සම්පිණ්ඩයතො තෙත්තිංසා තෙත්තිංසවිධා ඵත්තිකා තෙත්තිංසවිධාව නෙත්තිති යොජනා.

තත්ථ තවස්පදානීති තයො අත්ථනයා, ඡ අත්ථපදානි ව. චතුර්විසාති සොළස භාරා, ඡ බ්බාඤ්ජනපදානි, ද්වෙ දිසාලොචනනයඅභිකුසනයා වාති ඵචං තෙත්තිංසවිධා ව නෙත්ති නාම, ඉතො විනිමුත්තො අඤ්ඤො කොචි නෙත්තිපදත්ථො නත්ථීති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

“ඵචං තෙත්තිංසපදත්ථාය නෙත්තියා භාරනයානං කතමො

දෙසනාභාරව්වයභාරො”තිආදි දෙසනාක්කමෙනෙව සිද්ධො, ඵචං සිද්ධෙ සතිපි “සොළස භාරා පඨම”න්ති ආරම්භො “සබ්බෙපිමෙ භාරා වෙව නයා ව ඉමිනා දස්සිතක්කමෙනෙව සංවණ්ණතබ්බෙසු සුත්තෙසු සංවණ්ණනාවසෙන යොජෙතබ්බො, න උප්පට්ඨායා”ති ඉමමත්ථං දීපෙති. දීපනවචනසවනානුසාරෙන ඤාපෙති, තස්මා ඵචං කමො දස්සිතො, අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි ධම්මදෙසනාය නිස්සයානි, ඵලඤ්ච ධම්මදෙසනාය ඵලං, උපායො ව ධම්මදෙසනාය උපායො, ආණත්ති ව ධම්මදෙසනාය සරීරං. දෙසනාභාරස්ස තාසං අස්සාදාදීනවනිස්සරණඵලපායාණත්තීනං විභාවනසභාවත්තා.

නිද්ධාරණෙන විනාපි පකතියා සබ්බසංවණ්ණතබ්බෙසුත්තෙසු අනරූපානි සුච්ඤ්ඤයාත්තා, සංවණ්ණනාවිසෙසානං විවයභාරාදීනං නිස්සයභාවතො ව පඨමං දෙසනාභාරො දස්සිතො.

පදපුච්ඡා විස්සජ්ජනාපුච්ඡාපදානුගීතිහි සද්ධිං දෙසනාභාරපදත්ථානං අස්සාදාදීනං පච්චයභාවතො දෙසනාභාරානන්තරං විවයො භාරො.

විවයභාරෙන පච්චිතානං අත්ථානං යුත්තායුත්තිවිචාරණභාවතො විවයභාරානන්තරං යුත්ති භාරො.

පදට්ඨානභාරස්ස යුත්තායුත්තානංයෙව අත්ථානං උපපත්තිඅනුරූපං කාරණපරම්පරාය නිද්ධාරණත්තා යුත්තිභාරානන්තරං පදට්ඨානභාරො.

යුත්තායුත්තානං කාරණපරම්පරාය පරිග්ගහිතසභාවානංයෙව ච ධම්මානං අවුත්තානම්පි සමානලක්ඛණතාය ගහණලක්ඛණත්තාය පදට්ඨානභාරානන්තරං ලක්ඛණභාරො.

ලක්ඛණභාරෙන අත්ථතො සුත්තන්තරතො නිද්ධාරිතානම්පි ධම්මානං නිබ්බවනාදීනි වත්තබ්බානි, න සුත්තෙ සරූපතො ආගතධම්මානංයෙවාති දස්සනත්ථං ලක්ඛණභාරානන්තරං චතුබ්සුභො භාරො. එවඤ්ඤි නිරවසෙසතො අත්ථාවබ්බොධො හොති.

චතුබ්සුභෙන භාරෙන වුත්තෙහි නිබ්බවනාධිජ්ජායනිදානෙහි සද්ධිං සුත්තෙ පදත්ථානං සුත්තන්තරසංසන්දනසඬ්ඛාතෙ පුබ්බාපරවිචාරෙ දස්සිතෙ තෙසං සුත්තපදත්ථානං සභාගවිසභාගධම්මන්තරාවට්ඨනං සුඛෙන සක්කා දස්සෙතුන්ති චතුබ්සුභභාරානන්තරං ආවට්ටො භාරො. සුත්තන්තරසංසන්දනස්ස හි සභාගවිසභාගධම්මන්තරාවට්ඨනයස්ස උපායභාවතො “ආරම්භථ නික්කමථා” තිආදිගාථාය (සං. නි. 1.185; නෙත්ති. 29; පෙට්කො. 38) ආරම්භනනික්කමනබුද්ධසාසනයොගධුනනෙහි විරියසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියානි නිද්ධාරෙත්වා තෙසු ආරම්භනනික්කමනබුද්ධසාසනයොගධුනනෙසු අනනුයොගස්ස මූලං පමාදොති සුත්තන්තරෙ දස්සිතො පමාදො ආවට්ටිතොති.

ආවට්ටෙන භාරෙන සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනෙන පයොජිතෙ සාධාරණාසාධාරණවසෙන සංකිලෙසවොදානධම්මානං පදට්ඨානතො වෙව භූමිතො ච විභාගො සක්කා සුඛෙන යොජෙතුන්ති ආවට්ටභාරානන්තරං විහත්ති භාරො.

විහත්තිභාරෙන සංකිලෙසවොදානධම්මානං විභාගෙ කතෙ සංවණ්ණෙතබ්බසුත්තෙ ආගතා ධම්මා අකසිරෙන පටිපක්ඛතො පරිවත්තෙතුං සක්කාති විහත්තිභාරානන්තරං පරිවත්තනභාරො. විහත්තිභාරෙන හි “සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොති” ති (නෙත්ති. 35) පටිවිහත්තසභාවෙ එව ධම්මෙ පරිවත්තනභාරවිහඬිගෙ උදාහරීයිස්සති.

පරිවත්තනභාරෙන පටිපක්ඛතො පරිවත්තිතාපි ධම්මා පරියායවචනෙහි බ්බොධෙතබ්බා, න සංවණ්ණෙතබ්බසුත්තෙ ආගතධම්මායෙවාති දස්සනත්ථං පරිවත්තනභාරානන්තරං වෙවචනභාරො.

වෙවචනභාරෙන පරියායතො පකාසිතානං ධම්මානං පහෙදතො
පඤ්ඤත්තිවසෙන විහජනං සුඛෙන සක්කා ඤාතුන්ති වෙවචනභාරානන්තරං
පඤ්ඤත්ති භාරො.

පඤ්ඤත්තිභාරෙන පභවපරිඤ්ඤාදිපඤ්ඤත්තිවිභාගමුඛෙන
පටිච්චසමුප්පාදසච්චාදිධම්මවිභාගෙ කතෙ සුත්තෙ ආගතධම්මානං
පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙන අවතරණං සක්කා දස්සෙතුන්ති පඤ්ඤත්තිභාරානන්තරං
ඔතරණො භාරො.

ඔතරණෙන භාරෙන ධාතායතනාදීසු ඔතාරිතානං සංවණ්ණෙනඛ්ඛසුත්තෙ
පදත්ථානං පුච්ඡාරම්භසොධනං සක්කා සුඛෙන සම්පාදෙතුන්ති
ඔතරණභාරානන්තරං සොධනො භාරො.

සොධනෙන භාරෙන සංවණ්ණෙනඛ්ඛසුත්තෙ පදපදන්ථෙසු විසොධිතෙසු තත්ථ
තත්ථ එකත්තතාය වා වෙමත්තතාය වා ලඛ්භමානසාමඤ්ඤවිසෙසභාවො සුකරො
හොතීති දස්සෙතුං සොධනභාරානන්තරං අධිට්ඨානො භාරො.

සාමඤ්ඤවිසෙසභූතෙසු සාධාරණාසාධාරණෙසු ධම්මෙසු අධිට්ඨානෙන භාරෙන
පවෙදිතෙසු පරික්ඛාරසඬ්ඛාතස්ස සාධාරණාසාධාරණරූපස්ස පච්චයහෙතුරාසිස්ස
පහෙදො සුච්ඤ්ඤෙය්‍යාති අධිට්ඨානභාරානන්තරං පරික්ඛාරො භාරො.

අසාධාරණෙ, සාධාරණෙ ච කාරණෙ පරික්ඛාරෙන භාරෙන දස්සිතෙ තස්ස
අත්තනො ඵලෙසු කාරණාකාරො, තෙසං හෙතුඵලානං පහෙදතො දෙසනාකාරො,
භාවෙනඛ්ඛපභාතඛ්ඛධම්මානං භාවනාපභානානි ච නිද්ධාරෙත්වා වුච්චමානානි
සම්මා සංවණ්ණෙනඛ්ඛසුත්තස්ස අත්ථං තථත්තාවබ්බොධාය සංවත්තන්තීති
පරික්ඛාරභාරානන්තරං සමාරොපනො භාරො දස්සිතො හොති. ඉදං භාරානං
දස්සනානුක්කමකාරණං දට්ඨබ්බං.

උද්දෙසො උග්ගට්ඨකඤ්ඤනො උපකාරාය සංවත්තති යථා, ඵචං
නන්දියාවට්ටනයො උග්ගට්ඨකඤ්ඤනො උපකාරාය සංවත්තති, තස්මා පයමං
නන්දියාවට්ටනයො දස්සිතො. නිද්දෙසො විපඤ්චිතඤ්ඤනො උපකාරාය සංවත්තති
යථා, ඵචං තිපුක්ඛලනයො විපඤ්චිතඤ්ඤනො උපකාරාය සංවත්තති, තස්මා
නන්දියාවට්ටනයානන්තරං තිපුක්ඛලනයො. පටිනිද්දෙසො නෙය්‍යස්ස උපකාරාය
සංවත්තති යථා, ඵචං සිභවික්කිලිතනයො නෙය්‍යස්ස උපකාරාය සංවත්තති. තස්මා
තිපුක්ඛලානන්තරං සිභවික්කිලිතනයො දස්සිතොති තිණ්ණං අත්ථනයානං
දස්සනානුක්කමො වෙදිතබ්බො. අත්ථනයානං දිසාභූතාය භූමියා ආලොකෙත්වා
තෙසං තස්සා දිසාය භූමියා සමානයනං හොති. න හි සක්කා අනොලොකෙත්වා
සමානෙතුන්ති දිසාලොචනයං දස්සෙත්වා අඬ්ඤාසනයො දස්සිතො.
පොත්ථකාරුල්ලභාවෂෙකා සබ්බාසු දිසාසු හත්ථිගමනට්ඨානං ඔලොකෙත්වා
අඬ්ඤාසෙන ඉච්ඡිතට්ඨානං සමානයන්ති. කෙචි අච්ඡෙකා අනොලොකෙත්වා

විනයන්ති. තෙසං නයනමත්තමෙව, න සමානයනං. එවමෙව පණ්ඩිතා සුත්තත්ථං වණ්ණෙනා මනසාව ඔලොකෙත්වා ව නයා නෙතබ්බාති දට්ඨබ්බා.

සමුට්ඨානසංවණ්ණනා අධිජ්ජායසංවණ්ණනා පදත්ථසංවණ්ණනා විධිඅනුවාදසංවණ්ණනා නිගමනසංවණ්ණනාති වා, පයොජනසංවණ්ණනා පිණ්ඩත්ථසංවණ්ණනා අනුසන්ධිසංවණ්ණනා වොදනාසංවණ්ණනා පරිහාරසංවණ්ණනාති වා, උපොග්ගාඨසංවණ්ණනා පදවිග්ගහසංවණ්ණනා පදත්ථවාලනසංවණ්ණනා පච්චුපට්ඨානසංවණ්ණනාති වා, තථා එකනාළිකාකථා චතුරස්සකථා නිසින්තවත්තිකාකථාති වා ආගතා.

තත්ථ සමුට්ඨානං නිදානමෙව. විධිඅනුවාදො විසෙසවචනමෙව. උපොග්ගාඨො නිදානමෙව. වාලනා වොදනායෙව. පච්චුපට්ඨානං පරිහාරොව.

පාළිං වත්වා එකෙකපදස්ස අත්ථකථනසඬ්ඛාතා සංවණ්ණනා එකනාළිකාකථා නාම.

පටිපක්ඛං දස්සෙත්වා පටිපක්ඛස්ස උපමං දස්සෙත්වා සපක්ඛං දස්සෙත්වා සපක්ඛස්ස උපමං දස්සෙත්වා කථනසඬ්ඛාතා සංවණ්ණනා චතුරස්සකථා නාම.

විසභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානං ගත්ත්වා පුන සභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානගමනසඬ්ඛාතා සංවණ්ණනා නිසින්තවත්තිකාකථා නාම.

තා සබ්බා සංවණ්ණනායොපි දෙසනාභාරාදිසු නෙත්තිසංවණ්ණනාසු අන්තොගධායෙව. තෙනාහ “යත්තකා හි සුත්තස්ස සංවණ්ණනාවිසෙසා, සබ්බෙ තෙ නෙත්තිඋපදෙසායත්තා” ති. එවං එත්තාවතා එතපරමතා දට්ඨබ්බා. හෙතුඵලභූමිඋපනිසාසභාගවිසභාගලක්ඛණනායාදයො පන අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 4 ද්වාදසපද) විත්ථාරතො චුත්තාති න විත්ථාරයිස්සාමිති.

ඉති සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

නිද්දෙසවාරඅත්ථවිභාවනා නිට්ඨිතා.

4. පටිනිද්දෙසවාරඅත්ථවිභාවනා

1. දෙසනාභාරවිභවිභාවනා

5. එවං භාරාදයො සරූපතො ආවරියෙන උද්දෙසතො උද්දිට්ඨා, නිද්දෙසතො ච නිද්දිට්ඨා, අම්හෙහි ව ඤාතා, අථ කස්මා පුන “තත්ථ කතමො දෙසනාභාරො” තිආදිකො ආරද්ධොති වෙ? වෙනෙය්‍යානං තිව්ධත්තා. වෙනෙය්‍යා හි අතිතික්ඛපඤ්ඤො නාතිතික්ඛපඤ්ඤො මන්දපඤ්ඤොති තිව්ධා භොන්ති. තෙසඤ්ඤි අතිතික්ඛපඤ්ඤස්සානුරූපං භාරාදයො උද්දෙසතො උද්දිට්ඨා,

නාතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස අනුරූපං නිද්දෙසතො නිද්දිට්ඨා, ඉදානි මන්දපඤ්ඤස්සානුරූපං භාරාදයො විහජිත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ කතමො දෙසනාභාරො”තිආදිකො විහඪගවාරො ආරද්ධො. අට්ඨකථායං පන “එවං භාරාදයොසුබ්බගහණත්ථං ගාථාබන්ධවසෙන සරූපතො නිද්දිසිත්වා ඉදානි තෙසු භාරෙ තාව පටිනිද්දෙසවසෙන විහජිතුං ‘තත්ථ කතමො දෙසනාභාරො’තිආදි ආරද්ධ”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 5) වුත්තං.

තත්ථ යෙ භාරාදයො උද්දෙසනිද්දෙසෙසු නිද්දිට්ඨා, තත්ථ භාරාදීසු කතමො දෙසනාභාරොති වෙ? යා “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථා (නෙත්ති. 4) වුත්තා, සා අයං ගාථා නිද්දෙසවසෙන දෙසනාභාරො නාම, තස්ස “අස්සාදාදීනවතා”තිආදි (නෙත්ති. 4) නිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුවිචමානො “අයං දෙසනාභාරො කිං දෙසයති”තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාභාරවිහඪගො නාමාති යොජනා. “අයං දෙසනාභාරො කිං දෙසයති”ති ප්‍රච්ඡිකඛිකත්තා ප්‍රච්ඡං යපෙත්වා “ඉමං දෙසයති”ති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “අයං දෙසනාභාරො කිං දෙසයති? අස්සාදං ආදීනව”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ අයං දෙසනාභාරො කිං දෙසයතිති වෙ? අස්සාදං දෙසයති සංවණ්ණෙති විත්ථාරෙති, ආදීනවං දෙසයති...පෙ.... විත්ථාරෙති, නිස්සරණං දෙසයති...පෙ.... විත්ථාරෙති, එලං දෙසයති...පෙ.... විත්ථාරෙති, උපායං දෙසයති...පෙ.... විත්ථාරෙති, ආණත්තිං දෙසයති සංවණ්ණෙති විත්ථාරෙතිති යොජනො.

එත්ථ ව “අයං දෙසනාභාරො”ති සද්දො පුබ්බාපරාපෙක්ඛොති දට්ඨබ්බො. “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං (නෙත්ති. 4) දස්සිතා ඉමෙ අස්සාදාදයො කත්ථ සංවණ්ණෙතබ්බෙ පාළිධම්මෙ ආගතා”ති ප්‍රච්ඡිකඛිකත්තා “ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි”තිආදි වුත්තං. “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං (නෙත්ති. 4) දස්සිතා ඉමෙ අස්සාදාදයො කත්ථ සංවණ්ණෙතබ්බෙ පාළිධම්මෙ ආගතා”ති ප්‍රච්ඡිකඛිකත්තා “ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣිකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්බඤ්ජනං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙස්සාමි”ති පටිඤ්ඤාතබ්බෙ පාළිධම්මෙ සංවණ්ණෙතබ්බෙ යෙ අස්සාදාදයො ආගතා, තෙ අයං දෙසනාභාරො දෙසයතිති අධිප්පායො.

තත්ථ ධම්මසද්දො පරියත්තිසච්චසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤාපත්තිඤ්ඤායාදීසු බහුසු අත්ථෙපසු පවත්තො, තථාපි ඉධ පරියත්තිධම්මෙයෙව පවත්තොති දට්ඨබ්බො. අත්ථුද්දෙසො පන අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 5) වුත්තො, තස්මා ඉධ මයා න වුත්තො. වො-කාරොපි උපයොගකරණපදපුරණසම්පදානත්ථෙපසු දිස්සති ව, තථාපි ඉධ සම්පදානත්ථෙවොති දට්ඨබ්බො. භික්ඛන්ති යාවන්ති සීලක්ඛන්ධාදයො, පච්චයෙ වා කායවිඤ්ඤත්තියාති භික්ඛු, සංසාරෙ භයං ඉක්ඛන්ති පච්චවෙක්ඛන්තිති වා භික්ඛු. භික්ඛවෙති තෙ භික්ඛු ආලපති, කිමත්ථායාති අත්තනො මුබ්බාමුබ්බං කත්වා ධම්මස්සවනෙ අතිඋස්සාහනෙ නියොජෙතුං ආලපතිති වෙදිතබ්බො.

ධම්මං දෙසෙස්සාමීති නාහං ඉස්සරතාය තුම්හෙ අඤ්ඤං කිඤ්චි කාරෙය්‍යාමි,
 ධම්මංයෙව දෙසෙස්සාමි, දෙසෙන්නො ව න අඤ්ඤෙසං ධම්මං සුත්වා
 සුතමයඤ්ඤානුසාරෙන දෙසෙස්සාමි, අනාවරණඤ්ඤාණෙන සබ්බඤ්ඤායාධම්මෙසු
 පච්චක්ඛකාරිතාය ඉදානි මයායෙව පවත්තියමානං ධම්මං අහං දෙසෙස්සාමීති
 පටිජානාති. ආදිම්භි කල්‍යාණං ආදිකල්‍යාණං, ආදි කල්‍යාණමෙතස්සාති වා
 ආදිකල්‍යාණං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. ආදිකල්‍යාණාදයො චෙත්ථ
 අත්ථකල්‍යාණාදිවසෙන චුත්තාති දට්ඨබ්බො. තෙනාහ - “සීලෙන ආදිකල්‍යාණං,
 සමාධිනා මජ්ඣේකල්‍යාණං, පඤ්ඤාය පරියොසානකල්‍යාණං. බුද්ධසුබුද්ධතාය වා
 ආදිකල්‍යාණං, ධම්මසුධම්මතාය මජ්ඣේකල්‍යාණං, සඬ්ඝසුප්පටිපත්තියා
 පරියොසානකල්‍යාණං. අථ වා උග්ගට්ඨකඤ්ඤවිනයනෙන ආදිකල්‍යාණං,
 විපඤ්චිතඤ්ඤවිනයනෙන මජ්ඣේකල්‍යාණං, නෙය්‍යපුග්ගලවිනයනෙන
 පරියොසානකල්‍යාණං. අයමෙවත්ථො ඉධාධිජපෙතො”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 5).

අරියති ඤායතීති අත්ථො, අර-ධාතුයා නිජපරියායනො ඤාණජපධානො
 ආරම්මණිකචිත්තුජපාදො අත්ථො, යානුපචාරනො අත්ථස්ස ඤාතබ්බස්ස
 ආරම්මණපච්චයසත්ති අත්ථො, ඉති-සද්දෙන සායෙව සත්ති පරාමසීයති,
 ආරම්මණපච්චයසත්තිසහිතො ආරම්මණපච්චයසඬ්ඛානො ඤාතබ්බො අත්ථො ත-
 පච්චයස්ස අත්ථොති ධාතුපච්චයානං අත්ථවිසෙසො දට්ඨබ්බො. අසති භවතීති වා
 අත්ථො, සහ අත්ථෙත යො ධම්මො චත්තතීති සො ධම්මො සාත්ථො, අත්ථෙත
 සමන්තාගතො වා ධම්මො සාත්ථො, සඬ්ඛාසනාදිජඅත්ථපදසමායොගතො වා
 සාත්ථො. අයමෙවත්ථො ඉධාධිජපෙතො නෙත්තිවිසයත්තා. සම්පන්නං බ්‍යඤ්ජනං
 යස්ස ධම්මස්සාති සබ්‍යඤ්ජනො.
 සීලීඋධනිතදීඝරස්සගරුලුහසම්බන්ධවචන්ටීතවිමුත්තනිග්ගහිතසම්පන්නත්තා,
 අකාරන්තාදිඉත්ථිලීඬිගාදිඵකවචනාදිසම්පන්නත්තා, පමාදලොබාදිරහිතත්තා ව
 අවයවො සම්පන්නො තංසමුහත්තා ධම්මො සම්පන්නබ්‍යඤ්ජනො නාම,
 අක්ඛරාදිජබ්‍යඤ්ජනපදසමායොගා වා සබ්‍යඤ්ජනො. අයමෙවත්ථො
 ඉධාධිජපෙතො. ඉමස්මිං අයං උග්ගො, සො නෙතබ්බො පක්ඛිපිතබ්බොති
 උපනෙතබ්බාභාවතො කෙවලපරිපුණ්ණො,
 සීලක්ඛන්ධසමාධික්ඛන්ධපඤ්ඤාක්ඛන්ධ-
 විමුත්තික්ඛන්ධවිමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්ධපාරිපුරියා වා කෙවලපරිපුණ්ණො.
 ඉධායං අතිරෙකො, සො අපනෙතබ්බොති චත්ථා අපනෙතබ්බාභාවතො පරිසුද්ධො,
 චතුරොසනිත්ථරණත්ථාය, ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතාය පවත්තියමානත්තා වා
 පරිසුද්ධො. සෙට්ඨත්තා බ්‍රහ්මවරියං, බ්‍රහ්මානං වා සෙට්ඨානං අරියානං වරියං
 බ්‍රහ්මවරියං, පබ්බජ්ජබ්‍රහ්මවරියමග්ගබ්‍රහ්මවරියසාසනබ්‍රහ්මවරියාදීසු
 සාසනබ්‍රහ්මවරියං පකාසයිස්සාමි, පරිදීපයිස්සාමීති අත්ථො.

“ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි...පෙ.... පකාසෙස්සාමි”ති
 පටිඤ්ඤාතබ්බෙ පාළිධම්මෙ ආගතෙ අස්සාදාදයො දෙසනාභාරො දෙසයති
 සංවණ්ණෙති විත්ථාරෙතීති ආචරියෙන සාමඤ්ඤවසෙනෙව චුත්තං, තස්මා
 දෙසනාභාරො ඉධ පාළියං ආගතං ඉමං අස්සාදං දෙසයති, ඉධ පාළියං ආගතං ඉමං

ආදීනවං දෙසයනීතිආදි විසෙසො න විඤ්ඤාතබ්බො, “කථං විඤ්ඤාතබ්බො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “ඉධ පාළියං ආගතො අයං අස්සාදො, ඉධ පාළියං ආගතො අයං ආදීනවො”ති විසෙසං නියමෙත්වා උපලක්ඛණනයෙන දස්සෙතුං “තත්ථ කතමො අස්සාදො? කාමං කාමයමානස්සා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං නිද්දිට්ඨෙසු විසයවිසයිහෙදෙසු අස්සාදෙසු කතමො අස්සාදො තත්ථ තෙසු පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළියං ආගතොති ප්‍රච්ඡිත්වා –

“කාමං කාමයමානස්ස, තස්ස වෙතං සමිජ්ඣති;
අද්ධා පීතිමනො හොති, ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡති”ති. (සු. නි. 772; මහානි. 1) –

ඉධ පාළිගාථායං යො විසයභූතො අස්සාදො ආගතො, සො අයං අස්සාදෙනබ්බො අස්සාදො දෙසනාභාරස්ස විසයොති. අට්ඨකථායං පන –

“එවං භගවතා දෙසිතො, පකාසිතො ච සාසනධම්මො යෙසං
අස්සාදාදීනං දස්සනවසෙන පවත්තො, තෙ අස්සාදාදයො දෙසනාභාරස්ස
විසයභූතා යත්ථ යත්ථ පාඨෙ සවිසෙසං වුත්තා, තතො තතො නිද්ධාරෙත්වා
උදාහරණවසෙන ඉධානෙත්වා දස්සෙතුං ‘තත්ථ කතමො අස්සාදො’තිආදි
ආරද්ධ”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 5) වුත්තං.

තත්ථ අස්සාදීයතෙති අස්සාදො, අස්සාදෙනබ්බො වත්ථුකාමො. කාමීයතෙති කාමො, වත්ථුකාමො ච. තං කාමයතීති කාමයමානො, සත්තො. තස්ස පීතියා යුත්තං මනො එතස්සාති පීතිමනො. මනාති ජානාතීතිආදිවචනත්ථෙත මච්චො. කාමං කාමිතබ්බං වත්ථු කාමයමානස්ස තස්ස සත්තස්ස එතං කාමිතබ්බං වත්ථු සථෙ සමිජ්ඣති, එවං සති සො සත්තො අද්ධා පීතිමනො හොති. යො මච්චො යං වත්ථුං ඉච්ඡති, තං වත්ථුං සො මච්චො ලද්ධා අද්ධා පීතිමනො හොතීති ගාථායත්ථො දට්ඨබ්බො.

“කාමං ...පෙ.... පීතිමනො හොති”ති එත්තකමෙව අවත්වා “ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡති”ති වුත්තත්තා ලොභනීයං වත්ථුංයෙව ලද්ධා පීතිමනො න හොති, අථ බො පත්ථෙතබ්බං සුපෙතබ්බත්ති සබ්බං ලද්ධා මච්චො පීතිමනො ච හොතීති අතිරෙකත්ථො දට්ඨබ්බො.

විසයභූතො අස්සාදෙනබ්බො අස්සාදො ඉධ පාළියං ගාථායං ආගතොති ආවරියෙන විහත්තො, අමිහෙහි ච ඤාතො, “දුක්ඛදොමනස්සාදිහෙදෙසු ආදීනවෙසු කතමො ආදීනවො කත්ථ පාළිධම්මෙ ආගතො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො ආදීනවො? තස්ස වෙ කාමයානස්සා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං නිද්දිට්ඨෙසු දුක්ඛදොමනස්සාදිසු ආදීනවෙසු කතමො ආදීනවො තත්ථ තෙසු පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළියං ආගතොති ප්‍රච්ඡිත්වා –

“තස්ස වෙ කාමයානස්ස, ඡන්දජාතස්ස ඡන්තුතො;

තෙ කාමා පරිභායන්ති, සල්ලවිද්ධොව රුජ්ජති”ති. (සු. නි. 773; මහානි. 2)

—

ඉධ පාළිගාථායං යො දොමනස්සසඬ්ඛානො ආදීනවො ආගතො, සො අයං දොමනස්සසඬ්ඛානො ආදීනවො දෙසනාභාරස්ස විසයොති.

ගාථායං පන කාමයති ඉච්ඡතිති කාමයානො. අථ වා යායති ගච්ඡතිති යානො, කාමෙන යානො කාමයානො, තස්ස. ඡන්දො ජානො යස්ස සො ඡන්දජානො, තස්ස. විජ්ඣයතෙති විද්ධො, සල්ලති පවිසතිති සල්ලො, සල්ලෙන විද්ධො සල්ලවිද්ධො. කාමං කාමයානස්ස ඡන්දජාතස්ස ඡන්තුනො යෙ කාමා ලභිතඛ්ඛා, තෙ කාමා කෙනවි අන්තරායෙන යදා පරිභායන්ති, තදා සො ඡන්තු රුජ්ජති. කිදිසොව රුජ්ජති? අයොමයසල්ලවිද්ධො මිගො රුජ්ජති ඉව, පරිභීතකාමො ඡන්තු රුජ්ජතිති දට්ඨඛ්ඛො. එත්ථ ච “රුජ්ජති”තිවචනෙන දොමනස්සජ්ජත්ති දස්සිතාති දට්ඨඛ්ඛො.

දොමනස්සභූතො ආදීනවො ඉධ පාළියං ආගතොති ආචරියෙන විහත්තො, අම්භෙහි ච ඤාතො, “මග්ගනිඛ්ඛානවසෙන දුච්චෙසු නිස්සරණෙසු කතමං නිස්සරණං කත්ථ පාළියං ආගත”න්ති පුච්ඡිතඛ්ඛත්තා “තත්ථ කතමං නිස්සරණං? යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං නිද්දිට්ඨෙසු මග්ගනිඛ්ඛානවසෙන දුච්චෙසු නිස්සරණෙසු කතමං නිස්සරණං තත්ථ තෙසු පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළිධම්මෙ ආගතන්ති පුච්ඡිත්වා —

“යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති, සජ්ජස්සෙව පදා සිරො;
සොමං විසත්තිකං ලොකෙ, සතො සමතිවත්තති”ති. (සු. නි. 774; මහානි. 3) —

ඉධ පාළිගාථායං යං සමතිවත්තනකරණං මග්ගසඬ්ඛාතං නිස්සරණං ආගතං, තං ඉදං මග්ගසඬ්ඛාතං සමතිවත්තනකරණං නිස්සරණං දෙසනාභාරස්ස විසයන්ති.

ගාථායං යොති ඤානලාභී වා අරියො වා. කාමෙති චුත්තජ්ජකාරො වත්ථුකාමො. තෙසු පවත්තඡන්දරාගස්ස වික්ඛම්භනෙන වා සමුච්ඡින්නදනෙන වා පරිවජ්ජෙති. කිං පරිවජ්ජෙති ඉව වජ්ජෙති? සජ්ජස්ස සිරො සිරං චක්ඛුමා පුරිසො දිස්වා පදා පාදෙන පරිවජ්ජෙති ඉව, එවං පරිවජ්ජෙති. සතො සතිසම්පන්නො සො පුග්ගලො ලොකෙ රූපාදීසු විසත්තිකං ඉමං තණ්හං යෙන මග්ගෙන සමතිවත්තති සං සුට්ඨු අතික්කම්ත්වා වත්තති, ඉදං මග්ගසඬ්ඛාතං සමතිවත්තනකරණං එකදෙසං නිස්සරණං නාමාති යොජෙතඛ්ඛං. “පාදා”ති වත්තඛ්ඛෙ ආකාරස්ස රස්සං කත්ථා “පදා”ති චුත්තං. පාදාති ච පාදෙන යථා “අමොහභාවා අමොහභාවෙනා”ති. තෙන චුත්තං “අත්තනො පාදෙනා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 5).

එකදෙසො විසයසඬ්ඛාතො අස්සාදො ඉධ පාළියං ආගතොති ආචරියෙන විහත්තො, අම්භෙහි ච ඤාතො, “එකදෙසො විසයසඬ්ඛාතො අස්සාදො කත්ථ

පාළියං ආගතො”ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තත්ථ කතමො අස්සාදො? ඛෙත්තං
 වත්ථු”න්තිආදි ආරද්ධං. අථ වා “තත්ථ කතමො අස්සාදො? ඛෙත්තං
 වත්ථු”න්තිආදි කස්මා එවං ආරද්ධං, නනු “තත්ථ කතමො අස්සාදො? කාමං
 කාමයමානස්සා”තිආදිනා අස්සාදො විහත්තො? සච්චං, අස්සාදො පන දුට්ඨො
 විසයවිසයිවසෙන, තස්මිං විසයසඬ්ඛාතො අස්සාදො පුබ්බෙ විහත්තො, ඉදානි
 විසයිසඬ්ඛාතං අස්සාදං විහජ්තුං “තත්ථ කතමො අස්සාදො? ඛෙත්තං
 වත්ථු”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථානි තස්සං “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං
 නිද්දිට්ඨෙසු විසයවිසයිභෙදෙසු අස්සාදෙසු කතමො අස්සාදො තත්ථ තෙසු
 පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළියං ආගතොති පුච්ඡිත්වා –

“ඛෙත්තං වත්ථුං භිරඤ්ඤං වා, ගවාස්සං දාසපොරිසං;
 ථීයො ඛන්ධු පුටු කාමෙ, යො නරො අනුගිජ්ඣති”ති. (සු. නි. 775; මහානි.
 4) –

ඉධ පාළිගාථායං යො අනුගිජ්ඣනසඬ්ඛාතො අස්සාදො ආගතො, යො අයං
 අනුගිජ්ඣනසඬ්ඛාතො විසයිඅස්සාදො දෙසනාභාරස්ස විසයොති.

ගාථායං ඛෙත්තන්ති ඛිජියන්ති ඛිජානි එත්ථ යානෙති ඛෙත්තං. ඛිපන්තානං
 ජනානං ඛිපනකිරියා ඛිප-ධාතුයා මුඛ්‍යත්ථො, ඛිපනකිරියාජනකො චිත්තුප්පාදො
 එලුපචාරත්ථො, තස්ස චිත්තුප්පාදස්ස උපනිස්සයපච්චයභූතස්ස කෙදාරස්ස
 විරුළුභාපනසත්ති එලුපචාරත්ථො, ඉති-සද්දෙන සා විරුළුභාපනසත්තියෙව
 පරාමසීයති, තස්සා සත්තියා පතිට්ඨං කෙදාරසඬ්ඛාතං යානං ත-පච්චයත්ථො. එස
 නයො තීසු පිටකෙසු එවරුපෙසු ව වචනත්ථෙසු යථාරහං නීහරිත්වා ගහෙතඛිබ්බො.
 වපන්ති පතිට්ඨහන්ති එත්ථානි වත්ථු. අපරණ්ණාදීනං පතිට්ඨහනං වප-ධාතුයා
 මුඛ්‍යත්ථො, යානස්ස පතිට්ඨාපනසත්ති එලුපචාරත්ථො, ඉති-සද්දෙන සා
 පතිට්ඨාපනසත්ති පරාමසීයති. තස්සා සත්තියා පතිට්ඨට්ඨානං ත-පච්චයත්ථො.
 ඛෙත්තං පන පුබ්බණ්ණවිරුහනට්ඨානං, වත්ථු අපරණ්ණවිරුහනට්ඨානං.

භිනොති පවත්තති පිතිසොමනස්සන්ති භි, කිං තං? පිතිසොමනස්සං, රාති
 පවත්තෙති ජාතරූපන්ති රං, කිං තං? ජාතරූපං, භිං රන්ති භිරං,
 දුතියාතජ්ජුරිසසමාසො. ඤාපෙති තොසෙතීති ඤං, කිං තං? ජාතරූපං. භිරං හුත්වා
 ඤං භිරඤ්ඤං, පවත්තමානං පිතිසොමනස්සං පවත්තෙත්වා ජනෙ විසෙසෙන
 තොසෙතීති අත්ථො ගහෙතඛිබ්බො. වා-සද්දො චුත්තාචුත්තත්ථසමුච්චයත්ථො.
 ගච්ඡන්ති විසෙසෙනාති ගාවො, රත්තින්දිවං අසන්ති භක්ඛන්ති විසෙසෙනාති අස්සා,
 ගාවො ව අස්සා ව ගවාස්සං. දාතඛිබ්බං පයමං දෙන්තීති දා, අසන්ති භක්ඛන්තීති අසා,
 දත්වා අසා දාසා, සාමිකානං දාතඛිබ්බං පයමං දත්වා පච්ඡා අසන්ති භක්ඛන්තීති
 අත්ථො. සාමිකෙහි වා දින්නං අසන්ති භක්ඛන්තීති දාසා, දුක්ඛෙන කසිරෙන
 අසන්ති පවත්තන්තීති වා දාසා,. මාතාපිතුනං හදයං පුරෙන්නීති පුරිසා, පුරං භිතං වා
 ඉසන්ති ගවෙසන්තීති පුරිසා. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධවක්කවත්තිභාවං පුරෙති කම්මන්ති
 පුරං, කිං තං? බලවකම්මං, පුරං ඉසන්ති සීලෙනාති වා පුරිසා. පුරිසා එව භි

සම්මාසම්බුද්ධපච්චෙකබුද්ධවක්කවත්තිභාවං ගච්ඡන්ති. “පුරි උච්චට්ඨානෙ සෙත්තිති වා පුරිසා. පුරිසා හි මාතුනං පිතුට්ඨානෙ යීතා”ති ඉමෙ වචනත්ථා චුත්තජපකාරා යුත්තායෙව අත්ථසම්භවතො. දාසා ච පුරිසා ච දාසපොරිසං, මජ්ඣෙ චුද්ධි. එත්ථ ච දාසග්ගහණෙන දාසීපි ගහිතා. දාසා දුක්කට්ඨනා, පුරිසා සුඛිතජනාති විසෙසො දට්ඨබ්බො. යන්ති පතිට්ඨහන්ති එත්ථ මාතුගාමෙ පුත්තධීතාති පීයො. නරසද්දස්ස විග්ගහත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොව.

එකදෙසො දොමනස්සසඬ්ඛාතො ආදීනවො ඉධ පාළිගාථායං ආගතොති ආචරියෙන විහත්තො, අම්මෙහි ච ඤාතො, “දුක්ඛසඬ්ඛාතො ආදීනවො කත්ථ පාළියං ආගතො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො ආදීනවො? අබලා නං බලියන්ති”තිආදි ආරද්ධං. අථ වා “තත්ථ කතමො ආදීනවො? අබලා නං බලියන්ති”තිආදි කස්මා එවං ආරද්ධං, නනු “තත්ථ කතමො ආදීනවො? තස්ස වෙ කාමයානස්සා”තිආදිනා ආදීනවො විහත්තොති? සච්චං, ආදීනවො පන බහුවිධො දුක්ඛදොමනස්සාදිවසෙන, තස්මිං බහුවිධෙ ආදීනවෙ එකදෙසො දොමනස්සසඬ්ඛාතො ආදීනවො පුබ්බෙ විහත්තො, ඉදානි දුක්ඛසඬ්ඛාතං ආදීනවං විහජිතුං “තත්ථ කතමො ආදීනවො? අබලා නං බලියන්ති”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්ස “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං නිද්දිට්ඨෙසු දුක්ඛදොමනස්සාදීසු ආදීනවෙසු කතමො ආදීනවො තත්ථ තෙසු පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළිධම්මෙ ආගතොති ප්‍රච්ඡිත්ථා –

“අබලා නං බලියන්ති, මද්දන්තෙනං පරිස්සයා;
තතො නං දුක්ඛමන්වෙති, නාවං භින්තමිවොදක”න්ති. (සු. නි. 776;
මහානි. 5) –

ඉධ පාළිගාථායං යො දුක්ඛසඬ්ඛාතො එකදෙසො ආදීනවො ආගතො, සො අයං දුක්ඛසඬ්ඛාතො එකදෙසො ආදීනවො දෙසනාභාරස්ස විසයොති.

ගාථායං නත්ථි බලං එතෙසං කිලෙසානන්ති අබලා. කස්මා කිලෙසා අබලා හොන්තිති? කුසලෙහි පහාතබ්බත්තා. නරන්ති ඛේත්තාදිකාමෙ අනුගිජ්ඣන්තං නරං, සද්ධාබලාදිවිරහතො වා අබලං තං නරං බලියන්ති අභිභවන්ති. කිඤ්චාපි කිලෙසා කුසලෙහි පහාතබ්බත්තා අබලා හොන්ති, තථාපි කාමමනුගිජ්ඣන්තං සද්ධාබලාදිවිරහිතං අභිභවිතුං සමත්ථා භවන්ති. මද්දන්තෙනං පරිස්සයාති කාමගිද්ධං කාමෙ පරියෙසන්තං, කාමං රක්ඛන්තඤ්ච එනං නරං පරි සමන්තතො පරිපිළෙත්ථා අයන්ති පවත්තන්තිති පරිස්සයා, සීහඛ්‍යග්ගාදයො වෙච කායදුච්චරිතාදයො ච මද්දන්ති. තතො තෙහි පරිස්සයෙහි අභිභූතං නං නරං ජාතිආදිදුක්ඛං අන්වෙති අනුගච්ඡති. කිමිව අන්වෙති? උදකං භින්තනාවං අන්වෙති ඉව, එවං අන්වෙතිති අත්ථො.

එකදෙසං මග්ගසඬ්ඛාතං නිස්සරණං ඉධ පාළිගාථායං ආගතන්ති ආචරියෙන විහත්තං, අම්මෙහි ච විඤ්ඤාතං, “නිබ්බානසඬ්ඛාතං එකදෙසං නිස්සරණං කත්ථ

පාළිධම්මෙ ආගත” න්ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තත්ථ කතමං නිස්සරණං? තස්මා ජන්තු සදා සතො” තිආදි ආරද්ධං. අථ වා “තත්ථ කතමං නිස්සරණං? තස්මා ජන්තු සදා සතො” තිආදි කස්මා එවං ආරද්ධං, නනු “තත්ථ කතමං නිස්සරණං? යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති” තිආදිනා නිස්සරණං විහත්තන්ති? සච්චං, නිස්සරණං පන දුට්ඨං මග්ගනිබ්බානවසෙන, තත්ථ දුට්ඨෙ නිස්සරණෙ මග්ගසඬ්ඛාතං නිස්සරණං පුබ්බෙ විහත්තං, ඉදානි නිබ්බානසඬ්ඛාතං නිස්සරණං විහජ්තුං “තත්ථ කතමං නිස්සරණං? තස්මා ජන්තු සදා සතො” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “අස්සාදාදීනවතා” තිආදිගාථායං නිද්දිට්ඨෙසු මග්ගනිබ්බානෙසු නිස්සරණෙසු එකදෙසං නිබ්බානසඬ්ඛාතං නිස්සරණං තත්ථ තෙසු පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළිධම්මෙ ආගතන්ති පුච්ඡිත්වා –

“තස්මා ජන්තු සදා සතො, කාමානි පරිවජ්ජයෙ;
තෙ පභාය තරෙ ඔසං, නාවං සිත්ථාව පාරගු” ති. –

ඉධ පාළිගාථායං යං නිබ්බානසඬ්ඛාතං නිස්සරණං ආගතං, ඉදං නිස්සරණං දෙසනාභාරස්ස විසයන්ති.

ගාථායං තස්මාති යස්මා කාමගිද්ධං නරං දුක්ඛං අන්වෙති, තස්මා ජන්තු සදා සබ්බකාලෙ පුබ්බරත්තාපරරත්තෙ ජාගරියානුයොගෙන සතො සතිසම්පන්නො භුත්වා කාමානි කිලෙසකාමෙ වික්ඛම්භනවසෙන වා සමුච්ඡෙදවසෙන වා පරිවජ්ජයෙ පරිජහෙය්‍ය. තෙ කාමෙ අරියමග්ගෙන පභාය චතුබ්බිධං ඔසං තරෙය්‍ය තරිතුං සක්කුණෙය්‍ය. කො තරති ඉව තරෙය්‍ය? නාවාසාමිකො නාවං යං පවිසන්තං උදකං සිත්ථා ඛහි සිඤ්චිත්ථා ලහුකාය නාවාය අප්පකසිරෙන තරිත්වා පාරගු පාරං ගච්ඡති ඉව, එවං අත්තති පවත්තං කිලෙසදකං සිඤ්චිත්ථා අරියමග්ගෙන නිහරිත්වා ලහුකෙන අත්තභාවෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා නිබ්බානෙන පාරං නිබ්බානං සන්තිං ගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො. ඉදං නිබ්බානං කස්මා නිස්සරණං හොති? සබ්බසඬ්ඛතනිස්සරණතො නිස්සරණං නාම.

ඉදං නිස්සරණං ඉධ පාළිධම්මෙ ආගතන්ති ආවරියෙන විහත්තං, අම්හෙහි ව විඤ්ඤාතං, “කතමං ඵලං කත්ථ පාළිධම්මෙ ආගත” න්ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තත්ථ කතමං ඵලං? ධම්මො භවෙ රක්ඛති ධම්මවාරි” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “අස්සාදාදීනවතා” තිආදිගාථායං නිද්දිට්ඨෙසු රක්ඛනනිජ්ඣාදනමච්චුතරණාදිසු ඵලෙසු කතමං ඵලං තත්ථ තෙසු පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළිධම්මෙ ආගතන්ති පුච්ඡිත්වා –

“ධම්මො භවෙ රක්ඛති ධම්මවාරිං, ඡත්තං මහත්තං යථ වස්සකාලෙ;
එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණෙ, න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මවාරි” ති. (සු. නි. 102, 103) –

ඉඳි පාලිගාථායං යං අනත්ථෙහි ධම්මස්ස රක්ඛනඵලං ආගතං, රක්ඛාවහනස්ස අබ්භුදයස්ස යඤ්ච නිජ්ඣාදනං ඵලං ආගතං, ඉදං රක්ඛනනිජ්ඣාදනං ඵලං දෙසනාභාරස්ස විසයන්ති.

ගාථායං ධම්මොති යෙන පුග්ගලෙන යො දානාදිජ්ජහෙදො පුඤ්ඤධම්මො නිබ්බත්තිතො, සො ධම්මො. ධම්මචාරිං ධම්මනිබ්බත්තකං තං පුග්ගලං අනත්ථෙහි රක්ඛති. කිම්චි? වස්සකාලෙ දෙවෙ වස්සන්තෙ සති මහන්තං කුසලෙන ධාරෙතබ්බං ඡන්තං ධාරෙත්තං කුසලං තං ඡනං වස්සතෙමනතො රක්ඛති යථා, ඵචං රක්ඛිතබ්බො ධම්මොපි අත්තසම්මාපණිධානෙන අජ්ජමත්තො හුත්වා සුට්ඨු ධම්මං රක්ඛන්තංයෙව රක්ඛති, තාදිසො ධම්මචාරියෙව දුග්ගතිං න ගච්ඡති. එසො ආනිසංසො සුචිණ්ණෙ සුචිණ්ණස්ස ධම්මෙ ධම්මස්ස ආනිසංසොති අත්ථො.

එකදෙසං ඵලං ඉඳි පාලිධම්මෙ ආගතන්ති ආචරියෙන විහන්තං, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො උපායො කත්ථ පාලියං ආගතො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො උපායො? සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “අස්සාදාදීනවතා”තිආදිගාථායං නිද්දිට්ඨෙසු විපස්සනාපුබ්බධිගමනිබ්බිදාදීසු උපායෙසු කතමො උපායො තත්ථ තෙසු පාලිධම්මෙසු කත්ථ පාලිධම්මෙ ආගතොති ප්‍රච්ඡිත්වා –

“සබ්බෙ සඬ්ඛාරා ‘අනිච්චා’ති...පෙ....;

සබ්බෙ ධම්මා ‘අනත්තා’ති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති”ති. (ධ. ප. 277-279) –

ඉඳි පාලිගාථාසු යො විපස්සනාපුබ්බධිගමනිබ්බිදාඤ්ඤාණසඬ්ඛාතො විසුද්ධියා අධිගමහෙතුභාවතො මග්ගො ආගතො, අයං උපායො දෙසනාභාරස්ස විසයොති.

ගාථාසු සබ්බෙ නිරවසෙසා කම්මචිත්තොතුභාගරෙහි සඬ්ඛරිතා සඬ්ඛතසඬ්ඛාරා හුත්වා අභාවට්ඨෙත අනිච්චා ඉති යදා පඤ්ඤාය පස්සති, අථ අනිච්චෙ දුක්ඛසභාවෙ නිබ්බින්නති, එසො විපස්සනාපුබ්බධිගමො නිබ්බින්නනාඤ්ඤාණසඬ්ඛාතො ධම්මො විසුද්ධියා මග්ගොති. “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා”තිආදීසු සඬ්ඛාරානං සඬ්ඛතධම්මභාවො පච්චයාකාරවිභවිගට්ඨකථායං (විභ. අට්ඨ. 226 සඬ්ඛාරපදනිද්දෙස) චුත්තොච, තං විභවිගට්ඨකථං අනොලොකෙත්වා එකච්චෙ ආචරියා “විපස්සනාඤ්ඤාණාරම්මණත්තා තෙභුමකධම්මායෙවා”ති වදන්ති, ඵචං සති මග්ගඵලධම්මානං නිච්චාදිභාවො භවෙය්‍ය, තස්මා විභවිගට්ඨකථානුරූපොච අත්ථො දට්ඨබ්බො. දුක්ඛාති දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසඬ්ඛාරදුක්ඛභාවෙන දුක්ඛා. අනත්තාති නිච්චසාරසුඛසාරඅත්තසාරරහිතත්තා අසාරකට්ඨෙත අනත්තා, අවසවත්තනට්ඨෙත චා අනත්තා.

එකදෙසො උපායො ඉඳි පාලිධම්මෙ ආගතොති ආචරියෙන විහන්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමා ආණන්ති කත්ථ පාලිධම්මෙ ආගතො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමා ආණන්ති? වක්ඛමා විසමානිචා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං

“අස්සාදාදිනවතා” තිආදිගාලායං නිද්දිට්ඨාසු
පාපදුච්චරිතපරිවජ්ජනාණත්තිකල්‍යාණසුචරිතවරණාණත්තිආදිසු කතමාණත්ති
තත්ථ තෙසු පාළිධම්මෙසු කත්ථ පාළිධම්මෙ ආගතාති ප්‍රච්ඡිත්වා –

“චක්ඛුමා විසමානීව, විජ්ජමානෙ පරක්කමෙ;
පණ්ඩිතො ජීවලොකස්මිං, පාපානි පරිවජ්ජයෙ” ති. (උදා. 43) –

ඉධ පාළිධම්මෙ යා පාපදුච්චරිතපරිවජ්ජනාණත්ති ආගතා, අයං
පාපදුච්චරිතපරිවජ්ජනාණත්ති දෙසනාභාරස්ස විසයාති.

ගාලායං චක්ඛුමා පුරිසො විජ්ජමානෙ පරක්කමෙ ආවහිතං සරීරං ආවහන්තොව
හුත්වා විසමානි භූමිජ්ජදෙසානි වා විසමෙ හත්ථිආදයො වා පරිවජ්ජෙති ඉව, එවං
ජීවලොකස්මිං පණ්ඩිතො පාපානි ලාමකානි දුච්චරිතානි පරිවජ්ජෙති. ආණත්ති නාම
ආණාරහස්ස ධම්මරාජස්ස භගවතො ආණා, සා බහුවිධා, තස්මා “කරෙයා
කල්‍යාණ” තිආදිගාලායං සුචරිතවරණා ආණත්ති.

“උපෙප්ප සරණං බුද්ධං, ධම්මං සඬ්ඝඤ්ච තාදිනං;
සමාදියථ සීලානි, තං වො අත්ථාය හෙහිති” ති. (ථෙරිගා. 249-250, 289-
290) –

ආදිසු ගාලාසු සරණගමනාණත්තිසීලසමාදානාණත්තිආදි ආගතාති.

“සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු” තිආදි කස්මා එවං ආරද්ධං, නනු “තත්ථ
කතමං එලං? ධම්මො භවෙ” තිආදිනා, “තත්ථ කතමො උපායො? සබ්බෙ
සඬ්ඛාරා” තිආදිනා, “තත්ථ කතමා ආණත්ති? චක්ඛුමා” තිආදිනා ව
එලූපායාණත්තියො විහත්තාති? සච්චං, විසුං විසුං පන සුත්තෙසු ආගතා
එලූපායාණත්තියො විහත්තා, ඉදානි එකතො ආගතා එලූපායාණත්තියො විහජ්තුං
“සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු” තිආදි ආරද්ධං.

තත්ථ සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සුති සබ්බම්පි සඬ්ඛාරලොකං අත්තතො
සුඤ්ඤොති අවසවත්තිතාසල්ලක්ඛණවසෙන වා තුව්ඡභාවසමනුපස්සනවසෙන වා
පස්සාති ඉදං භගවතො වචනං විධානභාවතො ආණත්ති නාම.
නිච්චසාරසුඛසාරඅත්තසාරාදිරහිතත්තා “මොසරාජා” ති ආලපති,
සද්ධාසීලසුතවාගාදිරහිතත්තා වා මොසො.

“සදා සතො” ති පුග්ගලවසෙන චුත්තාය සතියා සුඤ්ඤතාදස්සනස්ස
සම්පජානහෙතුභාවතො සතියෙව උපායො, න සතිමාති එත්ථ සතීති අධිජ්ජායො.

අත්තානුදිට්ඨිං උභවිවාති එත්ථ අත්තානුදිට්ඨි නාම “රූපං අත්තා, රූපවා
අත්තා, රූපස්මිං අත්තා, අත්තනි රූප” තිආදිජ්ජකාරා විසතිවත්ථුකා දිට්ඨි.
මග්ගෙන උභවිව සමුච්ඡින්නදිත්වා එවං චුත්තවිධිනා මච්චුතරො මච්චුතො

විසයාතික්කන්තො සියා භවෙයා. එත්ථ යං මච්චුට්ඨයං තරණං අතික්කමනං, තස්ස අතික්කමනස්ස යඤ්ච පුබ්බභාගපට්ඨදාසම්පජ්ජනං, ඉදං භගවතො දෙසනාය ඵලං දෙසනාභාරස්ස විසයන්ති අධිජ්ජායො. පුබ්බෙ විසුං විසුං ඵලපායාණන්තියො විහත්තාපි –

“සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු, මොසරාජ සදා සතො;
අත්තානුදිට්ඨිං උභවිච, ඵවං මච්චුතරො සියා”ති. (සු. නි. 1125; මහානි.
186; වුළුති. පිඨගියමාණවප්පවිජා 144, මොසරාජමාණවප්පවිජානිද්දෙස 88) –

එකගාථායං පුන එකතො විභජනතො ඵලාදීසු එකතො දස්සිතෙසු සබ්බත්ථ සුත්තෙසු වා සබ්බත්ථ ගාථාසු වා ඵලාදියො දස්සෙතබ්බා අස්සාදාදියො විය කත්ථවි නිද්ධාරත්වාති විසෙසො විජානිතබ්බො. තෙනාහ අට්ඨකථාවරියො “යථා පන...පෙ.... එකතො උදාහරණං කතන්ති දට්ඨබ්බ”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 5).

6. දෙසනාභාරස්ස විසයභූතා අස්සාදාදියො “ඉධ පාළිධම්මෙ අයං අස්සාදො ආගතො, ඉධ පාළිධම්මෙ අයං ආදීනවො ආගතො”තිආදීනා විසෙසතො නිදස්සනවසෙන සරූපතො ආවරියෙන විහත්තා, තෙ අස්සාදාදියො තිණ්ණං උග්ගච්ඡිකඤ්ඤාආදීනං පුග්ගලානං සාමඤ්ඤතො භගවා කිං නු බො දෙසෙති, උදාහු එකස්ස පුග්ගලස්ස යථාලාභං කිං නු දෙසෙතිති අනුයොගස්ස සම්භවතො ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඉමං දෙසෙති, ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඉමං දෙසෙතිති පුග්ගලභෙදෙන අස්සාදාදියො විභජිත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ භගවා උග්ගච්ඡිකඤ්ඤස්සා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු අස්සාදාදීසු. නිස්සරණං උග්ගච්ඡිකඤ්ඤස්ස පුග්ගලස්ස භගවා දෙසෙති, ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච ඉමෙ ද්වෙ විපඤ්චිතඤ්ඤස්ස පුග්ගලස්ස භගවා දෙසෙති, අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච ඉමෙ තයො නෙයාස්ස පුග්ගලස්ස භගවා දෙසෙතිති යොජනත්ථො දට්ඨබ්බො.

අට්ඨකථායං පන “ඵවං අස්සාදාදියො උදාහරණවසෙන සරූපතො දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ පුග්ගලවිභාගෙන දෙසනාවිභාගං දස්සෙතුං ‘තත්ථ භගවා’තිආදි වුත්ත”න්ති වුත්තං.

තත්ථ උග්ගච්ඡිකඤ්ඤස්සාති උග්ගට්ඨයතෙ පටිච්ඡ්ඤ්ඤයතෙ, යපියතෙ වා සප්පභෙදො විත්ථාරො අත්ථොති උග්ගට්ඨො, ජානාතීති ඤ්ඤ, උග්ගට්ඨං අත්ථං ඤ්ඤ උග්ගච්ඡිකඤ්ඤ, උද්දෙසමත්තෙනෙව සප්පභෙදං සවිත්ථාරං පටිච්ඡ්ඤ්ඤතබ්බං අත්ථං පටිච්ඡ්ඤ්ඤතිති අත්ථො. යො පුග්ගලො උද්දෙසෙනෙව උද්දිට්ඨමත්තෙනෙව අත්ථං ඤ්ඤත්වා අත්ථසිද්ධිජ්ජත්තො හොති, සො උග්ගච්ඡිකඤ්ඤ නාම.

විපඤ්චියතෙ විත්ථාරියතෙ අත්ථොති විපඤ්චිතො, තං ජානාතීති විපඤ්චිතඤ්ඤ. යො පුග්ගලො නිද්දෙසෙන නිද්දිට්ඨමත්තමෙව අත්ථං ඤ්ඤත්වා අත්ථසිද්ධිජ්ජත්තො, සො විපඤ්චිතඤ්ඤ නාම.

පටිනිද්දෙසෙන අත්ථො නෙතබ්බො පාපෙතබ්බොති නෙය්‍යො. යො පුග්ගලො පටිනිද්දෙසෙන වා පටිලොමෙන වා විහත්තං එව අත්ථං ඤාත්වා අත්ථසිද්ධිප්පත්තො, සො නෙය්‍යො නාම. නිස්සරණදෙසනායෙව උග්ගට්ඨකඤ්ඤස්ස පටිවෙධානිසමයො සිද්ධො හොති, ආදීනවදෙසනාය වෙව නිස්සරණදෙසනාය ව විපඤ්චිතඤ්ඤස්ස පටිවෙධානිසමයො සිද්ධො හොති, අස්සාදදෙසනාය ව ආදීනවදෙසනාය ව නිස්සරණදෙසනාය ව නෙය්‍යස්ස පටිවෙධානිසමයො සිද්ධො හොතිති අධිප්පායො ඉධ ගහෙතබ්බො.

පදපරමො පනෙත්ථ පටිවෙධානිසමයහජනාභාවතො න ගහිතො. තස්මිඤ්ච අග්ගහිතෙ අස්සාදො, ආදීනවො, නිස්සරණං, අස්සාදාදීනවො, අස්සාදනිස්සරණානි, ආදීනවනිස්සරණානි, අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි වාති සත්තසු පටිධානනායෙසු තතියජට්ඨසත්තමාව ගහිතා, අවසෙසා චත්තාරො නයා න ගහිතා. වෙනෙය්‍යවිනයනාභාවතො හි ගහණාගහණං දට්ඨබ්බං. වෙනෙය්‍යවිනයඤ්ච වෙනෙය්‍යානං සත්තානෙ අරියමග්ගස්සුප්පාදනං, න සාසනවිනයනමත්තං, අරියමග්ගස්පාදනඤ්ච යථාචුත්තෙහි එව තීහි පදට්ඨානනායෙහි සිජ්ඣානිති ඉතරෙ නයා ඉධ න චුත්තා.

යස්මා පන පෙට්ඨකෙ (පෙට්ඨකො. 23) –

“තත්ථ කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො ච?
 ‘යාති කරොති පුරිසො, තාති පස්සති අත්තති;
 කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපක’න්ති.

“තත්ථ යං කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං පච්චන්තොති, අයං අස්සාදො. යං පාපකාරී පාපං පච්චන්තොති, අයං ආදීනවො.

“අට්ඨිමෙ, හික්ඛවෙ, ලොකධම්මො. කතමෙ අට්ඨ? ‘ලාභො’තිආදි (අ. නි. 8.6). තත්ථ ලාභො යසො සුඛං පසංසා, අයං අස්සාදො. අලාභො අයසො දුක්ඛං නින්දා, අයං ආදීනවො.

“තත්ථ කතමො අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච?

‘සුඛො විපාකො පුඤ්ඤානං, අධිප්පායො ච ඉජ්ඣති;
 බිජ්ජඤ්ච පරමං සන්තිං, නිබ්බානමධිගච්ඡති’ති. –

අයං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච.

“ද්වන්තිංසිමානි, හික්ඛවෙ, මහාපුරිසස්ස මහාපුරිසලක්ඛණානි, යෙහි සමන්තාගතස්ස මහාපුරිසස්ස ද්වෙයෙව ගතියො භවන්ති...පෙ.... විචට්ඨිතදොති සබ්බං ලක්ඛණසුත්තං (දී. නි. 3.199) අයං අස්සාදො ච නිස්සරණඤ්ච.

“තත්ථ කතමො ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

‘භාරා භවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා, භාරභාරො ච පුග්ගලො;
භාරාදානං දුඛං ලොකෙ, භාරනික්ඛෙපනං සුඛං.

‘නික්ඛිපිත්වා ගරුං භාරං, අඤ්ඤං භාරං අනාදිය;
සමුලං තණ්හමබ්බුය්හ, නිව්ඡානො පරිනිබ්බුතො’ති. (සං. නි. 3.22) –

අයං ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච.

“තත්ථ කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්ච?

‘කාමා හි චිත්තා මධුරා මනෝරමා, විරූපරූපෙන මට්ඨන්ති චිත්තං;
තස්මා අහං පබ්බජිතොම්හි රාජ, අපණ්ණකං සාමඤ්ඤමෙව සෙය්‍යා’ති.
(ම. නි. 2.307; ථෙරගා. 787; පෙටකො. 23) –

අයං අස්සාදො ච ආදීනවො ච නිස්සරණඤ්චා’ති වුත්තං, තස්මා තෙපි නයා ඉධ
නිද්ධාරෙත්වා වෙදිතබ්බං. ඵලාදීසුපි අයං නයො ලබ්භතියෙව.

යස්මා පෙටකෙ (සං. නි. 1.23, 192; පෙටකො. 22; මි. ප. 2.1.9) – “තත්ථ
කතමං ඵලඤ්ච උපායො ච? ‘සිලෙ පතිට්ඨාය නරො සප්පඤ්ඤො’ති ගාථා, ඉදං
ඵලඤ්ච උපායො ච.

“තත්ථ කතමං ඵලඤ්ච ආණත්ති ච?

‘සවෙ භායථ දුක්ඛස්ස, සවෙ වො දුක්ඛමඡ්ඡියං;
මාකත්ථ පාපකං කම්මං, ආවි වා යදි වා රහො’ති. (උදා. 44) –

ඉදං ඵලඤ්ච ආණත්ති ච.

“තත්ථ කතමො උපායො ච ආණත්ති ච?

‘කුම්භූපමං කායමීමං විදිත්වා, නගරූපමං චිත්තමීදං යපෙත්වා;
යොධෙථ මාරං පඤ්ඤාචුධෙන, ජිතඤ්ච රක්ඛෙ අනිවෙසනො සියා’ති. (ධ.
ප. 40) –

අයං උපායො ච ආණත්ති වා’ති වුත්තං, තස්මා ඵවං ඵලාදීනං දුක්ඛවසෙනාපි
උදාහරණං වෙදිතබ්බං.

“උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීනං තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඉමං දෙසෙති,
ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඉමං දෙසෙති”ති යෙහි පුග්ගලෙහි අස්සාදාදයො යථාරහං
ආවරියෙන විහත්තා, තෙ පුග්ගලා යාහි පටිපදාහි හින්නා, තා පටිපදා කිත්තිකා

භවත්ති, තාහි හින්තා පුග්ගලා ව කිත්තිකාති විචාරණාය සම්භවතො තා පටිපදා, තෙ ව පුග්ගලා එත්තකාති ගණනතො දස්සෙතුං “තත්ථ චතස්සො පටිපදා”තිආදි ආරද්ධං.

තත්ථ තත්ථාති තෙසු උග්ගට්ඨකඤ්ඤාදීසු පුග්ගලෙසු. යෙ පුග්ගලා යාහි පටිපදාහි හින්තා, තා පටිපදා චතස්සො භවත්ති, තෙ ව පුග්ගලා චත්තාරොති යොජනා කාතබ්බා. කතමා චතස්සො? දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා, දුක්ඛාපටිපදා බ්ජ්ජාහිඤ්ඤා, සුඛාපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා, සුඛාපටිපදා බ්ජ්ජාහිඤ්ඤා වාති චතස්සො. කතමෙ චත්තාරො? තණ්හාවරිතො මන්දො පුග්ගලො, තණ්හාවරිතො උදත්තො පුග්ගලො, දිට්ඨිවරිතො මන්දො පුග්ගලො, දිට්ඨිවරිතො උදත්තො පුග්ගලො වාති චත්තාරො.

පටිපදාහිඤ්ඤාහි කතො විභාගොපි පටිපදාහි කතො විභාගො නාම හොති අවිනාභාවතොති මනසි කත්වා “චතස්සො පටිපදාහිඤ්ඤා”ති අවත්වා “චතස්සො පටිපදා”ති වුත්තා. තා පනෙතා සමථවසෙනාපි හින්තා, විපස්සනාවසෙනාපි හින්තා. කථං සමථවසෙන? පථවිකසිණාදීසු සබ්බපයමං “පථවී පථවී”තිආදිනා පවත්තමනසිකාරතො පට්ඨාය යාව ක්කානස්ස උපචාරං උප්පජ්ජති, තාව පවත්තා පඤ්ඤා සමථභාවනා “පටිපදා”ති වුච්චති. උපචාරතො පන පට්ඨාය යාව අප්පනා, තාව පවත්තා පඤ්ඤා “අහිඤ්ඤා”ති වුච්චති හෙට්ඨිමපඤ්ඤාතො අධිගතපඤ්ඤාභාවතො.

සා ව පටිපදා කස්සවි දුක්ඛා කිච්ඡා හොති නිවරණාදිපච්චනීකධම්මසමුදාචාරග්ගහණාය, කස්සවි තදභාවතො සුඛා අකිච්ඡා හොති, අහිඤ්ඤාපි කස්සවි දන්ධා අසිසජ්ජවත්ති හොති අවිසදඤ්ඤාණාය, කස්සවි බ්ජ්ජා සිසජ්ජවත්ති හොති විසදඤ්ඤාණායාති.

කථං විපස්සනාවසෙන? යො රූපාරූපමුඛෙන විපස්සනං අහිනිවිසන්තො චත්තාරි මහාභූතාති පරිග්ගහෙත්වා උපාදාරූපං පරිග්ගණ්හාති, අරූපං පරිග්ගණ්හාති, රූපාරූපං පන පරිග්ගණ්හන්තො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො පරිග්ගහඵතඋං සක්කොති, තස්ස දුක්ඛාපටිපදා නාම හොති. පරිග්ගහිතරූපාරූපස්ස විපස්සනාපරිවාසෙ මග්ගපාත්තභාවදන්ධතාය දන්ධාහිඤ්ඤා නාම හොති. තබ්බිපරියායෙන ඉතරා ද්වෙ හොත්ති. විපස්සනාවසෙන පන හින්තායෙව පටිපදාහිඤ්ඤායො ඉධ දට්ඨබ්බා අහිසමයාධිකාරත්තා, අට්ඨකථායං පන “ඵවං යෙසං පුග්ගලානං වසෙන දෙසනාවිභාගො දස්සිතො, තෙ පුග්ගලෙ පටිපදාවිභාගෙන විහජිත්වා දස්සෙතුං ‘චතස්සො පටිපදා’තිආදි වුත්ත”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 6) වුත්තං. යොජනානායො වුත්තනායානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බො.

චතුහි පටිපදාහිඤ්ඤාහි චත්තාරො පුග්ගලා සබ්බෙව අනියමතො වට්ටදුක්ඛතො කිං නු ඛො නියාන්ති, උදාහු “ඉමාය පටිපදාහිඤ්ඤාය අයං පුග්ගලො නියාති, ඉමාය පටිපදාහිඤ්ඤාය අයං පුග්ගලො නියාති”ති නියමතො ව නියාතිති

විවාරණය සම්භවතො “අයං පුග්ගලො ඉමෙහි නිස්සයෙහි උපනිස්සයපච්චයං
ලහිත්වා ඉමාය පටිපදාහිඤ්ඤාය වට්ටදුක්ඛතො නියානි” ති නියමෙත්වා දස්සෙතුං
“තණ්භාවරිතො මන්දො” තිආදි වුත්තං.

තත්ථ තණ්භාවරිතො මන්දො පුග්ගලො සතිපට්ඨානෙහි නිස්සයෙහි
උපනිස්සයපච්චයං ලහිත්වා සතින්ද්‍රියෙන සතින්ද්‍රියාධිකෙන අරියමග්ගෙන
දුක්ඛාපටිපදාදන්ධාහිඤ්ඤාය වට්ටදුක්ඛතො නියානි, තණ්භාවරිතො උදත්තො
පුග්ගලො ඤානෙහි නිස්සයෙහි උපනිස්සයපච්චයං ලහිත්වා සමාධිත්ද්‍රියෙන
සමාධිත්ද්‍රියාධිකෙන අරියමග්ගෙන දුක්ඛාපටිපදාඛිප්පාහිඤ්ඤාය වට්ටදුක්ඛතො
නියානි, දිට්ඨිවරිතො මන්දො පුග්ගලො සම්මප්පධානෙහි නිස්සයෙහි
උපනිස්සයපච්චයං ලහිත්වා වීරිශින්ද්‍රියෙන වීරිශින්ද්‍රියාධිකෙන අරියමග්ගෙන
සුඛාපටිපදාදන්ධාහිඤ්ඤාය වට්ටදුක්ඛතො නියානි, දිට්ඨිවරිතො උදත්තො
පුග්ගලො සච්චෙහි නිස්සයෙහි උපනිස්සයපච්චයං ලහිත්වා පඤ්ඤිත්ද්‍රියෙන
පඤ්ඤිත්ද්‍රියාධිකෙන අරියමග්ගෙන සුඛාපටිපදාඛිප්පාහිඤ්ඤාය වට්ටදුක්ඛතො
නියානිති යොජනා කාතබ්බා. අට්ඨකථායං පන –

“චත්තාරො පුග්ගලාති යථාචුත්තපටිපදාවිභාගෙනෙව චත්තාරො
පටිපන්නකපුග්ගලා, තං පන පටිපදාවිභාගං සද්ධිං හෙතුපායඵලෙහි දස්සෙතුං
‘තණ්භාවරිතො’ තිආදි වුත්තං” තිති (තෙත්ති. අට්ඨ. 6) –

වුත්තං. තත්ථ තණ්භාවරිතොති තණ්භාය නිබ්බත්තිතං වරිතං එතස්ස පුග්ගලස්සාති
තණ්භාවරිතො. මන්දොති මන්දියාය අවිජ්ජාය සමන්තාගතොති මන්දො,
මොහාධිකපුග්ගලො. උදත්තොති උදඅත්තො, උළාරපඤ්ඤොති අත්ථො. උළාරං
ඵලං දෙතීති උදො, කො සො? පච්චයො, අත්තනි නිබ්බත්තොති අත්තො, උදො
අත්තො යස්ස පුග්ගලස්සාති උදත්තොති වචනත්ථො කාතබ්බො.

පට්ඨමාය පටිපදාය හෙතු නාම තණ්භාවරිතතා, මන්දපඤ්ඤතා ව, උපායො
සතින්ද්‍රියං, සබ්බාසම්පි ඵලං නියානමෙව. දුතියාය පටිපදාය හෙතු නාම
තණ්භාවරිතතා, උදත්තපඤ්ඤතා ව, උපායො වීරිශින්ද්‍රියං. තතියාය පටිපදාය හෙතු
නාම දිට්ඨිවරිතතා, මන්දපඤ්ඤතා ව, උපායො සමාධින්ද්‍රියං. චතුත්ථියා පටිපදාය
හෙතු නාම දිට්ඨිවරිතතා, උදත්තපඤ්ඤතා ව, උපායො පඤ්ඤිත්ද්‍රියන්ති
හෙතුපායඵලාති අට්ඨබ්බාති.

එත්ථ ව දිට්ඨිවරිතො උදත්තො පුග්ගලො උග්ගට්ඨකඤ්ඤා නාම, දිට්ඨිවරිතො
මන්දො වෙව තණ්භාවරිතො උදත්තො ව විපඤ්චිතඤ්ඤා නාම, තණ්භාවරිතො
මන්දො පුග්ගලො තෙයොසා නාම, තස්මා “තත්ථ භගවා උග්ගට්ඨකඤ්ඤාස්ස
පුග්ගලස්ස නිස්සරණං දෙසයති” තිආදිනා නයෙන
උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදිවෙනෙය්‍යත්තයස්ස හෙදදස්සනෙන නිස්සරණං දෙසයති,
“ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දෙසයති, අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච
දෙසයති” ති දෙසනාවිභාගො දස්සිතො. “තත්ථ වතස්සො පටිපදා” තිආදිනා

පටිපදාහෙදදස්සනෙන “තණ්භාවරිතො මන්දො පුග්ගලො, තණ්භාවරිතො උදත්තො පුග්ගලො, දිට්ඨිවරිතො මන්දො පුග්ගලො, දිට්ඨිවරිතො උදත්තො පුග්ගලො” ති වතුධා හින්නං තණ්භාවරිතමන්දාදිකං පුග්ගලවතුක්කං දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි වතුහි පටිපදාහිඤ්ඤාහි වතුධා හින්නං තණ්භාවරිතමන්දවතුක්කං අත්ථනයයොජනය දුතියාය විසයං කත්වා දස්සෙතුං “උභො තණ්භාවරිතා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තණ්භාය සමාධිපටිපක්ඛත්තා තණ්භාවරිතා මන්දඋදත්තා උභො පුග්ගලා සමථපුබ්බඛගමාය විපස්සනාය උපනිස්සයං ලභිත්වා රාගවිරාගාය මග්ගපඤ්ඤාය නියාන්ති වෙතොවිමුත්තියා සෙක්ඛඵලභාවාය. සම්මාදිට්ඨිසහිතෙනෙව සම්මාසමාධිනා නියානං භවති, න සම්මාසමාධිනා ඵව, තස්මා දිට්ඨිවරිතා මන්දඋදත්තා උභො පුග්ගලා විපස්සනාපුබ්බඛගමෙන සමථෙන අවිජ්ජාවිරාගාය මග්ගපඤ්ඤාය නියාන්ති පඤ්ඤාවිමුත්තියා අසෙක්ඛඵලභාවායාති වත්තාරොපි පුග්ගලා දුට්ඨායෙව භවන්තිති වුත්තං හොති.

රාගවිරාගායාති රඤ්ජනීති රාගො, සො විරජ්ජනි ඵතායාති විරාගා, රාගස්ස විරාගා රාගවිරාගා, තාය රාගවිරාගාය. වෙතොති චිත්තජ්ජහෙදෙන ව සමාධි වුච්චති යථා “චිත්තං පඤ්ඤඤච භාවය” න්ති (සං. නි. 1.23, 192; මි. ප. 2.1.9.). පටිපස්සද්ධිවසෙන පටිපක්ඛතො විමුච්චතීති විමුත්ති, වෙනසා චිත්තෙන සමාධිනා විමුච්චතීති වෙතොවිමුත්ති, වෙතො ඵව වා විමුත්ති වෙතොවිමුත්ති, අනාගාමිඵලසමාධි. අනාගාමිපුග්ගලො හි සමාධිස්මිං පරිපුරකාරිතාය වෙතොවිමුත්තියා නියානාති. අවිජ්ජාවිරාගායාති අවින්දියං කායදුච්චරිතාදිං චින්දනීති අවිජ්ජා, චින්දියං වා කායසුචරිතාදිං න චින්දනීති අවිජ්ජා නිරුත්තිනයෙන. විරජ්ජනි ඵතායාති විරාගා, අවිජ්ජාය විරාගා අවිජ්ජාවිරාගා, තාය අවිජ්ජාවිරාගාය. පකාරෙහි ජානාතීති පඤ්ඤා, විමුච්චතීති විමුත්ති, පඤ්ඤාය විමුච්චතීති පඤ්ඤාවිමුත්ති, පඤ්ඤා ඵව වා විමුත්ති පඤ්ඤාවිමුත්ති, අරහත්තඵලපඤ්ඤා, තාය පඤ්ඤාවිමුත්තියා.

“තෙසු කතමෙ පුග්ගලා කෙන අත්ථනයෙන භාතබ්බා” ති වත්තබ්බතො “තත්ථ යෙ සමථපුබ්බඛගමාහී” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු “උභො තණ්භාවරිතා” තිආදිනා විහත්තෙසු පුග්ගලෙසු යෙ උභො තණ්භාවරිතා මන්දඋදත්තා පුග්ගලා සමථ...පෙ.... නියාන්ති, තෙ උභො තණ්භාවරිතා මන්දඋදත්තා පුග්ගලා නන්දියාවට්ටෙන නයෙන භාතබ්බා ගමෙතබ්බා නෙතබ්බා. යෙ උභො දිට්ඨිවරිතා මන්දඋදත්තා පුග්ගලා විපස්සනා...පෙ.... සමථෙන නියාන්ති, තෙ උභො දිට්ඨිවරිතා මන්දඋදත්තා පුග්ගලා සිහවික්කිළිතෙන නයෙන භාතබ්බා ගමෙතබ්බා නෙතබ්බාති අත්ථො.

7. “තත්ථ වතස්සො පටිපදා” තිආදිනා දෙසනාහාරෙන දුක්ඛාපටිපදාහෙදෙන තණ්භාවරිතමන්දාදිහෙදො පුග්ගලො විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “තස්ස විහත්තානන්තරං ස්වායං දෙසනාහාරො කත්ථ සංවණ්ණෙතබ්බෙ ධම්මෙ කෙනවි

ආකාරෙන සම්භවති” ති ප්‍රවීණතබ්බභාවතො “ස්වායං භාරො කත්ථ සම්භවති” ති ආදිමාහ. නවමක්ඛණසම්පන්නස්ස සත්ථා යං ධම්මං දෙසෙති, තස්මිං සංවණ්ණෙනබ්බෙ ධම්මෙ යා වීමංසාදිකා සුතමයාදිකා තිස්සො පඤ්ඤා විභත්තා, තාහි පඤ්ඤාහි යෙ උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදයො තයො පුග්ගලා විභත්තා, ඉති විභත්තාකාරෙන අයං දෙසනාභාරො සත්ථාරා දෙසෙනබ්බෙ ධම්මෙ සම්භවතීති දට්ඨබ්බො.

තත්ථ ස්වායං භාරොති දෙසනාභාරෙන පටිපදාවිභාගෙන වෙනෙය්‍යපුග්ගලවිභාගො දස්සිතො, සො අයං දෙසනාභාරො. කත්ථ සම්භවතීති කත්ථ සංවණ්ණෙනබ්බෙ ධම්මෙ සංවණ්ණනාභාවෙන සම්භවතීති. යස්සාති යො සො වෙනෙය්‍යො පච්චන්තජාදිහි අට්ඨහි අක්ඛණෙහි විමුත්තො, සවනධාරණාදිහි ව සම්පන්නීහි සමන්තාගතො, තස්ස වෙනෙය්‍යස්ස. සත්ථාති සද්දෙවකං ලොකං සාසති අනුසාසතීති සත්ථා. ධම්මන්ති දෙසිතං සංවණ්ණෙනබ්බෙ ධම්මං. දෙසයතීති සඬ්ඛෙපනයවිත්ථාරනයෙහි භාසති. අඤ්ඤතරොති භගවතො සාවකෙසු එවං ධම්මං දෙසෙතුං සමත්ථො සාවකො. ගරුට්ඨානියොති ගාරවස්ස ධානභූතෙහි සීලසුතවාගාදිගුණවිසෙසෙහි යුත්තො මානිතො සද්දහිතබ්බවචනො. සබ්බුත්මචාරීති සමං, සහ වා බ්‍රහ්මං සත්ථුසාසනං චරති පටිපජ්ජතීති සබ්බුත්මචාරී. සද්ධං ලහති “යො සත්ථා ධම්මං දෙසෙති, සො සත්ථා සම්මාසම්බුද්ධො භොති” ති සත්ථරි, “ස්වාක්ඛාතො චතායං ධම්මො සාත්ථො සබ්බඤ්ජනො එකන්තපරිපුණ්ණො එකන්තපරිසුද්ධො අත්ථාවහො හිතාවහො සුඛාවහො ඤානමග්ගඵලනිබ්බත්තකො, අම්භෙහි ව සද්දහිතබ්බො” ති දෙසිතෙ ධම්මෙ ව අචලසද්ධං ලහති, සද්දහනං අත්තනො සන්තානෙ පුනථපුනං උප්පාදෙති. තථා “යො සාවකො ධම්මං දෙසෙති, සො සාවකො සඬ්ඛෙපනො වා විත්ථාරනො වා ධම්මං දෙසෙතුං සමත්ථො වත ගරුට්ඨානියො සබ්බුත්මචාරී මානිතො සද්දහිතබ්බවචනො” ති දෙසකෙ සාවකෙ ව “තාදිසෙන සාවකෙන දෙසිතො යො ධම්මො, සො ධම්මො සාත්ථො සබ්බඤ්ජනො එකන්තපරිපුණ්ණො එකන්තපරිසුද්ධො අත්ථාවහො හිතාවහො සුඛාවහො ඤානමග්ගඵලනිබ්බත්තකො, අම්භෙහි ව සද්දහිතබ්බො” ති සාවකෙන දෙසිතධම්මෙ ව සද්ධං සද්දහනං අත්තනො සන්තානෙ පුනථපුනං උප්පාදෙතීති අත්ථො.

තත්ථාති තස්මිං සද්දහිතබ්බෙ සත්ථාරා දෙසිතධම්මෙ වෙව සාවකෙන දෙසිතධම්මෙ ව සද්දහන්තස්ස වෙනෙය්‍යස්ස යා වීමංසා, වීමංසන්තස්ස යා උස්සාහනා, උස්සහන්තස්ස යා තුලනා, තුලයන්තස්ස යා උපපරික්ඛා, සා අයං වීමංසාදිකා පඤ්ඤා සද්ධානුසාරෙන පචන්තනතො සුතමයී පඤ්ඤා නාම. තත්ථ වීමංසනං වීමංසා, පාළියා, පාළිඅත්ථස්ස ව වීමංසා. වීමංසතීති වා වීමංසා, පදං පදන්තරෙන, පදන්ථං පදන්ථන්තරෙන විචාරණකා පඤ්ඤා. යථා වෙන්ථ, එවං උස්සාහනාදීසුපි භාවසාධනකත්තුසාධනානි කාතබ්බානි. උස්සාහනා ව උස්සාහෙන උපත්ථමිහිකා ධම්මස්ස ධාරණපරිවයසාධිකා පඤ්ඤා ව, න විරියං, එත්ථ ව යා සුතමත්තෙයෙව පචන්තා, වීමංසාදිභාවං අප්පත්තා නිවත්තා, සා සුතමයී පඤ්ඤා න

හොති. යා ව සුත්වා විමසිත්වා උස්සාහනාදිභාවං අප්පත්තා නිවත්තා, යා ව සුත්වා විමසිත්වා උස්සහිත්වා තුලනාදිභාවං අප්පත්තා නිවත්තා, යා ව සුත්වා විමසිත්වා උස්සහිත්වා තුලයිත්වා උපපරික්ඛනභාවං අප්පත්තා නිවත්තා, සාපි පඤ්ඤා න සුතමයි පඤ්ඤා හොතීති දට්ඨබ්බා. යා පන සුත්වා සද්දහන්තස්ස විමසා, විමසන්තස්ස උස්සාහනා, උස්සහන්තස්ස තුලනා, තුලයන්තස්ස උපපරික්ඛා හොති, අයං සුතමයි පඤ්ඤා නාම හොතීති දට්ඨබ්බා.

සුතමයි පඤ්ඤා ආවරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කතමා චිත්තමයි පඤ්ඤා” ති වත්තබ්බභාවතො සුතමයි යා පඤ්ඤාය විහජනානන්තරං චිත්තමයි. පඤ්ඤං විහජිතුං “තථා සුතෙන නිස්සයෙනා” තිආදිමාහ. තත්ථ සුතන්ති සුයාතෙ පරියත්තිධම්මොති සුතො, සවනං පරියත්තිධම්මස්සාති වා සුතං, දුට්ඨමපි සුතං. නිස්සයෙන උපනිස්සායාති අත්ථො. ඉත්ථම්භුතලක්ඛණෙ වෙතං “සුතෙන නිස්සයෙනා” ති කරණවචනං. එත්ථ පන “ඉදං පාණාතිපාතාදිවිරමනං සීලනට්ඨෙන සීලං, අයං එකග්ගතා සමාදහනට්ඨෙන සමාධි, ඉමානි භූතූපාදානි රුජ්ජනට්ඨෙන රූපානි, ඉමෙ එස්සාදයො නමනට්ඨෙන නාමානි, ඉමෙ රූපාදයො පඤ්ච ධම්මා රාසට්ඨෙන ඛන්ධා” ති තෙසං තෙසං ධම්මානං පිළිනාදිසභාවස්ස විමසනාභූතා පඤ්ඤා විමසා නාම. තෙසංයෙව සීලසමාධිආදීනං සීලති පතිට්ඨහති එත්ථාති සීලන්තිආදිවචනත්ථං පුච්ඡිත්වා සභාගලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානං තුලෙත්වා විය ගහණපඤ්ඤා තුලනං නාම. තෙසංයෙව සීලසමාධිආදීනං ධම්මානං සභාවලක්ඛණං අවිජහිත්වා අනිච්චතාදුක්ඛතාදිනමනරුජ්ජනාදිසජ්ජවිවයසඬ්ඛතාදිආකාරෙ විතක්කෙත්වා උපපරික්ඛණපඤ්ඤා එව උපපරික්ඛා නාමාති විසෙසතො දට්ඨබ්බො. සුතධම්මස්ස ධාරණපරිවයවසෙන පවත්තනතො සුතමයි පඤ්ඤා උස්සාහනා ජාතා විය න චිත්තමයි පඤ්ඤා චිත්තිතස්ස ධාරණපරිවයවසෙන අප්පවත්තනතොති “උස්සාහනා” ති න වුත්තං.

සුතමයි පඤ්ඤා වෙව චිත්තමයි පඤ්ඤා ව ආවරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කතමා භාවනාමයි පඤ්ඤා” ති වත්තබ්බභාවතො කාරණභූතානං ද්විත්තං. සුතමයි චිත්තමයි පඤ්ඤානං දස්සනානන්තරං එලභුතං භාවනාමයි. පඤ්ඤං විහජන්තො “ඉමානි ද්විති” තිආදිමාහ. තත්ථ ඉමානි ද්විති පඤ්ඤානීති සුතමයි චිත්තමයි පඤ්ඤාහි කාරණභූතාහි. සුතමයි පඤ්ඤාය වා චිත්තමයි පඤ්ඤාය වා උභයත්ථ වා ධීතොයෙව යොගාවචරො විපස්සනං ආරහතීති. මනසිකාරසම්පයුත්තස්සාති රූපාරූපෙසු පරිග්ගහාදිවසෙන සඬ්ඛාරෙසු අනිච්චතාදිවසෙන මනසිකාරෙන සම්මා පකාරෙහි යුත්තජ්ජයුත්තස්ස. දිට්ඨිවිසුද්ධිකඬ්ඛාවිතරණවිසුද්ධිමග්ගාමග්ගඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධි- පටිපදාඤ්ඤාණදස්සනවිසුද්ධිසම්පාදනෙන විපස්සනං උස්සුක්කන්තස්ස යොගාවචරස්ස සන්තානෙ ඤාණදස්සනවිසුද්ධිසඬ්ඛානං යං අරියමග්ගඤ්ඤාණං නිබ්බානාරම්මණදස්සනභූමියං වා භාවනාභූමියං වා උජ්ජජ්ජති, අයං භාවනාමයි පඤ්ඤාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. යදිපි පට්ඨමග්ගඤ්ඤාණං පට්ඨමං නිබ්බානදස්සනතො

“දස්සන” න්ති වුත්තං, භාවනාවසෙන පන පවත්තනතො “භාවනාමයී පඤ්ඤා” නි වෙදිතබ්බං. දස්සනභූමීති පයමමග්ගඵලානි, සෙසානි “භාවනාභූමී” නි වුවිවන්ති.

8. අම්මාකාවරිය තුමහෙහි “යස්ස සත්ථා වා” නිආදිනා සුතමයීපඤ්ඤාදිකා විහත්තා, එවං සති සුතෙන විනා වින්තාමයී පඤ්ඤා නාම න භවෙය්‍ය, මහාබොධිසත්තානං පන සුතෙන විනා වින්තාමයී පඤ්ඤා භොත්වෙවාති වොදනං මනසි කත්වා තස්මිං සඬගහෙත්වා පකාරන්තරෙන විහජිතුං “පරතොසොසා” නිආදිමාහ.

තත්ථ පරතොසොසාති පරතො පවත්තො දෙසනාසොසො පච්චයො එතිස්සාති පරතොසොසා. පච්චත්තසමුට්ඨිකාති පති විසුං අත්තනියෙව සමුට්ඨිකා. යොනිසොමනසිකාරාති තෙසං තෙසං වින්තෙතබ්බානං රූපාදීනං ධම්මානං රූපපනනමනාදිසභාවපරිගණ්හනාදිනා උපායෙන පවත්තමනසිකාරා වින්තාමයී පඤ්ඤා නාම, ඉමිනා සාවකාපි සාමඤ්ඤතො ගහිතා, තථාපි උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීනංයෙව වුත්තත්තා සාවකා ඉධ ගහිතා, තස්මා පුරිමන යො යුත්තතරො. පරතොති ධම්මදෙසකතො පවත්තෙන ධම්මදෙසනාසොසෙන හෙතුනා යං ඤාණං උප්පජ්ජති, පච්චත්තසමුට්ඨිකෙන, යොනිසොමනසිකාරෙන ච හෙතුනා යං ඤාණං උප්පජ්ජති, අයං භාවනාවසෙන පවත්තනතො භාවනාමයී පඤ්ඤා නාම, ඉමිනා සාවකාපි සාමඤ්ඤතො ගහිතා, තථාපි උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදීනංයෙව වුත්තත්තා සාවකා ඉධ ගහිතා, තස්මා පුරිමන යො යුත්තතරො. පරතොති ධම්මදෙසකතො පවත්තෙන ධම්මදෙසනාසොසෙන හෙතුනා යං ඤාණං උප්පජ්ජති, පච්චත්තසමුට්ඨිකෙන, යොනිසොමනසිකාරෙන ච හෙතුනා යං ඤාණං උප්පජ්ජති, අයං භාවනාවසෙන පවත්තනතො භාවනාමයී පඤ්ඤා නාමාති විහජිත්වා පණ්ඩිතෙහි ඤෙය්‍යාති විත්ථාරෙන ගම්භීරත්ථං ඤාතුං ඉච්ඡන්තෙහි “එවං පට්පදාවිභාගෙනා” නිආදිනා (තෙත්ති. අට්ඨ. 9) අට්ඨකථාවචනෙන ඡානිතබ්බො.

සුතමයීපඤ්ඤාදිකා තිස්සො පඤ්ඤා ආචරියෙන නානාන යෙහි විහත්තා, අම්මෙහි ච ඤාතා, “තාසු යස්ස එකා වා ද්වෙ වා පඤ්ඤා අත්ථී, සො පුග්ගලො කොනාමො, යස්ස එකාපි නත්ථී, සො පුග්ගලො කොනාමො” නි පුච්ඡිතබ්බභාවතො යස්ස අයං පඤ්ඤා, ඉමා වා අත්ථී, සො පුග්ගලො ඉත්ථන්තාමො, යස්ස නත්ථී, සො පුග්ගලො ඉත්ථන්තාමොති පට්පදාපඤ්ඤාප්පහෙදෙන පුග්ගලං විහජිතුං “යස්ස ඉමා” නිආදි වුත්තං.

තත්ථ යස්ස අතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස සුතමයී පඤ්ඤා වෙච වින්තාමයී පඤ්ඤා ච ඉමා ද්වෙ පඤ්ඤා අත්ථී, අයං අතිතික්ඛපඤ්ඤො උද්දෙසමත්තෙනෙච ඡානනතො උග්ගට්ඨකඤ්ඤා නාම. යස්ස නාතිතික්ඛපඤ්ඤස්ස උද්දෙසනිද්දෙසෙහි සුතමයී පඤ්ඤා අත්ථී, වින්තාමයී පඤ්ඤා නත්ථී, අයං නාතිතික්ඛපඤ්ඤො උද්දෙසනිද්දෙසෙහි ඡානනතො විපඤ්චිතඤ්ඤා නාම. යස්ස මන්දපඤ්ඤස්ස උද්දෙසනිද්දෙසෙහි නෙච සුතමයී පඤ්ඤා අත්ථී, න වින්තාමයී පඤ්ඤා ච, අයං මන්දපඤ්ඤො උද්දෙසනිද්දෙසපට්ඨිනිද්දෙසෙහි ඡානනතො

නිරවසෙසවිත්ථාරදෙසනාය නෙතබ්බතො නෙයොයා නාමාති. අට්ඨකථායං පන “ඉදානි යදත්ථං ඉමා පඤ්ඤා උද්ධටා, තමෙව වෙනෙයාපුග්ගලවිභාගං යොජෙත්වා දස්සෙතුං ‘යස්සා’තිආදි වුත්ත”න්තිආදි (නෙත්ති. අට්ඨ. 8) වුත්තං.

9. “තත්ථ භගවා උග්ගට්ඨකඤ්ඤස්සා”තිආදිනා දෙසනං විභාවෙති, “තත්ථ චතස්සො පටිපදා”තිආදිනා පටිපදාවිභාගෙහි, “ස්වායං භාරො”තිආදිනා ඤාණවිභාගෙහි ව දෙසනාභාජනං වෙනෙයාත්තයං ආචරියෙන විභත්තං, අම්මෙහි ව ඤාතං, “යාය දෙසනාපාළියා දෙසනාභාරං යොජෙතුං පුබ්බෙ ‘ධම්මං වො, හික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමී’තිආදිනා දෙසනාභාරස්ස විසයභාවෙන යා පාළිදෙසනා නික්ඛිත්තා, සා පාළිදෙසනා දෙසනාභාරෙන නිද්ධාරිතෙසු අස්සාදාදීසු අත්ථෙසු කිමත්ථං දෙසයතී”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමං අත්ථං දෙසයතී”ති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “සායං ධම්මදෙසනා”තිආදි ආරද්ධං.

තත්ථ සායං ධම්මදෙසනාති යා ධම්මදෙසනා ආදිකල්‍යාණාදිකා පුබ්බෙ දෙසනාභාරස්ස විසයභාවෙන නික්ඛිත්තා, සායං ධම්මදෙසනා අස්සාදාදීසු කිමත්ථං දෙසයතීති කථෙතුකාමතාය පුච්ඡති, පුච්ඡිත්වා “චත්තාරි සච්චානි දෙසයතී”ති විස්සජ්ජෙති, තානි සරූපතො දස්සෙතුං “දුක්ඛං සමුදයං නිරොධං මග්ග”න්ති වුත්තං. පවත්තිපවත්තකතිවත්තිනිවත්තනුපායභාවෙන අවිපරිතභාවතො “සච්චානී”ති වුත්තානි.

යස්සං දෙසනායං සච්චානි දෙසනාභාරෙන නිද්ධාරිතානි, සා දෙසනා චත්තාරි සච්චානි දෙසයතීති යුත්තං හොතු. යස්සං දෙසනායං අස්සාදාදියො නිද්ධාරිතා, සා දෙසනා චත්තාරි සච්චානි දෙසයතීති න සක්කා චත්තං. හෙට්ඨා ව අස්සාදාදියො නිද්ධාරිතා, තස්මා “අස්සාදාදියො”තිපි චත්තබ්බත්ති වොදනං මනසි කත්වා “ආදීනවො ඵලඤ්ච දුක්ඛ”න්තිආදි වුත්තං. දෙසනාභාරෙන සංවණ්ණනානායෙන දෙසනායං නිද්ධාරිතො ආදීනවො වෙව ඵලඤ්ච දුක්ඛසච්චං හොති, අස්සාදො සමුදයසච්චං, නිස්සරණං නිරොධසච්චං, උපායො වෙව ආණත්ති ව මග්ගසච්චං හොති, තස්මා “චත්තාරි සච්චානි දෙසයතී”ති චත්තබ්බමෙවාති.

තණ්හාවජ්ජා තෙභුමකධම්මා දුක්ඛං, තෙ ව අනිච්චාදීහි පිළිතත්තා ආදීනවායෙව. ඵලන්ති දෙසනාය ඵලං ලොකියං, න ලොකුත්තරං, තස්මා දුක්ඛන්ති චත්තබ්බමෙව. අස්සාදොති තණ්හාස්සාදස්ස ගහිතත්තා “අස්සාදො සමුදයො”ති ව චත්තබ්බං. අස්සාදෙකදෙසො දුක්ඛමෙව, අස්සාදෙකදෙසො දුක්ඛඤ්චෙව සමුදයො ව. සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො ව භගවතො ආණත්ති ව දෙසනාය ඵලාධිගමස්ස උපායභාවතො “උපායො, ආණත්ති ව මග්ගො”ති වුත්තං, නිස්සරණෙකදෙසොපි මග්ගොති දට්ඨබ්බො. “ඉමානි චත්තාරි සච්චානි යා දෙසනා විසෙසතො දෙසයති, කතමා සා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා විසෙසං නියමෙත්වා දස්සෙතුං “ඉමානි චත්තාරි සච්චානි ඉදං ධම්මවක්ක”න්ති වුත්තං. ඉදං වුච්චමානං ධම්මවක්කං ඉමානි චත්තාරි සච්චානි විසෙසතො දෙසයතීති යොජනා කාතබ්බා.

“යා දෙසනා ඉමානි වත්තාරි සච්චානි විසෙසතො දෙසයති, තස්සා දෙසනාය ධම්මවක්කභාවං කිං භගවා ආහා” ති වත්තබ්බභාවතො “යථා භගවා” ති ආදි වුත්තං. තත්ථ “ජාතිපි දුක්ඛා” ති ආදිවචනතො (මහාව. 14) තණ්හාවජ්ජං ජාතිආදිකං තෙභූමකධම්මජාතං දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවෙන, දුක්ඛදුක්ඛාදිභාවෙන ච “දුක්ඛ” ති වුත්තං. මෙති මයා පවත්තිතන්ති යොජනා. භික්ඛවෙති සවනෙ උස්සාහං ජනෙතුං ආලපති. බාරාණසියන්ති බාරාණසීනගරස්ස අවිදුරෙ. ඉසිපතනෙති සීලක්ඛන්ධාදීනං ඉසනතො ගවෙසනතො “ඉසී” ති වොහරිතානං පච්චෙකඬුද්ධානං පතනට්ඨානෙන. මීගදායෙති මීගානං අභයදානට්ඨානෙන කාරිතෙ අස්සමෙව.

අනුත්තරන්ති උත්තරිතරාභාවෙන අනුත්තරං අනාතිසයං. ධම්මවක්කන්ති සතිපට්ඨානාදිකෙ සභාවධාරණාදිනා අත්ථෙත ධම්මො වෙච පවත්තනට්ඨෙත වක්කඤ්චාති ධම්මවක්කං. අප්පට්චත්තියන්ති අප්පට්ඨෙයධනීයං. කස්මා? ජනකස්ස භගවතො ධම්මස්සරත්තා සම්මාසම්බුද්ධත්තා, ජඤ්ඤස්ස ච අනුත්තරත්තා කොණ්ඩඤ්ඤාදීනඤ්චෙව අට්ඨාරසබ්බත්තකාරියා ච චතුසච්චපට්චෙධසාධනතො ච. “කෙන අප්පට්චත්තිය” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සමණෙන චා” ති ආදිමාහ. තත්ථ සමණෙනාති පබ්බජ්ජමත්තුපගතෙන. බ්‍රාහ්මණෙනාති ජාතිබ්‍රාහ්මණෙන. පරමත්ථානඤ්ඤි සමණබ්‍රාහ්මණානං පට්ඨෙයධනෙ චිත්තුප්පාදානුප්පජ්ජනම්පි නත්ථි. දෙවෙනාති ඡකාමාවචරදෙවෙන. බ්‍රහ්මිනාති රූපබ්‍රහ්මා ගහිතා. “සමණෙන චා ...පෙ.... බ්‍රහ්මිනා” ති එත්තකමෙව අවත්වා “කෙනචී” ති වුත්තවචනෙන අවසෙසබත්තියගහපතිපරිසජනා සඬගහිතා. තස්මා බත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිසමණවාතුමහාරාජිකතාවතිංසමාරබ්‍රහ්මපරිසා අට්ඨවිධාපි පට්ඨෙයධෙනුං අසමත්ථායෙවාති වෙදිතබ්බා. ලොකස්මිත්ති සත්තසමුහෙ ධම්මවක්කාධාරෙ.

“ද්වාදස පදානි සුත්ත” ති ගාථානුරූපං ධම්මවක්කසුත්තෙ පදානි විභජන්තො “තත්ථ අපරිමාණා” ති ආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති ධම්මවක්කදෙසනායං (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13 ආදයො; පටි. ම. 2.30). “අපරිමාණා අක්ඛරා අපරිමාණා පදා” ති අවත්වා “අපරිමාණා පදා අපරිමාණා අක්ඛරා” ති උප්පට්ඨාට්චවනෙහි යෙභුය්‍යන පදසඬගහිතානීති දස්සෙති. පදා, අක්ඛරා, බ්‍යඤ්ජනාති ච ලිඬගවිපල්ලාසානීති දට්ඨබ්බානි. එතස්සෙව අත්ථස්සාති වත්තබ්බකාරස්ස චතුසච්චසඬබ්බාතස්ස අත්ථස්සෙව සඬකාසනා පකාසනා පකාසනාකාරො පඤ්ඤත්තාකාරොති ආකාරවත්තආකාරසම්බන්ධෙ සාම්ච්චනං. සඬකාසනාකාරොති ච සඬකාසනීයස්ස අත්ථස්ස ආකාරො. එස නයො සෙසෙසුපි. ඉතිපීති ඉති ඉමිනා පකාරෙනපි, ඉමිනා පකාරෙනපි ඉදං ජාතිආදිකං දුක්ඛං අරියසච්චන්ති වෙදිතබ්බං.

අයන්ති කාමතණ්හාදිහෙදා අයං තණ්හා. දුක්ඛසමුදයොති දුක්ඛනිබ්බත්තනස්ස හෙතුභාවතො දුක්ඛසමුදයො. අයන්ති සබ්බසඬ්ඛනතො නිස්සටා අයං අසඬ්ඛනා ධාතු. දුක්ඛනිරොධොති ජාතිආදිප්පහෙදස්ස දුක්ඛස්ස අනුප්පාදනනිරොධපච්චයත්තා දුක්ඛනිරොධො. අයන්ති සම්මාදිට්ඨාදිකො අට්ඨඬ්ඛිකො අරියො මග්ගො.

දුක්ඛනිරෝධභූතං නිබ්බානං ආරම්භණකරණවසෙන ගතත්තා,
දුක්ඛනිරෝධජපත්තියා පටිපදාභාවතො ච දුක්ඛනිරෝධගාමීනී පටිපදා. සෙසං
වුත්තනයමෙව.

“තත්ථ අපරිමාණා” තිආදිනා බ්‍යඤ්ජනපදඅත්ථපදානි විභජිත්වා තෙසං
අඤ්ඤමඤ්ඤං විසයිවිසයභාවෙන සම්බන්ධභාවං දස්සෙතුං “තත්ථ භගවා
අක්ඛරෙහි සඬකාසෙති” තිආදි වුත්තං. අථ චා භගවා කිං සාමඤ්ඤෙහි අක්ඛරාදීහි
සඬකාසෙති චා පකාසෙති චා, උදාහු යථාරහං සඬකාසෙති
පකාසෙති තිආදිවිචාරණාය සම්භවතො විසයවිසයිභාවෙන සම්බන්ධභාවං
නියමෙත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඬකාසෙති” තිආදි වුත්තං. තත්ථ
“අක්ඛරෙහි සඬකාසෙති” ති කස්මා එවං වුත්තං, නනු “දුක්ඛසච්ච” න් තිආදීසු
පදෙනෙව දුක්ඛසච්චත්ථත්තාදිකො සඬකාසිතබ්බොති? සච්චං, පදාවයවස්ස පන
අක්ඛරස්ස ගහණමුඛෙනෙව අක්ඛරසමුදායස්සපි පදස්ස ගහණං හොති, පදෙ ගහිතෙ
ච දුක්ඛසච්චත්ථාදිකාවබ්බොධො හොත්ථෙව, එවං සති පදෙනෙව සිජ්ඣනතො
අක්ඛරො විසුං න ගහෙතබ්බොති? න, දුක්ඛසච්චත්ථාදිකාවබ්බොධස්ස
විසෙසුජ්ජපත්තිභාවතො. දු-ඉති අක්ඛරෙන හි අනෙකුපද්දවාධිට්ඨානභාවෙන
කුච්ඡිතත්ථො ගහිතො, බ-ඉති අක්ඛරෙන ධ්‍රැවසුභසුඛත්තභාවවිරහෙන තුච්ඡත්ථොති
එවමාදිකාවබ්බොධස්ස විසෙසුජ්ජපත්ති භවති. තෙන වුත්තං “පදත්ථගහණස්ස
විසෙසාධානං ඡායති” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 9). පදපරියොසානෙ
වාක්‍යපරියොසානාභාවතො අක්ඛරෙහි සංඛිත්තෙන දීපියමානො අත්ථො පදෙහි
පකාසිතොවාති වුත්තං “පදෙහි පකාසෙති” ති. වාක්‍යපරියොසානෙ පන
සඬකාසිතො පකාසිතො අත්ථො විවරිතො විවටො කතොවාති වුත්තං.
“බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති” ති. පකාරෙහි ච වාක්‍යහෙදෙ කතෙ සො අත්ථො විභත්තො
නාමාති වුත්තං “ආකාරෙහි විභජති” ති. වාක්‍යාවයවානං පදානං පච්චෙකං
නිබ්බවනවිභාගෙ කතෙ සො අත්ථො පාකටො කතොවාති වුත්තං “නිරුක්තීහි
උත්තානීකරොති” ති. කතනිබ්බවනෙහි වාක්‍යාවයවෙහි විත්ථාරවසෙන
නිරවසෙසතො දෙසිතෙහි වෙනෙයාසත්තානං චිත්තෙ පරිසමන්තතො තොසනං
හොති, පඤ්ඤාතෙජනඤ්චාති ආහ “නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙති” ති.

“භගවා අක්ඛරෙහි සඬකාසෙති” තිආදීසු “භගවා එවා” ති චා “අක්ඛරෙහි
එවා” ති චා අවධාරණෙ යොජිතෙ “සාවකො න සඬකාසෙති, පදාදීහි න
සඬකාසෙති” ති අත්ථො භවෙයා, සාවකො ච සඬකාසෙති, පදාදීහි ච සඬකාසෙති.
කත්ථ අවධාරණං යොජෙතබ්බන්ති වෙ? “භගවා අක්ඛරෙහි සඬකාසෙතියෙවා” ති
අවධාරණං යොජෙතබ්බං. එවඤ්ඤි සති සාවකෙන සඬකාසිතො චා පදාදීහි
සඬකාසිතො චා අත්ථො සඬගහිතො හොති. අත්ථපදානඤ්ච අක්ඛරාදිනානාවිසයනා
සිද්ධා හොති. තෙන එකානුසන්ධිකෙ සුත්තෙ ඡළෙව අත්ථපදානි නිද්ධාරෙතබ්බානි,
අනෙකානුසන්ධිකෙ සුත්තෙ අනුසන්ධිහෙදෙන විසුං විසුං ඡ ඡ අත්ථපදානි
නිද්ධාරෙතබ්බානි.

“ඡසු බ්‍යඤ්ජනපදෙසු කතමෙන බ්‍යඤ්ජනපදෙන කතමං කිව්වං සාධෙති” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමිනා ඉදං කිව්වං, ඉමිනා ඉදං කිව්වං සාධෙති” ති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි ව පදෙහි ව උග්ග්‍හෙති” ති ආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති අක්ඛරාදිසු බ්‍යඤ්ජනපදෙසු. උග්ග්‍හෙතිති උග්ග්‍හටනකිව්වං සාධෙතිති අත්ථො. කිඤ්චාපි දෙසනාව උග්ග්‍හටනකිව්වං සාධෙති, භගවා පන දෙසනාජනකත්තා උග්ග්‍හටනකිව්වං සාධෙතිති වුවිති. සෙසෙසුපි එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

“උග්ග්‍හටනකිව්වසාධිකා දෙසනායෙව කිං විපඤ්චනවිත්ථාරණකිව්වසාධිකා දෙසනාජනකත්තා, උදාහු විසුං විසුං කිව්වසාධිකා අඤ්ඤා” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බභාවතො විසුං විසුං කිව්වසාධිකා අඤ්ඤා දෙසනාති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ උග්ග්‍හටනා ආදී” ති ආදිමාහ. අථ වා “කතමා උග්ග්‍හටනා, කතමා විපඤ්චනා, කතමා විත්ථාරණා” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා වුත්තං “තත්ථ උග්ග්‍හටනා ආදී” ති ආදි. තත්ථ තත්ථාති උග්ග්‍හටනාදිකිව්වසාධිකාසු දෙසනාසු. උග්ග්‍හටනාති උග්ග්‍හටනකිව්වසාධිකා දෙසනා ආදිදෙසනා භොති. විපඤ්චනාති විපඤ්චනකිව්වසාධිකා දෙසනා මජ්ඣෙකදෙසනා භොති. විත්ථාරණාති විත්ථාරණකිව්වසාධිකා දෙසනා පරියොසානදෙසනා භොතිති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

“උග්ග්‍හටියන්තො උද්දිසියමානො පරියත්තිඅත්ථභූතො ධම්මචිනයො කතමං පුග්ගලං විනෙති, විපඤ්චියන්තො නිද්දිසියමානො පරියත්තිඅත්ථභූතො ධම්මචිනයො කතමං පුග්ගලං විනෙති, විත්ථාරියන්තො පටිනිද්දිසියමානො පරියත්තිඅත්ථභූතො ධම්මචිනයො කතමං පුග්ගලං විනෙති” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “සොයං ධම්මචිනයො” ති ආදිමාහ. අට්ඨකථායං පන “එවං ‘අක්ඛරෙහි සඬකාසෙති’ ති ආදීනං ඡන්තං බ්‍යඤ්ජනපදානං බ්‍යාපාරං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්ථපදානං බ්‍යාපාරං දස්සෙතුං ‘සොයං ධම්මචිනයො’ ති ආදි වුත්ත” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 9) වුත්තං.

තත්ථ උග්ග්‍හටියන්තො උද්දිසියමානො උද්දෙසපරියත්තිඅත්ථභූතො සො අයං ධම්මචිනයො උග්ග්‍හටිතඤ්ඤපුග්ගලං විනෙති, තෙන උග්ග්‍හටිතඤ්ඤතො පුග්ගලස්ස විනයනෙන නං උග්ග්‍හටියන්තං උද්දිසියමානං උද්දෙසපරියත්තිඅත්ථභූතං විනයං “ආදිකල්‍යාණො” ති ආහු. විපඤ්චියන්තො නිද්දිසියමානො නිද්දෙසපරියත්තිඅත්ථභූතො සො අයං ධම්මචිනයො විපඤ්චිතඤ්ඤපුග්ගලං විනෙති, තෙන විපඤ්චිතඤ්ඤපුග්ගලස්ස විනයනෙන නං විපඤ්චියන්තං නිද්දිසියමානං නිද්දෙසපරියත්තිඅත්ථභූතං විනයං “මජ්ඣෙකල්‍යාණො” ති ආහු. විත්ථාරියන්තො පටිනිද්දිසියමානො පටිනිද්දෙසපරියත්තිඅත්ථභූතො සො අයං ධම්මචිනයො නෙය්‍යං පුග්ගලං විනෙති විනයනං ඡනෙති, තෙන නෙය්‍යස්ස පුග්ගලස්ස විනයනෙන නං විත්ථාරියන්තං පටිනිද්දිසියමානං පටිනිද්දෙසපරියත්තිඅත්ථභූතං විනයං “පරියොසානකල්‍යාණො” ති ආහුති යොජනත්ථොති දට්ඨබ්බො.

අප වා “අක්බරෙහි සඬිකාසෙති” ත්ථාදිනා ඡන්තං පදානං බ්‍යාපාරො දස්සිතො, එවං සති අත්ථො නිබ්‍යාපාරො සියා, අත්ථො ච නිජ්ජරියායතො සබ්‍යාපාරොයෙවාති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “සොයං ධම්මවිනයො” ත්ථාදි. එතෙන අත්ථොයෙව මුඛ්‍යතො වෙනෙය්‍යත්තයස්ස විනයනකිච්චං සාධෙති, අත්ථවාචකො පන සද්දො යානුපචාරතො වෙනෙය්‍යත්තයස්ස විනයනකිච්චං සාධෙතීති දස්සෙති. පදපරමස්ස පන සච්චස්පට්ඨෙධස්ස පතිට්ඨානාභාවතො සො ඉධ න වුත්තො. සෙක්ඛග්ගහණෙන වා කල්‍යාණපුපුජ්ජනස්ස විය නෙය්‍යග්ගහණෙන පදපරමස්ස පුග්ගලස්සාපි ගහණං දට්ඨබ්බං. අක්බරෙහිත්ථාදිසු කරණත්ථෙ කරණචචනං, න හෙත්ථත්ථෙ. අක්බරාදිනක්ඛි උග්ගට්ඨාදිති පයොජනානියෙව හොත්ති, න උග්ගට්ඨාදිනං අක්බරාදිති පයොජනානීති “අන්තෙන වසති” ත්ථාදිසු විය න හෙතුඅත්ථො ගහෙතබ්බො. තත්ථ හි අන්තෙන හෙතුනා වසති, වසනෙන හෙතුනා අන්තං ලද්ධන්ති වසනකිරියාය එලං වසනකිරියාය හෙතුභාවෙන ගහිතං. “අජ්ඣෙසනෙන වසති” ත්ථාදිසු එසෙව නයො. තෙනාහ “යදත්ථා ච කිරියා, සො හෙතු” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 9). තත්ථ යදත්ථාති සො අන්තාදිකො අත්ථො යස්සා වසනාදිකිරියායාති යදත්ථා, වසනාදිකිරියා, සො අන්තාදිකො අත්ථො තස්සා වසනාදිකිරියාය හෙතුති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

10. “තත්ථ අපරිමාණා පදා” ත්ථාදිනා “ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමී” ති උද්දිට්ඨාය පාළියා ද්වාදසපදසම්පත්තිසඬ්ඛානං තිව්ධකල්‍යාණතං දස්සෙත්වා ඉදාති ඡඅත්ථපද්ධන්තපදකල්‍යාණතං සම්පත්තිසඬ්ඛානං. අත්ථපද්ධන්තපදකල්‍යාණතං දස්සෙත්තො “තත්ථ ඡප්පදාති අත්ථො” ත්ථාදිමාහ. අප වා “ද්වාදස පදාති සුත්ත” ත්ති වුත්තානුරූපං “තත්ථ අපරිමාණා” ත්ථාදිනා “ධම්මං වො භික්ඛවෙ දෙසෙස්සාමී” ති උද්දිට්ඨාය පාළියා ද්වාදසපදතා දස්සෙත්වා “ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං” ත්ති වුත්තානුරූපං “තත්ථ භගවා අක්බරෙහි වා” ත්ථාදිනා තස්සා පාළියා තිව්ධකල්‍යාණතා දස්සිතා, දස්සෙත්වා ඉදාති “සාත්ථං සබ්‍යක්ඛන්තං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං” ත්ති වුත්තානුරූපං තස්සා පාළියා ඡඅත්ථපද්ධන්තපදසම්පත්තතං දස්සෙතුං “තත්ථ ඡප්පදාති අත්ථො” ත්ථාදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තිස්සං දෙසනාභාරවිසයසඬ්ඛානායං පාළියං ඡප්පදාති අත්ථො. කතමාති ඡප්පදාති? සඬ්ඛාසනා, පකාසනා, විචරණා, විහජනා, උත්තානීකම්මං, පඤ්ඤත්ති ඉමාති ඡප්පදාති. අත්ථො යස්ස අත්ථී තස්මා සාත්ථං. තත්ථාති තිස්සං දෙසනාභාරවිසයසඬ්ඛානායං පාළියං ඡප්පදාති බ්‍යක්ඛන්තං. කතමාති ඡප්පදාති? අක්බරං, පදං, බ්‍යක්ඛන්තං, ආකාරො, නිරුත්ති, නිද්දෙසො ඉමාති ඡප්පදාති. බ්‍යක්ඛන්තං යස්ස අත්ථීති සබ්‍යක්ඛන්තන්ති යොජනා කාතබ්බා. තෙනාති තස්සා පාළියා තිව්ධකල්‍යාණඡඅත්ථපදසම්පත්තඡබ්‍යක්ඛන්තපදසම්පත්තට්ඨෙන, “ධම්මං වො, භික්ඛවෙ...පෙ.... සුද්ධං” ත්ති භගවා ආහාති අත්ථො.

කෙවලසද්දස්ස සකලාදිඅත්ථවාචකත්තා අධිජ්ජෙතත්ථං නියමෙත්වා දස්සෙතුං “කෙවලන්ති ලොකුත්තරං න මිස්සං ලොකියෙහි ධම්මෙහි” ති වුත්තං. පරිපුණ්ණන්ති අධිජ්ජෙතත්ථෙ එකොපි අත්ථො උභො නත්ථී, වාචකසද්දෙසුපි

අනන්තකො එකොපි සද්දො අධිකො නත්ථිති පරිපුණ්ණං අනුනං අනතිරෙකං.
 පරිසුද්ධන්ති සද්දොසඅන්තදොසාදිවිරහනො වා පරිසුද්ධං, රාගාදිමලවිරහනො වා
 පරියොදානානං උත්තරිමනුස්සධම්මවිසෙසානං උපට්ඨිතට්ඨානන්තා පරිසුද්ධං
 පරියොදානං. නිග්ගනං මලං එතස්ස ධම්මස්සාති නිම්මලං. සද්දොසාදිවිරහනො වා
 රාගාදිවිරහනො වා සබ්බමලෙහි අපගනං පරි සමන්තනො ඔදානන්ති පරියොදානං.
 උපට්ඨිතන්ති උපතිට්ඨන්ති එත්ථ සබ්බවිසෙසාති උපට්ඨිතං යථා
 “පදක්කන්ත”න්ති. පදක්කන්තං පදක්කන්තට්ඨානං. විසිසන්ති මනුස්සධම්මෙහිති
 විසෙසා, සබ්බෙ විසෙසා සබ්බවිසෙසා, සබ්බතො වා විසෙසාති සබ්බවිසෙසා,
 උත්තරිමනුස්සධම්මා. තෙසං සබ්බවිසෙසානං උපට්ඨිතන්ති යොජනා. ඉදන්ති
 සික්ඛත්තයසඬගහං සාසනබ්‍රහ්මවරියං. තථාගතස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පදන්ති
 තථාගතපදං. පදන්ති ච පටිපත්තිගමනෙන වා දෙසනාගමනෙන වා කිලෙසග්ගහණං.
 ඔත්ථරිත්වා ගමනට්ඨානං ඉතිපි වුව්චති පවුච්චති, තථාගතෙන ගොවරාසෙවනෙන
 වා භාවනාසෙවනෙන වා නිසෙවිතං හජිතං ඉතිපි වුව්චති, තථාගතස්ස
 මහාවජිරඤ්ඤාණසබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණදන්තෙහි ආරඤ්ජිතං ආරඤ්ජිතට්ඨානං ඉතිපි
 වුව්චති, අතො තථාගතපදාදිභාවෙන චත්තබ්බභාවතො එතං සාසනබ්‍රහ්මවරියං ඉති
 පඤ්ඤායති. බ්‍රහ්මවරියන්ති බ්‍රහ්මනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස භගවතො වරියං, බ්‍රහ්මං
 වා සබ්බසෙට්ඨං වරියං බිරහ්මවරියං. පඤ්ඤායතීති යථාචුත්තෙහි පකාරෙහි
 ඤායතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

“ඉමස්ස සික්ඛත්තයස්ස සඬගහස්ස සාසනස්ස
 පරිපුණ්ණභාවපරිසුද්ධභාවසඬබ්‍රාහ්මණං තථාගතපදභාවං! තථාගතපදභාවං,
 තථාගතනිසෙවිතභාවං, තථාගතආරඤ්ජිතභාවං, තෙහි පකාරෙහි ඤාපිතභාවං කථං
 මයං නික්කඬ්ඛා ජානිස්සාමා”ති චත්තබ්බතො “තෙනාහ භගවා”තිආදි චුත්තං,
 තබ්බාවදීපකෙන භගවතා චුත්තෙන වචනෙන තුම්හෙහි නික්කඬ්ඛෙහි
 ජානිතබ්බොති චුත්තං හොති.

යදි භගවා අක්ඛරෙහි ව පදෙහි ව උග්ග්‍රසට්ඨිති, බ්‍රාහ්මණෙහි ව ආකාරෙහි ව
 විපඤ්චයති, නිරුත්තීහි ව නිද්දෙසෙහි ව විත්ථාරෙහි, එවං සති ආවරියෙන රචිතෙන
 දෙසනාභාරෙන පයොජනං න භවති, දෙසනාභාරෙන න විනා භගවතො
 දෙසනායමෙව අත්ථසිජ්ඣානතොති වොදනං මනසි කත්වා “කෙසං අයං
 ධම්මදෙසනා”ති පුව්ජිත්වා “යොගීන”න්ති ආහ. තත්ථ යොගීනන්ති යුජ්ජන්ති
 චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනායන්ති යොගීනො, තෙසං යොගීනං. තෙන මයා
 රචිතෙන දෙසනාභාරෙන සංවණ්ණිකා අයං චුත්තජ්ජකාරා භගවතො දෙසනා
 උග්ග්‍රසට්ඨාදිකිච්චං සාධෙතීති දෙසනාභාරො යොගීනං සාත්ථකොයෙවාති
 දට්ඨබ්බො. “දෙසනාභාරස්ස අස්සාදාදිදෙසනාභාරභාවො කෙන අම්හෙහි
 ජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බො”ති චත්තබ්බත්තා “තෙනාහ ආයස්මා...පෙ....
 දෙසනාභාරො”ති චුත්තං. තත්ථ තෙන අස්සාදාදිදෙසනාභාරභාවෙන ආයස්මා
 මහාකච්චානො “අස්සාදාදිතචනා...පෙ.... දෙසනාභාරො”ති යං වචනං ආහ, තෙන
 වචනෙන තුම්හෙහි දෙසනාභාරස්ස යොගීනං අස්සාදාදිදෙසනාභාරභාවො
 ජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බොති චුත්තං හොති.

“කිං පන ඵත්තාවතා දෙසනාභාරො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤො නියුත්තො නත්ථි” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “නියුත්තො දෙසනාභාරො” ති වුත්තං. තත්ථ යස්සං දෙසනායං අස්සාදාදයො යෙන දෙසනාභාරෙන නිද්ධාරිතා, තස්සං දෙසනායං සො දෙසනාභාරො නිද්ධාරෙත්වා යොජිතොති අත්ථො දට්ඨබ්බොති.

ඉති දෙසනාභාරවිහඬගෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙනබ්බොති.

2. විවයභාරවිහඬගවිභාවනා

11. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන දෙසනාභාරවිහඬගෙන අස්සාදාදයො සුත්තත්ථා ආවරියෙන විහත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො දෙසනාභාරවිහඬගො පරිපුණ්ණො, “කතමො විවයො භාරො” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “තත්ථ කතමො විවයො භාරො” ති ආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු භාරෙසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො විවයො භාරො විවයභාරවිහඬගො නාමාති ප්‍රචජති. “යං ප්‍රවීණඤ්ච විස්සජ්ජිතඤ්චා” ති ආදිනිද්දෙසගාථාය ඉදානි මයා වුච්චමානො “අයං විවයො භාරො කිං විචිනති” ති ආදිකො සංවණ්ණනාවිසෙසො විවයභාරවිහඬගො නාමාති යොජනා.

“අයං විවයො භාරො කිං විචිනති” ති ඉමිනා යො විවයො විචිනිතබ්බො, තං විවයං විචිනිතබ්බං ප්‍රචජති, තස්මා විචිනිතබ්බං විසයං විසුං විසුං නියමෙත්වා දස්සෙතුං “පදං විචිනති, පඤ්ඤං විචිනති” ති ආදි වුත්තං. “කිං විවයො පදවිවයො” ති ආදිං අවත්වා “කිං විචිනති, පදං විචිනති” ති ආදිවචනෙන විවයසද්දස්ස කත්තුසාධනත්ථං දස්සෙති. තත්ථ පදං විචිනති නවවිධස්ස සුත්තත්තස්ස සබ්බං පදං යාව නිගමනා නාමපදාදිජාතිසද්දාදිඉත්ථිලිඬිගාදිආකාරන්තාදිපයමවිහත්තන්තාදිඵකවචනාදිවසෙන විචිනති. පඤ්ඤං විචිනති අදිට්ඨජොතනාදිසත්තාධිට්ඨානාදිසම්මුතිවිසයාදිඅතීතවිසයාදිවසෙන විචිනති. විස්සජ්ජනං විචිනති ඵකංසබ්බාකරණවිස්සජ්ජනාදිසාවසෙසබ්බාකරණවිස්සජ්ජනාදි සඋත්තරබ්බාකරණ විස්සජ්ජනාදි ලොකියබ්බාකරණවිස්සජ්ජනාදිවසෙන විචිනති. පුබ්බාපරං විචිනති පුබ්බෙන අපරං සංසන්දිත්වා විචිනති. අස්සාදං විචිනති අස්සාදකතණ්හාදිඅස්සාදෙනබ්බසුඛාදිවසෙන විචිනති. ආදීනවං විචිනති දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසඬ්ඛාරදුක්ඛවසෙන වා අනිට්ඨානුභවනාදිආදිඅන්තවන්තතාදිසංකිලෙසභාගියාදිවසෙන වා විචිනති. නිස්සරණං විචිනති මග්ගවසෙන වා නිබ්බානවසෙන වා මග්ගස්ස වා

ආගමවසෙන, නිබ්බානස්ස අසඬිබ්බධාතුආදිපරියායවසෙන වා විචිනති. එලං විචිනතිති ධම්මවරණස්ස දුග්ගතිගමනාභාවෙන වා මච්චුතරණාදිනා වා දෙසනාය එලං, දෙසනානුසාරෙන වරණස්ස එලං විචිනති. උපායං විචිනතිති අනිච්චානුපස්සනාදිවසෙන පවත්තනනිබ්බදාඤ්ඤාදිවසෙන වා සද්ධාසතිවසෙන වා විසුද්ධියා උපායං විචිනති. ආණක්තිං විචිනතිති පාපපරිවජ්ජනාණත්තිවසෙන වා ලොකස්ස සුඤ්ඤතාපෙක්ඛනාණත්තිවසෙන වා විචිනති. අනුගීතිං විචිනතිති චුත්තානුගීතිවසෙන වා චුච්චමානානුගීතිවසෙන වා අනුරූපං ගීතිං විචිනති. සබ්බෙන ච සුත්තන්තෙ විචිනතිති සුත්තගෙය්‍යාදිකෙ නව සුත්තෙ ආභවිවචනවසෙන වා අනුසන්ධිවචනවසෙන වා නීතත්ථවචනවසෙන වා නෙය්‍යත්ථවචනවසෙන වා සංකිලෙසභාගියාදිවසෙන වා විචිනති.

කිඤ්චාපි පදවිචයො පයමං විහත්තො, සුත්තස්ස පන අනුපදං විචිනිතබ්බතාය අනිභාරියො, න සුකරො පදවිචයොති තං අග්ගහෙත්වා පඤ්භාවිචයවිස්සජ්ජනවිචයෙ තාව විහජන්තො “යථා කිං භවෙ”ති ආදිමාභ. තත්ථ යථා කිං භවෙති යෙන පකාරෙන සො පඤ්භාවිචයො පවත්තෙතබ්බො, තං පකාරජාතං කිදිසං භවෙය්‍යාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. ආයස්මා අජිතො පාරායනෙ භගවත්තං පඤ්භං යථා යෙන පකාරෙන පුච්ඡති, තථා තෙන පකාරෙන පඤ්භාවිචයො පවත්තෙතබ්බොති අත්ථො. තත්ථ ආයස්මාති පියවචනං. අජිතොති බාවරිබ්‍රාහ්මණස්ස පරිවාරකභූතානං සොළසන්තං අඤ්ඤතරො අජිතො. පාරායනෙති පාරං නිබ්බානං අයති ගච්ඡති එතෙනාති පාරායනං, අජිතසුත්තාදියොළසසුත්තස්සෙතං අධිවචනං.

“කෙනස්සු නිවුතො ලොකො, (ඉච්චායස්මා අජිතො,) කෙනස්සු නජ්ජකාසති; කිස්සාභිලෙපනං බුසි, කිං සු තස්ස මහබ්බය”න්ති. (සු. නි. 1038; වුළුති. වත්ථුගාථා 57, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 1) –

ගාථාය “කෙන ධම්මෙන ලොකො අරියවජ්ජො සත්තො නිවුතො පටිච්ඡාදිතො, ඉති ආයස්මා අජිතො පුච්ඡති. කෙන හෙතුනා යථාචුත්තලොකො නජ්ජකාසති, අස්ස යථාචුත්තලොකස්ස කිං අභිලෙපනං ඉති ත්වං බුසි, තස්ස යථාචුත්තලොකස්ස කිං මහබ්බයන්ති ත්වං බුසිති පුච්ඡති”ති අත්ථො.

ඉති ඉමිනා පහෙදෙන වත්තාරි ඉමානි ගාථාපාදපදානි පුච්ඡිතානි පුච්ඡාවසෙන චුත්තානි, පුච්ඡිතත්ථදීපකානි වා, පධානවසෙන පන සො “එකො පඤ්භො”ති මතො, යදිපි චතුත්තං පදානං පුච්ඡනවසෙන පවත්තත්තා චතුබ්බිධොති වත්තබ්බො, ඤාතුං පන ඉච්ඡිතස්ස එකස්සෙව අත්ථස්ස සම්භවතො “එකො පඤ්භො”ති චුත්තං. “කාරණං වදෙහි”ති වත්තබ්බත්තා කාරණමාභ “එකවත්ථුපරිග්ගහා”ති. ඉදං චුත්තං හොති – “යදිපි නිවාරණාපකාසනාභිලෙපනමහබ්බයසඬ්ඛාතා වත්තාරො අත්ථා පුච්ඡායං ගහිතා, එකස්ස පන අභිධෙය්‍යත්ථස්ස ගහණතො ‘එකො පඤ්භො’ති පධානවසෙන ගහිතොති දට්ඨබ්බො”ති. “එකවත්ථුපරිග්ගහණං කථං අම්මහෙහි සද්දහිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බභාවතො “එවඤ්ඡි ආභා”ති චුත්තං. එවං

එකවත් ට්‍රිපරිග්ගහණෙනෙව හගවා හී යස්මා ආහ, ඉති තස්මා එකවත් ට්‍රිපරිග්ගහණං තුම්හෙහි සද්දහිතබ්බන්ති චුත්තං හොති.

“කෙනස්සු නිවුතො ලොකො”ති ඉමිනා ලොකාධිට්ඨානං පටිච්ඡාදනං පුච්ඡති, න නානාධම්මාධිට්ඨානං. “කෙනස්සු නප්පකාසති”ති ඉමිනා ලොකස්සෙව අප්පකාසනං පුච්ඡති, න නානාසභාවධම්මස්ස. “කිස්සාහිලෙපනං බුඪි”ති ඉමිනා ලොකස්සෙව අහිලෙපනං පුච්ඡති, න නානාසභාවධම්මස්ස. “කිං සු තස්ස මහබ්බය”න්ති ඉමිනා තස්සෙව ලොකස්ස මහබ්බයං පුච්ඡති, න නානාසභාවධම්මස්ස. තස්මා “කෙනස්සු නිවුතො ලොකො”ති ආදිපඤ්ඤා එකාධිට්ඨානනානාධිට්ඨානෙන සු එකාධිට්ඨානො, ධම්මාධිට්ඨානසත්තාධිට්ඨානෙන සු සත්තාධිට්ඨානො, අදිට්ඨිකානනාදි සු අදිට්ඨිකානනාපඤ්ඤාති ආදිනා යථාසම්භවං විචිතිතබ්බොති අධිජ්ජායො.

“පඤ්ඤාස්ස යො ලොකො ‘අධිට්ඨානො’ති ගහිතො, සො ලොකො තිව්ධො”ති චත්තබ්බභාවතො “ලොකො තිව්ධො”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ තයො විධා එතස්ස ලොකස්සාති තිව්ධො. කිලිස්සති රාගාදිවසෙන කාමාවචරසත්තොති කිලෙසො, කිලෙසො ච සො ලොකො වාති කිලෙසලොකො, කාමාවචරසත්තො. සො හි රාගාදිකිලෙසබහුලතාය කිලෙසලොකොති. හවති කුමානාහිඤ්ඤාහි බුද්ධිහිති හවො, හවො ච සො ලොකො වාති හවලොකො, රූපාවචරසත්තො. සො හි කුමානාදිබුද්ධිහි හවතිති. ඉන්ද්‍රියෙන සමන්තාගතොති ඉන්ද්‍රියො, ඉන්ද්‍රියො ච සො ලොකො වාති ඉන්ද්‍රියලොකො, අරූපාවචරසත්තො. සො හි ආනෙඤ්ජසමාධිබහුලතාය විසුද්ධිත්තියො හොතිති ලොකසමඤ්ඤා පරියාපන්නධම්මවසෙන පවත්තා, තස්මා අරියා න ගහිතාති.

“කෙනස්සු නිවුතො ලොකො”ති ආදිගාථාය පුච්ඡාච්චයො භාරො ආචරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “විස්සජ්ජනාච්චයො භාරො කත්ථ විස්සජ්ජනාය විහත්තො”ති පුච්ඡිතබ්බන්තො “තත්ථ විස්සජ්ජනා”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “කෙනස්සු නිවුතො ලොකො”ති ආදිපුච්ඡායං –

“අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො, (අජිතාති හගවා,) විච්චිතා පමාදා නප්පකාසති; ජප්පාහිලෙපනං බුඪි, දුක්ඛමස්ස මහබ්බය”න්ති. (සු. නි. 1039; චූළනි. වත්ථුගාථා 58, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස) –

අයං ගාථා විස්සජ්ජනාති දට්ඨබ්බො. තත්ථ අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකොති කාලපක්ඛවතුද්දසී, සනවනසණ්ඨ, මෙඝපටලච්ඡාදන, අඨ්ඨරත්තීනං වසෙන චතුරඨ්ඨගසමන්තාගතෙන අන්ධකාරෙන රථසථාදි පටිච්ඡාදිතො විය ධම්මසභාවපටිච්ඡාදනලක්ඛණාය අවිජ්ජාය සත්තලොකො නිවුතො පටිච්ඡාදිතො. “අජිතා”ති ච ආලපනං කත්වා හගවා ආහ. විච්චිතාති විචිකිච්ඡාය පමාදහෙනු යථාචුත්තලොකො නප්පකාසති. ජප්පං තණ්හං යථාචුත්තලොකස්ස

“අභිලෙපන”ත්ති අභං බුමිති භගවා ආහ, දුක්ඛං ඡාතිආදිවට්ඨදුක්ඛං අස්ස යථාචුත්තලොකස්ස “මහබ්භය”ත්ති අභං බුමිති භගවා අජිතං ආහාති අත්ථො.

“ඉමාය විස්සජ්ජනාය කථං විචිනෙය්‍යා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමානි චත්තාරි පදානී”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඉමානි චත්තාරි පදානීති “කෙනස්සු නිචුතො ලොකො”තිආදිපුච්ඡාගාථායං චුත්තානි ගාථාපදානි. ඉමෙහි චතුහි පදෙහිති “අවිජ්ජාය නිචුතො ලොකො”ති විස්සජ්ජනාගාථායං චුත්තෙහි ගාථාපදෙහි විස්සජ්ජිතානි. කථං? පයමං පදං පයමෙන පදෙන, දුකියං පදං දුකියෙන පදෙන, තතියං පදං තතියෙන පදෙන, චතුත්ථං පදං චතුත්ථෙන පදෙන විස්සජ්ජිතං.

“කෙනස්සු නිචුතො ලොකො”ති පයමපඤ්ඤෙහ “අවිජ්ජාය නිචුතො ලොකො”ති පයමා විස්සජ්ජනා කතා, න උප්පට්ඨාටියා. විජ්ජාය පට්ඨකං අවිජ්ජා, තස්මා අවිජ්ජාය අජානකො ලොකො භවෙය්‍ය. කථං නිචුතො සද්දහිතබ්බොති ආහ “නිවරණෙහි නිචුතො ලොකො”ති. යදි එවං “නිවරණෙන නිචුතො ලොකො”ති විස්සජ්ජනා කාතබ්බාති වොදනං මනසි කත්වා චුත්තං “අවිජ්ජානිවරණා හි සබ්බෙ සත්තා”ති. “සබ්බසත්තානං අවිජ්ජානිවරණභාවො කෙන චචනෙන සද්දහිතබ්බො”ති චත්තබ්බත්තා “යථාහ භගවා”තිආදි චුත්තං.

“සබ්බසත්තානං, හික්ඛවෙ, සබ්බපාණානං සබ්බභූතානං, පරියායතො එකමෙව නිවරණං වදාමි, යදිදං අවිජ්ජා. අවිජ්ජානිවරණා හි සබ්බෙ සත්තා. සබ්බසොච හික්ඛවෙ අවිජ්ජාය නිරොධා වාගා පටිනිස්සග්ගා නත්ථි සත්තානං නිවරණන්ති වදාමි”ති යං චචනං යථා යෙන පකාරෙන භගවා ආහ, තථා තෙන පකාරෙන චුත්තෙන තෙන චචනෙන තුමිහෙහි සබ්බසත්තානං අවිජ්ජානිවරණභාවො සද්දහිතබ්බොති.

“අවිජ්ජාය නිචුතො ලොකො”ති පදෙන “කෙනස්සු නිචුතො ලොකො”ති පයමස්සෙව පදස්ස විස්සජ්ජනා න සියා, “කෙනස්සු නප්පකාසනී”ති දුකියපදස්සාපි විස්සජ්ජනා සියාති වොදනං මනසි කත්වා “කෙන වා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ කෙන “අවිජ්ජාය නිචුතො ලොකො”ති පදෙන “කෙනස්සු නිචුතො ලොකො”ති පයමස්ස පදස්ස විස්සජ්ජනා යුත්තා යුත්තතරා හොති, යුත්තතරත්තා “කෙනස්සු නිචුතො ලොකො”ති පඤ්ඤෙහ “අවිජ්ජාය නිචුතො ලොකො”ති විස්සජ්ජනාති මයා චත්තබ්බායෙවාති අධිප්පායො.

“කෙනස්සු නප්පකාසනී”ති ඉමස්මිං පඤ්ඤෙහ “විච්චිජා පමාදා නප්පකාසනී”ති අයං විස්සජ්ජනා කාතබ්බා, විච්චිජාය පචත්තත්තා, පමාදා ව ලොකො නප්පකාසනීති අත්ථො. අවිජ්ජානිවරණාය නිචුතො ලොකො නප්පකාසනීති විස්සජ්ජනා කාතබ්බා, “කථං විච්චිජා පමාදා ලොකො නප්පකාසනීති විස්සජ්ජනා කතා”ති චත්තබ්බත්තා “යො පුග්ගලො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යො පුච්ඡජ්ජනභූතො පුග්ගලො අවිජ්ජානිවරණෙහි නිචුතො, සො පුච්ඡජ්ජනභූතො පුග්ගලො විච්චිජාය විච්චිජනි. “යාය විච්චිජාය විච්චිජනි, සා විච්චිජා කතමා නාමා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “විච්චිජා

නාම වුවහි විවිකිවිජා”ති වුත්තං. “තාය කස්මා නප්පකාසනී”ති වත්තබ්බත්තා “සො විවිකිවිජන්තො”තිආදි වුත්තං. තාය විවිකිවිජන්තො සො පුපුජ්ජනභූතො පුග්ගලො සද්දහිතබ්බෙසු නාහිසද්දහති; සද්දහිතබ්බෙසු න අහිසද්දහන්තො අකුසලානං ධම්මානං පහානාය, කුසලානං ධම්මානං සවිජ්ජිරියාය ආරහිතබ්බං වීරියං නාරහති; අනාරහන්තො සො පුග්ගලො ඉධ ලොකෙ පමාදමනුයුත්තො විහරතීති, පමාදෙන විහරන්තො පමන්තො පුග්ගලො සුක්කෙ ධම්මෙ න උප්පාදියති; අනුප්පාදයන්තස්ස තස්ස පුග්ගලස්ස තෙ සුක්කා ධම්මා අනුප්පාදියමානා හුත්වා නප්පකාසනීති පකාසනවසෙන න පවත්තනීති; තස්මා “විවිජා පමාදා ලොකො නප්පකාසනී”ති විස්සජ්ජනා කාතබ්බාති අධිප්පායො.

“තාදිසස්ස සුක්කධම්මානං අප්පකාසනභාවො අමිහෙහි කෙන වචනෙන සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බභාවතො “යථා භගවා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ –

“දුරෙ සන්තො පකාසන්ති, හිමවන්තොව පබ්බතො;
අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං බිත්තා යථා සරා;
තෙ ගුණෙහි පකාසන්ති, කිත්තියා ච යසෙන වා”ති. –

යං ගාථාපාඨං භගවා යථා යෙන අප්පකාසනාකාරෙන ආභ, තථා තෙන අප්පකාසනාකාරෙන වුත්තෙන තෙන ගාථාපාඨෙන තාදිසස්ස පුග්ගලස්ස සුක්කධම්මානං අප්පකාසනභාවො තුමිහෙහි සද්දහිතබ්බොයෙව, තස්මා “විවිජා පමාදා ලොකො නප්පකාසනී”ති විස්සජ්ජනා කාතබ්බාවාති අධිප්පායො.

ගාථාත්ථො පන – හිමවන්තො පබ්බතො දුරෙ යීතො දුරෙ යීතානම්පි සචක්ඛුකානං පුග්ගලානං පකාසති ඉව, එවං සන්තො සප්පුරිසා දුරෙ යීතානම්පි ගුණවසෙන පවත්තාය කිත්තියා ච ගුණවසෙන පවත්තෙහි යසපරිභොගපරිවාරෙහි ව දුරෙ යීතානං පණ්ඩිතානං පකාසන්ති, රත්තිකාලෙ බිත්තා සරා උසු න දිස්සන්ති යථා, එත්ථ සත්තලොකෙ විවිජාපමාදානං වසෙන විහරන්තො අසන්තො න දිස්සන්ති. යෙ සන්තො පකාසන්ති, තෙ සන්තො ගුණෙහි පකාසන්තීති දස්සෙතුං “තෙ ගුණෙහි පකාසන්ති”ති වුත්තං. ගුණා නාම අබ්භන්තරෙ ජාතා, “කථං ගුණෙහි පකාසන්ති”ති වත්තබ්බත්තා “කිත්තියා ච යසෙන වා”ති වුත්තං. ගුණානුභාවෙන පවත්තාය කිත්තියා ච ගුණානුභාවෙන පවත්තෙන යසෙන ච පකාසන්තා පුග්ගලා ගුණෙහි පකාසන්තීති වත්තබ්බාවාති.

යදි විවිජාපමාදානං වසෙන නප්පකාසනී, එවං සති ලොකො නිවුතො හොති, තස්මා පඨමස්ස පදස්සාපි විස්සජ්ජනා කාතබ්බාති වොදනං මනසි කත්වා “තෙන වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙනාති “විවිජා පමාදා නප්පකාසනී”ති පදෙන “කෙනස්සු නප්පකාසනී”ති දුතියස්ස පදස්ස විස්සජ්ජනා යුත්තා යුත්තරාති අත්ථො. පදෙනාති ව පදත්ථට්ඨෙන විස්සජ්ජනාති අත්ථො. පදස්සාති පදත්ථස්ස පුච්ඡිතබ්බස්සාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. එස නයො හෙට්ඨා, උපරි ව.

“කිස්සාහිලෙපනං බුසි” ති පඤ්ඤා “ඡප්පාහිලෙපනං බුසි” ති විස්සජ්ජනා තස්සා අපිතෙන දට්ඨබ්බා. “කතමා ඡප්පා නාමා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඡප්පා නාම වුච්චති තණ්හා” ති වුත්තං. සා තණ්හා ලොකං අභිලිම්පතීති කථං විඤ්ඤායතීති යොජනා. තෙන වුත්තං “යථාහ භගවා” තිආදි. තත්ථ යථා යෙන තණ්හාය අභිලෙපනභාවෙන –

“රත්තො අත්ථං න ජානාති, රත්තො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධං තමං තදා භොති, යං රාගො සහතෙ නර” ති. –

යං ගාථං භගවා ආහ, තථා තෙන අභිලෙපනභාවෙන වුත්තාය තාය ගාථාය සා තණ්හා ලොකං අභිලිම්පතීති විඤ්ඤායතීති අධිජ්ජායො.

ගාථායං පන – රජ්ජති සත්තොති රත්තො, රාගසමඬ්ඨිසත්තො. කාරණං පටිච්ච අසති පවත්තති ඵලන්ති අත්ථං, ඵලං. කාරණං ඵලං ධාරෙති, තං කාරණං ධම්මං නාම. අන්ධකාරං අන්ධං. යන්ති යම්හි කාලෙ. යන්ති හි භූමිමත්ථෙ පච්චත්තවචනං. යම්හි කාලෙ රාගො නරං රාගසමඬ්ඨිං සහතෙ අභිභවති, තදා කාලෙ අන්ධං අන්ධකාරං තමං භොතීති යොජනා. රාගො නරං යං යස්මා සහතෙ, තස්මා අන්ධං තමං තදා භොතීති වා, රාගො යං නරං සහතෙ, තස්ස නරස්ස අන්ධං තමං තදා භොතීති වා, රාගො නරං යං සහතෙ අභිභූයතෙ යං සහනං අභිභවනං නිජ්ඣාදෙති, තං සහනං අභිභවනං අන්ධං අන්ධකාරං තමං භොතීති වා යොජනා.

“යදි රත්තො අත්ථාදිකං න ජානාති, ඵචං සති කථං ඡප්පාහිලෙපනං භවති” ති වත්තබ්බත්තා “සායං තණ්හා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආරම්මණෙසු ආසත්තිබහුලස්ස ආසඬ්ඨිබහුලස්ස තණ්හාසමඬ්ඨිස්ස පුග්ගලස්ස සා අයං තණ්හා ඵචං බහුආසඬ්ඨිවසෙන අභිජ්ජා පරිසුට්ඨානට්ඨායිති භොති. ඉති කරිත්වා ඉමිනා කාරණෙන තත්ථ තණ්හාය සත්තලොකො කෙනවි සිලෙසෙන අභිලිත්තො මක්ඛිතො විය ඡප්පාහිලෙපෙන අභිලිත්තො නාම භවතීති යොජනා. “ඡප්පාහිලෙපනං අප්පකාසනස්සපි කාරණං භවති, තස්මා ‘කෙනස්සු නප්පකාසති’ ති දුතියපදත්ථස්සපි විස්සජ්ජනා සියා” ති වත්තබ්බත්තා “තෙන වා” තිආදි වුත්තං.

“තස්ස ලොකස්ස මහබ්භයං කි” ති ඉමස්මිං චතුත්ථපඤ්ඤා “අස්ස ලොකස්ස දුක්ඛං මහබ්භයං භවෙ” ති අයං විස්සජ්ජනා තස්සා අපිතෙන දට්ඨබ්බා. භායති ලොකො ඵතස්මාති භයං, මහන්තං භයං මහබ්භයං. “කතිවිධං දුක්ඛං” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “දුච්චං දුක්ඛං” තිආදි වුත්තං. ද්වෙ විධා අස්ස දුක්ඛස්සාති දුච්චං. “කතමං දුච්චං දුක්ඛං” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්චා” ති වුත්තං. “කතමං කායිකං, කතමං චෙතසිකං” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යං කායිකං, ඉදං දුක්ඛං යං චෙතසිකං, ඉදං දොමනස්ස” ති වුත්තං.

රොගාදිසත්ථාදිඅනිට්ඨරූපං සත්තලොකස්ස මහබ්භයං භවෙය්‍යා, “කථං දුක්ඛං මහබ්භයං භවෙති සද්දහෙනබ්බ”න්ති වත්තබ්බභාවතො “සබ්බෙ සත්තා භී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සබ්බෙ සත්තා යථාවුත්තස්ස දුක්ඛස්ස උබ්බිජ්ජන්ති, දුක්ඛෙන සමසමං අඤ්ඤං භයං සත්තානං නත්ථී, දුක්ඛතො උත්තරිතරං වා පන භයං කුතො අත්ථී. භී යස්මා නත්ථී, තස්මා දුක්ඛතො අඤ්ඤස්ස භයස්ස අභාවතො “දුක්ඛං ලොකස්ස මහබ්භය”න්ති වචනං සද්දහිතබ්බන්ති අධිජ්ජායො.

“සබ්බෙ සත්තා”තිආදිවචනෙන රොගාදිසත්ථාදිඅනිට්ඨරූපං දුක්ඛමූලමෙවාති දස්සෙති. “කායිකචෙතසිකචසෙන දුට්ඨං දුක්ඛං දුක්ඛවෙදනායෙව, එවං සති සඬබ්බාරදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛානං මහබ්භයභාවො න ආපජ්ජෙය්‍යා”ති වත්තබ්බභාවතො “තිස්සො දුක්ඛතා”තිආදි වුත්තං.

“තිස්සො දුක්ඛතා සබ්බෙසං සත්තානං සබ්බකාලෙසු උජ්ජ්ජන්ති, කදාචි කස්සචි න උජ්ජ්ජන්ති”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ ලොකො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තාසු තිසු දුක්ඛතාසු. ලොකොති භොගසම්පන්නො වෙව අජ්ජාබාධො ව සත්තලොකො. ඔධසො ඔධිසො කදාචි කරහචි අත්තූපක්කමමූලාය දුක්ඛදුක්ඛතාය මුච්චති, කදාචි පරුපක්කමමූලාය දුක්ඛදුක්ඛතාය මුච්චති, තථා ඔධසො ඔධිසො කදාචි කරහචි දීඝායුකො ලොකො විපරිණාමදුක්ඛතාය මුච්චති, “කෙන හෙතුනා මුච්චති”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා පුච්ඡං යපෙත්වා හෙතුං දස්සෙතුං “තං කිස්ස හෙතු”තිආදි වුත්තං. සත්තලොකෙ අජ්ජෙකච්චෙ අජ්ජාබාධා හොන්ති, තෙ භොගසම්පන්නන්තා වෙව අජ්ජාබාධන්තා ව දුක්ඛදුක්ඛතාය මුච්චන්ති, විසෙසතො රූපාවචරසත්තා මුච්චන්ති. අජ්ජෙකච්චෙ දීඝායුකාපි හොන්ති, තෙ දීඝායුකන්තා විපරිණාමදුක්ඛතාය මුච්චන්ති; විසෙසතො අරූපාවචරසත්තා මුච්චන්ති අරූපාවචරසත්තානං උපෙක්ඛාසමාපත්තිබ්‍රලන්තා.

තෙසං තාහි දුක්ඛතාහි මුච්චනං අනෙකන්තිකං හොති, තස්මා තාහි අනතික්කන්තන්තා අනෙකන්තිකං මුච්චනං තුම්හෙහි වුත්තං, අම්හෙහි ව ඤාතං, “කතමං එකන්තිකමුච්චන”න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “සඬබ්බාරදුක්ඛතාය පනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සඬබ්බාරදුක්ඛතායාති දුක්ඛවෙදනාපි සඬබ්බන්තා සඬබ්බාරපරියාපන්නා, තාදිසාය සඬබ්බාරදුක්ඛතායාති අත්ථො ගහෙනබ්බො. ලොකොති අරහා. උපාදියති විපාකක්ඛන්ධවතුක්කකචන්තාරූපසඬබ්බාතං ඛන්ධපඤ්චකන්ති උපාදි, උපාදියෙව සෙසං උපාදිසෙසං, ඛන්ධපඤ්චකං, තං නත්ථී එතිස්සා නිබ්බානධාතුයාති අනුපාදිසෙසා. අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු හුත්වා මුච්චති, ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ වායං කරණනිද්දෙසො. නිබ්බානධාතුහි ව ඛන්ධපඤ්චකස්ස නිබ්බායනමත්තං අධිජ්ජෙතං, න අසඬබ්බතධාතු. තස්මාති සඬබ්බාරදුක්ඛතාය සකලලොකබ්‍යාපකභාවෙන සබ්බලොකසඬගාහකන්තා වුත්තජ්ජකාරසඬබ්බාරදුක්ඛතාය සබ්බලොකස්ස දුක්ඛං හොති, ඉති කත්වා සඬබ්බාරදුක්ඛතාය සබ්බලොකස්ස දුක්ඛභාවතො “දුක්ඛමස්ස මහබ්භය”න්ති භගවතා වුත්තං.

“වෙදනාපච්චයා තණ්හා” ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 3, 36; මහාව. 1; විහ. 225) වචනතො “දුක්ඛමස්ස මහබ්භය” න්ති පදෙන “කිස්සාහිලෙපනං බුසි” ති තතියපදස්සාපි විස්සජ්ජනා සියාති ආසඩ්ඛභාවතො “තෙන ව චතුත්ථස්ස පදස්ස විස්සජ්ජනා යුත්තා” ති වුත්තං. “කෙන යථාක්කමං පුච්ඡා විස්සජ්ජනානං යුත්තතරභාවො ජානිතබ්බො” ති වත්තබ්බත්තා “තෙනාහ භගවා” ති ආදි වුත්තං. තෙන යථාක්කමං පුච්ඡා විස්සජ්ජනානං යුත්තතරත්තා යුත්තතරජානනකො භගවා “අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො” ති ආදිමාහ, තස්මා යුත්තතරභාවො තුම්භෙහි ජානිතබ්බොති.

එත්ථ ව ලොකස්ස නිවරණාදීනි අජානන්තෙන ව තිත්ථියවාදෙසු සමයන්තරෙසු පරිචයෙන ව තෙසු සමයන්තරෙසු වෙව නිවරණාදීසු ව සංසයපක්ඛන්දෙන එකංසෙනෙව සත්තාධිට්ඨානෙන පුච්ඡිතබ්බත්තා, එකංසෙනෙව සත්තාධිට්ඨානෙන බ්‍යාකාතබ්බත්තා ව සත්තාධිට්ඨානා පුච්ඡා කතාති වෙදිතබ්බො. සා වායං පුච්ඡා අජානන්තස්ස ජානනත්ථාය, ජාතසංසයස්ස ව සංසයවිනොදනත්ථාය විස්සජ්ජෙනබ්බස්ස නිවරණාදිවිසයස්ස චතුබ්බිධත්තා චතුබ්බිධා. නිවරණාදීනං පන විසයානං ලොකො ව ආධාරභාවෙන ගාථායං වුත්තොති “එකො පඤ්ඤො දස්සිතො” ති අයමෙත්ථ පුච්ඡා විචයො, විස්සජ්ජනා විචයො පන “අදිට්ඨජොතනා විස්සජ්ජනා, විමතිච්ඡෙදනා විස්සජ්ජනා” ති ආදිනා පුච්ඡා විචයෙ වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

එකාධාරෙ පුච්ඡා විස්සජ්ජනෙ විචයො ආවරියෙහි විහත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “අනෙකාධාරෙ පුච්ඡා විස්සජ්ජනෙ යො විචයො විහජනාරහො, සො විචයො කථං අම්භෙහි විඤ්ඤායති, අම්භාකං විඤ්ඤාපනත්ථාය තස්මිං විචයං විහජතා” ති වත්තබ්බභාවතො අනෙකාධාරං පුච්ඡං තාව නිහරිත්වා දස්සෙතුං –

“සවන්ති සබ්බධි සොතා, (ඉච්චායස්මා අජිතො,)

සොතානං කිං නිවාරණං;

සොතානං සංවරං බුහි, කෙන සොතා පිට්ඨයරෙ” ති. (සු. නි. 1040; වුළුති.

වත්ථුගාථා 59, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 3) –

ගාථමාහ. ගාථාත්ථො තාව දට්ඨබ්බො. සවන්ති සන්දන්ති, පවත්තන්ති අත්ථො. සබ්බධිති තණ්හාදීනං ආරම්මණභූතෙසු සබ්බෙසු රූපාදීසු ආයතනෙසු. සොතාති තණ්හාහිජ්ඣාබ්‍යාපාදාදයො සොතා. ඉච්චායස්මාති ඉති එවං ආයස්මා අජිතො ආහ. සොතානන්ති තණ්හාහිජ්ඣාබ්‍යාපාදාදීනං සොතානං. කිං නිවාරණන්ති කිං කතමං ධම්මජාතං ආවරණං භවෙ, කා කතමා ධම්මජාති රක්ඛා භවෙ. සොතානං සංවරං බුහිති සොතානං තණ්හාහිජ්ඣාබ්‍යාපාදාදීනං සංවරණං ආවරණං ඉදං ධම්මජාතං භවෙති සබ්බසත්තනිත්ථං අම්භාකං ත්වං කථෙහි. කෙන සොතා පිට්ඨයරෙති කෙන පභායකධම්මෙන තණ්හාහිජ්ඣාබ්‍යාපාදාදයො සොතා පණ්ඩිතෙහි පිට්ඨයරෙති පුච්ඡන්ති පුච්ඡිතාති.

“ප්‍රවීණවසෙන කථිකය ‘සවන්ති...පෙ.... පිටියරෙ’ ති ඉමාය ගාථාය කිත්තකානි පදානි ප්‍රවීණානි, කිත්තකා පඤ්භා” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “ඉමානි වත්තාරි පදානි ප්‍රවීණානි, තෙ ද්වෙ පඤ්භා” ති වුත්තං. “ප්‍රවීණවසෙන පවත්තාය ඉමිස්සා ගාථාය යදි වත්තාරි පදානි සිග්ගං, එවං සන්තෙසු පඤ්භාපි චතුබ්බිධා සිග්ගං, කස්මා ‘ද්වෙ’ ති වුත්තා” ති වත්තබ්බත්තා “කස්මා? ඉමෙ හි බන්වාධිවචනෙන ප්‍රවීණා” ති වුත්තං. ඉමෙ එතාය ගාථාය ගහිතා අත්ථා බන්වාධිවචනෙන ප්‍රවීණා. ඉදං වුත්තං හොති – “සවන්ති...පෙ.... පිටියරෙති බහුනි වචනානි අධිකිච්ච පවත්තා සංවරසඬ්ඛාතා සති වෙච පිදහනහෙනුභූතා පඤ්ඤා වානි ඉමෙ ද්වෙ අත්ථාව ප්‍රවීණා, තස්මා අත්ථවසෙන ද්වෙ පඤ්භා වුත්තා වා” ති. “ප්‍රවීණාය දුට්ඨත්ථවිසයතා කථං වුත්තා” ති වත්තබ්බත්තා ප්‍රවීණාය දුට්ඨත්ථවිසයතං විවරිතුං “එවං සමාපන්නස්සා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ එවං සමාපන්නස්සානි ඉමානි දුග්ගතිහෙනුභූතානි ඤාතිඛ්‍යසනාදිසඬ්ඛාතානි ආපදාහි වා, පාණ්ඩාදීහි ආපදාහි වා, සමං සහ, සබ්බථා වා අයං සත්තලොකො ආපන්නො අජ්ඣොත්ථට්ඨො, එවං අජ්ඣොත්ථට්ඨස්ස වා සමාපන්නස්ස. එවං සංකිලිට්ඨස්සානි ඤාතිඛ්‍යසනාදයො වා පාණ්ඩාදීහි ආගම්ම පවත්තෙහි දසහි කිලෙසවත්ථුහි ච අයං සත්තලොකො සංකිලිට්ඨො, එවං සංකිලිට්ඨස්ස ච ලොකස්සානි සමාපන්නස්ස අජ්ඣොත්ථට්ඨස්ස ලොකස්ස වොදානං වුට්ඨානං කිං කතමං ධම්මජාතං භවෙ. ඉති එවඤ්ඤි සච්චං අජිතසුත්තෙ ආහානි විත්ථාරත්ථො, ප්‍රවීණාය දුට්ඨත්ථවිසයතා ඤාතබ්බානි අධිප්පායො.

“කිං නු සොතා සබ්බස්ස ලොකස්ස සබ්බධි සවන්ති, උදාහු, එකච්චස්සෙවා” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “සවන්ති සබ්බධි සොතානි, අසමාහිතස්ස සවන්ති අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදප්පමාදබ්බුලස්සා” ති වුත්තං. තත්ථ අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදප්පමාදබ්බුලත්තා රූපාදීසු නානාරම්මණෙසු වික්ඛිත්තවිත්තස්සෙව සොතා සවන්ති පවත්තන්ති, න සමාහිතස්ස අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදප්පමාදවිරහිතස්සානි අධිප්පායො දට්ඨබ්බො. “කතමා අභිජ්ඣා, කතමො ඛ්‍යාපාදො, කතමො පමාදො” ති වත්තබ්බත්තා “තත්ථ යා අභිජ්ඣා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථානි තෙසු අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදප්පමාදෙසු. යා අභිජ්ඣා, අයං ලොහො, න අභිජ්ඣායනමත්තං. ලොහො ච අකුසලමූලං, න ලුඛිතනමත්තං. යො ඛ්‍යාපාදො, අයං දොසො, න ඛ්‍යාපජ්ජනමත්තං. දොසො ච අකුසලමූලං, න දුසනමත්තං. යො පමාදො, අයං මොහො, න සතිවිප්පවාසමත්තං. මොහො ච අකුසලමූලං, න මුහනමත්තං. එවං ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන අභිජ්ඣාදීනං අකුසලමූලත්තා යස්ස අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදප්පමාදබ්බුලස්ස අසමාහිතස්ස ඡසු රූපාදීසු ආයතනෙසු තණ්හා සවන්ති.

“කතිවිධා සා තණ්හා” ති වත්තබ්බත්තා “රූපතණ්හා...පෙ.... ධම්මතණ්හා” ති වුත්තං. “ඡන්තං රූපතණ්හාදීනං ඡසු රූපාදිආයතනෙසු සචනං කෙන ච වචනෙන අම්මෙහි සද්දහිතබ්බ” ති වත්තබ්බත්තා “යථා භගවා” තිආදි වුත්තං. “සචතීති ච බො, හික්ඛවෙ...පෙ.... පටිභඤ්ඤති” ති යං වචනං භගවා යථා යෙන පකාරෙන ආහ, තථා තෙන පකාරෙන වුත්තනයෙන වචනෙන තුම්මෙහි

සද්දහිතබ්බන්ති අධිප්පායො. එත්ථ ච චක්ඛාදීනං රූපතණ්හාදීනං ඡන්තං සොත්තනං ද්වාරභාවෙන පවත්තන්තා චක්ඛාදයො නිස්සිතුපචාරවසෙන සයං සවන්තො විය භගවතා චුත්තා. ඉතීති එවං චුත්තජ්ජකාරෙන සබ්බා සබ්බස්මා චක්ඛාදිද්වාරතො ච සවති පවත්තති. සබ්බථා සබ්බජ්ජකාරෙන තණ්හායනමිච්ඡාහිනිවෙසනඋත්තමනාදිජ්ජකාරෙන සවති පවත්තති අත්ථො. “කස්මා සබ්බස්මා චක්ඛාදිද්වාරතො ච සවති පවත්තති, සබ්බජ්ජකාරෙන තණ්හායනමිච්ඡාහිනිවෙසනඋත්තමනාදිජ්ජකාරෙන සවනභාවො විජානිතබ්බො”ති චත්තබ්බන්තා “තෙනාහා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තෙනාති අසමාහිතස්ස අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදාදීනං චක්ඛාදිද්වාරතො ච තණ්හායනමිච්ඡාහිනිවෙසනඋත්තමනාකාරෙන තණ්හාදිවසෙන පවත්තනතො පවත්තජානනකො භගවා “සවන්ති සබ්බධි සොතා”ති ආහ.

“සොත්තනං ‘කිං නිවාරණ’න්ති ඉමිනා කිං පුච්ඡති? සොත්තනං අනුසයජ්ජහානං පුච්ඡති කිං? උදාහු චිතික්කමජ්ජහානං පුච්ඡති”ති චත්තබ්බන්තා “සොත්තනං කිං නිවාරණන්ති පරිශුච්ඡානවිසානං පුච්ඡති”ති චුත්තං. “ඉදං පරිශුච්ඡානවිසානං වොදානං, උදාහු වුච්ඡානං කි”න්ති චත්තබ්බන්තා “ඉදං වොදාන”න්ති චුත්තං. “සොත්තනං සංවරං බුඞ්හි, ‘කෙන සොතා පිට්ඨයරෙ’ති ඉමිනා කිං පුච්ඡති? සොත්තනං පරිශුච්ඡානං පුච්ඡති කිං? උදාහු චිතික්කමනං, සමුග්ගසාටං වා පුච්ඡති කි”න්ති චත්තබ්බන්තා සොත්තනං...පෙ.... පිට්ඨයරෙති අනුසයසමුග්ගසාටං පුච්ඡති”ති චුත්තං. “ඉදං අනුසයසමුග්ගසාටං වොදානං කිං, උදාහු වුච්ඡානං කි”න්ති චත්තබ්බන්තා “ඉදං වුච්ඡාන”න්ති චුත්තං.

“සවන්ති සබ්බධි සොතා”තිආදිපුච්ඡාවිචයො ආවරියෙන චුත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො; තාය පුච්ඡාය “කතමො විස්සජ්ජනවිචයො”ති චත්තබ්බන්තා “තත්ථ විස්සජ්ජනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පුච්ඡායං –

“යාති සොතාති ලොකස්මිං, (අජිතාති භගවා,) සති තෙසං නිවාරණං; සොත්තනං සංවරං බුඞ්හි, පඤ්ඤායෙනෙ පිට්ඨයරෙ”ති. (සු. නි. 1041 වුලුනි. වත්ථුගාථා 60, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 4) –

ගාථා විස්සජ්ජනාති දට්ඨබ්බා. තස්සං ගාථායං අජිත ලොකස්මිං යාති සොතාති සවන්ති, තෙසං සොත්තනං යං නිවාරණං, සා සති භොති; තං සතිං සොත්තනං සංවරන්ති අහං බුඞ්හි; එතෙ සොතා පඤ්ඤාය පිට්ඨයරෙති යොජනා කාතබ්බා. තත්ථ සතීති විපස්සනාපඤ්ඤාය සම්පයුත්තා සති. පඤ්ඤායාති මග්ගපඤ්ඤාය. පිට්ඨයරෙති උජ්ජජ්ජිතුං අජ්ජදානවසෙන පිට්ඨයන්ති පච්ඡිජ්ජන්ති.

“සති තෙසං නිවාරණං සොත්තනං සංවරං බුඞ්හි”ති භගවා ආහ – “යාය කායවි සතියා සොත්තනං සංවරණකිච්චං සිද්ධං කිං, විසිට්ඨාය සතියා සොත්තනං සංවරණකිච්චං සිද්ධං කිං, කතමාය සතියා සොත්තනං සංවරණකිච්චං සිද්ධං”න්ති

ප්‍රවීණබ්බත්තා “කායගතාය සතියා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ කායගතාය සතියාති රූපකායෙ ගතං කෙසාදිකං අනිච්චාදිතො විපස්සිත්වා පවත්තාය විපස්සනාඤාණසම්පයුත්තාය සතියා. භාවිතායාති කායගතං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො නිබ්බිත්තතො චිරජ්ජනතො නිරොධනතො පටිනිස්සජ්ජනතො අනුපස්සනාවසෙන භාවිතාය. එවඤ්ඡි අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති; දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං පජහති; අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං පජහති; නිබ්බිත්තතො නන්දිං පජහති; චිරජ්ජන්තො රාගං පජහති; නිරොධෙන්තො සමුදයං පජහති; පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහතිති.

බහුලිකතායාති යථාචුත්තජපකාරෙන දිවසම්පි මාසම්පි සංචච්ඡරම්පි සත්තසංචච්ඡරම්පි බහුලිකතාය. චක්ඛුන්ති අභිජ්ඣාදිපවත්තිද්වාරභාවෙන යීතං චක්ඛුං, නිග්ගහිතාගමං දට්ඨබ්බං. නාවිඤ්ජනීති චක්ඛුද්වාරෙ පවත්තං අභිජ්ඣාදිසහිතං චිත්තසන්තානං, තංසමඛිගීපුග්ගලං වා නාකඛිසිති, මනාපිකෙසු රූපෙසු නාවිඤ්ජනීති යොජනා. අමනාපිකෙසු රූපෙසු න පටිහඤ්ඤති. කායගතාය සතියා භාවිතාය බහුලිකතාය සොතං නාවිඤ්ජනී. මනාපිකෙසු සද්දෙසු...පෙ.... අමනාපිකෙසු සද්දෙසු න පටිහඤ්ඤතිති යොජනා යථාසම්භවතො කාතබ්බා.

“කෙන කාරණෙන නාවිඤ්ජනී පටිහඤ්ඤති” ති ප්‍රච්ඡති, ඉන්ද්‍රියානං සංචුතනිවාරිතත්තා නාවිඤ්ජනී න පටිහඤ්ඤතිති විස්සජ්ජෙති. “කෙනාරක්ඛෙන තෙ සංචුතනිවාරිතා” ති ප්‍රච්ඡති, සතිආරක්ඛෙන තෙ සංචුතනිවාරිතාති විස්සජ්ජෙති. “සතිආරක්ඛෙන සංචුතනිවාරිතභාවො කෙන අම්භෙහි සද්දහිතබ්බො” ති චත්තබ්බත්තා තෙනාහා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙනාති තස්මා සතිආරක්ඛෙන සංචුතනිවාරිතත්තා සංචුතනිවාරිතජානනකො භගවා “සති තෙසං නිවාරණ” න්ති යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන තුම්භෙහි සතිආරක්ඛෙන සංචුතනිවාරිතභාවො සද්දහිතබ්බොති පුබ්බභාගෙ පඤ්ඤා සත්‍යානුගාති කිච්චමෙවෙන්ථ අධිකන්ති දට්ඨබ්බං.

“සති තෙසං නිවාරණ” න්ති විස්සජ්ජනස්ස විත්ථාරත්ථො ආවරියෙන වුත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “පඤ්ඤායෙන පිටියරෙ” ති විස්සජ්ජනස්ස විත්ථාරත්ථො “කථං අම්භෙහි ජානිතබ්බො” ති චත්තබ්බත්තා “පඤ්ඤායෙන පිටියරෙ” ති විස්සජ්ජනස්ස විත්ථාරත්ථං දස්සෙන්තො “පඤ්ඤාය අනුසයා පභියන්ති” තිආදිමාහ. තත්ථ පඤ්ඤායාති මග්ගපඤ්ඤාය. අනුසයාති අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උජ්ජපජ්ජනාරභා කාමරාගානුසයාදයො. පභියන්ති සමුව්ඡෙදවසෙන අනුසයෙසු පඤ්ඤාය පහිනෙසු පරියුට්ඨානාපි අත්ථතො පභියන්ති. කිස්ස පහිනත්තා “පභියන්ති” ති වුවිච්ඡි? අනුසයස්ස පහිනත්තා පරියුට්ඨානා පභියන්තිති විස්සජ්ජෙති.

“තං අනුසයජපභානෙන පරියුට්ඨානජපභානං කිං විය භවති” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “තං යථා ඛන්ධවත්තස්සා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඛන්ධවත්තස්ස රුක්ඛස්ස කුදාලාදිනා භූමිං ඛණිත්වා අනවසෙසමුලුද්ධරණෙ කතෙ තස්ස රුක්ඛස්ස පුජ්ඵළපල්ලවඩිකුරසන්තතිපි කුදාලාදිනා සමුව්ඡින්නාව භවති යථා, එවං.

අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණෙන අනුසයෙසු පභීනෙසු අනුසයානං පරියුට්ඨානසන්නති සමුච්ඡින්නා පිදහිතා පටිච්ඡන්තා භවති. කෙන සමුච්ඡින්නා භවති? පඤ්ඤාය මග්ගපඤ්ඤාය සමුච්ඡින්නා භවතීති අත්ථයොජනා දට්ඨබ්බා. “පඤ්ඤාය පටිච්ඡින්නභාවො කථං සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “කෙනා”ති ආදි වුත්තං. “පඤ්ඤායෙන පිටියරො”ති වචනතො අනුසයානං පරියුට්ඨානසන්නතියා පඤ්ඤාය පටිච්ඡින්නභාවො පණ්ඩිතෙහි සද්දහිතබ්බොති අධිප්පායො.

ඉමෙසු පඤ්ඤාචිස්සජ්ජනෙසු සොතානං සංවරං, පිටානඤ්ච අජානන්තෙන වා සංසයිතෙන වා සංවරපිටානානං පුච්ඡිතබ්බත්තා ධම්මාධිට්ඨානා පුච්ඡාති පුච්ඡාවිචයො වෙච සතිපඤ්ඤානං විස්සජ්ජෙනබ්බත්තා ධම්මාධිට්ඨානං විස්සජ්ජනන්ති විස්සජ්ජනවිචයො ච වෙදිතබ්බො. එතෙසු ච “කෙනස්ස නිවුතො ලොකො”ති ආදිකො පඤ්ඤො නිවරණවිචිකිච්ඡාපමාදජ්ජපානං වසෙන චතුබ්බිධොපි ලොකාධිට්ඨානවසෙන එකො පඤ්ඤොති වුත්තො, එවං සති “සචන්ති සබ්බධි සොතා”ති ආදිකොපි පඤ්ඤො සංවරපිටානානං වසෙන දුට්ඨොපි එකත්ථවසෙන ගහෙත්වා එකාධිට්ඨානවසෙන “එකො පඤ්ඤො”ති වත්තබ්බො, සොතානං බහුභාවතො වා “බහුපඤ්ඤො”ති වත්තබ්බො; තථා පන අවත්වා සොතෙ අනාමසිත්වා සංවරපිටානානං වසෙන “සචන්ති සබ්බධි සොතා”ති ආදිමිහි “ද්වෙ පඤ්ඤො”ති වුත්තා. තදනුසාරෙන “කෙනස්ස නිවුතො ලොකො”ති ආදිමිහිපි ලොකං අනාමසිත්වා නිවරණාදීනං චතුත්තං වසෙන “චත්තාරො පඤ්ඤො”තිපි වත්තබ්බොති අයං නයො දස්සිතොති නයදස්සනං දට්ඨබ්බං.

දෙසනාකාලෙ වුත්තධම්මස්ස අනුසන්ධිමග්ගහෙත්වා අත්තනා රචිතනියාමෙනෙව පුච්ඡිතපඤ්ඤාස්ස වෙච පඤ්ඤං අට්ඨපෙත්වා, පටිඤ්ඤඤ්ච අකත්වා විස්සජ්ජනස්ස ච විචයභාරො ආවරියෙන විහත්තො, අම්මෙහි ච ඤාතො, “දෙසනාකාලෙ වුත්තධම්මස්ස අනුසන්ධිං ගහෙත්වා පුච්ඡිතපඤ්ඤාස්ස වෙච තං පඤ්ඤං යපෙත්වා, පටිඤ්ඤඤ්ච කත්වා විස්සජ්ජනස්ස ච යො විචයො භාරො විහත්තො, සො විචයභාරො කථං අම්මෙහි විඤ්ඤායති, අම්මාකං විඤ්ඤාපනත්ථාය තස්මිං විචයං විහජෙථා”ති වත්තබ්බභාවතො තෙසු විචෙතබ්බාකාරං දස්සෙන්තො “යාති සොතානී”ති ආදිගාථාය විචයාකාරදස්සනානන්තරං “පඤ්ඤො වෙච සති වා”ති ආදිමාහ.

තත්ථ ගාථාත්ථො තාව විඤ්ඤාතබ්බො – යාය පඤ්ඤාය අනුසයජ්ජනානෙන සොතනිරුජ්ඣනං වුත්තං, යාය සතියා ච පරියුට්ඨානජ්ජනානෙන සොතනිරුජ්ඣනං වුත්තං, සායං පඤ්ඤො වෙච සායං සති ච තාහි පඤ්ඤාසතීහි අසෙසං සහුජ්ජන්තං නාමඤ්ඤෙව රුපඤ්ඤෙ, එතං සබ්බං කත්ථ නිරුජ්ඣමානෙ අසෙසං උපරුජ්ඣතීති මාරිස මෙ මයා පුට්ඨො ත්වං භගවා මය්හං එතං නිරුජ්ඣනං පබ්බුහි, ඉති ආයස්මා අජිතො භගවන්තං පුච්ඡති.

අජිත ත්වං යමෙතං පඤ්ඤං පුච්ඡිතං නිරුජ්ඣනං මං අපුච්ඡි, අහං තෙ තච තං නිරුජ්ඣනං වදාමි. යත්ථ විඤ්ඤාණනිරොධෙ පඤ්ඤාසතිසහිතං නාමඤ්ඤෙව රුපඤ්ඤෙ

විඤ්ඤාණස්ථ නිරොධෙන සහ එකතො අසෙසං උපරුජ්ඣති, එත්ථ
 විඤ්ඤාණනිරොධෙ එතං සබ්බං විඤ්ඤාණනිරොධෙන එකතො එකක්ඛණේ
 අපුබ්බං අවරිමං උපරුජ්ඣති, එතං විඤ්ඤාණනිරොධං තස්ස නාමරූපස්ස
 නිරොධො නාතිවත්තති, තං තං නාමරූපනිරොධං සො සො විඤ්ඤාණනිරොධො
 නාතිවත්තති.

“තස්මිං පඤ්ඤා අයං අජිනො කිං පුච්ඡති? උපරුජ්ඣනමෙව පුච්ඡති, උදාහු
 අඤ්ඤං පුච්ඡති” ති වත්තබ්බතො “අයං පඤ්ඤා අනුසන්ධිං පුච්ඡති” තිආදි වුත්තං.
 තත්ථ අයන්ති යො ආයස්මා අජිනො පඤ්ඤං අපුච්ඡති අයං අජිනො. පඤ්ඤාති
 “පඤ්ඤා වෙව සති වා” තිආදිපඤ්ඤා. යදි අනුසන්ධිං පුච්ඡති, එවං සති “කත්ථෙතං
 උපරුජ්ඣති” ති පුච්ඡනං අයුත්තං භවෙය්‍යාති? න, අනුසන්ධියති එතෙන
 උපනිරුජ්ඣනෙනාති අනුසන්ධිති අත්ථසම්භවතො. තෙන වුත්තං “අනුසන්ධිං
 පුච්ඡන්තො කිං...පෙ.... නිබ්බානධාතු” ති. අනුසන්ධිපුච්ඡනෙන
 අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයාපි පුච්ඡනතො “කත්ථෙතං උපරුජ්ඣති” ති පුච්ඡනං
 යුත්තමෙව.

“යා අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු පුච්ඡතා, තං කතමාය පටිපදාය අධිගච්ඡති” ති
 පුච්ඡිතබ්බත්තා වතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනාසඬ්ඛානං පටිපදං විසයෙන සහ
 දස්සෙතුං “තිණි සච්චාති” තිආදි වුත්තං. තත්ථ සඬ්ඛතාතිති කම්මාදිපච්චයෙහි
 සමෙච්ච සම්භූය දුක්ඛාදීනි කරියන්තිති සඬ්ඛතාති. නිරොධධම්මානීති නිරුජ්ඣනං
 නිරොධො, ධම්මොපි නිරොධධම්මොව, තස්මා නිරොධො ධම්මො සභාවො යෙසං
 දුක්ඛාදීනන්ති නිරොධධම්මානීති අත්ථොව ගහෙතබ්බො. තාති තිණි සච්චාති
 සරූපතො දස්සෙතුං “දුක්ඛං සමුදයො මග්ගො” ති වුත්තං. තිණි
 දුක්ඛසමුදයමග්ගසච්චාති සඬ්ඛතාතිති වුත්තාති, “කිං නිරොධසච්ච” ති
 පුච්ඡිතබ්බත්තා “නිරොධො අසඬ්ඛතො” ති වුත්තං. ඉධ “නිරොධධම්මො” තිපි
 වත්තබ්බං. කම්මාදිපච්චයෙහි අසඬ්ඛතත්තා අසඬ්ඛතො. උප්පාදනිරොධාභාවතො
 අනිරොධධම්මො. “පභායකපභාතබ්බෙසු සච්චෙසු කතමෙන පභායකෙන කතමො
 පභාතබ්බො, කතමාය භූමියා පභිනො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ සමුදයො ද්විසු
 භූමිසු” තිආදි වුත්තං. තත්ථ ද්විසු භූමිසුති දස්සනභාවනාභූමිසු. කාමච්ඡන්දොති
 කාමභවරාගො. රූපරාගොති රූපභවරාගො. අරූපරාගොති අරූපභවරාගො.
 සංයොජනහෙදතො දස සංයොජනාති පභිනන්තිති යොජනා.

12. පභාතබ්බසංයොජනාති දස්සනභූමිභාවනාභූමිහෙදෙන විභත්තාති,
 අම්භෙහිපි ඤාතාති, “ඉන්ද්‍රියහෙදතො කථං විභත්තාති” ති වත්තබ්බභාවතො
 “තත්ථ තිණි” තිආදි වුත්තං. අථ වා “පභාතබ්බසංයොජනෙසු කතමාති
 සංයොජනාති කතමං ඉන්ද්‍රියං අත්තතො පභායකං කත්වා නිරුජ්ඣන්ති” ති
 පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ තිණි” තිආදි වුත්තං. අධිට්ඨාය අත්තතො පභායකං කත්වා
 නිරුජ්ඣන්ති අනුප්පාදෙවසෙන. “අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියඤ්ච
 අඤ්ඤන්ද්‍රියඤ්ච සංයොජනානං නිරුජ්ඣනහෙතු හොතු, අඤ්ඤාතාචන්ද්‍රියං කිස්ස
 හෙතු” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යං පනා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ යං යෙන

අඤ්ඤාතාවන්ත්‍රියයෙන අරහා “මෙ ජාති ඛිණා” ති එවං ජානාති, ඉදං ජානනහෙතු අඤ්ඤාතාවන්ත්‍රියං බයෙ ජාතික්ඛයෙ අරහත්තඵලෙ පවත්තං ඤාණං. යං යෙන අඤ්ඤාතාවන්ත්‍රියයෙන අරහා “ඉත්ථත්තාය අපරං න භවිස්සාමි” ති පජානාති, ඉදං පජානනහෙතු අඤ්ඤාතාවන්ත්‍රියං. අනුප්පාදෙ පන අනුප්පජ්ජනෙ අරහත්තඵලෙ පවත්තං ඤාණං අඤ්ඤාතාවන්ත්‍රියං ජානනහෙතු හොතීති චුත්තං හොති. ඉත්ත්‍රියඤාණානි පභායකානි කත්වා සංයොජනානි නිරුජ්ඣන්ති, “තානි ඤාණානි කදා නිරුජ්ඣන්ති” ති චත්තඛිබ්බාවතො “තත්ථ යඤ්චා” තිආදි චුත්තං.

“අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතිත්ත්‍රියං අඤ්ඤිත්ත්‍රියං පාපුණන්තස්ස නිරුජ්ඣතු, අඤ්ඤිත්ත්‍රියං අරහත්තං පාපුණන්තස්ස නිරුජ්ඣතු, අඤ්ඤාතාවන්ත්‍රියං කදා නිරුජ්ඣති” ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “තත්ථ යඤ්ච බයෙ” තිආදි චුත්තං. තත්ථ ද්වෙති කිච්චහෙදෙන ද්වෙ, සභාවතො පන එකාව.

“පජානනකිච්චම්පි එකමෙව, කථං ද්වෙ සියු” ත්ති චත්තඛිබ්බත්තා “අපිචා” තිආදි චුත්තං. ආරම්මණපඤ්ඤාහෙදෙන ද්වෙ නාමානි ලඛනන්තිති චුත්තං හොති. සාති යා පඤ්ඤා පුබ්බගාථායං සොතපිධානකිච්චෙන චුත්තා, සා පඤ්ඤා පකාමරහි ජානනසභාවෙන පඤ්ඤා නාම. යථාදිට්ඨං ආරම්මණං අපිලාපනට්ඨෙන ඔගාහනට්ඨෙන සති නාම.

13. “පඤ්ඤා වෙව සති වා” ති පදස්ස අත්ථො ආචරියෙන විහත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “නාමරූපඤ්චා” ති පදස්ස අත්ථො කථං අම්භෙහි ඤාතඛිබ්බො” ති චත්තඛිබ්බත්තා නාමරූපං විහජන්තො “තත්ථ යෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා” තිආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති කම්මවිපාකවට්ටහෙදෙ භවත්තයෙ. තත්ථාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසඛ්ඛාතනාමරූපසමුදායෙ. පඤ්චන්ත්‍රියානීති චක්ඛාදිපඤ්චන්ත්‍රියානි. විඤ්ඤාණසම්පයුත්තන්ති සම්පයුත්තපච්චයත්තං සන්ධාය න චුත්තං, පචුරජනස්ස පන අවිහජිත්වා ගහණියසභාවමත්තං සන්ධාය චුත්තං. විභාගං ජානන්තෙහි පන “නාමං විඤ්ඤාණසම්පයුත්තං, රූපං පන න විඤ්ඤාණසම්පයුත්තං, සහජාත” ත්ති විහජිත්වා ගහෙතඛිබ්බං. තස්සාති පඤ්ඤාසතිසහිතස්ස නාමරූපස්ස. නිරොධන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං.

භගවන්තං පුච්ඡන්තො ආයස්මා අජිතො “පඤ්ඤා වෙව...පෙ.... කත්ථෙතං උපරුජ්ඣති” ති එවං පාරායනෙ ආහ. “පඤ්ඤා වෙවාතිආදිගාථාය යා අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු පුච්ඡිතා, සා අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු කතමෙන අධිගමෙන පත්තඛිබ්බා” ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා චතුර්ද්ධිපාදමුඛෙන අරියමග්ගාධිගමමුඛෙන පත්තඛිබ්බා, චතුර්ද්ධිපාදභාවනාය ව චත්තාරින්ත්‍රියානි මූලභූතානි, තස්මා මූලභූතානි තානි චත්තාරින්ත්‍රියානි නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො “තත්ථ සති ව පඤ්ඤා වා” තිආදිමාහ. කුසලාකුසලධම්මගතියො සමන්වෙසමානාය සතියා සිජ්ඣමානාය එකන්තෙන සමාධි නිජ්ඣාදෙතඛිබ්බො, සතිග්ගහණෙන ව පරියුට්ඨානප්පහානං ගාථායං අධිජ්ජෙතං, පරියුට්ඨානප්පහානෙන ව සමාධිකිච්චං පාකටන්ති ආහ “සති ද්වෙ ඉත්ත්‍රියානි සතින්ත්‍රියඤ්ච සමාධින්ත්‍රියඤ්චා” ති. පඤ්ඤාය

අනුසයසමුත්සානං චතුබ්බිධසම්මප්පධානසංඛාරානෙත චිරියෙන සිජ්ඣති, න චිතා තෙනාති චුත්තං “පඤ්ඤා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච චිරිසින්ද්‍රියඤ්චා”ති.

ඉමෙසු යථාචුත්තෙසු චතුසු ඉන්ද්‍රියෙසු පුබ්බභාගෙ වා මග්ගක්ඛණෙ වා සිජ්ඣන්තෙසු තංසම්පයුත්තා යා සද්දහනා ඔකප්පනා සිද්ධා, ඉදං සද්දහනඔකප්පනසංඛාරානං ධම්මජාතං සද්ධින්ද්‍රියං සිද්ධං, “තෙසු මූලභූතෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සිද්ධෙසු කතමෙන ඉන්ද්‍රියෙන කතමො ධම්මො සිද්ධො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ඉමිනා අයං සිද්ධොති දස්සෙන්නො “තත්ථ යා සද්ධාධිපතෙය්‍යා”තිආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති සත්‍යාදීසු. සද්ධාධිපතෙය්‍යාති පච්චයභූතාය සද්ධාය සිද්ධො ඡන්දො අධිපතීති සද්ධාධිපති, සද්ධාධිපතිනා පවත්තෙතබ්බා චිත්තෙකග්ගතාති සද්ධාධිපතෙය්‍යා. ඡන්දසමාධීති ඡන්දං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතො සමාධි වා ඡන්දාධිපතිනා සම්පයුත්තො පුබ්බභාගෙ පවත්තො සමාධි වා ඡන්දසමාධි, පහානං පහානහෙතු හොතීති යොජනා කාතබ්බා. පහානන්ති ච පජහති වික්ඛම්භිතකිලෙසෙ එතෙන ඡන්දසමාධිනාති පහානන්ති කරණසාධනත්ථො ගහෙතබ්බො. පටිසංඛාරානලෙනාති පරිකම්මලලෙන. භාවනාලලෙනාති මහග්ගතභාවනාලලෙන.

“සො ඡන්දසමාධි සයං කෙවලොව පහාන”න්ති චත්තබ්බත්තා “තත්ථ යෙ අස්සාසපස්සාසා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං සමාහිතෙ චිත්තෙ චිත්තූප්පාදෙ. “තස්මිං සමාහිතෙ චිත්තූප්පාදෙ අස්සාසා”තිආදිනා අස්සාසාදිසිසෙන අස්සාසාදිජනකා චිරියසංඛාරා ගහිතා, තෙ ව යාව භාවනාපාරිපූරි, තාව පුනස්පුනං සරණතො ව සරා, පුනස්පුනං සංඛිකප්පතො ව සංඛිකප්පා. යො පන “සරසංඛිකප්පා, ඉමෙ සංඛාරා වා”ති එවං චුත්තප්පකාරො පූරිමකො ඡන්දසමාධි වා කිලෙසවික්ඛම්භනතාය ව තද්ඛිගප්පහානතාය ව පහානං පහානහෙතුපධානං වා, “ඉමෙ චුත්තප්පකාරා සංඛාරාදයො කිං භාවෙත්ති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමෙ ව සංඛාරා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඉමෙ සංඛාරා ව තද්දුභයඤ්ච ඡන්දසමාධිප්පධානසංඛාරාසමන්තාගතං විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සග්ගපරිණාමිං ඉද්ධිපාදං භාවෙතීති යොජනා.

ඡන්දසමාධිප්පධානසංඛාරාසමන්තාගතන්ති ඡන්දො එව අධිපති ඡන්දාධිපති, ඡන්දාධිපතිසමාධි. තෙන චුත්තං භගවතා – “ඡන්දං වෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අධිපතිං කරිත්වා ලහති සමාධි”න්ති (විහ. 432). ඡන්දහෙතුකො වා සමාධි, ඡන්දාදිකො වා සමාධි ඡන්දසමාධි, ඡන්දාධිපතිස්ස පච්චයූප්පන්නො සමාධීති චුත්තං හොති. පධානභූතා සංඛාරා පධානසංඛාරා, පධානසද්දෙන සංඛිතසංඛාරාදයො නිවත්තාපිතා, ඡන්දසමාධි ව පධානසංඛාරා වාති ඡන්දසමාධිප්පධානසංඛාරා, තෙහි සමන්තාගතො ඡන්ද...පෙ.... සමන්තාගතො, තං...පෙ.... ගතං. ඉජ්ඣති සම්ප්ඣති නිප්පජ්ජති ඉද්ධි, කොට්ඨාසො, ඉද්ධි එව පාදො කොට්ඨාසොති ඉද්ධිපාදො, ඉද්ධිපාදචතුත්ථො. ඉජ්ඣන්ති වා තාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොත්තීති ඉද්ධි, පජ්ජති එතෙනාති පාදො, ඉද්ධියා පාදොති ඉද්ධිපාදො. ඉද්ධිපාදොති සාමඤ්ඤත්ථවසෙන චුත්තොපි

“ඡන්දසමාධිප්පධානසඬබාරසමන්තාගත” න්ති වුත්තත්තා ඡන්දිද්ධිපාදොව ගහෙනබ්බො, තං ඉද්ධිපාදං තං ඡන්දිද්ධිපාදං භාවෙති වඩ්ඨෙතීති අත්ථො.

විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතන්ති විපස්සනාක්ඛණෙ කිච්චතො තද්ඛගවිවෙකනිස්සිතං, අප්ප්ඤාසයනො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං, මග්ගක්ඛණෙ පන කිච්චතො සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං, ආරම්මණතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං. විරාගනිස්සිතන්ති විපස්සනාක්ඛණෙ කිච්චතො තද්ඛගවිරාගනිස්සිතං, අප්ප්ඤාසයනො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං, මග්ගක්ඛණෙ පන කිච්චතො සමුච්ඡෙදවිරාගනිස්සිතං, ආරම්මණතො නිස්සරණවිරාගනිස්සිතං. නිරොධනිස්සිතන්ති විපස්සනාක්ඛණෙ කිච්චතො තද්ඛගනිරොධනිස්සිතං, අප්ප්ඤාසයනො නිස්සරණනිරොධනිස්සිතං, මග්ගක්ඛණෙ කිච්චතො සමුච්ඡෙදනිරොධනිස්සිතං, ආරම්මණතො නිස්සරණනිරොධනිස්සිතං. වොස්සග්ගපරිණාමීන්ති එත්ථ පරිච්චාගවොස්සග්ගපක්ඛන්දනවොස්සග්ගවසෙන වොස්සග්ගො දුට්ඨො. තත්ථපි විපස්සනාක්ඛණෙ තද්ඛගවසෙන පරිච්චාගවොස්සග්ගො, නිබ්බානනින්තභාවෙන පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො, මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පරිච්චාගවොස්සග්ගො, ආරම්මණකරණෙන නිබ්බානපක්ඛන්දනවොස්සග්ගොති විහජිත්වා ගහෙනබ්බො. යථාවුත්තවොස්සග්ගත්ථං පරිණමති, පරිණතං වා පරිපවති පරිපවනං කරොතීති වොස්සග්ගපරිණාමී, තං වොස්සග්ගපරිණාමී.

ඡන්දිද්ධිපාදභාවනාකාරො ආචරියෙන වුත්තො, අමහෙහි ච ඤාතො, “කථං චිරිසිද්ධිපාදභාවනාකාරො අමහෙහි විජානිතබ්බො” ති වත්තබ්බභාවතො “තත්ථ යා චිරියාධිපතෙය්‍යා” තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනසානුසාරෙනෙව විඤ්ඤෙය්‍යො. සංඛිත්තවසෙන පන යජිතං පායං විත්ථාරතො යපෙස්සාමි. කථං? —

“තත්ථ යා චිරියාධිපතෙය්‍යා විත්තෙකග්ගතා, අයං චිරියසමාධි. සමාහිතෙ විත්තෙ කිලෙසානං වික්ඛම්භනතාය පටිසඬ්ඛානබලෙන වා භාවනාබලෙන වා, ඉදං පහානං. තත්ථ යෙ අස්සාසපස්සාසා විතක්කවිචාරා සඤ්ඤාවෙදයිතා සරසඬ්ඛප්පා, ඉමෙ සඬ්ඛාරා. ඉති පුරිමකො ච චිරියසමාධි, කිලෙසවික්ඛම්භනතාය ච පහානං ඉමෙ ච සඬ්ඛාරා, තදුභයං චිරියසමාධිප්පධානසඬබාරසමන්තාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සග්ගපරිණාමී.

“තත්ථ යා විත්තාධිපතෙය්‍යා විත්තෙකග්ගතා, අයං විත්තසමාධි. සමාහිතෙ විත්තෙ කිලෙසානං වික්ඛම්භනතාය පටිසඬ්ඛානබලෙන වා භාවනාබලෙන වා, ඉදං පහානං. තත්ථ යෙ අස්සාසපස්සාසා විතක්කවිචාරා සඤ්ඤාවෙදයිතා සරසඬ්ඛප්පා, ඉමෙ සඬ්ඛාරා. ඉති පුරිමකො ච විත්තසමාධි, කිලෙසවික්ඛම්භනතාය ච පහානං ඉමෙ ච සඬ්ඛාරා, තදුභයං විත්තසමාධිප්පධානසඬබාරසමන්තාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සග්ගපරිණාමී.

“තත්ථ යා වීමංසාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා, අයං වීමංසාසමාධි,
සමාහිතෙ චිත්තෙ කිලෙසානං චික්ඛම්භනතාය පටිසඬ්ඛානබලෙන වා
භාවනාබලෙන වා, ඉදං පභානං. තත්ථ යෙ අස්සාසපස්සාසා චිත්තකච්චාරා
සඤ්ඤාවෙදයිතා සරසඬ්කප්පා, ඉමෙ සඬ්ඛාරා. ඉති පුරිමකො ව වීමංසාසමාධි
කිලෙසචික්ඛම්භනතාය ව පභානං ඉමෙ ව සඬ්ඛාරා, තදුභයං
වීමංසාසමාධිප්පධානසඬ්ඛාරසමන්තාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං
විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සග්ගපරිණාමි”න්ති.

අයං පන විසෙසො – වීරියසමාධිති වීරියං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතො සමාධි
වා වීරියාධිපතිනා සම්පයුත්තො පුබ්බභාගෙ පවත්තො සමාධි වා වීරියසමාධි.
චිත්තසමාධිති චිත්තං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතො සමාධි වා චිත්තාධිපතිනා
සම්පයුත්තො පුබ්බභාගෙ පවත්තො සමාධි වා චිත්තසමාධි. වීමංසාසමාධිති වීමංසං
ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තිතො සමාධි වා වීමංසාධිපතිනා සම්පයුත්තො පුබ්බභාගෙ
පවත්තො සමාධි වා වීමංසාසමාධිති.

සත්තිබ්බානුරූපෙනෙත්ථ සඬ්ඛෙපවණ්ණනා කතා, ගම්භීරඤාණෙහි පන
අට්ඨකථාටිකානුරූපෙන චිත්ථාරතො වා ගම්භීරතො වා විහජිත්වා ගහෙනබ්බා.

14. “ජන්දසමාධි වීරියසමාධි චිත්තසමාධි වීමංසාසමාධි” ති වුත්තො, “එවං සති
වීමංසාසමාධියෙව ඤාණමූලකො ඤාණපුබ්බඬ්ඛගමො ඤාණානුපරිවත්ති හවෙය්‍ය,
අඤ්ඤෙ තයො සමාධියො අඤ්ඤාණමූලකා අඤ්ඤාණපුබ්බඬ්ඛගමා
අඤ්ඤාණපවත්තියො හවෙය්‍යු”න්ති චත්තබ්බත්තා සබ්බෙ සමාධියො
ඤාණමූලකාදයොයෙවාති දස්සෙතුං. “සබ්බො සමාධි ඤාණමූලකො” තිආදි වුත්තං.
තත්ථ සබ්බො සමාධිති ජන්දසමාධි, වීරියසමාධි, චිත්තසමාධි, වීමංසාසමාධිති
චතුබ්බේධො සමාධි. ඤාණමූලකොති එකාවජ්ජනවිජිනානාවජ්ජනවිජීසු පවත්තං
උපචාරඤාණමූලකො. ඤාණපුබ්බඬ්ඛගමොති අධිගමඤාණං පුබ්බඬ්ඛගමං අස්සාති
ඤාණපුබ්බඬ්ඛගමො. ඤාණානුපරිවත්තීති පච්චවෙක්ඛණඤාණං අනුපරිවත්ති
අස්සාති ඤාණානුපරිවත්ති. අථ වා නානාවජ්ජනුපචාරඤාණං වා පටිසන්ධිඤාණං වා
මූලං අස්සාති ඤාණමූලකො, උපචාරඤාණං පුබ්බඬ්ඛගමං අස්සාති
ඤාණපුබ්බඬ්ඛගමො, අප්පනාඤාණං අනුපරිවත්ති අස්සාති ඤාණානුපරිවත්ති. සබ්බං
වා උපචාරඤාණං මූලං අස්සාති ඤාණමූලකො. අප්පනාඤාණං පුබ්බඬ්ඛගමං අස්සාති
ඤාණපුබ්බඬ්ඛගමො. අභිඤ්ඤාඤාණං අනුපරිවත්ති අස්සාති ඤාණානුපරිවත්ති,
අනුපරිවත්තනං වා අනුපරිවත්ති, ඤාණස්ස අනුපරිවත්ති ඤාණානුපරිවත්ති,
ඤාණානුපරිවත්ති අස්සාති ඤාණානුපරිවත්ති. ඤාණං පන පුබ්බෙ
වුත්තප්පකාරමෙව.

යථා පුරෙ තථා පච්ජාති යථා ජන්දසමාධිආදිචතුබ්බේධසමාධිස්ස
පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන පුරෙ අතීතාසු ජාතීසු
අසඬ්ඛොයොයොසුපි සංවට්ටවිවට්ටෙසු අත්තතො ඛන්ධපට්ඨද්ධස්ස, පරෙසං
ඛන්ධපට්ඨද්ධස්ස ව සුට්ඨු පටිවිජ්ඣනමෙව, න දුප්පටිවිජ්ඣනං තථා

තථාචුත්තසමාධිස්ස අනාගතංසඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන පච්ඡා අනාගතාසු ජාතීසු අසඬ්ඛොයොසුපි සංවට්ටවිවට්ටෙසු අත්තනො ඛන්ධපට්ඨද්ධස්ස, පරෙසං ඛන්ධපට්ඨද්ධස්ස ච සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො. යථා පච්ඡා තථා පුරෙති යථා යථාචුත්තසමාධිස්ස වෙනොපරිසඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන අනාගතෙසු සත්තසුයෙව දිවසෙසු පරසත්තානංයෙව චිත්තස්ස සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනං, තථා තථාචුත්තසමාධිස්ස පුරෙ අතීතෙසු සත්තසුයෙව දිවසෙසු පරසත්තානංයෙව චිත්තස්ස සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනන්ති අත්ථො.

යථා දිවා තථා රත්තින්ති යථා චක්ඛුමන්තානං සත්තානං දිවසභාගෙ සුරියාලොකෙන අන්ධකාරස්ස විද්ධංසිතත්තා ආපාඨගතං චක්ඛුච්ඤ්ඤෙය්‍යං රූපං මනොවිඤ්ඤාණෙනපි සුවිඤ්ඤෙය්‍යං, තථා රත්තිභාගෙ චතුරඬ්ගසමන්තාගතෙපි අන්ධකාරෙ වත්තමානෙ යථාචුත්තසමාධිස්ස දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන රූපායතනස්ස සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනං. යථා රත්තිං තථා දිවාති යථා රත්තිභාගෙ චතුරඬ්ගසමන්තාගතෙපි අන්ධකාරෙ යථාචුත්තසමාධිස්ස දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන රූපායතනස්ස සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනං, තථා දිවසභාගෙ සුබ්බමස්ස රූපායතනස්ස චා කෙනචි පාකාරාදිනා තිරොහිතස්ස රූපායතනස්ස චා අතිදුරට්ඨානෙ පචත්තස්ස රූපායතනස්ස චා යථාචුත්තසමාධිස්ස දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යථා යථාචුත්තසමාධිස්ස දිවසභාගෙ දිබ්බසොතඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන සුබ්බමස්ස සද්දායතනස්ස චා කෙනචි පාකාරාදිනා තිරොහිතස්ස සද්දායතනස්ස චා අතිදුරට්ඨානෙ පචත්තස්ස සද්දායතනස්ස චා සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනං, තථා රත්තිභාගෙපි යථාචුත්තසමාධිස්ස දිබ්බසොතඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙන සුබ්බමස්ස සද්දායතනස්ස චා කෙනචි පාකාරාදිනා තිරොහිතස්ස සද්දායතනස්ස චා අතිදුරට්ඨානෙ පචත්තස්ස සද්දායතනස්ස චා සුට්ඨු පටිච්ඡික්ඛනමෙව, න දුප්පට්ච්ඡික්ඛනන්ති අයං නයොපි නෙතබ්බො. තෙන චුත්තං අට්ඨකථායං -

“යථා පුරෙති යථා සමාධිස්ස පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙනා” තිආදිං වත්වා “යථා ච රූපායතනෙ චුත්තං, තථා සමාධිස්ස දිබ්බසොතඤ්ඤාණානුපරිවත්තිතාය සද්දායතනෙ ච නෙතබ්බ” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 14).

“ඤ්ඤාණමුලකාදිසමාධිනා පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණානුපරිවත්තිභාවාදිසහිතෙන කිං භාවෙති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති විවට්ටනා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඉතීති එවං චුත්තප්පකාරෙන. අපරියොනද්ධෙනාති නිවරණාදිවිගමනෙන. සප්පභාසං චිත්තන්ති ඉද්ධිපාදසම්පයුත්තං මග්ගචිත්තං භාවෙති. ඉද්ධිපාදසම්පයුත්තෙ මග්ගචිත්තෙ

උප්පජ්ජමානෙ හි මග්ගවිත්තසහභුති කුසලානි
සද්ධන්ද්‍රියවිරිදිත්තද්‍රියසතිත්තද්‍රියසමාධන්ද්‍රියපඤ්ඤන්ද්‍රියභූතානි පඤ්චන්ද්‍රියානි
උප්පජ්ජන්ති. මග්ගවිත්තෙ නිරුප්ඤ්ඤාමානෙ අනුප්පජ්ජනභාවෙන නිරුප්ඤ්ඤානි
එකවිත්තක්ඛණිකත්තා. එවං මග්ගවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධා පඤ්ඤා ව සති ව
නිරුප්ඤ්ඤානි යොජනා.

“කස්ස විඤ්ඤාණස්ස නිරොධා නාමරූපං නිරුප්ඤ්ඤානි” ති වත්තඛිඛත්තා
“නාමරූපඤ්ඤා”තිආදි වුත්තං, පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධා නාමරූපඤ්ඤා
නිරුප්ඤ්ඤානි වුත්තං හෙතෙ. අප්ච වා “විඤ්ඤාණස්ස නිරොධා පඤ්ඤා ව සති වානි
වුත්තානි පඤ්චන්ද්‍රියානි එවං නිරුප්ඤ්ඤානි” ති වත්තඛිඛත්තා නාමරූපඤ්ඤා
නිරුප්ඤ්ඤානි, නිරුප්ඤ්ඤාමානං පන නාමරූපං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධා
නිරුප්ඤ්ඤානි දස්සෙතුං “නාමරූපඤ්ඤා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ නාමරූපඤ්ඤානි
මග්ගෙන තණ්හාඅවිජ්ජාදිකෙ අනුප්පජ්ජන්තෙ උප්පජ්ජනාරහං
වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයං, භූතූපාදාරූපඤ්ඤා. විඤ්ඤාණහෙතුකත්තං උප්පජ්ජනාරහං
පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං හෙතු අස්ස නාමරූපස්සාති විඤ්ඤාණහෙතුකං.
විඤ්ඤාණපච්චයා නිඛිඛත්තත්තං විඤ්ඤාණෙන පච්චයෙන නිඛිඛත්තං. තස්සාති
උප්පජ්ජනාරහස්ස පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස. හෙතුති තණ්හාඅවිජ්ජාදිකො කිලෙසො.
විඤ්ඤාණත්තං උප්පජ්ජනාරහං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං. අනාභාරත්තං අප්පච්චයං.
අනභිනන්දිතත්තං කාමතණ්හාදිහි අනභිනන්දිතඛිඛං. අප්පටිසන්ධිකත්තං
පුනඛිඛවාහිසන්දහනරහිතං. න්ති තාදිසං විඤ්ඤාණං. අහෙතුති නත්ථි හෙතුසංඛිඛාතං
පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං ඉමස්ස නාමරූපස්සාති අහෙතු. අප්පච්චයන්ති සභායවිරහෙන
නත්ථි පච්චයා සංඛිඛාරා ඉමස්සාති අප්පච්චයං. එවං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධා
නාමරූපඤ්ඤානි නිරුප්ඤ්ඤානි.

“පඤ්ඤාසත්තඤ්ඤාචෙව නාමරූපස්ස ව වුත්තජ්ජකාරෙන නිරුප්ඤ්ඤානභාවො
කප්ථං අම්හෙහි සද්දහිතඛිඛො” ති වත්තඛිඛත්තා “තෙනාහ භගවා”තිආදි වුත්තං.
වත්තඛිඛාකාරෙන පඤ්ඤාසත්තඤ්ඤාචෙව නාමරූපස්ස ව නිරුප්ඤ්ඤානභාවජානනකො
භගවා යථානිරුප්ඤ්ඤානභාවදිපකං “යමෙතං...පෙ.... එත්ථෙතං උපරුප්ඤ්ඤානි”ති
ගාථාවචනං ආහ. තෙන ගාථාවචනෙන තුම්හෙහි මයා වුත්තො නිරුප්ඤ්ඤානභාවො
සද්දහිතඛිඛොයෙවාති. එත්ථාපි පඤ්ඤාසත්තනාමරූපානං නිරුප්ඤ්ඤානං අජානන්තෙන
තත්ථ වා සංසයන්තෙන අජිතෙන පුච්ඡිතඛිඛත්තා “අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡාති වා
දිට්ඨසංසන්දනා පුච්ඡාති වා පඤ්ඤාදිනං අනෙකත්ථත්තා ධම්මතො වා
අනෙකාධිට්ඨානා පුච්ඡාති වා ධම්මාධිට්ඨානා පුච්ඡාති” ති වා ඉච්චෙවමාදිපුච්ඡාතිවිවයො
නිද්ධාරෙතඛිඛො. “සරූපදස්සනවිස්සජ්ජනත්තං වා අනෙකාධිට්ඨානවිස්සජ්ජනත්තං
වා ධම්මාධිට්ඨානවිස්සජ්ජනත්තං” න්ති වා ඉච්චෙවමාදිවිස්සජ්ජනවිවයො
නිද්ධාරෙතඛිඛො.

එවං සත්තාධිට්ඨානාදිපුච්ඡාතිවිස්සජ්ජනානි චෙව
ධම්මාධිට්ඨානාදිපුච්ඡාතිවිස්සජ්ජනානි ව විසුං විසුං දස්සෙත්වා පුච්ඡාතිවිවයො චෙව
විස්සජ්ජනවිවයො ව ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො,

“සත්තාධිට්ඨානධම්මාධිට්ඨානෙසු එකතො දස්සිතෙසු පුච්ඡාච්ඡස්සජ්ජනෙසු කථං පුච්ඡාච්චයො වෙච චිස්සජ්ජනච්චයො ච අම්මෙහි විඤ්ඤාතබ්බො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා සත්තාධිට්ඨානධම්මාධිට්ඨානං පුච්ඡං නීහරිත්වා තත්ථ විචයං විහජන්තො “යෙ ච සඤ්ඤාධම්මාසෙ”ති ආදිමාහ. අට්ඨකථායං පන –

“එවං අනුසන්ධිපුච්ඡමිපි දස්සෙත්වා හෙට්ඨා සත්තාධිට්ඨානා, ධම්මාධිට්ඨානා ච පුච්ඡා විසුං විසුං දස්සිතාති ඉදානි තා සහ දස්සෙතුං “යෙ ච සඤ්ඤාධම්මාසෙ”ති ආදි ආරද්ධ”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 14) –

වුත්තං. තස්සායං අත්ථො – ඉධ සාසනෙ යෙ අරහන්තො සඤ්ඤාධම්මා හොත්ති, පුටු බහුයෙව සත්ත ජනා සෙක්ඛා සිලාදිසික්ඛමානා හොත්ති, තෙසං අරහන්තාවඤ්චෙව සෙක්ඛානඤ්ච ඉරියං පටිපත්තිං මෙ මහා පුට්ඨො නිපකො ත්වං භගවා පබ්බහි මාරිස ඉති ආයස්මා අජිතො පුච්ඡන්තො ආහාති.

15. තස්සං ගාථායං “කිත්තකානි පුච්ඡිතානි”ති වත්තබ්බත්තා “ඉමානි”ති ආදි වුත්තං. පදත්ථානුරූපං පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමානි තිණි පදානි පුච්ඡිතානි”ති වුත්තං. “යෙ ච ...පෙ.... මාරිසා”ති ගාථායං යෙ පඤ්ඤා පුච්ඡිතා, තෙ පඤ්ඤා තයො හොත්ති, “කිස්ස කෙන කාරණෙන තයො හොත්ති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “කිස්ස...පෙ.... යොගොනා”ති වුත්තං. සෙක්ඛා අරියා ච අසෙක්ඛා අරියා ච විපස්සනාපුබ්බඤ්චගමං පහානඤ්චාති සෙක්ඛාසෙක්ඛවිපස්සනාපුබ්බඤ්චගමප්පහානානි, තෙසං යොගොති සෙක්ඛා...පෙ.... යොගො, තෙන සෙක්ඛා...පෙ.... යොගෙන. එවං පුච්ඡාච්චිනා හි යස්මා “යෙ ච සඤ්ඤාධම්මාසෙ...පෙ.... මාරිසා”ති ගාථමාහ, තස්මා තයො පඤ්ඤා හොත්තිති දට්ඨබ්බො.

“යෙ ච සඤ්ඤාධම්මාසෙ”ති ඉමිනා අසෙක්ඛානං අරහත්තං පුච්ඡති, “යෙ ච සෙක්ඛා පුටු ඉධා”ති ඉමිනා සෙක්ඛාසෙක්ඛානං සෙක්ඛසික්ඛනං පුච්ඡති, “තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං, පුට්ඨො පබ්බහි මාරිසා”ති ඉමිනා සෙක්ඛාසෙක්ඛානං විපස්සනා පුබ්බභාගෙ තදඤ්චප්පහානං පුච්ඡති. “අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡාති වා දිට්ඨසංසන්දනා පුච්ඡාති වා සත්තාධිට්ඨානා පුච්ඡාති වා අනෙකාධිට්ඨානා පුච්ඡා”ති වා ඉච්චෙවමාදිපුච්ඡාච්චයො නිද්ධාරෙතබ්බො.

සත්තධම්මාධිට්ඨානං පුච්ඡං නීහරිත්වා පුච්ඡාච්චයො ආවරියෙන විහත්තො, අම්මෙහි ච ඤාතො, “තස්සං පුච්ඡායං කතමා විස්සජ්ජනාගාථා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ විස්සජ්ජනා”ති ආදි ආරද්ධං. තත්ථාති තස්සං ගාථායං. “කාමෙසු...පෙ.... පරිබ්බජේ”ති විස්සජ්ජනාගාථා භගවතා වුත්තා. කාමෙසුති කාමීයන්තිති කාමා, තෙසු කාමෙසු. වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙන පණ්ඩිතෙහි නාහිගිජ්ඣෙදියා. මනසා නාවිලොසියාති ආවිලභාවකරෙ ධ්‍යාපාදවිතක්කාදයො වෙච කායදූව්චරිතාදයො ච ධම්මෙ පජහන්තො පණ්ඩිතො මනසා අනාවිලො සුප්පසන්තො භවෙයා. කුසලො සබ්බධම්මානන්ති සබ්බධම්මානං අනිච්චතාදිනා පරිතුලිතත්තා අනිච්චතාදිසු පඤ්චසු බන්ධෙසු කුසලො ඡෙකො. සතොති කෙසාදිසු සරතීති සතො. භික්ඛුති

සඬුබලයෙන්ම හොඳින්ම ඉක්බිති වී ඇත. පරිබලයෙන්

තදබලයෙන්ම හොඳින්ම සම්පූර්ණයෙන්ම කිලෝමීටර්වත් ප්‍රමාණයෙන් පරි
සමන්තයෙන්ම වර්ධනය.

ප්‍රවීණතාවය “නිපකො” නි පදන පසංසිතන හඟවන විස්සජනනාගාලා
වුත්තා, තස්ස හඟවනො යෙන අනාවරණඤාණෙන උක්කංසගතෙන පක්කහාවො
දස්සිතො, තං අනාවරණඤාණං තාව කායකම්මාදිභෙදෙහි විභජිත්වා දස්සෙන්තො
“හඟවනො සබ්බං කායකම්ම” න්ති ආදිමාහ. තත්ථ අනාවරණඤාණෙන ජානිත්වා
කතං සබ්බං කායකම්මං ඤාණපුබ්බධිගමං ඤාණානුපරිවත්ති. එස නයො
සෙසෙසුපි. අතීතෙ අංසෙති අතීතභවෙ සපරක්ඛන්ධාදිකෙ කොට්ඨාසෙ
අඤ්ඤාණෙන අප්පට්භතං හඟවනො ඤාණදස්සනං. අනාගතෙ අංසෙති
අනාගතභවෙ සපරක්ඛන්ධාදිකෙ කොට්ඨාසෙ. පච්චුප්පන්තෙ අංසෙති
පච්චුප්පන්තෙ භවෙ සපරක්ඛන්ධාදිකෙ කොට්ඨාසෙ.

“ඤාණදස්සනස්ස කතරස්මිං පටිසාතො” නි ප්‍රවීණතාවයෙන්ම ප්‍රවීණ යටපත්වා
පටිසාතවිසයං දස්සෙතුං “කො වා” නි ආදි වුත්තං. අථ වා “පච්චුප්පන්තභවෙ
සපරක්ඛන්ධාදිකෙ කොට්ඨාසෙ අඤ්ඤාසම්පි ඤාණදස්සනං භවෙය්‍ය,
තදනුසාරෙන අතීතානාගතකොට්ඨාසෙසුපි කතරස්මිං අඤ්ඤාසං ඤාණදස්සනස්ස
පටිසාතො භවෙය්‍යා” නි ප්‍රවීණතාවයෙන්ම ප්‍රවීණ යටපත්වා පටිසාතවිසයං නියමෙන්ම
දස්සෙතුං “කො වා” නි වුත්තං. තත්ථ කො වාති ක්ව කතරස්මිං සමයෙ අඤ්ඤාසං
ඤාණදස්සනස්ස පටිසාතො භවෙය්‍යාති ප්‍රවීණ.

අනිච්චෙ, දුක්ඛෙ, අනත්තනියෙ ච අඤ්ඤාසං අඤ්ඤාණං යං අදස්සනං අත්ථී,
අඤ්ඤාණාදස්සනසඬුබලයෙන්ම සභාවො ඤාණදස්සනස්ස පටිසාතො භවති, න
සපරක්ඛන්ධාදිදස්සනමත්තපටිසාතො. එතෙන අනිච්චතො ලක්ඛණත්තයෙ
පවත්තස්ස ඤාණදස්සනස්ස අඤ්ඤාසං දුර්භිසම්භවං, හඟවනො ච ඤාණදස්සනස්ස
අඤ්ඤාහි අසාධාරණතං දස්සෙති. හඟවනො හි ලක්ඛණත්තය විභාවනෙන
වෙනෙය්‍යා චතුස්චව්චස්පට්චෙධං ලභන්ති. “හඟවනො ඤාණදස්සනපටිසාතාභාවෙන
අඤ්ඤාසඤ්ච ඤාණදස්සනස්ස පටිසාතභාවො කතමාය උපමාය අම්භාකං
පාකටො” නි වත්තබ්බභාවතො උපමාය පාකටං කාතුං “යථා ඉධා” නි ආදි වුත්තං.
තත්ථ ඉධ සත්තලොකෙ වක්ඛුමා පුරිසො ආකාසෙ තාරකානි පස්සෙය්‍ය,
ගණනසඬුබලයෙන්ම “එත්තකානී” නි නො ච ජානෙය්‍ය යථා, එවං අඤ්ඤාසං
ඤාණදස්සනස්ස පටිසාතො අයං අඤ්ඤාණදස්සනසභාවො භවති.

හඟවනො පන තථා අභාවතො කෙනචි අඤ්ඤාණෙන අදස්සනෙන අප්පට්භතං
ඤාණදස්සනං භවතිති අත්ථො දට්ඨබ්බො. “හඟවනො ඤාණදස්සනස්ස
අප්පට්භතභාවො කස්මා අමභෙහි සද්දහිතබ්බො” නි ප්‍රවීණතාවයෙන්ම
“අනාවරණඤාණදස්සනා හි බුද්ධා හඟවන්තො” නි වුත්තං. “නිපකස්ස...පෙ....
හඟවනො අනාවරණඤාණං කායකම්මාදිභෙදෙහි ආවරියෙන විභජිත්වා දස්සිතං,
අමභෙහි ච ඤාතං, පච්චා ගාලාය ‘ඉරිය’ න්ති පදන ප්‍රවීණතා සෙක්ඛාසෙක්ඛපටිපදා

කථං විජානිතබ්බං”ති වත්තබ්බත්තා සෙක්ඛාසෙක්ඛපටිපදං දස්සෙතුං “තත්ථ සෙබ්බො”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං විස්සජ්ජනෙ. සෙබ්බොති සික්ඛනසිලෙන පුග්ගලෙන රජනීයෙසු රූපාරම්මණාදීසු ධම්මෙසු ගෙඨා විත්තං රක්ඛිතබ්බං, පරියුට්ඨානීයෙසු ආසාතවත්ථුසු දොසා විත්තං රක්ඛිතබ්බං.

“තෙසු ගෙඨදොසෙසු කතමං නිවාරෙන්නො භගවා විස්සජ්ජනගාථායං කතමං පදමාහා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යා ඉච්ඡා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති ගෙඨදොසෙසු. ඉච්ඡාති රාගිච්ඡා. මුච්ඡාති ලොභමොහසහගතමොහමුච්ඡා. පත්ථනාති රාගපත්ථනා. පියායනාති තණ්හාපියායනාව, න මෙත්තාපියායනා. කීළනාති ගෙඨකීළනා. එතාති හි ගෙඨපරියායවචනාති. තං ගෙඨසඬ්ඛාතං ඉච්ඡාදිකං නිවාරෙන්නො භගවා “කාමෙසු නාහිගිජ්ඣෙය්‍යා”ති එවං විසුං විසුං පකාරෙන ආහ.

පරියුට්ඨානවිසාතං දොසං නිවාරෙන්නො භගවා “මනසානාවිලො සියා”ති එවං විසුං විසුං පකාරෙන ආහාති යොජනා. ගෙඨදොසානං විසුං විසුං නිවාරෙන්නො භගවා ද්වෙ පදානි ආහාති වුත්තං, “තං කෙන අත්ථෙත සද්දහිතබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා “තථා හි සෙබ්බො”ති ආදි වුත්තං. රජනීයෙසු අහිගිජ්ඣන්තො සෙබ්බො අනුජ්ජන්තං ලොභපධානං කිලෙසඤ්ච උජ්ජාදෙති, උජ්ජන්තං කිලෙසඤ්ච එතං අහිවඬ්ඪනං කරොති, පරියුට්ඨානීයෙසු ආවිලො සෙබ්බො අනුජ්ජන්තං දොසපධානං කිලෙසඤ්ච උජ්ජාදෙති, උජ්ජන්තං කිලෙසඤ්ච එතං වඬ්ඪනං කරොති, ඉති ඉමිනා පටික්ඛෙපඅත්ථෙත තං මම වචනං සද්දහිතබ්බත්ති අධිජ්ජායො.

“කිං පන අනහිගිජ්ඣන්තො, අනාවිලො ව සෙක්ඛො අගෙඨදොසනිවාරණමෙව කරොති, උදාහු උත්තරිපි පටිපදං පුරෙති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා උත්තරිපි පටිපදං පුරෙතියෙවාති දස්සෙන්නො “යො පන අනාවිලසඬ්ඪකජ්ජො”ති ආදිමාහ. තත්ථ අනාවිලසඬ්ඪකජ්ජොති නත්ථි ආවිලකරා සඬ්ඪකජ්ජා ඛ්‍යාපාදසඬ්ඪකජ්ජවිහිංසාසඬ්ඪකජ්ජා එතස්සාති අනාවිලසඬ්ඪකජ්ජො, ඉච්ඡාදිගෙඨස්ස අභාවෙන අනහිගිජ්ඣන්තො වායමති කුසලවායාමං පවත්තෙති. “කථං වායමති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යො අනුජ්ජන්තාන”න්ති ආදි වුත්තං. තත්ථ සොති උපරිභාවනාමග්ගභාවත්ථාය පටිපජ්ජමානො සෙක්ඛො. අනුජ්ජන්තානන්ති ආදීනං අත්ථො සක්කා අට්ඨකථාවචනෙනෙව (නෙත්ති. අට්ඨ. 15-16) ජානිතුන්ති න විහත්තො.

16. යෙනාති අසුභාදීනං අනුස්සරණලක්ඛණෙන ඉන්ද්‍රියෙන තණ්හාමයිතවත්ථුසු කාමතණ්හාය සහජාතං විතක්කං වාරෙති, ඉදං අසුභාදිඅනුස්සරණලක්ඛණං ඉන්ද්‍රියං සතින්ද්‍රියං. යෙන මහග්ගතභාවජ්ජත්තෙන අවික්ඛෙපෙන ඛ්‍යාපාදවිතක්කං වාරෙති, ඉදං අවික්ඛෙපසඬ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං සමාධින්ද්‍රියං. යෙන සම්මජ්ජධානෙන විහිංසාවිතක්කං වාරෙති, ඉදං සම්මජ්ජධානසඬ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං චිරිසින්ද්‍රියං. යෙන සම්මාදිට්ඨිසඬ්ඛාතෙන ඉන්ද්‍රියෙන උජ්ජන්තූජ්ජන්තො...පෙ.... නාධිවාසෙති, ඉදං සම්මාදිට්ඨිසඬ්ඛාතං

ඉන්ද්‍රියං පඤ්ඤින්ද්‍රියං. ඉමෙසු චතුසු ඉන්ද්‍රියෙසු සහ උප්පජ්ජමානා යා සද්දහනා ඔකප්පනා උප්පජ්ජති, අනාවිලභාවතො ඉදං සද්දහනසංඛිතං ඉන්ද්‍රියං සද්ධින්ද්‍රියං. ඉමානි සෙක්ඛස්ස පඤ්චින්ද්‍රියානි.

එකස්මිංයෙව විසයෙ ජෙට්ඨකභාවං න පාපුණ්ණියාං, අත්තනො විසයෙ ජෙට්ඨකභාවං පාපුණ්ණිං අරහන්ති, “කතමං ඉන්ද්‍රියං කත්ථ විසයෙ ජෙට්ඨකභාවං පවත්ති” න්ති පුච්ඡිතඛිඛාවතො ඉදං ඉන්ද්‍රියං ඉමස්මිං විසයෙ පවත්තන්ති දස්සෙන්නො “තත්ථ සද්ධින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බ” න්ති ආදිමාහ. තත්ථ තත්ථානි තෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු චතුසු සොනාපත්තියඛිගෙසු සද්ධින්ද්‍රියං ජෙට්ඨකභාවං පවත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එවං සෙසෙසුපි යොජෙතඛිබ්බං. කිං නු සෙක්ඛො පඤ්ඤින්ද්‍රියෙව අප්පමත්තො’ති භගවතා චුත්තො ථොමිතො, උදාහු සබ්බෙහි කුසලෙහි ධම්මෙහිති පුච්ඡිතඛිඛත්තා සබ්බෙහි කුසලෙහි ධම්මෙහි පඤ්චින්ද්‍රියපමුඛෙහි චුත්තො ථොමිතො හොතීති දස්සෙතුං “එවං සෙඛො” න්ති ආදි චුත්තං. තත්ථ එවං පඤ්චින්ද්‍රියානං නිබ්බත්තිදස්සනෙන සෙඛො පුග්ගලො සබ්බෙහි කුසලෙහි ධම්මෙහි අප්පමත්තොති භගවතා චුත්තො ථොමිතො අනාවිලභාය මනසාති යොජනා. “සෙක්ඛස්ස අනාවිලභා කෙන සද්දහිතඛිබ්බා” නි චත්තඛිඛත්තා “තෙනාහ භගවා මනසානාවිලො සියා” නි චුත්තං. භගවතා “මනසානාවිලො සියා” නි චුත්තත්තා සෙක්ඛස්ස අනාවිලභා තුම්හෙහි සද්දහිතඛිබ්බාති.

17. සෙක්ඛස්ස මත්ථකප්පත්තා පටිපදා ආචරියෙන විහත්තා, අම්හෙහි ච ඤාතා, “කථං අසෙක්ඛස්ස මත්ථකප්පත්තා පටිපදා ඤාතඛිබ්බා” නි චත්තඛිඛත්තා අසෙක්ඛස්ස මත්ථකප්පත්තං පටිපදං විහජිත්වා දස්සෙතුං “කුසලො සබ්බධම්මාන” න්ති ආදිමාහ. තත්ථ සබ්බධම්මානන්ති සබ්බෙසු ධම්මෙසු මත්ථකප්පත්තාය පටිපදාය අසෙක්ඛො කුසලො ඡෙකතරොති භගවතා චුත්තො ථොමිතො අනාවිලභාය මනසාති. අසෙක්ඛස්ස සබ්බධම්මෙසු යං කොසල්ලං දස්සෙතුකාමො, තස්ස කොසල්ලස්ස විසයභූතෙ සබ්බධම්මෙ තාව පුග්ගලාධිට්ඨානෙන විහජිත්වා දස්සෙතුං “ලොකො නාමා” න්ති ආදිමාහ. තත්ථ “සබ්බධම්මාන” න්ති ඉමිනා චුත්තධම්මසංඛිතො ලොකො නාම කිලෙසලොකො, භවලොකො, ඉන්ද්‍රියලොකොති තිවිධො හොතීති යොජනා. තත්ථ පරිත්තධම්මට්ඨො කිලෙසජනනට්ඨෙන කිලෙසො, කුසලාදිපවත්තනට්ඨෙන ලොකො වාති කිලෙසලොකො. මහග්ගතධම්මට්ඨො භවනට්ඨෙන භවො, චුත්තනයෙන ලොකො වාති භවලොකො. සද්ධින්ද්‍රියාදිධම්මට්ඨො ආධිපච්චට්ඨයොගවසෙන ඉන්ද්‍රියභූතො හුත්වා සද්ධින්ද්‍රියාදිපත්තනට්ඨෙන ලොකො වාති ඉන්ද්‍රියලොකො.

“තිසු ලොකෙසු කතමෙන කතමො සමුදාගච්ඡති” නි පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තත්ථා” න්ති ආදි චුත්තං. “සද්ධාදිඉන්ද්‍රියානි කො නිබ්බත්තෙති” නි පුච්ඡිතඛිඛත්තා “සො ඉන්ද්‍රියානි නිබ්බත්තෙති” නි චුත්තං. තත්ථ සොති යො පුග්ගලො කිලෙසලොකසංඛිතො පරිත්තධම්මෙ, භවලොකසංඛිතො මහග්ගතධම්මෙ ච

තංතංසම්පාදනවසෙන යීතො, සො පුග්ගලො සද්ධිත්ථියාදීනි ඉන්ද්‍රියානි
අත්තසන්තානෙ නිබ්බත්තෙති.

“ඉන්ද්‍රියෙසු අත්තසන්තානෙසු පුනථපුනං නිබ්බත්තාපනවසෙන
වුඩ්ඨාපියමානෙසු කා පඤ්ඤා භවති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉන්ද්‍රියෙසු” තිආදි වුත්තං.
තත්ථ නෙය්‍යස්සාති අභිඤ්ඤෙය්‍යස්ස. පරිඤ්ඤාති රූපාරූපධම්මෙ සලක්ඛණතො,
පච්චයතො ච පරිග්ගහාදිවසෙන පවත්තපඤ්ඤා. “සා පරිඤ්ඤා කතිවිධෙන
උපපරික්ඛිතබ්බා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සා දුච්චිධෙනා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ සා
පරිඤ්ඤා දස්සනපරිඤ්ඤාය ච භාවනාපරිඤ්ඤාය ච දුච්චිධෙන විඤ්ඤාහි
උපපරික්ඛිත්වා ගහෙතබ්බාති. දස්සනපරිඤ්ඤායාති ච දස්සනමග්ගපඤ්ඤාජනිකාය
ඤාතපරිඤ්ඤායාති අත්ථො ගහෙතබ්බො. තෙන අට්ඨකථායං වුත්තං.
“දස්සනපරිඤ්ඤාති ඤාතපරිඤ්ඤා” ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 17). භාවනාපරිඤ්ඤායාති
භාවනාමග්ගපඤ්ඤාජනිකාය තීරණපරිඤ්ඤාය සද්ධිං පභානපරිඤ්ඤායාති අත්ථො.

“සා දුච්චිධෙනා” තිආදිනා වුත්තො අත්ථො අතිසඬ්ඛෙපො න සක්කා විඤ්ඤාතුං,
විත්ථාරෙත්වා කථෙහී” ති වත්තබ්බත්තා “යදා හී” තිආදි වුත්තං. තත්ථ යදාති
බලවච්ඡස්සනුප්පජ්ජනකාලෙ. සෙබොති සික්ඛනසීලතාය කල්‍යාණපුපුජ්ජනො වෙච
සොතාපන්නාදිකො ච. ඤෙය්‍යන්ති ඤාතබ්බං රූපාදිකං සඬ්ඛාරං. පරිජානාතීති
පරිග්ගහාදිඤාණෙන පරිග්ගහෙත්වා ජානාති නිබ්බිදාඤාණසහගතෙන. තස්සාති
කල්‍යාණපුපුජ්ජනස්ස වෙච සොතාපන්නාදිකස්ස ච. ද්වෙ ධම්මාති
කල්‍යාණපුපුජ්ජනස්ස බලවච්ඡස්සනාධම්මො වෙච සොතාපන්නාදිකස්ස ච
බලවච්ඡස්සනාධම්මො ච. යථාක්කමං දස්සනකොසල්ලං
සොතාපත්තිමග්ගඤාණඤ්චෙච භාවනාකොසල්ලං සකදාගාමීමග්ගාදිකඤ්ච
සන්තානෙ පවත්තාපනවසෙන ගච්ඡන්ති.

“පුබ්බෙ යං ඤාණං ‘නෙය්‍යස්ස පරිඤ්ඤා’ ති වුත්තං, තං ඤාණං කතිවිධෙන
වෙදිතබ්බං” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තං ඤාණං පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බං...පෙ...
සච්ඡිකිරියා” ති වුත්තං. “තාසු විපස්සනාහෙදෙන භින්නාසු පඤ්චසු අභිඤ්ඤාදීසු
කතමා අභිඤ්ඤා, කතමා පරිඤ්ඤා, කතමං පභානං, කතමා භාවනා, කතමා
සච්ඡිකිරියා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති
අභිඤ්ඤාදීසු. යං ධම්මානං සලක්ඛණ ඤාණන්ති රූපධම්මානං
කක්ඛලාදිසලක්ඛණ, අරූපධම්මානං චුසනාදිසලක්ඛණ ආරම්මණකරණවසෙන
පවත්තං යං ඤාණං හෙතුඵලජානනහෙතුජානනසඬ්ඛාතා ධම්මපටිසම්භිදා වෙච
හෙතුඵලජානනසඬ්ඛාතා අත්ථපටිසම්භිදා ච භවති. අයං සලක්ඛණෙන සද්ධිං
හෙතුඵලජානනා පඤ්ඤා අභිඤ්ඤා නාම.

ඵවන්ති වුත්තථප්පකාරෙන. අභිඤ්ඤාඤාණෙන අභිජානිත්වා. යා
පරිජානනාතිආදීසු “ඉදං අනවජ්ජං කුසලං, ඉදං සාවජ්ජං අකුසලං, ඉදං
අකුසලවිපාකජනකං සාවජ්ජං, ඉදං කුසලවිපාකජනකං අනවජ්ජං, ඉදං සංකිලිට්ඨං
කණ්ඨං, ඉදං අසංකිලිට්ඨං සුක්කං, ඉදං කුසලං අනවජ්ජාදිකං සෙවිතබ්බං, ඉදං

අකුසලං සාවජ්ජාදිකං න සෙවිතබ්බ”න්ති එවං අනිච්චාදිතො
 කලාපසම්මසනාදිවසෙන ගහිතා සම්මසිතා ඉමෙ විපස්සනාය ආරම්මණභූතා
 සඬබ්බතමම්මා ඉදං උදයබ්බයඤාණාදිඵලං ආනිසංසං අනුක්කමෙන
 නිබ්බත්තාපෙත්ති. තත්තිබ්බත්තවිපස්සනාය උප්පජ්ජනතො උපචාරං
 උප්පාදෙන්ති, එවං අනුක්කමෙන ගහිතානං පවත්තිතානං තෙසං
 උදයබ්බයඤාණාදීනං අයං සච්චානුබොධපට්ඨෙධො අත්ථොති පරිච්ඡින්නදිත්වා යා
 පරිජානනා පවත්තා, සා අයං පරිජානනා පරිඤ්ඤා නාමාති යොජෙත්වා, එවං
 චුත්තජ්ජකාරාය පරිඤ්ඤාපඤ්ඤාය පරිජානිත්වා පහාතබ්බා, භාවෙනබ්බා,
 සච්ඡිකාතබ්බා ව තයො ධම්මා අවසිට්ඨා භවන්ති. “යෙ අකුසලා, තෙ පහාතබ්බා”ති
 යා පරිජානනා පඤ්ඤා පවත්තා, ඉදං පහානං පහානඤාණං. “යෙ කුසලා, තෙ
 භාවෙනබ්බා”ති යා පරිජානනා පඤ්ඤා පවත්තා, සා භාවනාපඤ්ඤා. “යං
 අසඬබ්බතං, ඉදං සච්ඡිකිරිය”න්ති යා පරිජානනා පඤ්ඤා පවත්තා, සා
 සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤාති යොජෙත්වා අට්ඨකථාධිප්පායෙන අවිරුද්ධො අත්ථො
 ගහෙතබ්බො.

අභිඤ්ඤාදයො පඤ්චවිධා පඤ්ඤා ආවරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා,
 “තාහි පරිඤ්ඤාහි ජානන්තො පුග්ගලො ‘කි’න්ති වුව්චති ථොමියති”ති
 වත්තබ්බත්තා “යො එව”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ යො පුග්ගලො එවං
 චුත්තජ්ජකාරොර්න ජානාති, අයං ජානන්තො පුග්ගලො පච්චයුජ්ජන්තෙසු ධම්මෙසු
 කුසලත්තා ඡෙකත්තා “අත්ථකුසලො”ති වුව්චති ථොමියති, පච්චයධම්මෙසු
 කුසලත්තා “ධම්මකුසලො”ති ව චතුත්තං එකත්තාදීනං නයානං යුත්තතාය
 කොවිදත්තා “කල්‍යාණතාකුසලො”ති ව ඵලසමාපත්තිසු කොවිදත්තා
 “ඵලතාකුසලො”ති ව වඩ්ඪීසු කොවිදත්තා “ආයකුසලො”ති ව අවඩ්ඪීසු
 කොවිදත්තා “අපායකුසලො”ති ව අච්චායිකෙ කිච්චෙ වා භයෙ වා උප්පන්නෙ සති
 තස්ස කිච්චස්ස, භයස්ස වා තිකිච්ඡන්තසමත්ථො යානුජ්ජන්තියකාරණෙ කොවිදත්තා
 “උපායකුසලො”ති ව මහන්තෙසු අභික්කමාදීසු සතිසම්පජ්ඤාය සම්පන්නත්තා
 “මහතා කොසල්ලෙන සමන්නාගතො”ති ව වුව්චති ථොමියති. “තස්ස
 අසෙක්ඛස්ස අත්ථාදීසු කුසලභාවො කථං සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා
 “තෙනාහා”තිආදි චුත්තං. “කුසලො සබ්බධම්මාන”න්ති චුත්තත්තා
 සද්දහිතබ්බොති අධිප්පායො.

“කුසලො සබ්බධම්මාන”න්ති පදස්ස අත්ථො ආවරියෙන විහත්තො, අම්භෙහි
 ව ඤාතො, “සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ”ති පදස්ස අත්ථො කථං අම්භෙහි විත්ථාරතො
 විඤ්ඤාතො”ති වත්තබ්බත්තා “සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ”තිආදි චුත්තං. අථ වා
 “සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ”ති හගවතා චුත්තං, “කත්ථ පවත්තෙන සතිසහිතෙන
 ඤාණෙන සම්පන්නො සතො කිමත්ථං පරිබ්බජෙ”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමෙසු
 පවත්තෙන සතිසහිතඤාණෙන සම්පන්නො සතො ඉමමත්ථං පරිබ්බජෙ”ති
 නියමෙත්වා දස්සෙන්නො “සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ තෙනාති
 යො අභික්කමාදීසු පවත්තෙන සතිසහිතඤාණෙන සමන්නාගතො සතො
 අසෙක්ඛභික්ඛු, තෙන අසෙක්ඛභික්ඛුතා පරිනිට්ඨිතස්සික්ඛත්තා

අඤ්ඤාපයොජනාභාවතො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං අභික්කන්තෙ...පෙ....
තුණ්හිභාවෙන සතෙන සතිසහිතෙන සම්පජානෙන ඤාණෙන විහතබ්බං
චතුර්‍රයාපථපරිවත්තනසංඛාරං විහරණං පවත්තෙතබ්බං.

“යා සෙක්ඛාසෙක්ඛපට්ඨපදා නිද්දිට්ඨා, ඉමා සෙක්ඛාසෙක්ඛපට්ඨපදා
සංඛිංචෙපතො කතිවිධා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ඉමා පට්ඨපදාසංඛාරා වරියා සංඛිංචෙපතො
පුග්ගලවසෙන ද්වෙති දස්සෙතුං “ඉමා ද්වෙ වරියා”තිආදිමාහ. තත්ථ යා වරියා
භාවෙනබ්බකුසලාදිභෙදෙන වා අත්ථකොසල්ලාදිභෙදෙන වා අභික්කමාදීසු
සතිසම්පජඤ්ඤාභෙදෙන වා නිද්දිට්ඨා, ඉමා වරියා ද්වෙති භගවතා අනුඤ්ඤාතා
අනුජානනවසෙන දෙසිතා, විසුද්ධානං අරහත්තානං එකා වරියා, විසුජ්ඣන්තානං
සෙක්ඛානං එකා වරියාති පුග්ගලවසෙන ද්වෙති දිට්ඨබ්බා.

“අසෙක්ඛොයෙව කස්මා ‘සතො අභික්කමති’තිආදිනා වුවචති ටොමීයති,
කල්‍යාණපුපුජ්ජනොපි ‘සතො අභික්කමති’තිආදිනා වුවචති ටොමීයති”ති
චත්තබ්බත්තා “කතකිච්චානි හි”තිආදි වුත්තං. අරහතො ඉන්ද්‍රියානි කතකිච්චානි,
ඉන්ද්‍රියානං කතකිච්චත්තා යං පුච්ඡං පුච්ඡිතබ්බං, තං සබ්බං චතුබ්බිධං දුක්ඛස්ස
පරිඤ්ඤාහිසමයෙන බොජ්ඣන්තබ්බං...පෙ.... නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාහිසමයෙන
බොජ්ඣන්තබ්බං භවෙ. චතුබ්බිධං ඉදං බොජ්ඣං බොජ්ඣන්තබ්බං යො අසෙක්ඛො
සතිවෙපුල්ලජ්ජත්තත්තා එවං පරිඤ්ඤාහිසමයාදිනා ජානාති, අයං අසෙක්ඛො
නිජ්ජරියායෙන “රාගස්ස ඛයාය, දොසස්ස ඛයාය, මොහස්ස ඛයාය සතො
අභික්කමති, සතො පටික්කමති”ති වුවචති ටොමීයති. සෙක්ඛොපි යථාචුත්තං
බොජ්ඣං බොජ්ඣන්තබ්බං අත්තතො පරිඤ්ඤාහිසමයාදිනා ජානාති, තස්මා
“සතො...පෙ.... මොහස්සා”ති වුවචති ටොමීයතීති වෙදිතබ්බො. තෙන වුත්තං
“කෙ විසුජ්ඣන්තා? සෙක්ඛා”ති.

“කස්මා සෙක්ඛාසෙක්ඛානං සතිසම්පජඤ්ඤාන අභික්කමනාදිභාවො,
රාගාදීනඤ්ච ඛයභාවො සද්දහිතබ්බො”ති චත්තබ්බත්තා වුත්තං “තෙනාහ භගවා
සතො හික්ඛු පරිබ්බපෙ”ති. “භගවතො සබ්බං කායකම්මං
ඤාණපුබ්බධගම’න්තිආදිනා (නෙත්ති. 15) මනාපිකෙසු කාමෙසු
නාහිගිජ්ඣනභාවො, අමනාපිකෙසු කාමෙසු මනසා අනාවලභාවො, සබ්බධම්මෙසු
කුසලභාවො, සතිසම්පජඤ්ඤාන සමන්තාගතස්ස පරිබ්බජනභාවො ආචරියෙන
නිද්දිට්ඨො, සො නාහිගිජ්ඣනභාවාදිකො කස්මා අම්භෙහි සද්දහිතබ්බො”ති
පුච්ඡිතබ්බත්තා වුත්තං “තෙනාහ කාමෙසු...පෙ.... පරිබ්බපෙ”ති. ඉමිස්සා
ගාථායපි පුච්ඡාචිස්සජ්ජනවිවයො පුබ්බෙ එකාධිට්ඨානාදිධම්මාධිට්ඨානාදිවසෙන
වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

විවයභාරවිහඩ්ගෙ අජිතසුත්තං නීහරිත්වා පුච්ඡාචිස්සජ්ජනවිවයො ආචරියෙන
විහත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමො සුත්තන්තරෙසු
පුච්ඡාචිස්සජ්ජනවිවයො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා අජිතසුත්තෙ
පුච්ඡාචිස්සජ්ජනවිවයනායානුසාරෙන සුත්තන්තරෙසුපි පුච්ඡාචිස්සජ්ජනානි

නීහරිත්වා ප්‍රච්ඡාදිවයවිස්සජ්ජනවිවයා යොජෙතබ්බොති දස්සෙතුං “එවං පුච්ඡිතබ්බං, එවං විස්සජ්ජිතබ්බං”න්ති වුත්තං. අට්ඨකථායං පන –

එත්තාවතා ව මහාථෙරො විවයහාරං විහජන්තො අජිතසුත්තවසෙන
ප්‍රච්ඡාදිවයං, විස්සජ්ජනවිවයඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි සුත්තන්තරෙසුපි
ප්‍රච්ඡාදිවිස්සජ්ජනවිවයානං නයං දස්සෙත්තො එවං පුච්ඡිතබ්බං, එවං
විස්සජ්ජිතබ්බං”න්ති ආහා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 17) –

වුත්තං. තත්ථ එවන්ති අජිතසුත්තෙ (සු. නි. 1038 ආදයො; වුළුනි. වත්ථුගාථා 57, අජිතමාණවප්‍රච්ඡානිද්දෙස 1 ආදයො) වුත්තප්‍රච්ඡාදිවයානුසාරෙන ප්‍රච්ඡාදවසෙන පවත්තසුත්තං නීහරිත්වා ප්‍රච්ඡාදිවයො විහජෙතබ්බො, එවං අජිතසුත්තෙ (සු. නි. 1038 ආදයො; වුළුනි. වත්ථුගාථා 57 ආදයො, අජිතමාණවප්‍රච්ඡානිද්දෙස 1 ආදයො) වුත්තවිස්සජ්ජනවිවයානුසාරෙන සුත්තන්තරෙසුපි විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තසුත්තං නීහරිත්වා විස්සජ්ජනවිවයො විහජෙතබ්බො.

ප්‍රච්ඡාදිවිස්සජ්ජනවිවයා ආවරියෙන විහත්තා, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො සුත්තඅනුගීතිවිවයො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තො “සුත්තස්ස ව අනුගීති”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සුත්තස්සාති නීහරිතසුත්තස්ස. අනුගීතීති සුත්තන්තරදෙසනාසඬාතො අනුගීති. අත්ථතො ව බ්‍යඤ්ජනතො ව සමානෙතබ්බොති තස්සා අනුගීතියා අත්ථතො, බියඤ්ජනතො ව සංවණ්ණෙතබ්බසුත්තෙන සමානා සදිසි කාතබ්බො, තස්මිං වා සංවණ්ණියමානසුත්තෙ අනුගීති සුත්තත්ථතො, බ්‍යඤ්ජනතො ව සමානෙතබ්බො. “අත්ථතො අසමානෙ කො නාම දොසො ආපජ්ජෙය්‍යා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තො අත්ථාපගතං හි බ්‍යඤ්ජනං සම්ඵජ්ජලාපං භවතී”ති වුත්තං. “අත්ථතො අසමානෙ දොසො වුත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, බ්‍යඤ්ජනතො අසමානෙ පන කො නාම දොසො ආපජ්ජති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තො “දුන්නික්ඛිත්තස්ස පදබ්‍යඤ්ජනස්ස අත්ථොපි දුන්නයො භවතී”ති වුත්තං. තස්මා සදොසත්තො අනුගීතියා වා සුත්තෙන අත්ථබ්‍යඤ්ජනුපෙතං සඬගායිතබ්බං.

අනුගීතිවිවයො ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො සුත්තස්ස විවයො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තො සුත්තඤ්චා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සුත්තඤ්චාති නිද්ධාරිතසුත්තඤ්ච. “ඉදං නිද්ධාරිතසුත්තං නාම භගවතා වුත්තං ආභච්චවචනං කිං, උදාහු සඬගායන්තෙහි වුත්තං අනුසන්ධිවචනං කි”න්ති පවිච්ඡිතබ්බං, “ඉදං නිද්ධාරිතසුත්තං නීතත්ථං කිං, උදාහු නෙය්‍යත්ථං කි”න්ති පවිච්ඡිතබ්බං, “ඉදං නිද්ධාරිතසුත්තං සංකිලෙසභාගියං කිං, උදාහු වාසනාභාගියං කි”න්ති පවිච්ඡිතබ්බං, “ඉදං නිද්ධාරිතසුත්තං නිබ්බේධභාගියං කිං, උදාහු අසෙක්ඛභාගියං කි”න්ති පවිච්ඡිතබ්බං. එවං පවිච්ඡිත්වා යදි ආභච්චවචනං භවෙ, එවං සති “ආභච්චවචන”න්ති නිද්ධාරෙත්වා ගහෙතබ්බං. යදි අසෙක්ඛසුත්තං භවෙ, එවං සති “අසෙක්ඛසුත්ත”න්ති නිද්ධාරෙත්වා ගහෙතබ්බං, ඤාතන්ති අත්ථො.

“සුත්තං පවිච්ඡින්නවා සුත්තස්ස අත්ථභූතානි සබ්බානි සච්චානි නිද්ධාරණවා කත්ථ පදෙසෙ පස්සිතබ්බානී” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා පුච්ඡං යට්ඨෙත්වා ඉමස්මිං පදෙසෙ පස්සිතබ්බානීති දස්සෙතුං “කුභිං ඉමස්ස සුත්තස්ස සබ්බානි...පෙ.... පරියොසානෙ” ති චුත්තං. තත්ථ ඉමස්ස සුත්තස්සානි යං සුත්තං විචින්නං නිද්ධාරිතං, ඉමස්ස සුත්තස්ස චතුසච්චිනිමුත්තස්ස සුත්තත්ථස්ස අභාවතො සබ්බානි සච්චානි තස්සෙව සුත්තස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානෙ පස්සිතබ්බානීති අත්ථො.

යථාචුත්තං සුත්තවිවයං නිගමෙත්තො “ඵවං සුත්තං පවිච්චෙතබ්බ” න්ති ආහ. “න යථාචුත්තපුච්ඡාදීනං පවිච්චෙතබ්බභාවො අමිහෙහි ජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බො” ති චත්තබ්බභාවතො “තෙනාහ...පෙ.... අනුගීති” ති චුත්තං. තත්ථ තෙන යථාචුත්තපුච්ඡාදීනං විච්චෙතබ්බභාවෙන ආයස්මා මහාකච්චානො “යං පුච්ඡිතඤ්ච...පෙ.... අනුගීති” ති ආදිකං යං චචනං ආහ, තෙන චචනෙන විච්චෙතබ්බභාවො තුමිහෙහි ජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බොවාති චුත්තං හොති.

“යථාචුත්තජපකාරො ච විචයො භාරො පරිපුණ්ණො කිං, උදාහු අඤ්ඤාපි නිද්ධාරණවා යොජෙතබ්බො අත්ථි කි” න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “නියුත්තො විචයො භාරො” ති චුත්තං. තත්ථ පුච්ඡාච්චයවිස්සජ්ජනවිචයපුබ්බාපරවිචයඅනුගීතිවිචයසුත්තවිචයා සරූපතො විහත්තා, තෙහි අවසෙසො අස්සාදාදිවිචයොපි යථාරහං නිද්ධාරණවා යුත්තො යුඤ්ඡිතබ්බොති අධිජ්ජායො.

ඉති විචයභාරවිහඬගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙතබ්බොති.

3. යුත්තිභාරවිහඬගවිභාවනා

18. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන විචයභාරවිහඬගෙන පදපඤ්ඤාදයො විචිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො විචයභාරවිහඬගො පරිපුණ්ණො, “කතමො යුත්තිභාරවිහඬගො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො යුත්තිභාරො” ති ආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථානි තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු භාරෙසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො යුත්තිභාරො යුත්තිභාරවිහඬගොති පුච්ඡි. “සබ්බෙසං භාරාන” න්ති ආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි වූච්චමානො “අයං යුත්තිභාරො” ති ආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො යුත්තිභාරවිහඬගො නාමාති විඤ්ඤෙය්‍යා. තෙන චුත්තං “තත්ථ කතමො යුත්තිභාරොති ආදි යුත්තිභාරවිහඬගො” ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 18). අයං යුත්තිභාරො කිං නාම සුත්තත්ථං යුත්තායුත්තිවසෙන යොජ්ජති යුඤ්ඡිතබ්බං සුත්තත්ථං පුච්ඡති. සුත්තත්ථො පන දුට්ඨො අතථාකාරෙන ගස්භමානො, තථාකාරෙන ගස්භමානො අත්ථොති. තත්ථ

අතථාකාරෙන ගස්හමානොව අත්ථො යාථාවතො යුත්තිනිද්ධාරණෙන යොජෙනබ්බො, ඉතරො පන භූතකථනමත්තෙන යොජෙනබ්බො. යස්මා පනායං යුත්තිගවෙසනා නාම සංවණ්ණනා මහාපදෙසෙහි විනා න සම්භවති, තස්මා යුත්තිභාරං විහජන්තො තස්ස යුත්තිභාරස්ස ලක්ඛණං පයමං උපදිසිතුං “චත්තාරො මහාපදෙසා”තිආදිමාහ. තත්ථ මහාපදෙසාති මහත්තෙ බුද්ධාදයො අපදිසිත්වා චුත්තාති කාරණාති, මහත්තාති වා ධම්මස්ස අපදෙසාති පතිට්ඨානාති. අපදිසියතෙති අපදෙසො, බුද්ධො අපදෙසො එතස්ස කාරණස්සාති බුද්ධාපදෙසො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො නෙතබ්බො. “බුද්ධස්ස සම්මුඛා එතං සුත්තං මයා සුත්ත”න්ති චත්වා ආහතස්ස ගන්ථස්ස සුත්තවිනයෙහි සංසන්දනං ධම්මො, අසංසන්දනං අධම්මොති විනිච්ඡයකාරණං මහාපදෙසාති අධිප්පායො. “බුද්ධස්ස සම්මුඛා මයා ආහතං, සඬ්ඝස්ස සම්මුඛා මයා ආහතං, සම්බහුලත්ථෙරානං සම්මුඛා මයා ආහතං, එකත්ථෙරස්ස සම්මුඛා මයා ආහත”න්ති චත්වා ආහතස්ස ගන්ථස්ස යාති ඛ්‍යාඤ්ජනපදඅත්ථපදාති සන්ති, තාති පදඛ්‍යාඤ්ජනාති භගවතා දෙසිතෙ සුත්තෙ ඔතරයිතබ්බාති අනුප්පවෙසිතාති, විනයෙ රාගාදිවිනයෙ සන්දස්සයිතබ්බාති සංසන්දෙනබ්බාති. ධම්මතායං උපනික්ඛිපිතබ්බාති පක්ඛිපිතබ්බාති. යදි සුත්තත්ථෙත, විනයත්ථෙත, ධම්මතාය ව අවිරුද්ධාති භොන්ති, එවං සති තව ආහතපදඛ්‍යාඤ්ජනාති යුත්තාතීති විනිච්ඡයන්තෙහි චත්වා ගහෙනබ්බාතීති අධිප්පායො.

සුත්තවිනයධම්මතාසු ඔතරයිතබ්බාති සන්දස්සයිතබ්බාති උපනික්ඛිපිතබ්බාතීති ආවරියෙන චුත්තාති, “කත්ථ සුත්තෙ, කත්ථ විනයෙ, කත්ථ ධම්මතාය”න්ති චත්තබ්බත්තා “කතමස්මිං සුත්තෙ”තිආදි චුත්තං. තත්ථ චතුසු අරියසච්චෙසුති චතුත්තං අරියසච්චානං දස්සනකෙසු සුත්තෙසු. රාගො විනස්සති වූපසමති එතෙන අසුභාදිනාති රාගවිනයං, කිං තං? අසුභාදිනිමිත්තං, තං අස්ස අත්ථිති රාගවිනයො, කො සො? අසුභාදිනිමිත්තදස්සනකො සුත්තන්තවිසෙසො. එස නයො දොසවිනයොතිආදීසුපි. පටිච්චසමුප්පාදො නාම සස්සතදිට්ඨිඋච්ඡෙදදිට්ඨිං විච්ඡෙත්වා එකත්තනායාදිනං දීපනෙන අවිජ්ජාදිසඬ්ඛාරාදිසභාවධම්මානං පච්චයපච්චයුප්පත්තභාවදීපකොති චුත්තං “කතමිස්සං ධම්මතායං උපනික්ඛිපිතබ්බාති? පටිච්චසමුප්පාදෙ”ති.

“සුත්තාදිසු අවතරන්තෙ සන්දිස්සන්තෙ අවිලොමෙත්තෙ කිං න ජනෙති”ති චත්තබ්බත්තො “චතුසු”තිආදි චුත්තං. තත්ථ “බුද්ධාදිනං සම්මුඛා මයා ආහත”න්ති චත්වා ආහතගන්ථො චතුසු අරියසච්චෙසු යදි අවතරති, එවං සති ආහතගන්ථො ආසවෙ න ජනෙති. රාගාදිකිලෙසවිනයෙ යදි සන්දිස්සති, එවං සති ආහතගන්ථො ආසවෙ න ජනෙති. ධම්මතඤ්ච යදි න විලොමෙති, එවං සති ආහතගන්ථො ආසවෙ න ජනෙතීති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

“කිමත්ථං යුත්තිභාරවිහඬිගෙ චත්තාරො මහාපදෙසා ආහතා”ති චත්තබ්බත්තා “චතුහි මහාපදෙසෙහි”තිආදිමාහ. තත්ථ ආහතගන්ථෙ යං යං අත්ථජානං, යං යං ධම්මජානං වා චතුහි මහාපදෙසෙහි යුජ්ජති, තං තං අත්ථජානං වා තං තං ධම්මජානං.

වා සංවණ්ණෙනබ්බසුත්තෙ ගහෙනබ්බං. යෙන යෙන කාරණෙන ච චතුහි මහාපදෙසෙහි යුජ්ජති, තං තං කාරණං සංවණ්ණනාවසෙන සංවණ්ණෙනබ්බසුත්තෙ ගහෙනබ්බං. යථා යථා පකාරෙන චතුහි මහාපදෙසෙහි යුජ්ජති, සො සො පකාරො සංවණ්ණනාවසෙන සංවණ්ණෙනබ්බසුත්තෙ ගහෙනබ්බො. එවං ගාහණත්ථං චත්තාරො මහාපදෙසා ආහතාති අත්ථො.

19. චතුහි මහාපදෙසෙහි යුත්තං අවිරුද්ධං තං තං අත්ථජාතං ගහෙනබ්බත්ති ආචරියෙන වුත්තං, “කත්ථ කෙන යුත්තිනිද්ධාරණං කාතබ්බ”න්ති චත්තබ්බත්තා “පඤ්භං පුච්ඡිතෙනා”තිආදි වුත්තං. පඤ්භෙ පඤ්භං පුච්ඡිතෙන පුග්ගලෙන යුත්තිනිද්ධාරණං කාතබ්බත්ති. තත්ථ පඤ්භන්ති පඤ්භිතබ්බං සභාවධම්මං. පුච්ඡිතෙනාති විස්සජ්ජෙනුං සමත්ථෙන පණ්ඩිතපුග්ගලෙන. පඤ්භෙහි පුච්ඡාවසෙන පචත්තපායෙ. පදානි කති කිත්තකානි හොන්ති පදසො පය්මං පරියොගාහිතබ්බං යුත්තිහාරෙන විචෙනබ්බං විමංසිතබ්බං. “කථං විචෙනබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යදි සබ්බානී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සබ්බානි පදානීති පුච්ඡිතපායෙ නිරවසෙසානි පදානි එකං සමානං අත්ථං යදි අභිවදන්ති, එවං සති අත්ථවසෙන එකො පඤ්භො. එස නයො සෙසෙසුපි. තෙන වුත්තං “තදත්ථස්සෙකස්ස ඤාතුං ඉච්ඡිතත්තා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 19).

එකන්ති අත්ථවසෙන එකවිධං පඤ්භං. උපපරික්ඛමානෙන පුග්ගලෙන අඤ්ඤාතබ්බං දළ්භං ජානිතබ්බං. “කො ආජානනාකාරො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ආජානනාකාරං දස්සෙන්නො “කිං ඉමෙ ධම්මා”තිආදිමාහ. තත්ථ “යෙ හි පරියත්තිධම්මා සංවණ්ණෙනබ්බා, ඉමෙ පරියත්තිධම්මා නානත්ථා හොන්ති කිං, නානාඛ්‍යඤ්ජනා හොන්ති කිං, උදාහු ඉමෙසං පරියත්තිධම්මානං එකො අත්ථො හොති, ඛ්‍යඤ්ජනමෙව නානං හොති කි”න්ති යුත්තිනො විචෙත්වා අඤ්ඤාතබ්බත්ති යොජනා. “යථාවුත්තො පඤ්භො කිං භවෙ”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා යථාවුත්තං පඤ්භං එකදෙසං දස්සෙනුං “යථා කිං භවෙ”ති පුච්ඡිත්වා “යථා සා”තිආදිමාහ.

තස්සං පුච්ඡාගාථායං – වොරසාතකෙන මනුස්සෙන වොරො අබ්භාහතො විය කෙන ධම්මෙන සත්තලොකො සදා අබ්භාහතො, මාලුවලතාය අත්තනො නිස්සිතරුක්ඛො පරිවාරිතො අජ්ඣොත්ථට්ඨො විය කෙන ධම්මෙන සත්තලොකො සදා පරිවාරිතො අජ්ඣොත්ථට්ඨො, විසජ්ජිතබුරුප්පෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණො අනුපවිට්ඨො විය කෙන සල්ලෙන සත්තලොකො සදා ඔතිණ්ණො අනුපවිට්ඨො, කිස්ස කෙන කාරණෙන සත්තලොකො සදා ධූපායිතො සන්තාපිතොති යොජනා.

“ඉමාය පුච්ඡාගාථාය කිත්තකානි පදානී”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමානී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ පුච්ඡිතානීති පුච්ඡිතත්ථානි පදානි චත්තාරි හොන්ති. “කිත්තකා පඤ්භා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තෙ තයො පඤ්භා”ති වුත්තං.

භගවා දෙවතාය හි යස්මා විස්සජ්ජෙති, ඉති තස්මා විස්සජ්ජනතො “තයොපඤ්භා”ති විඤ්ඤායති. “කතමා විස්සජ්ජනගාථා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

“මව්වුනාබිභාහතො ලොකො, ජරාය පරිවාරිතො;
තණ්භාසල්ලෙන ඔතිණ්ණො, ඉච්ඡාධූපායිතො සදා”ති. —

වුත්තං. තස්සං විස්සජ්ජනගාථායං — වොරසාතකෙන මනුස්සෙන වොරො
අබ්භාහතො විය මව්වුනා සත්තලොකො සදා අබ්භාහතො, මාලුවලතාය අත්තනො
නිස්සිතරුක්කො පරිවාරිතො අජ්ඣොත්ථටො විය ජරාය සත්තලොකො සදා
පරිවාරිතො අජ්ඣොත්ථටො, විසජ්ජිතබුරුප්පෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණො
අනුපව්ඨයො විය තණ්භාසල්ලෙන සත්තලොකො සදා ඔතිණ්ණො අනුපව්ඨයො,
ඉච්ඡාය සත්තලොකො සදා ධූපායිතො සන්තාපිතොති යොජනා.

20. “කතමං මව්වු, කතමා ජරා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ ජරා”තිආදි වුත්තං.
තත්ථ තත්ථාති තිස්සං විස්සජ්ජනගාථායං. දුතියපදෙ වුත්තා ජරා ච පඨමපදෙ වුත්තං
මරණඤ්ච ඉමානි ද්වෙ සඬබ්බස්ස ඛන්ධපඤ්චකස්ස සඬබ්බලක්ඛණානි භොන්ති,
සඬබ්බං ඛන්ධපඤ්චකං මුඤ්චිත්වා විසුං න උපලබ්භතීති අත්ථො.
“සඬබ්බලක්ඛණානං ජරාමරණානං කථං භෙදො ජානිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා
“ජරායං ධීතස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ජරායං ධීතස්ස අඤ්ඤාථත්තන්ති ධීතස්ස
ඛන්ධප්පඛන්ධස්ස යං අඤ්ඤාථත්තං, අයං පාකට්ඨරා නාම, න ඛණ්ට්ඨිතිජරා.
මරණං වයොති සම්මුතිමරණං චුතියෙව භොති, න ඛණ්කමරණං, න
සමුච්ඡෙදමරණං. තෙන වුත්තං “උප්පාදො පඤ්ඤායති, වයො පඤ්ඤායති, ධීතස්ස
අඤ්ඤාථත්තං පඤ්ඤායති”ති (සං. නි. 3.38; අ. නි. 3.47; කථා. 214).

යදි ධීතස්සෙව මරණං සියා, එවං සති ජරාමරණානං නානත්තං යුත්තං න සියා,
අයුත්තෙ සති “තෙ තයො පඤ්ඤා”ති වචනම්පි අයුත්තමෙවාති වත්තබ්බතො
“තත්ථ ජරාය වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තිස්සං විස්සජ්ජනගාථායං වුත්තාය
ජරාය ච වුත්තස්ස මරණස්ස ච අත්ථතො නානත්තං යුත්තං.

“කෙන කාරණෙන යුත්තං, කථං කාරණෙන නානත්තං සම්පට්ඨිතබ්බං”න්ති
වත්තබ්බත්තා “ගබ්භගතාපි හි මීයන්ති”ති වුත්තං. ජරං අප්පත්තා ගබ්භගතාපි
සත්තා හි යස්මා මීයන්ති, තස්මා නානත්තං සම්පට්ඨිතබ්බං. “ගබ්භගතාපි
ජරප්පත්තා භවෙය්‍යු”න්ති වත්තබ්බත්තා “න ච තෙ ජිණ්ණා භවන්ති”ති වුත්තං.
ජරප්පත්තාපි අජිණ්ණත්තා ජිණ්ණජරං අප්පත්තාව මීයන්ති, එවං ඉධාධිප්පෙනස්ස
ජිණ්ණජරාවිරහිතස්ස මරණස්ස සම්භවතො අඤ්ඤා ජරා, අඤ්ඤං මරණන්ති
ඤාතබ්බන්ති වුත්තං භොති. “න ගබ්භගතානංයෙව ජිණ්ණජරං අප්පත්තං මරණං
අත්ථි, අඤ්ඤෙසම්පි අත්ථි”ති වත්තබ්බභාවතො “අත්ථි ච දෙවානං මරණං”න්ති
වුත්තං. “දෙවාපි විරකාලසම්භවතො ජරං පත්තා භවෙය්‍යු”න්ති වත්තබ්බත්තා “න
ච තෙසං සරීරානි ජීරන්ති”ති වුත්තං. “ජරාමරණානං නානත්තෙ කාරණං
එත්තකමෙවා”ති වත්තබ්බත්තා අඤ්ඤම්පි අත්ථිති දස්සෙතුං. “සක්කතෙ වා”තිආදි
වුත්තං. තත්ථ ජිණ්ණජරාය පටිකම්මං කාතුං සක්කතෙව, මරණස්ස පන
පටිකම්මස්ස කාතුං න සක්කතෙව, ඉමිනාපි කාරණෙන ජරාමරණානං නානත්තං
සම්පට්ඨිතබ්බමෙවාති අත්ථො. “න සක්කතෙ මරණස්ස පටිකම්මං කාතු”න්ති

කස්මා වුත්තං, නනු ඉද්ධිපාදභාවනාය වසීභාවෙ සති සක්කා මරණස්සාපි පටිකම්මං කාතුන්ති වොදනං මනසි කත්වා “අඤ්ඤාත්‍රව ඉද්ධිමත්තානං ඉද්ධිවිසයා”ති වුත්තං.

ජරාමරණානං අඤ්ඤාමඤ්ඤං නානාභාවො ආවරියෙන දස්සිතො, අම්මෙහි ව ඤාතො, “කථං පන තණ්හාය ජරාමරණෙහි නානාභාවො”ති වත්තබ්බතො තෙහි තණ්හාය නානත්තං දස්සෙතුං “යං පනාහා”තිආදි වුත්තං. තණ්හාය අවිජ්ජමානායපි ජීරන්තාපි මියන්තාපි විතරාගා යස්මා දිස්සන්ති, තස්මා තණ්හාය ජරාමරණෙහි නානාභාවො සම්පට්ඨිතබ්බො.

“තණ්හාය ජීරණහිජ්ජනලක්ඛණං අත්ථිති තෙහි තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ කො නාම දොසො සියා”ති වත්තබ්බතො දොසං දස්සෙතුං “යදි වා”තිආදි වුත්තං. ජරාමරණං යථා යෙන ජීරණහිජ්ජනලක්ඛණෙන පාකටං, එවං ජීරණහිජ්ජනලක්ඛණෙන තණ්හාපි පාකටා. යදි ව සියා; එවං සන්තෙ යොබ්බනට්ඨාපි සබ්බෙ මාණවා විගතතණ්හා සියුං, න ව විගතතණ්හා, තස්මා නානාභාවො සම්පට්ඨිතබ්බො. තතො අඤ්ඤොපි දොසො ආපජ්ජෙය්‍යාති දස්සෙතුං “යථා ව තණ්හා දුක්ඛස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ජරාමරණානං තණ්හාය අනඤ්ඤත්තෙ සති තණ්හාය භවතණ්හාය දුක්ඛසමුදයො හොති, එවං ජරාමරණමපි දුක්ඛසමුදයො සියා. යස්මා න ජරාමරණං දුක්ඛසමුදයො, තස්මා ජරාමරණෙහි තණ්හාය නානත්තං වෙදිතබ්බං.

තෙහි තාය අනඤ්ඤත්තෙ සති එවම්පි දොසො ආපජ්ජෙය්‍යාති දස්සෙතුං “යථා ව තණ්හා මග්ගවජ්ඣා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙහි තාය අනඤ්ඤත්තෙ සති යථා තණ්හා මග්ගවජ්ඣා හොති, එවං ජරාමරණමපි මග්ගවජ්ඣා සියා. යථා ජරාමරණං මග්ගවජ්ඣා න හොති, එවං තණ්හාපි මග්ගවජ්ඣා න සියා, තථා ව න හොති පහාතබ්බාපහාතබ්බභාවතො, තස්මාපි ජරාමරණෙහි තණ්හාය නානත්තං වෙදිතබ්බං.

“යදි වාතිආදිනා වුත්තාය යුත්තියා උපපත්තියා එව ජරාමරණෙහි තණ්හාය අඤ්ඤත්තං ගවෙසිතබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා අඤ්ඤෙහිපි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බන්ති දස්සෙතුං “ඉමාය යුත්තියා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉමාය යුත්තියාති යා යුත්ති “යදි වා”තිආදිනා වුත්තාය ඉමාය යුත්තියා උපපත්තියා. අඤ්ඤාමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤෙහි කාරණභූතෙහි උපපත්තිහි ජරාමරණෙහි තණ්හාය අඤ්ඤත්තං ගවෙසිතබ්බන්ති අත්ථො. “අඤ්ඤාමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බං”න්ති කස්මා වුත්තං, නනු යුත්තියා, අත්ථතො ව අඤ්ඤත්තං සන්දිස්සති වොදනං මනසි කත්වා “යදි ව සන්දිස්සති”තිආදිමාහ. තත්ථ යුත්තිසමාරුළුභං අත්ථතො ව මරණෙහි තණ්හාය ව අඤ්ඤත්තං යදි ව සන්දිස්සති, බ්‍යාඤ්ජනතොපි අඤ්ඤත්තං ගවෙසිතබ්බමෙවාති අත්ථො.

“කථං බ්‍යඤ්ජනතො අඤ්ඤත්තං ගවෙසිතබ්බං” න්ති වත්තබ්බත්තා
 “සල්ලොති වා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ “සල්ලො” ති වා “ධූපායන” න්ති වා ද්විභි
 බ්‍යඤ්ජනෙහි වුවිච්චමානානං ඉමෙසං ඉච්ඡාතණ්හාසඬ්ඛාතානං ධම්මානං අත්ථතො
 එකත්තං සමානත්තං යුජ්ජති, න අඤ්ඤත්තං. “සල්ලො” ති වා “ධූපායන” න්ති වා
 ද්විභි බ්‍යඤ්ජනෙහි අවුච්චමානානං ජරාමරණානං තණ්හාය එකත්තං න යුජ්ජති.
 තමෙවත්ථං විවරිතුං “න භී” තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉච්ඡාය ව තණ්හාය ව අත්ථතො
 අඤ්ඤත්තං න යුජ්ජති, එකත්තමෙව යුජ්ජතීති යොජනා. ඉච්ඡාය ව තණ්හාය ව
 ජීරණභිජ්ජනසම්භවතො ජරාමරණෙහි තණ්හාය එකත්තං සියා, “කස්මා
 අඤ්ඤත්තං යුත්ත” න්ති වත්තබ්බතො “තණ්හාය අධිජ්ජායෙ” තිආදි වුත්තං. තත්ථ
 තණ්හාය අධිජ්ජායෙ අපරිපූරමානෙ නවසු ආඝාතවත්ථුසු කොඬො ව උජ්ජජ්ජති,
 උපනාහො ව උජ්ජජ්ජති. ජරාමරණෙසු අපරිපූරමානෙසු නවසු ආඝාතවත්ථුසු
 කොඬො ව න උජ්ජජ්ජති, උපනාහො ව න උජ්ජජ්ජති. ඉති ඉමාය යුත්තියා ජරාය ව
 මරණස්ස ව තණ්හාය ව අත්ථතො අඤ්ඤත්තං යුජ්ජතියෙවාති දට්ඨබ්බං.

යදි ඉච්ඡා තණ්හාය අත්ථතො එකත්තං යුත්තං, එවං සති කස්මා භගවතා
 “මච්චනාබ්බාහතො ලොකො” තිආදිගාථායං “තණ්හාසල්ලෙන ඔතිණ්ණො,
 ඉච්ඡාධූපායිතො සදා” ති ද්විධා වුත්තාති වොදනං පරිහරන්තො “යං පනිදං
 භගවතා” තිආදිමාහ. තත්ථ “ඉච්ඡා” තිපි “තණ්හා” තිපි ද්විභි නාමෙහි යං පනිදං
 අභිලපිතං යං පනිදං අභිලපනං කතං, ඉදං අභිලපනං භගවතා බාහිරානං
 ඉච්ඡිතබ්බතසිතබ්බානං වත්ථුනං රූපාදිආරම්මණානං හෙදානං වසෙන “ඉච්ඡා” තිපි
 “තණ්හා” තිපි ද්විභි නාමෙහි අභිලපිතං අභිලපනවසෙන කතන්ති එකත්තං
 යුත්තමෙව, න නානත්තන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

“නාමවසෙන ද්විධා වුත්තානං ඉච්ඡාතණ්හාදීනං කෙන එකත්තං යුත්තන්ති
 සද්දහිතබ්බං” න්ති වත්තබ්බත්තා “සබ්බාහී” තිආදි වුත්තං. තත්ථ නානානාමවසෙන
 පහෙදා සබ්බා ඉච්ඡාදිකා තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා හී යස්මා
 යුත්තා, තස්මා නාමවසෙන හින්තානම්පි එකලක්ඛණෙන එකත්තං යුත්තන්ති
 සද්දහිතබ්බන්ති දට්ඨබ්බං. “කිම්ව යුත්ත” න්ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “යථා
 සබ්බො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ කට්ඨග්ගිආදිවසෙන අනෙකො සබ්බො අග්ගි
 උණ්හත්තලක්ඛණෙන එකලක්ඛණො යථා, එවං අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන
 එකලක්ඛණාති යොජනා. සබ්බස්ස අග්ගිනො උපාදානවසෙන අනෙකානි නාමානි
 සරූපතො දස්සෙතුං “අපිචා” තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො පාකටො. ආරම්මණවසෙන
 තණ්හා අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤෙහි නාමෙහි භගවතා අභිලපිතා, උපාදානවසෙන අග්ගි
 අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤෙහි නාමෙහි අභිලපිතොති යොජනා කාතබ්බා.

“විස්සජ්ජනගාථායං ආගතනාමෙහි එව තණ්හා අභිලපිතා” ති පුව්ඡිතබ්බත්තා
 අනෙකෙහි නාමෙහි අභිලපිතාති දස්සෙතුං “ඉච්ඡාඉතිපි” තිආදි වුත්තං. තත්ථ
 ඉච්ඡිතබ්බානි අත්ථානි රූපාදිනි ආරම්මණානි සත්තා ඉච්ඡන්ති එතායාති ඉච්ඡා.
 තසන්ති එතායාති තණ්හා. සල්ලති පටිසති විසජ්ජිතං සල්ලං වියාති සල්ලා,
 සන්තාපං ලාති ආදදාතීති වා සල්ලා, සන්තාපං ලාති පවත්තෙතීති වා සල්ලා.

ධූපායති සන්තාපෙනි පරිදහතිති ධූපායනා. සරති ආකඨිඨති අවහරති සීඝ්‍රසොතා සරිතා වියාති සරිතා, සරති සල්ලතිති වා සරිතා. විසරතිති විසත්තිකා. පීතිවසෙන සිනෙහතිති සිනෙහො. තාසු තාසු ගතීසු කිලමථං උප්පාදෙතිති කිලමථො. සන්තා රූපාදිආරම්මණානි මඤ්ඤන්ති එතායාති මඤ්ඤනා. භවං ඛන්ධතීති ඛන්ධො. ආසීයතෙ පත්ථීයතෙති ආසා. ආසීයති පත්ථෙතීති වා ආසා. පිපාසීයතෙති පිපාසා, ආරම්මණරසං පිපාසතීති වා පිපාසා. අභිනන්දීයතෙති අභිනන්දනා, අභිනන්දතීති වා අභිනන්දනා. විත්ථාරතො අට්ඨකථාවසෙන (නෙත්ති. අට්ඨ. 20) වෙදිතබ්බො.

“තණ්හාය ඉච්ඡාදිප්පකාරවසෙන ආලපිතභාවො කෙන සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “යථා ව වෙවචනෙ”තිආදි චුත්තං. වෙවචනභාරවිහඨගෙ “ආසා ව පීභා...පෙ.... වෙවචන”න්ති (නෙත්ති. 37) යා තණ්හා යථා යෙන පකාරෙන චුත්තා, තථා තෙන පකාරෙන චුත්තාය තණ්හාය ඉච්ඡාදිප්පකාරවසෙන ආලපිතභාවො සද්දහිතබ්බො. “වෙවචනවිහඨගෙ ආවරියෙන චුත්තොපි භගවතා අචුත්තෙ කෙන සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “යථාහ භගවා”තිආදි චුත්තං. යථා යෙන පකාරෙන භගවා “රූපෙ තිස්සා”තිආදිකං යං වචනමාහ, තථා තෙන පකාරෙන චුත්තෙන තෙන වචනෙන සද්දහිතබ්බො වාති. එවං යුජ්ජතීති එවං චුත්තනයෙන ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථතො එකත්තා, ජරාය ව මරණස්ස ව තණ්හාය ව අත්ථතො අඤ්ඤත්තා ව “තයො පඤ්භා”ති යං වචනං චුත්තං, තං වචනං යුජ්ජතීති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

21. “කෙනස්සුබ්බාහතො ලොකොතිආදිගාථාය තයො පඤ්භා චුත්තා”ති පඤ්භත්තයභාවෙ යුත්ති ආවරියෙන විහත්තා, අමහෙහි ව ඤාතා. “තතො අඤ්ඤෙහි පකාරෙහි යුත්ති කථං ඤාතබ්බා”ති වත්තබ්බභාවතො අඤ්ඤෙහි පකාරෙහිපි යුත්තිගවෙසනං දස්සෙත්තො “සබ්බො දුක්ඛුපචාරො”තිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බො දුක්ඛුපචාරො කාමතණ්හාසඨිකාරමූලකොති යුජ්ජති, සබ්බො නිබ්බිදුපචාරො කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකොති න යුජ්ජති. වචනත්ථතො පන දුක්ඛස්ස උපචාරො පවත්තීති දුක්ඛුපචාරො. කාමතණ්හාපච්චයා පවත්තො සඨිකාරො මූලං එතස්සාති කාමතණ්හාසඨිකාරමූලකො. නිබ්බිදාය උපචාරො පවත්තීති නිබ්බිදුපචාරො. කාමතණ්හාය පරික්ඛාරභූතො වත්ථුකාමො මූලං එතස්සාති කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකොති. තත්ථ අනභිරතිසඨිකාතා උක්කණ්ඨා නිබ්බිදා කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලිකා යුජ්ජති, ඤාණනිබ්බිදා කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලිකා න යුජ්ජති, තස්මා සබ්බො නිබ්බිදුපචාරො කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකොති න පන යුජ්ජතීති චුත්තං.

“පඤ්භත්තයභාවෙ වෙව දුක්ඛුපචාරනිබ්බිදුපචාරෙ ව යා යුත්ති ආවරියෙන විහත්තා, සාව යුත්ති සල්ලක්ඛෙතබ්බා කිං, උදාහු ඉමාය යුත්තියා අඤ්ඤාපි යුත්ති ගවෙසිතබ්බා කි”න්ති වත්තබ්බතො නයං දස්සෙතුං “ඉමායා”තිආදිමාහ. ඉදං චුත්තං හොති – පඤ්භත්තයභාවෙ වෙව දුක්ඛුපචාරනිබ්බිදුපචාරෙ ව යා යුත්ති මයා විහත්තා, ඉමාය යුත්තියා අනුසාරෙන අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි තෙසු තෙසු පාළිප්පදෙසෙසු යුත්තිපි ගවෙසිතබ්බාති.

“ඉදං නයදස්සනං සංඛිත්තං, න සක්කා විත්ථාරතො ගවෙසිතු” න්ති වත්තබ්බතො තං නයදස්සනං විත්ථාරතො විහජිත්වා දස්සෙතුං “යථා හි භගවා” තිආදි ආරද්ධං. අසුභස්ස ජිගුච්ඡතියභාවතො රාගුප්පාදො න යුත්තො, තස්මා රාගවර්තස්ස පුග්ගලස්ස අසුභදෙසනා රාගවිනයාය යුත්තා. මෙත්තාය දොසපට්ඨකත්තා දොසවර්තස්ස පුග්ගලස්ස මෙත්තාදෙසනා දොසවිනයාය යුත්තා. පට්ඨවසමුප්පාදස්ස පඤ්ඤාච්ඡයත්තා මොහවර්තස්ස පුග්ගලස්ස පට්ඨවසමුප්පාදදෙසනා මොහවිනයාය යුත්තා. “රාගවර්තස්සාපි මෙත්තාදිදෙසනා යුජ්ජෙය්‍ය සබ්බසත්තසාධාරණත්තා” ති වත්තබ්බත්තා “යදි හි භගවා” තිආදි චුත්තං. තිබ්බකිලෙසස්ස රාගවර්තස්ස අධිජ්ජෙනත්තා තාදිසස්ස පුග්ගලස්ස මෙත්තං වෙතොවිමුත්තිං යදි දෙසෙය්‍ය, එවං සති මෙත්තාවසෙනපි රාගුප්පජ්ජනතො දෙසනා න යුජ්ජති. සුඛං පට්ඨදං වා යදි දෙසෙය්‍ය, එවං සති රාගවර්තස්ස දුක්ඛාපට්ඨපදායුජ්ජනතො දෙසනා න යුජ්ජති. විපස්සනාපුබ්බධිගමං පහානං වා යදිපි දෙසෙය්‍ය, එවං සති රාගවර්තස්ස අසුභානුපස්සනං චජ්ජෙත්වා විපස්සනාපුබ්බධිගමස්ස පහානස්ස දුක්කරතො දෙසනා න යුජ්ජතීති යොජනා.

“භගවා රාගවර්තස්සා” තිආදිනා නිරවසෙසවසෙන යුත්ති න විහත්තා, නයදස්සනමෙවාති යො නයො දස්සිතො, තෙන නයෙන අඤ්ඤාපි ගවෙසිතබ්බාති දස්සෙතුං “එවං යං කිඤ්චි” තිආදි චුත්තං. රාගස්ස යං කිඤ්චි අනුලොමජ්ජහානං, දොසස්ස යං කිඤ්චි අනුලොමජ්ජහානං, මොහස්ස යං කිඤ්චි අනුලොමජ්ජහානං දෙසිතං, තං සබ්බං අනුලොමජ්ජහානං යත්තකා පාළිජ්ජදෙසා ඤාණස්ස භූමි, තත්තකෙසු විවයෙන භාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිභාරෙන යොජෙතබ්බන්ති යොජනා.

“රාගාදිජ්ජහානවසෙන යුත්ති ගවෙසිතබ්බා” ති වත්තබ්බභාවතො අඤ්ඤෙහිපි මෙත්තාදිබ්‍රහ්මවිහාරඵලසමාපත්තිනවානුපුබ්බසමාපත්තිවසිභාවෙහි විහජිත්වා යුත්තිගවෙසනං දස්සෙතුං “මෙත්තාවිහාරිස්සා” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ මෙත්තාවිහාරිස්ස මෙත්තාවිහාරලාභිතො සතො සංවිජ්ජමානස්ස පුග්ගලස්ස මෙත්තාය ඛ්‍යාපාදපට්ඨකත්තා ඛ්‍යාපාදො විත්තං පරියාදාය ධස්සතීති දෙසනා න යුජ්ජතීති ව, මෙත්තාවිහාරිස්ස සතො ඛ්‍යාපාදො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති දෙසනා යුජ්ජති. කරුණාවිහාරිස්ස කරුණාවිහාරලාභිතො සතො සංවිජ්ජමානස්ස පුග්ගලස්ස කරුණාය විභෙසාය පට්ඨකත්තා විභෙසා විත්තං පරියාදාය ධස්සතීති දෙසනා න යුජ්ජති, කරුණාවිහාරිස්ස සතො විභෙසා පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති දෙසනා යුජ්ජති. මුදිතාවිහාරිස්ස මුදිතාවිහාරලාභිතො සතො සංවිජ්ජමානස්ස පුග්ගලස්ස මුදිතාය අරතියා පට්ඨකත්තා අරති විත්තං පරියාදාය ධස්සතීති දෙසනා න යුජ්ජති, මුදිතාවිහාරිස්ස සතො අරති පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති දෙසනා යුජ්ජති. උපෙක්ඛාවිහාරිස්ස උපෙක්ඛාවිහාරලාභිතො සතො සංවිජ්ජමානස්ස පුග්ගලස්ස උපෙක්ඛාය රාගස්ස පට්ඨකත්තා රාගො විත්තං පරියාදාය ධස්සතීති දෙසනා න යුජ්ජති, උපෙක්ඛාවිහාරිස්ස සතො රාගො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති දෙසනා යුජ්ජති.

අනිමිත්තවිහාරිස්ස අනිච්චානුපස්සනාමුඛෙන

පටිලද්ධඵලසමාපත්තිවිහාරලාභිනො සතො සංවිජ්ජමානස්ස පුග්ගලස්ස
නිමිත්තානුසාරි තෙන තෙනෙව සඬ්ඛාරනිමිත්තානුසාරෙනෙව නිච්චාදීසු පභීනෙන
නිමිත්තෙන විඤ්ඤාණං පවත්තනීති දෙසනා න යුජ්ජති, අනිමිත්තානුපස්සනාය
නිච්චාදිවිපල්ලාසපටිපක්ඛත්තා අනිමිත්තවිහාරිස්ස සතො නිමිත්තං පහානං
අඛණ්ථං ගච්ඡතීති දෙසනා යුජ්ජති. “අස්මි”ති මඤ්ඤිතං ඛන්ධපඤ්චකං
අත්තවිගතං “අයං ඛන්ධපඤ්චකො අහං අස්මි”ති න සමනුපස්සාමි, අථ ව පන
අසමනුපස්සනෙ සතිපි “මෙ කිං අස්මි”ති “කථං අස්මි”ති විචිකිච්ඡා
කථංකථාසල්ලං චිත්තං පරියාදාය යස්සතීති දෙසනා න යුජ්ජති, විචිකිච්ඡාය
පහානෙකට්ඨභාවතො “අයං ඛන්ධපඤ්චකො අහං අස්මි”ති අසමනුපස්සන්තස්ස
විචිකිච්ඡා කථංකථාසල්ලං පහානං අඛණ්ථං ගච්ඡතීති දෙසනා යුජ්ජති.

“ඵලසමාපත්තිවසෙනෙව යුත්ති ගවෙසිතබ්බා කි”න්ති වත්තබ්බත්තා
ඤානසමාපත්තිවසෙනපි යුත්ති ගවෙසිතබ්බාති දස්සෙතුං “යථා වා පන පයමං
ඤාන”න්තිආදි ආරද්ධං. අථ වා “ඵලසමාපත්තිවිහාරිස්සෙව යුත්ති ගවෙසිතබ්බා
කි”න්ති වත්තබ්බත්තා ඤානසමාපත්තිවසෙනපි යුත්ති ගවෙසිතබ්බාති දස්සෙතුං
“යථා වා පන පයමං ඤාන”න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යථා පයමං ඤානං
සමාපන්නස්ස ඵලසමාපත්තිවිහාරිස්ස යුත්ති ගවෙසිතබ්බා, ඵච
ඤානසමාපත්තිවිහාරිස්සපි යුත්ති ගවෙසිතබ්බා. කථං? පයමං ඤානං සමාපන්නස්ස
පයමජ්ඣානසමඬ්ඛිතො සතො සංවිජ්ජමානස්ස පුග්ගලස්ස නිවරණවික්ඛම්භනතො
කාමරාගඛ්‍යාපාදා විසෙසාය දුතියජ්ඣානාය සංවත්තන්තීති දෙසනා න යුජ්ජති,
කාමරාගඛ්‍යාපාදා ඤානස්ස භානාය සංවත්තන්තීති දෙසනා යුජ්ජති. විතක්කසහගතා
සඤ්ඤාමනසිකාරා උපචාරධම්මෙන සහ දුතියජ්ඣානධම්මා ඤානස්ස භානාය
සංවත්තන්තීති දෙසනා න යුජ්ජති, විතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය
උපරිඤානත්ථාය සංවත්තන්තීති දෙසනා යුජ්ජති.

දුතියං ඤානං සමාපන්නස්ස සතො සංවිජ්ජමානස්ස පුග්ගලස්ස
විතක්කවිචාරසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා උපචාරධම්මෙන සහ
පයමජ්ඣානධම්මා විසෙසාය උපරිඤානත්ථාය සංවත්තන්තීති දෙසනා න යුජ්ජති,
විතක්කවිචාරසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා අවිතක්කඤානස්ස භානාය
සංවත්තන්තීති දෙසනා යුජ්ජති. උපෙක්ඛාසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා
උපචාරධම්මෙන සහ චතුත්ථජ්ඣානධම්මා ඤානස්ස භානාය සංවත්තන්තීති
දෙසනා න යුජ්ජති, උපෙක්ඛාසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය
උපරිඤානත්ථාය සංවත්තන්තීති දෙසනා යුජ්ජති. සෙසෙසුපි අත්ථානුරූපං යොජනා
කාතබ්බා. යථාචුත්තසමාපත්තිසු වසිභාවෙන පරිචිතං කල්ලතාපරිචිතං චිත්තං නාම.

ඵත්තකමෙව යුත්තිගවෙසනං න කාතබ්බං, නවවිධසුත්තන්තෙසු
යථාලද්ධයුත්තිගවෙසනමපි කාතබ්බන්ති දස්සෙතුං “ඵචං සබ්බෙ”තිආදි චුත්තං.
“සබ්බෙසං භාරානං යථාචුත්තභූමිගොචරානං විවයභාරෙන විචිතිත්වා
යුත්තිභාරෙන යොජෙතබ්බභාවො කෙන සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා

“තෙනාහා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙන යොජෙතබ්බහාවෙන ආයස්මා මහාකච්චානො “සබ්බෙස” න්තිආදිකං යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන සද්දහිතබ්බොති වුත්තං හොති.

ඉති යුත්තිහාරවිහඬගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටීකානුසාරෙන ගම්භීරත්වො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙතබ්බොති.

4. පදට්ඨානහාරවිහඬගවිභාවනා

22. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන යුත්තිහාරවිහඬගභූතෙන පඤ්ඤාචස්සජ්ජනාදීනං යුත්තායුත්තහාවො විහත්තො, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො යුත්තිහාරවිහඬගො පරිපුණ්ණො, “කතමො පදට්ඨානහාරවිහඬගො” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරො” තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාහාරාදීසු හාරෙසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො පදට්ඨානො හාරො පදට්ඨානහාරවිහඬගොති පුච්ඡති. “ධම්මං දෙසෙසි ජිනො” තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “අයං පදට්ඨානො හාරො” තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො පදට්ඨානහාරවිහඬගොති විඤ්ඤෙය්‍යා. තෙන වුත්තං – “තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරොතිආදි පදට්ඨානහාරවිහඬගො” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 22). “අයං ඉදානි වුච්චමානො විත්ථාරභූතො පදට්ඨානො හාරො පිටකත්තයෙ දෙසිතෙසු ධම්මෙසු කිං නාම ධම්මං දෙසයති සංවණ්ණෙති” ති පුච්ඡං යපෙත්වා “ඉදං ආසන්නකාරණං ඉමස්ස ආසන්නඵලස්ස පදට්ඨාන” න්ති නියමෙත්වා විහජිතුං. “අයං පදට්ඨානො” තිආදි වුත්තං. තස්සත්වො – සබ්බෙසු විඤ්ඤෙය්‍යාධම්මෙසු යාථාවතො අසම්පට්ඨෙධො ලක්ඛණං එතිස්සා අවිජ්ජායාති සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පට්ඨෙධලක්ඛණො, අවිජ්ජා, තස්සා අවිජ්ජාය අසුභෙ “සුභ” න්තිආදිවිපල්ලාසා පදට්ඨානං ආසන්නකාරණං. විපල්ලාසෙ සති අවිජ්ජා චත්තති උපරූපරි ජායති න භායති, තස්මා විපල්ලාසා අවිජ්ජාය පදට්ඨානං ආසන්නකාරණං භවන්ති. අවිජ්ජාය වට්ටමුලකත්තා තං ආදිං කත්වා පදට්ඨානං විහත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

තණ්හායපි වට්ටමුලකත්තා තදනන්තරං තණ්හාය පදට්ඨානං විහජිතුං. “අජ්ඣෙකාසානලක්ඛණො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ පියරූපං සාතරූපන්ති පියසභාවං සාතසභාවං චක්ඛාදිධම්මජාතං. පියනීයසාතනීයෙ චක්ඛාදිකෙ සති තණ්හා චත්තති උපරූපරි ජායති, තස්මා පියරූපං සාතරූපං තණ්හාය පදට්ඨානං ආසන්නකාරණං භවති.

අදින්තාදානෙ සති ලොහො වත්තති, තස්මා අදින්තාදානං ලොහස්ස පදට්ඨානං
භවති. අදින්තාදානඤ්ඤි එකචාරං උප්පන්නම්පි අනාදිනවදස්සනතො ලොහස්ස
ආසන්නකාරණං භවත්වෙව.

කෙසාදීසු අසුභෙසු පවත්තායපි සුභසඤ්ඤාය
නිලාදිවණ්ණදීඝාදිසණ්ඨානභසනාදිඛාදිප්පත්තග්ගහණලක්ඛණත්තා වක්ඛන්ත්‍රියාදීනං
අසංවරො සුභසඤ්ඤාය පදට්ඨානං භවති.

දුක්ඛදුක්ඛාදීසු පවත්තායපි සුඛසඤ්ඤාය සාසවච්ඡස්සපගමනලක්ඛණත්තා
රූපාදීසු අස්සාදො සුඛසඤ්ඤාය පදට්ඨානං.

රූපක්ඛන්ධාදීසු අනිවච්චෙසු පවත්තායපි නිව්චසඤ්ඤාය සඬ්ඛතලක්ඛණානං
ධම්මානං අසමනුපස්සනලක්ඛණත්තා රූපක්ඛන්ධාදීසු නිව්චග්ගහණං විඤ්ඤාණං
නිව්චසඤ්ඤාය පදට්ඨානං.

අනිව්චදුක්ඛානත්තසඬ්ඛාතෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තායපි අත්තසඤ්ඤාය
අනිව්චසඤ්ඤාදුක්ඛසඤ්ඤානං අසමනුපස්සනලක්ඛණත්තා අහංමමාදිවසෙන
පවත්තො නාමකායො අත්තසඤ්ඤාය පදට්ඨානං.

එවං අවිජ්ජාදීනං අකුසලපක්ඛානං ධම්මානං පදට්ඨානං දස්සෙත්වා ඉදානි
තප්පට්ඨපක්ඛානං විජ්ජාදීනං ධම්මානං පදට්ඨානං දස්සෙතුං
“සඬ්ඛධම්මසම්පට්ඨෙධලක්ඛණා”තිආදි වුත්තං. සඬ්ඛෙසු ඤෙය්‍යධම්මෙසු
පවත්තාය විජ්ජාය සඬ්ඛධම්මසම්පට්ඨෙධලක්ඛණත්තා සඬ්ඛං නෙය්‍යං විජ්ජාය
පදට්ඨානං.

සමථස්ස
චිත්තචික්ඛෙපසඬ්ඛාතඋද්ධච්චපට්ඨසංහරණසඬ්ඛාතචික්ඛම්භනලක්ඛණත්තා
පට්ඨාගනිමිත්තභූතා අසුභා සමථස්ස පදට්ඨානං. අසුභාය හි තණ්හාපට්ඨපක්ඛත්තා,
තණ්හාය ච අභාවෙ සමථො තිට්ඨතිති.

අදින්තාදානා වෙරමණිවසෙන පවත්තස්ස අලොහස්ස
ඉච්ඡාවචරපට්ඨසංහරණලක්ඛණත්තා අදින්තාදානා වෙරමණි අලොහස්ස පදට්ඨානං.

පාණාතිපාතා වෙරමණිවසෙන පවත්තස්ස අදොසස්ස අඛ්‍යාපජ්ජලක්ඛණත්තා
පාණාතිපාතා වෙරමණි අදොසස්ස පදට්ඨානං.

සම්මාපට්ඨපත්තිවසෙන පවත්තස්ස අමොහස්ස වත්ථුඅවිජ්ජපට්ඨපත්තිලක්ඛණත්තා
සම්මාපට්ඨපත්ති අමොහස්ස පදට්ඨානං.

නිබ්බදාවසෙන පවත්තාය අසුභසඤ්ඤාය විනිලකවිප්‍රබ්බකග්ගහණලක්ඛණත්තා
නිබ්බදා අසුභසඤ්ඤාය පදට්ඨානං. නිබ්බදාඤ්ඤාණෙන හි අනභිරති පවත්තති,
අනභිරතියා ච අසුභසඤ්ඤා යිතාති.

දුක්ඛවේදනාවසෙන පවත්තාය දුක්ඛසඤ්ඤාය
සාසවච්ඡස්සපරිජානනලක්ඛණත්තා වේදනා දුක්ඛසඤ්ඤාය පදට්ඨානං.

උප්පාදවයවසෙන පවත්තාය අනිච්චසඤ්ඤාය සඛ්ඛතලක්ඛණානං ධම්මානං
සමනුපස්සනලක්ඛණත්තා උප්පාදවයා අනිච්චසඤ්ඤාය පදට්ඨානං. උප්පාදවයඤ්ඤි
සමනුපස්සිත්වා අනිච්චසඤ්ඤා පවත්තා.

ධම්මමත්තසඤ්ඤාවසෙන පවත්තාය අනත්තසඤ්ඤාය
සබ්බධම්මඅභිනිවෙසලක්ඛණත්තා ධම්මසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤාය පදට්ඨානං.

කාමරාගස්ස රූපාදිපඤ්චකාමගුණාරම්මණත්තා පඤ්ච කාමගුණා කාමරාගස්ස
පදට්ඨානං.

රූපසඬ්ඛාතෙ කායෙ ආරබ්භ පවත්තස්ස රූපරාගස්ස චක්ඛාදිපඤ්චන්ද්‍රියානං
අනුසාරෙන පවත්තනතො පඤ්චන්ද්‍රියානි රූපානි රූපරාගස්ස පදට්ඨානං.

භවතිකන්තිවසෙන පවත්තස්ස භවරාගස්ස ජළායතනං පදට්ඨානං.
නිබ්බත්තභවානුපස්සිතාති ‘‘එදිසං අනිට්ඨං රූපං මා නිබ්බත්තතු, එදිසං ඉට්ඨං රූපං
නිබ්බත්තතු එදිසි දුක්ඛා වේදනා මා නිබ්බත්තතු, එදිසි සුඛා වේදනා නිබ්බත්තතු’’ති
එවමාදිනා පකාරෙන පවත්තා රූපාභිනන්දනා, සා පඤ්චන්තං උපාදානක්ඛන්ධානං
පදට්ඨානං.

කම්මස්සකතඤ්ඤාණස්ස පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණානුගතත්තා
පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණදස්සනං කම්මස්සකතඤ්ඤාණස්ස පදට්ඨානං.

ඔකප්පනං ලක්ඛණං යස්සා සද්ධායාති ඔකප්පනලක්ඛණා සද්ධා. අධිමුත්ති
පච්චුපට්ඨානං යස්සා සද්ධායාති අධිමුත්තිපච්චුපට්ඨානා ව සද්ධා. අනාවිලං
ලක්ඛණං යස්ස පසාදස්සාති අනාවිලලක්ඛණොති පසාදො. සම්පසිදනං
පච්චුපට්ඨානං යස්ස පසාදස්සාති සම්පසිදනපච්චුපට්ඨානො ව පසාදො. සො පන
පසාදො සද්ධාය එව අවත්ථාවිසෙසොති වෙදිතබ්බො. අවෙච්චපසාදො
අභිපත්ථියනලක්ඛණාය සද්ධාය පදට්ඨානං, ඔකප්පනලක්ඛණා සද්ධා
අනාවිලලක්ඛණස්ස පසාදස්ස පදට්ඨානං, චතුබ්බිධං සම්මප්පධානං චීරියං
ආරම්භලක්ඛණස්ස චීරියස්ස පදට්ඨානං, කායාදිසතිපට්ඨානං අපිලාපනලක්ඛණාය
සතියා පදට්ඨානං, කුමාසභිතස්ස සමාධිස්ස එකග්ගලක්ඛණත්තා
චිතක්කාදිකුමානාති සමාධිස්ස පදට්ඨානං, පඤ්ඤාය
කිච්චපජානනආරම්මණපජානනලක්ඛණත්තා සච්චාති පඤ්ඤාය පදට්ඨානං.

‘‘යෙසං අවිජ්ජාදිනං පදට්ඨානානි ආවරියෙන විහත්තාති, තෙ අවිජ්ජාදයො
කතමෙසං ධම්මානං පදට්ඨානානි’’ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තෙ අවිජ්ජාදයොපි ඉමෙසං
ධම්මානං පදට්ඨානානි දස්සෙතුං ‘‘අපරො නයො’’තිආදි වුත්තං. අවිජ්ජා
අස්සාදමනසිකාරලක්ඛණස්ස අයොනිසොමනසිකාරස්ස පදට්ඨානං. අවිජ්ජාය හි

ආදීනවච්ඡාදනතො අයොනියොමනසිකාරො ජාතොති. සච්චසම්මොහනලක්ඛණා අවිජ්ජා පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසංඛාරානං පදට්ඨානං,
 පුනඛභවවිරොහනලක්ඛණා තෙභුමකචෙනතා සංඛාරා විපාකවිඤ්ඤාණස්ස පදට්ඨානං, ඔපපච්චයිකසංඛාරානෙත උපපත්තිභවභාවෙන නිබ්බන්තිලක්ඛණං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පදට්ඨානං, නාමකායරූපකායසංඝාතලක්ඛණං නාමරූපං ඡළායතනස්ස පදට්ඨානං සහජාතාදිපච්චයභාවතො, චක්ඛාදීනං ඡන්තං ඉන්ද්‍රියානං පචත්තානං ලක්ඛණං ඡළායතනං ඡබ්බිධස්ස එස්සස්ස යථාක්කමං පදට්ඨානං නිස්සයාදිපච්චයභාවතො, චක්ඛුපසාදරූපාරම්මණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසන්තිපාතලක්ඛණො ඡබ්බිධො එස්සො, තං වෙදනාය තෙන ඡබ්බිධෙන එස්සෙන සහජාතාය ඡබ්බිධාය වෙදනාය යථාක්කමං පදට්ඨානං සහජාතාදිපච්චයභාවතො,
 ඉට්ඨානුභවනඅනිට්ඨානුභවනඉට්ඨානිට්ඨානුභවනලක්ඛණා තිව්ධා වෙදනා, තං තණ්හාය තාය තිව්ධාය වෙදනාය වසෙන පචත්තාය තණ්හාය පදට්ඨානං උපනිස්සයාදිපච්චයභාවතො, සපරසන්තානෙසු අජ්ඣේයානලක්ඛණා තණ්හා, තං උපාදානස්ස තාය තණ්හාය වසෙන පචත්තස්ස චතුබ්බිධස්ස උපාදානස්ස පදට්ඨානං උපනිස්සයාදිපච්චයභාවතො. “සො වෙදනායා”ති ව “සා තණ්හායා”ති ව “සා උපාදානස්සා”ති ව පාඨෙන භවිතබ්බං, ලිඛිගවිපල්ලාසනිද්දෙසො වා සියා.

යං උපාදානං ඔපපච්චයිකං උපපත්තික්ඛන්ධනිබ්බන්තකං, තං උපාදානං දුට්ඨස්ස භවස්ස පදට්ඨානං. යො කම්මභවො නාමකායරූපකායසම්භවනලක්ඛණො, සො කම්මභවො ජාතියා පදට්ඨානං. යා උපපත්තිභූතා ජාති ඛන්ධපාතුභාවලක්ඛණා, තං සා ජාති ජරාය පදට්ඨානං. යා ජීණ්ණජරා උපධික්ඛන්ධපරිපාකලක්ඛණා, තං සා ජීණ්ණජරා මරණස්ස පදට්ඨානං. යම්පි යස්ස සම්මුතිමරණං ජීවිතින්ද්‍රියපච්චෙදලක්ඛණං, තම්පි තස්ස සම්මුතිමරණං සොකස්ස පදට්ඨානං. පියස්ස මරණං වින්තෙන්තස්ස යෙභුයොන සොකුප්පජ්ජනතො යො සොකො ඤාතිආදිපියෙසු උස්සුක්කකාරකො, තං සො සොකො පරිදෙවස්ස පදට්ඨානං. යො පරිදෙවො ලාලප්පකාරකො, තං සො පරිදෙවො කායිකදුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. යං කායිකං දුක්ඛං කායසම්පිළනලක්ඛණං, තං කායිකං දුක්ඛං දොමනස්සස්ස පදට්ඨානං. යං දොමනස්සං වින්තසම්පිළනලක්ඛණං, තං දොමනස්සං උපායාසස්ස පදට්ඨානං. යො උපායාසො ඔදහනකාරකො අවදහනකාරකො, තං සො උපායාසො භවස්ස උපායාසස්ස නිස්සයසන්තානභවස්ස පදට්ඨානං.

භවස්සාති චුත්තභවං දස්සෙතුං “ඉමානි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ භවසිගානි කිලෙසො භවස්ස අභිගං කාරණං කම්මවට්ටවිපාකවට්ටානි භවසංඛාරානි අභිගානි අවයවානි. යදා පච්චුප්පන්තාදිකාලෙ සමග්ගානි නිබ්බන්තානි භවන්ති, තදා සො කිලෙසවට්ටකම්මවට්ටවිපාකවට්ටසංඛාරානො ධම්මසමුහො “භවස්සා”ති එත්ථ භවොති දට්ඨබ්බො. තං භවසංඛාරානං කිලෙසවට්ටකම්මවට්ටවිපාකවට්ටන්තයං සංසාරස්ස පදට්ඨානං පුරිමං පුරිමං ජාතිනිජ්ජන්තකිලෙසාදිවට්ටෙන සංසාරස්ස

අබ්බොවිජිත්තුප්පජ්ජනතො, යො අරියමග්ගො නිය්‍යානිකලක්ඛණො, තං සො අරියමග්ගො නිරොධස්ස නිබ්බානස්ස පදට්ඨානං සම්පාපකහෙතුභාවතො.

බහුස්සුතො සබ්බස්සසාදීනං පතිට්ඨානත්තා තිත්ථං වියාති තිත්ථං, ජානාතීති ඤා, තිත්ථං ඤාති තිත්ථඤ්ඤා, තිත්ථඤ්ඤාතො භාවො තිත්ථඤ්ඤාතා, සම්මාපයිරුපාසනා, සා ජිතඤ්ඤාතාය පදට්ඨානං. බහුස්සුතස්ස හි සම්මාපයිරුපාසනාය ධම්මුපසඤ්භිතං පාමොජ්ජං ජායති, පාමොජ්ජෙන ච කම්මට්ඨානවුහනා ජායතීති සප්පායධම්මස්සවනෙන ජිතිං ජානාතීති ජිතඤ්ඤා, ජිතඤ්ඤාතො භාවො ජිතඤ්ඤාතා, කම්මට්ඨානස්ස වුහනා, සා පත්තඤ්ඤාතාය පදට්ඨානං. කම්මට්ඨානවුහනාය හි භාවනාපත්තජානනතා ජායතීති පත්තඤ්ඤාතා. භාවනාපත්තජානනතා අත්තඤ්ඤාතාය පදට්ඨානං. භාවනාපත්තජානනතාය හි පඤ්චහි පධානියඬිගෙහි සමන්තාගතස්ස අත්තතො ජානනතා ජායතීති අත්තඤ්ඤාතා පුබ්බෙකතපුඤ්ඤාතාය පදට්ඨානං.

පධානියඬිගෙසු සමන්තාගතත්තජානනතාය හි පුබ්බෙ පුඤ්ඤකරණං ජාතං, පුබ්බෙකතපුඤ්ඤාතා පතිරුපදෙසවාසස්ස පදට්ඨානං. පුබ්බෙ හි කතෙන පුඤ්ඤෙන පතිරුපදෙසවාසො ලද්ධො, පතිරුපදෙසවාසො සප්පුරිසුපනිස්සයස්ස පදට්ඨානං. පතිරුපදෙසවාසෙන හි සප්පුරිසුපනිස්සයො ලද්ධො, සප්පුරිසුපනිස්සයො අත්තසම්මාපණිධානස්ස පදට්ඨානං. සප්පුරිසුපනිස්සයෙන හි අත්තසම්මාපණිධානං ජාතං, අත්තසම්මාපණිධානං සීලානං පදට්ඨානං. අත්තසම්මාපණිධානෙන හි සීලානි සම්පතිට්ඨිතානි, සීලානි අවිජ්ජපටිසාරස්ස පදට්ඨානං. අත්තනි හි සම්පතිට්ඨිතං සීලං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස විජ්ජපටිසාරො නත්ථෙවාවතී, අවිජ්ජපටිසාරෙන පාමොජ්ජං ජායති, තස්මා අවිජ්ජපටිසාරො පාමොජ්ජස්ස පදට්ඨානං. පාමොජ්ජෙන ජිති ජායති, තස්මා පාමොජ්ජං ජිතියා පදට්ඨානං. ජිතියා පස්සද්ධි ජායති, තස්මා ජිති පස්සද්ධියා පදට්ඨානං. පස්සද්ධියා සුඛං ජායති, තස්මා පස්සද්ධි සුඛස්ස පදට්ඨානං. සුඛෙන සමාධි ජායති, තස්මා සුඛං සමාධිස්ස පදට්ඨානං. සමාධිනා යථාභූතඤ්ඤාණදස්සනං ජායති, තස්මා සමාධි යථාභූතඤ්ඤාණස්ස පදට්ඨානං. යථාභූතඤ්ඤාණදස්සනෙන නිබ්බිදාඤ්ඤාණං ජායති, තස්මා යථාභූතඤ්ඤාණදස්සනං නිබ්බිදාය පදට්ඨානං. නිබ්බිදාය විරාගො ජායති, තස්මා නිබ්බිදා විරාගස්ස පදට්ඨානං. විරාගෙන විමුත්ති ජායති, තස්මා විරාගො විමුත්තියා පදට්ඨානං. විමුත්තියා විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං ජායති, තස්මා විමුත්ති විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනස්ස පදට්ඨානං. එවං යථාචුත්තනයෙන යො කොච්චි ධම්මො උපනිස්සයො හොති, යො කොච්චි ධම්මො පච්චයො හොති, සබ්බො සො ධම්මො අත්තතො පච්චයුජ්ජන්තස්ස ධම්මස්ස පදට්ඨානන්ති දට්ඨබ්බො.

“උපනිස්සයධම්මස්ස, පච්චයධම්මස්ස චා පච්චයුජ්ජන්තධම්මස්ස පදට්ඨානභාවො කෙන සද්දහිතබ්බො”ති චිත්තබ්බත්තා “තෙනාහා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තෙනාති යස්ස කස්සචි උපනිස්සයධම්මස්ස, පච්චයධම්මස්ස ච පච්චයුජ්ජන්තධම්මස්ස පදට්ඨානභාවෙන ආයස්මා මහාකච්චාවතො “ධම්මං දෙසෙති ජිනො”තිආදිකං යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන තෙසං උපනිස්සයධම්මපච්චයධම්මානං පදට්ඨානභාවො සද්දහිතබ්බොති. “යථාචුත්තො

පද්ධතියානා භාරො පරිපුණ්ණො කිං, උදාහු අඤ්ඤො නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතබ්බො අත්ථි කි”න්ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො පද්ධතියානො භාරො”ති වුත්තං. ඉධ පාළියං අවිහත්තම්පි යථාලාභවසෙන පද්ධතියානො භාරො නීහරිත්වා යුත්තො යුජ්ජිතබ්බො, විහජිතබ්බත්ති වුත්තං හොති.

ඉති පද්ධතියානභාරවිහඬිගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙතබ්බොති.

5. ලක්ඛණභාරවිහඬිගවිභාවනා

23. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන පද්ධතියානවිහඬිගෙන අවිජ්ජාදීනං පද්ධතියානානි විහත්තානි, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො පද්ධතියානභාරවිහඬිගො පරිපුණ්ණො, “කතමො ලක්ඛණභාරවිහඬිගො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො ලක්ඛණො භාරො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථ-සද්දස්ස අත්ථො වුත්තොව. කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො ලක්ඛණො භාරො ලක්ඛණභාරවිහඬිගොති පුච්ඡති. “වුත්තම්හි එකධම්මෙ”තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “යෙ ධම්මා”තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො ලක්ඛණො භාරො ලක්ඛණභාරවිහඬිගො නාමාති විඤ්ඤෙය්‍යාති. තෙන වුත්තං – “තත්ථ කතමො ලක්ඛණො භාරොතිආදි ලක්ඛණභාරවිහඬිගො නාමා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 23). අයං ඉදානි වුච්චමානො විත්ථාරභූතො ලක්ඛණො භාරො පිටකත්තයෙ දෙසිතෙසු ධම්මෙසු කිං නාම ලක්ඛිතබ්බං ධම්මං ලක්ඛියතීති පුච්ඡිත්වා පුච්ඡිතෙ ලක්ඛණභාරවිචයෙ ධම්මෙ සඬ්ඛෙපෙන දස්සෙතුං “යෙ ධම්මා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යෙ ධම්මාති යෙ සමුහා ධම්මා. එකලක්ඛණාති සමානලක්ඛණා. තෙසං ධම්මානන්ති සමානලක්ඛණානං තෙසං සමුහධම්මානං, නිද්ධාරණෙ වෙතං. එකස්මිං ධම්මෙති සමානලක්ඛණෙ එකස්මිං ධම්මෙ, පාළියං භගවතා වුත්තෙ සති වුත්තධම්මතො අවසිට්ඨසමානලක්ඛණා ධම්මා සමානලක්ඛණෙන වුත්තා භවන්තීති අත්ථො.

ලක්ඛණභාරවිසයෙ ධම්මෙ විත්ථාරතො ඉමස්මිං ධම්මෙ වුත්තෙ ඉමෙ සමානලක්ඛණා ධම්මාපි වුත්තා භවන්තීති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “යථා කිං භවෙ”තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – යථා යෙන පකාරෙන වුත්තා භවන්ති, සො පකාරො කිං භවෙති පුච්ඡති. යථා යෙන පකාරෙන වුත්තා භවන්ති, සො පකාරො සමානලක්ඛණාති භාවො භවෙති අත්ථො. කින්ති භගවා ආහ? “චක්ඛුං භික්ඛවෙ”තිආදිං භගවා ආහ. “චක්ඛුං, භික්ඛවෙ, අනවට්ඨිත”න්තිආදිමිති වුත්තෙ “සොතං, භික්ඛවෙ, අනවට්ඨිත”න්තිආදිවචනම්පි වුත්තමෙව භවති.

“අනවට්ඨිතාදිලක්ඛණෙන සමානලක්ඛණත්තා වා අජ්ඣන්තිකායතනභාවෙන සමානලක්ඛණත්තා වාති ආයතනවසෙනෙව එකලක්ඛණං වත්තබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා ඛන්ධවසෙනපි එකලක්ඛණං දස්සෙතුං “යථා වාහා”තිආදි වුත්තං. “අතීතෙ, රාධ, රූපෙ අනපෙක්ඛො හොති, අනාගතං රූපං මා අභිනන්දි, පච්චුප්පන්තස්ස රූපස්ස නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය වාගාය පටිනිස්සග්ගාය පටිපජ්ජා”ති වුත්තෙ “අතීතාය, රාධ, වෙදනාය අනපෙක්ඛො හොති, අනාගතං වෙදනං මා අභිනන්දි, පච්චුප්පන්තාය වෙදනාය නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය වාගාය පටිනිස්සග්ගාය පටිපජ්ජා”තිආදි වුත්තං භවෙ.

“අනපෙක්ඛනීයලක්ඛණෙන සමානලක්ඛණත්තා වා ඛන්ධලක්ඛණෙන සමානලක්ඛණත්තා වාති ඛන්ධායතනවසෙනෙව එකලක්ඛණධම්මා වත්තබ්බා”ති වත්තබ්බත්තා සතිපට්ඨානවසෙනාපි වත්තබ්බාති දස්සෙතුං “යථාහා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා යෙන එකලක්ඛණත්තෙන ව භගවා ආහ, තථා ව තෙන එකලක්ඛණත්තෙන ව අවුත්තාපි ධම්මා වුත්තා භවන්තීති අත්ථො. යෙ විපස්සකා පුග්ගලා පඤ්චස්ස ඛන්ධෙස්ස නිව්චං සුසමාරද්ධා නිව්චං කායගතාසතිං භාවෙන්ති, තෙ විපස්සකා අකිව්චං සුභස්සුඛාදිකං, කසිවාණිජ්ජාදිකම්මං වා න සෙවන්ති, කිව්චෙ අසුභාසුඛාදිකෙ, කායාදිකෙ වා සාතච්චකාරිනො හොන්තීති භගවා ආහාති යොජනා.

ඉතිසද්දස්ස වෙන්ථ එකස්ස ලොපො. ඉති එවං “යෙසඤ්චා”තිආදිගාථාය කෙසාදිකෙ කායෙ ගතාය පවත්තාය සතියා භගවතා සරූපෙන වුත්තාය විජ්ජමානාය තදවසෙසා වෙදනාගතා සති ව චිත්තගතා සති ව ධම්මගතා සති ව සතිපට්ඨානභාවෙන එකලක්ඛණත්තෙන වුත්තා භවන්තීති සඬ්ඛෙපතො නිව්චං සුසමාරද්ධා නිව්චං වෙදනාගතා සති ව...පෙ.... නිව්චං චිත්තගතා සති ව...පෙ.... නිව්චං ධම්මගතා සතීති වත්තබ්බාති.

“සතිපට්ඨානවසෙනෙව එකලක්ඛණා ධම්මා වත්තබ්බා”ති වත්තබ්බත්තා “තථා යං කිඤ්චි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යං කිඤ්චි රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨං, යං කිඤ්චි සද්දායතනං සොතවිඤ්ඤාණෙන සුතං, යං කිඤ්චි ගන්ධරසපොට්ඨබ්බායතනං සානවිඤ්ඤාණාදිත්තයෙන විඤ්ඤාණෙන මුතං, ඉති එවං දිට්ඨාදිත්තයෙ භගවතා සරූපෙන වුත්තෙ සති තදවසෙසං යං කිඤ්චි විඤ්ඤාතං ධම්මාරම්මණපරියාපන්නං රූපං භගවතා ආලම්බිතබ්බභාවෙන එකලක්ඛණත්තා වුත්තං භවන්තීති අත්ථො. අථ වා යං කිඤ්චි රූපායතනං දිට්ඨං භගවතා වුත්තං, තස්මිං වුත්තෙ සති තදවසෙසං සුතාදිකම්පි වුත්තං හොතීති ආදිඅත්ථො විසුං විසුං යොජෙතබ්බො. තෙන වුත්තං – “දිට්ඨං වා සුතං වා මුතං වා”ති.

“කායගතාය සතියා වුත්තාය තදවසෙසා වෙදනාගතාසතිආදයොයෙව වත්තබ්බා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මාපි වුත්තා භවන්තීති දස්සෙතුං “යථා වාහ භගවා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා යෙන නිය්‍යානිකලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තෙන ව භගවා ආහ, තථා තෙන එකලක්ඛණත්තෙන ව භගවා ආහ, තථා තෙන එකලක්ඛණත්තෙන ව වුත්තා

භවත්තීති අත්පො. “තස්මා අභිජ්ඣාදොමනස්සෙන අභිභූතත්තා ඉහ මම සාසනෙ,
 හික්ඛු, ත්වං ආතාපී සම්පජානො සතිමා හුත්වා ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං
 තදබ්ගජ්ජහානෙන වා වික්ඛම්භනජ්ජහානෙන වා විනෙය්‍යා විනයිත්වා කායෙ
 කෙසාදිරූපකායෙ කායානුපස්සී කෙසාදිරූපකායානුපස්සී හුත්වා විහරාහී”ති
 භගවතා වුත්තෙ සති “තස්මාතිහ, ත්වං හික්ඛු, වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී විහරාහී
 ආතාපී සම්පජානො සතිමා විනෙය්‍යා ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං, තස්මාතිහ, ත්වං
 හික්ඛු, විත්තෙ විත්තානුපස්සී විහරාහී...පෙ.... දොමනස්සං, තස්මාතිහ, ත්වං හික්ඛු,
 ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරාහී...පෙ.... දොමනස්ස”න්ති වුත්තං භවතීති
 සඬ්ඛෙපත්පො වෙදිතබ්බො. විත්ථාරත්පො පන අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 23)
 බහුධා වුත්තොති අම්භෙහි න විත්ථාරිතො.

“එකස්මිං සතිපට්ඨානෙ වුත්තෙ කස්මා චත්තාරො සතිපට්ඨානා වුත්තා
 භවෙය්‍යු”න්ති චත්තබ්බත්තා “ආතාපීති විරියින්ද්‍රිය”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ
 “ආතාපී”ති ඉමිනා පදෙන කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු පචත්තං විරියින්ද්‍රියං වුත්තං.
 “සම්පජානො”ති පදෙන කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු පචත්තං පඤ්ඤන්ද්‍රියං වුත්තං.
 “සතිමා”ති පදෙන කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු පචත්තං සතින්ද්‍රියං වුත්තං.
 “විනෙය්‍යා ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්ස”න්ති පදෙන කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු
 පචත්තං සමාධින්ද්‍රියං වුත්තං, න කායෙයෙව පචත්තං. එවං පකාරෙන කායෙ
 කායානුපස්සිනො යොගාවචරස්ස චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවනාපාරිපූරිං
 ගච්ඡන්තීති ටෙ වදෙය්‍ය, එවං සති චතුත්තං විරියපඤ්ඤාසතිසමාධිනං ඉන්ද්‍රියානං
 චතුත්තං සතිපට්ඨානානං සාධකභාවෙන එකලක්ඛණත්තා සමානලක්ඛණත්තා
 පාරිපූරිං ගච්ඡන්තීති යොජනා. තෙන වුත්තං අට්ඨකථායං –
 “චතුසතිපට්ඨානසාධනෙ ඉමෙසං ඉන්ද්‍රියානං සභාවභෙදාභාවතො
 සමානලක්ඛණත්තා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 23).

24. “එවං වුත්තෙපි චත්තාරො සතිපට්ඨානායෙව චත්තබ්බා භවෙය්‍යුං, කථං
 සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මා චත්තබ්බා”ති චත්තබ්බත්තා “චතුසු
 සතිපට්ඨානෙසු”තිආදි වුත්තං. තත්ථ චතුසු සතිපට්ඨානෙසු යෙන යොගාවචරෙන
 භාවියමානෙසු තස්ස යොගාවචරස්ස චත්තාරො සම්මජ්ජධානා භාවනාපාරිපූරිං
 ගච්ඡන්ති. එවං සෙසෙසුපි යොජනා කාතබ්බා. චතුත්තං සච්චානං බුජ්ඣනං බොධං,
 අරියමග්ගඤ්ඤාණං, බොධං ගච්ඡන්තීති බොධභිගමා. බොධස්ස අරියමග්ගඤ්ඤාණස්ස
 පක්ඛෙ භවාති බොධිපක්ඛියා.

“කුසලායෙව ධම්මා එකලක්ඛණභාවෙන නිහරිතා කිං, උදාහු අකුසලාපි
 ධම්මා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “එවං අකුසලාපී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ කුසලා ධම්මා
 එකලක්ඛණත්තෙන නිද්ධාරිතා යථා, එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණත්තෙන
 නිද්ධාරිතබ්බායෙවාති අත්පො. “කථං නිද්ධාරෙතබ්බා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා
 පහානෙකට්ඨභාවෙන නිද්ධාරෙතබ්බාති දස්සෙන්නො “එකලක්ඛණත්තා පහානං
 අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති”ති ආහ. තත්ථ එකලක්ඛණත්තාති පහානෙකට්ඨභාවෙන

සමානලක්ඛණත්තා. “කතමං පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති” ති ප්‍රවිණිතබ්බත්තා “චතුසු සතිපට්ඨානෙසු” ති ආදි වුත්තං.

තත්ථ චතුසු...පෙ.... පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති ති කායාගතාසතිපට්ඨානෙ යොගාවචරෙන භාවියමානෙ සති තෙන යොගාවචරෙන අසුභෙ කෙසාදිකෙ රූපකායෙ “සුභ” න්ති විපල්ලාසො පභියති, අස්ස යොගාවචරස්ස කබ්බිකාරාහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, “ආහාරසමුදයා රූපසමුදයො” ති (සං. නි. 3.56) වුත්තත්තා රූපකායෙ ඡන්දරාගං පජහන්තස්ස තස්ස සමුදයෙ කබ්බිකාරාහාරෙපි ඡන්දරාගො පභියතීති අත්ථො. වෙදනාගතාසතිපට්ඨානෙ භාවියමානෙ සති දුක්ඛෙ “සුඛ” න්ති විපල්ලාසො පභියති, අස්ස යොගාවචරස්ස එස්සාහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, “එස්සපච්චයා වෙදනා” ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; උදා. 1; විහ. 225) වුත්තත්තා වෙදනාය ඡන්දරාගං පජහන්තස්ස තස්ස පච්චයෙ එස්සාහාරෙ ඡන්දරාගො පභියති. චිත්තගතාසතිපට්ඨානෙ භාවියමානෙ අනිච්චෙ “නිච්ච” න්ති විපල්ලාසො පභියති, අස්ස යොගාවචරස්ස විඤ්ඤාණාහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති. ධම්මගතාසතිපට්ඨානෙ භාවියමානෙ අනත්තනි “අත්තා” ති විපල්ලාසො පභියති, අස්ස යොගාවචරස්ස මනොසඤ්චෙනනාහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති විසුං විසුං යොජෙත්වා එකෙකස්මිං පහාතබ්බෙ වුත්තෙ තදවසෙසා පහාතබ්බා වුත්තා භවන්ති පහාතබ්බහාවෙන එකලක්ඛණත්තාති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

“ආහාරා එස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති” ති වචනෙ ආහාරෙසු පවත්තා කාමරාගදොසමොහා බ්‍යන්තිකතා හොන්තිති අත්ථො ගතිතො. කබ්බිකාරාහාරඤ්ඤි ආරබ්භ පවත්තෙ කාමරාගෙ විජ්ජමානෙ කබ්බිකාරාහාරස්ස විජානනා නත්ථෙව, තස්මිං කාමරාගෙ පන පභිනෙ පරිජානනා භවතීති. සෙසාහාරජානනම්පි එසෙව නයො. යස්ස යොගාවචරස්ස සතිපට්ඨානා භාවිතා, විපල්ලාසා පභිනා, ආහාරපරිජානනා උප්පන්නා, සො යොගාවචරො උපාදානෙහි අනුපාදානො භවති. සුභසඤ්ඤිතෙ හි කායෙ කාමුපාදානං විසෙසෙන භවතීති සුභසඤ්ඤිතො කායො කාමුපාදානස්ස වත්ථු, කායගතාය සතියා අනුසරිතබ්බො අසුභසඤ්ඤිතො කෙසාදි කාමුපාදානස්ස වත්ථු න හොත්ථෙව. සුඛවෙදනාය අස්සාදවසෙන දිට්ඨුපාදානං භවතීති සුඛසඤ්ඤිතා වෙදනා දිට්ඨුපාදානස්ස වත්ථු, වෙදනාගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බො වෙදනා දිට්ඨුපාදානස්ස වත්ථු න හොත්ථෙව. “චිත්තං නිච්ච” න්ති දිට්ඨිගහණවසෙන තස්ස තස්ස අත්තනො සීලවතවසෙන පරිසුද්ධිති පරාමසනං හොතීති චිත්තං සීලබ්බතුපාදානස්ස වත්ථු, චිත්තගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බං චිත්තං සීලබ්බතුපාදානස්ස වත්ථු න හොත්ථෙව. ධම්මෙ නාමරූපපරිච්ඡේදෙන යථාභූතං අපස්සන්තස්ස ධම්මෙසු අත්තාහිනිවෙසො හොතීති ධම්මා අත්තවාදුපාදානස්ස වත්ථු, ධම්මගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බා ධම්මා අත්තවාදුපාදානස්ස වත්ථු න හොන්ති එව. තස්මා චතුසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු උපාදානෙහි අනුපාදානො භවතීති වුත්තන්ති අධිජ්ජායො ගහෙතබ්බො.

“යෙන යොගාවචරෙන සතිපට්ඨානා භාවිතා, සො යොගාවචරො උපාදානෙනියෙව අනුපාදානො භවති” ති පුව්ඡිතබ්බත්තා යොගාදීහිපි විසංයුත්තො භවතීති දස්සෙතුං “යොගෙහි ව විසංයුත්තො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ යොගෙහි වාති කාමයොගභවයොගදිට්ඨියොගඅවිජ්ජායොගෙහි ව. විසංයුත්තොති තදභිගජ්ජභානවික්ඛම්භනජ්ජභානසමුච්ඡෙදජ්ජභානවසෙන විගතො, විමුත්තො ව භවතීති අත්ථො. සුභසඤ්ඤිතො හි රූපකායො කාමරාගස්ස වත්ථු හොති, කායගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බො කායො කාමරාගස්ස වත්ථු න හොත්ථෙව. “සුඛො” ති වා “සුඛහෙතු” ති වා ගහණියො භවො භවරාගස්ස වත්ථු හොති, වෙදනාගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බො භවො භවරාගස්ස වත්ථු න හොති. “අත්තා” ති අභිනිවිසිතබ්බං චිත්තං දිට්ඨියොගස්ස වත්ථු හොති, චිත්තගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බං චිත්තං දිට්ඨියොගස්ස වත්ථු න හොති. විනිබ්භොගස්ස දුක්ඛරත්තා, ධම්මානං ධම්මමත්තතාය ව දුජ්ජපට්ඨිජ්ඣක්ඛා අවිනිබ්භුජ්ජතබ්බා, ධම්මමත්තතාය අජ්ජපට්ඨිජ්ඣක්ඛතබ්බා ධම්මා අවිජ්ජායොගස්ස වත්ථු හොන්ති, ධම්මගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බා ධම්මා අවිජ්ජායොගස්ස වත්ථු න හොන්ති. තස්මා චතුසතිපට්ඨානානුපස්සකො “යොගෙහි ව විසංයුත්තො” ති වුත්තො. අයං නයො ආසවෙහි ව අනාසවො භවති, ඔසෙහි ව නිත්ථිණ්ණො භවතීති එත්ථාපි යොජෙතබ්බො.

ගන්ථෙහි ව විජ්ජයුත්තො භවතීති එත්ථ පන සුභසඤ්ඤිතො රූපකායො අභිජ්ඣාකායගන්ථස්ස වත්ථු, කායගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බො රූපකායො අභිජ්ඣාකායගන්ථස්ස වත්ථු න හොති. දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසඬ්ඛාරදුක්ඛභූතා වෙදනා ඛ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස වත්ථු හොන්ති, තෙන වුත්තං – “දුක්ඛාය වෙදනාය පටිසානුසයො අනුසෙති” ති (ම. නි. 1.465). වෙදනාගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බා වෙදනා ඛ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස වත්ථු න හොති. “චිත්තං නිව්ච” ත්ති අභිනිවෙසවසෙන සස්සතස්ස “අත්තනො සිලෙන සුද්ධි, වතෙන සුද්ධි” ති පරාමසනං හොති, තස්මා “නිව්ච” ත්ති ගහිතං චිත්තං සිලබ්බතපරාමාසකායගන්ථස්ස වත්ථු, චිත්තගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බං චිත්තං සිලබ්බතපරාමාසස්ස වත්ථු න හොති. ධම්මානං සජ්ජවිවයනාමරූපසභාවස්ස අදස්සනතො භවදිට්ඨිවිභවදිට්ඨි හොති, තස්මා “ඉදං සච්ච” ත්ති අභිනිවිසිතබ්බා ධම්මා ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථස්ස වත්ථු, ධම්මගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බා ධම්මා ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථස්ස වත්ථු න හොන්ති, තස්මා චතුසතිපට්ඨානානුපස්සකො “ගන්ථෙහි ව විජ්ජයුත්තො” ති වුත්තො.

සුභසඤ්ඤිතො ව කායො රාගසල්ලස්ස වත්ථු, කායගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බො කායො රාගසල්ලස්ස වත්ථු න හොති. සුඛසඤ්ඤිතාය වෙදනාය දොසො හොති, තස්මා වෙදනා දොසසල්ලස්ස වත්ථු, වෙදනාගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බා වෙදනා දොසසල්ලස්ස වත්ථු න හොති. “චිත්තං අත්තා” ති ගහෙත්ථා “අත්තා සෙය්‍යා” තිආදිවසෙන පචත්තස්ස මානසල්ලස්ස චිත්තං වත්ථු, චිත්තගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බං චිත්තං මානසල්ලස්ස වත්ථු න හොති. ධම්මානං සජ්ජවිවයනාමරූපසභාවස්ස අජානනතො ධම්මා මොහසල්ලස්ස වත්ථු,

ධම්මගතාය පන සතියා අනුපස්සිතබ්බා ධම්මා මොහසල්ලස්ස වත්ථු න හොන්ති, තස්මා චතුසතිපට්ඨානානුපස්සකො “සල්ලෙහි ව විසල්ලො භවති”ති වුත්තො.

“ආහාරා වස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති”ති ආවරියෙන වුත්තං, “කිං පන ආහාරාව අස්ස යොගාවචරස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති, උදාහු අඤ්ඤාපි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා විඤ්ඤාණට්ඨිතියො ව අස්ස යොගාවචරස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්තිති දස්සෙතුං “විඤ්ඤාණට්ඨිතියො වස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති”ති වුත්තං. යෙන යොගාවචරෙන වත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා, තස්ස යොගාවචරස්ස කායවෙදනාවිත්තධම්මාව පරිඤ්ඤං ගච්ඡෙය්‍යං, න විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති වෙ වදෙය්‍ය කායානුපස්සනාදීහි ව කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු පරිඤ්ඤාතෙසු සඤ්ඤායපි පරිඤ්ඤාතබ්බභාවතො. සා හි වෙදනාවිත්තසංඛ්‍යාතෙන ධම්මෙසු පරිඤ්ඤාතෙසු අවිනාභාවතො පරිඤ්ඤාතාවාති.

යෙන වත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා, සො යොගාවචරො උපාදානෙහි අනුපාදානො ව, යොගෙහි විසංයුත්තො ව, ඛන්ධෙහි විප්පයුත්තො ව, ආසවෙහි අනාසවො ව, ඔසෙහි නිත්ථිණ්ණො ව, සල්ලෙහි විසල්ලො ව භවතිති වුත්තො, “කිං පන තථාච්ඤාව හොති, උදාහු අඤ්ඤාපි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා අගතිම්පි න ගච්ඡන්තිති දස්සෙත්තො “අගතිගමනෙහි ව න අගතිං ගච්ඡති”ති ආහ. සුභාදිසඤ්ඤිතෙ රූපකායෙ අපෙක්ඛමානො පුග්ගලො ඡන්දාගතිං ගච්ඡන්ති සුභාදිසඤ්ඤිතො රූපකායො විසෙසතො ඡන්දාගතියා වත්ථු හොති, කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානෙන පන අනුපස්සිතබ්බො අස්සාසපස්සාසාදිකො කායො ඡන්දාගතියා වත්ථු න හොති, තස්මා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනං භාවෙත්තො පුග්ගලො ඡන්දාගතිං න ගච්ඡති. සුඛවෙදනස්සාදවසෙන වෙදයමානො තදභාවෙන ඛ්‍යාපාදං ආගච්ඡන්ති සුඛවෙදනා දොසාගතියා වත්ථු හොති, වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානෙන පන අනුපස්සිතබ්බො වෙදනා දොසාගතියා වත්ථු න හොති, තස්මා වෙදනාසතිපට්ඨානභාවනං භාවෙත්තො පුග්ගලො දොසාගතිං න ගච්ඡති. සන්තතිසනවසෙන “නිච්චං, ධූව”න්ති ගහිතං චිත්තං මොහස්ස වත්ථු හොති, චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානෙන පන අනුපස්සිතබ්බං චිත්තං මොහස්ස වත්ථු න හොති, තස්මා චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනං භාවෙත්තො පුග්ගලො දොසාගතිං න ගච්ඡති. විහජිත්වා ධම්මසභාවං අජානන්තස්ස භයං ජායතීති විහජිත්වා අජානියසභාවා ධම්මා භයස්ස වත්ථු හොන්ති, ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානෙන පන අනුපස්සිතබ්බො විහජිත්වා ජානිතබ්බා ධම්මා රාගස්ස වත්ථු න හොන්ති, තස්මා ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානභාවනං භාවෙත්තො පුග්ගලො භයාගතිං න ගච්ඡති. එවං පහාතබ්බභාවෙන එකලක්ඛණෙ අකුසලෙපි ධම්මෙ නිහරිත්වා ඉදානි නිගමෙතුං “එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණත්තා පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති”ති පුන වුත්තං.

භාවෙනබ්බෙසු ධම්මෙසු එකදෙසෙසු වුත්තෙ තදවසෙසාපි භාවෙනබ්බා ධම්මා එකලක්ඛණත්තා නිහරිත්වා වත්තබ්බා, පහාතබ්බෙසුපි ධම්මෙසු එකදෙසෙ වුත්තෙ තදවසෙසාපි ධම්මා පහාතබ්බා එකලක්ඛණත්තා නිහරිත්වා වත්තබ්බාති ආවරියෙන

වුත්තා, අම්මෙහි ව ඤාතා, “අඤ්ඤාපි යදි චත්තබ්බා සියුං, තෙපි වදවා” ති
 චත්තබ්බාභාවතො අඤ්ඤාපි පරියායෙන ලක්ඛණභාරස්ස උදාහරණානි දස්සෙතුං
 “යත්ථ වා පනා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ යත්ථ යස්සං රූපෙකදෙසදෙසනායං
 රූපිත්ථියං රූප්පනලක්ඛණං චක්ඛුන්ත්‍රියාදිජීවිතිත්ථියපරියොසානං අට්ඨවිධං ඉන්ත්‍රියං
 රූපෙකදෙසං භගවතා දෙසිතං. තත්ථෙව තස්සං රූපෙකදෙසදෙසනායං රූපධාතු
 රූප්පනලක්ඛණා චක්ඛුධාතාදිථොට්ඨබ්බධාතුපරියොසානා දසවිධා රූපධාතු
 රූප්පනලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා දෙසිතා. සබ්බො රූපක්ඛන්ධො ව දෙසිතො.
 රූපායතනං රූප්පනලක්ඛණං චක්ඛායතනාදිථොට්ඨබ්බායතනපරියොසානං දසවිධං
 ආයතනං රූප්පනලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා භගවතා දෙසිතං.

යත්ථ වා පන යස්සං වෙදනෙකදෙසදෙසනායං සුඛා වෙදනා භගවතා දෙසිතා,
 තත්ථ තස්සං වෙදනෙකදෙසදෙසනායං සුඛිත්ථියඤ්ච දෙසිතං, සොමනස්සිත්ථියඤ්ච
 දෙසිතං, දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චඤ්ච දෙසිතං සුඛවෙදනාභාවෙන එකලක්ඛණත්තා.
 යත්ථ වා පන යස්සං වෙදනෙකදෙසදෙසනායං දුක්ඛා වෙදනා භගවතා දෙසිතා,
 තත්ථ තස්සං වෙදනෙකදෙසදෙසනායං දුක්ඛිත්ථියඤ්ච දෙසිතං දොමනස්සිත්ථියඤ්ච
 දෙසිතං, දුක්ඛං අරියසච්චඤ්ච දෙසිතං දුක්ඛවෙදනාභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. යත්ථ
 වා පන යස්සං වෙදනෙකදෙසදෙසනායං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා භගවතා දෙසිතා,
 තත්ථ තස්සං වෙදනෙකදෙසදෙසනායං උපෙක්ඛිත්ථියඤ්ච දෙසිතං, සබ්බො
 පටිච්චසමුප්පාදො ව දෙසිතොති යොජනා කාතබ්බා.

යස්සං දෙසනායං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා දෙසිතා, තස්සං දෙසනායං
 උපෙක්ඛිත්ථියං දෙසිතං හොතු සමානලක්ඛණත්තා, “කෙන පටිච්චසමුප්පාදො
 දෙසිතො භවෙය්‍යා” ති චත්තබ්බාභාවතො “කෙන කාරණෙනා” ති පුච්ඡිත්වා
 කාරණං දස්සෙතුං “අදුක්ඛමසුඛායා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය
 හි යස්මා අවිජ්ජා අනුසෙති, තස්මා අවිජ්ජා දෙසිතා හොති. අවිජ්ජාය ව දෙසිතාය
 අවිජ්ජාමූලකො සබ්බොපි පටිච්චසමුප්පාදො “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා...පෙ....
 දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති” ති දෙසිතොව හොතිති අධිප්පායො දට්ඨබ්බො.

“අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා...පෙ.... සමුදයො හොති” ති අනුලොමවසෙන
 පවත්තො යො පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතොති ආචරියෙන වුත්තො, “යදි තථා
 පවත්තො සො ව පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතො, එවං සති සබ්බො ව
 පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතො” ති න චත්තබ්බොති වොදනං මනසි කත්වා “සො
 වා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ යො ව අනුලොමවසෙන පවත්තො, සො ව
 සරාගසදොසසමොහසංකිලෙසපක්ඛෙන භාතබ්බො. යො ව පටිලොමවසෙන
 “අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා සඬ්ඛාරනිරොධො” තිආදිකො පවත්තො,
 සො ව චිතරාගචිතදොසචිතමොහඅරියධම්මෙහි භාතබ්බො. යො ව
 අනුලොමපටිලොමවසෙන පවත්තො, සො ව තදුහයෙහි භාතබ්බො. තස්මා
 “සබ්බො ව පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතො” ති චත්තබ්බොවාති අධිප්පායො
 ගහෙතබ්බො.

“යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා, තෙසං ධම්මානං එකස්මිං ධම්මෙ චුත්තෙ අවසිට්ඨා ධම්මා චුත්තා භවන්තිතිආදිනා (නෙත්ති. 23) ආචරියෙන යා ලක්ඛණභාරයොජනා චුත්තා, සාව කාතබ්බා, න අඤ්ඤාටා කාතබ්බා”ති ප්‍රවිණිතබ්බභාවතො අඤ්ඤාටාපි ලක්ඛණභාරයොජනා කාතබ්බායෙවාති දස්සෙතුං “එවං යෙ ධම්මා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යෙ පථවීආදයො රූපධම්මා, යෙ එස්සාදයො අරූපධම්මා සන්ධාරණාදිකිච්චතො සඬ්ඝට්ටනාදිකිච්චතො එකලක්ඛණා, තෙසං රූපාරූපධම්මානං එකස්මිං ධම්මෙ චුත්තෙ අවසිට්ඨා රූපාරූපධම්මා චුත්තා භවන්ති. යෙ පථවීආදයො රූපධම්මා, යෙ එස්සාදයො අරූපධම්මා කක්ඛ්‍යාදිලක්ඛණතො චූසනාදිලක්ඛණතො එකලක්ඛණා, තෙසං රූපාරූපධම්මානං එකස්මිං ධම්මෙ චුත්තෙ අවසිට්ඨා රූපාරූපධම්මා චුත්තා භවන්ති. යෙ ධම්මා රූප්පනසාමඤ්ඤතො නමනසාමඤ්ඤතො අනිච්චාදිසාමඤ්ඤතො වා ඛන්ධායතනාදිසාමඤ්ඤතො වා එකලක්ඛණා, තෙසං සඬ්ඛතධම්මානං එකස්මිං සඬ්ඛතධම්මෙ චුත්තෙ අවසිට්ඨා ධම්මා චුත්තා භවන්ති. යෙ සඬ්ඛතධම්මා භඬ්ගුප්පාදතො සඬ්ඛතො චූතුපපාතතො සමානනිරොධුප්පාදසඬ්ඛතතො වා චූතුපපාතතො එකලක්ඛණා, තෙසං සඬ්ඛතධම්මානං එකස්මිං සඬ්ඛතධම්මෙ චුත්තෙ අවසිට්ඨා සඬ්ඛතධම්මා චුත්තා භවන්තිති අත්ථයොජනා කාතබ්බා.

කිච්චතො ව ලක්ඛණතො වාතිආදීසු ව-සද්දෙන සභවරණසමානභෙතුතාදයො සඬ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා. සභවරණාදීසු ව යං වත්තබ්බං, තං “නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිතො (දී. නි. 3.341, 357, 359; අ. නි. 9.24), නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා”තිආදීසු සභචාරිතාය සඤ්ඤාසභගතා ධම්මා නිද්ධාරිතාතිආදිනා චුත්තමෙව.

“එකස්මිං ධම්මෙ සරූපතො චුත්තෙ එකලක්ඛණාදිතො අවසිට්ඨධම්මානම්පි චුත්තභාවො කෙන අම්භෙහි ජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බභාවතො “තෙනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තෙන අවසිට්ඨධම්මානම්පි චුත්තභාවෙන “චුත්තම්හි එකධම්මෙ”තිආදිකං යං වචනං ආයස්මා මහාකච්චාතො ආහ, තෙන වචනෙන තුම්භෙහි අවසිට්ඨානම්පි චුත්තභාවො ජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බොති චුත්තං හොති.

“එත්තාවතා ව ලක්ඛණභාරො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤො නියුත්තො නත්ථි”ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො ලක්ඛණො භාරො”ති චුත්තං. තත්ථ යස්සං පාළියං එකස්මිං ධම්මෙ චුත්තෙ අවසිට්ඨධම්මාපි යෙන ලක්ඛණභාරෙන නිද්ධාරිතා, තස්සං පාළියං සො ලක්ඛණො භාරො නියුත්තො නිද්ධාරෙත්වා යොජිතොති අත්ථො දට්ඨබ්බොති.

ඉති ලක්ඛණභාරවිභවිගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙන ගම්භීරත්වො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙනබ්බොති.

6. චතුබ්‍රහ්මභාරවිහඪගච්ඡාවනා

25. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන ලක්ඛණභාරවිහඪගෙන සුත්තත්ථෙහි සමානත්ථා විහත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො ලක්ඛණභාරවිහඪගො පරිපුණ්ණො, “කතමො චතුබ්‍රහ්මභාරවිහඪගො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො චතුබ්‍රහ්මභො භාරො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු. කතමොති කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො චතුබ්‍රහ්මභො භාරො චතුබ්‍රහ්මභාරවිහඪගො නාමාති විඤ්ඤෙය්‍යො. තෙන වුත්තං – “තත්ථ කතමො චතුබ්‍රහ්මභො භාරොති චතුබ්‍රහ්මභාරවිහඪගො” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 25). “ඉමිනා චතුබ්‍රහ්මභාරෙන කතමස්ස නෙරුත්තාදෙයො ගවෙසිතබ්බො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “බ්‍යඤ්ජනෙනා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ බ්‍යඤ්ජනෙනාති චතුබ්‍රහ්මභාරස්ස සුත්තස්ස විසෙසනො බ්‍යඤ්ජනවිවයභාවතො “බ්‍යඤ්ජනා” ති වොභාරිතෙන ඉමිනා චතුබ්‍රහ්මභාරෙන සුත්තස්ස නෙරුත්තඤ්ඤව, සුත්තස්ස අධිප්පායො ව, සුත්තස්ස නිදානඤ්ඤව, සුත්තස්ස පුබ්බාපරසන්ධි ව සංවණ්ණනෙහි ගවෙසිතබ්බොති අත්ථො.

“චතුබ්‍රහ්මභාරෙන ගවෙසිතබ්බෙසු නෙරුත්තාදීසු කතමං සුත්තස්ස ගවෙසිතබ්බං නෙරුත්ත” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං නෙරුත්ත” තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – තත්ථ තෙසු ඉමිනා චතුබ්‍රහ්මභාරෙන ගවෙසිතබ්බෙසු නෙරුත්තාදීසු කතමං සුත්තස්ස නෙරුත්තං නිබ්බවනං නාමාති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය? සුත්තස්ස යා නිරුත්ති නිද්ධාරෙත්වා වුත්තා සභාවපඤ්ඤත්ති ගවෙසිතබ්බො, ඉදං සභාවනිරුත්තිභූතං නිබ්බවනං නෙරුත්තං නාමාති. “යා නිරුත්ති නෙරුත්තං නාමාති වුත්තා, කා පන සා නිරුත්ති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “පදසංභිතා” ති වුත්තං. පදෙසු සංභිතා යුත්තා පදසංභිතා. යථා යථා සුත්තත්ථො වත්තබ්බො, තථා තථා යා සභාවනිරුත්ති පවත්තා, සා පවත්තා සභාවනිරුත්තියෙව නිරුත්ති නාමාති යොජනා. “කා පන සා සභාවනිරුත්ති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ව “යං ධම්මානං නාමසො ඤාණං” ති වුත්තං. යං යාය කාරණභූතාය නාමපඤ්ඤත්තියා ධම්මානං නෙය්‍යානං නාමසො පච්චිනාමාදිනා වා ඵස්සනාමාදිනා වා බන්ධනාමාදිනා වා විවිධෙන නාමෙන අත්ථධම්මාදීසු කුසලස්ස පුග්ගලස්ස ඤාණං පවත්තති, සා කාරණභූතා නාමපඤ්ඤත්ති සභාවනිරුත්ති නාමාති අත්ථො. යත්ති ව ලිඪගවිපල්ලාසො, යායාති අත්ථො. “ලිඪගපකතිධම්මානං නාමසො පවත්තමානං ඤාණං විවරිත්වා කථෙහි” ති වත්තබ්බත්තා “යදා හි” තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන “යදා හි හික්ඛුතිආදිනා ‘ධම්මානං නාමසො ඤාණං’ ති පදස්ස අත්ථං විවරති” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 25) වුත්තං. තස්සත්ථො අට්ඨකථායං විහජිත්වා වුත්තොවාති න විචාරිතො.

26. නෙරුත්තං ආවරියෙන විහත්තං, අම්භෙහි ව ඤාතං “කතමො සුත්තෙ ගවෙසිතබ්බො භගවතො අධිප්පායො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො

අධිප්පායො”තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො පාකටො. අපිව “ධම්මො භවෙ රක්ඛති”තිආදීසු යෙන පුග්ගලෙන අත්තනා රක්ඛිතෙන ධම්මෙන රක්ඛිතබ්බභාවො ඉච්ඡිතො, සො ධම්මං රක්ඛිස්සතීති භගවතො අධිප්පායො. යො පුග්ගලො දුග්ගතිතො මුච්චිතුකාමො, සො ධම්මං රක්ඛිස්සතීති භගවතො අධිප්පායො.

වොරො යථා සන්ධිමුඛෙ ගතිතොතිආදීසු යො වොරො සාතනතො මුච්චිතුකාමො, සො වොරකම්මං න කරිස්සතීති භගවතො අධිප්පායො. යො පුග්ගලො අපායාදිදුක්ඛතො මුච්චිතුකාමො, සො පාපකම්මං න කරිස්සතීති භගවතො අධිප්පායො.

සුඛකාමානීතිආදීසු යෙ පුග්ගලා සුඛං ඉච්ඡන්ති, තෙ පරහිංසනතො විචජ්ජිස්සන්තිති භගවතො අධිප්පායො.

මිද්ධි යදා හොති මහග්ගසො වාතිආදීසු යෙ පුග්ගලා පුනප්පුනං පචත්තමානජාතිජරාමරණතො මුච්චිතුකාමා, තෙ හොජනෙ මත්තඤ්ඤුතො භවිස්සන්ති, සන්තුට්ඨා භවිස්සන්ති, සුද්ධාජීවා භවිස්සන්ති, පාතිමොක්ඛසංවරසීලසම්පන්නා භවිස්සන්ති, අතන්දිතො භවිස්සන්ති, විපස්සකා භවිස්සන්ති, සගාරවා සප්පතිස්සා භවිස්සන්තිති භගවතො අධිප්පායො.

අප්පමාදො අමතපදන්තිආදීසු යෙ පුග්ගලා මච්චුතො භායන්ති, නිබ්බානමිච්ඡන්ති, තෙ පුග්ගලා දානසීලභාවනාකම්මෙසු අප්පමත්තා භවිස්සන්තිති භගවතො අධිප්පායො.

27. සුත්තෙ ගවෙසිතබ්බො අධිප්පායො ආවරියෙන විහත්තො, අම්භෙහි ව විඤ්ඤාතො, “කතමං සුත්තස්ස ගවෙසිතබ්බං නිදාන”න්ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං නිදාන”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ නිදානන්ති ඵලං නිහරිත්වා දෙතිති නිදානං. කිං තං? කාරණං. ධනියොති ධනවඩ්ඪනකාරණෙ නියුත්තොති ධනියො. ගොපාලකොති ගාවො ඉස්සරභාවෙන පාලෙති රක්ඛතීති ගොපාලකො. උපධිහීති පුත්තගොණාදිහි (සු. නි. අට්ඨ. 1.33). නරස්සාති පුත්තිමත්තස්ස වා ගොපාලකස්ස වා නරස්සාති ව පදට්ඨානවසෙන වා යෙභුයාවසෙන වා ගාථායං ආගතවසෙන වා වුත්තං, නාරියාපි උපධිහි නන්දනා අත්ථෙවාති දට්ඨබ්බො.

ඉමිනා වත්ථුනාති උපධිසඬ්ඛාතෙන ඉමිනාව පුත්තගවාදිනා වත්ථුනා. වසති පචත්තති නන්දනා ඵත්ථ පුත්තගොණාදිකෙති වත්ථු. නන්දනං නිහරිත්වා දෙති පුත්තගොණාදිකන්ති නිදානන්ති අත්ථං ගහෙත්වා ධනියො “උපධිහි නරස්ස නන්දනා”ති ආහ. භගවා පන “වසති පචත්තති සොවනා ඵත්ථ පුත්තගොණාදිකෙති වත්ථු, සොවනං නිහරිත්වා දෙති පුත්තගොණාදිකන්ති නිදාන”න්ති අත්ථං ගහෙත්වා “උපධිහි නරස්ස සොවනා”ති ආහ. පරිග්ගහියතෙති පරිග්ගහං. කිං තං? පුත්තගොණාදිකං, තං පරිග්ගහං “උපධි”ති ආහ, න කිලෙසුපධිකායබන්ධුපධිත්ති.

උපදිසුනි බන්ධසඬ්ඛානෙසු කායෙසු. කායං “උපධි”ති ආහ, න පුත්තගවාදිකං,
න පරිග්ගහං.

බාහිරෙසු වත්ථුසුනි මණ්ඩකුණ්ඩලපුත්තදාරාදිසු වත්ථුසු.

කාමසුබන්ති කාමනීයෙසු අස්සාදසුබවසෙන පවත්තා තණ්හා. බාහිරවත්ථුකාය
තණ්හායාති කාමනීයෙසු බාහිරවත්ථුසු අස්සාදසුබවසෙන පවත්තාය තණ්හාය.

අප්ඤ්ඤානිකවත්ථුකායාති රූපකායසඬ්ඛානෙ අප්ඤ්ඤානිකවත්ථුමිහි
අභිනන්දනවසෙන පවත්තාය.

පුන අප්ඤ්ඤානිකවත්ථුකායාති පඤ්ඤානිකවත්ථුමිහි අප්ඤ්ඤානිකවත්ථුමිහි
සිනෙහවසෙන පවත්තාය.

ගවෙසිතබ්බං නිදානං විහත්තං, අම්මෙහි ව ඤාතං, “කතමො ගවෙසිතබ්බො
පුබ්බාපරසන්ධි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තත්ථ කතමො පුබ්බාපරසන්ධි”තිආදි වුත්තං.
තත්ථ තත්ථාති තෙසු නෙරුත්තාධිප්පායනිදානපුබ්බාපරසන්ධිසු. යථාති යෙන
අන්ධකාරාදිනා සභාවෙන “කාමන්ධා...පෙ.... මාතර”න්ති යං කාමතණ්හං භගවා
ආහ, අයං කාමතණ්හා තථා තෙන අන්ධකාරාදිනා සභාවෙන “කාමන්ධා...පෙ....
මාතර”න්ති ගාථා වුත්තාති යොජනා.

ගාථාත්ථො පන – කාමෙතිති කාමො, කාමතණ්හා, කාමෙන අත්ථස්ස
අජානනතාය ධම්මස්ස, අපස්සනතාය ව අන්ධාති කාමන්ධා.
කාමතණ්හාසඬ්ඛානෙන ජාලෙන අත්ථධම්මානං අජානනාපස්සනෙන සඤ්ජන්තා
පලිගුණ්ඨිතාති ජාලසඤ්ජන්තා. තණ්හාසඬ්ඛානෙන ඡදනෙන තෙසංයෙව
අත්ථධම්මානං අජානනාපස්සනෙන ඡාදිතා පිහිතාති තණ්හාඡදනඡාදිතා.
අත්ථධම්මෙසු පමත්තසඬ්ඛානෙන පමාදෙන බන්ධනෙන බද්ධා බන්ධිතබ්බා
පුග්ගලා ජරාමරණං අන්වෙන්නි, කුමිනාමුබ්බෙ පවත්තා මච්ඡා මරණං අන්වෙන්නි ඉව
ව, බීරපකො වච්ඡො මාතරං අන්වෙති ඉව ව, තථා ජරාමරණං අන්වෙන්නිති
ගහෙතබ්බො.

“කාමන්ධා...පෙ.... මාතර”න්ති යාය දෙසනාය, ගාථාය වා කාමතණ්හා වුත්තා,
සා දෙසනා, ගාථා වා කතමෙන දෙසනාභූතෙන අපරෙන යුජ්ජති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා
තථා පුච්ඡිත්වා ඉමාය දෙසනාය, ගාථාය වා යුජ්ජතිති දස්සෙතුං “සා
කතමෙනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සාති “කාමන්ධා...පෙ.... අන්වෙන්නි”ති දෙසනා,
ගාථා වා. පුබ්බාපරෙතාති තතො දෙසනාතො පුබ්බෙන දෙසනාවචනෙන,
ගාථාවචනෙන වා අපරෙන දෙසනාවචනෙන, ගාථාවචනෙන වා. යුජ්ජති යුජ්ජනං
එති සමෙතිති පුච්ඡති.

යථාති යෙන අන්ධකරණාදිනා. “රත්තො...පෙ.... නර”න්ති යං ගාථාවචනං
භගවා ආහ, තෙන ගාථාවචනෙන තථා අන්ධකරණාදිනා යුජ්ජතිති යොජනා.

ගාථාවේදය පන - රත්තෝ රක්ෂණය පුග්ගලයා අත්ථං අත්තනිතපයොජනං පරිතපයොජනං න ජානාති. රත්තෝ රක්ෂණය ධම්මං යථාච්ඡත්තස්ස අත්ථස්ස හෙතුං පඤ්ඤාවක්ඛනා න පස්සති. රාගො යං නරං යදා සහතෙ, තදා තස්ස නරස්ස අත්ථං අත්ථකාරං තමං අඤ්ඤාණං භොතීති ගහෙනබ්බො.

ඉතීති එවං. අත්ථකාරය අත්ථකරණකාරය සඤ්ඡන්තකාරය සඤ්ඡන්තකරණකාරය. සායෙව තණ්හාති “කාමන්ධා...පෙ.... මාතර”න්ති ගාථාවචනෙන යා කාමතණ්හා චුත්තා, සායෙව කාමතණ්හා. අභිලපිතාති “රත්තෝ...පෙ.... නර”න්ති අපරෙන ගාථාවචනෙන හගවතා වොහාරිතා වොහරණෙන ඤාපිතා, අභිලපිතස්ස අත්ථස්ස සමානතා පුබ්බදෙසනා අපරදෙසනාය යුජ්ජතීති චුත්තං භොති.

“ද්විසු ගාථාසු කතමෙහි පදෙහි සායෙව තණ්හා අභිලපිතා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ඉමෙහි අභිලපිතාති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “යඤ්චාහා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පයිමගාථායං “කාමන්ධා...පෙ.... ඡාදිතා”ති යඤ්ච පදං ආහ, දුතියගාථායඤ්ච “රත්තෝ...පෙ.... න පස්සති”ති යඤ්ච පදං ආහ. පරියුට්ඨානෙනි පරියුට්ඨානදීපකෙනි ඉමෙහි “කාමන්ධා...පෙ.... පස්සති”ති පදෙහි සායෙව පයිමගාථාය චුත්තා කාමතණ්හා ව හගවතා අභිලපිතා.

“යං අත්ථකාරං චුත්තං, කතමං තං? යා තණ්හා පොනොහවිකා චුත්තා, කතමා සා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යං අත්ථකාර”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ අත්ථකාරං යං අඤ්ඤාණං චුත්තං, අයං දුක්ඛසමුදයො හවෙ. යා ව තණ්හා පොනොහවිකා චුත්තා, අයඤ්ච දුක්ඛසමුදයො හවෙති යොජනා.

“කාමා”ති යඤ්ච පදං හගවා ආහ, තෙන පදෙන ඉමෙ කිලෙසකාමා චුත්තා. “ජාලසඤ්ඡන්තා”ති යඤ්ච පදං හගවා ආහ, තෙන පදෙන තෙසංයෙව කිලෙසකාමානං පයොගෙන සමුදාවාරෙන පරියුට්ඨානං හගවා දස්සෙති. තස්මාති යස්මා යස්මිං සන්තානෙ තණ්හා උප්පන්නා, තං සන්තානං සංසාරතො නිස්සරිතුං අදත්වා රූපාරම්මණාදීහි පලොභයමානා හුත්වා චිත්තං කිලෙසෙහි පරියාදාය තිට්ඨති, තස්මා තණ්හාය චිත්තං පරියාදාය සන්තානෙ තිට්ඨමානත්තා. කිලෙසවසෙනාති චිතික්කමකිලෙසවසෙන. පරියුට්ඨානවසෙනාති චිතික්කමනං අප්පත්වා උප්පජ්ජමානවසෙන. යෙති චුත්තප්පකාරතණ්හාසහිතපුග්ගලසදිසා. තෙති තෙ තණ්හාබන්ධනබද්ධා ව ඵදිසකා ව පුග්ගලා. ජරාමරණං අන්වෙත්ති ජරාමරණං අතික්කමිතුං න සක්කුණන්ති. අයන්ති ජරාමරණානුප්පවත්ති “ජරාමරණමන්වෙත්ති”ති ඉමිනා වචනෙන හගවතා දස්සිතාති යොජනා.

“කාමන්ධා”තිආදිගාථාය වෙව “රත්තෝ”තිආදිගාථාය ව පුබ්බාපරසන්ධි ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කථං ‘යස්ස පපඤ්චා යීති වා’තිආදිගාථාසු පුබ්බාපරසන්ධි අම්හෙහි විඤ්ඤාතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා යස්ස පපඤ්චා”තිආදි චුත්තං. තස්සා ගාථාය - යස්ස මුනිතො පපඤ්චා තණ්හාමානදිට්ඨි ව නත්ථි, තණ්හාමානදිට්ඨිහි අභිසඬ්ඛතා සඬ්ඛාරා ව නත්ථි, යීති අනුසයා තණ්හා ව

නත්ථී, සන්දානසදිසං තණ්හාපරිවුට්ඨානං නත්ථී, පලිසසදිසො මොහො ව නත්ථී, සො මුනි පපඤ්චාදිකං සබ්බං චිතිවත්තො අතික්කන්තොති වුවිච්ඡි. නිත්තණ්හං නිමානං නිදිට්ඨිං නිසන්දානං නිපලිසං ලොකෙ වරන්තං තං මුනිං සදෙවකො තණ්හාසහිතො ලොකො න විජානාතීති අත්ථො.

ගාථායං පපඤ්චාදයො භගවතා චුත්තා, “කතමෙ තෙ”ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “පපඤ්චා නාමා”තිආදි චුත්තං. අත්තනො ආධාරපුග්ගලං සංසාරෙ චිරං පපඤ්චන්තාපෙත්ති තණ්හාමානදිට්ඨියො ව, තාහි තණ්හාමානදිට්ඨිහි සහජාතවසෙන වා උපත්ථම්භනවසෙන වා අභිසංඛතා සංඛාරා ව පපඤ්චා නාම. සන්තානෙ අප්පභීනට්ඨෙත අනුසයා තණ්හා සන්තානං තිට්ඨනහෙතුත්තා යිති නාම. පචත්තමානාය තණ්හාය යං පරිවුට්ඨානඤ්ච ඡත්තිංසතණ්හාය ජාලිනියා යානි විවර්තානි ව චුත්තානි, ඉදං සබ්බං අත්තනො ආධාරං පුග්ගලං බන්ධනට්ඨෙත සන්දානසදිසත්තා සන්දානං නාම. මොහො අත්තනො ආධාරස්ස පුග්ගලස්ස නිබ්බානනගරප්පවෙසනස්ස පටිසෙධකත්තා පලිසසදිසත්තා පලිසො නාම. “යස්ස පපඤ්චාදයො නත්ථී, සො කිං චිතිවත්තො”ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “යෙ වා”තිආදි චුත්තං. යෙ චුත්තප්පකාරා පපඤ්චා සංඛාරා, යා ව චුත්තප්පකාරා යිති, යං චුත්තප්පකාරං සන්දානඤ්ච, යං චුත්තප්පකාරං පලිසඤ්ච නත්ථීති චුත්තා, සබ්බං එතං පපඤ්චාදිකං යො මුනි සමතික්කන්තො, අයං මුනි “නිත්තණ්හො”ති වුවිච්ඡිති දිට්ඨිබ්බො.

28. “යස්ස පපඤ්චාතිආදිගාථායං යෙ පපඤ්චාදයො චුත්තා, තෙසු තණ්හාමානදිට්ඨිහෙතුකා සංඛාරා කදා කතිවිධං ඵලං දෙනති, තංසංඛාරසම්පයුත්තා තණ්හා කදා කතිවිධං ඵලං දෙති”ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ පරිවුට්ඨානසංඛාරා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු පපඤ්චසංඛාරාදීසු. පරිවුට්ඨානසංඛාරාති චිතික්කමවසෙන පචත්තා පරිවුට්ඨානා අකුසලසංඛාරා වෙතනා. දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීති දිට්ඨෙ පස්සිතබ්බෙ ධම්මෙ අත්තභාවෙ වෙදනීයං ඵලං දෙනති දිට්ඨධම්මවෙදනීයා, දිට්ඨෙ ධම්මෙ ඵලං වෙදෙනති වා දිට්ඨධම්මවෙදනීයා. කා සා? අපදුස්සනීයාදීසු අතිදුස්සනාදිවසෙන පචත්තා පට්ඨජවනවෙතනා. උපපජ්ජෙ ඵලං වෙදෙනති උපපජ්ජවෙදනීයා, සත්තමජවනවෙතනා. අපරාපරියායෙ අත්තභාවෙ ඵලං වෙදෙනති අපරාපරියායවෙදනීයා, මජ්ඣෙ පචත්තා පඤ්ච ජවනවෙතනා. තිඵලදානවසෙන තිවිධා සංඛාරා. එවං ඉමාය තිවිධාය සංඛාරවෙතනාය සම්පයුත්තා තිවිධා තණ්හා තිවිධං ඵලං දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ අත්තභාවෙ, උපපජ්ජෙ වා අනන්තරභාවෙ, අපරෙ වා පරියායෙ භවෙ දෙති නිබ්බත්තෙතීති එවං ඵලනිබ්බත්තකසංඛාරං වා තංසම්පයුත්තං තණ්හං වා භගවා ආහ.

“යාය දෙසනාය, ගාථාය වා ඵලනිබ්බත්තකං සංඛාරං ආහ, සා දෙසනා, ගාථා වා කතමෙන දෙසනාභූතෙන වා අපරෙන යුජ්ජති”ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “යං ලොභපකතං කම්මං කරොති”තිආදි චුත්තං. යා “යස්ස...පෙ.... ලොකො”ති දෙසනා ව යා “යං ලොභපකතං කම්මං...පෙ.... අපරෙ වා පරියායෙ”ති දෙසනා ව

වුත්තා, හගවතො ඉදං දෙසනාද්වයං අඤ්ඤමඤ්ඤං පුබ්බාපරෙන පුබ්බං අපරෙන අපරං පුබ්බෙන යුජ්ජති යුජ්ජනං එති සමෙති, යථා ගඬිගොදකං යමුනොදකෙන, යමුනොදකම්පි ගඬිගොදකෙන සංසන්දනි සමෙති. “යස්ස...පෙ.... ලොකො”ති දෙසනා “යං ලොහපකතං...පෙ.... පරියායෙ”ති දෙසනාය සංසන්දනි සමෙති, “යං ලොහපකතං...පෙ.... පරියායෙ”ති දෙසනාපි “යස්ස...පෙ.... ලොකො”ති දෙසනාය සංසන්දනි සමෙතීති අත්ථො ගහෙනබ්බො. “කථං යුජ්ජති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ පරියුට්ඨාන”න්තිආදි වුත්තං, දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදිඵලත්තයනිබ්බත්තකට්ඨෙත යුජ්ජතීති වුත්තං හොති.

යං යං සුත්තං හගවතා දෙසිතං පුබ්බාපරෙන යුජ්ජති, තං තං සුත්තම්පි නීහරිත්වා පුබ්බාපරසංසන්දනං දස්සෙතුං “යථාහා”තිආදි වුත්තං. සංසන්දනාකාරො වුත්තනායානුසාරෙන ගහෙනබ්බො. තත්ථාති තෙසු පරියුට්ඨානසඬ්ඛාරතණ්භාවිවරිතෙසු. පරියුට්ඨානන්ති රූපාරම්මණාදීනි අයොනිසොමනසිකාරෙන ආරබ්භ සත්තසන්තානෙ පවත්තං තණ්භාවරිතං. පටිසඬ්ඛානබලෙනාති අසුභානිච්චාදිදස්සනබලෙන තදඬිගජ්ජහානවසෙන පහාතබ්බං. සඬ්ඛාරාති දස්සනපහාතබ්බා සඬ්ඛාරා. දස්සනබලෙනාති දස්සනසඬ්ඛාතපට්ඨමග්ගඤ්ඤාණබලෙන පහාතබ්බා. ඡත්තිංස තණ්භාවිවරිතානීති දස්සනෙන පහාතබ්බතණ්භාවිවරිතෙහි අවසෙසානි ඡත්තිංස තණ්භාවිවරිතානි. නිග්ගතා තණ්භා යස්ස සො නිත්තණ්භො, නිත්තණ්භස්ස භාවො නිත්තණ්භතා, කා සා? සලපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු.

පපඤ්චසඬ්ඛාරාහිනන්දනත්තයං යදිපි අත්ථතො එකං සමානං, දෙසනාය පන පදක්ඛරාදීහි විසෙසො අත්ථීති දස්සෙතුං “අපිචා”තිආදි වුත්තං.

“යොයං පුබ්බාපරසන්ධි ආවරියෙන විහත්තො, සොයං කතිවිධො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සො වායං පුබ්බාපරො සන්ධි”තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන වුත්තං – “න කෙවලං සුත්තන්තරසංසන්දනමෙව පුබ්බාපරසන්ධි, අථ බො අඤ්ඤොපි අත්ථීති දස්සෙතුං ‘සො වාය’න්තිආදි වුත්තං”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 28). තත්ථ අත්ථසන්ධිති කිරියාකාරකාදිවසෙන අත්ථස්ස අත්ථෙත සන්ධි. පදසන්ධිති නාමපදාදිකස්ස නාමපදාදිකත්තරෙන සන්ධි. දෙසනාසන්ධිති වුත්තජ්ජකාරස්ස දෙසනන්තරස්ස වුත්තජ්ජකාරෙන දෙසනන්තරෙන සන්ධි. නිද්දෙසසන්ධිති නිද්දෙසන්තරස්ස නිද්දෙසන්තරෙන සන්ධි.

සන්ධි ව නාම අත්ථාදයො මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤො සභාවධම්මො නාම නත්ථි, අත්ථාදීනඤ්ච ඡඅත්ථපදාදීසු අවරොධනතො “අත්ථසන්ධි ඡජ්ජදානී”තිආදි වුත්තං.

අත්ථසන්ධිඛාඤ්ජනසන්ධයො ආවරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කතමා දෙසනාසන්ධි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “දෙසනාසන්ධි න ව පට්ඨි”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ න ව පට්ඨි නිස්සාය ක්කායති ක්කායි ක්කායති වාති එත්ථ ක්කායි ක්කානසමඬ්ඪි පුග්ගලො පට්ඨි නිස්සාය ආලම්බිත්වා න ව ක්කායති,

සබ්බසංඛාරනිස්සං පන නිබ්බානං නිස්සාය ආලම්බිත්වා ඵලසමාපත්තිං ක්‍රියාමාපන්නං ඵලාපන්නං ඵලාපන්නං දිට්ඨං ඵලාපන්නං. න ඵ ආපන්නං ආදිසුභං ඵලාපන්නං යොජෙතං. ඵලාපන්නං සමඛිති පුග්ගලො හි පට්ඨාදයො මුඤ්චිත්වා නිබ්බානමෙව ආරම්භ ඵලාපන්නං සමාපන්නං. ඵත්ථ ඵ පට්ඨාදහි මහාභූතෙහි කාමහවරුපහවා ගහිතා රුපපට්ඨාදවුත්තිතාය. ආකාසානඤ්චායනනාදිහි අරුපහවා ගහිතො, හවත්තං වජ්ජෙත්වා ඵ ක්‍රියාමාපන්නං අධිප්පායො. යදි පට්ඨාදයො නිස්සාය න ක්‍රියාමාපන්නං ඵ, ඵලං සති ඉධිලොකසංඛාරං සත්තසත්තං වා පරිලොකසංඛාරං සත්තසත්තං වා අනිත්තියසත්තං වා නිස්සාය ක්‍රියාමාපන්නං ආසංකරිතං තං පරිහරන්තො “න ඵ ඉමං ලොක”න්තිආදිමාහ. තත්ථ ඉමං ලොකන්ති ඉධිලොකසංඛාරො දිට්ඨො අත්තභාවො සත්තසත්තො වුත්තො, තස්මිං නිස්සාය න ක්‍රියාමාපන්නං ක්‍රියාමාපන්නං ව. පරිලොකන්ති ඉධිලොකො අඤ්ඤා භවත්තරසංඛාරො සත්තසත්තො වුත්තො, තස්මිං නිස්සාය න ඵ ක්‍රියාමාපන්නං ක්‍රියාමාපන්නං ව.

යම්දං උභයන්තිආදිසු ඉදං උභයං ඉධිලොකපරිලොකද්වයං අත්තරෙන වජ්ජෙත්වා යං රුපායනං දිට්ඨං, තං රුපායනමිති. යං සද්දායනං සුභං, තං සද්දායනමිති. යං ගන්ධායනාරසායනපොඨිතායනං මුත්තං, තං ගන්ධායනාරසායනපොඨිතායනමිති. යං ආපොධාතු ආකාසධාතු ලක්ඛණරුපං ඔජාසංඛාරං ධම්මායනනෙකදෙසරුපං විඤ්ඤානං, තං ආපොධාතාදිකං ධම්මායනනෙකදෙසරුපමිති. යං වත්ථු පරියෙසිතං වා අපරියෙසිතං වා සන්තිකෙ පත්තං, තං වත්ථුමිති. යං වත්ථු පත්තං වා අප්පත්තං වා පරියෙසිතං පරියෙසනාරහං සුන්දරං, තං වත්ථුමිති. යං වත්ථු විතක්කිතං විතක්කනවසෙන ආලම්බිතබ්බං, තං වත්ථුමිති. යං වත්ථු විචාරිතං අනුමප්පනවසෙන ආලම්බිතබ්බං, තං වත්ථුමිති. යං වත්ථු මනසා විත්තෙනෙව අනුචිත්තිතං අනුචිත්තනවසෙන ආලම්බිතබ්බං, තං වත්ථුමිති නිස්සාය න ක්‍රියාමාපන්නං ක්‍රියාමාපන්නං වාති යොජනා කාතබ්බා.

ඵත්ථ දිට්ඨාදිකං බහිද්ධාරුපමෙව ගහෙතබ්බං අනිත්තියබ්බාරුපස්ස අධිප්පෙතත්තා. තෙනාහ අට්ඨකථාවරියො – “තද්දායනිමුත්තො අනිත්තියබ්බාරුපසත්තො”ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 28). “යදි ක්‍රියාමාපන්නං පුග්ගලො යථාමුත්තෙ පට්ඨාදයො නිස්සාය න ක්‍රියාමාපන්නං ක්‍රියාමාපන්නං ව, ඵලං සති අයං ක්‍රියාමාපන්නං පුග්ගලො ඉදං නාම නිස්සාය ක්‍රියාමාපන්නං ලොකෙ කෙනවි ඤායති කිං, උදාහු න ඤායති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා න ඤායතිති දස්සෙතුං “අයං සදෙවකෙ ලොකෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ ඵලාපන්නං ක්‍රියාමාපන්නං ක්‍රියාමාපන්නං අයං බිණ්ණසවපුග්ගලො සදෙවකෙ ලොකෙ...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය පජාය යත්ථ කත්ථවිති අනිස්සිතෙන විත්තෙන ක්‍රියාමාපන්නං සදෙවකෙ ලොකෙ...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය පජාය කෙනවි න ඤායතිති අත්ථො ගහෙතබ්බො. තෙන වුත්තං –

“නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;

යස්ස තෙ නාහිජානාම, කිං ත්වං නිස්සාය ක්කායසී”ති. (සං. නි. 3.79; නෙත්ති. 104);

“කෙනවි අවිඤ්ඤායභාවො කෙන සුත්තෙන විභාවෙනබ්බො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ඉමිනා ගොධිකසුත්තෙන (සං. නි. 1.159) විභාවෙනබ්බොති දස්සෙතුං “යථා මාරො පාපිමා”තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන “ඉදානි බිණ්ණාසවච්ඡිත්තස්ස කත්ථවිපි අනිස්සිතභාවං ගොධිකසුත්තෙන (සං. නි. 1.159) වක්කලිසුත්තෙන (සං. නි. 3.87) ව විභාවෙතුං ‘යථා මාරො’තිආදි වුත්ත”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 28) වුත්තං. තත්ථ දානාදිපුඤ්ඤකාරකෙ, පුඤ්ඤෙ වා මාරෙති නිවාරෙතීති මාරො, අත්තහිතපරහිතෙ මාරෙතීති වා මාරො. පාපච්ඡිත්තපාදවත්තතාය පාපිමා. පුබ්බත්තභාවෙ ගොධස්ස සාතකත්තා “ගොධිකො”ති ලද්ධනාමස්ස පරිනිබ්බායන්තස්ස කුලපුත්තස්ස පරිනිබ්බානතො උද්ධං පටිසන්ධාදි විඤ්ඤාණං සමන්වෙසන්තො න ජානාති න පස්සති. “පරච්ඡිත්තජානනකො මාරො කස්මා න ජානාති”ති වත්තබ්බත්තා “සො හී”තිආදි වුත්තං. සො ගොධිකො හී යස්මා පපඤ්චාතීතො, තස්මා තණ්හාපභානෙන දිට්ඨිනිස්සයොපි අස්ස ගොධිකස්ස යස්මා නත්ථි, තස්මා ව න ජානාතීති.

“ගොධිකසුත්තෙනෙව විභාවෙනබ්බො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යථා වා”තිආදි වුත්තං. “ගොධිකසුත්තවක්කලිසුත්තෙහි අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා අනිස්සිතභාවො විභාවිතො, එවං සති සඋපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයා අනිස්සිතභාවො කෙන විඤ්ඤායතීති අත්ථො භවෙය්‍යා”ති වත්තබ්බත්තා තදාපි න විඤ්ඤායතියෙවාති දස්සෙතුං “සදෙවකෙන ලොකෙනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සඋපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා ඵලසමාපත්තික්කානෙන ක්කායමානා ඉමෙ බිණ්ණාසවා කත්ථවි අනිස්සිතචිත්තා ක්කායන්තීති සදෙවකෙන ලොකෙන න ඤායන්ති සමාරකෙන...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය න ඤායන්තීති යොජනා කාතබ්බා. අනිස්සිතචිත්තා න ඤායන්තීති එත්ථ හි න-කාරො ව “ක්කායමානා”ති පදෙ න සම්බන්ධිතබ්බො “න ක්කායමානා”ති අත්ථස්ස සම්භවතො. “න ඤායන්ති”ති පන සම්බන්ධිතබ්බො හෙට්ඨා අට්ඨකථායං එව “ලොකෙ කෙනවිපි න ඤායති”ති වුත්තත්තා. අයං දෙසනාසන්ධිති ගොධිකසුත්තවක්කලිසුත්තානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්ථවසෙන සංසන්දනා නිද්ධාරිතා විය “න ව පථවිං නිස්සායා”තිආදිදෙසනාය ව “න ව ඉමං ලොක”න්තිආදිදෙසනාය ව යාය දෙසනාය අත්ථවසෙන සංසන්දනා නිද්ධාරිතා, තාය දෙසනාය යත්ථ කත්ථවි යං කිඤ්චි නිස්සාය ක්කායී න ක්කායති, නිබ්බානං නිස්සාය ක්කායී ක්කායතීති අත්ථවසෙන නිද්ධාරිතා, අයං සංසන්දනා දෙසනාසන්ධි නාමාති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

දෙසනාසන්ධි ආවරියෙන විභත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කතමා නිද්දෙසසන්ධි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමා නිද්දෙසසන්ධිති නිස්සිතචිත්තා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු වතුසු අත්ථසන්ධිබ්‍යඤ්ජනසන්ධිදෙසනාසන්ධිනිද්දෙසසන්ධිසු යා සන්ධි “නිද්දෙසසන්ධි”ති උද්දිට්ඨා, සා නිද්දෙසතො කතමාති පුච්ඡතීති අත්ථො.

නිස්සිතවිත්තාති තණ්හාදිට්ඨිසහජාතවසෙන වා උපනිස්සයවසෙන වා නිස්සිතං විත්තං යෙසං පුපුඡ්ජනානන්ති නිස්සිතවිත්තා, පුපුඡ්ජනා පුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා ඉමාය දෙසනාය පුග්ගලාධිට්ඨානන්තා. යදි දෙසනා ධම්මාධිට්ඨානා, එවං සති නිස්සිතං විත්තං එත්ථ සුත්තප්පදෙසෙසු දෙසිතන්ති නිස්සිතවිත්තා නිස්සිතවිත්තජානනත්ථාය දෙසිතා සුත්තප්පදෙසා. අනිස්සිතං විත්තං යෙසං අරියපුග්ගලානන්ති අනිස්සිතවිත්තා, අරියපුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා ඉමාය දෙසනාය පුග්ගලාධිට්ඨානන්තා. ධම්මාධිට්ඨානාය පන අනිස්සිතං විත්තං යත්ථ සුත්තප්පදෙසෙසු දෙසිතන්ති අනිස්සිතවිත්තා, අනිස්සිතවිත්තජානනත්ථාය දෙසිතා සුත්තප්පදෙසා.

“නිස්සිතවිත්තා කෙන නිද්දෙසෙන නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතවිත්තා කෙන නිද්දෙසෙන නිද්දිසිතබ්බා”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “නිස්සිතවිත්තා අකුසලපක්කොන නිද්දිසිතබ්බා”ති ආදි වුත්තං. අකුසලපක්කොන නිද්දෙසෙන නිද්දිසිතබ්බා. කුසලපක්කොනාති ආදිසුපි එස නයො යොජෙනබ්බො. අකුසලපක්කොසාමඤ්ඤකුසලපක්කොසාමඤ්ඤෙහි දස්සෙත්වා අකුසලවිසෙසකුසලවිසෙසෙහි දස්සෙතුං “නිස්සිතවිත්තා සංකිලෙසනා”ති ආදි වුත්තං. අයං නිද්දෙසසන්ධිති අකුසලපක්කොදිකස්ස පුරිමනිද්දෙසස්ස සංකිලෙසාදිකෙන පච්ඡිමෙන නිද්දෙසෙන නිස්සිතවිත්තවසෙන අයං සංසන්දනා ව නිද්දෙසසන්ධි නාම. කුසලපක්කොදිකස්ස පුරිමස්ස නිද්දෙසස්ස වොදානාදිකෙන පච්ඡිමෙන නිද්දෙසෙන අනිස්සිතවිත්තවසෙන අයං සංසන්දනා ව නිද්දෙසසන්ධි නාමාති විහජිත්වා වෙදිතබ්බා.

“චතුබ්බුහහාරස්ස තෙරුත්තමධිප්පායනිදානපුබ්බාපරසන්ධිප්පහෙදෙන වෙච අත්ථබ්බාඤ්ජනසන්ධිනිද්දෙසසන්ධිදෙසනාසන්ධිප්පහෙදෙන ව විහජිතබ්බහාවො කෙන අම්මෙහි ජාතිතබ්බො සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බහාවනො “තෙනාහා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ තෙන තථා විහජිතබ්බහාවෙන ආයස්ථා මහාකච්චාවනො “තෙරුත්තමධිප්පායො”ති ආදිකං (තෙත්ති. 4 හාරසඬ්ඛෙප) යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන තුම්මෙහි චතුබ්බුහහාරස්ස තථා විහජිතබ්බහාවො ජාතිතබ්බො සද්දහිතබ්බොති වුත්තං හොති.

“එත්තාවතා ව චතුබ්බුහහාරො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤො නියුත්තො නත්ථි”ති වත්තබ්බන්තා “නියුත්තො චතුබ්බුහො හාරො”ති වුත්තං. තත්ථ යස්සං යස්සං පාළියං යො යො චතුබ්බිධො, සො සො චතුබ්බුහහාරො ව යථාලාභවසෙන යොජිතො, තස්සං තස්සං පාළියං සො සො චතුබ්බිධො චතුබ්බුහහාරො තථා නිද්ධාරෙත්වා යුත්තො යොජිතොති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඉති චතුබ්බුහහාරවිහඬිගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙන ගම්භීරත්වො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙනබ්බොති.

7. ආවට්ටභාරවිහඬගවිභාවනා

29. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන චතුබ්බුහභාරවිහඬගෙන නෙරුත්තාදයො විහත්තා, සො...පෙ.... චතුබ්බුහභාරවිහඬගො පරිපුණ්ණො, “කතමො ආවට්ටො භාරවිහඬගො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තත්ථ කතමො ආවට්ටො භාරො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො ආවට්ටො භාරො ආවට්ටභාරවිහඬගො නාමාති පුච්ඡති. “එකම්භි පදට්ඨානෙ” ත්තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “ආරම්භථා” තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො ආවට්ටභාරවිහඬගො නාමාති ගහිතො. “තත්ථ දෙසනායං එකස්මිං පදට්ඨානෙ දෙසනාරුළ්භෙ සෙසකං පදට්ඨානං පරියෙසති, පරියෙසිත්වා කථං පටිපක්ඛෙ ආවට්ටෙති” ති වත්තබ්බත්තා –

“ආරම්භථ නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ;
ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංච කුඤ්ජරො” ති. –

ගාථා වුත්තා. ඉධ ගාථායං එකස්මිං පදට්ඨානෙ දෙසනාරුළ්භෙ සෙසකං පදට්ඨානං පරියෙසතිති වුත්තං භොති. ගාථාත්වො පන අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 29) වුත්තො.

“ආරම්භථා” තිආදිගාථායං කතරස්මිං පදට්ඨානෙ දෙසනාරුළ්භෙ කතමං සෙසකං පදට්ඨානං පරියෙසති” ති වත්තබ්බත්තා “ආරම්භථ නික්කමථාති වීරියස්ස පදට්ඨාන” ත්තිආදි වුත්තං. තත්ථ “වීරියස්ස පදට්ඨාන” ත්ති සාමඤ්ඤවසෙන වුත්තම්පි ආරම්භධාතුසඬ්ඛාතං වීරියං නික්කමධාතුසඬ්ඛාතස්ස වීරියස්ස පදට්ඨානං, නික්කමධාතුසඬ්ඛාතං වීරියං පරක්කමධාතුසඬ්ඛාතස්ස වීරියස්ස පදට්ඨානං, පරක්කමධාතුසඬ්ඛාතං වීරියං සමථභාවනාසහිතස්ස වීරියස්ස පදට්ඨානත්තිආදිනා පරියෙසිතබ්බත්ති ගහෙනබ්බං. “යුඤ්ජථා” ති ඉමිනා වුත්තං සමථභාවනාසහිතං වීරියං “බුද්ධසාසනෙ” ති ඉමිනා වුත්තස්ස මහග්ගතසමාධිස්ස පදට්ඨානං, දෙසනාරුළ්භං සුඛාදිකං සෙසකම්පි පදට්ඨානං පරියෙසිතබ්බං. “ධුනාථ මච්චුනො සෙන” ත්ති පදෙන ගහිතං විපස්සනාසහිතං වීරියං කිලෙසධුනනෙ සමත්ථාය පඤ්ඤාය පදට්ඨානං, දෙසනාරුළ්භං සමාධිආදිකං සෙසකම්පි පදට්ඨානං පරියෙසිතබ්බං.

“යදි ‘ආරම්භථා’ තිආදිකං වුත්තං වීරියං සාමඤ්ඤභූතානං වීරියසමාධිපඤ්ඤානංයෙව පදට්ඨානං සියා, එවං සති කථං වට්ටමුලං ඡින්දිත්වා විචට්ටං පාපෙස්සන්ති” ති වත්තබ්බත්තා පුන “ආරම්භථ නික්කමථාති වීරියස්ස පදට්ඨාන” ත්තිආදි වුත්තං. ආධිපච්චකිච්චතාය යුත්තස්සාපි වීරියාධිකස්ස පදට්ඨානත්තා ආරහන්තා යොගාවචරපුග්ගලා වට්ටමුලං ඡින්දිත්වා

විවට්ටං පාපෙන්තීති චුත්තං හොති. “ආරම්භවා” තිආදිකා පන යස්මා
වීරියාරම්භවත්ථුආදිදෙසනා හොති, තස්මා ආරම්භවත්ථුආදීනියෙව සංවණ්ණිකානි
පදට්ඨානන්ති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “ඉමානි පදට්ඨානානි දෙසනා” ති.
“ආරම්භවා” තිආදිකා යථාචුත්තපදට්ඨානානි දෙසනා හොති, න
වීරියාරම්භවත්ථුආදීනි, තස්මා පදට්ඨානංයෙව සංවණ්ණිකන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං “ආරම්භවා” තිආදිදෙසනාය පදට්ඨානවසෙන අත්ථො විභත්තො, අම්භෙහි
ව ඤාතො, “කථං තස්සායෙව දෙසනාය පටිපක්ඛවසෙන අත්ථො විභජ්තබ්බො” ති
වත්තබ්බත්තා “අයුඤ්ජන්තානං වා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ යොගෙ භාවනායං
අයුඤ්ජන්තානං සත්තානං අපරිපක්කඤාණානං යොගෙ යොගහෙතු
වාසනාභාගියවසෙන ආයතීං ජානනත්ථාය “ආරම්භවා” තිආදිදෙසනා ආරද්ධා.
යුඤ්ජන්තානං පරිපක්කඤාණානං සත්තානං ආරම්භෙ ආරම්භහෙතු දිට්ඨෙව ධම්මෙ
පරිජානනත්ථාය “ආරම්භවා” තිආදිදෙසනා ආරද්ධා.

තත්ථ තෙසු යුඤ්ජන්තායුඤ්ජන්තෙසු පරිපක්කාපරිපක්කඤාණෙසු යෙ
අපරිපක්කඤාණා සත්තා න යුඤ්ජන්ති, තෙ අපරිපක්කඤාණා සත්තා පමාදමුලකා
හුත්වා යොගෙ භාවනායං යෙන පමාදෙන න යුඤ්ජන්ති, සො පමාදො
තණ්හාමුලකො පමාදො, අවිජ්ජාමුලකො පමාදොති දුබ්බිධො හොති. තත්ථ තස්මිං
දුබ්බිධෙ පමාදෙ අඤ්ඤාණෙන නිවුතො අවිජ්ජාමුලකො සත්තො යෙන පමාදෙන
ඤ්ඤායට්ඨානං “ඉමෙ උප්පාදවයධම්මා පඤ්චක්ඛන්ධා ඤ්ඤායට්ඨානං නාමා” ති
නප්පජානාති, අයං අඤ්ඤාණහෙතුකො පමාදො අවිජ්ජාමුලකො පමාදො නාම. යො
පමාදො තණ්හාමුලකො, සො පමාදො තිව්ධො අනුප්පන්නානං හොගානං උප්පාදාය
පරියෙසන්තො තණ්හිකො සත්තො යං පමාදං ආපජ්ජති, අයං පමාදො ව,
උප්පන්නානං හොගානං ධීතත්ථාය රක්ඛන්තො තණ්හිකො සත්තො
ආරක්ඛනිමිත්තං යං පමාදං ආපජ්ජති, අයං පමාදො ව, ධීතං හොගං පරිභුඤ්ජන්තො
තණ්හිකො සත්තො පරිහොගනිමිත්තං යං පමාදං ආපජ්ජති, අයං පමාදො වාති
තිව්ධො හොති. ඉති ලොකෙ අයං පමාදො චතුබ්බිධො අවිජ්ජාපදට්ඨානො එකවිධො
පමාදො, තණ්හාපදට්ඨානො තිව්ධො පමාදොති චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ තාසු
අවිජ්ජාතණ්හාසු නාමකායො එස්සාදිනාමසමුහො අවිජ්ජාය පදට්ඨානං, රූපකායො
පථවීආදිරූපසමුහො තණ්හාය පදට්ඨානං හොති. ඉදං චුත්තං හොති –
ආරම්භධාතුනික්කමධාතුසඛ්ඛාතස්ස වීරියස්ස පටිපක්ඛො චතුබ්බිධො පමාදො
නිද්ධාරෙතබ්බො, නිද්ධාරෙත්වා එකවිධස්ස පමාදස්ස අවිජ්ජා පදට්ඨානං, තිව්ධස්ස
පමාදස්ස තණ්හා පදට්ඨානං. අවිජ්ජාය නාමකායො පදට්ඨානං, තණ්හාය රූපකායො
පදට්ඨානන්ති පටිපක්ඛෙ ආවට්ටෙත්වා පදට්ඨානං පරියෙසිතබ්බන්ති.

“කස්මා නාමකායො අවිජ්ජාය පදට්ඨානං භවති, රූපකායො තණ්හාය
පදට්ඨානං භවති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තං කිස්ස හෙතු” ති පුච්ඡිත්වා “රූපිසු භවෙසු
අප්ඤ්ඤාසානං, අරූපිසු සම්මොහො” ති චුත්තං. රූපිසු භවෙසු රූපධම්මෙසු
අභංගමාදිවසෙන අප්ඤ්ඤාසානං තණ්හාහිනිවෙසො සත්තෙසු පතිට්ඨිතො යස්මා
හොති, තස්මා රූපකායො තණ්හාය පදට්ඨානං භවති. අනමතග්ගෙ හි සංසාර

ඉන්ට්‍රිපුරිසා අඤ්ඤමඤ්ඤරූපාභිරාමා භවන්ති. අරුපීඝු ඵස්සාදීඝු සුබ්බමභාවතො සම්මොගො සත්තෙසු පතිට්ඨිතො යස්මා භොති, තස්මා නාමකායො අවිජ්ජාය පදට්ඨානං භවතීති යොජනා කාතබ්බා. ඉදං චුත්තං භොති – රූපකායනාමකායෙසු ආරම්මණකරණවසෙන තණ්හාය ව අවිජ්ජාය ව උප්පජ්ජනතො රූපකායො තණ්හාය පදට්ඨානං, නාමකායො අවිජ්ජාය පදට්ඨානන්ති නීහරිතබ්බාවාති.

“කතමො රූපකායො, කතමො නාමකායො” ති ප්‍රවිණිතබ්බන්තා “තත්ථ රූපකායො රූපක්ඛන්ධො, නාමකායො චත්තාරො අරුපිනො ඛන්ධා” ති චුත්තං. තත්ථ තෙසු රූපකායනාමකායෙසු රූපකායො රූපසමුහො නාම රූපක්ඛන්ධො භොති, නාමකායො නාමසමුහො නාම චත්තාරො අරුපිනො ඛන්ධාති. ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා අවිජ්ජාතණ්හානං ආරම්මණන්තා සඋපාදානා භවෙය්‍යං, “කතමෙන උපාදානෙන සඋපාදානා භවන්ති” ති ප්‍රවිණිතබ්බන්තා තට්ථ ප්‍රවිණිත්වා විස්සජ්ජේතුං “ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා කතමෙන උපාදානෙන සඋපාදානා? තණ්හාය ව අවිජ්ජාය වා” ති චුත්තං. තත්ථ උපාදානභූතාය තණ්හාය ව උපාදානභූතාය අවිජ්ජාය ව ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා සඋපාදානා නාම භවන්තීති යොජනා කාතබ්බා.

“කිත්තකානි උපාදානානි තණ්හා නාම භවන්ති, කිත්තකානි උපාදානානි අවිජ්ජා නාම භවන්ති” ති ප්‍රවිණිතබ්බන්තා “තත්ථ තණ්හා ද්වෙ” ති ආදි චුත්තං. තත්ථාති තාසු තණ්හාඅවිජ්ජාසු. කාමුපාදානඤ්ච සීලබ්බතුපාදානඤ්ච ද්වෙ උපාදානානි තණ්හා නාම භවන්ති. තණ්හාවසෙන හි “මම සීලං, මම චත” න්ති පරාමසනං භවති. දිට්ඨුපාදානඤ්ච අත්තවාදුපාදානඤ්ච ද්වෙ උපාදානානි අවිජ්ජා නාම භවන්ති. අවිජ්ජාවසෙන හි සස්සතදිට්ඨි වෙව අභංමමාදිදිට්ඨි ව භවන්ති. “ඉමෙහි චතුහි උපාදානෙහි සඋපාදානක්ඛන්ධා චතුසු සච්චෙසු කිත්තකං සච්චං නාමා” ති ප්‍රවිණිතබ්බන්තා “ඉමෙහි” ති ආදි චුත්තං. යෙ ලොකියක්ඛන්ධා සඋපාදානා ඛන්ධා භවන්ති, උපාදානෙන හි උපාදානානිපි භවන්ති, ඉදං සඋපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං දුක්ඛං දුක්ඛසච්චං නාම. යානි චත්තාරි උපාදානානි දුක්ඛකාරණානි භවන්ති, අයං උපාදානචතුක්කො සමුදයො සමුදයසච්චං නාම භවති. පඤ්චක්ඛන්ධාති සඋපාදානා පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛචත්ථුභාවතො දුක්ඛං. තෙසන්ති සඋපාදානානං පඤ්චක්ඛන්ධානං. ධම්මං දෙසෙතීති “ආරම්භටා” ති ආදිකං ධම්මං වෙනෙය්‍යානුරූපං භගවා දෙසෙති. සාමඤ්ඤෙන පුබ්බෙ චුත්තම්පි අත්ථවසෙන විසෙසං දස්සෙතුං පුන “දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය, සමුදයස්ස පහානායා” ති චුත්තං.

30. ආරම්භපටිපක්ඛනුපමාදවසෙන පුරිමසච්චද්වයං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “ඉතරසච්චද්වයං කථං නිද්ධාරිතබ්බ” න්ති චත්තබ්බන්තා තං ද්වයම්පි පමාදමුඛෙනෙව නිද්ධාරිතබ්බන්ති දස්සෙතුං “තත්ථ යො කිව්ධො” ති ආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු තණ්හාමූලකඅවිජ්ජාමූලකෙසු පමාදෙසු. තස්සාති තිව්ධස්ස තණ්හාමූලකස්ස පමාදස්ස. සම්පට්චෙධෙනාති අස්සාදාදීනං පරිජානනෙන. රක්ඛණාති අත්තචිත්තස්ස රක්ඛණසඬ්ඛාතා. පටිසංභරණාති “තස්සා” ති ඉමිනා චුත්තස්ස පමාදස්ස පටිපක්ඛනුතෙන අප්පමාදානනුයොගෙන සංභරණා යා ඛෙපනා අත්ථි, අයං පමාදස්ස පටිපක්ඛනුතෙන අප්පමාදානනුයොගෙන පචත්තා

බෙහෙසසම්බන්ධතා භාවනා සමථෝ නාමානි පමාදස්ස පටිපක්ඛමුඛෙන පුන ආවට්ඨෙත්වා සමථෝ නිද්ධාරිතොති.

“සො සමථෝ කථං කෙන උපායෙන භවති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තථා පුච්ඡිත්වා උපායං දස්සෙතුං “සො කථං”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ කථන්ති කෙන උපායෙන. “කාමෙන්තිති කාමා, කාමීයන්තිති වා කාමා” ති වුත්තානං ද්විත්තං කාමානං පටිච්ච උප්පජ්ජමානං අස්සාදඤ්ච, “අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා” තිආදි (ම. නි. 1.235) වචනතො අප්පස්සාදනීයානං කාමානං පටිච්ච උප්පජ්ජමානං ආදීනවඤ්ච. කාමානන්ති ව කම්මත්ථෙ සාම්ච්චනං. තෙන වුත්තං – “කාමෙ පටිච්චා” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 30). “කාමානමෙතං නිස්සරණං, යදිදං නෙක්ඛම්ම”න්ති (ඉතිවු. 72) වචනතො නිස්සරණන්ති ඉධ පඨමජ්ඣානං අධිජ්ජෙතං. වොකාරන්ති එත්ථ ව-කාරො ආගමො, ඔ-කාරං ලාමකභාවං. ආනිසංසන්ති වතුපාරිසුද්ධිසිලාදිකං. යදා ජානාති, තදා තෙන උපායෙන සමථෝ භවතීති අත්ථො.

සමථෝ ආවරියෙන විභත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කතමා විපස්සනා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා විපස්සනං විභජිතුං “තත්ථ යා වීමංසා” තිආදි වුත්තං. අථ වා කාමානං අස්සාදාදයො යදා ජානාති, තදා සමථෝ භවතීති වුත්තො, “තස්මිං සමථෙ භවමානෙ සති කතමා භවති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යා වීමංසා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං සමථෙ භවමානෙ සති අස්සාදාදීනං යා අනිච්චාදිවීමංසා උපපරික්ඛා පඤ්ඤා භවති, අයං වීමංසා උපපරික්ඛා පඤ්ඤා විසෙසෙන පස්සනතො විපස්සනා නාම. අථ වා තිව්ධස්ස තණ්හාමූලකස්ස පමාදස්ස සම්පට්ඨෙධෙන රක්ඛණා පටිසංහරණා, අයං සමථොති ආවරියෙන වුත්තො, “කතමා විපස්සනා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යා වීමංසා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං යථාවුත්තෙ සමථෙ සති යථාවුත්තස්ස පමාදස්ස අනිච්චාදිවසෙන යා වීමංසා උපපරික්ඛා පඤ්ඤා උප්පන්නා, අයං වීමංසා උපපරික්ඛා පඤ්ඤා විසෙසෙන පස්සනතො විපස්සනා නාම. වීමංසාව දුබ්බලා, උපපරික්ඛා බලවතීති විසෙසො.

සමථෝ චෙව විපස්සනා ව ද්වෙ ධම්මා ආවරියෙන නිද්ධාරිතා, “ඉමෙ නිද්ධාරිතා ද්වෙ ධම්මා කිං ගච්ඡන්ති” ති වත්තබ්බත්තා “ඉමෙ ද්වෙ” තිආදි වුත්තං. සමථෝ සමථභාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡති, විපස්සනා විපස්සනාභාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡති. “ඉමෙසු ද්විසු ධම්මෙසු භාවියමානෙසු කතමෙ යොගාවචරෙන පභීයන්ති” ති වත්තබ්බත්තා “ඉමෙසු” තිආදි වුත්තං. සමථෙ ධම්මෙ භාවියමානෙ තණ්හා යොගාවචරෙන පභීයති, විපස්සනාය භාවියමානාය අවිජ්ජා යොගාවචරෙන පභීයතිති ඉමෙ ද්වෙ පහතබ්බා ධම්මා පභීයන්ති තණ්හා චෙව අවිජ්ජා ව. “ඉමෙසු ද්විසු ධම්මෙසු පභීයමානෙසු කතමෙ ධම්මා නිරුජ්ඣන්ති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා උපාදානාදයොපි නිරුජ්ඣන්තිති සකලවට්ඨුක්ඛනිරොධං දස්සෙත්තො “ඉමෙසු ද්විසු ධම්මෙසු පභීනෙසු” තිආදිමාහ. තත්ථ තණ්හාය සමථභාවනාය පභීයමානාය, අවිජ්ජාය විපස්සනාභාවනාය පභීයමානාය ඉමෙසු ද්විසු ධම්මෙසු ද්විහි භාවනාහි පභීනෙසු කාමුපාදානාදීනි වත්තාරි උපාදානානි වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවසෙන නිරුජ්ඣන්ති, න භඩ්ගක්ඛණවසෙන.

එත්ථාහ – “තණ්හානිරොධා උපාදානනිරොධො” ති වුත්තත්තා “තණ්හාය පභියමානාය උපාදානානි නිරුජ්ඣන්ති” ති වචනං යුත්තං හොතු, කථං අවිජ්ජාය පභියමානාය උපාදානානි නිරුජ්ඣන්ති? “තණ්හානිරොධා උපාදානනිරොධො” ති පාඨෙ අවිජ්ජාසහිතතණ්හානිරොධා උපාදානනිරොධොති අත්ථසම්භවතො. යථා හි තණ්හාසහිතාව අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං පච්චයො, එවං අවිජ්ජාසහිතාව තණ්හා උපාදානානං පච්චයො හොතිති අවිජ්ජාසහිතතණ්හානිරොධා උපාදානනිරොධොති අත්ථො සම්භවතිති ගහෙතඛිඛො. වික්ඛම්භනසමුච්ඡේදවසෙන උපාදානනිරොධා තථෙව භවනිරොධොති එස නයො සෙසෙසුපි. එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධොති එත්ථාපි තණ්හාසහිතඅවිජ්ජානිරොධා සඬ්ඛාරනිරොධොතිආදිකො ගහිතොති දට්ඨඛිඛො. ඉති එවං විසභාගසභාගධම්මානං ආවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානි ච පුරිමකානි ද්වෙ සච්චානි ච, සමථො ච විපස්සනා ච ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා මග්ගො ච මග්ගසච්චක්ඛ්ච, වට්ටනිරොධො වට්ටනිරොධසච්චක්ඛ්ච නිබ්බානන්ති චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරිතානි.

“වීරියපටිපක්ඛභූතස්ස පමාදාදිධම්මස්ස වසෙන වා සභාගභූතස්ස පමාදාදිධම්මස්ස වසෙන වා ආවට්ටෙත්වා චතුත්තං සච්චානං නිද්ධාරිතඛිඛාචො අම්භෙහි කෙන සද්දහිතඛිඛො” ති චත්තඛිඛත්තා “තෙනාහා” තිආදි වුත්තං. තෙන තථා නිද්ධාරිතඛිඛාචෙන භගවා “ආරම්භථ නික්කමථා” තිආදිගාථාවචනං ආහ, තෙන “ආරම්භථ නික්කමථා” තිආදිගාථාවචනෙන තථා චතුත්තං සච්චානං නිද්ධාරිතඛිඛාචො තුම්භෙහි සද්දහිතඛිඛොති වුත්තං හොති.

“ආරම්භථ නික්කමථා” තිආදිනා වොදානපක්ඛංයෙව නික්ඛිපිත්වා තස්සෙව වොදානපක්ඛස්ස විසභාගධම්මසභාගධම්මවසෙනෙව ආවට්ටෙත්වා චතුසච්චනිද්ධාරණං කාතඛිඛ” ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා සංකිලෙසපක්ඛම්පි නික්ඛිපිත්වා තස්සෙව සංකිලෙසස්ස විසභාගධම්මසභාගධම්මවසෙනෙව ආවට්ටෙත්වා චතුසච්චනිද්ධාරණං දස්සෙත්තො “යථාපි මූලෙ” තිආදිගාථාවචනමාහ. අට්ඨකථායං පන –

“එවං වොදානපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා තස්ස විසභාගධම්මවසෙන, සභාගධම්මවසෙන ච ආවට්ටනං දස්සෙත්වා ඉදානි සංකිලෙසපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා තස්ස විසභාගධම්මවසෙන, සභාගධම්මවසෙන ච ආවට්ටනං දස්සෙතුං ‘යථාපි මූලෙ’ ති ගාථමාහා” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 30) –

වුත්තං. ගාථාත්ථොපි අට්ඨකථායං වුත්තො. තථාපි යතිපොතානං අත්ථාය අට්ඨකථානුසාරෙනෙව කථයිස්සාම.

සමුහො රුක්ඛො මූලති පතිට්ඨාති එතෙන අවයවෙන භූමිභාගෙ ධීතෙනානි මූලං, කිං තං? භූමිභාගෙ ධීතො මූලසඬ්ඛාතො රුක්ඛාවයවො, තස්මිං මූලෙ. නත්ථි උපද්දවො ඵරසුඡේදාදිඅත්තරායො අස්ස මූලස්සාති අනුපද්දවො. දළ්භෙති උපද්දවාහාවෙන සභාවතො ථීරෙ සති. ඡින්දියතිති ඡින්තො, කො සො? භූමියං

පතිට්ඨිකමූලසහිතො රුක්ඛාවයවො, න ඡින්දිත්වා ගහිතො රුක්ඛාවයවො. රුහති වඩ්ඪතීති රුක්ඛො. යො ච භූමියං පතිට්ඨිකමූලසහිතො රුක්ඛාවයවො රුක්ඛොති චුත්තො යථා “සමුද්දො දිට්ඨො”ති. පුනරෙව රුහතීති පුන අඩ්ඤරුප්පාදනං සන්ධාය චුත්තං. තණ්හානුසයෙති අත්තභාවසඬ්ඛාතස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ. අනුභතෙති අරහත්තමග්ගඤාණෙන අනුපවිජිත්තෙ සති ඉදං අත්තභාවසඬ්ඛාතං දුක්ඛං දුක්ඛහෙතු පුනප්පුනං අබ්බොවිජිත්තං නිබ්බත්තති න නිරුප්කාමිකියෙවාති ගාථාත්ථො.

“ඉධ ගාථායං යො තණ්හානුසයො අනුභතභාවෙන දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තනස්ස මූලන්ති චුත්තො, අයං තණ්හානුසයො කතමස්සා තණ්හාය අනුසයො”ති ප්‍රච්ඡති, “තණ්හාය කාමතණ්හාදිවසෙන බහුවිධත්තා භවතණ්හාය අනුසයො”ති විස්සජ්ජෙති භවස්සාදතණ්හාභාවතො. යො අනුසයො එතස්ස භවතණ්හාසඬ්ඛාතස්ස ධම්මස්ස පච්චයො හොති, අයං අනුසයො අවිජ්ජානුසයො හොති. “අනුසයො බහුවිධො, කස්මා අවිජ්ජානුසයොති සද්දහිතබ්බො”ති චත්තබ්බත්තා “අවිජ්ජාපච්චයා හි භවතණ්හා”ති චුත්තං. අවිජ්ජාය භවතණ්හාය පච්චයත්තා අවිජ්ජානුසයො සද්දහිතබ්බො. අවිජ්ජාය හි භවෙසු ආදිනවස්ස අදස්සනවසෙන භවස්සාදතණ්හා භවතීති. ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසාතිආදිමහි හෙට්ඨා චුත්තනායානුසාරෙන චත්තාරි සච්චාති නිද්ධාරෙත්වා විසභාගසභාගධම්මාවට්ටනං විඤ්ඤාතබ්බං, සමථවිපස්සනා පන මග්ගසම්පයුත්තාව ගහෙතබ්බා.

“සබ්බපාපස්සා”තිආදිකස්ස අනුසන්ධාත්ථො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 30) චුත්තො. සබ්බපාපස්සාති කම්මපථභාවජ්ජත්තාපත්තස්ස නිරවසෙසස්ස අකුසලස්ස. අකරණන්ති සපරසන්තානෙසු අනුප්පාදනං. කුසලස්සාති කම්මපථභාවජ්ජත්තාපත්තස්ස තෙභූමකකුසලස්ස වෙව ලොකුත්තරකුසලස්ස ච. උපසම්පදාති සන්තානෙ උප්පාදනවසෙන සම්පදා. සස්ස අත්තතො චිත්තන්ති සචිත්තං, සචිත්තස්ස පරියොදාපනං වොදානං අරහත්තඵලූප්පත්තියාති සචිත්තපරියොදාපනං. අරහත්තමග්ගුප්පාදො පන “කුසලස්ස උපසම්පදා”ති පදෙන ගහිතො. එතං අකරණාදිත්තයදීපනං බුද්ධානං සම්මාසම්බුද්ධානං සාසනං ඔවාදොති ගාථාත්ථො.

ගාථායං යස්ස පාපස්ස අකරණං චුත්තං, තං පාපං දුච්චරිතකම්මපථවසෙන විහජිතුං “සබ්බපාපං නාමා”තිආදි චුත්තං. දොසසමුට්ඨානන්ති යෙභුයාවසෙන චුත්තං, ලොභසමුට්ඨානම්පි භවති. ලොභසමුට්ඨානන්තිපි යෙභුයාවසෙන චුත්තං, දොසසමුට්ඨානම්පි භවති. මොහසමුට්ඨානම්පි තථෙව චුත්තං. ලොභසමුට්ඨානදොසසමුට්ඨානම්පි සම්භවතීති දට්ඨබ්බං. සබ්බපාපො දුච්චරිතකම්මපථජ්ජහෙදෙන විහත්තො, “එත්තකෙනෙව විහජිතබ්බො, උදාහු අඤ්ඤෙන විහජිතබ්බො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා අඤ්ඤෙන අකුසලමූලඅගතිගමනහෙදෙනපි විහජිතුං “යා අහිජ්ඣා”තිආදි චුත්තං. අට්ඨකථායං පන “එවං දුච්චරිතඅකුසලකම්මපථකම්මවිභාගෙන ‘සබ්බපාප’න්ති එත්ථ චුත්තපාපං විහජිත්වා ඉදානිස්ස අකුසලමූලවසෙන අගතිගමනවිභාගම්පි දස්සෙතුං

‘අකුසලමූල’න්තිආදි වුත්ත’න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 30) අනුසන්ධාන්තො වුත්තො. මොහවසෙන සභාවං අජානන්තස්ස භයසම්භවතො යං භයා ච මොහා ච අගතිං ගච්ඡති, ඉදං මොහසමුට්ඨානන්ති වුත්තං.

සබ්බපාපො ආචරියෙන විහත්තො, අම්භෙහි ච ඤාතො, “කතමං සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තත්ථ ලොභො අසුභායා”තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන –

“එත්තාවතා ‘සබ්බපාපස්ස අකරණ’න්ති එත්ථ පාපං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස අකරණං දස්සෙත්තො ‘ලොභො...පෙ.... පඤ්ඤායා’ති තිහි කුසලමූලෙහි තිණ්ණං අකුසලමූලානං පහානවසෙන සබ්බපාපස්ස අකරණං අනුප්පාදනමාහා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 30) –

වුත්තං. සුභාධිමුත්තවසෙන පවත්තො ලොභො අසුභාය අසුභාවනාය තථාපචත්තෙන අලොභෙන තද්ධගච්ඡිකම්මභනප්පහානෙන පභීයති, සත්තෙසු කුප්ඤානදුස්සනවසෙන පවත්තො දොසො මෙත්තාය මෙත්තාභාවනාය තථාපචත්තෙන අදොසෙන ච තද්ධගච්ඡිකම්මභනප්පහානෙන පභීයති, සත්තෙසු චෙව සඬ්ඛාරෙසු ච මුය්භනවසෙන පවත්තො මොහො පඤ්ඤාය විචාරණපඤ්ඤාය ච භාවනාමග්ගපඤ්ඤාය ච තද්ධගච්ඡිකම්මභනසමුච්ඡෙදප්පහානෙන පභීයති.

“යදි තිහි කුසලමූලෙහෙව අකුසලමූලානි පභීයන්ති, එවං සති උපෙක්ඛාකරුණාමුදිතා නිරත්ථකා භවෙය්‍යු”න්ති වත්තබ්බත්තා “තථා ලොභො උපෙක්ඛායා”තිආදි වුත්තං. උපෙක්ඛායාති “සබ්බෙ සත්තා කම්මස්සකා”තිආදිතා භාවිතාය උපෙක්ඛාය. මුදිතා අරතිං වූපසමෙත්වා අරතියා මූලභූතං මොහම්පි පජහති මනසි කත්වා “මොහො මුදිතාය පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡති”ති වුත්තං. “අකුසලමූලානං කුසලමූලාදිහි පහානබ්බත්තං කෙන අම්භෙහි සද්දහිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “තෙනාහා”තිආදි වුත්තං. තෙන තථා පහානබ්බත්තෙන භගවා “සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්ති වචනං ආහ, තෙන “සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්ති වචනෙන තථා පහානබ්බත්තං තුම්භෙහි සද්දහිතබ්බත්ති වුත්තං හොති.

31. “එත්තාවතා ච සබ්බපාපො විහත්තො, තස්ස අකරණඤ්ච විහත්තං සියා, එවං සති අට්ඨමිච්ඡත්තානං අකරණං අනිචාරිතං සියා”ති වත්තබ්බත්තා “සබ්බපාපං නාම අට්ඨ මිච්ඡත්තානි”තිආදි වුත්තං. මිච්ඡාසනීති අනිච්චාදීසු “නිච්ච”න්ති අනුස්සරණවිත්තනාදිවසෙන පවත්තඅකුසලප්පවත්ති.

සබ්බපාපස්ස අකරණං බහුධා ආචරියෙන විහත්තං, අම්භෙහි ච විඤ්ඤාතං, “කථං කුසලස්ස සම්පදා විහජිතබ්බා විඤ්ඤාතබ්බා”ති වත්තබ්බත්තා කුසලස්ස සම්පදං විහජිත්වා දස්සෙත්තො “අට්ඨසු මිච්ඡත්තෙසු පභීනෙසු”තිආදිමාහ. අට්ඨ සම්මත්තානීති සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඬ්ඤාපො සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවො සම්මාවායාමො සම්මාසති සම්මාසමාධීති අට්ඨසම්මත්තානි

විසභාගපරිවත්තනධම්මවසෙන සම්පජ්ජන්ති. අතීතස්සාති අතීතෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන දෙසිතස්ස. විපස්සිනො හි භගවතො අයං පාතිමොක්ඛුද්දෙසගාමා. චිත්තෙ පරියොදාපිතෙති චිත්තපට්ඨද්ධා පඤ්චක්ඛන්ධාපි පරියොදාපිතා භවන්ති. “චිත්තපරියොදාපිතෙන පඤ්චන්තං ඛන්ධානං පරියොදාපිතභාවො කථං අම්භෙහි සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බන්තා “ඵවඤ්ඡි”තිආදි වුත්තං. ඵවං වුත්තජ්ජකාරෙන භගවා යං “වෙනොවිසුද්ධත්ථං හික්ඛවෙ තථාගතෙ බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති”ති වචනං ආහ, තෙන “වෙනො...පෙ.... වුස්සති”ති වචනෙන තුම්භෙහි සද්දහිතබ්බොති වුත්තං හොති. “පරියොදාපනා කතිවිධා භවන්ති”ති වත්තබ්බන්තා “දුට්ඨා ඡි”තිආදි වුත්තං. සමථවිපස්සනාය නිවරණජ්ජහානඤ්ච අරියමග්ගභාවනාය අනුසයසමුග්ගානො වාති පරියොදාපනස්ස දුට්ඨත්තා පඤ්චක්ඛන්ධා පරියොදාපිතා භවන්තිති අත්ථො. පහිනනිවරණානුසයා හි පුග්ගලා පසාදනීයවණ්ණා හොන්ති.

“පරියොදාපනස්ස කිත්තිකා භූමියො”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “ද්වෙ පරියොදාපනභූමියො”තිආදි වුත්තං. “සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්තිආදිගාමාය දෙසිතෙසු ධම්මෙසු කතමං දුක්ඛසච්චං, කතමං සමුදයසච්චං, කතමං මග්ගසච්චං, කතමං නිරොධසච්ච”න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ යං පටිච්චෙධෙනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථාති ගාමාය දෙසිතෙසු ධම්මෙසු යං ඛන්ධපඤ්චකං පටිච්චෙධෙන පරිඤ්ඤාහිසමයෙන පරියොදාපෙති, ඉදං ඛන්ධපඤ්චකං දුක්ඛං දුක්ඛසච්චං භවෙ. යතො තණ්හාසංකිලෙසතො ඛන්ධපඤ්චකං පරියොදාපෙති, අයං තණ්හාසංකිලෙසො සමුදයො සමුදයසච්චං. යෙන අරියමග්ගඛිගෙන පරියොදාපෙති, අයං අරියමග්ගො මග්ගසච්චං. යං අසඬ්ඛතධාතුං අධිගතෙන පුග්ගලෙන පරියොදාපිතං, අයං අසඬ්ඛතධාතූධම්මො නිරොධො නිරොධසච්චං භවෙ. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි ගාමාය දෙසිතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන නිද්ධාරිතානි. “තෙනාහා”තිආදිකස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

“සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්තිආදිගාමාය දෙසිතානං ධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන චත්තාරි සච්චානි ආවරියෙන නිද්ධාරිතානි, අම්භෙහි ව විඤ්ඤාතානි.

“ධම්මො භවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිං, ඡත්තං මහන්තං යථ වස්සකාලෙ; ඵසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණො, න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මචාරි”ති –

ගාමාය දෙසිතානං ධම්මානං විසභාගසභාගධම්මානං ආවට්ටනවසෙන කථං චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරිතානි”ති වත්තබ්බන්තා “ධම්මො භවෙ”තිආදිමාහ. තාය ගාමාය දෙසිතෙ ධම්මෙ විහජිත්වා දස්සෙන්නො “ධම්මො නාමා”තිආදිමාහ. තත්ථ ධම්මො නාමාති පුඤ්ඤධම්මො නාම. ඉන්ද්‍රියසංවරොති මනවිජට්ඨින්ද්‍රියසංවරසීලාදිකො සබ්බො සංවරො. තෙන වුත්තං – “ඉන්ද්‍රියසංවරසීසෙන චෙත්ථ සබ්බම්පි සීලං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බ”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 31). චත්තාරො අපායා

දුක්කටකම්මකාරීන් ගතිභූතත්තා දුග්ගති. සබ්බා උපපත්තියො පන
දුක්ඛදුක්ඛසංඛාරදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසමඛිනි ගතිභූතත්තා දුග්ගති නාම.

“තස්මිං දුවිධෙ ධම්මෙ ඉන්ද්‍රියසංවරධම්මො කත්ථ ඨිතො, කථං සුවිණ්ණො,
කුතො රක්ඛතී” ති ප්‍රච්ඡින්නබ්බත්තා “තත්ථ යා සංවරසීලෙ” ති ආදි වුත්තං. තත්ථාති
තස්මිං දුවිධෙ ධම්මෙ. සංවරසීලෙ ඨිතා යා අඛණ්ඩකාරිතා හොති, අයං
අඛණ්ඩවසෙන කාතබ්බො සංවරසීලෙ ඨිතො සුට්ඨු ආවිණ්ණපරිවිණ්ණො
පුඤ්ඤධම්මො චතුහි අපායෙහි අත්තනො ආධාරං අත්තානං රක්ඛන්තං පුග්ගලං
එකන්තිකභාවෙන රක්ඛති, අනෙකන්තිකභාවෙන පන රක්ඛිතමත්තො
පුඤ්ඤධම්මොපි රක්ඛතීති අත්ථො ගහෙතබ්බො. අපායෙහිති ච පධානවසෙන
වුත්තං, රොගාදිඅත්තරායතොපි රක්ඛති. රොගාදිඅත්තරායො චා අයතො
අපගතත්තා අපායන්තොගධොති දට්ඨබ්බො.

“තථා රක්ඛතීති කෙන අම්හෙහි සද්දහිතබ්බො” ති චත්තබ්බත්තා “එවං
භගවා” ති ආදි වුත්තං. එවං වුත්තප්පකාරෙන ලක්ඛණපකාරදස්සනං භගවා
“ද්වෙමා, හික්ඛවෙ, සීලවතො ගතියො දෙවා ච මනුස්සා චා” ති යං වචනං ආහ,
තෙන “ද්වෙමා...පෙ.... මනුස්සා චා” ති වචනෙන තුම්හෙහි සද්දහිතබ්බොති
වුත්තං හොති. “සංවරසීලෙ ඨිතස්ස අඛණ්ඩකාතබ්බස්ස සුවිණ්ණස්ස
පුඤ්ඤධම්මස්ස අපායෙහි රක්ඛණෙ එකන්තිකභාවො කෙන සුත්තෙන
දීපෙතබ්බො” ති චත්තබ්බත්තා “එවඤ්ච නාලන්දාය” ති ආදි වුත්තං. තත්ථ
එවඤ්චාති ඉමිනා ඉදාති වුව්චමානෙන පකාරෙනපි වුත්තප්පකාරො අත්ථො
වෙදිතබ්බො. නාලන්දායන්ති නාලන්දනාමකෙ නිගමෙ නිසින්නො
අසිබන්ධකනාමස්ස සුත්තො ගාමණී ගාමපෙට්ඨකො භගවන්තං එතං වුව්චමානං
“බ්‍රාහ්මණා, භන්තෙ” ති ආදිවචනං අවොච.

බ්‍රාහ්මණාති බාහිරකා බ්‍රාහ්මණා. භන්තෙති භගවන්තං ගාමණී ආලපති.
පච්ඡාභූමකාති පච්ඡිමදිසාය නිසින්නකා. උය්‍යාපෙන්නීති මනුස්සලොකතො උද්ධං
දෙවලොකං යාපෙන්නි පාපෙන්නි.

ඉධස්සාති ඉධලොකෙ අස්ස භවෙය්‍යා. පුරිසො පාණාතිපාතී...පෙ....
මිච්ඡාදිට්ඨිකො අස්ස භවෙය්‍යාති යොජනා. සෙසං පාළිතො වෙච වුත්තානුසාරෙන
ච ඤෙය්‍යං.

32. “විසභාගධම්මසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන චතුන්තං සච්චානං
නිද්ධාරිතභාවො කෙන අම්හෙහි සද්දහිතබ්බො” ති චත්තබ්බත්තා “තෙනාහ
මහාකච්චානො එකමිහි පදට්ඨානෙ” ති වුත්තං.

“එත්තාවතා ච ආවට්ටො භාරො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤො නියුත්තො නත්ථී” ති
චත්තබ්බත්තා “නියුත්තො ආවට්ටො භාරො” ති වුත්තං. යස්සං යස්සං පාළියං යො

යො ආවට්ටො භාරො යථාලාභවසෙන යොජිතො, තස්සං තස්සං පාලියං සො සො ආවට්ටො භාරො තථා නිද්ධාරෙත්වා යුත්තො යොජිතොති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඉති ආවට්ටභාරවිහඬගෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාට්ඨකානුසාරෙනෙව ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙනබ්බොති.

8. විහත්තිභාරවිහඬගවිභාවනා

33. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන ආවට්ටභාරවිහඬගෙන ආවට්ටෙතබ්බො පදට්ඨානාදයො විහත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො ආවට්ටභාරවිහඬගො පරිපුණ්ණො, “තත්ථ කතමො විහත්තිභාරවිහඬගො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො විහත්තිභාරො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො විහත්තිභාරො විහත්තිභාරවිහඬගො නාමාති පුච්ඡති. “ධම්මඤ්ච පදට්ඨානං භූමිඤ්චා”තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුව්චමානො “ද්වෙ සුත්තානි”තිආදිකො විත්ථාරභූතො සංවණ්ණනාවිසෙසො විහත්තිභාරො විහත්තිභාරවිහඬගො නාමාති අත්ථො ගහෙනබ්බො.

“යෙසු සුත්තෙසු වුත්තා ධම්මපදට්ඨානභූමියො ඉමිනා විහත්තිභාරෙන විහත්තා, තානි සුත්තානි කිත්තකානි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තානි සුත්තානි පඨමං දස්සෙතුං “ද්වෙ සුත්තානි වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්චා”ති වුත්තං. තත්ථ වාසනාභාගියන්ති පුඤ්ඤභාවනා වාසනා නාම, වාසනාය භාගො කොට්ඨාසො වාසනාභාගො, වාසනාභාගෙ වාචකභාවෙන නියුත්තං සුත්තන්ති වාසනාභාගියං, කතමං තං? යස්මිං සුත්තෙ තිණි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි භගවතා දෙසිතානි, තං සුත්තං වාසනාභාගියං. නිබ්බේධභාගියන්ති ලොභක්ඛන්ධාදීනං නිබ්බිජ්ඣනං පදාලනං නිබ්බේධො, නිබ්බේධස්ස භාගො කොට්ඨාසො නිබ්බේධභාගො, නිබ්බේධභාගෙ වාචකභාවෙන නියුත්තං සුත්තන්ති නිබ්බේධභාගියං, කතමං තං? යස්මිං සුත්තෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මා භගවතා දෙසිතා, තං සුත්තං නිබ්බේධභාගියං.

“තෙසං සුත්තානං පටිග්ගාහකා පුග්ගලා යාහි පටිපදාහි සම්පජ්ජන්ති, තා පටිපදා කිත්තිකා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ද්වෙ පටිපදා”තිආදි වුත්තං. දානසීලභාවනාමයපුඤ්ඤභාගෙ භවා පටිපදාහි පුඤ්ඤභාගියා. ඵලභාගෙ භවා පටිපදාහි ඵලභාගියා. “යෙසු සීලෙසු ඨිතා පටිග්ගාහකා පටිපජ්ජන්ති, තානි සීලානි කිත්තිකානි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ද්වෙ සීලානි”තිආදි වුත්තං. සංවරති ඵතෙන සංවරෙනාති සංවරො, සො සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති පඤ්චවිධො. සබ්බොපි පාපසංවරණතො සංවරො, ලොකීයලොකුත්තරසම්පත්තිට්ඨානත්තා සීලං නාම.

පජ්භති එතෙන පහාතබ්බෙති පහානං, පජ්භනං වා පහානං, තඤ්ච පහානං
තදබ්ගජ්ජපහානං, වික්ඛම්භනජ්ජපහානං, සමුච්ඡෙදජ්ජපහානං, පටිපස්සද්ධිජ්ජපහානං,
නිස්සරණජ්ජපහානන්ති පඤ්චවිධං. තත්ථ නිස්සරණජ්ජපහානං චජ්ජෙත්වා චතුබ්බිධං
පහානං චුත්තනයෙන සීලං නාම.

“තෙසු සුත්තාදීසු භගවා කතමං සුත්තං කතමාය පටිපදාය දෙසයති, කතරස්මිං
සීලෙ ධීතො පුග්ගලො කතමෙන සීලෙන බ්‍රහ්මචාරී භවති” ති පුව්ඡිතබ්බත්තා තථා
විහජිත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ භගවා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ තෙසු වාසනාභාගියාදීසු
සුත්තෙසු වාසනාභාගියං සුත්තං තත්ථ තාසු පුඤ්ඤභාගියාදිපටිපදාසු පුඤ්ඤභාගියාය
පටිපදාය භගවා යස්ස පුග්ගලස්ස දෙසයති, සො වාසනාභාගියසුත්තපටිග්ගාහකො
පුග්ගලො තත්ථ සංවරසීලාදීසු සංවරසීලෙ ධීතො හුත්වා තෙන
සංවරසීලසඬාතෙන බ්‍රහ්මචරියෙන සෙට්ඨචරියෙන බ්‍රහ්මචාරී සෙට්ඨාචාරපූරකො
භවති. තත්ථ තෙසු වාසනාභාගියාදීසු සුත්තෙසු නිබ්බේධභාගියං සුත්තං තත්ථ තාසු
පුඤ්ඤභාගියාදිපටිපදාසු ඵලභාගියාය පටිපදාය යස්ස පුග්ගලස්ස භගවා දෙසයති,
සො නිබ්බේධභාගියසුත්තපටිග්ගාහකො පුග්ගලො තත්ථ සංවරසීලාදීසු පහානසීලෙ
සමුච්ඡෙදජ්ජස්සද්ධිජ්ජපහානවසෙන ධීතො හුත්වා තෙන පහානසීලසඬාතෙන
විසෙසභූතෙන මග්ගසඬාතෙන බ්‍රහ්මචරියෙන බ්‍රහ්මචාරී භවතිති යොජනා
කාතබ්බා.

“වාසනාභාගියසුත්තාදීසු කතමං වාසනාභාගියං සුත්තං” ති පුව්ඡිතබ්බත්තා
“තත්ථ කතම” තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු වාසනාභාගියසුත්තාදීසු.
දානකථාති සජ්ජුරිසදානදානඵලඅසජ්ජුරිසදානදානඵලකථා. සීලකථාති
පඤ්චසීලාදිසීලඵලකථා. සග්ගකථාති සග්ගසම්පත්තිසුඛකථා වෙච සග්ගෙ
නිබ්බත්තාපකපුඤ්ඤකථා ච. ආදීනවොති ආදීනවදස්සකො සුත්තන්තො.
ආනිසංසොති ආනිසංසදස්සකො සුත්තන්තො. වාසනාභාගියං සුත්තං නාමාති
යොජනා.

“තත්ථ කතම” තිආදීසු අනුසන්ධාත්ථො චුත්තනයොච. යා දෙසනා
චතුසච්චජ්ජකාසනා, සා දෙසනා නිබ්බේධභාගියං සුත්තං නාමාති යොජනා. එචඤ්ච
සති වාසනාභාගියසුත්තස්සපි නිබ්බේධභාගියසුත්තභාවො ආපජ්ජෙයා
චතුසච්චජ්ජකාසනතොති වොදනං මනසි කත්වා “වාසනාභාගියෙ සුත්තෙ” තිආදි
චුත්තං. වාසනාභාගියෙ සුත්තෙ පජානනා වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා
අරියමග්ගපදට්ඨානභූතා පඤ්ඤා නත්ථි, මග්ගො අරියමග්ගො නත්ථි, ඵලං
අරියඵලං නත්ථි. නිබ්බේධභාගියෙ සුත්තෙ පන පජානනාදයො අත්ථි,
වාසනාභාගියෙ සුත්තෙ නත්ථි. “පජානනා” තිආදිනා චතුසච්චජ්ජකාසනා
දානකථාදිකා නිබ්බේධභාගියෙ සුත්තෙ අන්තොගධා, ඉතරංයෙච
වාසනාභාගියසුත්තන්ති නාමාති දස්සෙති. යෙසු සුත්තෙසු චුත්තා
ධම්මපදට්ඨානභූමියො විහත්තා, තාති සුත්තාති ද්වෙයෙච න භොන්ති, කස්මා
“ද්වෙයෙච සුත්තාති නිද්ධාරිතාති” ති වෙ වදෙය්‍යු? අසඬකරතො සුත්තෙ
චුත්තානං ධම්මපදට්ඨානභූමීනං විහජිතබ්බානං සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්තා. “යදි එචං

සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්තානිපි නිද්ධාරිතානි අසඬිකරත්තා”ති වෙ
වදෙය්‍යං? නො නිද්ධාරිතානි, වාසනාභාගියසුත්තෙ නිද්ධාරිතෙ
සංකිලෙසභාගියසුත්තම්පි නිද්ධාරිතං, සංකිලෙසධම්මතො නිස්සට්ඨධම්මානංයෙව
වාසනාභාගියධම්මත්තා නිබ්බේධභාගියසුත්තෙ ව නිද්ධාරිතෙ
අසෙක්ඛභාගියසුත්තම්පි නිද්ධාරිතං අනඤ්ඤත්තා.

“යෙසු සුත්තෙසු චුත්තා ධම්මපදට්ඨානභූමියො විහත්තිභාරොන විහත්තා, තානි
සුත්තානි කතමෙන ඵලෙන යොජයිතබ්බානී”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉමානි වත්තාරි
සුත්තානී”තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඉමානි වත්තාරි සුත්තානීති යථානිද්ධාරිතානි
වාසනාභාගියනිබ්බේධභාගියසුත්තානි වෙව තංනිද්ධාරණෙන නිද්ධාරිතානි
සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්තානි වානි වත්තාරි සුත්තානි ඉමෙසංයෙව
චතුත්තං සුත්තානං දෙසනාය නයෙන නීතෙන ඵලෙන සබ්බතො සබ්බභාගෙන
සංවරසීලප්පහානසීලෙන බ්‍රහ්මචරියෙන යොජයිතබ්බානී. යොජෙත්තෙන ව
සබ්බතො සබ්බභාගෙන ව පදාදිච්චයෙන භාරොන සංවරසීලාදිකං ඵලං විචිතීත්වා
යුත්තිභාරොන යුත්තං ඵලං ගවෙසීත්වා “ඉදං ඵලං ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඵලං, ඉදං ඵලං
ඉමස්ස සුත්තස්ස ඵල”න්ති සුත්තානි විසුං විසුං ඵලෙන යොජයිතබ්බානීති අත්ථො
ගහෙතබ්බො.

“කිත්තකෙන ඵලෙන බ්‍රහ්මචරියෙන යොජෙතබ්බානී”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා
“යාවතිකා ඤාණස්ස භූමී”ති චුත්තං. භගවතා දෙසිතෙන වාසනාභාගියසුත්තෙන
සිද්ධා යාවතිකා පුඤ්ඤභාගියා පටිපදාදයො විහජනඤාණස්ස භූමී ආරම්මණා
භවිතුමරහන්ති, තාවතිකාහි භූමීහි වාසනාභාගියසුත්තං යොජයිතබ්බං.
නිබ්බේධභාගියසුත්තෙන සිද්ධා යාවතිකා ඵලභාගියා පටිපදාදයො විහජනඤාණස්ස
භූමී ආරම්මණා භවිතුමරහන්ති, තාවතිකාහි භූමීහි නිබ්බේධභාගියසුත්තං
යොජෙතබ්බං. ඉතරද්වයම්පි සුත්තං යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. එතෙන ඤාණස්ස
භූමීනං සුත්තත්ථානං බහුවිධත්තං දස්සෙති.

34. වාසනාභාගියසුත්තාදීසු චුත්තා ධම්මා වාසනාභාගියනිබ්බේධභාගියභාවෙහි
ආචරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කථං
සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියභාවෙහි අසාධාරණාසාධාරණභාවෙහි
විහජිතබ්බා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමෙ ධම්මා සාධාරණා”තිආදි ආරද්ධං.
අට්ඨකථාය පන –

“ඵවං වාසනාභාගියනිබ්බේධභාගියභාවෙහි ධම්මෙ ඵකදෙසෙන
විහජීත්වා ඉදානි තෙසං කිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියභාවෙහි
සාධාරණාසාධාරණභාවෙහි විහජිතුං ‘තත්ථ කතමෙ ධම්මා සාධාරණා’තිආදි
ආරද්ධ”න්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 34) –

චුත්තං. තත්ථ තත්ථානි යෙ ධම්මා සුත්තෙ චුත්තා විහත්තිභාරොන විහජිතබ්බා, තෙසු
ධම්මෙසු කතමෙ ධම්මා සාධාරණානි පුච්ඡති, ද්වෙ ධම්මා සාධාරණානි විස්සජ්ජෙති.

තෙ දේවෙ ධම්මෙ සරූපතො දස්සෙතුං “නාමසාධාරණා, චත්ථසාධාරණා චා”ති
 වුත්තං. තත්ථ නාමසාධාරණාති නාමෙන නාමපඤ්ඤත්තියා සාධාරණා සමානා,
 “කුසලා”ති නාමෙන එකවීසති චිත්තුප්පාදා සමානා, “අකුසලා”ත්‍යාදිනාමෙන
 ද්වාදස චිත්තුප්පාදා සමානා, කුසලාදිනාමපඤ්ඤත්තිවචනෙන වචනීයා අත්ථා
 කුසලාදිනාමසාධාරණාති වුත්තා. තෙන ටීකායං –

“නාමං නාමපඤ්ඤත්ති, තංමුඛෙනෙව සද්දතො තදත්ථාවගමො.
 සද්දෙන ච සාමඤ්ඤරූපෙනෙව තථාරූපස්ස අත්ථස්ස ගහණං, න
 විසෙසරූපෙන. තස්මා සද්දවචනීයා අත්ථා
 සාධාරණරූපනාමායත්තගහණීයත්‍යාය නාමසාධාරණා වුත්තා”ති –

වුත්තං. චත්ථසාධාරණාති පතිට්ඨානභූතෙන චත්ථනා සාධාරණා. යස්මිං
 පතිට්ඨානභූතෙ සන්තානෙ චා චිත්තුප්පාදාදිමිහි චා යෙ ධම්මා පවත්තන්ති, තෙ
 ධම්මා තෙන සන්තානෙන චා චත්ථනා තෙන චිත්තුප්පාදාදිනා චා සාධාරණා
 සමානාති අත්ථො. එකසන්තානෙ පතිතන්තා චූසනාදිසභාවතො භින්නාපි
 චත්ථසාධාරණා සමානචත්ථකායෙව භවන්තීති විහත්තිභාරෙන විහජිත්වාති වුත්තං
 හොති.

“කිං නාමසාධාරණචත්ථසාධාරණායෙව විහජිතබ්බා, අඤ්ඤං විහජිතබ්බං
 නත්ථි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යං චා පනා”තිආදි වුත්තං.
 නාමසාධාරණචත්ථසාධාරණෙහි අඤ්ඤං යං චා පන
 කිච්චසාධාරණපච්චයසාධාරණපටිපක්ඛාදිසාධාරණමිපි ධම්මජාතං එවංජාතියං
 සාධාරණජාතියං, තමිපි සබ්බං විචයභාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිභාරෙන ගවෙසිත්වා
 යුත්තං සාධාරණං විහත්තිභාරෙන විහජිතබ්බන්ති අධිප්පායො. “තෙසු
 නාමසාධාරණාදීසු කතමෙ නාමසාධාරණා, කතමෙ චත්ථසාධාරණා”ති
 පුච්ඡිතබ්බත්තා “මිච්ඡත්තනියතානං සත්තාන”න්තිආදි වුත්තං. මාතුසාතකාදීනං
 ඡන්තං මිච්ඡත්තනියතකම්මකරානං සත්තානඤ්ච
 දුග්ගතිඅභෙතුකසුගතිඅභෙතුකදුභෙතුකතිභෙතුකානං චතුත්තං පුච්ඡ්ජනානං
 අනියතකම්මකරානං සත්තානඤ්ච සන්තානෙ පවත්තා දස්සනපහාතබ්බා කිලෙසා
 දස්සනපහාතබ්බනාමසාධාරණා සමානා භවන්ති
 සක්කායදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමසනවසෙන භින්නසභාවානමිපි
 දස්සනපහාතබ්බනාමනාතිවත්තනතො. වුත්තජ්ජකාරානං නියතානියතසත්තානං
 දස්සනපහාතබ්බානං කිලෙසානං පතිට්ඨානචත්ථභාවතො චත්ථසාධාරණා ච
 සමානචත්ථකාති අත්ථො. පුච්ඡ්ජනස්ස දුග්ගතිඅභෙතුකාදිවතුබ්බිධසත්තස්ස,
 සොකාපන්තස්ස ච සන්තානෙ පවත්තා කාමරාගඛ්‍යාපාදා කිලෙසා
 කාමරාගඛ්‍යාපාදනාමසාධාරණා සමානා භවන්ති
 සකදාගාමිමග්ගජ්ජපහාතබ්බඅනාගාමිමග්ගජ්ජපහාතබ්බවසෙන භින්නසභාවානමිපි
 කාමරාගඛ්‍යාපාදනාමනාතිවත්තනතො. වුත්තජ්ජකාරස්ස පුච්ඡ්ජනස්ස,
 සොකාපන්තස්ස ච කාමරාගඛ්‍යාපාදානං පතිට්ඨානචත්ථභාවතො චත්ථසාධාරණා
 සමානචත්ථකාති අත්ථො ච ගහෙතබ්බො. පුච්ඡ්ජනස්ස, අනාගාමිස්ස ච සන්තානෙ

පවත්නා උද්ධංභාගියා සංයෝජනා උද්ධමිභාගියනාමසාධාරණා සමානා භවත්ති රූපරාගාදිවසෙන හින්තසභාවානම්පි උද්ධංභාගියනාමනාතිවත්තනතො. පුට්ඨජනස්ස, අනාගාමීස්ස ච උද්ධංභාගියානං පතිට්ඨානවත්ථුභාවතො වත්ථුසාධාරණා සමානවත්ථුකාති අත්ථො ච ගහෙනඛ්ඛො. තෙන චුත්තං ටීකායං – “දස්සනපහානඛ්ඛානඤ්ඤි යථා මිච්ඡන්තනියතසත්තා පවත්තිට්ඨානං, එවං අනියතාපි” ති චුත්තං. සඬ්ඛෙපතො පන සංකිලෙසපක්ඛෙ පහානෙකට්ඨා කිලෙසා නාමසාධාරණා භොන්ති, සහජෙකට්ඨා කිලෙසා වත්ථුසාධාරණාති දට්ඨඛ්ඛා.

සංකිලෙසපක්ඛෙ සාධාරණා ආවරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කථං වොදානපක්ඛෙ සාධාරණා විහත්තා” ති පුච්ඡිතඛ්ඛත්තා “යං කිඤ්චි අරියසාවකො” ති ආදි චුත්තං. තත්ථ යං කිඤ්චිති සාමඤ්ඤවසෙන චුත්තා පට්මජ්ඣානසමාපත්තිආදිකා ලොකියා සමාපත්තියෙව ගහිතා. අරියසාවකොති අරියස්ස භගවතො සාවකො අරියසාවකොති වත්තඛ්ඛො, ඤානලාභී ච ඵලට්ඨො ච පුග්ගලො, න මග්ගට්ඨො. මග්ගට්ඨො හි ලොකියං යං කිඤ්චි සමාපත්තිං න සමාපජ්ජති. සඛ්ඛා සා ලොකියසමාපත්ති රූපාවචරා අරූපාවචරා දිඛ්ඛවිහාරො බ්‍රහ්මවිහාරො පට්මජ්ඣානසමාපත්තිති එවමාදිහි පරියායෙහි සාධාරණා තංසමඬ්ඛිති විතරාගාවිතරාගෙහි සාධාරණා ලොකියසමාපත්තිනාමනාතිවත්තනතො ච විතරාගාවිතරාගෙහි සමාපජ්ජිතඛ්ඛතො ච. “අරියසාවකො ච ලොකියං සමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තො ඔධිසො ඔධිසො සමාපජ්ජති, එවං සති කථං විතරාගෙහි සාධාරණාති සද්දහිතඛ්ඛා” ති වත්තඛ්ඛත්තා “සාධාරණා හි ධම්මා” ති ආදි චුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “කථං තෙ ඔධිසො ගහිතා, අථ ඔධිසො ගහෙනඛ්ඛා, කථං සාධාරණාති අනුයොගං මනසි කත්වා තං විසොධෙන්තො ආහ – ‘සාධාරණා හි ධම්මා එවං අඤ්ඤමඤ්ඤ’න්ති ආදි” ති චුත්තං.

තත්ථ එවං විතරාගාවිතරාගෙහි ඔධිසො ඔධිසො සමාපජ්ජිතඛ්ඛා ධම්මා පරං පරං පච්ඡා පච්ඡා පවත්තියමානං ධම්මජාතං සකං සකං පුඛ්ඛෙ පුඛ්ඛෙ ජාතං “ලොකියසමාපත්ති” ති නාමං නියතවිසයං අඤ්ඤමඤ්ඤං හුත්වා හි යස්මා නාතිවත්තන්ති, තස්මා සාධාරණාති සද්දහිතඛ්ඛා ගහෙනඛ්ඛාති අත්ථො. “පරං පරං සමාපජ්ජන්තො කථං නාතිවත්තති” ති වත්තඛ්ඛත්තා නාතිවත්තනං පාකටං කාතුං “යොපි” ති ආදි චුත්තං. යො අරියසාවකො චා අවිතරාගො චා. ඉමෙහි ලොකියසමාපත්තිධම්මෙහි සමන්තාගතො, සො අරියසාවකො චා අවිතරාගො චා පරං පරං සමාපජ්ජන්තොපි තං ධම්මං ලොකියං සමාපත්තිධම්මං නාතිවත්තති, අඤ්ඤං උපගන්ත්වා නාතික්කමතිති අත්ථො. යෙහි ලොකියසමාපත්තිධම්මෙහි සමන්තාගතො, ඉමෙ ලොකියසමාපත්ති ධම්මා සාධාරණාවාති දට්ඨඛ්ඛා.

“වාසනාභාගියාදිසුත්තෙසු චුත්තා යෙ ධම්මා ඉමිනා විහත්තිභාරෙන විහත්තා, යෙසු ධම්මෙසු කතමෙ ධම්මා අසාධාරණා” ති පුච්ඡිතඛ්ඛත්තා “තත්ථ කතමෙ ධම්මා අසාධාරණා” ති ආදි චුත්තං. තත්ථ තෙසු විහජිතඛ්ඛෙසු ධම්මෙසු කතමෙ ධම්මා අසාධාරණාති පුච්ඡති, පුච්ඡිත්වා යාව දෙසනං උපාදාය අසාධාරණා ධම්මා ගවෙසිතඛ්ඛා, “සෙක්ඛාසෙක්ඛා” ති චා ගවෙසිතඛ්ඛා, “භඛ්ඛාභඛ්ඛා” ති චා

ගවෙසිතබ්බා. අථ වා යාව “සෙක්ඛාසෙක්ඛා භබ්බාභබ්බා”ති දෙසනා චුත්තා, තාව දෙසනං උපාදාය අසාධාරණා ගවෙසිතබ්බා. කථං ගවෙසිතබ්බා? අරියෙසු සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මවසෙන “සෙක්ඛා”ති නාමං අසෙක්ඛෙන අසාධාරණං, “අසෙක්ඛා”ති නාමං සෙක්ඛෙන අසාධාරණන්ති වා, අනරියෙසු “භබ්බා”ති නාමං අභබ්බෙන අසාධාරණං, “අභබ්බා”ති නාමං භබ්බෙන අසාධාරණන්ති වා ගවෙසිතබ්බා. කාමරාගබ්බාපාදා සංයොජනා අප්පභීනත්තා අනුසයභාවෙන උප්පජ්ජනාරහත්තා අට්ඨමකස්ස සොනාපත්තිමග්ගට්ඨස්ස ව සොනාපන්නස්ස ඵලට්ඨස්ස ව සාධාරණා භවන්ති, ධම්මතා ධම්මසභාවො අසාධාරණො. ඉදං චුත්තං හොති – “අට්ඨමකස්ස සොනාපත්තිමග්ගට්ඨතා සොනාපන්නස්ස අසාධාරණා, සොනාපන්නස්ස සොනාපන්නඵලට්ඨතා ව අට්ඨමකස්ස සොනාපත්තිමග්ගට්ඨස්ස අසාධාරණා. අට්ඨමකස්ස වා පභියමානකිලෙසතා සොනාපන්නස්ස අසාධාරණා, සොනාපන්නස්ස පභීනකිලෙසතා ව අට්ඨමකස්ස අසාධාරණා”ති.

උද්ධම්භාගියා සංයොජනා අප්පභීනත්තා අනුසයභාවෙන උප්පජ්ජනාරහත්තා අට්ඨමකස්ස මග්ගට්ඨභාවෙන අට්ඨමකසදිසස්ස අනාගාමිමග්ගට්ඨස්ස ව අනාගාමිස්ස ඵලට්ඨස්ස ව සාධාරණා, ධම්මතා ධම්මසභාවො අසාධාරණා. ඉදං චුත්තං හොති – “අට්ඨමකස්ස අනාගාමිමග්ගට්ඨතා අනාගාමිස්ස ඵලට්ඨස්ස අසාධාරණා, අනාගාමිස්ස අනාගාමිඵලට්ඨතා ව අට්ඨමකස්ස අසාධාරණා. අට්ඨමකස්ස වා පභියමානකිලෙසතා අනාගාමිස්ස අසාධාරණා, අනාගාමිස්ස ඵලට්ඨස්ස පභීනකිලෙසතා ව අට්ඨමකස්ස අසාධාරණා”ති. “මග්ගට්ඨතා ඵලට්ඨතාය අසාධාරණා, ඵලට්ඨතා ව මග්ගට්ඨතාය අසාධාරණා”තිපි වත්තුං වට්ටති. සබ්බෙසං සත්තන්තං සෙක්ඛානං පුග්ගලානං නාමං “සෙක්ඛා”ති නාමං සාධාරණං. ධම්මතා අසාධාරණාති චතුත්තං මග්ගට්ඨානං තංතංමග්ගට්ඨතා අඤ්ඤමඤ්ඤං මග්ගට්ඨානං අසාධාරණා. හෙට්ඨිමඵලත්තයට්ඨානඤ්ඤං අසාධාරණා, හෙට්ඨිමඵලත්තයට්ඨානං තංතංඵලට්ඨතා ව අඤ්ඤමඤ්ඤං ඵලට්ඨානං අසාධාරණා, චතුත්තං මග්ගට්ඨානඤ්ඤං අසාධාරණාති අත්ථො. “සෙක්ඛානං තංතංමග්ගට්ඨතා තංතංඵලට්ඨතාය අසාධාරණා, තංතංඵලට්ඨතා ව තංතංමග්ගට්ඨතාය අසාධාරණා”ති වත්තුම්පි වට්ටති. සබ්බෙසං පටිපන්නකානන්ති ඵලත්ථාය පටිපජ්ජන්තීති පටිපන්නකා, තෙසං මග්ගසමඬ්භිතං චතුත්තං පුග්ගලානං නාමං “පටිපන්නකා”ති නාමං සාධාරණං, ධම්මතා තංතංමග්ගට්ඨතා අසාධාරණා. සබ්බෙසං සෙක්ඛානං සත්තන්තං පුග්ගලානං සෙක්ඛානං සීලං සාධාරණං, ධම්මතා තංතංමග්ගට්ඨඵලට්ඨතා අසාධාරණාති. වාසනාභාගියසංකිලෙසභාගියසුත්තෙසු චුත්තා දස්සනෙනපභාතබ්බාදයො වෙච නිබ්බේධභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්තෙසු චුත්තා සෙක්ඛාදයො ව ධම්මා සාධාරණාසාධාරණහෙදෙන විභත්තිභාරෙන විභජිතබ්බාති අධිජ්ජායො වෙදිතබ්බො.

“අට්ඨමකස්සා”තිආදිනා අරියෙසු පුග්ගලෙසු අසාධාරණා ආවරියෙන විභත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කථං අනරියෙසු අසාධාරණා විභත්තා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා අරියෙසු චුත්තනායානුසාරෙන අනරියෙසුපි විභජිත්වා ගවෙසිතබ්බාති දස්සෙතුං “ඵචං විසෙසානුපස්සිනා”තිආදි චුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “ඵචං

‘අට්ඨමකස්සා’ තිආදිනා අරියපුග්ගලෙසු අසාධාරණධම්මං දස්සෙත්වා ඉතරෙසු නයදස්සනත්ථං ‘එවං විසෙසානුපස්සිනා’ තිආදි වුත්ත’ න්ති වුත්තං. එවං අරියෙසු වුත්තනායානුසාරෙන භබ්බාභබ්බෙසු අනරියෙසු විසෙසානුපස්සිනා අසාධාරණතො විසෙසං අසාධාරණං අනුපස්සිනා ගවෙසකෙන පණ්ඩිතෙන භබ්බාභබ්බෙසුපි භීනුක්කට්ඨමජ්ඣිමං උපාදාය ගවෙසිතබ්බං. කථං? මාතුසානාදිවසෙන පවත්තානං පටිසසම්පයුත්තදිට්ඨිසම්පයුත්තසත්තමජ්ඣනවිත්තුප්පාදානං මිච්ඡත්තනියතානං තංසමඬ්භිතං වා තථාපවත්තා පට්ඨමජ්ඣනවිත්තුප්පාදාදයො අනියතා ධම්මා පටිසසම්පයුත්තාදිභාවෙන සාධාරණා, මිච්ඡත්තනියතා ධම්මා එකච්ඡත්තුප්පාදත්තා අසාධාරණා. යථා හි චිත්තං “චිත්තසංසට්ඨ” න්ති න චත්තබ්බං, එවං මිච්ඡත්තනියතාපි “මිච්ඡත්තනියතසාධාරණා” ති න චත්තබ්බා. මිච්ඡත්තනියතෙසුපි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකානං දිට්ඨිසම්පයුත්තසත්තමජ්ඣනවිත්තුප්පාදසමඬ්භිතං අනියතා දිට්ඨිසම්පයුත්තපට්ඨමජ්ඣනවිත්තුප්පාදාදයො ධම්මා දිට්ඨිසම්පයුත්තාදිභාවෙන සාධාරණා, නියතමිච්ඡාදිට්ඨි එකච්ඡත්තුප්පාදසමඬ්භිභාවතො අසාධාරණා. තෙනාහ අට්ඨකථාවරියො –

“මිච්ඡත්තනියතානං අනියතා ධම්මා සාධාරණා, මිච්ඡත්තනියතා ධම්මා අසාධාරණා. මිච්ඡත්තනියතෙසුපි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකානං අනියතා ධම්මා සාධාරණා, නියතමිච්ඡාදිට්ඨි අසාධාරණාති ඉමිනා නයෙන විසෙසානුපස්සිනා වෙදිතබ්බා” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 34).

තත්ථ “ඉමිනා නයෙන” ති ඉමිනා මිච්ඡත්තනියතානං උප්පජ්ජිතුං භබ්බා අනියතා ධම්මා සාධාරණා, උප්පජ්ජිතුං අභබ්බා අනියතා ධම්මා අසාධාරණාති ගහිතා. තෙන වුත්තං “භබ්බාභබ්බා” ති. තථා භීතස්ස භීනො භීතභාවෙන සාධාරණො, මජ්ඣිමුක්කට්ඨා අසාධාරණා. මජ්ඣිමස්ස මජ්ඣිමො සාධාරණො, භීනුක්කට්ඨා අසාධාරණා. උක්කට්ඨස්ස උක්කට්ඨො උක්කට්ඨභාවෙන සාධාරණො, භීතමජ්ඣිමා අසාධාරණාතිපි ගවෙසිතබ්බා. තෙනාහ – “භීනුක්කට්ඨමජ්ඣිමං උපාදාය ගවෙසිතබ්බං” න්ති.

“තත්ථ කතමෙ ධම්මා සාධාරණා” තිආදිනා නානාවිධෙන විභත්තිභාරනයෙන ධම්මා විභජිත්වා දස්සිතා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කථං භූමිපදට්ඨානානි විභත්තිභාරනයෙන විභජිත්වා දස්සිතානි” ති පුච්ඡිතබ්බභාවතො ධම්මවිභජනානන්තරං භූමිපදට්ඨානානි විභජිත්වා දස්සෙත්තො “දස්සනභූමි” තිආදිමාහ. තත්ථ දස්සනභූමිති දස්සනං භවති එත්ථ පට්ඨමග්ගෙනි දස්සනභූමි, සොතාපත්තිමග්ගො. නියාමාවක්කන්තියාති නියමනං නියාමො, කො සො? සම්පත්තනියාමො, අවක්කනං අවක්කන්ති, සොතාපත්තිඵලං, නියාමස්ස අවක්කන්ති නියාමාවක්කන්ති, තාය. දස්සනභූමිනාමකො සොතාපත්තිමග්ගො නියාමාවක්කන්තිනාමකස්ස සොතාපත්තිඵලස්ස පත්තියා පදට්ඨානං. පට්ඨමග්ගසමඬ්භි පුග්ගලො හි නියාමං ඔක්කමන්තො නාම, ඵලසමඬ්භි පන නියාමං ඔක්කමන්තො නාම භොති, තස්මා නියාමාවක්කන්තිසද්දෙන පට්ඨමඵලූප්පත්ති ගහිතා.

භාවනාභූමිති උපරිමග්ගත්තයං. උත්තරිකානන්ති තස්ස තස්ස මග්ගස්ස
උපරිපවත්තානං තංතංඵලානං පත්තියා පදට්ඨානන්ති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං.

දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා මන්දපඤ්ඤස්ස උප්පජ්ජනතො සමථං ආවහන්ති
භුත්වා සමථස්ස පදට්ඨානං හොති, සුඛාපටිපදා බ්‍රිජ්ජාභිඤ්ඤා ඤාණාධිකස්ස
උප්පජ්ජනතො විපස්සනාවහන්ති භුත්වා විපස්සනාය පදට්ඨානං, අවසෙසා ද්වෙ
පටිපදාපි නාතිපඤ්ඤස්ස උප්පජ්ජනතො සමථස්ස පදට්ඨානන්ති ගහෙතබ්බා. තෙන
අට්ඨකථායං චුත්තං - “ඉතරා පන තිස්සොපි පටිපදා සමථං ආවහන්ති” තිආදි
(නෙත්ති. අට්ඨ. 34). දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු සයමෙව එකත්තෙන
ධම්මස්සවනස්ස පදට්ඨානං න හොති, වන්දනායාවනපඤ්ඤාපුච්ඡනාදයොපි
පදට්ඨානං හොන්ති, තස්මා තෙහි කාරණෙහි සාධාරණං භුත්වා පරතොසොසස්ස
පදට්ඨානං හොති, පරතොසොසො ව ධම්මස්සවනපඤ්ඤාවිස්සජ්ජනාදිවසෙන
පවත්තො. දාතබ්බවත්ථුපරිච්චජනවන්දනායාවනකාලෙසු හි යෙභුයොන ධම්මං
දෙසෙන්නි, පඤ්ඤාපුච්ඡනාදිකාලෙසු ව විස්සජ්ජෙන්නි, පටිපුච්ඡසාකච්ඡාදීනි වා
කරොන්ති. සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු පාමොජ්ජපිතිපස්සද්ධිසුඛසමාධිහි
පදට්ඨානභාවෙන සාධාරණං භුත්වා වින්තාමයියා පඤ්ඤාය පදට්ඨානං හොති.
සීලවත්තස්ස හි සීලං පච්චෙකක්ඛන්තස්ස පාමොජ්ජාදයො හොන්ති, සමාහිතො ව
ධම්මචිත්තෙන සමත්ථො හොති.

භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි පුරිමා පුරිමා සමථභාවනා චෙව
විපස්සනාභාවනා ව පුඤ්ඤකිරියවත්ථුදානසීලාදීහි කාරණෙහි සාධාරණං භුත්වා
භාවනාමයියා පඤ්ඤාය පච්ඡිමාය පච්ඡිමාය සමථභාවනාය චෙව විපස්සනාභාවනාය
ව පදට්ඨානං. තෙන චුත්තං අට්ඨකථායං - “සාධාරණන්ති න බ්‍රිජං විය අඬ්ඤුරස්ස,
දස්සනභූමිආදයො විය නියාමාවක්කන්තිආදීනං ආවෙණිකං, අථ ඛො සාධාරණං
තදඤ්ඤකාරණෙහිපි” ති. “දානමයසීලමයභාවනාමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං
පරතොසොසවින්තාමයිභාවනාමයිපඤ්ඤානං පදට්ඨානභාවො ආවරියෙන
විහන්තො, එවං සති තෙසං දානමයාදීනං යථාක්කමං
පරියත්තිබාහුසච්චකම්මට්ඨානානුයොගමග්ගසම්මාදිට්ඨිනං පදට්ඨානභාවො න
හවෙය්‍යා” ති වත්තබ්බත්තා තථාපවත්තං පදට්ඨානභාවම්පි දස්සෙතුං. “දානමයං
පුඤ්ඤකිරියවත්ථු පරතො ව සොසස්ස සුතමයියා ව පඤ්ඤායා” තිආදි චුත්තං.
අට්ඨකථායං පන -

“ඉදානි යස්මා දානං, සීලං, ලොකියභාවනා ව න කෙවලං
යථාචුත්තපරතොසොසාදීනංයෙව, අථ ඛො යථාක්කමං
පරියත්තිබාහුසච්චකම්මට්ඨානානුයොගමග්ගසම්මාදිට්ඨිනම්පි පච්චයා
හොන්ති, තස්මා තම්පි නයං දස්සෙතුං පුන ‘දානමය’න්තිආදීනා දෙසනං
වඩ්ඪෙසි” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 34) -

චුත්තං. තත්ථ දානමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනො පරතොසොසස්ස
සාධාරණපදට්ඨානභාවො හෙට්ඨා චුත්තන යෙන ඤාතබ්බො. දානං පන දත්වා

දෙසනං සුත්වා සුතානුසාරෙන විත්ථාරෙන්වා විත්තෙන්තස්ස පවත්තමානාය සුතමයියා පඤ්ඤාය වන්දනායාවනාදීහි සාධාරණං හුත්වා පදට්ඨානං හොති. සීලමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනොපි විත්තාමයියා පඤ්ඤාය සාධාරණපදට්ඨානභාවො චුත්තොයෙව. පරිසුද්ධසීලං පන නිස්සාය ‘‘කුමාරං නිබ්බන්තෙස්සාමි, මග්ගඵලං නිබ්බන්තෙස්සාමි’’තිආදිනා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පවත්තමානස්ස යොනිසොමනසිකාරස්ස පාමොජ්ජාදීහි සාධාරණං හුත්වා පදට්ඨානං හොති. භාවනාමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනො භාවනාමයියා පඤ්ඤාය සාධාරණපදට්ඨානභාවොපි චුත්තොයෙව. සමථභාවනාසංඛ්ඛාතං පන කුමාරං පාදකං කත්වා වා පරිපාකං විපස්සනාභාවංයෙව වා නිස්සාය පවත්තමානාය සම්මාදිට්ඨියා පරිසුද්ධසීලාදීහි සාධාරණං හුත්වා පදට්ඨානං හොති.

දානමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථුආදිනං පරතොසොසාදිනං පදට්ඨානභාවො පුනස්පුනං ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, ‘‘පතිරුපදෙසවාසාදයොපි ඉමෙසං ධම්මානං පදට්ඨානානීති යථා විහජ්ඣිතො, අම්හෙහි ව විඤ්ඤාතො, තථා විහජ්ඣිතො දස්සෙමා’’ති වත්තබ්බන්තා තෙපි විහජ්ඣිතො දස්සෙතුං. ‘‘පතිරුපදෙසවාසො’’තිආදිමාහ. අට්ඨකථායං පන ‘‘තථා පතිරුපදෙසවාසාදයො කායච්චෙකචිත්තච්චෙකාදිනං කාරණං හොත්තීති ඉමං නයං දස්සෙතුං. ‘පතිරුපදෙසවාසො’තිආදිමාහා’’ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 34) චුත්තං. පතිරුපදෙසං නිස්සාය වසන්තස්ස කායච්චෙකචිත්තච්චෙකවච්ඡින්නො, සමාධිවච්ඡින්නො ව පතිරුපදෙසවාසො කායච්චෙකචිත්තච්චෙකස්ස ව උපචාරසමාධිඅප්පනාසමාධිස්ස ව සීලාදීහි සාධාරණං හුත්වා පදට්ඨානං. සප්පුරිසුපනිස්සයොති සප්පුරිසසන්නානෙ පවත්තො පයිරුපාසනො ආලම්බිතබ්බො පසාදො, තතො වා උපනිස්සයං ලභිත්වා පයිරුපාසන්නානං සන්නානෙ පවත්තො පුබ්බපසාදො යථාවිධො සප්පුරිසුපනිස්සයො පයිරුපාසන්නස්ස සද්ධාසම්පන්නස්ස රතනත්තයෙ තිණ්ණං අවෙච්චප්පසාදානං රතනත්තයගුණාදීහි සාධාරණං හුත්වා පදට්ඨානං, සමථස්ස ලහනනිමිත්තදායකං සප්පුරිසං පයිරුපාසිත්වා තෙන දින්නතයෙ යත්වා පවත්තෙතබ්බස්ස සමථස්ස සප්පුරිසුපනිස්සයො සීලපාමොජ්ජිතාදීහි සාධාරණං හුත්වා පදට්ඨානං. අත්තසම්මාපණිහිතස්ස පාපජ්ගුවිජාදිනං සම්භවතො අත්තසම්මාපණිධානං ජාතිවයාදිපච්චවෙක්ඛණෙන සාධාරණං හුත්වා හිරියා ව පදට්ඨානං, අත්තසම්මාපණිහිතස්ස නිබ්බිදාදිනං සම්භවතො සීලාදීහි සාධාරණං හුත්වා විපස්සනාය ව පදට්ඨානං.

තදභිගාදිවසෙන අකුසලපරිව්චාගො නිබ්බිදාඤ්ඤාණාදීහි සාධාරණං හුත්වා කුසලචිමංසාය පටිසංඛ්ඛානුපස්සනාය පඤ්ඤාය ව අරියමග්ගසමාධිත්ථියස්ස ව පදට්ඨානං. ධම්මස්වාක්ඛාතතා ස්වාක්ඛාතධම්මස්සවනානුසාරෙන පවත්තකුසලමූලකා ලොකියලොකුත්තරසම්පත්ති කුසලමූලරොපනා නාම, තාය ව තථාවිධකුසලමූලකාය ඵලසමාපත්තියා ව පදට්ඨානං. සංඝසුප්පට්පන්නා සංඝසුප්පිත්තාය සංඝස්ස උපට්ඨාකානං සුප්පිභාවාය සප්පනිස්සවාය වචනසම්පට්ච්ඡනභාවාය පදට්ඨානං. සත්ථුසම්පදා සත්ථරි වෙව ධම්මාදිසු ව ගුණඅජානනාය අප්පසන්නානඤ්ච පසාදාය පසන්නානඤ්ච

අප්පමත්තකපසාදානඤ්ච භියොසාභාවාය වඩ්ඪිතාය පදට්ඨානං.

අප්පට්ඨනපාතිමොක්ඛතා සඤ්ඤාමජ්ඣෙකං වා පරිසමජ්ඣෙකං වා දුම්මච්ඡිකුතං දුම්මුඛානං දුස්සීලානං පුග්ගලානං නිග්ගහාය, පෙසලානං පාතිමොක්ඛසංවරාදිසීලසම්පන්නානං පුග්ගලානං ඵාසුච්ඡාරාය ව පදට්ඨානං භොති. භොත්තො පන යථානුරූපෙහි අඤ්ඤෙහි කාරණෙහි සාධාරණං හුත්වා භොතීති වෙදිතඛිබ්බො.

“වාසනාභාගියසුත්තාදීසු වුත්තධම්මභූමිපදට්ඨානානං විභත්තිභාරෙන විභජිතඛිබ්බාවො අම්භෙහි කෙන ජාතිතඛිබ්බො සද්දහිතඛිබ්බො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “කෙනාහා”තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො වුත්තනසානුසාරෙන වෙදිතඛිබ්බො.

“ඵත්තාවතා ව විභත්තිභාරො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤො නියුත්තො නත්ථි”ති වත්තඛිබ්බත්තා “නියුත්තො විභත්තිභාරො”ති වුත්තං. යත්ථ යත්ථ සුත්තෙ යෙ යෙ ධම්මාදයො වුත්තා, තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ වුත්තෙසු තෙසු තෙසු ධම්මාදීසු යථාලාභවසෙන යො යො විභත්තිභාරො යොජිතො, සො සො විභත්තිභාරො නිද්ධාරෙත්වා යුත්තො යොජිතොති අත්ථො දට්ඨඛිබ්බො.

ඉති විභත්තිභාරවිභජිගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙනෙව ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විභජිත්වා ගහෙතඛිබ්බොති.

9. පරිවත්තනභාරවිභජිගවිභාවනා

35. යෙන යෙන සංවණ්ණාවිසෙසභූතෙන විභත්තිභාරවිභජිගෙන සුත්තෙ වුත්තා ධම්මාදයො විභත්තා, සො සංවණ්ණාවිසෙසභූතො විභජිගො පරිපුණ්ණො, “කතමො පරිවත්තනභාරවිභජිගො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “තත්ථ කතමො පරිවත්තනො භාරො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨියෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො පරිවත්තනො භාරො පරිවත්තනභාරවිභජිගො නාමාති පුච්ඡති. “කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ”තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්සා”තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො පරිවත්තනො භාරො පරිවත්තනභාරවිභජිගො නාමාති අත්ථො ගහෙතඛිබ්බො.

“සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ නිද්දිට්ඨිස්ස කතමස්ස භාවිතඛිබ්බස්ස කුසලස්ස කතමො පටිපක්ඛො, කථං පරිවත්තෙතඛිබ්බො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා ඉමස්ස භාවිතඛිබ්බස්ස කුසලස්ස අයං පටිපක්ඛො, ඵං පහාතඛිබ්බාවවසෙන පරිවත්තෙතඛිබ්බොති දස්සෙත්තො “සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්සා”තිආදිමාහ. අට්ඨකථායං පන –

“තත්ථ යස්මා සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ යථානිද්දිට්ඨානං
 කුසලාකුසලධම්මානං පටිපක්ඛභූතෙ අකුසලකුසලධම්මෙ
 පහාතඛිඛභාවාදිවසෙන නිද්ධාරණං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනං, තස්මා
 ‘සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා භවති’ තිආදි
 ආරද්ධ” ත්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 35) –

වුත්තං. පහායකස්ස හි ධම්මස්ස පහාතඛිඛභාවවසෙන නිද්ධාරණං, පහාතඛිඛස්ස ව
 ධම්මස්ස පහායකභාවවසෙන නිද්ධාරණං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනං නාම භොති.
 තත්ථ සම්මාදිට්ඨිස්සාති සම්මා සුන්දරා පසත්ථා දිට්ඨි යස්ස පුග්ගලස්සාති
 සම්මාදිට්ඨි. පුග්ගලපදට්ඨානා හි අයං දෙසනා. තෙන වුත්තං “පුරිසපුග්ගලස්සා” ති.
 සා පන සම්මාදිට්ඨි කම්මකම්මඵලාදිසද්දහනවසෙන වා අනිච්චාදිවිපස්සනාවසෙන
 වා මග්ගසම්මාදස්සනවසෙන වා පවත්තා නිරවසෙසාව ගහිතා. “යාය භාවිතාය
 සම්මාදිට්ඨියා පහාතඛිඛා මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා භවති, යදි කෙවලා මිච්ඡාදිට්ඨියෙව
 නිජ්ජිණ්ණා භවති, ඵලං සති තදවසෙසා අකුසලා ධම්මා අජිණ්ණා

භවෙය්‍යු” ත්ති වත්තඛිඛත්තා “යෙ වස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා” තිආදි වුත්තං.
 මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලායෙව ධම්මා ව උජ්ජප්පෙය්‍යුං
 උජ්ජප්පනාරහා භවෙය්‍යුං, තෙ ව අකුසලා ධම්මා අස්ස සම්මාදිට්ඨිසම්පන්නස්ස
 පුරිසපුග්ගලස්ස නිජ්ජිණ්ණා පහාතඛිඛාරහා අනුජ්ජප්පනසභාවා භොත්ති. තෙනාහ
 භගවා – “උපාදානනිරොධා භවනිරොධො” ති (උදා. 2; මහාව. 1).

“යදි සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි, තජ්ජච්චයා අකුසලධම්මායෙව
 නිජ්ජිණ්ණා භවත්ති, ඵලං සති සම්මාදිට්ඨිපච්චයා කුසලා ධම්මා න
 සම්භවෙය්‍යු” ත්ති වත්තඛිඛත්තා “සම්මාදිට්ඨිපච්චයා වා” තිආදි වුත්තං. අස්ස
 සම්මාදිට්ඨිසම්පන්නස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස උජ්ජප්පනාරහා සම්මාදිට්ඨිපච්චයා
 අනෙකෙ කුසලා සමථවිපස්සනා වා බොධිපක්ඛියා වා ධම්මා සම්භවත්ති, උජ්ජන්නා
 ව තෙ ධම්මා අස්ස සම්මාදිට්ඨිසම්පන්නස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස සන්නානෙ පුනප්පුනං
 පවත්තනවසෙන භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡත්ති.

සම්මාදිට්ඨියා පටිපක්ඛානං මිච්ඡාදිට්ඨියා, තජ්ජච්චයානං අකුසලානං ධම්මානං
 පරිවත්තනභාවො ආවරියෙන විහත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “සම්මාසඬ්ඛප්පස්ස
 ධම්මස්ස පටිපක්ඛො ධම්මො කථං පරිවත්තෙතඛිඛො” ති වත්තඛිඛත්තා
 “සම්මාසඬ්ඛප්පස්ස පුරිසපුග්ගලස්සා” තිආදි වුත්තං. යොජනත්ථ ආදයො
 වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතඛිඛො. සම්මා සුන්දරා පසත්ථා වාචා යස්ස පුග්ගලස්සාති
 සම්මාචාවො, තස්ස සම්මාචාවස්ස. “පුරිසපුග්ගලස්සා” තිආදිනං අත්ථොපි
 වුත්තනයෙන වෙදිතඛිඛො. අයං පන විසෙසත්ථොසම්මා අවිපරිතතො
 විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං යස්ස පුග්ගලස්සාති සම්මාවිමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනො, තස්ස
 සම්මාවිමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනස්ස පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණදස්සනසම්පන්නස්ස
 පුරිසපුග්ගලස්ස “අවිමුත්තාව සමානා විමුත්තා මය” ත්ති මිච්ඡාහිනිවෙසවසෙන

පවත්න. මිච්ඡාච්ඡිත්තිඤ්ඤාණදස්සනං නිජ්ජිණ්ණං විගතං භවති. “යෙ වස්සා”ති ආදීනං අනුසන්ධායාදිකො චුත්තනායානුසාරෙන චෙදිතබ්බො.

36. “සම්මාදිට්ඨිස්සාති ආදීනා සම්මාදිට්ඨි ආදීනං කුසලානං පටිපක්ඛා මිච්ඡාදිට්ඨාදිකායෙව අකුසලා පහාතබ්බහාවෙන පරිවත්තෙනබ්බා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා පාණාතිපාතාවෙරමණි ආදීනං කුසලානං පටිපක්ඛා පාණාතිපාතාදිකාපි අකුසලා පහාතබ්බහාවෙන පරිවත්තෙනබ්බාති දස්සෙතුං “යස්ස වා පාණාතිපාතා පටිවිරතස්සා”ති ආදි චුත්තං. අට්ඨකථායං පන “එවං සම්මාදිට්ඨි ආදිමුඛෙන මිච්ඡාදිට්ඨි ආදිං දස්සෙත්වා පුන පාණාතිපාත අදින්නාදානකාමෙසු මිච්ඡාචාරාදිතො වෙරමණියාදීහි පාණාතිපාතාදීනං පරිවත්තනං දස්සෙතුං ‘යස්සා’ති ආදි ආරද්ධ”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 36) චුත්තං. තදඛිගාදිවසෙන පභීනො භොති. කාලවාදිස්සාති වදිතබ්බකාලෙ වදිතබ්බං වදති සිලෙනාති කාලවාදී, තස්ස.

“යථා චුත්තස්පකාරෙනෙව පරිවත්තෙනබ්බා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා අඤ්ඤෙන පකාරෙනපි පරිවත්තෙනබ්බාති දස්සෙතුං “යෙ ව බො කෙවී”ති ආදි චුත්තං. අට්ඨකථායං පන “යෙ ව බො කෙවීති ආදීනා සම්මාදිට්ඨි ආදිමුඛෙනෙව මිච්ඡාදිට්ඨි ආදීහි එව පරිවත්තනං පකාරන්තරෙන දස්සෙති”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 36) චුත්තං. තත්ථ කෙවී මිච්ඡාදිට්ඨික මිච්ඡාසඬකස්පාදිකායෙව පුග්ගලා පරෙසං අරියානං අරියං අට්ඨඬිගිකං මග්ගං ගරහන්ති. සන්දිට්ඨිකා සන්දිට්ඨෙ නියුත්තා, සහධම්මිකා සහ ධම්මෙන කාරණෙන යෙ වත්තන්ති සහධම්මිකා. ගාරය්හා ගරහිතබ්බකාරෙ යුත්තා. වාදා ව අනුවාදා ව වාදානුවාදා, තෙ භවත්තො සම්මාදිට්ඨිඤ්ඤා ධම්මං ගරහන්ති. තෙන ගරහණෙන. පුජ්ජා පුජ්ජිතබ්බා ව න භවන්ති, පාසංසා පසංසිතබ්බා ව න භවන්ති. එවන්ති ආදීසු සම්මාසඬකස්පං වා සම්මාචාරාදිකං වා විසුං විසුං සම්මාසඬකස්පඤ්ඤා තෙ භවත්තො ධම්මං ගරහන්ති. තෙන හි යෙ මිච්ඡාසඬකස්පිකා, තෙ භවත්තො න පුජ්ජා ව පාසංසා ව...පෙ.... සම්මාච්ඡිත්තිඤ්ඤා තෙ භවත්තො ධම්මං ගරහන්ති. තෙන හි යෙ මිච්ඡාදිට්ඨිවාචිකා, තෙ භවත්තො න පුජ්ජා ව පාසංසා ව. සම්මාච්ඡිත්තිඤ්ඤාණදස්සනඤ්ඤා තෙ භවත්තො ධම්මං ගරහන්ති. තෙන හි යෙ මිච්ඡාච්ඡිත්තිකා, තෙ භවත්තො න පුජ්ජා ව පාසංසා ව. සම්මාච්ඡිත්තිඤ්ඤාණදස්සනඤ්ඤා තෙ භවත්තො ධම්මං ගරහන්ති. තෙන හි යෙ මිච්ඡාච්ඡිත්තිඤ්ඤාණදස්සනිකා, තෙ භවත්තො න පුජ්ජා ව පාසංසා වාති යොජනා කාතබ්බා. “මිච්ඡාච්ඡිත්තිඤ්ඤාණදස්සනා”තිපි පාඨො අත්ථි.

“අරියමග්ගසම්මාදිට්ඨාදීනං ගරහවසෙනෙව මිච්ඡාදිට්ඨාදියො ව පරිවත්තෙනබ්බා, නාවසෙසානං පසංසාවසෙනා”ති වත්තබ්බත්තා කාමාදීනං පසංසාවසෙනපි කාමානං පටිපක්ඛා වෙරමණියාදියොපි පරිවත්තෙනබ්බාති දස්සෙතුං “යෙ ව බො කෙවී එවමාහංසු”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ භුඤ්ජිතබ්බා කාමා, පරිභුඤ්ජිතබ්බා කාමා, ආසෙවිතබ්බා කාමා, නිසෙවිතබ්බා කාමාති එත්ථ කාමීයන්තෙති කාමාති කම්මසාධනවසෙන වත්ථුකාමා ගහිතා, නාතිපණීතා කාමා භුඤ්ජිතබ්බා, අතිපණීතා කාමා පරි සමන්තතො භුඤ්ජිතබ්බා. අතිපණීතරා කාමා

ආ භූසො සෙවිතබ්බො, නියතා සෙවිතබ්බො. භාවයිතබ්බො කාමා, බහුලිකාතබ්බො කාමාති එත්ථ පන කාමෙන්තීති කාමාති කත්තුසාධනවසෙන කිලෙසකාමා ගහිතා, පුනථපුනං උප්පාදනවසෙන භාවයිතබ්බො වඩ්ඪාපෙනබ්බො පවත්තෙනබ්බො කිලෙසකාමා, බහුතං පුනථපුනං උප්පාදනවසෙන කාතබ්බො වඩ්ඪාපෙනබ්බො කිලෙසකාමාති යෙ ව කාමවසිකා පුට්ඨජනා කෙවි එවමාහංසු තෙසං කාමවසිකානං පුට්ඨජනානං කෙසඤ්චි තාදිසෙහි කාමෙහි වෙරමණි කුසලචෙනනා පටිපක්ඛවසෙන අධම්මො අසෙවිතබ්බො නාම ආපජ්ජෙය්‍යාති අධිප්පායො ගහෙනබ්බො.

අන්තද්වයවසෙන පරිවත්තනං දස්සෙතුං “යෙ වා පන කෙවි”තිආදි වුත්තං. අත්තකිලමානුයොගො ධම්මොති නිය්‍යානිකොති යෙ වා පන පඤ්චාතපාදිපටිපන්නකා තත්ථියා එවමාහංසු, තෙසං පඤ්චාතපාදිපටිපන්නකානං නිය්‍යානිකො ධම්මො මජ්ඣිමාපටිපදාසඬ්ඛාතො විපස්සනාසහිතො අරියමග්ගො අධම්මො අනිය්‍යානිකො අභාවෙනබ්බො නාම ආපජ්ජෙය්‍යාති. සුබදුක්ඛවසෙනපි පරිවත්තනං දස්සෙතුං “යෙ ව බො”තිආදි වුත්තං. “පාපං නිජ්ජරාපෙස්සාමා”ති අත්තහිංසනාදිවසෙන පටිපන්නකානං පවත්තො සරීරතාපනො දුක්ඛො ධම්මො නිය්‍යානිකොති.

යෙ ව තථාපටිපන්නකා කෙවි එවමාහංසු, තෙසං තථාපටිපන්නකානං අනවජ්ජපච්චයපරිභොගවසෙන පවත්තො සරීරදුක්ඛුපසමො සුබො ධම්මො අධම්මො අප්පවත්තෙනබ්බො ආපජ්ජෙය්‍යාති.

අන්තද්වයාදිවසෙන පරිවත්තනං ආවරියෙන විහත්තං, අම්හෙහි ව ඤාතං, “කථං අසුභසඤ්ඤාදිවසෙන පරිවත්තෙනබ්බො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා එවං අසුභසඤ්ඤාදිවසෙන සුභසඤ්ඤාදිකා පරිවත්තෙනබ්බොති දස්සෙතුං “යථා වා පනා”තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන “ඉදානි අසුභසඤ්ඤාදිමුඛෙන සුභසඤ්ඤාදිපරිවත්තනං දස්සෙතුං ‘යථා වා පනා’තිආදි වුත්ත”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 36) වුත්තං. සබ්බසඬ්ඛාරෙසුති තෙභුමකසඬ්ඛාරෙසු. ආරද්ධවිපස්සකස්ස හි තෙභුමකා ධම්මා කිලෙසාසුචිපග්ගරණකත්තා අසුභතො උපට්ඨහන්ති.

“යදි සරුපතොයෙව ඉමෙසං ඉමෙ පටිපක්ඛාති අපරිවත්තෙනබ්බො සිද්ධං, එවං සති නිරවසෙසා ව පටිපක්ඛා න සක්කා පරිවත්තෙතුං, කථං සක්කා පරිවත්තෙතු”න්ති වත්තබ්බත්තා පරිවත්තනලක්ඛණං දස්සෙන්නො “යං යං වා පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ කුසලං වා අකුසලං වා යං යං ධම්මං පරිවත්තෙතුකාමො ආවරියො චිත්තෙන රොවයති දිට්ඨියා උපගච්ඡති, කුසලස්ස වා අකුසලස්ස වා තස්ස තස්ස රුචිකස්ස උපගතස්ස ධම්මස්ස යො පටිපක්ඛො, සො පටිපක්ඛධම්මො අසද්ධම්මො අස්ස ධම්මස්ස අනිට්ඨතො පච්චනිකතො අජ්ඣාපන්නො පරිඤ්ඤාතො. ඉට්ඨං වා අනිට්ඨං වා යං යං ධම්මං පරිවත්තෙතුකාමො ආවරියො චිත්තෙන රොවයති දිට්ඨියා උපගච්ඡති, ඉට්ඨස්ස වා අනිට්ඨස්ස වා තස්ස තස්ස රුචිකස්ස ධම්මස්ස යො පටිපක්ඛො, සො පටිපක්ඛධම්මො අස්ස ධම්මස්ස අනිට්ඨතො පච්චනිකධම්මතො අජ්ඣාපන්නො පරිඤ්ඤාතො භවතීති

පරිවත්තෙකුකාමෙන ඉච්ඡිතබ්බධම්මානුරූපපටිපක්ඛවසෙන පරිවත්තනං
කාතබ්බන්ති පරිවත්තනෙ පටිපක්ඛලක්ඛණං වුත්තං. තෙන අට්ඨකථායං වුත්තං –
“පටිපක්ඛස්ස ලක්ඛණං විභාවෙති” ති.

“එවං වුත්තජ්ජකාරං පරිවත්තනං අම්භෙහි කථං සද්දහිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බතා
“තෙනාහා”තිආදි වුත්තං.

“එත්තාවතා පරිවත්තො භාරො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤො නියුත්තො නත්ථි” ති
වත්තබ්බන්තා “නියුත්තො පරිවත්තනො භාරො” ති වුත්තං. යස්මිං සුත්තෙ
කුසලාකුසලෙ නිද්දිට්ඨෙ පටිපක්ඛවසෙන නීහරිත්වා යථාසම්භවං යො යො
පරිවත්තනො භාරො නියුත්තො, තස්මිං සුත්තෙ නිද්දිට්ඨෙ පටිපක්ඛවසෙන
නීහරිත්වා සො සො පරිවත්තනො භාරො නියුත්තො නිද්ධාරෙත්වා යුත්තො
යොජිතොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති පරිවත්තනභාරවිහඬගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවතා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටීකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා
ගහෙතබ්බොති.

10. වෙච්චනභාරවිහඬගවිභාවතා

37. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන පවත්තනභාරවිහඬගෙන
පරිවත්තෙතබ්බා සුත්තත්ථා විහත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො
පරිවත්තනභාරවිහඬගො පරිපුණ්ණො, “කතමො වෙච්චනභාරවිහඬගො” ති
පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ කතමො වෙච්චනො භාරො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති
තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො
වෙච්චනො භාරො වෙච්චනභාරවිහඬගො නාමාති පුච්ඡති. “වෙච්චනාති
බහුති” තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදාති මයා වුච්චමානො “එකං භගවා ධම්ම”න්තිආදිකො
විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො වෙච්චනො භාරො වෙච්චනභාරවිහඬගො නාමාති
අත්ථො ගහෙතබ්බො. “යාති වෙච්චනාති නිද්ධාරිතාති, කතමාති තාති
වෙච්චනාති” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “යථා එක”න්තිආදි වුත්තං. එකං විඤ්ඤාතබ්බං
ධම්මං සභාවධම්මං පඤ්ඤාපෙතබ්බං වා ධම්මං අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි යථා යෙහි
පකාරෙහි වෙච්ච වෙච්චනෙහි ව භගවා නිද්දිසති, තථාපකාරාති වෙච්චනාති
විඤ්ඤාතබ්බානීති අත්ථො. “තාති වෙච්චනාති කිත්ති භගවා ආහා” ති
වත්තබ්බන්තා “යථා භගවා” තිආදි වුත්තං. යථා යංයංපකාරාති වෙච්චනාති –

“ආසා ව පිභා ව අහිනන්දනා ව, අනෙකධාතූසු සරා පතිට්ඨිතා;
අඤ්ඤාණමූලජ්ජහවා පජජ්ජිතා, සබ්බා මයා ඛ්‍යන්තිකතා සමුලිකා” ති. –

හගවා ආහ, තංතංපකාරානි වෙවචනානි විඤ්ඤාතබ්බානීති අත්ථො.

එකස්සෙව ධම්මස්ස අනෙකෙහි පරියායභූතෙහි වෙවචනෙහි නිද්දිසනෙ එලං අවයකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 37) බහුධා වුත්තං, තස්මා අම්භෙහි න දස්සිතං. “කතමා ආසා, කතමා පිහාදී”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ආසා නාම වුච්චති”ති ආදි වුත්තං. යා භවිස්සස්ස අත්ථස්ස ආසීසනා අවස්සං ආගම්ස්සතීති යා ආසා අස්ස ආසීසන්තස්ස පුග්ගලස්ස උප්පජ්ජති, තස්ස ආසීසනා “ආසා නාමා”ති වුච්චති. වත්තමානස්ස යා පත්ථනා අස්ස පත්ථයන්තස්ස උප්පජ්ජති, සෙය්‍යාතරං වා අඤ්ඤං දිස්වා “එදිසො අහං භවෙය්‍යා”න්ති යා පිහා අස්ස පිහයන්තස්ස උප්පජ්ජති, සා පත්ථනා “පිහා නාමා”ති වුච්චති. අනාගතත්ථං ආරබ්භ පවත්තා තණ්හා “ආසා”ති වුච්චති, අනාගතපච්චුප්පන්තත්ථං ආරබ්භ පවත්තා තණ්හා “පිහා”ති වුච්චති, තථාපි තණ්හාභාවෙන එකත්තා එකො ධම්මොව අත්ථස්ස ඉච්ඡිතස්ස නිප්පත්ති අත්ථනිප්පත්ති, පටිපාලෙති එතාය තණ්හායාති පටිපාලනා, අත්ථනිප්පත්තියා පටිපාලනාති අත්ථනිප්පත්තිපටිපාලනා. යා තණ්හා අස්ස පාලයන්තස්ස පුග්ගලස්ස උප්පජ්ජති, සා තණ්හා “අභිනන්දනා”ති වුච්චති.

“යා අත්ථනිප්පත්ති තණ්හාය පටිපාලෙතබ්බා, කතමා සා අත්ථනිප්පත්ති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තං අත්ථනිප්පත්තිං සත්තතො වා සඬ්ඛාරතො වා විහජිත්වා දස්සෙන්නො “පියං වා ඤාතිං, පියං වා ධම්ම”න්ති ආදිමාහ. තත්ථ “ඤාති”න්ති ඉමිනා මිත්තබන්ධවාදයොපි ගහිතා. ධම්මං පන පියරූපාරම්මණාදිකං ඡබ්බිධම්පි යාය තණ්හාය තණ්හිකො අභිනන්දති, සා තණ්හා “අභිනන්දනා නාමා”ති වුච්චති. පටික්කුලං ඤාතිං වා ධම්මං වා විපල්ලාසවසෙන අප්පටික්කුලං ඤාතිං වා ධම්මං වා සභාවවසෙන අප්පටික්කුලතො යාය තණ්හාය තණ්හිකො අභිනන්දති, සා තණ්හා වා “අභිනන්දනා නාමා”ති වුච්චතිති යොජෙත්වා අත්ථො ගහෙතබ්බො.

“යාසු අනෙකාසු ධාතුසු වුත්තජ්ජකාරා තණ්හා ‘සරා’ති හගවතා වුත්තා, කතමා තා ධාතුයො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තා ධාතුයො සරූපතො දස්සෙතුං “චක්ඛුධාතු”ති ආදි වුත්තං.

“තාසු ධාතුසු කතමාය ධාතුයා කතමා සරා පතිට්ඨිතා පවත්තා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ඉමාය ධාතුයා අයං සරා පතිට්ඨිතා පවත්තාති නියමෙත්වා දස්සෙතුං “සරාති කෙච්චි රූපාධිමුත්තා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ කෙච්චි සරාසඬ්ඛාතාය රූපතණ්හාය තණ්හිකා පුග්ගලා. රූපාධිමුත්තාති රූපධාතුසඬ්ඛාතෙ ආරම්මණෙ අධිමුත්තා අජ්ඣෙධාසිතා. ඉමිනා පදෙන රූපතණ්හාසඬ්ඛාතා සරා රූපධාතුයා පතිට්ඨිතා පවත්තාති ගහිතා, “කෙච්චි සද්දාධිමුත්තා”ති ආදිහිපි සද්දතණ්හාසඬ්ඛාතාදයො සරා සද්දධාතුයාදියු පතිට්ඨිතා පවත්තා සරාව ගහිතා. කෙච්චි ධම්මාධිමුත්තාති එත්ථ ධම්මග්ගහණෙන චක්ඛුධාතුසොතධාතුසානධාතුජීවිහාධාතුකායධාතුසත්තවිඤ්ඤාණධාතුධම්මධාතු යො ගහිතා, තස්මා අට්ඨාරස ධාතුයො පතිට්ඨානභාවෙන ගහිතාපි ඡබ්බිධාව ගහිතාති දට්ඨබ්බා. “රූපාධිමුත්තාදියු කිත්තකාති පදාති තණ්හාපක්ඛෙ තණ්හාය

වෙවචනා” නි ප්‍රවීණතාවයන් එතැනින් එතැනින් පදාති තණ්හාපක්කේ තණ්හාවෙවචනානී නියමෙන්වා දස්සෙතුං “තත්ථ යානි ඡ ගෙහසිනානී” නිආදි වුත්තං. තත්ථානි තෙසු ඡසු රූපාදීසු. ඡ ගෙහසිනානි දොමනස්සානීනි ඡසු රූපාදීසු පවත්තං තණ්හාපෙමං නිස්සාය පවත්තානි ඡ දොමනස්සානි. එස නයො සෙසෙසුපි. “ඡ උපෙක්ඛා ගෙහසිනාපි භගවතා වුත්තා, කස්මා න ගහිතා” නි වත්තබ්බත්තා “යා ඡ උපෙක්ඛා ගෙහසිනා, අයං දිට්ඨිපක්ඛො” නි වුත්තං, දිට්ඨිපක්ඛත්තා න ගහිතානි අත්ථො.

38. “කථං වුත්තප්පකාරා තණ්හා එව ගහිතා” නි වත්තබ්බත්තා “සායෙව පත්ථනාකාරොනා” නිආදි වුත්තං. සා වුත්තප්පකාරා එව තණ්හා පත්ථනාකාරොන පවත්තනතො ආසාදිපරියායෙන වුත්තා, රූපාදිආරම්මණධම්මෙසු නන්දනතො “ධම්මනන්දි” නි පරියායෙන වුත්තා, රූපාදිආරම්මණධම්මෙසු ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙති විය අප්ඤ්ඤාසාය නිට්ඨනතො “ධම්මප්ඤ්ඤාසාන” නි පරියායෙන වුත්තා, තස්මා තණ්හාය වෙවචනානි හොත්ති.

තණ්හාය වෙවචනානි ආවරියෙන නිද්දිට්ඨානි, අම්මෙහි ව ඤාතානි, “කතමානි විත්තස්ස වෙවචනානී” නි ප්‍රවීණතාවයන් “විත්තං මනො” නිආදි වුත්තං. “ආරම්මණං විත්තෙති විත්තං. මනානි ජානානි මනො. විජානානි විඤ්ඤාණ” නිආදිනා අත්ථො පකරණෙසු (ධ. ස. අට්ඨ. 5) වුත්තොව, තස්මා අම්මෙහි න විත්ථාරිතො. වෙවචනානියෙව ඉමානි ඉමස්ස වෙවචනානිනි එත්තකානියෙව කථස්සිසාම. “පඤ්ඤිත්ථියං පඤ්ඤාබල” නිආදිනි පඤ්ඤාවෙවචනානි.

“අරහං සම්මාසම්බුද්ධො” නිආදිනි බුද්ධස්ස වෙවචනානි. “තානි කත්ථ දෙසිනානී” නි ප්‍රවීණතාවයන් “යථා ව බුද්ධානුස්සනියං වුත්ත” නිආදි වුත්තං. බුද්ධානුස්සනිදෙසනායං යථා ව යංයංපකාරං වෙවචනං භගවතා “ඉතිපි සො භගවා අරහං...පෙ.... භගවතො” නි වුත්තං, එතංපකාරං වෙවචනං බුද්ධානුස්සනියා වෙවචනං බුද්ධස්ස වෙවචනන්ති ද්විට්ඨං. “යථා ව ධම්මානුස්සනියං වුත්ත” නිආදිසුපි එවමෙව යොජනා කාතබ්බා.

“තෙනාහා” නිආදානුසන්ධ්‍යාදිඅත්ථො වෙව “නියුත්තො වෙවචනො හාරො” නිආනුසන්ධ්‍යාදිඅත්ථො ව වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ඉති වෙවචනහාරවිභවිගෙ සත්තිබලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විභජිත්වා ගහෙතබ්බොති.

11. පඤ්ඤත්තිහාරවිභවිගවිභාවනා

39. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවියෙසහුතෙන විහඬිගෙන වෙවචනානි විහත්තානි,
 සො සංවණ්ණනාවියෙසහුතො විහඬිගො පරිපුණ්ණො, “කතමො
 පඤ්ඤත්තිභාරවිහඬිගො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “තත්ථ කතමො
 පඤ්ඤත්තිභාරො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථානි තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු
 දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවියෙසො පඤ්ඤත්තිභාරො
 පඤ්ඤත්තිභාරවිහඬිගො නාමානි පුච්ඡති. “එකං භගවා ධම්මං පඤ්ඤත්තිහි විවිධාහි
 දෙසෙති”තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “යා පකතිකථාය
 දෙසනා”තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවියෙසො පඤ්ඤත්තිභාරො
 පඤ්ඤත්තිභාරවිහඬිගො නාමානි ගහෙතඛිබ්බො.

“යාහි විවිධාහි පඤ්ඤත්තිහි එකං ධම්මං භගවා දෙසෙති, කතමා තා විවිධා
 පඤ්ඤත්තියො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “යා පකතිකථායා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ
 පකතිකථායානි අස්සාදාදිපදත්ථවියෙසං අනිද්ධාරෙත්වා අත්ථසභාවෙන පවත්තාය
 කථාය සාධුකං මනසිකාරධම්මකථාය යා දෙසනා යථාධිප්පෙනමත්ථං.
 වෙනෙයාසන්නානෙ නික්ඛිපති පතිට්ඨපෙති පකාරෙන ඤාපෙති, තස්මා
 නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති, තාය පඤ්ඤත්තියා ධම්මං දෙසෙතිති අත්ථො. “යා පඤ්ඤත්ති
 ‘පකතිකථාය දෙසනා’ති වුත්තා, කතමා සා”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා තථා පුච්ඡිත්වා
 විත්ථාරතො දස්සෙතුං “කා ච පකතිකථාය දෙසනා”තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන
 —“ඉති ‘පකතිකථාය දෙසනා’ති සඬ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන විහජිතුං ‘කා
 ච පකතිකථාය දෙසනා’ති පුච්ඡිත්වා ‘වත්තාරි සච්චානී’තිආදිමාහා”ති (නෙත්ති.
 අට්ඨ. 39) වුත්තං. තත්ථ දෙසනාදෙසෙතඛිබ්බස්ස හෙදභාවෙපි අහෙදොපචාරෙන
 “දෙසනා වත්තාරි සච්චානී”ති වුත්තං, චතුත්තං සච්චානං පඤ්ඤත්ති දෙසනා
 නාමානි අත්ථො.

“කථං තං සච්චපඤ්ඤත්තිං භගවා ආහා”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “යථා භගවා
 ආහා”ති වුත්තං. යථා යෙන පකාරෙන භගවා යං යං පඤ්ඤත්තිං ආහ, තථා තෙන
 පකාරෙන සා පඤ්ඤත්ති ජානිතඛිබ්බො. “ඉදං දුක්ඛ”න්ති යං පඤ්ඤත්තිං භගවා ආහ,
 අයං “ඉදං දුක්ඛ”න්ති පඤ්ඤත්ති පඤ්චන්තං ඛන්ධානං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති,
 ඡන්තං ධාතුනං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති, අට්ඨාරසන්තං ධාතුනං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති,
 ද්වාදසන්තං ආයතනානං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති, දසන්තං ඉන්ද්‍රියානං
 නික්ඛෙපපඤ්ඤත්තිති යොජනා කාතඛිබ්බො. ඛන්ධධාතුආයතනින්ද්‍රියානි ච
 ලොකියානෙව. පිළිනසඬ්ඛතසන්නාපටිපරිණාමත්ථතාසාමඤ්ඤෙන එකත්තං
 උපනෙත්වා “ඉදං දුක්ඛ”න්ති වුත්තා. දසන්තං ඉන්ද්‍රියානන්ති
 චක්ඛුසොතසානජිවිහාකායඉත්ථිපුරිසජිවිතමනවෙදනින්ද්‍රියානං දසන්තං.
 අනුභවනලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා වෙදනින්ද්‍රියං එකන්ති ගහිතං,
 සද්ධන්ද්‍රියාදීනි පන මග්ගපරියාපන්නත්තා න ගහිතානි.

කඛළිකාරෙති යානුපචාරෙන වොහරිතෙ ඔජාසඬ්ඛාතෙ ආහාරෙ, රාගො
 අරියමග්ගෙන අප්පහාතඛිබ්බත්තා අනුසයවසෙන, ආසාවසෙන වා පත්ථනාවසෙන වා
 අත්ථි නන්දී. අත්ථි තණ්හානි එත්ථාපි එසෙව නයො. පතිට්ඨිතං විරුළ්භන්ති

පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාපත්තියා පතිට්ඨිතත්තා පතිට්ඨිතඤ්චෙව
විරුල්භඤ්චාති ගහෙනබ්බං. සඬ්ඛාරානන්ති පුනබ්භවතිබ්බත්තකස්ස භවස්ස
අභිනිබ්බත්තිහෙතුකානං සඬ්ඛාරානං. ජාතිජරාමරණන්ති අභිනිබ්බත්තනලක්ඛණා
ජාති, න උප්පාදොව, පරිපාකලක්ඛණා ජරා, න ධීතියෙව, හෙදනලක්ඛණං මරණං,
න භඩ්ගමෙව. තෙන චුත්තං “සසොකං සදරං සඋපායාස”න්ති.

“එස්සෙ වෙ, භික්ඛවෙ, ආභාරෙ...පෙ.... මනොසඤ්චෙතනාය වෙ, භික්ඛවෙ,
ආභාරෙ...පෙ.... විඤ්ඤාණෙ වෙ, භික්ඛවෙ, ආභාරෙ අත්ථි රාගො...පෙ....
වදාමි”ති අයං පඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස ව සමුදයස්ස ව පහවස්ස පඤ්ඤාපනතො
පහවපඤ්ඤත්ති නාම.

වට්ටවසෙන පඤ්ඤත්තිහෙදො ආවරියෙන විහත්තො, අම්මෙහි ව ඤාතො,
“කථං විවට්ටවසෙන පඤ්ඤත්තිහෙදො විහත්තො”ති වත්තබ්බත්තා “කබ්බිකාරො
වෙ, භික්ඛවෙ, ආභාරෙ නත්ථි රාගො”තිආදි චුත්තං. “කබ්බිකාරො...පෙ....
අනුපායාසන්ති වදාමි”ති අයං පඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය ව පඤ්ඤාපනතො
පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති නාම, සමුදයස්ස පහනස්ස ව පඤ්ඤාපනතො
පහනපඤ්ඤත්ති නාම, මග්ගස්ස භාවනාය ව පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤත්ති
නාම, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාය ව පඤ්ඤාපනතො සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නාම.

40. විවට්ටවසෙන පඤ්ඤත්තිහෙදො ආවරියෙන විහත්තො, අම්මෙහි ව
ඤාතො, “කථං සම්මසනවසෙන පඤ්ඤත්තිහෙදො විහත්තො”ති වත්තබ්බත්තා
“සමාධිං, භික්ඛවෙ, භාවෙථා”තිආදි චුත්තං. “සමාධිං, භික්ඛවෙ, භාවෙථා...පෙ....
යථාභූතං පජානාති”ති අයං පඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස භාවනාය ව පඤ්ඤාපනතො
භාවනාපඤ්ඤත්ති නාම, දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය ව පඤ්ඤාපනතො
පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති නාම, සමුදයස්ස පහනස්ස ව පඤ්ඤාපනතො
පහනපඤ්ඤත්ති නාම, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාය ව පඤ්ඤාපනතො
සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නාම.

සම්මසනවසෙන පඤ්ඤත්තිහෙදො ආවරියෙන විහත්තො, අම්මෙහි ව ඤාතො,
“කථං උපාදානක්ඛන්ධවසෙන පඤ්ඤත්තිහෙදො විහත්තො”ති වත්තබ්බත්තා
“රූපං, රාධ, විකිරථා”තිආදි චුත්තං. “රූපං, රාධ, විකිරථා...පෙ.... නිබ්බාන”න්ති
අයං පඤ්ඤත්ති තණ්හාසඬ්ඛාතස්ස රොධස්ස නිරොධස්ස ව පඤ්ඤාපනතො
නිරොධපඤ්ඤත්ති නාම, අස්සාදස්ස නිබ්බිදාය ව පඤ්ඤාපනතො
නිබ්බිදාපඤ්ඤත්ති නාම, දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය ව පඤ්ඤාපනතො
පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති නාම, සමුදයස්ස පහනස්ස ව පඤ්ඤාපනතො
පහනපඤ්ඤත්ති නාම, මග්ගස්ස භාවනාය ව පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤත්ති
නාම, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාය ව පඤ්ඤාපනතො සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නාම.

“රූපවෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණානි විකිරන්තො විද්ධංසෙන්තො
විකිළනියං කරොන්තො පඤ්ඤාය තණ්හාක්ඛයාය පටිපජ්ජන්තො කිං පජානාති”ති

ප්‍රවීණතබ්බත්තා “‘සො ‘ඉදං දුක්ඛ’න්ති යථාභූතං පජානාති” තිආදි වුත්තං. “‘සො ‘ඉදං දුක්ඛ’න්ති යථාභූතං පජානාතිති...පෙ.... නිරොධගාමිනිපටිපදාති යථාභූතං පජානාති” ති අයං පඤ්ඤාත්ති සච්චානං පටිවෙධස්ස පඤ්ඤාපනතො පටිවෙධපඤ්ඤාත්ති නාම, දස්සනභූමියා නික්ඛෙපස්ස ච පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤාත්ති නාම, මග්ගස්ස භාවනාය ච පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤාත්ති නාම, සොනාපත්තිඵලස්ස සච්ඡිකිරියාය ච පඤ්ඤාපනතො සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤාත්ති නාම. “‘සො ‘ඉමෙ ආසවා’ති යථාභූතං පජානාති...පෙ.... ‘ආසවා අසෙසං නිරුප්ඤ්ඤාති’ ති යථාභූතං පජානාති” ති අයං පඤ්ඤාත්ති ඛයෙඤ්ඤාණස්ස උප්පාදස්ස ච පඤ්ඤාපනතො උප්පාදපඤ්ඤාත්ති නාම, අනුප්පාදෙඤ්ඤාණස්ස ඔකාසස්ස ච පඤ්ඤාපනතො ඔකාසපඤ්ඤාත්ති නාම, මග්ගස්ස භාවනාය ච පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤාත්ති නාම, දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය ච පඤ්ඤාපනතො පරිඤ්ඤාපඤ්ඤාත්ති නාම, සමුදයස්ස පහානස්ස ච පඤ්ඤාපනතො පහානපඤ්ඤාත්ති නාම, වීරියන්ද්‍රියස්ස ආරම්භස්ස ච පඤ්ඤාපනතො ආරම්භපඤ්ඤාත්ති නාම, ආසාධිකානං ආහට්ඨාය ච පඤ්ඤාපනතො ආහට්ඨාපඤ්ඤාත්ති නාම, භාවනාභූමියා නික්ඛෙපස්ස ච පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤාත්ති නාම, පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අභිනිසාතස්ස ච පඤ්ඤාපනතො අභිනිසාතපඤ්ඤාත්ති නාම.

41. වට්ටවසෙන වා විවට්ටවසෙන වා ධම්මසම්මසනවසෙන වා උපාදානක්ඛන්ධවසෙන වා පජානනවසෙන වා සච්චෙසු නානාවිධො පඤ්ඤාත්තිහෙදො ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “කථං තෙපරිවට්ටවසෙන සච්චෙසු පඤ්ඤාත්තිහෙදො විහත්තො” ති වත්තබ්බත්තා තෙපරිවට්ටවසෙන සච්චෙසු පඤ්ඤාත්තිහෙදං දස්සෙතුං “‘ඉදං දුක්ඛන්ති මෙ, භික්ඛවෙ’” තිආදි ආරද්ධං. අට්ඨකථායං පන – “ඵවං වට්ටවිවට්ටමුඛෙන සම්මසනඋපාදානක්ඛන්ධමුඛෙනෙව සච්චෙසු පඤ්ඤාත්තිවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙපරිවට්ටවසෙන දස්සෙතුං ‘ඉදං දුක්ඛන්ති මෙ භික්ඛවෙ’ තිආදි ආරද්ධ”න්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 41) වුත්තං. තත්ථ පුබ්බෙ පරිජානනතො පට්ඨාය. අනන්‍යස්සුතෙසුති පරිජානනවසෙන අනන්‍යස්සුතෙසු චතුසු සච්චධම්මෙසු. චක්ඛුන්ති පයමං. නිබ්බානදස්සනට්ඨෙන චක්ඛු නාම. යථාසභාවතො කිච්චපරිජානනට්ඨෙන සච්ඡිකිරියපරිජානනට්ඨෙන ඤාණං නාම. යථාසභාවතො කිච්චපරිජානනාදීනං පටිච්ඡික්ඛිත්වා පජානනට්ඨෙන පඤ්ඤා නාම. තථා විදිතකරණට්ඨෙන විජ්ජා නාම. ආලොකොභාසකරණට්ඨෙන ආලොකො නාම. ඉදං චක්ඛාදිකං සබ්බං පඤ්ඤාවෙච්චනමෙව. “‘ඉදං දුක්ඛන්ති මෙ භික්ඛවෙ...පෙ.... උද්දාදි’” ති අයං පඤ්ඤාත්ති සච්චානං දෙසනාය පඤ්ඤාපනතො දෙසනාපඤ්ඤාත්ති නාම, සුතමයියා පඤ්ඤාය නික්ඛෙපස්ස ච පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤාත්ති නාම, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියස්ස සච්ඡිකිරියාය ච පඤ්ඤාපනතො සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤාත්ති නාම, ධම්මචක්කස්ස පවත්තනාය ච පඤ්ඤාපනතො පවත්තනාපඤ්ඤාත්ති නාම.

“තං බො පනිදං දුක්ඛං පරිඤ්ඤායාං...පෙ.... උදපාදී” ති අයං පඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස භාවනාය පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤත්ති නාම, චිත්තාමයියා පඤ්ඤාය නික්ඛෙපස්ස ව පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම, අඤ්ඤන්ද්‍රියස්ස සච්ඡිකිරියාය ව පඤ්ඤාපනතො සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නාම.

“තං බො පනිදං දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතං...පෙ.... උදපාදී” ති අයං පඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස භාවනාය පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤත්ති නාම, භාවනාමයියා පඤ්ඤාය නික්ඛෙපස්ස ව පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම, අඤ්ඤාතාවිතො ඉන්ද්‍රියස්ස සච්ඡිකිරියාය ව පඤ්ඤාපනතො සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නාම, ධම්මවක්කස්ස පවත්තනාය ව පඤ්ඤාපනතො පවත්තනාපඤ්ඤත්ති නාම.

තෙපරිච්චවසෙන සච්චෙසු නානාවිධො පඤ්ඤත්තිභෙදො ආවරියෙන විභත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “කථං කුසලාකුසලාදිවසෙන දෙසිතධම්මස්ස පඤ්ඤත්තිභෙදො විභත්තො” ති වත්තබ්බත්තා “තුලමතුලඤ්ච සම්භව” න්ති ආදී වුත්තං. අථ වා ධම්මවක්කසුත්තෙ පඤ්ඤත්තිභෙදො ආවරියෙන විභත්තො, අම්භෙහි ව ඤාතො, “තුලමතුලඤ්චාතිආදිගාථාය කථං පඤ්ඤත්තිභෙදො විභත්තො” ති වත්තබ්බත්තා “තුලමතුලඤ්චා” ති ආදී වුත්තං. තුලියති පරිච්ඡිජ්ජියතීති තුලං, කාමාවචරකම්මං, නත්ථි තුලං සදිසං අඤ්ඤං ලොකියකම්මං. අස්ස මහග්ගතකම්මස්සාති අතුලං, රූපාරූපාවචරකම්මං. පුනබ්භවං සම්භවති එතෙන සඬබ්බාරොති සම්භවො, තං සම්භවං. පුනබ්භවං සඬබ්බරොති හවසඬබ්බාරො. අජ්ඣත්තෙ විපස්සනාවසෙන රමතීති අජ්ඣත්තරතො. සමථවසෙන සමාධියතීති සමාහිතො. අත්තනි සම්භවතීති අත්තසම්භවො, තං අත්තසම්භවං. මුනි සම්බුද්ධො සම්භවං හවසඬබ්බාරං තුලඤ්ච අතුලඤ්ච අවස්සජි, අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො කවචං අභින්දි ඉව, එවං අත්තසම්භවං අභින්දි පදාලයිති යොජනා කාතබ්බා. අථ වා මුනි සම්බුද්ධො “පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා දුක්ඛා අනත්තා විපරිණාමධම්මා, නිබ්බානං පන නිච්චං සුඛං අසඬබ්බතං අවිපරිණාමධම්ම” න්ති තුලං තුලයන්තො අතුලං නිබ්බානං දිස්වා සම්භවං හවසඬබ්බාරං අරියමග්ගෙන අවස්සජි. කථං අවස්සජි? සො හි මුනි විපස්සනාවසෙන අජ්ඣත්තරතො ව භුත්වා, සමථවසෙන උපචාරජ්ජනාසු සමාහිතො ව භුත්වා කවචං අභින්දි ඉව, එවං අත්තසම්භවං අත්තනි සඤ්ජාතං කිලෙසං අභින්දි පදාලයි, කිලෙසාභාවෙන කම්මඤ්ච ජහීති ගාථාත්ථො ගහෙතබ්බො.

“තුලමතුලඤ්ච සම්භව” න්ති පඤ්ඤත්ති සබ්බධම්මානං අභිඤ්ඤාය පඤ්ඤාපනතො අභිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති නාම, ධම්මපටිසම්භිදාය නික්ඛෙපස්ස ව පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම, “හවසඬබ්බාරමවස්සජි මුනි” ති පඤ්ඤත්ති සමුදයස්ස පරිච්චාගස්ස ව පඤ්ඤාපනතො පරිච්චාගපඤ්ඤත්ති නාම, දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය ව පඤ්ඤාපනතො පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති නාම, “අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො” ති පඤ්ඤත්ති කායගතාය සතියා භාවනාය ව පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤත්ති නාම, චිත්තකග්ගතාය ධීතියා ව පඤ්ඤාපනතො ධීතිපඤ්ඤත්ති නාම, “අභින්දි කවචමිවත්තසම්භව” න්ති

පඤ්ඤාත්ති චිත්තස්ස අභිනිබ්බිදාය ව පඤ්ඤාපනතො අභිනිබ්බිදාපඤ්ඤාත්ති නාම,
සබ්බඤ්ඤාතාය උපාදානස්ස ව පඤ්ඤාපනතො උපාදානපඤ්ඤාත්ති නාම,
අවිජ්ජාණධිකොසානං පදාලනාය ව පඤ්ඤාපනතො පදාලපඤ්ඤාත්ති නාම,
“යථාචුත්තො පඤ්ඤාත්තිජප්පහෙදො කෙන සද්දහිතබ්බො”ති චත්තබ්බත්තා
“තෙනාහා”තිආදි චුත්තං. තථාචුත්තස්ස පඤ්ඤාත්තිජප්පහෙදස්ස සම්භවතො භගවා
යං “තුලමතුල”න්තිආදිගාථමාහ, තථාසම්භවතො යථාචුත්තාය ගාථාය
යථාචුත්තො පඤ්ඤාත්තිජප්පහෙදො සද්දහිතබ්බොති.

“තුලමතුලඤ්චා”තිආදිගාථායං පඤ්ඤාත්තිජප්පහෙදො ආචරියෙන විභත්තො,
අම්භෙහි ව ඤාතො.

‘යො දුක්ඛමද්දක්ඛි යතොනිදානං, කාමෙසු සො ජන්තු කථං නමෙයා;
කාමා හි ලොකෙ සඬිගොති ඤත්වා, තෙසං සතීමා විනයාය සික්ඛෙ’ති. —

ගාථායං පන කථං පඤ්ඤාත්තිහෙදො විභත්තො”ති චත්තබ්බත්තා “යො
දුක්ඛමද්දක්ඛි”තිආදි චුත්තං. යො ආරද්ධවිපස්සකො ජන්තු යතොනිදානං සබ්බං
තෙභුමකං හෙතුඵලං දුක්ඛං අද්දක්ඛි, සො ආරද්ධවිපස්සකො ජන්තු කාමෙසු කථං
නමෙයා නමෙතුං නාරහති. කාමා ලොකෙ “සඬිගො”ති හි යස්මා පස්සිතබ්බා,
තස්මා නමෙතුං නාරහති, ඉති එතං දුක්ඛභාවං දුක්ඛහෙතුභාවං ඤත්වා තෙසං
කාමානං විනයාය වූපසමාය සතීමා කායගතාසතිසම්පන්නො තිණි සික්ඛානි සික්ඛෙ
සික්ඛෙය්‍යාති ගාථාත්ථො සඬිබ්බෙපෙන විඤ්ඤාතබ්බො. අට්ඨකථායං (තෙත්ති.
අට්ඨ. 41) පන විත්ථාරෙන සංවණ්ණිතො.

“යො දුක්ඛ”න්ති පඤ්ඤාත්ති දුක්ඛස්ස වෙච්චනස්ස ව පරිඤ්ඤාය ව
පඤ්ඤාපනතො වෙච්චනපඤ්ඤාත්ති, පරිඤ්ඤාපඤ්ඤාත්ති ව භොති.
“යතොනිදාන”න්ති පඤ්ඤාත්ති සමුදයස්ස පභවස්ස ව පභානස්ස ව පඤ්ඤාපනතො
පභවපඤ්ඤාත්ති වෙච්ච පභානපඤ්ඤාත්ති ව භොති. “අද්දක්ඛි”ති පඤ්ඤාත්ති
ඤාණවක්ඛුස්ස වෙච්චනස්ස ව පටිවෙධස්ස ව පඤ්ඤාපනතො වෙච්චනපඤ්ඤාත්ති
වෙච්ච පටිවෙධපඤ්ඤාත්ති ව භොති. “කාමෙසු සො ජන්තු කථං නමෙයා”ති
පඤ්ඤාත්ති කාමතණ්හාය වෙච්චනස්ස ව අනභිනිවිසස්ස ව පඤ්ඤාපනතො
වෙච්චනපඤ්ඤාත්ති වෙච්ච අනභිනිවෙසපඤ්ඤාත්ති ව භොති. “කාමා හි ලොකෙ
සඬිගොති ඤත්වා”ති පඤ්ඤාත්ති කාමානං පච්චත්ථිකතො දස්සනස්ස ව
පඤ්ඤාපනතො දස්සනපඤ්ඤාත්ති නාම. කාමා හි අනත්ථජානනතො
පච්චත්ථිකසදිසා.

“කිදිසා හුත්වා අනත්ථජනකා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “කාමා හි”තිආදි චුත්තං.
කාමා රාගග්ගිආදීහි අත්තොදය්‍යනතො අඬිගාරකාසුපමා ව, පුත්තිභාවාපජ්ජනතො
මංසපෙසුපමා ව, බහි අඤ්ඤාන දය්‍යනතො පාවකකප්පා ජලිතග්ගික්ඛන්ධුපමා ව,
පතිට්ඨානාභාවතො පපාතුපමා ව, විසසදිසෙහි දොසාදීහි පරහිංසනතො උරගොපමා
ව. “තෙසං සතීමා”ති පඤ්ඤාත්ති පභානාය අපවයස්ස ව පඤ්ඤාපනතො

අපවයපඤ්ඤත්ති නාම, කායගතාය සත්ථියා නික්ඛෙපස්ස ච පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම, මග්ගස්ස භාවනාය ච පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤත්ති නාම. “විනයාය සික්ඛෙ”ති පඤ්ඤත්තිරාගවිනයස්ස දොසවිනයස්ස මොහවිනයස්ස පටිච්චෙධස්ස ච පඤ්ඤාපනතො පටිච්චෙධපඤ්ඤත්ති නාම. “ඡන්තු”ති පඤ්ඤත්ති යොගිස්ස චෙවචනස්ස ච පඤ්ඤාපනතො චෙවචනපඤ්ඤත්ති නාම.

“ඡන්තූති සාමඤ්ඤසත්තවාචකො සද්දො කස්මා යොගිවාචකොති විඤ්ඤාතඛිබ්බො”ති වත්තඛිබ්බත්තා “යදා භී”තිආදි චුත්තං. යොගී යදා යස්මිං කාලෙ කාමා සඬිගොති පජානාති, තදා තස්මිං කාලෙ සො යොගී කාමානං අනුප්පාදාය කුසලෙ ධම්මෙ කායගතාසතිආදිහි උප්පාදයති, සො කුසලෙ ධම්මෙ උප්පාදෙන්තො යොගී අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය වායමති කුසලවීරියං කරොති, තස්මා යොගිවාචකො ඡන්තුසද්දොති විඤ්ඤාතඛිබ්බො. “ඡන්තු”ති අයං පඤ්ඤත්ති අප්පත්තස්ස කුසලස්ස ඤානධම්මාදිකස්ස පත්තියා වායාමස්ස ච පඤ්ඤාපනතො වායාමපඤ්ඤත්ති නාම, ඔරමත්තිකාය අසන්තුට්ඨියා නික්ඛෙපස්ස ච පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම. “සො අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය වායමති”ති අයං පඤ්ඤත්ති වායාමපඤ්ඤත්ති, “හෙතුසො උප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං ධීතියා වායමතිති පඤ්ඤත්ති කතමා පඤ්ඤත්ති”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “තත්ථ සො උප්පන්නාන”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ තස්මිං “අනුප්පන්නාන”න්තිආදිමිහි. “සො උප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං ධීතියා වායමති”ති අයං පඤ්ඤත්ති භාවනාය අප්පමාදස්ස ච පඤ්ඤාපනතො අප්පමාදපඤ්ඤත්ති නාම, වීරියින්ද්‍රියස්ස නික්ඛෙපස්ස ච පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම, කුසලානං ධම්මානං ආරක්ඛස්ස ච පඤ්ඤාපනතො ආරක්ඛපඤ්ඤත්ති නාම, අධිවිත්තසික්ඛාය ධීතියා ච පඤ්ඤාපනතො ධීතිපඤ්ඤත්ති නාම. “කෙන යථාචුත්තප්පකාරො පඤ්ඤත්තිප්පහෙදො සද්දහිතඛිබ්බො”ති වත්තඛිබ්බත්තා “කෙනාහා”තිආදි චුත්තං.

“යො දුක්ඛමද්දක්ඛි යතොනිදාන”න්තිආදිගාථාය පඤ්ඤත්තිප්පහෙදො ආචරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ච ඤාතො.

“මොහසම්බන්ධනො ලොකො, හඛ්ඛරූපොච දිස්සති;
උපධිබන්ධනො බාලො, තමසා පරිවාරිතො;
අස්සිරි විය බායති, පස්සතො නත්ථි කිඤ්චනන්ති. —

ගාථායං පන කථං පඤ්ඤත්තිප්පහෙදො විහත්තො”ති වත්තඛිබ්බත්තා “මොහසම්බන්ධනො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ මොහසම්බන්ධනොති මොහහෙතුකෙහි සංයොජනෙහි සම්බන්ධො. ලොකොති අප්පහීනසංයොජනො සත්තලොකො. හඛ්ඛරූපොච දිස්සතීති අහඛ්ඛොපි අත්තා හඛ්ඛරූපොච හඛ්ඛජාතිකො විය බාලානං අවිපස්සකානං දිස්සති. උපධිබන්ධනොති කිලෙසුපධිහි බන්ධිතඛිබ්බො. යු-පච්චයො හි කම්මත්ථෙ විහිතො. උපධිසු වා කිලෙසානං බන්ධනං යස්ස බාලස්සාති උපධිබන්ධනො. ද්වෙ අවධිසීයො ලාති ගණ්භාතීති බාලො. තමසා සම්මොහෙන

පරිවාරිතො පටිච්ඡාදිතො පණ්ඩිතානං විපස්සකානං අස්සිරි විය සිරිවිරහිතො විය බායති උපට්ඨාති. පස්සතො පඤ්ඤාවක්ඛුතා පස්සන්තස්ස පණ්ඩිතස්ස කිඤ්චනං නත්ථිති සඨප්පත්ථො දට්ඨබ්බො.

“මොහසම්බන්ධනො ලොකො”ති පඤ්ඤත්ති මොහසීසෙන ගහිතානං විපල්ලාසානං දෙසනාය පඤ්ඤාපනතො දෙසනාපඤ්ඤත්ති නාම. “භබ්බරූපොව දිස්සති”ති පඤ්ඤත්ති ලොකස්ස විපරිතස්ස විපරිතාකාරෙන උපට්ඨහන්තස්ස පඤ්ඤාපනතො විපරිතපඤ්ඤත්ති නාම. “උපධිබන්ධනො බාලො”ති පඤ්ඤත්ති පාපකානං ඉච්ඡාවචරානං පහවස්ස පඤ්ඤාපනතො පහවපඤ්ඤත්ති නාම. “උපධිබන්ධනො බාලො”ති පඤ්ඤත්ති පරිපුට්ඨානානං අකුසලානං ධම්මානං බන්ධනකිව්චස්ස පඤ්ඤාපනතො කිව්චපඤ්ඤත්ති නාම. “උපධිබන්ධනො බාලො”ති පඤ්ඤත්ති කිලෙසානං බන්ධනබලමුහනබලානං පඤ්ඤාපනතො බලපඤ්ඤත්ති නාම. “උපධිබන්ධනො බාලො”ති පඤ්ඤත්ති සඨබාරානං විරුහනාය පඤ්ඤාපනතො විරුහනාපඤ්ඤත්ති නාම. “තමසා පරිවාරිතො”ති පඤ්ඤත්ති අවිජ්ජන්ධකාරස්ස දෙසනාය පඤ්ඤාපනතො දෙසනාපඤ්ඤත්ති නාම, අවිජ්ජන්ධකාරස්ස වෙච්චනස්ස ච පඤ්ඤාපනතො වෙච්චනපඤ්ඤත්ති නාම. “අස්සිරි විය බායති”ති පඤ්ඤත්ති දිබ්බවක්ඛුස්ස දස්සනකිරියාය පඤ්ඤාපනතො දස්සනපඤ්ඤත්ති නාම. “අස්සිරි විය බායති”ති පඤ්ඤත්ති පඤ්ඤාවක්ඛුස්ස නික්ඛෙපස්ස පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම. “පස්සතො නත්ථි කිඤ්චන”න්ති පඤ්ඤත්ති සත්තානං අරියානං පටිවෙධස්ස පඤ්ඤාපනතො පටිවෙධපඤ්ඤත්ති නාම.

“කතමං කිඤ්චන”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “රාගො කිඤ්චන”න්තිආදි චුත්තං. “යථාචුත්තො පඤ්ඤත්තිජ්ජහෙදො කථං අම්හෙහි සද්දහිතබ්බො”ති චත්තබ්බත්තා “තෙනාහා”තිආදි චුත්තං. යථාචුත්තස්ස පඤ්ඤත්තිජ්ජහෙදස්ස සම්භවතො භගවා යං “මොහසම්බන්ධනො”තිආදිමාහ, තථාසම්භවතො තාය ගාථාය යථාචුත්තො පඤ්ඤත්තිජ්ජහෙදො ගාථානුසාරෙන සද්දහිතබ්බො.

“මොහසම්බන්ධනො ලොකො”තිආදිගාථාය පඤ්ඤත්තිජ්ජහෙදො ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ච ඤාතො, “අත්ථි, හික්ඛවෙ, අජාත”න්තිආදිපාඨස්ස පඤ්ඤත්තිජ්ජහෙදො කථං විහත්තො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “අත්ථි හික්ඛවෙ”තිආදිපාළිමාහ. “සා පන පාළි කිමත්ථං භගවතා චුත්තා”ති වෙ පුච්ඡෙය්‍යා? පරමත්ථතො අවිජ්ජමානත්තා නිබ්බානං නත්ථි, තස්මා “අත්ථි නිබ්බාන”න්ති වචනං සසවිසාණවචනං විය අනත්ථං, වොහාරමත්තමෙතන්ති වදන්තානං මිච්ඡාවාදං භඤ්ජිතුං භගවතා චුත්තාති දට්ඨබ්බො.

කුතොච්ඡි අජාතත්තා අභූතත්තා අජාතං අභූතං. පච්චයෙහි අකතත්තා අකතං. සඨබ්බතාභාවතො අසඨබ්බතං නිබ්බානං අත්ථි. එතං අජාතාදිකං නිබ්බානං නො වෙ අභවිස්ස, එවං සති නිස්සරණං න පඤ්ඤායෙථ, නිබ්බානස්ස ච අරියමග්ගඵලානං ආරම්මණත්තා, මග්ගඵලානඤ්ච කිලෙසානං සමුච්ඡින්නතො පටිජ්ජස්සම්භනතො,

සමුච්ඡින්නදනොන ව තිවිධස්ස වට්ඨස්ස අපවට්ඨනතො අජාතාදිකං නිබ්බානං
අත්ථියෙවාති දට්ඨබ්බං.

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, අජාතං...පෙ.... අසඬ්ඛත”න්ති අයං පඤ්ඤත්ති
නිබ්බානස්ස දෙසනාපඤ්ඤත්ති ව නිබ්බානස්ස වෙවචනපඤ්ඤත්ති ව හොති.
“නයිධ ජාතස්ස...පෙ.... පඤ්ඤායෙථා”ති අයං පඤ්ඤත්ති සඬ්ඛතස්ස
වෙවචනපඤ්ඤත්ති ව සඬ්ඛතස්ස උපනායනපඤ්ඤත්ති ව හොති. “යස්මා
ව...පෙ.... අසඬ්ඛත”න්ති අයං පඤ්ඤත්ති නිබ්බානස්ස වෙවචනපඤ්ඤත්ති ව
නිබ්බානස්ස ජාතනාපඤ්ඤත්ති ව හොති. “යස්මා ජාතස්ස...පෙ....
පඤ්ඤායති”ති අයං පඤ්ඤත්ති නිබ්බානස්ස වෙවචනපඤ්ඤත්ති ව මග්ගස්ස
සංසාරතො නියානිකපඤ්ඤත්ති ව නිස්සරණපඤ්ඤත්ති ව හොතීති
පඤ්ඤත්තිවිසෙසො පණ්ඩිතෙහි නිද්ධාරෙත්වා ගහෙතබ්බො.

“යථාචුත්තො නිබ්බානස්ස පඤ්ඤත්තිජ්ජහෙදො කෙන සද්දහිතබ්බො”ති
වත්තබ්බත්තා “තෙනාහ භගවා”තිආදි චුත්තං. “තෙනාහ
ආයස්මා”තිආදානුසන්ධාදිඅත්ථො වෙව “නියුත්තො පඤ්ඤත්තිභාරො”ති
අනුසන්ධාදිඅත්ථො ව චුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ඉති පඤ්ඤත්තිභාරවිභවිගෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාට්ඨකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විභජිත්වා
ගහෙතබ්බොති.

12. ඔතරණභාරවිභවිගෙ විභාවනා

42. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන පඤ්ඤත්තිභාරවිභවිගෙන
පඤ්ඤත්තියො විභත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො විභවිගො පරිපුණ්ණො,
“කතමො ඔතරණො භාරවිභවිගො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො ඔතරණො
භාරො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු
කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො ඔතරණො භාරො ඔතරණභාරවිභවිගො නාමාති
පුච්ඡති. “යො ව පටිච්චුප්පාදො”තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “උද්ධං
අධො සබ්බධි විජ්ජමුත්තො”තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො ඔතරණො
භාරො ඔතරණභාරවිභවිගො නාමාති ගහෙතබ්බො.

තත්ථ පාඨෙ “කතමෙ පටිච්චසමුප්පාදාදයො නිද්ධාරෙත්වා කතමෙහි
නිද්ධාරිතෙහි ධම්මෙහි ඔතරති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ඉමස්මිං පාඨෙ ඉමෙ
පටිච්චසමුප්පාදාදයො නිද්ධාරෙත්වා ඉමෙහි නිද්ධාරිතෙහි ධම්මෙහි ඔතරතීති
දස්සෙතුං “උද්ධං අධො සබ්බධි විජ්ජමුත්තො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ උද්ධන්ති
කාමධාතුතො උද්ධං උපරිභාගෙ පවත්තාය රූපධාතුඅරූපධාතුයා. අධොති

රූපධාතුතො හෙට්ඨාභාගෙ පවත්තාය කාමධාතුයා. සබ්බධිති සබ්බස්මිං කාමරූපඅරූපධාතුමිති. විජ්ජමුත්තොති පටිසන්ධිවසෙන අජ්ජවත්තනතො විජ්ජමුත්තො අසෙක්ඛො. අයං සෙක්ඛො දස්සනමග්ගෙන සක්කායදිට්ඨියා සමුග්ගාතත්තා “අභං අස්මි”ති අනානුපස්සී විහරති. එවං සෙක්ඛාය විමුත්තියා වෙව අසෙක්ඛාය විමුත්තියා ව සෙක්ඛො වෙව අසෙක්ඛො ව අතිශ්ණපුබ්බං ඔසං අපුනබ්භවාය විමුත්තො උද්ධාරිති ගාථාත්ථො ගහෙතබ්බො.

තස්මිං ගාථාපාඨෙ “කතමෙ නිද්ධාරෙත්වා කතමෙහි ඔතරති”ති පුවඡ්ඤ්ඤාත්තා “උද්ධන්ති රූපධාතු”තිආදි වුත්තං. උද්ධන්ති මනුස්සලොකතො උද්ධං වාතුමහාරාජිකාදයොපි ගහිතාති අත්ථසම්භවතො තං නිවත්තෙතුං “රූපධාතු අරූපධාතු”ති වුත්තං. අධොති මනුස්සභවතො අධො චත්තාරො අපායභූමියො ව ගහිතාති අත්ථසම්භවතො තං නිවත්තෙතුං “කාමධාතු”ති වුත්තං. සබ්බධිති චතුභූමිකෙති අත්ථසම්භවතො “තෙධාතුකෙ”ති වුත්තං. අයං අසෙක්ඛා විමුත්තිති විමුත්තස්ස අසෙක්ඛස්ස යා විරාගතා අත්ථි, අයම්පි විරාගතා අසෙක්ඛඵලවිමුත්ති. “උද්ධං අධො සබ්බධි විජ්ජමුත්තො”ති පාඨෙ වුත්තජ්ජකාරා අයං අසෙක්ඛා විමුත්ති නිද්ධාරිතාති අත්ථො. නිද්ධාරිතාය අසෙක්ඛාය විමුත්තියා යාති සද්ධාදිපඤ්චන්ද්‍රියානි නිද්ධාරිතානි, තානියෙව අසෙක්ඛානි පඤ්චන්ද්‍රියානි භවන්ති. අයං වුත්තජ්ජකාරා ඔතරණා ඉන්ද්‍රියෙහි විමුත්තියා ඔතරණා නාම පච්චෙසනා නාම.

තානියෙව අසෙක්ඛානි පඤ්චන්ද්‍රියානි විජ්ජාය උපකාරකත්තා, පඤ්ඤාපදට්ඨානත්තා වා විජ්ජා භවන්ති. විජ්ජුප්පාදා තාදිසාය විජ්ජාය උප්පාදා උප්පාදහෙතුතො අවිජ්ජානිරොධො අවිජ්ජාය නිරොධො හොති...පෙ.... දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොති, අයං වුත්තජ්ජකාරා ඔතරණා පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා නාම.

තානියෙව අසෙක්ඛානි පඤ්චන්ද්‍රියානි තිහි ඛන්ධෙහි සඬ්භිතානි සද්ධාවීරියෙහි සීලසම්භවතො, සතියා ව පඤ්ඤානුවත්තකත්තා. සෙසා වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

“උද්ධං අධො සබ්බධි විජ්ජමුත්තො”ති පාඨෙ නිද්ධාරෙත්වා ඔතරණා ආවරියෙන විහත්තා, අම්මෙහි ව ඤාතා, “අයං අභස්මිති අනානුපස්සී”ති පාඨෙ “කතමෙ නිද්ධාරෙත්වා කතමෙහි ඔතරණෙහි ඔතරති”ති චත්තබ්බත්තා “අයං අභස්මිති අනානුපස්සීති අයං සක්කායදිට්ඨියා”තිආදි වුත්තං. යො අයං සෙක්ඛො “අභමස්මි”ති නානුපස්සී, තස්ස සෙක්ඛස්ස සක්කායදිට්ඨියා යො සමුග්ගාතො අත්ථි, යා සමුග්ගාතසඬ්ඛාතා සමුග්ගාතවිමුත්ති සෙක්ඛා විමුත්ති හොති, තස්සා සෙක්ඛාය විමුත්තියා යාති සද්ධාදිපඤ්චන්ද්‍රියානි නිද්ධාරිතානි, තානියෙව සෙක්ඛානි පඤ්චන්ද්‍රියානි භවන්ති. අයං වුත්තජ්ජකාරා ඔතරණා ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා නාම. සෙසා වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

43. “උද්ධං අධො” තිආදිගාථායං ඔතරණා ආවරියෙන විහත්තා, අම්හෙහි ව ඤාතා, “නිස්සිතස්ස වලිත” න්තිආදිපාඨෙ “කතමෙ නිද්ධාරෙත්වා කතමෙහි ඔතරති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “නිස්සිතස්ස වලිතං, අනිස්සිතස්ස වලිතං නත්ථී” තිආදි වුත්තං. නිස්සිතස්ස පුග්ගලස්ස වලිතං වලනං අත්ථී, අනිස්සිතස්ස පුග්ගලස්ස වලිතං වලනං නත්ථී. වලිතෙ වලනෙ අසති පස්සද්ධි භවති, පස්සද්ධියා සති විජ්ජමානාය නති න හොති, නතියා අසති අවිජ්ජමානාය ආගතිගති න හොති, ආගතිගතියා අසති අවිජ්ජමානාය වුතුපපාතො න හොති, වුතුපපාතෙ අසති අවිජ්ජමානෙ ඉධ ඡසු අජ්ඣත්තිකායතනෙසු අත්තානං නෙව පස්සති, හුරං වා ඡසු බාහිරායතනෙසු අත්තානං න පස්සති, උභයං අන්තරෙන වජ්ජෙත්වා එස්සාදිසමුදායෙසු ධම්මෙසු අත්තානං න පස්සති, එසොව පටිච්චසමුප්පාදො “අවිජ්ජානිරොධා” තිආදිකො දුක්ඛස්ස අත්තො අවසානං කරොතීති අත්ථො.

නිස්සිතස්ස වලිතන්ති එත්ථ “නිස්සයො කතිවිධො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “නිස්සිතස්ස වලිතන්ති නිස්සයො නාමා” තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු දුච්ඨෙසු තණ්හානිස්සයදිට්ඨිනිස්සයෙසු යා චෙතනා රත්තස්ස පුග්ගලස්ස නිද්ධාරිතා, අයං චෙතනාධම්මො තණ්හානිස්සයො නාම. යා චෙතනා මුල්භස්ස පුග්ගලස්ස නිද්ධාරිතා. අයං චෙතනාධම්මො දිට්ඨිනිස්සයො නාම. සා දුච්ඨා චෙතනා පන සඬබාරා නාම. සඬබාරපච්චයා විඤ්ඤාණං...පෙ.... සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො නිද්ධාරිතො. අයං වුත්තප්පකාරා ඔතරණා පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා නාම.

තත්ථාති තස්මිං තණ්හානිස්සයදිට්ඨිනිස්සයෙ යා චෙදනා රත්තස්ස පුග්ගලස්ස නිද්ධාරිතා, අයං සුඛා චෙදනා. යා චෙතනා සම්මුල්භස්ස පුග්ගලස්ස නිද්ධාරිතා, අයං අදුක්ඛමසුඛා චෙදනා. යෙභුයොන සෙසා වුත්තනායානුසාරෙන චෙදිතබ්බා.

44. “නිස්සිතස්ස වලිත” න්තිආදිපාඨෙ ඔතරණා ආවරියෙන විහත්තා, අම්හෙහි ව ඤාතා.

“යෙ කෙච්ඡි සොකා පරිදෙවිතා වා...පෙ....
පියං න කයිරාථ කුහිඤ්චි ලොකෙ” ති. —

ගාථාපාඨෙ “කතමෙ නිද්ධාරෙත්වා කතමෙහි ඔතරති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යෙ කෙච්ඡි සොකා” තිආදි වුත්තං. යෙ කෙච්ඡි සොකා වා යා කාචි පරිදෙවිතා වා අනෙකරූපා යා කාචි දුක්ඛා වා ලොකස්මිං සම්භවන්ති. එතෙ සොකාදයො පියං පටිච්ච පභවන්ති, පියෙ අසන්තෙ එතෙ සොකාදයො න භවන්ති. තස්මා පියෙ අසන්තෙ සොකාදීනං අභාවතො යෙසං චිතසොකානං කුහිඤ්චි ලොකෙපි නත්ථී, තෙ චිතසොකා සුඛිනො භවන්ති. තස්මා චිතසොකානං සුඛසම්පන්නත්තා අසොකං විරජං පත්ථයානො සප්පුරිසො කුහිඤ්චි ලොකෙ පියං න කයිරාථාති ගාථාත්ථො.

“යෙ කෙවි සොකා පරිදෙවිතා වා, දුක්ඛා ව ලොකස්මිමනෙකරුපා පියං පටිච්ච පහවත්ති එතෙ”ති එත්ථ පාඨෙ යා වෙදනා නිද්ධාරිතා, අයං දුක්ඛා වෙදනා. සෙසා වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

“යෙ කෙවි සොකා”තිආදිගාථාපාඨෙ ඔතරණා ආවරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කාමං කාමයමානස්සා”තිආදිගාථාපාඨෙ “කතමෙ නිද්ධාරෙත්වා කතමෙහි ඔතරති”ති වත්තබ්බත්තා “කාමං කාමයමානස්සා”තිආදි වුත්තං. තස්සං ගාථායං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොව.

තත්ථාති තස්මිං “පිතිමනො හොති”ති පාඨෙ යා පිතිමනතා වුත්තා නිද්ධාරිතා, අයං පිතිමනතා අනුනායො හොති. “සල්ලවිද්ධොව රුජ්ජති”ති පාඨෙ යං රුජ්ජනං ආහ, ඉදං රුජ්ජනං පටිසං හොති, අනුනායො ව පටිසඤ්ච නිද්ධාරිතාති අත්ථො.

“අනුනායෙ ව පටිසෙ ව නිද්ධාරිතෙ කතමො ධම්මො නිද්ධාරිතො”ති වත්තබ්බත්තා “අනුනායො පටිසඤ්ච පන තණ්හාපක්ඛො”ති වුත්තං. තණ්හාපක්ඛොති තණ්හාපක්ඛත්තා තණ්හා නිද්ධාරිතා. “අනුනායො තණ්හාපක්ඛො හොතු, පටිසං පන තණ්හාපක්ඛං න සීයා”ති වෙ වදෙය්‍යා? පටිසස්ස අත්තසිනෙහවසෙන පවත්තනතො පටිසම්පි තණ්හාපක්ඛං හොති. “තණ්හාය නිද්ධාරිතාය කතමො නිද්ධාරිතො”ති වත්තබ්බත්තා “තණ්හාය ව පනා”තිආදි වුත්තං. දසන්තං රුපායතනානං තණ්හාය පදට්ඨානත්තා දස රුපානි ආයතනානි නිද්ධාරිතාති. අයං වුත්තජ්ජකාරා ඔතරණා ආයතනෙහි ඔතරණා නාම. සුත්තෙ ආගතා පටිච්චසමුප්පාදාදයො තෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නයෙන නිද්ධාරිතා, සුත්තත්ථමුඛෙන වා නිද්ධාරිතා, තෙන...පෙ.... නයෙන නිද්ධාරිතෙසු පටිච්චසමුප්පාදාදීසු යො සංවණ්ණනානායවිසෙසො තදත්ථවාචකවසෙන වා තදත්ථඤාපකවසෙන වා ඔතරති පටිසති සමොසරති, සො සංවණ්ණනානායවිසෙසො ඔතරණො භාරො නාමාති අධිප්පායො දට්ඨබ්බො. සෙසෙසුපි වුත්තනායානුසාරෙන ඔතරණා ගහෙතබ්බා. “තෙනාහ ආයස්මා”තිආද්‍යානුසන්ධ්‍යාදිඅත්ථො වෙච “නියුත්තො ඔතරණො භාරො”ති අනුසන්ධ්‍යාදිඅත්ථො ව වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ඉති ඔතරණභාරවිහඩ්ගෙ සත්තිබ්බලානුරුපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාට්ඨකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙතබ්බොති.

13. සොධනභාරවිහඩ්ගවිභාවනා

45. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන ඔතරණභාරවිහඩ්ගෙන ඔතරෙතබ්බා සුත්තත්ථා විහත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො විහඩ්ගො

පරිපූර්ණයෙන්, “කතමො සොධනභාරවිහඬගො” ති පුවර්තඛිඛත්තා “තත්ථ කතමො සොධනො භාරො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංචණ්ණනාවිසෙසො සොධනො භාරො සොධනභාරවිහඬගො නාමාති පුවර්ති. “විස්සජ්ජිතමිහි පඤ්ඤො” තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “යථා ආයස්මා අජිතො” තිආදිකො විත්ථාරසංචණ්ණනාවිසෙසො සොධනභාරවිහඬගො නාමාති ගහෙතඛිඛො. “කථං තත්ථ පඤ්ඤො සොධනො භාරො විඤ්ඤාතඛිඛො” ති වත්තඛිඛත්තා “යථා ආයස්මා” තිආදි වුත්තං. යථා යෙන පකාරෙන ආයස්මා අජිතො පාරායනෙ භගවත්තං පඤ්ඤං පුවර්ති, තථා තෙන පකාරෙන විස්සජ්ජිතමිහි පඤ්ඤො අයං සොධනො භාරො විඤ්ඤාතඛිඛොති. “නියමෙත්වා විහජෙහි” ති වත්තඛිඛත්තා නියමෙත්වා විහජිතුං “කෙනස්සු” තිආදි වුත්තං. ගාථාත්ථො වුත්තොව.

“කෙනස්සු නිවුතො ලොකො, කෙනස්සු නප්පකාසති;
කිස්සාහිලෙපනං බුඞ්ඞි, කිංසු තස්ස මහඛිහය” ත්ති. —

පුවර්ථාවසෙන පවත්තගාථායඤ්ච —

“අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො, (අජිතාති භගවා,) විච්චිථා පමාදා නප්පකාසති;
ජප්පාහිලෙපනං බුඞ්ඞි, දුක්ඛමස්ස මහඛිහය” ත්ති. —

විස්සජ්ජනාවසෙන පවත්තගාථායඤ්චාති ඉමාසු ද්විසු ගාථාසු “කෙනස්සු නිවුතො ලොකො” ති ඉමිනා පදෙන පඤ්ඤො පුවර්තෙන “අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො” ති ඉමිනා පදෙන භගවා “කෙනස්සු නිවුතො ලොකො” ති පදං තදත්ථෙ අඤ්ඤාණසංසයාදිමලානං අපනයනෙන සොධෙති. තදත්ථෙ හි විස්සජ්ජිතෙ අඤ්ඤාණසංසයාදීනං අභාවතො අත්ථො සොධිතො නාම, අත්ථෙ ච සොධිතෙ පදම්පි සොධිතංයෙව. තෙනාහ අට්ඨකථායං — “තදත්ථස්ස විස්සජ්ජනතො” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 45), ටිකායඤ්ච “තඛිඛිසයඅඤ්ඤාණසංසයාදිමලාපනයනෙන සොධෙති” ති වුත්තං. නො ච ආරම්භන්ති පුවර්තුං ආරහිතඛිඛං සඛිඛගාථාපදං, ගාථාත්ථං වා, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස සඛිඛස්ස අත්ථස්ස විස්සජ්ජනාවසෙන අපරියොසිතත්තා භගවා “අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො” ති එත්තකෙනෙව පදෙන සොධෙති. සෙසෙසුපි එස නයො.

“කිංසු තස්ස මහඛිහය” ත්ති ඉමිනා පදෙන පඤ්ඤො පුවර්තෙන “දුක්ඛමස්ස මහඛිහය” ත්ති පදෙන භගවතා ආරම්භො ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො සුද්ධො සොධිතො හොති. සෙසගාථාසුපි එසෙව නයො.

යත්ථ පඤ්ඤො එවං නිරවසෙසවිස්සජ්ජනාවසෙන ආරම්භො සුද්ධො සොධිතො භවති, සො පඤ්ඤො විස්සජ්ජිතො සොධිතො භවති. යත්ථ පඤ්ඤො එවං නිරවසෙසවිස්සජ්ජනාවසෙන ආරම්භො යාව අසුද්ධො අසොධිතො භවති, තාව සො

පඤ්ඤා විස්සජ්ජිතො සොධිතො න භවතීති යොජනා.

“තෙනාහා”තිආද්‍යානුසන්ධ්‍යාද්‍යත්ථො වෙව “නියුත්තො සොධනො භාරො”ති අනුසන්ධ්‍යාද්‍යත්ථො ච චුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ඉති සොධනභාරවිහඬිගෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටීකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙනබ්බොති.

14. අධිට්ඨානභාරවිහඬිගවිභාවනා

46. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන විහඬිගෙන පඤ්ඤාදයො සොධිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො පරිපුණ්ණො, “කතමො අධිට්ඨානභාරවිහඬිගො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො භාරො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො පටිනිද්දෙසනො අධිට්ඨානො භාරො අධිට්ඨානභාරවිහඬිගො නාමාති ප්‍රච්ඡති. “එකත්තනාය ධම්මා, යෙපි ච වෙමත්තනාය නිද්දිට්ඨා”තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදාති මයා චූච්චමානො “යෙ තත්ථ නිද්දිට්ඨා, තථා තෙ ධාරයිතබ්බා”තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො අධිට්ඨානභාරවිහඬිගො නාමාති ගහෙනබ්බො.

“යෙ ධම්මා සුත්තෙසු එකත්තනාය ච වෙමත්තනාය ච නිද්දිට්ඨා, තෙ ධම්මා කිං පන තථෙව ධාරයිතබ්බා, උදාහු අඤ්ඤාපි විකප්පයිතබ්බා”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “යෙ තත්ථා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තෙසු සුත්තන්තෙසු යෙ දුක්ඛසච්චාදයො ධම්මා එකත්තනාය ච වෙමත්තනාය ච නිද්දිට්ඨා, තෙ දුක්ඛසච්චාදයො ධම්මා තථා එකත්තනාය ච වෙමත්තනාය ච ධාරයිතබ්බා උපලක්ඛිතබ්බා, න අඤ්ඤාපි විකප්පයිතබ්බා.

“සාමඤ්ඤකප්පනාය වොභාරභාවෙන අනවට්ඨානතො කතමා එකත්තනා, කතමා වෙමත්තනා”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “දුක්ඛන්ති එකත්තනා”තිආදි චුත්තං. දුක්ඛන්ති ජාතිආදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා දුක්ඛසාමඤ්ඤතා චුත්තා, සා අයං දුක්ඛසාමඤ්ඤතා දුක්ඛස්ස එකත්තනා නාම. “තත්ථ කතමං දුක්ඛ”න්ති ප්‍රච්ඡිතා “ජාති දුක්ඛා, ජරා දුක්ඛා...පෙ... විඤ්ඤාණං දුක්ඛ”න්ති ජාතිආදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා දුක්ඛවිසෙසනා චුත්තා, සා අයං දුක්ඛවිසෙසනා දුක්ඛස්ස වෙමත්තනා නාම. තත්ථාති යෙ දුක්ඛාදයො ධම්මා සුත්තෙ චුත්තා, තත්ථ තෙසු දුක්ඛාදීසු අත්ථෙප්පි.

දුක්ඛසමුදයොති “තණ්හා පොනොභවිකා”ති විසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා සමුදයසාමඤ්ඤතා චුත්තා, සා අයං සමුදයසාමඤ්ඤතා සමුදයස්ස එකත්තනා නාම. “තත්ථ කතමො සමුදයො”ති ප්‍රච්ඡිත්වා “යායං තණ්හා...පෙ.... විභවතණ්හා”ති

විසෙසං අපෙක්ඛිත්වා යා සමුදයවිසෙසතා චුත්තා, සා අයං සමුදයවිසෙසතා සමුදයස්ස වෙමත්තතා නාම.

දුක්ඛනිරොධොති “තස්සායෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො”ති විසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා නිරොධසාමඤ්ඤතා චුත්තා, සා අයං නිරොධසාමඤ්ඤතා නිරොධස්ස එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො දුක්ඛනිරොධො”ති පුච්ඡිත්වා “යො තස්සායෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො වාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො”ති විසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා නිරොධවිසෙසතා චුත්තා, සා අයං නිරොධවිසෙසතා නිරොධස්ස වෙමත්තතා නාම.

දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදාති? පටිපදාති සම්මාදිට්ඨිආදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා නිරොධගාමිනිපටිපදාසාමඤ්ඤතා චුත්තා, සා අයං නිරොධගාමිනිපටිපදාසාමඤ්ඤතා මග්ගස්ස එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා”ති පුච්ඡිත්වා “අයමෙව අරියො...පෙ.... සම්මාසමාධි”ති සම්මාදිට්ඨිආදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා විසෙසදුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදතා චුත්තා, සා අයං විසෙසදුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදතා මග්ගස්ස වෙමත්තතා නාම.

මග්ගොති නිරයගාමිමග්ගාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා සාමඤ්ඤමග්ගතා චුත්තා, සා අයං සාමඤ්ඤමග්ගතා මග්ගස්ස එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො මග්ගො”ති පුච්ඡිත්වා “නිරයගාමී මග්ගො...පෙ.... නිබ්බානගාමී මග්ගො”ති නිරයගාමිමග්ගාදිවිසෙසං අපෙක්ඛිත්වා යා විසෙසමග්ගතා චුත්තා, සා අයං විසෙසමග්ගතා මග්ගස්ස වෙමත්තතා නාම.

නිරොධොති පටිසංඛානනිරොධාදිවිසෙසං අනපෙක්ඛිත්වා යා සාමඤ්ඤනිරොධතා චුත්තා, සා අයං සාමඤ්ඤනිරොධතා නිරොධස්ස එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො නිරොධො”ති පුච්ඡිත්වා “පටිසංඛානනිරොධො...පෙ.... සංඛික්ඛිලෙසනිරොධො”ති පටිසංඛානනිරොධාදිවිසෙසං අපෙක්ඛිත්වා යා විසෙසනිරොධතා චුත්තා, සා අයං විසෙසනිරොධතා නිරොධස්ස වෙමත්තතා නාම.

රූපන්ති වාතූමභාහූතිකාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා සාමඤ්ඤරූපතා චුත්තා, සා අයං සාමඤ්ඤරූපතා රූපස්ස එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමං රූප”න්ති පුච්ඡිත්වා “වාතූමභාහූතිකං...පෙ.... වායොධාතූයා චිත්තං විරාජති”ති වාතූමභාහූතිකාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා විසෙසරූපතා චුත්තා, සා අයං විසෙසරූපතා රූපස්ස වෙමත්තතා නාම.

48. අවිජ්ජාති දුක්ඛෙඅඤ්ඤාණාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා අවිජ්ජාසාමඤ්ඤතා චුත්තා, සා අයං අවිජ්ජාසාමඤ්ඤතා අවිජ්ජාය එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො අවිජ්ජා”ති පුච්ඡිත්වා “දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං...පෙ....

අවිජ්ජාලඬිසි මොහො අකුසලමූල”න්ති දුක්ඛෙඅඤ්ඤාණාදිවිසෙසමපෙක්ඛිත්වා යා අවිජ්ජාවිසෙසතා වුත්තා, සා අයං අවිජ්ජාවිසෙසතා අවිජ්ජාය වෙමත්තතා නාම.

විජ්ජාති දුක්ඛෙඤ්ඤාණාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා විජ්ජාසාමඤ්ඤතා වුත්තා, සා අයං විජ්ජාසාමඤ්ඤතා විජ්ජාය එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමා විජ්ජා”ති පුච්ඡිත්වා “දුක්ඛෙ ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං...පෙ.... ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣාදිගො මග්ගඬිගං මග්ගපරියාපන්න”න්ති දුක්ඛෙඤ්ඤාණාදිවිසෙසමපෙක්ඛිත්වා යා විජ්ජාවිසෙසතා වුත්තා, සා අයං විජ්ජාවිසෙසතා විජ්ජාය වෙමත්තතා නාම.

සමාපත්තිති සඤ්ඤාසමාපත්තියාදිවිසෙසං අනපෙක්ඛිත්වා යා සාමඤ්ඤසමාපත්තිතා වුත්තා, සා සාමඤ්ඤසමාපත්තිතා සමාපත්තියා එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමා සමාපත්ති”ති පුච්ඡිත්වා “සඤ්ඤාසමාපත්ති අසඤ්ඤාසමාපත්ති...පෙ.... නිරොධසමාපත්ති”ති සඤ්ඤාසමාපත්තියාදිවිසෙසං අපෙක්ඛිත්වා යා විසෙසසමාපත්තිතා වුත්තා, සා අයං විසෙසසමාපත්තිතා සමාපත්තියා වෙමත්තතා නාම.

කුමාරිති සෙක්ඛකුමාරිආදිවිසෙසං අනපෙක්ඛිත්වා යා කුමාරිසාමඤ්ඤතා වුත්තා, සා කුමාරිසාමඤ්ඤතා කුමාරිනො එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො කුමාරි”ති පුච්ඡිත්වා “අත්ථි සෙක්ඛො කුමාරි, අත්ථි අසෙක්ඛො කුමාරි...පෙ.... පඤ්ඤාත්තරො කුමාරි”ති සෙක්ඛකුමාරිඅසෙක්ඛකුමාරිආදිවිසෙසමපෙක්ඛිත්වා යා කුමාරිවිසෙසතා වුත්තා, සා අයං කුමාරිවිසෙසතා කුමාරිනො වෙමත්තතා නාම.

සමාධිති සරණසමාධ්‍යාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා සමාධිසාමඤ්ඤතා වුත්තා, සා අයං සමාධිසාමඤ්ඤතා සමාධිනො එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො සමාධි”ති පුච්ඡිත්වා “සරණො සමාධි, අරණො සමාධි...පෙ.... මිච්ඡාසමාධි, සම්මාසමාධි”ති සරණසමාධ්‍යාදිවිසෙසමපෙක්ඛිත්වා යා සමාධිවිසෙසතා වුත්තා, සා අයං සමාධිවිසෙසතා සමාධිනො වෙමත්තතා නාම.

පටිපදාති ආගාල්හපටිපදාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා පටිපදාසාමඤ්ඤතා වුත්තා, අයං පටිපදාසාමඤ්ඤතා පටිපදාය එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමා පටිපදා”ති පුච්ඡිත්වා “ආගාල්හපටිපදා, නිජ්ඣාමපටිපදා...පෙ.... සුඛා පටිපදා ඛිජ්ජාහිඤ්ඤා”ති ආගාල්හපටිපදාදිවිසෙසමපෙක්ඛිත්වා යා පටිපදාවිසෙසතා වුත්තා, සා අයං පටිපදාවිසෙසතා පටිපදාය වෙමත්තතා නාම.

කායොති නාමකායාදිවිසෙසමනපෙක්ඛිත්වා යා කායසාමඤ්ඤතා වුත්තා, සා අයං කායසාමඤ්ඤතා කායස්ස එකත්තතා නාම. “තත්ථ කතමො කායො”ති පුච්ඡිත්වා “නාමකායො රූපකායො...පෙ.... අයං නාමකායො”ති නාමකායාදිවිසෙසමපෙක්ඛිත්වා යා කායවිසෙසතා වුත්තා, සා අයං කායවිසෙසතා

කායස්ස වෙමත්තතා නාමාති යොජනා කාතබ්බා. පදත්ථාදිකො විසෙසො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 47) විත්ථාරතො වුත්තො.

වුත්තජ්ජකාරස්ස දුක්ඛසමුදයාදිකස්ස ධම්මස්ස එකත්තතාදිලක්ඛණං නිගමනවසෙන දස්සෙතුං “එවං යො ධම්මො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ එවන්ති ඉමිනා මයා වුත්තෙන “දුක්ඛන්ති එකත්තතා. තත්ථ කතමං දුක්ඛං? ජාති දුක්ඛා, ජරා දුක්ඛා”තිආදිවනෙන. යො ධම්මොති යො කොචි ජාතිජරාඛ්‍යාධ්‍යාදිවිසෙසධම්මො. යස්ස ධම්මස්සාති තතො ජාතිආදිවිසෙසධම්මතො අඤ්ඤස්ස ජරාදිවිසෙසධම්මස්ස. සමානභාවොති ජාතිආදිවිසෙසධම්මෙන ජරාදිවිසෙසධම්මස්ස දුක්ඛභාවෙන සමානභාවො. තස්ස ධම්මස්සාති ජරාදිවිසෙසධම්මස්ස. එකත්තතායාති දුක්ඛසමුදයතාදිසමානතාය දුක්ඛසමුදයාදිභාවානං එකිභාවෙන. එකිභවතීති ජාතිආදිවිසෙසභෙදෙන අනෙකොපි “දුක්ඛසමුදයො”තිආදිනා එකසද්දාහිධෙය්‍යතාය එකිභවති. යෙන යෙන වා පන විලක්ඛණො, තෙන තෙන වෙමත්තං ගච්ඡති. යස්ස ජාතිආදිධම්මස්ස යෙන යෙන අභිනිබ්බත්තනපරිපාචනාදිසභාවෙන යො ජාතිආදිධම්මො ජරාදිධම්මෙන විලක්ඛණො විසදිසො භොති, තස්ස ජාතිආදිධම්මස්ස තෙන තෙන අභිනිබ්බත්තනපරිපාචනාදිසභාවෙන යො ජාතිආදිධම්මො ජරාදිධම්මෙන වෙමත්තතං විසදිසත්තං ගච්ඡති, දුක්ඛසමුදයාදිභාවෙන සමානොපි ජාතිආදිධම්මො ජරාදිධම්මස්ස විසිට්ඨතං ගච්ඡතීති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

දුක්ඛසමුදයාදිධම්මස්ස එකත්තවෙමත්තතා ආවරියෙන විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “තාය එකත්තවෙමත්තතාය කත්ථ පුච්ඡිතෙ සති අධිට්ඨානං විමංසිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා සුත්තාදිකෙ පුච්ඡිතෙ සති විමංසිතබ්බන්ති දස්සෙතුං “එවං සුත්තෙ වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ එවං ඉමිනා වුත්තජ්ජකාරෙන සුත්තෙ වා පුච්ඡිතෙ, වෙය්‍යාකරණෙ වා පුච්ඡිතෙ, ගාථායං වා පුච්ඡිතායං සති අධිට්ඨානං විමංසිතබ්බං. “කිං විමංසිතබ්බ”න්ති පුච්ඡෙය්‍ය “එකත්තතාය පුච්ඡති කිං, උදාහු වෙමත්තතාය පුච්ඡති කි”න්ති විමංසිතබ්බන්ති යොජනා. අට්ඨකථායං පන – “ඉදානි තාව එකත්තවෙමත්තතාවිසයෙ නියොජෙත්වා දස්සෙතුං ‘සුත්තෙ වා වෙය්‍යාකරණෙ වා’තිආදි වුත්ත”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 48) වුත්තං. “කථං පුච්ඡිතං, කථං විස්සජ්ජිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “යදි එකත්තතායා”තිආදි වුත්තං. “තෙනාහා”තිආද්‍යානුසන්ධ්‍යාදිකො ව “නියුත්තො අධිට්ඨානො භාරො”ති ඉමස්ස අනුසන්ධ්‍යාදිකො ව වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

ඉති අධිට්ඨානභාරවිහඬිගෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාටිකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙතබ්බොති.

15. පරික්කාරභාරවිහඬවිභාවනා

49. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන විහඬගෙන දුක්ඛසම්මාදීනං එකත්තතාදයො විහත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො පරිපුණ්ණො, “කතමො පරික්කාරභාරවිහඬගො නාමා”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “තත්ථ කතමො පරික්කාරො භාරො”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො පරික්කාරො භාරො පරික්කාරභාරවිහඬගො නාමාති පුච්ඡති. “යෙ ධම්මා යං ධම්මං ජනයන්ති”ති ආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුවිච්චානො “යො ධම්මො යං ධම්මං ජනයති, තස්ස සො පරික්කාරො”ති ආදිකො පරික්කාරභූතස්ස හෙතූනො චෙව පච්චයස්ස ච විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො පරික්කාරවිහඬගො නාම.

“කතමො සංවණ්ණෙතඛිබ්බො පරික්කාරො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “යො ධම්මො”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ යො හෙතූපච්චයස්පකාරො ධම්මො යං ඵලභූතං ධම්මං ජනයති ජනෙති, තස්ස ඵලධම්මස්ස සො හෙතූපච්චයස්පකාරො ධම්මො පරික්කාරො නාම. “කිංලක්ඛණො පරික්කාරො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා තථා පුච්ඡිත්වා ලක්ඛණවිසෙසං දස්සෙතුං “කිංලක්ඛණො”ති ආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “තත්ථ ‘යො ධම්මො යං ධම්මං ජනයති, තස්ස සො පරික්කාරො’ති සඬ්ඛෙපතො පරික්කාරලක්ඛණං වත්වා තං විභාගෙන දස්සෙතුං ‘කිංලක්ඛණො’ති ආදි වුත්තං”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 49) වුත්තං. “කිත්තකා ධම්මා ජනයන්ති”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “ද්වෙ ධම්මා ජනයන්ති හෙතු ච පච්චයො වා”ති වුත්තං. “හෙතුපි කාරණං, පච්චයොපි කාරණං, තස්මා කාරණායෙව කෙන ලක්ඛණෙන ද්විධා වුත්තා”ති වත්තඛිබ්බත්තා “තත්ථ කිංලක්ඛණො”ති ආදි වුත්තං. ජනිතඛිබ්බඵලතො අඤ්ඤෙහි ඵලෙහි අසාධාරණලක්ඛණො හෙතු, සඛිබ්බඵලෙහි සාධාරණලක්ඛණො පච්චයො, ඉමිනා විසෙසලක්ඛණෙන ද්විධා වත්තඛිබ්බාති අත්ථො. “සාධාරණාසාධාරණවිසෙසො කිදිසො භවෙ”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “යථා කිං භවෙ”ති පුච්ඡිත්වා “යථා අඬ්ඤරස්සා”ති ආදි වුත්තං. යථා යො සාධාරණාසාධාරණවිසෙසො අත්ථී, තථා සො සාධාරණාසාධාරණවිසෙසො කිං විය භවෙති අත්ථො. අඬ්ඤරස්ස නිබ්බත්තියා ඛිජං අසාධාරණං යථා, තථා හෙතු ඵලස්ස නිබ්බත්තියා අසාධාරණො භවෙ. පථවී ච ආපො ච අඬ්ඤරස්ස නිබ්බත්තියා සාධාරණො භවත්ති යථා, තථා පච්චයො ඵලස්ස නිබ්බත්තියා සාධාරණො භවෙ. සඛිබ්බඵලස්ස පච්චයත්තා අඬ්ඤරස්ස ඛිජං අසාධාරණං ජනකං හෙතු. “කථං පථවී, ආපො ච සාධාරණං ජනකාති සද්දහිතඛිබ්බා”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “අඬ්ඤරස්ස හී”ති ආදි වුත්තං. සමං සමානං ඵලං භවාපෙතිති සභාවො, කො සො? ඛිජං හෙතුයෙව. “කිං හෙතුපච්චයානං විසෙසො ඛිජඬ්ඤරොපමායෙව දස්සෙතඛිබ්බො, උදාහු අඤ්ඤපමායපි දස්සෙතඛිබ්බො”ති වත්තඛිබ්බත්තා අඤ්ඤාය උපමායපි විසෙසං දස්සෙතුං “යථා වා පනා”ති ආදි වුත්තං. ඉමාය උපමායපි හෙතුපච්චයානං විසෙසො විජානිතඛිබ්බාති අධිජ්ජායො.

ඛිජඬ්ඤරාදීසු බාහිරෙසු පරික්කාරභූතානං හෙතුපච්චයානං විසෙසො ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ච ඤානො, “කථං අජ්ඣන්තිකෙසු විහත්තො”ති

ප්‍රවීණතාවයක් නොමැති “අයඤ්ඤි සංසාරො” තිආදි වුත්තං. අථ වා “බාහිරෙසු පරික්කරානුතො හෙතුපච්චයො යුත්තො හොතු, කථං අප්පකුත්තිකෙසු යුත්තො” ති වත්තබ්බත්තා “අයඤ්ඤි සංසාරො” තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “එවං බාහිරං හෙතුපච්චයවිභාගං දස්සෙත්වා ඉදානි අප්පකුත්තිකං දස්සෙතුං ‘අයඤ්ඤි සංසාරො’ තිආදි වුත්තං” න්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 49) වුත්තං. හෙතුපච්චයෙහි සහ සංසාරො හවතීති සහෙතුපච්චයො. අයං සංසාරො හි යස්මා සහෙතුපච්චයො හුත්වා නිබ්බත්තො, තස්මා අප්පකුත්තිකෙපි පරික්කරානුතො හෙතුපච්චයො යුත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බොති අධිප්පායො.

සො ඉමස්ස සංසාරස්ස සහෙතුපච්චයත්තං යදි භගවතා වුත්තං, එවං සති අම්හෙහි සද්දහිතබ්බං, “කථං සද්දහිතබ්බං” න්ති වත්තබ්බත්තා “එවඤ්ඤි” තිආදි වුත්තං. එවන්ති ඉමිනා අවිජ්ජාදිනා හෙතුපච්චයෙන සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො සංසාරොති නිබ්බත්තොති භගවතා සංසාරස්ස සහෙතුපච්චයත්තං වුත්තං, තස්මා සද්දහිතබ්බං. අවිජ්ජාදයො සඬාරාදිනං පච්චයො හොතු, “කතමො අවිජ්ජාය හෙතු” ති ප්‍රවීණතාවයක් නොමැති “ඉති අවිජ්ජා අවිජ්ජාය හෙතු” ති වුත්තං. “කතමො අවිජ්ජාය පච්චයො” ති ප්‍රවීණතාවයක් නොමැති “අයොනිසො මනසිකාරො පච්චයො” ති වුත්තං. “කතමා අවිජ්ජා කතමාය අවිජ්ජාය හෙතු” ති ප්‍රවීණතාවයක් නොමැති “පුරිමිකා අවිජ්ජා පච්චයො අවිජ්ජාය හෙතු” ති වුත්තං. “කතමා පුරිමිකා අවිජ්ජා කතමා පච්චයො අවිජ්ජා” ති ප්‍රවීණතාවයක් නොමැති “තත්ථා” තිආදි වුත්තං. “අවිජ්ජාපරිශුද්ධානස්ස හෙතුභූතො පුරිමො අවිජ්ජානුසයො සමනන්තරොව කිං, උදාහු පරම්පරහෙතුපි හොති” ති ප්‍රවීණතාවයක් නොමැති “බිජ්ඣකුරො වියා” තිආදි වුත්තං. බිජ්ඣකුරොති බිජ්ජානං අඬකුරොති බිජ්ඣකුරො, බිජ්ජානං සමනන්තරහෙතුතාය අඬකුරො නිබ්බත්තති විය. යත්ථ රුක්ඛාදිකෙ යං එලං නිබ්බත්තති, තස්මිං රුක්ඛාදිකෙ නිබ්බත්තස්ස අස්ස එලස්ස ඉදං බිජං පන පරම්පරහෙතුතාය හෙතුභූතං හවති.

“බිජං පන එකංයෙව හොති, කථං ද්විධා වත්තබ්බං” න්ති වත්තබ්බත්තා “දුට්ඨො හි” තිආදි වුත්තං, සමනන්තරකාලපරම්පරකාලහෙදෙන හෙතුපි දුට්ඨො හොතියෙවාති අත්ථො. බිජ්ඣතො හෙතු දුට්ඨො යථා, එවං අවිජ්ජාය හෙතුභූතො අවිජ්ජානුසයොපි සමනන්තරහෙතු ව පරම්පරහෙතු වාති කාලහෙදෙන දුට්ඨො හවති, සමනන්තරො අවිජ්ජානුසයො සමනන්තරස්ස අවිජ්ජාපරිශුද්ධානස්ස සමනන්තරහෙතු හොති. පුරිමතරො අවිජ්ජානුසයො පච්චමතරස්ස අවිජ්ජාපරිශුද්ධානස්ස පරම්පරහෙතු හොති. ඉති බිජ්ඣතො අසාධාරණො හෙතු, පට්ඨිආපාදිකො සාධාරණො පච්චයොති විසෙසො පාකටො යථා, එවං අවිජ්ජානුසයො අසාධාරණො හෙතු, අයොනිසොමනසිකාරො සාධාරණො පච්චයොති විසෙසො දට්ඨබ්බො.

“එත්තකෙනෙව හෙතුපච්චයානං විසෙසො වත්තබ්බො” ති වත්තබ්බත්තා “යථා වා පන ථාලකඤ්චා” තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “යථා වා පනාතිආදිනාපි හෙතුපච්චයවිභාගමෙව දස්සෙති” ති වුත්තං. තත්ථ පදිපස්ස

පව්වයහුනං ටාලකඤ්ච වට්ටි ව තෙලඤ්ච පදීපස්ස සභාවහෙතු සමානහෙතු න හොතීති යොජනා. “පදීපස්ස පව්වයහුනම්පි ටාලකාදිකං සභාවහෙතු න හොතීති කස්මා සද්දහිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “න හි සක්කා”තිආදි චුත්තං. පදීපස්ස පව්වයහුනං අනග්ගිකං අග්ගිරහිතං ටාලකඤ්ච වට්ටිඤ්ච තෙලඤ්ච දීපෙතුං ජාලෙතුං හි යස්මා න සක්කා, තස්මා පුරිමො පදීපො පවිජිමස්ස පදීපස්ස සභාවහෙතු හොති විය, එවං ටාලකාදිකං සභාවහෙතු න හොති. ඉති එවංපකාරො සභාවො සමානො පදීපො හෙතු හොති යථා, පරභාවො අසමානො ටාලකාදිකො පව්වයො හොති යථා ව, තථා අජ්ඣක්තිකො සභාවො හෙතු හොති, බාහිරො අසමානො පව්වයො හොති. ජනකො අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරිසුට්ඨානස්ස හෙතු හොති, පරිග්ගාහකො උපත්ථම්හකො පව්වයො හොති. අඤ්ඤෙහි එලෙහි අසාධාරණො හෙතු හොති, සබ්බෙහි එලෙහි සාධාරණො පව්වයො හොතීති යොජෙත්වා පදීපොපමායපි හෙතුපව්වයානං පාකටො විසෙසො දට්ඨබ්බොති අධිජ්ජායො.

හෙතුපව්වයජ්ජහෙදං කාරණං පරික්ඛාරොති ආවරියෙන චුත්තං, තස්ස කාරණස්ස කාරණභාවො ව ඵලාපෙක්ඛො හොති, තස්මා “යො කාරණභාවො යෙනාකාරෙන හොති, කතමො සො කාරණභාවො, කතමො සො ආකාරො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ව “යං ඵලං යෙන විසෙසෙන හොති, කතමං තං ඵලං, කතමො සො විසෙසො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ව “කාරණඵලානං යො සම්බන්ධො හොති, කතමො සො සම්බන්ධො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ව තං සබ්බං විභාවෙතුං. “අවුපච්ඡෙදත්ථො”තිආදි චුත්තං. අයමනුසන්ධාත්ථො ව අට්ඨකථායං “ඉදානි යස්මා කාරණං ‘පරික්ඛාරො’ති චුත්තං, කාරණභාවො ව ඵලාපෙක්ඛාය, තස්මා කාරණස්ස යො කාරණභාවො යථා ව සො හොති, යඤ්ච ඵලං, යො ව තස්ස විසෙසො, යො ව කාරණඵලානං සම්බන්ධො, තං සබ්බං විභාවෙතුං. ‘අවුපච්ඡෙදත්ථො’තිආදි චුත්ත”න්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 49) ඉමිනා චුත්තොති දට්ඨබ්බො.

තත්ථ අවුපච්ඡින්නස්ස හෙතුපව්වයසඛිබ්බාතස්ස කාරණස්ස යො අනුපච්ඡෙදත්ථො අත්ථි, සො අනුපච්ඡෙදත්ථො සන්තතිඅත්ථො හොති එලෙන සම්බන්ධත්තා, යඤ්ච කාරණං අත්තනො ඵලස්ස ජනකං උපත්ථම්හකං හුත්වා නිරුජ්ඣති, සො අනුපච්ඡින්නො එව නාම හොතීති. යඤ්ච ඵලං අඤ්ඤස්ස කාරණං හුත්වා නිරුජ්ඣති, තස්මිං අනුපච්ඡින්නෙ තස්ස ව සන්තතිඅත්ථො හොති. යං පන ඵලං අඤ්ඤස්ස ඵලස්ස කාරණං අහුත්වා නිරුජ්ඣති, තං උපච්ඡින්නං හොති, යථා තං අරහතො චුතිචිත්තන්ති. කාරණතො නිබ්බත්තස්ස ඵලස්ස යො නිබ්බත්තිඅත්ථො අත්ථි, සො නිබ්බත්තිඅත්ථො ඵලත්ථො හොති. පටිසන්ධික්ඛන්ධානං යො පටිසන්ධිඅත්ථො පටිසන්දහනත්ථො අත්ථි, සො පටිසන්ධිඅත්ථො පුනබ්බවත්ථො පුනබ්බවනත්ථො හොති. කිලෙසානං යො පලිබ්බොධත්ථො සන්තානෙ උප්පජ්ජනත්ථො අත්ථි, සො පලිබ්බොධත්ථො පරිසුට්ඨානත්ථො හොති. කිලෙසානං මග්ගෙන යො අසමුග්ගාතත්ථො අත්ථි, සො අසමුග්ගාතත්ථො අනුසයත්ථො හොති. අවිජ්ජාය වතුන්නං සච්චානං යො අසම්පට්ඨෙධත්ථො අත්ථි, සො අසම්පට්ඨෙධත්ථො අවිජ්ජත්ථො හොති.

අරහත්තමග්ගෙන යො අපරිඤ්ඤාතත්ථො අත්ථී, සො අපරිඤ්ඤාතත්ථො විඤ්ඤාණස්ස පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස බීජත්ථො හොති.

එත්තාවතා කාරණභාවො ච කාරණාකාරො ච ඵලඤ්ච ඵලවිසෙසො ච ආචරියෙන විභත්තො, අම්මෙහි ච ඤාතො, “කතමො පරම්පරහෙතුපච්චයත්ථො, කතමො ච සම්බන්ධත්ථො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “යත්ථ අවුපච්ඡෙදො”තිආදි වුත්තං. යත්ථ යස්සං රූපාරූපපචත්තියං අවුපච්ඡින්නස්ස හෙතුපච්චයජ්ජහෙදස්ස කාරණස්ස යො අවුපච්ඡෙදො අත්ථී, සො අවුපච්ඡෙදො තත්ථ තිස්සං රූපාරූපපචත්තියං සන්තති හොති. යත්ථ යස්සං රූපාරූපපචත්තියං යා සන්තති අත්ථී, සා සන්තතිතත්ථ රූපාරූපපචත්තියං නිබ්බන්ති හොතිතිආදිනා යොජෙත්වා පරම්පරහෙතුආදිකො විඤ්ඤාතබ්බො.

සීලක්ඛන්ධොති පරිසුද්ධසීලක්ඛන්ධො. සමාධික්ඛන්ධස්සාති මහග්ගතක්ඛන්ධස්ස, සමාධිපට්ඨානො හි මහග්ගතධම්මො. පඤ්ඤාක්ඛන්ධොති මග්ගඵලපඤ්ඤාපධානක්ඛන්ධො. සො හි විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනසංඛාතස්ස පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස පච්චයො හොති. තිත්ථඤ්ඤාතාදීනං අත්ථො පදට්ඨානභාරවිහඬගවණ්ණනායං වුත්තොව.

සභාවො හෙතුති ආචරියෙන වුත්තො, “කීදිසො සො සභාවො හෙතු”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “යථා වා පන චක්ඛුඤ්ච පටිච්චා”තිආදි වුත්තං. චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං චක්ඛුඤ්ච චක්ඛුන්ද්‍රියඤ්ච පටිච්ච නිස්සයං කත්වා රූපෙ පටිච්ච ආරම්මණං කත්වා උජ්ජජ්ජති. තත්ථ චක්ඛාදීසු චක්ඛුන්ද්‍රියං ආධිපතෙයාපච්චයනාය ඉන්ද්‍රියපච්චයනාය චක්ඛුච්ඤ්ඤාණස්ස පච්චයො, රූපාරම්මණං පුරෙජාතාරම්මණපච්චයනාය පච්චයො, ආලොකො සන්තිස්සයනාය උපතිස්සයනාය පච්චයො හොති. සො පච්චයො හොත්තො ඵලෙන චක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන අසමානත්තා සභාවො හෙතු න හොති, පච්චයො ච හොති මනසිකාරො. කිරියමනොධාතු පන ඵලෙන චක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාණභාවෙන සමානත්තා සභාවො හෙතු හොති යථා, ඵචං සංඛාරා නාමක්ඛන්ධභාවෙන සමානත්තා විඤ්ඤාණස්ස පච්චයා හොත්තා සභාවො හෙතු හොත්ති. විඤ්ඤාණං නාමරූපෙන එකසන්තතිවසෙන සමානත්තා නාමරූපස්ස පච්චයො හොත්තං සභාවො හෙතු හොති. ඉමිනා නයෙන “නාමරූපං සලායතනස්සා”තිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඵචං වුත්තජ්ජකාරො හෙතු, පච්චයො ජනකො, උපත්ථම්භකො ච යො කොච්චි උපතිස්සයො බලවපච්චයො හොති, සබ්බො සො හෙතුපච්චයො ජනකඋපත්ථම්භකො ජනිතබ්බුපත්ථම්භියස්ස ඵලස්ස පරික්ඛරණතො අභිසංඛරණතො නිජ්ජරියායතො පරික්ඛාරො නාම.

“වුත්තජ්ජකාරො හෙතුපච්චයො පරික්ඛාරො නාමාති කෙන අම්මෙහි සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “තෙනාහා”තිආදි වුත්තං. තෙන කාරණභූතෙන සබ්බස්ස හෙතුපච්චයස්ස පරික්ඛාරභාවෙන ආයස්මා මහාකච්චානො “යෙ ධම්මා යං ධම්මං ජනයන්ති”ති යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන සද්දහිතබ්බො, “යෙ

ධම්මා යං ධම්මං ජනයන්ති” ති වචනං නිස්සාය තුම්හෙහි සල්ලක්ඛෙනබ්බොති අධිජ්ජායො.

“එත්තකොච පරික්ඛාරො භාරො යුඤ්ථිතබ්බො” ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො පරික්ඛාරො භාරො” ති චුත්තං, යො යො පරික්ඛාරො භාරො යුඤ්ථිතබ්බො, යො යො පරික්ඛාරො භාරො නීහරිත්වා යුත්තො යුඤ්ථිතබ්බොති.

ඉති පරික්ඛාරභාරවිහඬගෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාට්ඨකානුසාරෙන ගම්භීරත්වො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙනබ්බොති.

16. සමාරොපනභාරවිහඬගිවිභාවනා

50. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන පරික්ඛාරභාරවිහඬගෙන සුත්තත්ථානං හෙතුපච්චයො විහත්තො, යො...පෙ.... විහඬගො පරිපුණ්ණො, “කතමො සමාරොපනභාරවිහඬගො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො සමාරොපනො භාරො” තිආදි චුත්තං. තත්ථ තෙසු නිද්දිට්ඨෙසු සොළසසු දෙසනාභාරාදීසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො සමාරොපනො භාරො සමාරොපනභාරවිහඬගො නාමාති පුච්ඡති. “යෙ ධම්මා යංමුලා” තිආදිනිද්දෙසස්ස ඉදානි මයා වුච්චමානො “එකස්මිං පදට්ඨානෙ යත්තකානි පදට්ඨානානි ඔතරන්ති” තිආදිකො විත්ථාරසංවණ්ණනාවිසෙසො සමාරොපනභාරවිහඬගො නාම.

“කිත්තකෙ පදට්ඨානෙ සුත්තෙ චුත්තෙ කිත්තකානි පදට්ඨානානි සමාරොපයිතබ්බානී” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “එකස්මිං පදට්ඨානෙ” තිආදි චුත්තං. එකස්මිං පදට්ඨානෙ සුත්තෙ චුත්තෙ සති අවුත්තානි යත්තකානි පදට්ඨානානි ඔතරන්ති සමොසරන්ති, සබ්බානි තානි අවුත්තානි පදට්ඨානානි සුත්තෙ චුත්තානි විය නිද්ධාරණවසෙන ආනෙත්වා දෙසනාය ආරොපයිතබ්බානි. “කානි විය සමාරොපයිතබ්බානී” ති වත්තබ්බත්තා “යථා ආවට්ඨො” තිආදි චුත්තං. ආවට්ඨො භාරෙ එකස්මිං පදට්ඨානෙ සුත්තෙ චුත්තෙ සති සුත්තෙ අවුත්තානි බහුකානි පදට්ඨානානි ඔතරන්ති, තානි බහුකානි පදට්ඨානානි පරියෙසිතබ්බානි යථා, එවං සමාරොපනෙ භාරෙපි බහුකානි පදට්ඨානානි දෙසනාය සමාරොපයිතබ්බානීති අත්ථො.

“කෙවලං පන පදට්ඨානවසෙනෙව සමාරොපනා කාතබ්බා කිං, උදාහු අඤ්ඤවසෙනාපි සමාරොපනා කාතබ්බා කි” ත්ති වත්තබ්බත්තා අඤ්ඤවසෙනාපි සමාරොපනා කාතබ්බා; තස්මා සමාරොපනා චතුබ්බිධා කාතබ්බාති දස්සෙන්තො “තත්ථ සමාරොපනා චතුබ්බිධා” තිආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති තාසු

සමාරොපයිතබ්බසමාරොපනාසු පදට්ඨානං පදට්ඨානසමාරොපනා, වෙවචනං වෙවචනසමාරොපනා, භාවනා භාවනාසමාරොපනා, පහානං පහානසමාරොපනා, ඉති ඉමිනා පහෙදෙන සමාරොපනා චතුබ්බිධා කාතබ්බා.

“තාසු චතුබ්බිධාසු සමාරොපනාසු කතමා පදට්ඨානසමාරොපනා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තථා පුච්ඡිත්වා පදට්ඨානසමාරොපනං දස්සෙතුං “තත්ථ කතමා”තිආදි වුත්තං. සුත්තෙ වුත්තෙන පදට්ඨානෙන සුත්තෙ අවුත්තානං පදට්ඨානානං සමාරොපනා කතමාති පුච්ඡති.

සබ්බපාපස්ස අකුසලස්ස යං අකරණං අකරණහෙතු සාසනං අත්ථි, එතං සාසනං බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො හොති, අථ වා අකරණං අකරණත්ථාය යං සාසනං අත්ථි, එතං බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො හොති, න යස්ස කස්සපි සාසනන්ති අත්ථො. අකරණන්ති හි සම්පදානත්ථෙ පවත්තං පච්චත්තවචනං යථා “කිස්ස අත්ථාය කිමත්ථ”න්ති. කුසලස්ස සම්පදා සම්පදාය යං සාසනං අත්ථි, එතං බුද්ධානං සාසනං. සචිත්තපරියොදාපනං සචිත්තපරියොදාපනත්ථං යං සාසනං අත්ථි, එතං බුද්ධානං සාසනං හොති.

ඉති එවංපකාරෙන වුත්තස්ස තස්ස සාසනස්ස කිං පදට්ඨානන්ති විසෙසස්ස විසෙසපදට්ඨානං පුන පුච්ඡති. ඉදං සුවරිතත්තයං සාසනස්ස ඔවාදස්ස පදට්ඨානං සුවරිතත්තයෙන හෙතුනා සාසනත්තාති දට්ඨබ්බං යථා “අන්තෙන වසති”තිආදි. “සුවරිතත්තයෙ පදට්ඨානෙ වුත්තෙ කතමං පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යං කායිකඤ්චා”තිආදි වුත්තං. ඉදං ඛන්ධත්තයං සාසනස්ස පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බං, “ඛන්ධත්තයෙ පදට්ඨානෙ සමාරොපයිතෙ කතමං සමාරොපයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ සීලක්ඛන්ධො වා”තිආදි වුත්තං. ඉදං සමථවිපස්සනාද්වයං සාසනස්ස පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බං. “සමථවිපස්සනාද්වයෙ පදට්ඨානෙ සමාරොපයිතෙ කතමං පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ සමථස්ස ඵල”න්තිආදි වුත්තං. ඉදං ඵලද්වයං සාසනස්ස පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බං.

සාසනස්ස පදට්ඨානානි සමාරොපයිතබ්බානීති ආවරියෙන නිද්ධාරෙත්වා විහත්තානි, අම්හෙහි ව ඤාතානි, “ඉදානි කතමස්ස කතමං පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “වනං වනථස්සා”තිආදි වුත්තං. ඉදං කාමගුණපඤ්චකං වනං තණ්හාභූතස්ස වනථස්ස පදට්ඨානං තණ්හාවත්ථුභාවතො, “ඉත්ථි”ති වා “පුරිසො”ති වා නිමිත්තග්ගාහසඬ්ඛාතං ඉදං වනං “අහො චක්ඛු, අහො සොතං, අහො සානං, අහො ජීව්හා, අහො කායො”ති තෙසං තෙසං අභිගපච්චඬ්ඛානං අනුබ්බාඤ්ජනග්ගාහසඬ්ඛාතස්ස වනථස්ස පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බං. අපරිඤ්ඤාතං ද්වාදසායතනසඬ්ඛාතං ඉදං වනං සංයොජනසඬ්ඛාතස්ස වනථස්ස පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බං, ආයතනං පට්ඨිව සංයොජනුප්පජ්ජනතො අනුසයසඬ්ඛාතං ඉදං වනං පරිසුට්ඨානසඬ්ඛාතස්ස වනථස්ස පදට්ඨානං සමාරොපයිතබ්බං. “පඤ්චකාමගුණාදීනං වනභාවො ව තණ්හාදීනං

වනථභාවො ව කෙන අම්භෙහි සද්දහිතබ්බො” ති වත්තබ්බත්තා “තෙනාහ භගවා” තිආදි වුත්තං. තෙන පඤ්චකාමගුණාදීනං වනභාවෙන ව තණ්හාදීනං වනථභාවෙන ව භගවා “ඡන්වා වනඤ්ච වනථඤ්චා” ති යං වචනං ආහ, තෙන භගවතො වචනෙන වචනානුසාරෙන සද්දහිතබ්බොති. අයන්ති අයං “එකස්මිං පදට්ඨානෙ” තිආදිසංවණ්ණනා. පදට්ඨානෙනාති එකෙකෙන පදට්ඨානෙන. සමාරොපනාති තදඤ්ඤපදට්ඨානානං සමාරොපනා. සමාරොපෙත්ති සමාරොපයිතබ්බාති එතාය සංවණ්ණනායාති සමාරොපනාති විග්ගහොති. (1)

51. පදට්ඨානෙන සමාරොපනා ආවරියෙන නිද්දිට්ඨා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කතමා වෙවචනෙන සමාරොපනා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමා වෙවචනෙනා” තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තාසු චතුසු පදට්ඨානසමාරොපනාදීසු සමාරොපනාසු වෙවචනෙන එකෙකෙන රොතදඤ්ඤවෙවචනානං සමාරොපනා කතමාති පුච්ඡති. “රාගචිරාගා” ති ව “වෙතොවිමුත්ති” ති ව “සෙක්ඛඵල” න්ති ව ඉදං වචනත්තයං අනාගාමිඵලත්ථත්තා අනාගාමිඵලස්ස වෙවචනං. “අවිජ්ජාචිරාගා” ති ව “පඤ්ඤාවිමුත්ති” ති ව “අසෙක්ඛඵල” න්ති ව ඉදං වචනත්තයං අරහත්තඵලත්ථත්තා අරහත්තඵලස්ස වෙවචනං. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසු යොජනා කාතබ්බා. (2)

වෙවචනෙන සමාරොපනා ආවරියෙන නිද්දිට්ඨා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “කතමා භාවනාය සමාරොපනා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමා භාවනායා” තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තාසු චතුසු පදට්ඨානසමාරොපනාදීසු කතමාය දෙසිතාය භාවනාය කතමෙසානං අදෙසිතානං භාවනාරොපනා කතමාති පුච්ඡති. යථා යෙන පකාරෙන යං භාවනං භගවා “තස්මාතිහ, ත්වං භික්ඛු, කායෙ කායානුපස්සි විහරති, ආතාපි සම්පජානො සතිමා විනයො ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්ස” න්ති (සං. නි. 5.369, 371, 395, 415) ආහ, තථා තෙන පකාරෙන තාය භාවනාය තදඤ්ඤභාවනාපි සමාරොපයිතබ්බාති අත්ථො.

“තස්මාතිහා” තිආදිපාඨෙ “කිං භාවනං භගවා ආහා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ආතාපි” තිආදි වුත්තං. “ආතාපි” ති වචනෙන චිරිසිත්ථියං භගවා ආහ. “සම්පජානො” ති වචනෙන පඤ්ඤිත්ථියං භගවා ආහ. “සතිමා” ති වචනෙන සතිත්ථියං ආහ. “විනයො ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්ස” න්ති වචනෙන සමාධිත්ථියං ආහ. “එවං වුත්තෙ කතමා භාවනා සමාරොපයිතබ්බා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “එවං කායෙ කායානුපස්සිතො විහරතො චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවනාපාරිපුරිං ගච්ඡන්ති” ති වුත්තං. එවං වුත්තාය චිරිසිත්ථියාදිභාවනාය චත්තාරො සතිපට්ඨානා සමාරොපයිතබ්බාති අත්ථො. කෙන කාරණෙන භාවනාපාරිපුරිං ගච්ඡන්ති පුච්ඡති. චතුත්තං ඉන්ද්‍රියානං ඉන්ද්‍රියභාවෙන, භාවෙනබ්බභාවෙන වා එකලක්ඛණත්තා භාවනාපාරිපුරිං ගච්ඡන්ති විස්සජ්ජෙති. “තෙසු සමාරොපිතෙසු කතමෙ සමාරොපයිතබ්බා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “චතුසු” තිආදි වුත්තං. චතුසු සතිපට්ඨානෙසු භාවිසමානෙසු සමාරොපයිතබ්බෙසු චත්තාරො සම්මජ්ජමානා

භාවනාපාරිපූර්ණ ගවිෂන්තීති සමාරොපයිතබ්බාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එවමෙව සමාරොපයිතබ්බා.

භාවනාය සමාරොපනා ආවරියෙන විහත්තා, අම්හෙහි ව ඤාතා, “කතමා පභානෙන සමාරොපනා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමා”තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තාසු චතුසු පදට්ඨානසමාරොපනාදීසු කතමෙන දෙසිතෙන පභානෙන කතමෙසං අදෙසිතානං පභානානං කතමා සමාරොපනාති පුච්ඡති. “කායෙ කායානුපස්සි විහරන්තො අසුභෙ ‘සුභ’න්ති විපල්ලාසං පජහති”ති දෙසිතෙන “සුභ”න්ති විපල්ලාසප්පභානෙන කබ්බිකාරාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසකාමුපාදානප්පභානාදයොපි සමාරොපයිතබ්බා.

“වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි විහරන්තො දුක්ඛෙ ‘සුඛ’න්ති විපල්ලාසං පජහති”ති දෙසිතෙන “සුඛ”න්ති විපල්ලාසප්පභානෙන ඵස්සාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසහවුපාදානප්පභානාදයොපි සමාරොපයිතබ්බා.

“විත්තෙ විත්තානුපස්සි විහරන්තො අනිච්චෙ ‘නිච්ච’න්ති විපල්ලාසං පජහති”ති දෙසිතෙන “නිච්ච”න්ති විපල්ලාසප්පභානෙන විඤ්ඤාණාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසදිට්ඨුපාදානප්පභානාදයොපි සමාරොපයිතබ්බා.

“ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සි විහරන්තො අනත්තනි ‘අත්තා’ති විපල්ලාසං පජහති”ති දෙසිතෙන “අත්තා”ති විපල්ලාසප්පභානෙන මනොසඤ්චෙනනාහාරපරිඤ්ඤාය? මනොසඤ්චෙනනාහාරපරිඤ්ඤාය පරිබන්ධකිලෙසඅත්තවාදුපාදානප්පභානාදයොපි සමාරොපයිතබ්බාති අධිප්පායො.
(4)

පභානහාරො පන ලක්ඛණහාරවිහඬිගවණ්ණනායං වුත්තොයෙවාති ඉධ න වදාම.

“සුත්තෙ දෙසිතෙන එකෙකෙන පදට්ඨානාදිකෙන අදෙසිතානං පදට්ඨානාදීනං සමාරොපනභාවො කෙන අම්හෙහි විජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “තෙනාහ ආයස්මා”තිආදිමාහ. තෙන තථා සමාරොපනභාවෙන ආයස්මා මහාකච්චානො –

“යෙ ධම්මා යංමුලා, යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා;
තෙ සමාරොපයිතබ්බා, එස සමාරොපනො භාරො”ති –

යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන වචනානුසාරෙන තථා සමාරොපනභාවො තුම්හෙහි විජානිතබ්බො සද්දහිතබ්බොති වුත්තං හොති.

“කිං පන ඵත්තාවතා සමාරොපනො භාරො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤා නියුත්තො නත්ථි” ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො සමාරොපනො භාරො” ති වුත්තං. සුත්තෙ දෙසිතෙන නයෙන පදට්ඨානාදිකෙන අදෙසිතානි පදට්ඨානානි සමාරොපයිතබ්බානි භවත්ති, තෙන තෙන පදට්ඨානාදිකෙන අදෙසිතානං පදට්ඨානාදීනං සමාරොපනො භාරො නියුත්තො නිද්ධාරෙත්වා යුඤ්ජිතබ්බොති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඉති සමාරොපනභාරවිභඩ්ගෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාට්ඨකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විභජිත්වා ගහෙනබ්බො.

ඉමෙ යථාචුත්තා සොළස සංවණ්ණනාවිසෙසා සංවණ්ණෙනබ්බත්ථෙසු අඤ්ඤාණසංසයානං භරණතො අපනයනතො භාරා නාමාති.

නිට්ඨිතා භාරවිභඩ්ගවාරවිභාවනා.

1. දෙසනාභාරසම්පාතවිභාවනා

52. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන

දෙසනාභාරවිභඩ්ගාදිභාරවිභඩ්ගෙන අස්සාදාදයො නානාසුත්තත්ථා විභත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො දෙසනාභාරවිභඩ්ගාදිභාරවිභඩ්ගො පරිපුණ්ණො.

“සොළස භාරා පයමං, දිසාලොචනතො දිසා විලොකෙත්වා;
සඬ්ඛිපිය අඬ්ඛුසෙන හි, නයෙහි තිහි නිද්දිසෙ සුත්ත” ත්ති. (තෙත්ති. 4
නයසඬ්ඛෙප) –

ගාථා නිද්දෙසවාරෙ ආචරියෙන වුත්තා, තස්සා ගාථාය නිද්දෙසො භාරවිභඩ්ගවාරස්ස ආදිමිහි න විභත්තො, “කුහිඤ්චි විභත්තො, භාරසම්පාතෙ වා විභත්තො කිං, උදාහු නයසමුට්ඨානභාරෙ වා විභත්තො කි” ත්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “භාරසම්පාතෙ විභත්තො” ති තුම්හෙහි දට්ඨබ්බොති විඤ්ඤාපනත්ථං “සොළස භාරා පයම” ත්තිආදි වුත්තං.

අථ වා සුපරිකම්මකතභූමිසදිසෙසු සංවණ්ණෙනබ්බෙසු නානාසුත්තප්පදෙසෙසු නානාවණ්ණසුගන්ධපුප්ඵසදිසෙ සොළස භාරෙ සංවණ්ණනාභාවෙන යොජෙත්වා සොළස භාරා ආචරියෙන විභත්තා, තථා සුසික්ඛිතසිප්පාවරියසුච්චාරිතපම්බුතදාහරණසදිසෙසු සංවණ්ණෙනබ්බෙසු නානාසුත්තප්පදෙසෙසු නානාවිධරංසිජාලවිවිධමණිරතනසදිසෙ සොළස භාරෙ සංවණ්ණනාභාවෙන යොජෙත්වාච සොළස භාරා විභත්තා, මහාපථවිං පරිවත්තෙත්වා පප්පටකොජස්ස බාදාපනං අතිදුක්කරං විය, නානාවිධෙසු

සංවණ්ණෙනබ්බෙසු සුත්තප්පදෙසෙසු පරමත්ථොපාය සොළසහි භාරෙහි අතිදුක්කරබාදාපනසදිසං විඤ්ඤාපනං කරොන්තෙන ව යොජනිකමධුගණ්ඩං පිළෙත්වා සුමධුරසස්ස පායාපනං අතිදුක්කරං විය නානාවිධෙසු සංවණ්ණෙනබ්බෙසු සුත්තප්පදෙසෙසු පරමත්ථමධුරසස්ස සොළසහි භාරෙහි අතිදුක්කරං පායාපනසදිසං විඤ්ඤාපනං කරොන්තෙන ව ආචරියෙන අනෙකෙසු සංවණ්ණෙනබ්බෙසුත්තප්පදෙසෙසු සොළස භාරෙ සංවණ්ණනාභාවෙන යොජෙත්වා සොළස භාරා විහත්තා, අම්භෙහි ව ඤාතා, “නානාවිධසුත්තප්පදෙසෙසු තෙ සංවණ්ණනාභාවෙන යොජෙත්වා සොළස භාරා විහත්තා කිං, උදාහු එකස්මිම්පි සංවණ්ණෙනබ්බෙසුත්තප්පදෙසෙ සංවණ්ණනාභාවෙන යොජෙත්වා සොළස භාරා විහත්තා කි”න්ති වත්තබ්බත්තා එකස්මිම්පි සංවණ්ණෙනබ්බෙසුත්තප්පදෙසෙ සංවණ්ණනාභාවෙන යොජෙත්වා සොළස භාරා විහත්තායෙවාති තථා විහජන්තො “සොළස භාරා පයම”න්තිආදිකං භාරසම්පාතවාරං ආහ.

නනු භාරසම්පාතවාරං කථෙතුකාමෙන ආචරියෙන “තත්ථ කතමො දෙසනාභාරසම්පාතො”න්තිආදිවචනං වත්තබ්බං, අථ කස්මා “සොළස භාරා පයම”න්තිආදි වත්තබ්බත්ති වෙ? නිද්දෙසෙ වුත්තං “සොළස භාරා පයම”න්තිආදිකං ගාථං භාරවිහඬිගවාරො නප්පයොජෙති විප්පකිණ්ණවිසයත්තා ව නයවිචාරස්ස ව අන්තරිත්තා. භාරසම්පාතවාරො පන තං ගාථං පයොජෙති අවිකිණ්ණවිසයත්තා. තස්මා තං ගාථං පච්චාමසිත්වා භාරසම්පාතවාරෙ තස්සා ගාථාය නිද්දෙසො දට්ඨබ්බොති විඤ්ඤාපනත්ථං “සොළස භාරා පයම”න්තිආදි වත්තබ්බංයෙවාති. අට්ඨකථායං පන –

එවං සුපරිකම්මකතාය භූමියා නානාවණ්ණානි මුත්තපුප්ඵානි පකිරන්තො විය, සුසික්ඛිතස්ප්පාවරියව්චාරිතෙසු සුරත්තසුවණ්ණාලඬිකාරෙසු නානාවිධරංසිජාලසමුප්ප්ලානි විවිධානි මණ්ණරතනානි බන්ධන්තො විය, මහාපථවිං පරිවත්තෙත්වා පප්පටකොජං බාදාපෙත්තො විය, යොජනිකමධුගණ්ඩං පිළෙත්වා සුමධුරසං පායෙත්තො විය ව ආයස්මා මහාකච්චානො නානාසුත්තප්පදෙසෙ උදාහරන්තො සොළස භාරෙ විහජිත්වා ඉදානි තෙ එකස්මිංයෙව සුත්තෙ යොජෙත්වා දස්සෙත්තො භාරසම්පාතවාරං ආරහි. ආරහන්තො ව යායං නිද්දෙසවාරෙ –

“සොළස භාරා පයමං, දිසාලොචනතො දිසා විලොකෙත්වා; සඬ්ඛිපිය අඬිකුසෙන හි, නයෙහි තිහි නිද්දිසෙ සුත්ත”න්ති. –

ගාථා වුත්තා. යස්මා තං භාරවිහඬිගවාරො නප්පයොජෙති විප්පකිණ්ණවිසයත්තා, නයවිචාරස්ස ව අන්තරිත්තා. අනෙකෙහි සුත්තප්පදෙසෙහි භාරානං විභාගදස්සනමෙව හි භාරවිහඬිගවාරො. භාරසම්පාතවාරො පන තං පයොජෙති එකස්මිංයෙව සුත්තප්පදෙසෙ සොළස භාරෙ යොජෙත්වා ව තදනන්තරං නයසමුට්ඨානස්ස කථිත්තා. තස්මා “සොළස භාරා පයම”න්ති ගාථං පච්චාමසිත්වා “තස්සා නිද්දෙසො කුහිං දට්ඨබ්බො? භාරසම්පාතෙති ආහා”ති –

වුත්තං. ගාථාත්ථො නිද්දෙසවිභාවනායං වුත්තොව. “සොළස...පෙ.... සුත්ත”න්ති යා ගාථා නිද්දෙසෙ ආවරියෙන වුත්තා, තස්සා ගාථාය නිද්දෙසො කුභිං දට්ඨබ්බො, භාරවිහඬගස්ස ආදිමිති ආවරියෙන න විහත්තො, භාරසම්පාතෙ වා පච්චාමසිත්වා විහත්තොති දට්ඨබ්බො කිං, උදාහු නයසමුට්ඨානෙ වා පච්චාමසිත්වා විහත්තොති දට්ඨබ්බො කිත්ති පුච්ඡති. භාරසම්පාතෙ පච්චාමසිත්වා විහත්තොති දට්ඨබ්බොති විස්සජ්ජනා.

භාරසම්පාතෙ තස්සා ගාථාය නිද්දෙසො දට්ඨබ්බොති ආවරියෙන වුත්තො, සො භාරසම්පාතො දෙසනාභාරසම්පාතහෙදෙන සොළසවිධො, “තත්ථ කතමො භාරසම්පාතො දෙසනාභාරසම්පාතො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ඉමස්මිං සුත්තෙ සංවණ්ණෙනබ්බෙ සංවණ්ණනාභාවෙන මයා විහජියමානො භාරසම්පාතභූතො සංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාභාරසම්පාතො නාමාති තථා විහජිතුං “තත්ථ කතමො දෙසනාභාරසම්පාතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තස්මිං සොළසවිධෙ දෙසනාභාරසම්පාතාදිකෙ භාරසම්පාතෙ. කතමො භාරසම්පාතභූතො සංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාභාරසම්පාතො නාමාති පුච්ඡති.

“අරක්ඛිතෙන චිත්තෙන, මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන ව;
ථිනමිද්ධාභිභූතෙන, වසං මාරස්ස ගච්ඡති”ති. —

සුත්තෙ “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති කිංදෙසයති”ති පුච්ඡිත්වා “පමාදං දෙසයති”තිආදිසංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාභාරසම්පාතො නාමාති වුත්තං හොති. ගාථාත්ථො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 52) විහත්තො. යොජනත්ථො පන අරක්ඛිතෙන චිත්තෙන අරක්ඛිතචිත්තසමඬගී පුග්ගලො මාරස්ස මච්චුනො වසං ගච්ඡති. මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන විපල්ලාසෙන විපල්ලාසසමඬගී පුග්ගලො මාරස්ස වසං ගච්ඡති. ථිනමිද්ධාභිභූතෙන සසඬබාරිකචිත්තෙන කුසිතචිත්තෙන තංචිත්තසමඬගී පුග්ගලො මාරස්ස කිලෙසාදිමාරස්ස වසං ගච්ඡතිති.

“අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා”ති පදෙන දෙසිතං තං පමාදධම්මජාතං කස්ස පද”න්ති වත්තබ්බත්තා “තං මච්චුනො පද”න්ති වුත්තං. “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා”ති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන දෙසිතො අත්ථො ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤානො, “මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන වාති සුත්තප්පදෙසෙන දෙසිතො අත්ථො කථං විහත්තො”ති වත්තබ්බත්තා “මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන වා”තිආදි වුත්තං. යෙන විපල්ලාසෙන යදා අනිච්චෙ “නිච්ච”න්ති පස්සති, තදා පවත්තො සො විපල්ලාසො “මිච්ඡාදිට්ඨිහතං නාමා”ති වුවවති. “සො පන විපල්ලාසො කිංලක්ඛණො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තථා පුච්ඡිත්වා “විපරිතග්ගාහලක්ඛණො විපල්ලාසො”ති වුත්තං.

විපරිතග්ගාහලක්ඛණොති අසුභාදීනංයෙව සුභාදිවිපරිතග්ගාහලක්ඛණො විපල්ලාසො “විපල්ලාසයති”ති කාරිතත්ථසම්භවතො. කිං විපල්ලාසො විපරිතග්ගාහලක්ඛණො? සො විපල්ලාසො සඤ්ඤං විපල්ලාසයති, චිත්තමපි විපල්ලාසයති, දිට්ඨිමපි විපල්ලාසයති. ඉති තයො ධම්මෙ විපල්ලාසයතිති

විපල්ලාසෙනබ්බානං තිව්ධත්තා විපල්ලාසාපි තිව්ධා භොන්ති. තෙසු සඤ්ඤාවිපල්ලාසො මුදුකො දුබ්බලො සුභාදිවසෙන උපට්ඨිතාකාරග්ගහණමත්තත්තා, චිත්තවිපල්ලාසො සඤ්ඤාවිපල්ලාසනො බලවා සුභාදිවසෙන උපට්ඨහත්තානං රූපක්ඛන්ධාදීනං සුභාදිවසෙන සන්තිට්ඨානං කත්වා ගහණතො. දිට්ඨිවිපල්ලාසො සඤ්ඤාවිපල්ලාසචිත්තවිපල්ලාසෙහි බලවතරො, යං යං ආරම්මණං සුභාදිආකාරෙත උපට්ඨාති. තං තං ආරම්මණං සස්සතාදිවසෙන අභිනිවිසිත්වා ගහණතො. තස්මා සඤ්ඤාවිපල්ලාසො පයමං වුත්තො, තදනන්තරං චිත්තවිපල්ලාසො, තදනන්තරං දිට්ඨිවිපල්ලාසො වුත්තො. චිත්ථාරතො පන එකෙකස්ස සුභසුඛඅත්තනිව්වග්ගහණවසෙන චතුබ්බිධත්තා ද්වාදසවිධා භොන්ති.

විපල්ලාසා ආචරියෙන විහත්තා, අම්හෙහි ව ඤාතා, “කතමෙ විපල්ලාසපචත්තිට්ඨානවිසයා” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා ඉමානි අත්තභාවචත්ථුති විපල්ලාසපචත්තිට්ඨානවිසයානිති දස්සෙතුං. “සො කුභිං විපල්ලාසයති චතුසු අත්තභාවචත්ථුසු” ති වුත්තං. චතුසු රූපකායවෙදනාචිත්තධම්මසඛිබ්බාතෙසු අත්තභාවචත්ථුසු සො සබ්බො විපල්ලාසො සඤ්ඤාවිත්තදිට්ඨියො විපල්ලාසයති. “කථං සමනුපස්සන්තස්ස විපල්ලාසයති” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති” තිආදි වුත්තං. යො පුග්ගලො රූපං වා අත්තතො සමනුපස්සති, රූපචන්තං අත්තානං වා අත්තතො සමනුපස්සති, අත්තනි රූපං වා අත්තතො සමනුපස්සති. රූපස්මිං අත්තානං වා අත්තතො සමනුපස්සති, එවං තස්ස සමනුපස්සන්තස්ස පුග්ගලස්ස විපල්ලාසො රූපකායෙ සඤ්ඤාවිත්තදිට්ඨියො විපල්ලාසයති. එසෙව නයො වෙදනාදිසුපි.

“තෙසු රූපකායාදිසු කතමං කතමස්ස විපල්ලාසස්ස චත්ථු” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා එවං පචත්තමානස්ස විපල්ලාසස්ස ඉදං ඉමස්ස චත්ථුති විහජිතුං. “තත්ථ රූප” තිආදි වුත්තං. තත්ථානි තෙසු රූපාදිසු චතුසු පයමං විපල්ලාසචත්ථු රූපං “අසුභෙ සුභ” තිනි එවං පචත්තමානස්ස විපල්ලාසස්ස චත්ථු භොතිති විහජිත්වා ගහෙතබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. එවං “අසුභෙ සුභ” තිආදිප්පකාරෙත විපල්ලාසා චතුබ්බිධා භවන්ති.

ඉදං ඉමස්ස චත්ථුති ආචරියෙන විහජිත්වා දස්සිතා, අම්හෙහි ව ඤාතා, “තෙසං විපල්ලාසානං කතමෙ මූලකාරණධම්මා” ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “ද්වෙ ධම්මා” තිආදි වුත්තං. චිත්තස්ස සංකිලෙසා, තණ්හා ව අවිජ්ජා ව – ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා විපල්ලාසානං මූලකාරණභූතා භවන්ති.

“ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා එකතො විපල්ලාසානං මූලකාරණං කිං භොන්ති, උදාහු විසුං විසු” තිනි චත්තබ්බත්තා විසුං විසුං විහජිතුං. “තණ්හානිවුත” තිආදි වුත්තං. අවිජ්ජාරහිතා තණ්හා නාම නත්ථී, තස්මා “තණ්හාඅවිජ්ජානිවුත” තිනි චත්තබ්බන්ති? න, තණ්හාය සාතිසයපච්චයත්තා. සාතිසයාය හි තණ්හාය අසුභෙපි “සුභ” තිනි, දුක්ඛෙපි “සුඛ” තිනි සමනුපස්සන්ති. “තණ්හා ව අවිජ්ජා වා” ති වුත්තත්තා “අවිජ්ජානිවුත” තිනි චත්තබ්බං, කස්මා “දිට්ඨිනිවුත” තිනි වුත්තන්ති?

අවිජ්ජාය දිට්ඨි භවතීති දිට්ඨිසීමෙන අවිජ්ජං ගහෙත්වා “දිට්ඨිනිවුත”න්ති වුත්තං,
 අවිජ්ජානිවුතන්ති අත්ථො ගහෙතබ්බො. “අවිජ්ජානිවුත”න්ති වුත්තෙ පන
 දිට්ඨිරහිතා අවිජ්ජාපි ගහිතා සියා, දිට්ඨිසහිතාය හි අවිජ්ජාය අනිච්චෙපි
 “නිච්ච”න්ති, අනත්තනියෙපි “අත්තා”ති සමනුපස්සන්ති.

“කථං තණ්හාමූලකො විපල්ලාසො පවත්තො, කථං දිට්ඨිසහිතාවිජ්ජාමූලකො
 විපල්ලාසො පවත්තො”ති වත්තබ්බත්තා “තත්ථ යො දිට්ඨිවිපල්ලාසො”තිආදි
 වුත්තං. තත්ථාති තෙසු තණ්හාමූලකදිට්ඨිසහිතාවිජ්ජාමූලකෙසු. දිට්ඨිවිපල්ලාසොති
 දිට්ඨිසහිතාවිජ්ජාමූලකවිපල්ලාසො. අතීතං රූපං අත්තතො සමනුපස්සන්ති
 අදබ්බභූතොපි දබ්බභූතො විය වුත්තො. තණ්හාවිපල්ලාසොති
 දිට්ඨිසහිතතණ්හාමූලකො විපල්ලාසො අනාගතං රූපං දිට්ඨිහිතන්දනවසෙන
 අභිනන්දතීති. එවං අතීතසමනුපස්සනඅනාගතාභිනන්දනහෙදෙන පවත්තිවිසෙසො
 දට්ඨබ්බො. “චිත්තස්ස සංකිලෙසො තණ්හාඅවිජ්ජායෙව ද්වෙ ධම්මා න භොන්ති,
 අථ බො දස කිලෙසාපි, කස්මා ද්වෙයෙව වුත්තා”ති වත්තබ්බත්තා “ද්වෙ ධම්මා
 චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා”තිආදි වුත්තං. තණ්හා ව අවිජ්ජා ව – ඉමෙ ද්වෙයෙව
 ධම්මා පරමසාවජ්ජස්ස විපල්ලාසස්ස මූලකාරණත්තා. තාහි තණ්හාඅවිජ්ජාහි
 විසුජ්ඣන්තං චිත්තං සබ්බෙහි කිලෙසෙහි විසුජ්ඣති, තස්මා ව විසෙසතො චිත්තස්ස
 උපක්කිලෙසා භොන්තීති ද්වෙ ධම්මා වුත්තා. න හි තාසු තණ්හාඅවිජ්ජාසු
 අරහත්තමග්ගෙන පභිනාසු කොචි සංකිලෙසො අප්පහිනො නාම නත්ථිති.

“වුත්තප්පකාරා තණ්හාඅවිජ්ජා වුත්තප්පකාරානං විපල්ලාසානංයෙව
 මූලකාරණං භොන්ති කිං, උදාහු සකලස්ස වට්ඨස්සාපි මූලකාරණං භොන්ති කි”න්ති
 වත්තබ්බත්තා වුත්තප්පකාරා තණ්හාඅවිජ්ජා වුත්තප්පකාරානං මූලකාරණං භොන්ති
 යථා, එවං සකලස්ස වට්ඨස්සාපි මූලකාරණං භොන්තීති දස්සෙතුං “තෙස”න්තිආදි
 වුත්තං. තත්ථ යෙසං පුග්ගලානං චිත්තං අරක්ඛිතං, මිච්ඡාදිට්ඨිහතඤ්ච භොති,
 තෙසං පුග්ගලානං. යෙසං අවිජ්ජානිවරණානං තණ්හාසංයොජනානං පුබ්බකොචි න
 පඤ්ඤායති, තෙහි අවිජ්ජානිවරණෙහි තණ්හාසංයොජනෙහි සංසාරෙ
 සන්ධාවත්තානං සංසරන්තානං පුග්ගලානං සකිං නිරයං මාරවසගමනෙන
 සන්ධාවනං සංසරණං භොති, සකිං තිරච්ඡානායොනිං සන්ධාවනං සංසරණං භොති,
 සකිං පෙත්තිවිසයං සන්ධාවනං සංසරණං භොති, සකිං අසුරකායං සන්ධාවනං
 සංසරණං භොති, සකිං දෙවෙ සන්ධාවනං සංසරණං භොති, සකිං මනුස්සෙ
 සන්ධාවනං සංසරණං භොතීති අත්ථො.

“මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන චා”ති සුත්තප්පදෙසෙන දෙසිතො අත්ථො ආවරියෙන
 විහත්තො, අම්බෙහි ව ඤාතො, “ථිනමිද්ධාහිභූතෙනාති සුත්තප්පදෙසෙන දෙසිතො
 අත්ථො කථං විහත්තො”ති වත්තබ්බත්තා “ථිනමිද්ධාහිභූතෙනා”තිආදි වුත්තං.
 චිත්තස්ස විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස යා අකල්ලතා අකම්මනියතා අත්ථි, ඉදං
 අකල්ලත්තං අකම්මනියත්තං ථිනං නාම. යං කායස්ස ලිනත්තං
 වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයලිනත්තං අත්ථි, ඉදං කායස්ස ලිනත්තං මිද්ධං නාමාති
 ථිනමිද්ධසරූපමෙව වුත්තං. තෙහි ථිනමිද්ධෙහි චිත්තස්ස අභිභූතභාවාදිකො පන

සුවිඤ්ඤායාත්තා න චුත්තො, අචුත්තෙපි යෙසං පුග්ගලානං චිත්තං ථිනමිද්ධෙනි අභිභූතං, තෙසං පුග්ගලානං තෙන චිත්තෙන චිත්තසීසෙන සංයොජනෙන සංසාරො මාරවසගමනෙන සන්ධාවනං සංසරණං පරියොසානසභාවො චිත්ථාරෙත්වා ගහෙනබ්බො.

“වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති සුත්තප්පදෙසෙන දෙසිතො අත්ථො කථං විහත්තො” ති වත්තබ්බත්තා “වසං මාරස්ස ගච්ඡතී” ති චුත්තං. තත්ථ කිලෙසමාරස්සාති කිලෙසො දානාදිපුඤ්ඤ මාරෙති නිවාරෙතීති අත්ථොන මාරොති කිලෙසමාරො. ඉමිනා කිලෙසමාරං නිස්සාය පවත්තත්තා අභිසංඛාරමාරබන්ධමාරමච්චුමාරා ව ගහිතා, ව-සද්දෙන වා ගහිතාති වෙදිතබ්බො. සත්තමාරස්සාති දෙවපුත්තමාරස්ස. අථ වා “දෙවපුත්තමාරස්සා” ති අවත්වා “සත්තමාරස්සා” ති චුත්තත්තා යො යො රාජවොරාදිකො දානාදීනි වා ඉස්සරියභොගාදීනි වා මාරෙති, සො සො රාජවොරාදිකොපි ගහිතො, තස්මා යස්ස කස්සපි සත්තමාරස්සාති අත්ථො. වසන්ති ඉච්ඡං ලොභං අධිප්පායං රූපිං ආකඬ්ඨං ආණං ආණත්තිං. ගච්ඡතීති උපගච්ඡති උපෙති අනුචිත්තති අනුගච්ඡති නාතික්කමතීති අත්ථො. “කස්මා වසං ගච්ඡතී” ති වත්තබ්බත්තා “සො හී” තිආදි චුත්තං. යො සත්තො අරක්ඛිතචිත්තෙන ව මිච්ඡාදිට්ඨිහතචිත්තෙන ව ථිනමිද්ධාභිභූතචිත්තෙන ව සමන්තාගතො භොති, සො සත්තො අවිජ්ජානීවරණාදීනි නිවුතො හුත්වා සංසාරාහිමුඛො හී යස්මා භොති, න විසංඛාරාහිමුඛො, තස්මා මාරස්ස වසං ගච්ඡතීති අත්ථො.

“අරක්ඛිතෙනාතිආදිකස්ස යස්ස සුත්තස්ස අත්ථො විහත්තො, තෙන ‘අරක්ඛිතෙනා’ තිආදිකෙන සුත්තෙන කිත්තකාති සච්චාති දෙසිතාති” තිවත්තබ්බත්තා “ඉමානි භගවතා” තිආදි චුත්තං. “අරක්ඛිතෙනා” තිආදිසුත්තෙන භගවතා ඉමානි ද්වෙ සච්චාති දෙසිතාති දුක්ඛං, සමුදයො වාති. කථං දෙසිතාති? අභිධම්මනිස්සිතාය කථාය වෙව සුත්තන්තනිස්සිතාය කථාය ව දෙසිතාති. තාසු කථාසු අභිධම්මනිස්සිතාය කථාය දෙසිතෙ සති “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා” ති ඉමිනා පදෙන අරක්ඛිතං රත්තමපි චිත්තං, අරක්ඛිතං දුට්ඨමපි චිත්තං, අරක්ඛිතං මුල්භමපි චිත්තං භගවතා දෙසිතං ඤාපිතං. තත්ථ රත්තචිත්තං ලොභසහගතචිත්තූප්පාදවසෙන අට්ඨවිධං, දුට්ඨචිත්තං පටිසසම්පයුත්තචිත්තූප්පාදවසෙන දුබ්බිධං, මුල්භචිත්තං මොමුභචිත්තූප්පාදවසෙන දුබ්බිධන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමෙසඤ්ඤි චිත්තූප්පාදානං වසෙන යා වක්ඛුන්ද්‍රියාදීනං අගුත්ති අනාරක්ඛා උප්පන්නා, තාය අගුත්තියා අනාරක්ඛාය චිත්තං අරක්ඛිතං භොති ඵලූපවාරෙනාති.

“මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙනා” ති ඉමිනා පදෙන මිච්ඡාදිට්ඨිසංසට්ඨං චිත්තං දෙසිතං, තං දිට්ඨිසම්පයුත්තචිත්තූප්පාදවසෙන චතුබ්බිධන්ති වෙදිතබ්බං. තඤ්ඤි මිච්ඡාදිට්ඨියා සංසට්ඨභාවෙන මිච්ඡාදිට්ඨිවසානුගතත්තා මිච්ඡාදිට්ඨිහතං නාමාති. “ථිනමිද්ධාභිභූතෙනා” ති ඉමිනා පදෙන ථිනමිද්ධෙන සංසට්ඨං චිත්තං දෙසිතං, තං සසංඛාරිකචිත්තූප්පාදවසෙන පඤ්චවිධන්ති වෙදිතබ්බං. තඤ්ඤි ථිනමිද්ධෙන

සංසට්ඨභාවෙන ටීනමිද්ධවසානුගතත්තා ටීනමිද්ධාහිභූතං නාමාති එවං යෙ ද්වාදසාකුසලා චිත්තූප්පාදකණ්ඩෙ “කතමෙ ධම්මා අකුසලා? යස්මිං සමයෙ අකුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති” තිආදිනා (ධ. ස. 365) විත්ථාරතො චත්තබ්බා, තෙ ද්වාදසාකුසලචිත්තූප්පාදා තීහි පදෙහි භගවතා දෙසිතාති වෙදිතබ්බා. “මාරස්සා” ති පදෙන පඤ්ච මාරා ගහිතා. තෙසු කිලෙසමාරො “චත්තාරො ආසවා, චත්තාරො ඔසා, චත්තාරො යොගා, චත්තාරො ගන්ථා, චත්තාරි උපාදානානි, අට්ඨ නීවරණා, දස කිලෙසා” ති (ධ. ස. 1102 ආදයො) දෙසිතො. අභිසම්බාරමාරො පන “කුසලා චෙතනා (විභ. 226) අකුසලා චෙතනා (විභ. 226) කුසලං කම්මං අකුසලං කම්මං” තිආදිනා දෙසිතො. ඛන්ධමාරො පන “අත්තභාවො පඤ්චක්ඛන්ධා” තිආදිනා දෙසිතො. මච්චුමාරො පන “චුති වචනතා” තිආදිනා (විභ. 193) දෙසිතො. එවං තාවෙත්ථ අභිධම්මනිස්සිතාය කථාය දෙසිතො අත්ථො දට්ඨබ්බො.

සුත්තන්තනිස්සිතාය පන කථාය දෙසිතෙ සති “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාහි හොති අනුබ්බාද්දන්තග්ගාහි, යත්වාධිකරණමෙතං චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං විහරන්තං අභිජ්ඣාදොමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අත්වාස්සවෙය්‍යං, තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජති, න රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති...පෙ.... සොතින්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති... සාතින්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති... ජිව්හින්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති... කායින්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති... මනින්ද්‍රියෙ න සංවරං ආපජ්ජති” ති (ම. නි. 1.347) එවං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන යං ඡද්ඨාරිකචිත්තං චුත්තං, තං ඡද්ඨාරිකචිත්තං “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා” ති ඉමිනා පදෙන දෙසිතං. යා මිච්ඡාදිට්ඨියො පුබ්බන්තකප්පනවසෙන වා අපරන්තකප්පනවසෙන වා පුබ්බන්තාපරන්තකප්පනවසෙන වා මිච්ඡා අභිනිවිසන්තස්ස අයොනියො උම්මුජ්ජන්තස්ස “සස්සතො ලොකො” ති වා “අසස්සතො ලොකො” ති වා “න හොති තථාගතො පරං මරණා” ති වා උප්පන්නා, තාහි දිට්ඨිහි වා, යා ව දිට්ඨියො “ඉමා චත්තාරො සස්සතවාදා...පෙ.... පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා” ති බ්‍රහ්මජාලසුත්තාදීසු (දී. නි. 1.30 ආදයො) චුත්තා, තාහි දිට්ඨිහි වා සම්පයුත්තං යං චිත්තං “මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන වා” ති ඉමිනා පදෙන දෙසිතං.

“ටීනං නාම චිත්තස්ස අකම්මඤ්ඤතා, මිද්ධං නාම වෙදනාදික්ඛන්ධන්තයස්ස අකම්මඤ්ඤතා” ති වා “ටීනං අනුස්සාහසංසිද්ධං, මිද්ධං උස්සාහසත්තිවිසාතො” ති වා යානි ටීනමිද්ධානි චුත්තානි, තෙහි ටීනමිද්ධෙහි යං චිත්තං අභිභූතං අජ්ඣෙත්ථං, තං චිත්තං “ටීනමිද්ධාහිභූතෙනා” ති ඉමිනා පදෙන දෙසිතං.

“වසො නාම ඉච්ඡා ලොභො අධිප්පායො රූපි ආකඨ්ඨා ආණා ආණත්ති” ති යො වසො චුත්තො, සො වසො “වස” න්ති ඉමිනා පදෙන දෙසිතො. “පඤ්ච මාරා – ඛන්ධමාරො අභිසම්බාරමාරො මච්චුමාරො දෙවපුත්තමාරො කිලෙසමාරො” ති යො මාරො චුත්තො, සො මාරො “මාරස්සා” ති ඉමිනා දෙසිතො. “ගච්ඡති, උපගච්ඡති, උපෙති, අනුචත්තති, අනුගච්ඡති, නාතික්කමති” ති යො පුග්ගලො

වුත්තො, සො පුග්ගලො “ගච්ඡති” ති ඉමිනා දෙසිතොති. එවං දෙසිතෙසු ධම්මෙසු අකුසලා සමුදයසච්චං, “වසං මාරස්ස ගච්ඡති” ති ඉමිනා පදෙන යෙ පඤ්චපාදානක්ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤත්තො පුග්ගලො වුත්තො, තෙ පඤ්චපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චන්ති ද්වෙ සච්චානි දෙසිතානි. “කිමත්ථාය ද්වෙ සච්චානි දෙසිතානී” ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තෙසං භගවා” තිආදි වුත්තං. තෙසං ද්විත්තං සච්චානං පරිඤ්ඤාය ව පහානාය ව “අරක්ඛිතෙනා” තිආදි ධම්මං භගවා දෙසෙති, තානි ද්වෙ සච්චානි “අරක්ඛිතෙනා” තිආදිකෙන ඤාපෙතීති අත්ථො.

“තෙසු ද්විසු සච්චෙසු කස්ස සච්චස්ස පරිඤ්ඤාය, කස්ස සච්චස්ස පහානාය දෙසෙති” ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය, සමුදයස්ස පහානායා” ති වුත්තං. “පරිඤ්ඤාපහානෙනි කතමානි සච්චානි දෙසිතානී” ති වත්තඛිඛත්තා “යෙන චා” තිආදි වුත්තං. යෙන අරහත්තමග්ගෙන පරිජානාති, යෙන අරහත්තමග්ගෙන පජහති ව, අයං අරහත්තමග්ගො මග්ගසච්චං නාම. යං නිබ්බානධම්මං ආරබ්භ තණ්හාය, අවිජ්ජාය ව පහානං ජානං, අයං නිබ්බානධම්මො නිරොධො නිරොධසච්චං නාමාති. එවං වත්තාරි සච්චානි භගවතා දෙසිතානි.

“චතුත්තං සච්චානං දෙසිතභාවො කෙන විඤ්ඤාතඛිඛො” ති වත්තඛිඛත්තා “තෙනාහා” තිආදි වුත්තං. තෙසු චතුසු සච්චෙසු සමුදයසච්චෙන අස්සාදො ගහිතො, දුක්ඛසච්චෙන ආදීනවො ගහිතො, මග්ගසච්චනිරොධසච්චෙනි නිස්සරණං ගහිතං, සමුදයස්පහානවසෙන සබ්බගතිපජහනං ජානං, සබ්බගතිපජහනං ඵලන්ති ගහිතං. යෙන රක්ඛිතචිත්තතාදිකෙන සබ්බගතිපජහනං ජානං, සො රක්ඛිතචිත්තතාදිකො උපායොති ගහිතො, අරක්ඛිතචිත්තතාදිකස්ස පටිසෙධනමුඛෙන රක්ඛිතචිත්තතාදිකස්ස නියොජනං භගවතො ආණන්තීති ගහිතන්ති දෙසනාහාරෙන නානාසුත්තෙසු දස්සිතා අස්සාදාදයො “අරක්ඛිතෙනා” තිආදිකෙ එකස්මිංයෙව සුත්තෙ නීහරිත්වා දස්සිතා.

“අස්සාදාදීනං නීහරිත්වා දස්සිතභාවො කෙන විඤ්ඤාතඛිඛො සද්දහිතඛිඛො” ති වත්තඛිඛත්තා “තෙනාහා” තිආදි වුත්තං. එත්ථ ව යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නානාසුත්තෙසු අස්සාදාදයො නීහරිත්වා දස්සිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාහාරවිහඬිගො නාම. යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන එකස්මිංයෙව සුත්තෙ අස්සාදාදයො නීහරිත්වා දස්සිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො දෙසනාහාරසම්පාතො නාමාති විසෙසො දට්ඨඛිඛො.

“එත්තකොච දෙසනාහාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො” ති වත්තඛිඛත්තා “නියුත්තො දෙසනාහාරසම්පාතො” ති වුත්තං. එකෙකස්මිංයෙව සුත්තෙ අස්සාදාදයො යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන දෙසනාහාරසම්පාතෙන නීහරිත්වා යථාරහං දස්සිතා, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො දෙසනාහාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතඛිඛොති අත්ථො ගහිතො.

ඉති දෙසනාහාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙනබ්බොති.

2. විවයහාරසම්පාතවිභාවනා

53. යෙන දෙසනාහාරසම්පාතෙන අස්සාදාදයො ආවරියෙන විහත්තා, අම්හෙහි ව ඤාතා, සො දෙසනාහාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො විවයහාරසම්පාතො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො විවයො හාරසම්පාතො” තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු දෙසනාහාරසම්පාතාදීසු සොළසසු හාරසම්පාතෙසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො විවයහාරසම්පාතො නාමාති පුච්ඡති. ඉමෙසු ධම්මෙසු අයං ධම්මො යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන විවයිතබ්බො, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො විවයහාරසම්පාතො නාමාති නියමෙත්වා විහජිතුං “තත්ථ තණ්හා” තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන –

“ඵවං දෙසනාහාරසම්පාතං දස්සෙත්වා ඉදානි විවයහාරසම්පාතං දස්සෙත්තො යස්මා දෙසනාහාරපදත්ථවිවයො විවයහාරො, තස්මා දෙසනාහාරෙ විපල්ලාසහෙතුභාවෙන නිද්ධාරිතාය තණ්හාය කුසලාදිවිභාගපවිවයමුඛෙන විවයහාරසම්පාතං දස්සෙතුං ‘තත්ථ තණ්හා දුට්ඨා’ තිආදි ආරද්ධ’ ත්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 53) –

වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා” තිආදිසුත්තත්ථෙ දෙසනාහාරසම්පාතෙන සංවණ්ණිතෙ අකුසලධම්මෙ “තණ්හා” ති නිද්ධාරිතා සබ්බතණ්හා. කුසලාපීති චතුර්මකෙ කුසලෙ උද්දිස්ස පචත්තා තණ්හාපි. අකුසලාපීති අකුසලධම්මෙ උද්දිස්ස පචත්තා තණ්හාපිති දුට්ඨා හොතීති විවයිතබ්බො. තෙන වුත්තං ටීකායං – “කුසලධම්මාරම්මණාති කුසලධම්මෙ උද්දිස්ස පචත්තමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න තෙසං ආරම්මණපවිවයතං, ඉධ ‘කුසලා ධම්මා’ ති ලොකුත්තරධම්මානම්පි අධිස්පෙතත්තා” ති.

“කුසලා තණ්හා කිංගාමීති, අකුසලා තණ්හා කිං ගාමීති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “අකුසලා සංසාරගාමීති” තිආදි වුත්තං. අථ වා “කතමො කුසලාකුසලතණ්හානං විසෙසො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “අකුසලා සංසාරගාමීති” තිආදි වුත්තං. “තණ්හා නාම සංසාරගාමීති හොතු, කථං අපවයගාමීති” ති චත්තබ්බත්තා “පහානතණ්හා” ති වුත්තං, පහානස්ස හෙතුභූතා තණ්හා පහානතණ්හාති අත්ථො, පහානබ්බතණ්හං ආගම්ම යං පහානං පචත්තෙතබ්බං, තෙන පචත්තෙතබ්බෙන පහානෙන අපවයං ගච්ඡතීති වුත්තං හොති.

“කිං පන තණ්හායෙව කුසලාකුසලාති දුබ්බිධා, උදාහු අඤ්ඤාපි කුසලාකුසලාති දුබ්බිධො” ති චත්තබ්බත්තා “මානොපී” තිආදි වුත්තං. “කතමො

මානෝ කුසලෝ, කතමෝ මානෝ අකුසලෝ” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “යං මානං නිස්සාය මානං පජහති, අයං මානෝ කුසලෝ. යො පන මානෝ දුක්ඛං නිබ්බත්තයති, අයං මානෝ අකුසලෝ” ති වුත්තං. තත්ථ යං මානං...පෙ.... කුසලෝති යං මානං නිස්සාය උපනිස්සාය පහානං පවත්තිතං, තෙන පහානෙන සන්තානෙ උප්පජ්ජනාරහං මානං පජහති, අයං උපනිස්සයපච්චයභූතෝ මානෝ ඵලූපචාරෙන කුසලෝ. යො පන...පෙ.... අකුසලෝති යො පන මානෝ පරහිංසනාදිවසෙන පවත්තමානෝ හුත්වා අත්තනෝ ච පරස්ස ච දුක්ඛං නිබ්බත්තයති, අයං මානෝ අකුසලෝති විවයිත්වා වෙදිතබ්බො.

“සංසාරාපචයගාමිනීසු තාසු තණ්හාසු කතමා අපචයගාමිනී තණ්හා කුසලා” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “කුසලා” ති වුත්තාය තණ්හාය සරූපං දස්සෙතුං “තත්ථ යං නෙක්ඛම්මසිත” ති ආදි වුත්තං. තත්ථාති තාසු සංසාරාපචයගාමිනීසු තණ්හාභූතාසු කුසලාකුසලාසු. අයං තණ්හා කුසලාති සම්බන්ධො. “අරියා පුග්ගලා සන්තං ආයතනං යං අරියඵලධම්මං සවිජ්ඣන්තවා උපසම්පජ්ජ විහරන්ති, තං ආයතනං අරියඵලධම්මං අහං කුදාස්සු සවිජ්ඣන්තවා විහරිස්ස” ති පත්ථයන්තස්ස තස්ස කුලපුත්තස්ස තස්මිං අරියඵලෙ පිහා උප්පජ්ජති, පිහාපච්චයා යං දොමනස්සං උප්පජ්ජති, ඉදං දොමනස්සං “නෙක්ඛම්මසිත” ති වුච්චති. අයං අරියඵලෙ පිහාසඬ්ඛාතා තණ්හා කුසලා අනවජ්ජා අනවජ්ජඅරියඵලධම්මං උද්දිස්ස පවත්තත්තාති විවයිතබ්බං.

“කථං පවත්තා” ති වත්තබ්බත්තා “රාගචිරාගා” ති ආදි වුත්තං. යා රාගචිරාගා වෙතොවිමුත්ති පත්තබ්බා. තදාරම්මණා තං වෙතොවිමුත්තිං ආගම්ම පවත්තා තණ්හා කුසලා අනවජ්ජා, යා අවිජ්ජාචිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති පත්තබ්බා, තදාරම්මණා තං පඤ්ඤාවිමුත්තිං ආගම්ම පවත්තා තණ්හා කුසලා අනවජ්ජාති විවයිතබ්බා. තාය පඤ්ඤාවිමුත්තියා වසෙන භගවතා –

“තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඬ්ඛකජ්ජගොචරො;
සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො, ඤත්වාන උදයබ්බයං;
ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු, සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ” ති. (උදා. 32; නෙත්ති. 31, 65, 78) –

ගාථායං “සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ” ති පදං වුත්තං, “තස්සා පඤ්ඤාවිමුත්තියා යො පච්චයො කාතබ්බො, කතමො සො පච්චයො” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “තස්සා කො පච්චයො” ති ආදි වුත්තං. තස්සා පඤ්ඤාවිමුත්තියා කො පච්චයොති වෙ පුච්ඡෙයා “අට්ඨ මග්ගඬ්ඛානි – සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඬ්ඛකජ්ජො සම්මාචාරා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවො සම්මාචාරායාමො සම්මාසති සම්මාසමාධි” ති පච්චයො වෙදිතබ්බො. “සො පච්චයො කත්ථ දට්ඨබ්බො” ති ප්‍රවීණබ්බත්තා “සො කත්ථා” ති ආදි වුත්තං. සො පඤ්ඤාවිමුත්තියා පච්චයො කත්ථ කස්මිං ධම්මෙ දට්ඨබ්බොති පුච්ඡති. චතුත්ථෙ ඤානෙ පාරමිතාය උක්කංසගතාය චතුත්ථජ්ඣානභාවනාය සො පච්චයො දට්ඨබ්බො.

“චතුත්ථෙ ඤානෙ පාරමිතායා” ති චුත්තමත්ථං විවරිතුං “චතුත්ථෙ හි ඤානෙ” තිආදි චුත්තං. යො සො චතුත්ථස්ඤානලාභී පුග්ගලො චතුත්ථෙ ඤානෙ පරිසුද්ධං පරියොදානං අනඤ්ඤාං විගතූපක්කිලෙසං මුදු කම්මනියං යිතං. ආනෙඤ්ජප්පත්තං, ඉති අට්ඨඨගසමන්තාගතං චිත්තං භාවයති, සො චතුත්ථස්ඤානලාභී පුග්ගලො තත්ථ චතුත්ථෙ ඤානෙ අට්ඨවිධං විජ්ජාවරණං අධිගච්ඡති. කතමං අට්ඨවිධං? ඡ අභිඤ්ඤා, ද්වෙ ව විසෙසෙ වා අධිගච්ඡතිති යොජනා. ඉද්ධිවිධාදයො පඤ්ච, ලොකියාභිඤ්ඤා වෙව අරහත්තමග්ගපඤ්ඤා වාති ඡ අභිඤ්ඤා. මනොමයිද්ධි වෙව විපස්සනාඤ්ඤාභාවාති ද්වෙ ව විසෙසා භොන්ති.

“තං චතුත්ථස්ඤානචිත්තං කුතො පරිසුද්ධං...පෙ.... කුතො ආනෙඤ්ජප්පත්තං” න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තං චිත්තං යතො පරිසුද්ධං” න්තිආදි චුත්තං. තං චිත්තං යතො උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවතො පරිසුද්ධං, තතො උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවතො පරියොදානං භොති. සුඛාදීනං පච්චයසාතෙන යතො විතරාගාදිඅනඤ්ඤාභාවතො අනඤ්ඤාං, තතො විතරාගාදිඅනඤ්ඤාභාවතො විගතූපක්කිලෙසං. යතො සුභාවිතභාවතො මුදු, තතො සුභාවිතභාවතො කම්මනියං. යතො පරිසුද්ධාදියු යිතභාවතො යිතං, තතො පරිසුද්ධාදියු යිතභාවතො ආනෙඤ්ජප්පත්තං භොතිතිපි යොජනා යුත්තා අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 53) යුගළතො ආගතත්තා. සද්ධාචිරියසතිසමාධිපඤ්ඤාභාවතො පරිග්ගහිතභාවතො ආනෙඤ්ජප්පත්තං. සද්ධාය හි පරිග්ගහිතං චිත්තං පටිපක්ඛෙ අස්සද්ධියෙ න ඉඤ්ජති න චලති, චිරියෙන පරිග්ගහිතං චිත්තං පටිපක්ඛෙ කොසජ්ජෙ න ඉඤ්ජති, සතියා පරිග්ගහිතං චිත්තං පටිපක්ඛෙ පමාදෙ න ඉඤ්ජති, සමාධිතා පරිග්ගහිතං චිත්තං පටිපක්ඛෙ උද්ධච්චෙ න ඉඤ්ජති, පඤ්ඤාය පරිග්ගහිතං චිත්තං පටිපක්ඛාය අවිජ්ජාය න ඉඤ්ජති, ඔභාසගතං චිත්තං කිලෙසන්ධකාරෙ න ඉඤ්ජති. ඉති ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි පරිග්ගහිතං චතුත්ථස්ඤානචිත්තං ආනෙඤ්ජප්පත්තං භොති. එවං අට්ඨඨගසමන්තාගතත්තා චතුත්ථස්ඤානචිත්තං ඡන්තං අභිඤ්ඤාඤාණානඤ්ච මනොමයිද්ධිවිපස්සනාඤ්ඤාණානඤ්ච අධිගමුපායො භොති, තස්මා සො පඤ්ඤාවිමුත්තිපරිවයො චතුත්ථස්ඤානෙ දට්ඨබ්බොයෙවාති සඨ්ඛෙපත්ථො. විත්ථාරතො පන අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 53) “තත්ථ උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවතො” තිආදිනා වා “අපරො නයො” තිආදිනා වා චුත්තොයෙවාති අමිහෙහි න චුත්තො.

“යෙසං රාගාදිඅඤ්ඤානං අභාවෙන අනඤ්ඤාං, යෙසං අභිජ්ඣාදිඋපක්කිලෙසානං අභාවෙන විගතූපක්කිලෙසං, යාය චිත්තස්ස යිතියා අභාවෙන යිතං, ඉඤ්ජනාය අභාවෙන ආනෙඤ්ජප්පත්තං, තෙ රාගාදිඅඤ්ඤාදයො කතමාය පක්ඛා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ අඤ්ඤා” තිආදි චුත්තං. තත්ථාති තෙසු රාගාදිඅඤ්ඤාදියු අඤ්ඤා ව රාගාදිඅඤ්ඤා ව උපක්කිලෙසා අභිජ්ඣාදිඋපක්කිලෙසා ව සන්ති, තදුභයං රාගාදිඅඤ්ඤාඅභිජ්ඣාදිඋපක්කිලෙසද්වයං තණ්හාපක්ඛො රාගාදිඅඤ්ඤානං තණ්හාසභාවත්තා, අභිජ්ඣාදිඋපක්කිලෙසානඤ්ච තණ්හාය අනුලොමත්තා. යා ඉඤ්ජනා එන්දනා යා ව චිත්තස්ස අට්ඨිති අනවට්ඨානං අත්ථි, අයං ඉඤ්ජනා අට්ඨිති

දිට්ඨිපක්ඛො ඉක්ඛන්තාය ව අට්ඨිතියා ව මිච්ඡාහිනිවෙසහෙතුභාවතොති පච්චයො කාතබ්බො.

“කිං පන චතුත්ථජ්ඣානවිත්තං අට්ඨංචිගසමන්තාගතත්තායෙව ඡන්තං අභිඤ්ඤාඤාණානඤ්ච මනොමයිද්ධිවිපස්සනාඤාණානඤ්ච අධිගමුපායො හොති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානී”ති වුත්තං. “තස්ස චතුත්ථජ්ඣානලාභිනො, දුක්ඛිත්තදියං දොමනස්සිත්තදියං සුඛිත්තදියං සොමනස්සිත්තදියං ඉති චත්තාරිත්තදියානි චතුත්ථජ්ඣානෙ නිරුජ්ඣන්ති, තස්ස චතුත්ථජ්ඣානලාභිනො උපෙක්ඛිත්තදියං අවසිට්ඨං භවති, තස්මාපි චතුත්ථජ්ඣානවිත්තං වුත්තජ්ජකාරානං අට්ඨන්තං ඤාණානං අධිගමුපායො හොති, සො ව අධිගමුපායභාවො විණ්ණුවසිභාවස්සෙව භවෙය්‍යා, කථං චතුත්ථජ්ඣානමත්තලාභිනො විණ්ණුවසිභාවො සියා”ති වත්තබ්බත්තා සො චතුත්ථජ්ඣානලාභී චතුත්ථජ්ඣානෙයෙව අට්ඨන්තවා අරුපසමාපත්තියොපි එවං කත්වා නිබ්බත්තෙති භාවෙති, තස්මා විණ්ණුවසිභාවො හොතිති දස්සෙතුං “සො උපරිමං සමාපත්ති”ත්තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 53) විත්ථාරතො වුත්තො, තස්මා යොජනමත්තං කරිස්සාම.

සො රුපාවචරචතුත්ථජ්ඣානලාභී යොගාවචරො රුපාවචරචතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තිතො උපරිමං ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං සන්තතො සන්තතරතො මනසි කරොති. යථාවුත්තං උපරිමං සමාපත්තිං සන්තතො මනසි කරොතො තස්ස චතුත්ථජ්ඣානලාභිනො යොගාවචරස්ස චතුත්ථජ්ඣානෙ සඤ්ඤා සඤ්ඤාපධානා සමාපත්ති ඔළාරිකා විය හුත්වා සණ්ඨහති, පටිසසඤ්ඤා ව උක්කණ්ඨා අනභිරති හුත්වා සණ්ඨහති, සො යථාවුත්තෙන විධිනා මනසි කරොන්තො යොගාවචරො සබ්බසො නිරවසෙසතො රුපසඤ්ඤානං සමතික්කමා පටිසසඤ්ඤානං අත්ථංචිගමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා “ආකාසං අනන්ත”ත්ති මනසි කත්වා පවත්තමානං ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති. රුපසඤ්ඤා රුපාවචරසඤ්ඤා පඤ්චවිධඅභිඤ්ඤාහිනීභාරො හොති. නානත්තසඤ්ඤා නානාරම්මණෙසු වොකාරො අකුසලො පවත්ති. එවං රුපාවචරජ්ඣානෙ ආදීනවදස්සි හුත්වා තා රුපසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤායො ආරම්මණෙ සමතික්කමති, අස්ස යොගාවචරස්ස පටිසසඤ්ඤා ව අබ්භත්ථං ගච්ඡති. එවං ඉමිනා වුත්තනයෙන සමතික්කමෙන සමාහිතස්ස, සන්තවුත්තිනා අරුපාවචරසමාධිනා සමාහිතස්ස යොගාවචරස්ස ඔභාසො රුපාවචරජ්ඣානොභාසො අන්තරධායති. රුපානං කසිණරුපානං ඥානචක්ඛුනා දස්සනඤ්ච අන්තරධායතීති යොජනා.

“යෙන සමාධිනා සමාහිතස්ස, සමාහිතස්ස ඔභාසො ව රුපානං දස්සනඤ්ච අන්තරධායති, සො සමාධි කිත්තකෙහි අච්චගෙහි සමන්තාගතො, කථං පච්චවෙක්ඛිතබ්බො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සො සමාධි”තිආදි වුත්තං. සො සමාධිති යෙන රුපාරුපාවචරසමාධිනා සමාහිතො, සො දුට්ඨොපි සමාධි අනභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදවීරියාරම්භෙහි තීහි උපකාරකච්චගෙහි ව පස්සද්ධිසතීහි ද්විති

පරික්කාරභිගෙහි ව අවික්ඛිත්තෙන එකෙන සභාවභිගෙන ව ඡහි අභිගෙහි සමන්තාගතොති පච්චවෙක්ඛිතබ්බො පුනප්පුනං වින්තෙනබ්බො සල්ලක්ඛෙනබ්බො. “කථං කත්ථ පච්චවෙක්ඛිතබ්බො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “අනභිජ්ඣාසහගතං මෙ මානසං සබ්බලොකෙ”තිආදි වුත්තං. “තෙසු ඡසු අභිගෙසු කිත්තකො සමථො, කිත්තකා විපස්සනා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා එත්තකො සමථො, එත්තකා විපස්සනාති විහජිතුං “තත්ථ යඤ්චා”තිආදි වුත්තං.

54. “පඤ්ඤාවිමුත්ති”ති වුත්තස්ස අරහත්තඵලස්ස සමාධිස්ස සමථවිපස්සනාසඤ්ඤානා පුබ්බභාගපටිපදා සමාධිමුඛෙන ආචරියෙන විහත්තා, “තාය පටිපදාය ලභිතබ්බො අරහත්තඵලසමාධි කිත්තකෙන වෙදිතබ්බො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සො සමාධි පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො”ති වුත්තං. යො අරහත්තඵලසමාධි සමථවිපස්සනාපටිපදාය ලභිතබ්බො, සො අරහත්තඵලසමාධි පඤ්චවිධෙන ඤාණදස්සනෙන වෙදිතබ්බො.

“කථං පඤ්චවිධඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති”ති වත්තබ්බත්තා “අයං සමාධි”තිආදි වුත්තං. අයං අරහත්තඵලසමාධි අප්පිනප්පිනක්ඛණෙ ඵලසමාපත්තිසුඛත්තා පච්චුප්පන්තසුඛො හොති, ඉති පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අස්ස අරහතො පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති. අයං අරහත්තඵලසමාධි ආයතිං සමාපජ්ජිතබ්බස්ස අරහත්තඵලසමාධිස්ස උපනිස්සයපච්චයත්තා ආයතිං සුඛවිපාකො හොති, ඉති පච්චවෙක්ඛන්තස්ස...පෙ.... භවති. අයං අරහත්තඵලසමාධි කිලෙසඅර්භි ආරක්කත්තා අරියො, කාමාමිසවට්ඨාමිසලොකාමිසානං අභාවතො නිරාමිසො ව හොති, ඉති පච්චවෙක්ඛන්තස්ස...පෙ.... භවති. අයං අරහත්තඵලසමාධි අකාපුරිසෙහි සම්මාසම්බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකබුද්ධෙහි සෙවිතබ්බත්තා අකාපුරිසසෙවිතො හොති, ඉති පච්චවෙක්ඛන්තස්ස...පෙ.... භවති. අයං අරහත්තඵලසමාධි අභිගසන්තකිලෙසදරථසන්තත්තා සන්තො වෙව දිවසම්පි සමාපජ්ජන්තස්ස අතිත්තිකරණතො පණිතො ව පටිප්පස්සද්ධකිලෙසෙන අරහතා පුග්ගලෙන ලද්ධත්තා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො ව අරහත්තමග්ගසමාධිසඤ්ඤානෙන එකොදිභාවෙන අධිගතත්තා එකොදිභාවාධිගතො ව සසඤ්ඤානෙන සපයොගෙන අධිගතත්තා, නිවරණාදිපච්චනිකධම්මෙ නිග්ගස්භ අනධිගතත්තා, අඤ්ඤෙ කිලෙසෙ වාරොත්වා අනධිගතත්තා, අරහත්තමග්ගඵලභාවෙනෙව පවත්තත්තා නසසඤ්ඤානිග්ගස්භවාරිතගතො හොති, ඉති පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අස්ස අරහතො පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති පඤ්චවිධෙන ඤාණදස්සනෙන සො අරහත්තඵලසමාධි විවසිත්වා වෙදිතබ්බොති.

“පච්චුප්පන්තසුඛාදීසු සමාධීසු කිත්තකො සමථො, කිත්තකා විපස්සනා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යො ව සමාධි පච්චුප්පන්තසුඛො”තිආදි වුත්තං. සමථො, විපස්සනාති ව අරහත්තඵලසමථවිපස්සනාව අධිප්පෙනා, න පුබ්බභාගසමථවිපස්සනාති. අරහත්තඵලසමාධි පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බොති ආචරියෙන වුත්තො, “තස්ස අරහත්තඵලසමාධිස්ස පුබ්බභාගපටිපදායං වුත්තො

සමාධි කිත්තකෙන වෙදිතබ්බො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සො සමාධි පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො” ති වුත්තං. යො රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානසමාධි පුබ්බභාගපටිපදායං වුත්තො, සො රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානසමාධි පඤ්චවිධෙන පකාරෙන වෙදිතබ්බො. “කතමෙනා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “පිනිඵරණතා” ති ආදි වුත්තං. පඨමදුතියජ්ඣානෙසු පඤ්ඤා පිනිඵරණතා හොති. පඨමදුතියතතියජ්ඣානෙසු පඤ්ඤා සුඛඵරණතා හොති. චතුත්ථජ්ඣානෙ වෙනොපරියපඤ්ඤා වෙනොඵරණතා හොති. දිබ්බවක්ඛුපඤ්ඤා ආලොකඵරණතා හොති. ඥානං පච්චවෙක්ඛිත්වා පචත්තමානපඤ්ඤා පච්චවෙක්ඛණානිමිත්තං හොති. ඉති පඤ්චවිධෙන පඤ්ඤාපකාරෙන විචයිත්වා වෙදිතබ්බොති. “තෙසු පඤ්චවිධෙසු පකාරෙසු කිත්තකො සමථො, කිත්තකා විපස්සනා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යො ව පිනිඵරණො” ති ආදි වුත්තං.

55. සම්පයොගවසෙන සමාධි ආවරියෙන විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කථං ආරම්මණවසෙන විහත්තො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “දස කසිණායතනානි” ති ආදි වුත්තං. ඉමෙහි දසහි ආරම්මණෙහි කසිණෙහිපි සමාධි විචිතිත්වා වෙදිතබ්බොති. “තෙසු දසසු කිත්තකො සමථො, කිත්තකා විපස්සනා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යඤ්චා” ති ආදි වුත්තං. කසිණන්ති ව කසිණමණ්ඩලමපි පරිකම්මමපි පටිභාගනිමිත්තමපි තස්මිං පටිභාගනිමිත්තෙ උප්පන්නජ්ඣානමපි වුවචති, ඉධ පන සසම්පයුත්තජ්ඣානමෙව අධිජ්ජෙතං.

“කිං පන වුත්තජ්ජකාරො සමාධියෙව සමථවිපස්සනාය යොජෙතබ්බො, උදාහු අඤ්ඤොපි යොජෙතබ්බො” ති වත්තබ්බත්තා සතිපට්ඨානාදිපුබ්බභාගපටිපදාහෙදෙන අනෙකහෙදහින්තො නිරවසෙසො අරියමග්ගොපි විචයිත්වා යොජෙතබ්බොති දස්සෙතුං “ඵචං සබ්බො” ති ආදි වුත්තං. තත්ථ ඵචන්ති මයා වුත්තනයෙන වුත්තනයානුසාරෙන සබ්බො නිරවසෙසො සතිපට්ඨානාදිපුබ්බභාගපටිපදාහෙදෙන අනෙකහෙදහින්තො අරියො මග්ගො යොජෙතබ්බො. කථං? යෙන යෙන අනභිජ්ඣාදිආකාරෙන පච්චුප්පන්නසුඛතාදිආකාරෙන සමාධි මයා වුත්තො, තෙන තෙන අනභිජ්ඣාදිආකාරෙන පච්චුප්පන්නසුඛතාදිආකාරෙන යො යො අරියමග්ගො සමථෙන යොජෙතුං සම්භවති, සො සො අරියමග්ගො සමථෙන විචයිත්වා යොජයිතබ්බො. යො යො අරියමග්ගො විපස්සනාය යොජෙතුං සම්භවති, සො සො අරියමග්ගො විපස්සනාය යොජයිත්වා යොජයිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

“යෙහි සමථාධිට්ඨානෙහි විපස්සනාධම්මෙහි යොජයිතබ්බො, තෙ සමථාධිට්ඨානා විපස්සනාධම්මා කතමෙහි ධම්මෙහි සඬගහිතා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තෙ තීහි ධම්මෙහි සඬගහිතා අනිච්චතාය දුක්ඛතාය අනත්තතායා” ති වුත්තං, තෙ සමථාධිට්ඨානා විපස්සනාධම්මා “අනිච්චතාය පඤ්ඤාය දුක්ඛතාය පඤ්ඤාය අනත්තතාය පඤ්ඤායා” ති තීහි අනුපස්සනාධම්මෙහි සඬගහිතා ගණ්හිතාති අත්ථො. අනිච්චතාදිතා සභවරණතො අනුපස්සනාපඤ්ඤොපි “අනිච්චතා දුක්ඛතා අනත්තතා” ති වුවචති.

“යො යොගී පුග්ගලො සමථාධිට්ඨානං විපස්සනං භාවයමානො භොති, සො යොගී පුග්ගලො කිං භාවයති” ති පුවඡිතබ්බත්තා “සො සමථවිපස්සනං භාවයමානො” තිආදි වුත්තං.

සමථවිපස්සනාදීනි භාවයමානො පුග්ගලො රාගචරිතො දොසචරිතො මොහචරිතොති තිවිධො, “තත්ථ කතමො පුග්ගලො කතමෙන කතමෙන විමොක්ඛමුඛෙන නියානි, කතමායං කතමායං සික්ඛන්තො, කතමං කතමං පජ්ඣන්තො, කතමං කතමං අනුපගච්ඡන්තො, කතමං කතමං පරිජානන්තො, කතමං කතමං පවාහෙන්තො, කතමං කතමං නිද්ධුනන්තො, කතමං කතමං වමෙන්නො, කතමං කතමං නිබ්බාපෙන්තො, කතමං කතමං උප්පාටෙන්තො, කතමං කතමං විජටෙන්තො නියානි” ති පුවඡිතබ්බත්තා “රාගචරිතො පුග්ගලො” තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන “ඉදානි යෙසං පුග්ගලානං යත්ථ සික්ඛන්තානං විසෙසනො නියානාමුඛානි, යෙසංඤ්ච කිලෙසානං පටිපක්ඛභූතානි තිණි විමොක්ඛමුඛානි, තෙහි සද්ධිං තානි දස්සෙතුං ‘රාගචරිතො’ තිආදි වුත්තං” න්ති වුත්තං. තස්සත්ථොපි අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 55) වුත්තොයෙව.

“කස්මා තිණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයන්තො තයො ඛන්ධෙ භාවයති” ති වත්තබ්බත්තා “තත්ථ සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛං” න්තිආදි වුත්තං. තත්ථානි තෙසු තිසු විමොක්ඛමුඛෙසු. සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො අනත්තානුපස්සනාය පඤ්ඤාපට්ඨානත්තා. අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛං සමාධික්ඛන්ධො අනිච්චානුපස්සනාය සමාධිපට්ඨානත්තා. අප්පණ්ණිකවිමොක්ඛමුඛං සීලක්ඛන්ධො දුක්ඛානුපස්සනාය සීලපට්ඨානත්තා. ඉති තිහි විමොක්ඛමුඛෙහි තිණිණං ඛන්ධානං සංගහිතත්තා තිණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයන්තො සො යොගී පුග්ගලො තයො ඛන්ධෙ භාවයතියෙවාති පඤ්ඤාපට්ඨානාදිභාවො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 55) වුත්තො. තයො ඛන්ධෙ භාවයන්තො අරියං අට්ඨකථිකං මග්ගං භාවයති. “කස්මා භාවයති” ති වත්තබ්බත්තා කාරණං දස්සෙතුං “තත්ථ යා” තිආදි වුත්තං.

තිණිණං ඛන්ධානං අරියඅට්ඨකථිකමග්ගභාවො විහත්තො, අමහෙහි ව ජානිතො, “කථං සමථවිපස්සනාභාවො ජානිතබ්බො” ති වත්තබ්බත්තා තිණිණං ඛන්ධානං සමථවිපස්සනාභාවං දස්සෙතුං “තත්ථ සීලක්ඛන්ධො වා” තිආදි වුත්තං. “යො යොගී පුග්ගලො සමථවිපස්සනං භාවෙති, තස්ස යොගිනො පුග්ගලස්ස භවඤ්ඤානි කතමං භාවනං ගච්ඡන්ති” ති පුවඡිතබ්බත්තා “යො සමථවිපස්සනං භාවෙති, තස්සා” තිආදි වුත්තං. කායො ව විත්තඤ්ඤා ද්වෙ භවඤ්ඤානි උපපත්තිභවස්ස අභිගානි භාවනං වඤ්ඤානං ගච්ඡන්ති. සීලඤ්ඤා සමාධි ව ද්වෙ පදානි ද්වෙ පාදා භවතිරොධගාමිනී පටිපදා භාවනං වඤ්ඤානං ගච්ඡන්ති.

“කථං ගච්ඡන්ති” ති වත්තබ්බත්තා “සො භොති භික්ඛු” තිආදි වුත්තං. භාවිතකායොති භාවිතො කායො කායආභිසමාචාරිකො, කායසංවරො වා යෙන භික්ඛුනාති භාවිතකායො. සෙසෙසුපි එස නයො. කායෙ කායආභිසමාචාරිකෙ, කායසංවරෙ වා භාවියමානෙ සති සම්මාකම්මන්තො, සම්මාචාරායාමො ව ද්වෙ ධම්මා

භාවනා ගවිෂන්ති කායසමාවාරසීලත්තා. සීලෙ වාචාසංවරආඡීවසංවරවසෙන පවත්තෙ සීලෙ භාවියමානෙ සති සම්මාවාචා ව සම්මාආඡීවො ව ද්වෙ ධම්මා භාවනා ගවිෂන්ති වාචාදිසංවරසීලත්තා. චිත්තෙ චිත්තසංවරවසෙන පවත්තෙ චිත්තෙ භාවියමානෙ සති සම්මාසති ව සම්මාසමාධි ව ද්වෙ ධම්මා භාවනා ගවිෂන්ති චිත්තසංවරසීලත්තා. පඤ්ඤාය භාවියමානාය සති සම්මාදිට්ඨි ව සම්මාසඤ්ඤායො ව ද්වෙ ධම්මා භාවනා ගවිෂන්ති සමානත්තා, උපකාරකත්තා ව. සම්මාසඤ්ඤායො හි පුනස්පුනං සඤ්ඤාපන්තස්ස පඤ්ඤා වඩ්ඪතීති.

“සම්මාකම්මන්තො ව සම්මාවායාමො ව ද්වෙ ධම්මා කායවසෙනෙව විහත්තා විචෙතබ්බා කිං, උදාහු චිත්තවසෙන විහත්තා විචෙතබ්බා කි”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යො ව සම්මාකම්මන්තො”තිආදි වුත්තං. කායසුචරිතචෙතනාභූතො යො ව සම්මාකම්මන්තො, තංසහිතො යො ව සම්මාවායාමො සියා කායිකො, චිරතිභූතො යො ව සම්මාකම්මන්තො, තංසහිතො යො ව සම්මාවායාමො සියා චෙතසිකො, තත්ථ තෙසු කායිකචෙතසිකභූතෙසු සම්මාකම්මන්තසම්මාවායාමෙසු යො සම්මාකම්මන්තසම්මාවායාමො කායසඤ්ඤායො, සො සම්මාකම්මන්තසම්මාවායාමො කායෙ කායආභිසමාවාරිකෙ, කායසංවරෙ වා භාවිතෙ සති භාවනා ගවිෂති. යො සම්මාකම්මන්තසම්මාවායාමො චිත්තසඤ්ඤායො, සො සම්මාකම්මන්තසම්මාවායාමො චිත්තෙ චිත්තසංවරෙ භාවිතෙ සති භාවනා ගවිෂතිති යොජනා.

“සමථවිපස්සනං භාවයන්තො සො යොගී පුග්ගලො කිත්තකං අධිගමං ගවිෂති”ති විචයිතබ්බත්තා “සො සමථවිපස්සනං භාවයන්තො”තිආදි වුත්තං. පඤ්චවිධං අරියමග්ගාධිගමං දස්සෙතුං “බ්‍රිජ්ජාධිගමො වා”තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 55) විහත්තො. “කෙන කතමො අධිගමො හොති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ සමථෙතා”තිආදි වුත්තං.

56. “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා”තිආදිසුත්තත්ථො වෙනෙය්‍යානං අරහත්තඵලවිමුත්තිමුඛෙන ආචරියෙන විචයිතො විහත්තො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “දෙසකස්ස දසබලසමන්තාගතස්ස දස බලානි කථං විචයිතබ්බානී”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යො දෙසයති, සො දසබලසමන්තාගතො”තිආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන –

“ඉති මහාථෙරො ‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා’ති ගාථාය වසෙන අරහත්තඵලවිමුත්තිමුඛෙන විචයභාරසම්පාතං නිද්දිසන්තො, දෙසනාකුසලතාය අනෙකෙහි සුත්තස්පදෙසෙහි තස්සා පුබ්බභාගපටිපදාය භාවනාවිසෙසානං භාවනානිසංසානඤ්ච විහජනවසෙන නානස්පකාරතො විචයභාරං දස්සෙත්වා, ඉදානි දසන්තං තථාගතබලානම්පි වසෙන තං දස්සෙතුං ‘තත්ථ යො දෙසයති’තිආදිමාහා”ති –

වුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු සමථවිපස්සනං භාවයන්තෙසු සාසිතබ්බසාසකෙසු.
දසබලසමන්තාගතො යො දෙසකො සත්ථා “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා”තිආදිධම්මං
දෙසෙති, ඔවාදෙන සාවකෙ න විසංවාදයති, තස්ස දෙසකස්ස සත්ථුනො දස බලාති
විවයිතබ්බානීති යොජනා.

“කිත්ති දෙසෙති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සො තිව්ධ”න්තිආදි වුත්තං. තෙසු දසසු
තථාගතබලෙසු යානාට්ඨානඤාණං පයමං තථාගතබලං නාම, “තං බලං කථං
විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සො තථා ඔවදිතො”තිආදි වුත්තං. අත්ථො
අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 56) වුත්තො, පාළිවසෙනපි පාකටො. “එතං යානං න
විජ්ජති”ති ජානනං අට්ඨානඤාණං නාම, “එතං යානං විජ්ජති”ති ජානනං
යානඤාණං නාමාති යානාට්ඨානානං ජානනඤාණං පයමං තථාගතබලං
විවයිතබ්බන්ති අධිජ්ජායො වෙදිතබ්බො. (1)

57. යානාට්ඨානඤාණං පයමං තථාගතබලං ආචරියෙන විවයිතං විහත්තං
අම්භෙහි ව ඤාතං, “කථං සබ්බත්ථගාමිනිපටිපදාඤාණං දුතියතථාගතබලං
විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති යානාට්ඨානා”ති වුත්තං. “අයං පටිපදා
ඉමස්මිං භවෙ ගාමිනී, අයං පටිපදා ඉමස්මිං භවෙ ගාමිනී”ති සබ්බත්ථ ගාමිනියා
පටිපදාය ජානනඤාණං සබ්බත්ථගාමිනිපටිපදාඤාණං නාමාති
සබ්බත්ථගාමිනිපටිපදාඤාණං දුතියං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති අධිජ්ජායො. (2)

59. සබ්බත්ථගාමිනිපටිපදාඤාණං දුතියං තථාගතබලං ආචරියෙන විවයිතං,
අම්භෙහි ව ඤාතං, “කථං අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණං තතියං තථාගතබලං
විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා”තිආදි වුත්තං.
“අයං ධාතු ව අයං ධාතු ව අනෙකධාතු නාම, අයං ධාතු ව අයං ධාතු ව නානාධාතු
නාමා”ති අනෙකධාතුනානාධාතුනං ජානනඤාණං අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණං
නාමාති අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණං තතියං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති. (3)

60. අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණං තතියං තථාගතබලං ආචරියෙන විවයිතං
විහත්තං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කථං සත්තානං නානාධිමුත්තිකතාඤාණං චතුත්ථං
තථාගතබලං විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති අනෙකධාතුනානාධාතුකස්ස
ලොකස්සා”තිආදි වුත්තං. “ඉමෙ සත්තා එවං අධිමුත්තා, ඉමෙ සත්තා එවං
අධිමුත්තා”ති සත්තානං අධිමුච්චනානං ජානනඤාණං සත්තානං
නානාධිමුත්තිකතාඤාණං නාමාති සත්තානං නානාධිමුත්තිකතාඤාණං චතුත්ථං
තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති. (4)

සත්තානං නානාධිමුත්තිකතාඤාණං චතුත්ථං තථාගතබලං ආචරියෙන විහත්තං,
අම්භෙහි ව ඤාතං, “කථං විපාකවෙමත්තතාඤාණං පඤ්චමං තථාගතබලං
විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති තෙ යථාධිමුත්තා වා”තිආදි වුත්තං. “එවං
අධිමුත්තානං සත්තානං ඉදං කම්මං කණ්ඞං, ඉමස්ස කණ්ඞකම්මස්ස අයං විපාකො.
ඉදං කම්මං සුක්කං, ඉමස්ස සුක්කකම්මස්ස අයං විපාකො”ති එවමාදීහි විපාකානං

නානත්තජානනඤාණං විපාකවෙමත්තතාඤාණං නාමාති විපාකවෙමත්තතාඤාණං පඤ්චමං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති.

62. විපාකවෙමත්තතාඤාණං පඤ්චමං තථාගතබලං ආචරියෙන විවයිතං, අම්මෙහි ව ඤාතං, “කථං ඤානානං සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානඤාණං ඡට්ඨං තථාගතබලං විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති තථා සමාදින්නාන”න්තිආදි වුත්තං. “එවං සමාදින්නානං කම්මානං ඤානානං විමොක්ඛානං සමාධීනං සමාපත්තීනං අයං සංකිලෙසො, ඉදං වොදානං, ඉදං වුට්ඨානං, එවං සංකිලිස්සති, එවං වොදායති, එවං වුට්ඨහති”ති ඤානානං සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානානං අනාවරණඤාණං ඤානානං සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානඤාණං නාමාති ඤානානං සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානඤාණං ඡට්ඨං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති. (5)

63. ඤානානං සංකිලෙසඤාණං ඡට්ඨං තථාගතබලං ආචරියෙන විවයිතං, “කථං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණං සත්තමං තථාගතබලං විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති තස්සෙව සමාධිස්සා”තිආදි වුත්තං. “එවං ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙත ඉන්ද්‍රියානි, එවං අකම්පියට්ඨෙත බලානී”ති ජානනෙන සහ “අයං මුදිත්තිද්‍රියො, අයං මජ්ඣන්තිද්‍රියො, අයං තික්ඛිත්තිද්‍රියො”ති පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියබලානං අමුදුමජ්ඣාධිමත්තතාජානනඤාණං අමුදුමජ්ඣාධිමත්තතාජානනඤාණං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණං නාමාති ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතාඤාණං සත්තමං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති. (6)

64. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං සත්තමං තථාගතබලං ආචරියෙන විවයිතං, “කථං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං අට්ඨමං තථාගතබලං විවයිතබ්බං, කථං දිබ්බවක්ඛුඤාණං නවමං තථාගතබලං විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති තත්ථ යං අනෙකච්ඡිත”න්තිආදි වුත්තං. “එකං ජාති”න්තිආදිනා ජාතිවසෙන වා “එවංනාමො”තිආදිනා නාමගොත්තවණ්ණාභාරසුබදුක්ඛපටිසංවෙදනාය පරියන්තවසෙන වා සාකාරස්ස සද්ද්දෙසස්ස අනෙකච්ඡිතපුබ්බෙනිවාසස්ස තංතංභවස්ස අසෙසතො ජානනඤාණං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං නාමාති පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං අට්ඨමං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති. (7)

වචමානඋපපජ්ජමානභීතපණීතසුවණ්ණදුබ්බණ්ණසුගතදුග්ගතයථාකම්මුපගා නං සත්තානං අසෙසතො චුතුපපාතානං ජානනඤාණං දිබ්බවක්ඛුඤාණං නාමාති දිබ්බවක්ඛුඤාණං නවමං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති. (8-9)

පුබ්බෙනිවාසාදිඅට්ඨමනවමං තථාගතබලං ආචරියෙන විවයිතං විහත්තං, “කථං සබ්බාසවක්ඛයඤාණං දසමං තථාගතබලං විවයිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉති තත්ථ ය”න්තිආදි වුත්තං. බොධිමූලෙ සංකිලෙසමාරනිහනං ඤාණං උප්පන්නං, ඉදං කිලෙසමාරනිහනං ඤාණං සබ්බාසවක්ඛයඤාණං නාමාති සබ්බාසවක්ඛයඤාණං දසමං තථාගතබලං විවයිතබ්බන්ති අයං සඬ්ඛෙපත්ථො. විත්ථාරතො පන පාළිතො

ව අට්ඨකථාතො ව යතිපොතානම්පි පාකටො භවෙය්‍යාති මඤ්ඤිත්වා න දස්සිතො.(10)

“එත්තකොව විවයහාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො” ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො විවයො භාරසම්පාතො” ති වුත්තං. යෙ යෙ සුත්තප්පදෙසත්ථා වුත්තා, තෙ තෙ සුත්තප්පදෙසත්ථා යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන විවයහාරසම්පාතෙන විවයිතබ්බා, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො විවයහාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නීහරිත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති විවයහාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

3. යුත්තිහාරසම්පාතවිභාවනා

65. යෙන යෙන විවයහාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා ආවරියෙන විවයිතබ්බා, අම්මෙහි ව ඤාතා, සො විවයහාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො යුත්තිහාරසම්පාතො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො යුත්තිහාරසම්පාතො” ති ආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “එවං නානානායෙහි විවයහාරසම්පාතං චිත්ථාරොත්ථා ඉදානි යුත්තිහාරසම්පාතාදීනි දස්සෙතුං ‘තත්ථ කතමො යුත්තිහාරසම්පාතො’ ති ආදි ආරද්ධ” න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 65) වුත්තං. තත්ථාති තෙසු දෙසනාහාරසම්පාතාදීසු සොළසසු හාරසම්පාතෙසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො යුත්තිහාරසම්පාතො නාමාති පුච්ඡති, පුච්ඡිත්ථා යස්මිං සුත්තප්පදෙසෙ වුත්තානං අත්ථානං යුත්තිහාවො විචාරෙතබ්බො, තං සුත්තප්පදෙසං නීහරිතුං –

“තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඬ්ඤාප්පගොචරො;
සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො, ඤාත්වාන උදයබ්බයං;
ථිනම්ද්ධාහිභූ භික්ඛු, සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ” ති. (උදා. 32; නෙත්ති. 31, 78) –

වුත්තං. තස්සං ගාථායං තස්මා අරක්ඛිතචිත්තස්ස මාරවසානුගතත්තා සතිසංවරඉන්ද්‍රියසංවරාදිවසෙන භික්ඛු රක්ඛිතචිත්තො අස්ස භවෙය්‍ය, තස්මා කාමචිතක්කාදිමිච්ඡාසඬ්ඤාප්පගොචරස්ස මාරවසානුගතත්තා නෙක්ඛම්මසඬ්ඤාප්පාදිවසෙන භික්ඛු සම්මාසඬ්ඤාප්පගොචරො අස්ස භවෙය්‍ය, තස්මා මිච්ඡාදිට්ඨිහතචිත්තස්ස මාරවසානුගතත්තා යොනිසොමනසිකාරෙන භික්ඛු උදයබ්බයං ඤාත්වාන සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො අස්ස භවෙය්‍ය, තස්මා ථිනම්ද්ධෙන හතචිත්තස්ස මාරවසානුගතත්තා චිරියවසෙන භික්ඛු ථිනම්ද්ධාහිභූ අස්ස භවෙය්‍ය, තාදිසො භික්ඛු සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ ජහිස්සතිති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

“තස්සං ගාථායං කථං යුත්තිභාවො විචාරෙතබ්බො” ති වත්තබ්බත්තා “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා” ති ආදි වුත්තං. රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඬකප්පගොවරො භවිස්සතිති අත්ථො යුජ්ජති එව, නො න යුජ්ජති. මිච්ඡාසඬකප්පානම්පි ජනිතත්තා සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො හුත්වා විහරන්තො උදයබ්බයං පටිච්ඡක්ඛිස්සතිති අත්ථො යුජ්ජති සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරස්ස උදයබ්බයානුපස්සනාසම්භවතො. උදයබ්බයං පටිච්ඡක්ඛන්තො සබ්බා දුග්ගතියො ජනිස්සතිති අත්ථො යුජ්ජති උදයබ්බයානුපස්සනානුක්කමෙන අරියමග්ගසම්භවතො. සබ්බා දුග්ගතියො ජහන්තො සබ්බාති දුග්ගතිවිනිපාතභයාති සමතික්කම්ඝස්සතිති අත්ථො යුජ්ජති සබ්බෙසං දුග්ගතිවිනිපාතභයානං අනුප්පජ්ජනතො.

“එත්තකොව යුත්තිභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො” ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො යුත්තිභාරසම්පාතො” ති වුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන යුත්තිභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථානං යුත්තිභාවො විචාරෙතබ්බො, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො යුත්තිභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති යුත්තිභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

4. පදට්ඨානභාරසම්පාතවිභාවනා

66. යෙන යෙන යුත්තිභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථානං යුත්තිභාවො ආවරියෙන විභාවිතො, අම්මෙහි ව ඤාතො, සො යුත්තිභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො පදට්ඨානභාරසම්පාතො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො පදට්ඨානො භාරසම්පාතො” ති පුච්ඡති.

පුච්ඡිත්වා යස්මිං සුත්තප්පදෙසෙ වුත්තාති පදට්ඨානාති නිහරිතාති, තං සුත්තප්පදෙසං නිහරිතුං “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඬකප්පගොවරොති ගාථා” ති වුත්තා. ගාථාත්ථො වුත්තොව. “කතමෙ ගාථාත්ථා කතමෙසං ධම්මානං පදට්ඨානාති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා” ති ආදි වුත්තං. “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා” ති සුත්තප්පදෙසස්ස අත්ථභූතා ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා තිණ්ණං සුවරිතානං පදට්ඨානං නාම සුවරිතපාරිපුරියා ආසන්නකාරණත්තා. “සම්මාසඬකප්පගොවරො” ති සුත්තප්පදෙසස්ස අත්ථභූතා නෙක්ඛම්මසඬකප්පාදයො සම්මාසඬකප්පා සමථස්ස පදට්ඨානං නාම කාමච්ඡන්දආදිනිවරණවික්ඛන්තස්ස ආසන්නකාරණත්තා. “සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො” ති සුත්තප්පදෙසස්ස අත්ථභූතා කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨි ව සප්පච්චයනාමරූපදස්සනසම්මාදිට්ඨි ව විපස්සනාය පදට්ඨානං නාම අතිවිචානුපස්සනාදිනං විසෙසකාරණත්තා. “ඤ්ඤත්වාන

උදයබ්බය”න්ති සුත්තප්පදෙසස්ස අත්ථභූතා උදයබ්බයානුපස්සනාපඤ්ඤා දස්සනභූමියා පදට්ඨානං නාම පට්ඨමග්ගාධිගමස්ස ආසන්නකාරණත්තා. “ථිනමිද්ධාහිභූ භික්ඛු”ති සුත්තප්පදෙසස්ස අත්ථභූතං ථිනමිද්ධාහිභවනං වීරියස්ස පදට්ඨානං නාම ආසන්නකාරණත්තා. “සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ”ති සුත්තප්පදෙසස්ස අත්ථභූතා පහාතබ්බජහනභාවනාය අරියමග්ගභාවනාය පදට්ඨානං නාම පහාතබ්බජපහානෙන අරියමග්ගභාවනාපාරිපූරිසම්භවතො.

“එත්තකොව පදට්ඨානභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො පදට්ඨානො භාරසම්පාතො”ති වුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන පදට්ඨානභාරසම්පාතභූතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථානි පදට්ඨානානි නිහරිතානි, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො පදට්ඨානභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති පදට්ඨානභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රට්ඨතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

5. ලක්ඛණභාරසම්පාතවිභාවනා

67. යෙන යෙන පදට්ඨානභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථානි පදට්ඨානානි ආවරියෙන නිද්ධාරිතානි, අම්භෙහි ව ඤාතානි, සො පදට්ඨානභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො ලක්ඛණභාරසම්පාතො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො ලක්ඛණො භාරසම්පාතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙසු දෙසනාභාරසම්පාතාදීසු සොළසසු භාරසම්පාතෙසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො ලක්ඛණභාරසම්පාතො නාමාති පුච්ඡති.

“කතමෙහි සුත්තත්ථෙහි සමානලක්ඛණො කතමෙ ධම්මා ගහිතා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා”තිආදි වුත්තං. “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඬ්ඤාප්පගොචරො”ති සුත්තප්පදෙසෙන වුත්තං. ඉදං රක්ඛණං සතින්ද්‍රියං ගහිතං, සතින්ද්‍රියෙ ගහිතෙ සද්ධාදිපඤ්චන්ද්‍රියානි ගහිතානි භවන්ති ඉන්ද්‍රියට්ඨෙන සමානලක්ඛණත්තා. “සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො”ති සුත්තප්පදෙසෙන වුත්තා සම්මාදිට්ඨි ගහිතා, සම්මාදිට්ඨියා ගහිතාය අරියො අට්ඨංඝිකො මග්ගො ගහිතො භවති. තං කිස්ස භෙතුති කාරණං පුච්ඡති. පුච්ඡිත්වා කාරණමාහ “සම්මාදිට්ඨිතො හී”තිආදිතා. සම්මාදිට්ඨිභෙතුතො සම්මාසඬ්ඤාප්පො හී යස්මා පභවති, තස්මා, සම්මාසඬ්ඤාප්පතො සම්මාවාචා හී යස්මා පභවති, තස්මා, සම්මාවාචාතො සම්මාකම්මන්තො හී යස්මා පභවති, තස්මා, සම්මාකම්මන්තතො සම්මාආජීවො හී යස්මා පභවති, තස්මා, සම්මාආජීවතො සම්මාවායාමො හී යස්මා පභවති, තස්මා, සම්මාවායාමතො සම්මාසතිහී යස්මා පභවති, තස්මා, සම්මාසතිතො සම්මාසමාධි හී

යස්මා පහවති, තස්මා, සම්මාසමාධිතො සම්මාවිමුත්ති හි යස්මා පහවති, තස්මා, සම්මාවිමුත්තිතො සම්මාවිමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං හි යස්මා පහවති, තස්මා, අරියො අට්ඨඨගිකො මග්ගො ගහිතො භවතීති.

“එත්තකොව ලක්ඛණභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො ලක්ඛණො භාරසම්පාතො”ති වුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන ලක්ඛණභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා සමානලක්ඛණෙන ගහිතා භවන්ති, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො ලක්ඛණභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහිතොති.

ඉති ලක්ඛණභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

6. චතුබ්බුහභාරසම්පාතවිභාවනා

68. යෙන යෙන ලක්ඛණභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා සමානලක්ඛණෙන ගහිතා, සො ලක්ඛණභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො චතුබ්බුහභාරසම්පාතො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො චතුබ්බුහො භාරසම්පාතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙසු දෙසනාභාරසම්පාතාදිසු සොළසසු භාරසම්පාතෙසු කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො චතුබ්බුහභාරසම්පාතො නාමාති පුච්ඡති.

“කතමස්මිං සුත්තෙ කතමෙ නිරුත්තාධිප්පායනිදානපුබ්බාපරානුසන්ධයො නිද්ධාරිතා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා”තිආදි වුත්තං. “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා”ති සුත්තප්පදෙසෙ “රක්ඛියතෙ රක්ඛිත”න්ති නිරුත්තිං. “පරිපාලියතී”ති ඉමිනා පරියායෙන දස්සෙති, ඉතිසද්දස්ස ආදායත්ථත්තා “චිත්තෙතීති චිත්තං, අත්තතො සත්තානං විනොතීති චිත්තං, පච්චයෙහි චිත්තති චිත්තං, චිත්තචිත්තට්ඨෙයන චිත්තං, චිත්තකරණට්ඨෙයන චිත්තං, රක්ඛිතං චිත්තං යස්සාති රක්ඛිතචිත්තො. සම්මා සඬකප්පෙතීති සම්මාසඬකප්පො, ගාථො වරන්ති එත්ථාති ගොචරො, ගොචරො වියාති ගොචරො, සම්මාසඬකප්පො ගොචරො අස්සාති සම්මාසඬකප්පගොචරො. සම්මා පස්සතීති සම්මාදිට්ඨි, සම්මාදිට්ඨි පුරෙක්ඛාරො අස්සාති සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො. ජානාතීති ඤ්ඤත්වාන. උදයො ච වයො ච උදයබ්බයං. ටීනඤ්ච මිද්ධඤ්ච ටීනමිද්ධං, අභිභවතීති අභිභූ, ටීනමිද්ධං අභිභූති ටීනමිද්ධාභිභූ. භික්ඛතීති භික්ඛු”ති නිරුත්තිපි නිහරිතා. තෙනාහ – “ඉති-සද්දො ආදායත්ථො”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 68). එසා වුත්තප්පකාරා පඤ්ඤත්ති නිරුත්ති නාමාති නිහරිතා.

ඉඳි සුත්තප්පදෙසෙ හගවතො කො අධිප්පායොති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය, යෙ සප්පුරිසා සබ්බාහි දුග්ගතිහි පරිමුච්චිතුකාමා හවිස්සන්ති, තෙ සප්පුරිසා ධම්මවාරිතො රක්ඛිතචිත්තා හවිස්සන්තිති අයං අධිප්පායො. එත්ථ “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා” තිආදිසුත්තප්පදෙසෙ හගවතො අධිප්පායොති නිහරිතබ්බො.

“කතමං නිදාන” න්ති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය, කොකාලිකො සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසු ථෙරෙසු චිත්තං අරක්ඛිත්වා පදොසයිත්වා මහාපදුමනිරයෙ යස්මා උපපන්නො, යස්මා හගවා ව සතිආරක්ඛෙන සමන්තාගතො සබ්බා දුග්ගතියො ජහති, තස්මා ව සබ්බා දුග්ගතියො ජහිතුකාමො හික්ඛු සප්පුරිසො රක්ඛිතචිත්තො අස්ස හවෙය්‍යාති නිදානං නිහරිතබ්බං.

“කතමො පුබ්බාපරසන්ධි” ති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය, සුත්තමිහි “සතියා චිත්තං රක්ඛිතබ්බ” න්ති යං වචනං චුත්තං, තෙන පුබ්බවචනෙන අයං “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස...පෙ.... සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ” ති සුත්තප්පදෙසො අනුසන්ධි සංසන්දනි සමෙතිති පුබ්බපරානුසන්ධි නිද්ධාරිතබ්බොති.

“එත්තකොච චතුබ්බහභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො” ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො චතුබ්බහො භාරසම්පාතො” ති චුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන චතුබ්බහභාරසම්පාතෙන නිරුත්තාධිප්පායනිදානපුබ්බාපරානුසන්ධි නිද්ධාරිතබ්බො, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො චතුබ්බහභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති චතුබ්බහභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

7. ආවට්ඨභාරසම්පාතවිභාවනා

69. යෙන යෙන චතුබ්බහභාරසම්පාතෙන

නිරුත්තාධිප්පායනිදානපුබ්බාපරානුසන්ධියො විහත්තා, සො චතුබ්බහභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො ආවට්ඨභාරසම්පාතො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො ආවට්ඨො භාරසම්පාතො” තිආදි චුත්තං. තත්ථ කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො ආවට්ඨභාරසම්පාතො නාමාති පුච්ඡති.

“කතමෙ සුත්තත්ථා කථං ආවට්ඨෙතබ්බා” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා” තිආදි චුත්තං. නෙක්ඛම්මසඬ්ඛකප්පසඬ්ඛාතසම්මාසඬ්ඛකප්පබ්‍රලො කසිණාදිවසෙන, අවිහිංසාසඬ්ඛකප්පසඬ්ඛාතසම්මාසඬ්ඛකප්පබ්‍රලො මෙත්තාදිවසෙන අධිගතාය විත්තෙකග්ගතාය චිත්තං යථෙත්තො සංකිලෙසතො රක්ඛිතචිත්තො නාම හොති,

“තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඬකප්පගොවරො”ති ඉමිනා රක්ඛිතචිත්තෙ වුත්තෙ සති යා එකග්ගතා ආවට්ඨෙතබ්බා, සා අයං එකග්ගතා සමථො.
 “සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො”ති ඉමිනා සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරෙ වුත්තෙ සති යා පඤ්ඤා ආවට්ඨෙතබ්බා, සා අයං පඤ්ඤා විපස්සනා. “ඤ්ඤත්වාන උදයබ්බය”න්ති ඉමිනා උදයබ්බයඤ්ඤාණසමන්තාගතෙ වුත්තෙ සති යා දුක්ඛපරිජානනා ආවට්ඨෙතබ්බා, සා අයං දුක්ඛපරිජානනා දුක්ඛපරිඤ්ඤා. “ථිනමිද්ධාහිභු භික්ඛු”ති ඉමිනා පුග්ගලාධිට්ඨානෙන යං ථිනමිද්ධාහිභවනං වුත්තං, ඉදං ථිනමිද්ධාහිභවනං සමුදයප්පහානං. “සම්මා දුග්ගතියො ජහෙ”ති ඉමිනා යො සබ්බදුග්ගතිජහනසඬාතො අනුප්පාදො වුත්තො, සො අයං අනුප්පාදො නිරොධො. ඉති දුක්ඛපරිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤෙතබ්බං දුක්ඛසච්චං ආවට්ඨෙතබ්බං, සමුදයප්පහානෙන පහාතබ්බං සමුදයසච්චං ආවට්ඨෙතබ්බං, නිරොධෙන නිරොධසච්චං ආවට්ඨෙතබ්බං, සමථවිපස්සනාහි මග්ගසච්චං ආවට්ඨෙතබ්බන්ති ඉමානි චත්තාරි සච්චානි ආවට්ඨෙතබ්බානීති.

“එත්තකොච ආවට්ඨො භාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති චත්තබ්බත්තා “නියුත්තො ආවට්ඨො භාරසම්පාතො”ති වුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන ආවට්ඨභාරසම්පාතෙන සමථාදයො ආවට්ඨෙතබ්බා, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො ආවට්ඨභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති ආවට්ඨභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

8. විභත්තිභාරසම්පාතවිභාවනා

70. යෙන යෙන ආවට්ඨභාරසම්පාතෙන සුත්තත්ථා ආවට්ඨෙතබ්බා, සො ආවට්ඨභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො විභත්තිභාරසම්පාතො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො විභත්තිභාරසම්පාතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ කතමො සංවණ්ණනාවිසෙසො විභත්තිභාරසම්පාතො නාමාති පුච්ඡති.

“කතමෙ සුත්තත්ථා තත්ථ විභත්තා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා”තිආදි වුත්තං. යා “තස්මා...පෙ.... ගොවරො”ති ගාථා වුත්තා, තිස්සං ගාථායං වුත්තො කුසලපක්ඛො ධම්මො කුසලපක්ඛෙන ධම්මෙන සතිසංවරො ධම්මො නිද්දිසිතබ්බො විභජිතබ්බො, අකුසලපක්ඛෙන ධම්මෙන නිද්දිසිතබ්බො විභජිතබ්බො.

කථං? “රක්ඛිතචිත්තස්සා”ති පදෙන වුත්තො කුසලපක්ඛො සතිසංවරො ධම්මො “චක්ඛුද්ධාරසංවරො...පෙ.... මනොද්ධාරසංවරො”ති ඡබ්බිධෙන

කුසලපක්කො ධම්මෙන නිද්දිසිතබ්බො විහජිතබ්බො. “සම්මාසඤ්චපො”ති පදෙන චුත්තො කුසලපක්කො සම්මාසඤ්චපො ධම්මො “නෙක්ඛම්මසඤ්චපො අබ්බාපාද-සඤ්චපො අවිහිංසාසඤ්චපො”ති තිවිධෙන කුසලපක්කො ධම්මෙන විහජිතබ්බො. “සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො”ති පදෙන චුත්තො කුසලපක්කො ධම්මජාති “දුක්ඛෙ ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරෝධෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරෝධගාමිනිපටිපදාය ඤාණං, පුබ්බන්තෙ ඤාණං, අපරන්තෙ ඤාණං, පුබ්බන්තාපරන්තෙ ඤාණං, ඉදස්පච්චයනාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු ඤාණං”න්ති (ධ. ස. 1063) අට්ඨවිධෙන කුසලපක්කො ධම්මෙන විහජිතබ්බො. “ඤ්ඤාපට්ඨාන උදයබ්බය”න්ති පදෙන චුත්තං කුසලපක්කො උදයබ්බයඤාණං ධම්මජාතං පඤ්ඤාපට්ඨාන උදයබ්බයඤාණෙන කුසලපක්කො විහජිතබ්බො. “ථිනමිද්ධාහිභු”ති පදෙන චුත්තං ථිනමිද්ධාහිභවනං කුසලපක්කො ධම්මජාතං “සොනාපත්තිමග්ගාහිභවනං සකදාගාමිමග්ගාහිභවනං අනාගාමිමග්ගාහිභවනං අරහත්තමග්ගාහිභවනං”න්ති චතුර්විධෙන කුසලපක්කො විහජිතබ්බො.

සතිසංවරො කුසලපක්කො “ලොකියො සතිසංවරො, ලොකුත්තරො සතිසංවරො”ති දුර්ඛධොනි විහජිතබ්බොති. ලොකියො සතිසංවරො කාමාවචරොවාති එකවිධෙන විහජිතබ්බො. ලොකුත්තරො සතිසංවරො “දස්සනභූමි, භාවනාභූමි”ති දුර්ඛධොනි විහජිතබ්බො. කාමාවචරො සතිසංවරො “කායානුපස්සනාසතිසංවරො වේදනානුපස්සනාසතිසංවරො විත්තානුපස්සනාසතිසංවරො ධම්මානුපස්සනාසතිසංවරො”ති චතුර්විධෙන විහජිතබ්බො. ලොකුත්තරො සතිසංවරොපි තථා චතුර්විධෙන විහජිතබ්බො. සම්මාසඤ්චපසම්මාදිට්ඨියොපි ලොකියලොකුත්තරවසෙන දුර්ඛධොනිහෙදෙන විහජිතබ්බො. පදට්ඨානෙනපි පදට්ඨානභාරසම්පාතෙ චුත්තනයෙන විහජිතබ්බො.

අකුසලපක්කො “අරක්ඛිතෙන විත්තෙනා”ති පදෙන චුත්තො අසංවරො “චක්ඛුඅසංවරො ...පෙ.... කායඅසංවරො, වොජනකායඅසංවරො, වාචාඅසංවරො, මනොඅසංවරො”ති අට්ඨවිධෙන විහජිතබ්බො. “මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙනා”ති පදෙන ගහිතො මිච්ඡාසඤ්චපො “කාමචිතක්කො බ්බාපාදචිතක්කො විහිංසාචිතක්කො”ති තිවිධෙන විහජිතබ්බො. “මිච්ඡාදිට්ඨි”ති පදෙන චුත්තො මිච්ඡාදිට්ඨි “දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං...පෙ....ඉදස්පච්චයනාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං”න්ති අට්ඨවිධෙන විහජිතබ්බො, ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිවිධෙනපි විහජිතබ්බො. ථිනමිද්ධං පඤ්චවිධෙන සසඤ්චාරිකවිධෙන විහජිතබ්බො.

“චත්තකොච විහත්තිභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති චත්තබ්බන්තා “නියුත්තො විහත්තිභාරසම්පාතො”ති චුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන විහත්තිභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා විහත්තා, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො විහත්තිභාරසම්පාතො නියුත්තොති යථාරහ නිද්ධාරෙත්ථා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති විහත්තිභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙනබ්බොති.

9. පරිවත්තනභාරසම්පාතවිභාවනා

71. යෙන යෙන විහත්තිභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා විහත්තා, සො විහත්තිභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො පරිවත්තනභාරසම්පාතො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො පරිවත්තනො භාරසම්පාතො”තිආදි වුත්තං.

“කතමෙ සුත්තප්පදෙසත්ථා කථං පරිවත්තෙනබ්බො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා”තිආදි වුත්තං. යා “තස්මා...පෙ.... ගොවරො”ති ගාථා වුත්තා, තාය ගාථාය යා සමථවිපස්සනා නිද්ධාරිතා, තාය සමථවිපස්සනාය භාවිතාය අකුසලානං නිරොධො ඵලං පයොජනං හොති, පරිඤ්ඤාතං දුක්ඛං හොති, සමුදයො පභීනො හොති, මග්ගො භාවිතො හොතීති පරිවත්තෙනබ්බො. පටිපක්ඛෙන පන සමථවිපස්සනාය අභාවිතාය අකුසලානං අනිරොධො, අපරිඤ්ඤාතං දුක්ඛං, සමුදයො අප්පභීනො, මග්ගො අභාවිතො හොතීති පරිවත්තෙනබ්බො.

“ඵත්තකොව පරිවත්තනභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො පරිවත්තනො භාරසම්පාතො”ති වුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන පරිවත්තනභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා පරිවත්තෙනබ්බො, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො පරිවත්තනභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නීහරිත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙනබ්බොති.

ඉති පරිවත්තනභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙනබ්බොති.

10. වෙවචනභාරසම්පාතවිභාවනා

72. යෙන යෙන පරිවත්තනභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා පරිවත්තෙනබ්බො, සො පරිවත්තනො භාරසම්පාතොති පරිපුණ්ණො, “කතමො වෙවචනො භාරසම්පාතො”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො වෙවචනො භාරසම්පාතො”තිආදි වුත්තං.

“කතමෙසං සුත්තප්පදෙසත්ථානං, සුත්තපදානං වා කතමානී වෙවචනානී”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා”තිආදි වුත්තං. යා “තස්මා...පෙ.... ගොවරො”ති ගාථා වුත්තා, තාය ගාථාය “රක්ඛිතචිත්තස්සා”ති පදෙන වුත්තස්ස චිත්තස්ස, “රක්ඛිතචිත්තස්සා”ති ඵත්ථ චිත්තස්ස පදස්ස වා “චිත්තං...පෙ....

විජානිතත්ත”න්ති යං වචනං චුත්තං, ඉදං වචනං වෙවචනං, “මානසං
 හදය”න්තිආදිවචනම්පි (ධ. ස. 17, 63) චිත්තස්ස වෙවචනං.
 “සම්මාසඬකප්පගොචරො”ති එත්ථ සම්මාසඬකප්පස්ස “නෙක්ඛම්මසඬකප්පො
 අඛ්‍යාපාදසඬකප්පො අවිහිංසාසඬකප්පො”ති යං වචනං චුත්තං, ඉදං වචනං
 වෙවචනං, “තක්කො චිතක්කො”තිආදි (ධ. ස. 7) වචනම්පි සම්මාසඬකප්පස්ස
 වෙවචනං. “සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො”ති එත්ථ සම්මාදිට්ඨිපදස්ස “සම්මාදිට්ඨි නාම
 පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාබග්ගො පඤ්ඤාරතනං පඤ්ඤාපතොදො
 පඤ්ඤාපාසාදො”ති යං වචනං චුත්තං, ඉදං වචනං වෙවචනං, “පඤ්ඤා පජානනා
 විවයො”තිආදි (ධ. ස. 16) වචනම්පි සම්මාදිට්ඨිපදස්ස වෙවචනං. “ථිනං ථියනා
 ථිගිතත්තං චිත්තස්ස, චිත්තස්ස අකල්ලනා අකම්මඤ්ඤනා ඔනාහො පරියොනාහො
 අන්තොසඬකොචො”ති (ධ. ස. 1162-1163) යං වචනං චුත්තං, ඉදං වචනං ථිනස්ස
 වෙවචනං. “කායස්ස අකල්ලනා අකම්මඤ්ඤනා කායාලසියං සොප්පං සුපනා
 සුප්පිතත්ත”න්ති (ධ. ස. 1163) යං වචනං චුත්තං, ඉදං වචනං මිද්ධස්ස වෙවචනං.
 “භික්ඛකො භික්ඛු”තිආදිකං (පාරා. 45; විහ. 510) යං වචනං චුත්තං, ඉදං වචනං
 භික්ඛුපදස්ස වෙවචනං. “දුග්ගති අපායො විනිපාතො වට්ටදුක්ඛං
 සංසාරො”තිආදිකං යං වචනං චුත්තං, ඉදං වචනං දුග්ගතිපදස්ස වෙවචනං. ඉති
 වෙවචනානි නිහරිතානි.

“එත්තකොච වෙවචනභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති වත්තබ්බත්තා
 “නියුත්තො වෙවචනො භාරසම්පාතො”ති චුත්තං. යෙන යෙන
 සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන වෙවචනභාරසම්පාතෙන වෙවචනානි නිහරිතානි, සො
 සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො වෙවචනභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාසම්භවං
 නිහරිත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහිතොති.

ඉති වෙවචනභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

11. පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතවිභාවනා

73. යෙන යෙන වෙවචනභාරසම්පාතෙන වෙවචනානි නිද්ධාරිතානි, සො
 වෙවචනභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතො”ති
 පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතො”තිආදි චුත්තං.

“කතමා සුත්තප්පදෙසභූතා පඤ්ඤත්ති කතමෙසං ධම්මානං පඤ්ඤත්ති”ති
 පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා”තිආදි චුත්තං. “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා”ති පඤ්ඤත්ති
 සතියා පදට්ඨානස්ස රක්ඛිතබ්බස්ස චිත්තස්ස පඤ්ඤාපනතො සතියා
 පදට්ඨානපඤ්ඤත්ති නාම. සතියා හි රක්ඛිතබ්බං චිත්තං සතියා පදට්ඨානං
 අධිට්ඨානං නාම. තෙනාහ අට්ඨකථායං – “අධිට්ඨහිත්වා රක්ඛන්තියා සතියා

රක්ඛියමානං චිත්තං තස්සා අධිට්ඨානං විය හොති” ති.

“සම්මාසඬකප්පගොචරො” ති පඤ්ඤත්ති සමථස්ස භාවනාය පඤ්ඤාපනතො සමථස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති නාම. “සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො, ඤත්වාන උදයබ්බය” ති පඤ්ඤත්ති දස්සනභූමියා නික්ඛෙපස්ස පඤ්ඤාපනතො නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති නාම. “ථිනම්ද්ධාභිභූ භික්ඛු” ති සමුදයස්ස අනවසෙසප්පහානස්ස පඤ්ඤාපනතො අනවසෙසප්පහානපඤ්ඤත්ති නාම. “සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ” ති පඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස අරියමග්ගස්ස භාවනාය පඤ්ඤාපනතො භාවනාපඤ්ඤත්ති නාම.

“චිත්තකොච පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො” ති චිත්තබ්බත්තා “නියුත්තො පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතො” ති චුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතෙන පඤ්ඤත්තිප්පහෙදා නිද්ධාරිතා, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

12. ඔතරණභාරසම්පාතවිභාවනා

74. යෙන යෙන පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතෙන පඤ්ඤත්තිප්පහෙදා නිද්ධාරිතා, සො පඤ්ඤත්තිභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමො ඔතරණො භාරසම්පාතො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමො ඔතරණො භාරසම්පාතො” ති ආදිමාහ.

“තත්ථ තිස්සං ගාථායං කතමානි ඉන්ද්‍රියානි නිද්ධාරෙත්වා කතමෙහි නිද්ධාරිතෙහි ධම්මෙහි ඔතරති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්මා” ති ආදි චුත්තං. යා “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා” ති ආදිගාථා චුත්තා, තිස්සං ගාථායං “තස්මා...පෙ.... පුරෙක්ඛාරො” ති සුත්තප්පදෙසෙන සම්මාදිට්ඨි ගතිතා, සම්මාදිට්ඨියා ගතිතාය පඤ්චන්ද්‍රියානි සද්ධාදිපඤ්චන්ද්‍රියානි ගතිතානි භවන්ති.

තානියෙව සද්ධාදිපඤ්චන්ද්‍රියානි විජ්ජාය උපකාරත්තා වා පදට්ඨානත්තා වා විජ්ජා භවන්ති, විජ්ජුප්පාදා තාදිසාය විජ්ජාය උප්පාදා උප්පාදහෙතුතො අවිජ්ජානිරොධො සම්භවති, අවිජ්ජානිරොධො සඬබ්බාරනිරොධො සම්භවති...පෙ.... ඡාතිනිරොධො ජරාමරණනිරොධො සම්භවති. අයං ඔතරණො පටිච්චසමුප්පාදෙන පඤ්චන්ද්‍රියානං ඔතරණා නාම.

තානියෙව පඤ්චන්ද්‍රියානි සීලක්ඛන්ධෙන සමාධික්ඛන්ධෙන
පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන තීහි ඛන්ධෙහි සඬගහිතානි භවන්ති සද්ධාවීරියෙහි
සීලසම්භවතො, සතියා ච පඤ්ඤානුවත්තකත්තා. අයං ඔතරණා ඛන්ධෙහි
පඤ්චන්ද්‍රියානං ඔතරණා නාම.

තානියෙව පඤ්චන්ද්‍රියානි සඬබාරපරියාපන්නානි භවන්ති. යෙ සඬබාරා
අනාසවා භවන්ති, භවඬගා භවහෙතු නො භවන්ති, තෙ අනාසවා සඬබාරා
ධම්මධාතුසඬගහිතා භවන්ති ධම්මධාතුයා අන්තොගධත්තා. අයං ඔතරණා ධාතුහි
පඤ්චන්ද්‍රියානං ඔතරණා නාම.

සා අනාසවා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා භවති, යං ආයතනං අනාසවං
භවති, භවඬගං භවහෙතු නො භවති. අයං ඔතරණා ආයතනෙහි ධම්මධාතුයා
ඔතරණා නාම.

“එත්තකොච ඔතරණො භාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති වත්තබ්බත්තා
“නියුත්තො ඔතරණො භාරසම්පාතො”ති වුත්තං. යෙන යෙන
සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන ඔතරණභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා ඔතරිතබ්බා,
සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො ඔතරණො භාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං
නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

ඉති ඔතරණභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන...පෙ.... ගහෙතබ්බොති.

ඉතො පට්ඨාය “තත්ථ කතමො”ති ආදිඅනුසන්ධාත්ථො ච පරියොසානෙ
“නියුත්තො”ති ආදිඅනුසන්ධාත්ථො ච වුත්තනායානුසාරෙනෙව විඤ්ඤාතබ්බො.
කත්ථවි කත්ථවි පාඨෙ අපාකට්ඨෙව යථාබලං කට්ඨස්සාම.

13. සොධනභාරසම්පාතවිභාවනා

75. යත්ථාති යස්මිං පඤ්ඤෙ. ආරම්භො අත්ථො සුද්ධො පරිපුණ්ණො, සො
පඤ්ඤො නිරවසෙසතො විස්සජ්ජිතො භවති. යත්ථ පඤ්ඤෙ පන ආරම්භො අත්ථො
න සුද්ධො අපරිපුණ්ණො කොචි විස්සජ්ජෙතබ්බො අවසිට්ඨො, සො පඤ්ඤො තාව
විස්සජ්ජිතො න භවති.

15. පරික්ඛාරභාරසම්පාතවිභාවනා

77. “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා”ති පදෙන යො සතිසංවරො වුත්තො, අයං
සතිසංවරො සමට්ඨස්ස පරික්ඛාරො. “සම්මාසඬකප්පගොචරො”ති පදෙන යො

සම්මාසඨකප්පො වුත්තො, සො සම්මාසඨකප්පො විපස්සනාය පරික්ඛාරොති විහජිත්වා යොජෙනබ්බො.

16. සමාරොපනභාරසම්පාතවිභාවනා

78. “තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා”ති පදෙන යං රක්ඛිතචිත්තං වුත්තං, තං රක්ඛිතචිත්තං තිණ්ණං සුවරිතානං කම්මානං පදට්ඨානං. සම්මාදිට්ඨියා භාවිතාය අරියො අට්ඨඨිගිකො මග්ගො භාවිතො භවති එකතො භාවිතබ්බත්තා, පදට්ඨානකාරණත්තා ව. තෙන වුත්තං – “සම්මාදිට්ඨිතො හී”තිආදි. යස්ස අරහතො සමාධිවිමුත්ති භවති, අයං අරහා අනුපාදිසෙසො පුග්ගලො, අයං සමාධිවිමුත්ති අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු.

“දෙසනාභාරසම්පාතාදිකො භාරසම්පාතො යෙන සොළසප්පහෙදභාවෙන සුත්තප්පදෙසත්ථෙ නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතො, සොළසප්පහෙදභාවො කෙන අම්භෙහි සද්දහිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “තෙනාහා”තිආදි වුත්තං. තෙන සොළසප්පහෙදභාවෙන ආයස්මා මහාකච්චානො “සොළස...පෙ.... සුත්ත”න්ති යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන සොළසප්පහෙදභාවො තුම්භෙහි සද්දහිතබ්බො.

“එත්තකොව භාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො”ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තො භාරසම්පාතො”ති වුත්තං. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන දෙසනාභාරසම්පාතෙන සුත්තප්පදෙසත්ථා නිද්ධාරිතා, සො සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො දෙසනාභාරසම්පාතාදිභාරසම්පාතො නියුත්තො යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බො, අට්ඨකථායඤ්ච (නෙත්ති. අට්ඨ. 73, 76) තථා නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතොති.

ඉති දෙසනාභාරසම්පාතාදිභාරසම්පාතෙ සත්තිබ්බානුරූපා

රචිතා විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාට්ඨිකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජිත්වා ගහෙතබ්බොති.

නයසමුට්ඨානවිභාවනා

79. යෙන යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසභූතෙන දෙසනාභාරසම්පාතාදිනා භාරසම්පාතෙන එකසුත්තප්පදෙසත්ථා නිද්ධාරෙත්වා විහත්තා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසභූතො දෙසනාභාරසම්පාතාදිභාරසම්පාතො පරිපුණ්ණො, “කතමං නයසමුට්ඨාන”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨාන”න්තිආදි ආරද්ධං. අට්ඨකථායං පන – “එවං නානාසුත්තවසෙන, එකසුත්තවසෙන ව භාරවිචාරං දස්සෙත්වා ඉදානි නයවිචාරං දස්සෙතුං ‘තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨාන’න්තිආදි ආරද්ධ”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 79) වුත්තං. “තත්ථ

කතමො නන්දියාවට්ටනයෝ” තිආදිං අනාරහිත්වා “තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨාන” න්තිආදිආරම්භනෙ කාරණං අට්ඨකථායං චුත්තමෙව. තත්ථ තත්ථාති තෙසු භාරාදීසු යො අත්ථනයො සංවණ්ණනානයෙන නිද්දිට්ඨො, තස්සෙව අත්ථනයස්ස සමුට්ඨානං භූමිං පුච්ඡති “කතමං නයසමුට්ඨාන” න්ති.

කිඤ්චාපි සංවණ්ණනානයා නිද්දිට්ඨා, තථාපි අත්ථනයසංවණ්ණනානයානං විසෙසස්ස පාකටං කාතුං පුන කථයිස්සාම. තණ්හාඅවිජ්ජාහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො වෙව සමථවිපස්සනාහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච නන්දියාවට්ටො නයො නාම. තීහි අකුසලමූලෙහි ලොභාදීහි සංකිලෙසපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො වෙව තීහි කුසලමූලෙහි අලොභාදීහි වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච තිපුක්ඛලො නයො නාම. චතුහි සුභසඤ්ඤාදීහි විපල්ලාසෙහි සකලසංකිලෙසපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො වෙව චතුහි අසුභසඤ්ඤාදීහි අවිපල්ලාසෙහි සතිපට්ඨානෙහි, සද්ධිත්තිද්‍රියෙහි වා වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්ස චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච සීහවික්කිළිතො නයො නාමාති චුත්තා නයා සංවණ්ණනානයා නාම. තෙසං සංවණ්ණනානයානං සමුට්ඨානං පුච්ඡති “කතමං නයසමුට්ඨාන” න්ති.

නයා පන නානාසුත්තතො නිද්ධාරිතෙහි තණ්හාඅවිජ්ජාදීහි මූලපදෙහි චතුසච්චයොජනය නයතො අනුචුජ්ඣියමානො දුක්ඛාදිඅත්ථො. සො හි මග්ගඤ්ඤාණං නයති සම්පාපෙතීති “නයො” ති චුත්තො, සො අත්ථනයො නාම. තස්සෙව අත්ථනයස්ස සමුට්ඨානං පුච්ඡති “කතමං නයසමුට්ඨාන” න්ති? තස්මා චතුසච්චයොජනය නයග්ගාහතො නීයති අනුපුච්ඡියතීති නයො, කො සො? සුත්තත්ථභූතො දුක්ඛාදිකො අත්ථො. නයති මග්ගඤ්ඤාණං පාපෙතීති වා නයො, දුක්ඛාදිකො අත්ථොව. තෙනාහ – “අනුචුජ්ඣියමානො දුක්ඛාදිඅත්ථො. සො හි මග්ගඤ්ඤාණං නයති සම්පාපෙතීති නයො” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 79). සමුට්ඨහත්ති නයා එතෙනාති සමුට්ඨානං, කිං තං? අවිජ්ජාතණ්හාදිකාරණං, තදීපනා සංවණ්ණනා ව. අවිජ්ජාතණ්හාදිනා හි දුක්ඛාදිඅත්ථනයා සම්භවන්ති. අථ වා අවිජ්ජාතණ්හාදීහි චතුසච්චයොජනා සමුට්ඨානං නාම. තෙන චුත්තං – “කිං පන තං? තංතංමූලපදෙහි චතුසච්චයොජනා” ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 79). එවං අත්ථෙ ගස්භමානෙ සති සංවණ්ණනානයාපි ගහිතා හොන්ති, නයානං සමුට්ඨානං නයසමුට්ඨානං, තස්මිං නයසමුට්ඨානෙ.

“කතමං නන්දියාවට්ටනයසමුට්ඨාන” න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා පඨමං නන්දියාවට්ටනයසමුට්ඨානං දස්සෙතුං “පුබ්බා කොට්ඨාන පඤ්ඤායතී” තිආදි චුත්තං. නන්දියාවට්ටනයසමුට්ඨානභූතාය අවිජ්ජාය ව තණ්හාය ව පුබ්බා කොට්ඨාන “අසුකස්ස බුද්ධස්ස භගවතො උප්පජ්ජනකාලෙ උප්පන්නා, අසුකස්ස චක්ඛවත්තිනො

උප්පජ්ජනකාලෙ උප්පන්නා” ති න පඤ්ඤායති කොටියා අභාවතොති යොජනා. “අවිජ්ජාතණ්හාසු කතමා නිවරණං, කතමා සංයොජන” න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ අවිජ්ජා නිවරණං තණ්හා සංයොජන” න්ති වුත්තං. තත්ථාති තාසු අවිජ්ජාතණ්හාසු. ආදීනවපට්ඨිතාදිකත්තා අවිජ්ජා නිවරණං. භවෙසු සංයොජනතො තණ්හා සංයොජනං. “අවිජ්ජානිවරණා සත්තා කථං විවරන්ති, කථං වුච්චන්ති, තණ්හාසංයොජනා සත්තා කථං විවරන්ති කථං වුච්චන්ති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “අවිජ්ජානිවරණා සත්තා” තිආදි වුත්තං. අවිජ්ජානිවරණමෙතෙසමන්තීති අවිජ්ජානිවරණා. අවිජ්ජාය සංයුත්තා විය පවත්තා අවිජ්ජාය අභිනිවිසවත්ථුසු සංයුත්තා විය පවත්තා සත්තා අවිජ්ජාපක්ඛෙන විපල්ලාසෙන නිච්චාදිඅභිනිවෙසවත්ථුභූතෙ රූපාදිආරම්මණෙ විවරන්ති විවිධා වරන්ති පවත්තන්ති, තෙ නිච්චාදිඅභිනිවිසත්තා විවරන්තා සත්තා “දිට්ඨිවරිතා” ති වුච්චන්ති. තණ්හාසංයොජනමෙතෙසන්ති තණ්හාසංයොජනා. තණ්හාය සංයුත්තා විය පවත්තා, තණ්හාය වා ආරම්මණභූතෙ වත්ථුකාමෙ සංයුත්තා විය පවත්තා සත්තා තණ්හාපක්ඛෙන අට්ඨසතතණ්හාවිවරිතෙන ආරම්මණභූතෙ වත්ථුස්මිං විවරන්ති පවත්තන්තිති අත්ථො.

“දිට්ඨිවරිතා සත්තා කං පටිපත්තිං අනුයුත්තා විහරන්ති, තණ්හාවරිතා සත්තා කං පටිපත්තිං අනුයුත්තා විහරන්ති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “දිට්ඨිවරිතා” තිආදි වුත්තං. දිට්ඨිවරිතා සත්තා ඉතො සාසනතො බහිද්ධා පබ්බජිතා භොන්තාපි “සුඛෙන අධිගන්තබ්බං සුඛං නත්ථි, දුක්ඛෙන අධිගන්තබ්බං සුඛං පන අත්ථි” ති මනසි කරොන්තා අත්තකිලමථානුයොගං පඤ්චාතපාදිපටිපත්තිං අනුයුත්තා විහරන්ති. තණ්හාවරිතා සත්තා ඉතො සාසනතො බහිද්ධා පබ්බජිතා භොන්තාපි “කාමෙ පටිසෙවන්තා ලොකං වඩ්ඨාපෙන්නා බහුං පුඤ්ඤං වඩ්ඨාපෙන්නි” ති මනසි කරොන්තා කාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගං පටිපත්තිං අනුයුත්තා විහරන්ති.

“කස්මා දිට්ඨිවරිතා තථාපිධං පටිපත්තිං අනුයුත්තා විහරන්ති, කස්මා තණ්හාවරිතා තථාපිධං පටිපත්තිං අනුයුත්තා විහරන්ති” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කිං කාරණං” න්තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තත්ථ තෙසු දිට්ඨිවරිතතණ්හාවරිතෙසු. යං යස්මා කාරණා විහරන්ති, තං කාරණං කින්ති පුච්ඡති. ඉතො සාසනතො බහිද්ධා යෙසං පුග්ගලානං සච්චවචන්ථානං නත්ථි, චතුසච්චප්පකාසනා කුතො ච අත්ථි, සමථවිපස්සනාකොසල්ලං වා උපසමසුඛජ්ජන්ති වා කුතො අත්ථි, තෙ පුග්ගලා උපසමසුඛස්ස අනභිඤ්ඤා විපරිතවෙතා හුත්වා එවං ආහංසු “සුඛෙන අධිගන්තබ්බං සුඛං නත්ථි, දුක්ඛෙන අධිගන්තබ්බං සුඛං නාම අත්ථි” ති. තෙ එවංසඤ්ඤී එවංදිට්ඨි දුක්ඛෙන සුඛං පත්ථයමානා හුත්වා අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති. ඉතො සාසනතො බහිද්ධා යෙසං පුග්ගලානං සච්චවචන්ථානං නත්ථි, චතුසච්චප්පකාසනා කුතො ච අත්ථි, සමථවිපස්සනාකොසල්ලං වා උපසමසුඛජ්ජන්ති වා කුතො අත්ථි, තෙ පුග්ගලා උපසමසුඛස්ස අනභිඤ්ඤා විපරිතවෙතා හුත්වා එවමාහංසු “යො කාමෙ පටිසෙවති, සො ලොකං වඩ්ඨයති, යො ලොකං වඩ්ඨයති, සො බහුං පුඤ්ඤං පසවති” ති. තෙ එවංසඤ්ඤී එවංදිට්ඨි

කාමෙසු සුඛසඤ්ඤී හුත්වා කාමසුඛල්ලිකානුයොගං අනුයුත්තා ච විහරන්තිති යොජනා කාතබ්බා.

“තථා විහරන්තා කිං වඩ්ඪයන්ති”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තෙ තදභිඤ්ඤා සන්තා රොගමෙව වඩ්ඪයන්ති”ති චුත්තං. “තථා වඩ්ඪයන්තා රොගාදීනං භෙසජ්ජං සමථවිපස්සනං වඩ්ඪයන්ති කි”න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තෙ රොගාභිතුන්තා ගණ්ඨපට්ඨිලිකා සල්ලානුවිද්ධා නිරයතිරව්ජානායොනිපෙතාසුරෙසු උම්මුජ්ජනිමුජ්ජානි කරොන්තා උග්ඝාතනිග්ඝාතං පච්චනුභොන්තා රොගගණ්ඨසල්ලභෙසජ්ජං න වින්දන්ති”ති චුත්තං. අත්ථො පන අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 79) චුත්තො. “කතමෙ සංකිලෙසවොදානා, කතමෙ රොගාදයො, කතමං භෙසජ්ජ”න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ අත්තකිලමථානුයොගො”ති ආදි චුත්තං. තත්ථාති තෙසු සංකිලෙසවොදානරොගභෙසජ්ජාදියු. අත්තකිලමථානුයොගො ච කාමසුඛල්ලිකානුයොගො ච සංකිලෙසො හොති, සමථවිපස්සනා වොදානං හොති, අත්තකිලමථානුයොගො ච රොගො හොති, සමථවිපස්සනා රොගනිග්ඝාතකභෙසජ්ජං...පෙ... සමථවිපස්සනා සල්ලුද්ධාරණභෙසජ්ජං හොති.

“කතමො කතමං සච්ච”න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ සංකිලෙසො දුක්ඛ”න්ති ආදි චුත්තං. තත්ථාති තෙසු සංකිලෙසාදියු සංකිලෙසො එකදෙසවසෙන දුක්ඛං දුක්ඛසච්චං හොති. තදභිසඬගොති තස්මිං සංකිලෙසෙ අභිසඬගො විය පවත්තො ලොකියධම්මො නිරවසෙසවසෙන දුක්ඛසච්චං හොති. අථ වා තස්මිං දුක්ඛෙ අභිසඬගො විය පවත්තා තණ්හා දුක්ඛසමුදයො සමුදයසච්චං හොති. තණ්හානිරොධො දුක්ඛනිරොධො නිරොධසච්චං හොති. සමථවිපස්සනා දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා මග්ගසච්චං හොති. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරන්තා යොජෙතබ්බාති. “තෙසු චතුසු සච්චෙසු කතමං පරිඤ්ඤෙය්‍යං, කතමො පහාතබ්බො, කතමො භාවෙතබ්බො, කතමො සච්ඡිකාතබ්බො”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “දුක්ඛං පරිඤ්ඤෙය්‍ය”න්ති ආදි චුත්තං.

80. දිට්ඨිවර්තතණ්භාවර්තානං අත්තකිලමථානුයොගාදිවසෙන චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරිතානි, “කථං දිට්ඨිවර්තතණ්භාවර්තානං සක්කායදස්සනෙ පවත්තිහෙදවසෙන චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරිතානි”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ දිට්ඨිවර්ත”ති ආදි චුත්තං. අථ වා “දිට්ඨිවර්තතණ්භාවර්තානං සක්කායදස්සනෙ කතමො පවත්තිහෙදො”ති පුච්ඡිතබ්බන්තා ඉමෙසං සක්කායදස්සනෙ අයං පවත්තිහෙදොති විහජිත්වා දස්සෙතුං “තත්ථ දිට්ඨිවර්ත”ති ආදි චුත්තං. තෙන චුත්තං – “ඉදානි දිට්ඨිවර්තතණ්භාවර්තානං සක්කායදිට්ඨිදස්සනෙ පවත්තිහෙදං දස්සෙතුං ‘දිට්ඨිවර්ත’ති ආදි චුත්ත”න්ති. තත්ථාති තෙසු දිට්ඨිවර්තතණ්භාවර්තෙසු. දිට්ඨිවර්තා පුග්ගලා රූපං ‘අත්තා’ති අත්තතො උපගච්ඡන්ති...පෙ.... විඤ්ඤාණං ‘අත්තා’ති අත්තතො උපගච්ඡන්ති දිට්ඨිවර්තානං අත්තාභිනිවෙසස්ස බලවභාවතො, තණ්හාවර්තා පන රූපං වා ‘අත්තා’ති රූපවත්තං අත්තානං උපගච්ඡන්ති අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා ‘අත්තා’ති අත්තානං.

උපගව්‍යන්ති...පෙ.... විඤ්ඤාණස්මි වා “අත්තා”ති අත්තානං උපගව්‍යන්ති
 තණ්හාවරිතානං අත්තනියාහිනිවෙසස්ස බලවහාවතො. පඤ්චස්ස
 උපාදානක්ඛන්ධෙස්ස එකෙකං නිස්සාය චතුබ්බිධත්තා විසතිවත්ථුකා අයං මිච්ඡාදිට්ඨි
 “සක්කායදිට්ඨි”ති වුච්චති. එවං දිට්ඨිවරිතතණ්හාවරිතානං සක්කායදස්සනෙ
 පචත්තිහෙදො විඤ්ඤාතබ්බොති අත්ථො.

“සක්කායදිට්ඨියා කතමො පටිපක්ඛො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තස්සා
 පටිපක්ඛො”තිආදි වුත්තං. තස්සා සක්කායදිට්ඨියා පජ්ජනවසෙන ලොකුත්තරා
 සම්මාදිට්ඨි පටිපක්ඛො, තස්සා සම්මාදිට්ඨියා අන්වායිකා අනුගුණභාවෙන
 පචත්තනකා ධම්මා ව සක්කායදිට්ඨියා පජ්ජනවසෙන පටිපක්ඛා භවන්ති. “කතමෙ
 ධම්මා අන්වායිකා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “සම්මාසඬකප්පො”තිආදි වුත්තං.
 සම්මාසඬකප්පො...පෙ.... සම්මාසමාධි ඉමෙ ධම්මා අන්වායිකා භොන්ති. අයං
 සම්මාදිට්ඨිආදිකො අරියො අට්ඨංඞිගිකො මග්ගො තස්සා සක්කායදිට්ඨියා
 පටිපක්ඛො භොති පභායකත්තා. “තෙ සම්මාදිට්ඨියාදයො ධම්මා ඛන්ධතො
 කිත්තකා භොන්ති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තෙ තයො ඛන්ධා”තිආදි වුත්තං.
 “කතමො ඛන්ධො සමථො, කතමො ඛන්ධො විපස්සනා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා
 “සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො ව සමථො, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො විපස්සනා”ති
 වුත්තං. “සක්කායාදීස්ස කතමො කතමං සච්චං, කතමො කතමං සච්ච”න්ති
 පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ සක්කායො”තිආදි වුත්තං.

“දිට්ඨිවරිතතණ්හාවරිතානං සක්කායදිට්ඨිතප්පටිපක්ඛවසෙන චත්තාරි සච්චාති
 නිද්ධාරිතාති, කථං අන්තද්වයමජ්ඣිමපටිපදා නිද්ධාරිතා”ති චත්තබ්බත්තා “තත්ථ
 යෙ රූපං අත්තතො”තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙස්ස දිට්ඨිවරිතතණ්හාවරිතෙස්ස යෙ
 දිට්ඨිවරිතා පුග්ගලා රූපං “අත්තා”ති අත්තතො උපගව්‍යන්ති...පෙ.... විඤ්ඤාණං
 “අත්තා”ති අත්තතො උපගව්‍යන්ති. ඉමෙ දිට්ඨිවරිතා පුග්ගලා “රූපාදයො ව
 අත්තා, රූපාදීනඤ්ච අනිච්චත්තා, අත්තස්සාපි අනිච්චත්තා අත්තා උච්ඡිජ්ජති, අත්තා
 විනස්සති, අත්තා පරං මරණා න භොති”ති අභිනිවිසනතො “උච්ඡෙදවාදිනො”ති
 වුච්චන්ති. යෙ තණ්හාවරිතා පුග්ගලා රූපං වා “අත්තා”ති රූපවත්තං අත්තානං
 උපගව්‍යන්ති...පෙ.... විඤ්ඤාණං වා “අත්තා”ති විඤ්ඤාණවත්තං අත්තානං
 උපගව්‍යන්ති. අත්තනි වා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණස්මි වා අත්තානං උපගව්‍යන්ති.
 ඉමෙ තණ්හාවරිතා පුග්ගලා “රූපාදීහි අත්තා අඤ්ඤො අඤ්ඤත්තා අත්තා නිච්චො
 සස්සතො”ති අභිනිවිසනතො “සස්සතවාදිනො”ති වුච්චන්ති.

තත්ථ තෙස්ස උච්ඡෙදවාදීසස්සතවාදීපුග්ගලෙස්ස පචත්තා උච්ඡෙදවාදසස්සතවාදා
 උභො අත්තා අන්තද්වයපටිපදා භොන්ති. අයං අන්තද්වයපටිපදා
 සංසාරපචත්තනස්ස හෙතුභාවතො සංසාරපචත්ති භොති, තස්ස අන්තද්වයස්ස
 පටිපජ්ජනස්ස පජ්ජනවසෙන මජ්ඣිමපටිපදාසඬාතොව අරියො අට්ඨංඞිගිකො
 මග්ගො පටිපක්ඛො භොති පභායකත්තා. අයං මග්ගො සංසාරනිවත්තනස්ස
 හෙතුභාවතො සංසාරනිවත්ති භොති. තත්ථ සංසාරපචත්තිසංසාරනිවත්තීස්ස පචත්ති
 සංසාරපචත්ති දුක්ඛං දුක්ඛසච්චං, තදභිසඬගො තස්මිං දුක්ඛෙ අභිසඬගො තණ්හා

සමුදයෝ සමුදයසච්චං, තණ්හානිරොධො දුක්ඛනිරොධො නිරොධසච්චං, අරියෝ අට්ඨඨගිකො මග්ගො දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා මග්ගසච්චං, ඉති ඉමානි චත්තාරි සච්චානි නිද්ධාරිතානි. “දුක්ඛං පරිඤ්ඤෙය්‍ය”න්තිආදිමිති චුත්තනායොව අත්ථො.

“උච්ඡේදසස්සතස්ස කිත්තකො පහෙදො, මග්ගස්ස කිත්තකො”ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “තත්ථ උච්ඡේදසස්සත”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ උච්ඡේදසස්සතඅරියමග්ගෙසු උච්ඡේදසස්සතදස්සනං සමාසතො සඬ්ඛෙපතො විසතිචත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි. උච්ඡේදො පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධො නිස්සාය පචත්තත්තා පඤ්චවිධො, සස්සතදස්සනං එකෙකස්මිං තිධා උප්පජ්ජනතො පන්තරසවිධන්ති විසතිවිධං හොති. විත්ථාරතො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි. කතමානි? චත්තාරො සස්සතවාදා, චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා, චත්තාරො අන්තානන්තවාදා, චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපවාදා, ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්තවාදා, සොළස සඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා, සත්ත උච්ඡේදවාදා, පඤ්ච දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදානි ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි වෙදිතඛිබ්බානි. විත්ථාරතො පන බ්‍රහ්මජාලසුත්තෙ (දී. නි. 1.30 ආදයො) ආගතානි. තෙසං උච්ඡේදසස්සතදස්සනානං තෙචත්තාලීසං බොධිපක්ඛියධම්මා පටිපක්ඛො මග්ගො. කතමෙ තෙචත්තාලීසං? “අනිච්චසඤ්ඤා දුක්ඛසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤා”ති තිස්සො සඤ්ඤා ච “පහානසඤ්ඤා විරාගසඤ්ඤා නිරොධසඤ්ඤා”ති තිස්සො සඤ්ඤා වානි ඡ සඤ්ඤා ච “චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣංගිගා, අට්ඨ මග්ගඬ්ගානි”ති තෙචත්තාලීසං බොධිපක්ඛියධම්මා විපස්සනාවසෙන පටිපක්ඛො මග්ගො නාම.

“සමථවසෙන කතමො පටිපක්ඛො”ති චත්තඛිබ්බත්තා “අට්ඨ විමොක්ඛා”තිආදි චුත්තං. අට්ඨ විමොක්ඛා පාකටා. දස කසිණායතනානි සමථවසෙන පටිපක්ඛො මග්ගො නාම. “කතමං ඤාණං කතමස්ස ධම්මස්ස පදාලන”න්ති පුච්ඡිතඛිබ්බත්තා “ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි”තිආදි චුත්තං. දිට්ඨිවරිතෙ පචත්තානි දිට්ඨිගතානි, මොහො. තණ්හාවරිතෙ පචත්තානි දිට්ඨිගතානි, ජාලං. අනාදිවසෙන පචත්තො මොහො. අනිධනවසෙන පචත්තං ජාලං. අට්ඨ සමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා තෙපෙත්වා තික්ඛං විපස්සනාඤාණඤ්ච අරියමග්ගඤාණඤ්චඤාණචජීරං නාම බොධිපක්ඛියධම්මානං ඤාණපදට්ඨානත්තා. මොහො ච ජාලඤ්ච මොහජාලං. පදාලෙතීති පදාලනං, කත්තරි යුපච්චයො, මොහජාලස්ස පදාලනන්ති මොහජාලපදාලනං. පදාලනඤ්ඡි දුට්ඨං වික්ඛම්භනපදාලනං සමුච්ඡේදපදාලනන්ති. පුබ්බභාගෙ සමථවිපස්සනාවසෙන වික්ඛම්භනපදාලනං, මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡේදපදාලනං එව දට්ඨඛිබ්බං. තත්ථානි තස්මිං මොහජාලෙ අවිජ්ජා මොහො, භවතණ්හා ජාලං. අත්තනො ආධාරං පුග්ගලං දුක්ඛාදීසු අට්ඨසු යානෙසු මොහෙතීති මොහො. පයමං ජාලං ඡටං ලාශිත්වා ඡටාවසෙන ලාති පචත්තතීති ජාලං, අත්තනි ජාතං මච්ඡසකුණාදිකං ලාති ගණ්හානි, ලාපෙති ගණ්හාපෙතීති වා ජාලං, ජාලං වියාති ජාලං. තෙන චුත්තං – “අනිතාදිහෙදහින්තෙසු රූපාදීසු, සකඅත්තභාවාදීසු ච සංඝිබ්බනවසෙන පචත්තනතො ජාලං භවතණ්හා”ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 80). “අවිජ්ජාතණ්හානි

අත්තකිලමථානුයොගාදීනං කිලෙසපක්ඛානං නිද්ධාරණං කතං කථං කෙන
සද්දහිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “තෙන චුච්චති ‘පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති
අවිජ්ජාය ව භවතණ්හාය වා’ති” චුත්තං.

81. “ඉතො සාසනතො බහිද්ධා දිට්ඨිවර්තනණ්භාවර්තානං පටිපදාදයො
නිද්ධාරිතා, සාසනෙ දිට්ඨිවර්තනණ්භාවර්තානං පටිපදාදයො කථං නිද්ධාරිතබ්බා”ති
වත්තබ්බත්තා “සංකිලෙසපක්ඛා සුත්තත්ථා ආවරියෙන දස්සිතා,
වොදානපක්ඛසුත්තත්ථා කථං දස්සිතබ්බා”ති වත්තබ්බත්තා වා “තත්ථ
දිට්ඨිවර්තො අස්මිං සාසනෙ”තිආදි චුත්තං. තත්ථාති තෙසු
දිට්ඨිවර්තනණ්භාවර්තෙසු. දිට්ඨිවර්තො පුග්ගලො අස්මිං සාසනෙ පබ්බජිතො හුත්වා
චතුසු පච්චයෙසු සල්ලෙඛානුසන්තතචුත්ති භවති. කස්මා? යස්මා සල්ලෙඛෙ
තිබ්බගාරවො, තස්මා සල්ලෙඛෙ තිබ්බගාරවත්තා. තණ්භාවර්තො පුග්ගලො අස්මිං
සාසනෙ පබ්බජිතො හුත්වා සික්ඛානුසන්තතචුත්ති භවති. කස්මා? යස්මා සික්ඛාය
තිබ්බගාරවො, තස්මා සික්ඛාය තිබ්බගාරවත්තා. දිට්ඨිවර්තො පුග්ගලො
සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො හුත්වා ධම්මානුසාරී පුග්ගලො භවති. කස්මා?
දිට්ඨියා දිට්ඨිවිසයෙ පඤ්ඤාසදිසපවත්තනතො. තණ්භාවර්තො පුග්ගලො
සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො හුත්වා සද්ධානුසාරී භවති. කස්මා? තණ්භාවසෙන
මිච්ඡාධිමොක්ඛත්තා. දිට්ඨිවර්තො පුග්ගලො සුඛාය පටිපදාය, දන්ධාහිඤ්ඤාය ව
නියානි, සුඛාය පටිපදාය, බිජ්ජාහිඤ්ඤාය ව නියානි සුඛෙන කිලෙසෙහි
වික්ඛම්භිතුං සමත්ථත්තා. තණ්භාවර්තො පුග්ගලො දුක්ඛාය පටිපදාය,
දන්ධාහිඤ්ඤාය ව නියානි, දුක්ඛාය පටිපදාය, බිජ්ජාහිඤ්ඤාය ව නියානි දුක්ඛෙන
කිලෙසෙහි වික්ඛම්භිතුං සමත්ථත්තා.

“තථා කස්මා නියානි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කිං කාරණං ය”න්තිආදි
චුත්තං. යං යෙන කාරණෙන නියානි, තං කාරණං කිනිති පුච්ඡති. තස්ස
තණ්භාවර්තස්ස කාමා සුඛෙන අපරිච්චත්තා හි යස්මා භවන්ති, තස්මා කාමානං
සුඛෙන අපරිච්චත්තත්තා තථා නියානි. සො තණ්භාවර්තො කාමෙහි
චත්ථුකාමකිලෙසකාමෙහි විවෙචියමානො දුක්ඛෙන පටිනිස්සරති, දන්ධඤ්ච ධම්මං
චතුසච්චධම්මං ආජානාති. යො පන අයං පුග්ගලො දිට්ඨිවර්තො හොති, සො අයං
දිට්ඨිවර්තො පුග්ගලො ආදිතො ආදිමිහියෙව කාමෙහි කිලෙසකාමචත්ථුකාමෙහි
අනත්ථිකො භවති. සො දිට්ඨිවර්තො තතො තෙහි කාමෙහි විවෙචියමානො
බිජ්ජඤ්ච සුඛෙන පටිනිස්සරති, බිජ්ජඤ්ච ධම්මං ආජානාති.

“තණ්භාවර්තො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාහිඤ්ඤාය නියානි, දිට්ඨිවර්තො
සුඛාය පටිපදාය බිජ්ජාහිඤ්ඤාය නියානිති ඵකෙකාය පටිපදාය භවිතබ්බ”න්ති
වත්තබ්බත්තා “දුක්ඛාපි පටිපදා දුච්ඛා දන්ධාහිඤ්ඤා ව බිජ්ජාහිඤ්ඤා ව, සුඛාපි
පටිපදා දුච්ඛා දන්ධාහිඤ්ඤා ව බිජ්ජාහිඤ්ඤා වා”ති චුත්තං. “ඵචං සති ඵකොච
ද්විති ද්විති පටිපදාහි නියානිති ආපජ්ජති”ති වත්තබ්බත්තා “සත්තාපි”තිආදි
චුත්තං. තණ්භාවර්තො සත්තාපි දුච්ඛා මුදින්නදියාපි තික්ඛින්නදියාපි, දිට්ඨිවර්තො සත්තාපි
දුච්ඛා මුදින්නදියාපි තික්ඛින්නදියාපිති යොජනා කාතබ්බා. යෙ තණ්භාවර්තදිට්ඨිවර්තො

මුදිනදියා හවන්ති, තෙ තණ්භාවරිතදිට්ඨිවරිතා දන්ධඤ්ච පටිනිස්සරන්ති, දන්ධඤ්ච ධම්මං ආජානන්ති. යෙ තණ්භාවරිතදිට්ඨිවරිතා තික්ඛිනදියා හවන්ති, තෙ තණ්භාවරිතදිට්ඨිවරිතා ඛිප්පඤ්ච පටිනිස්සරන්ති, ඛිප්පඤ්ච ධම්මං ආජානන්ති, තස්මා එකෙකස්සෙව එකෙකා පටිපදා යුත්තා වාති. “ඉමාහි පටිපදාහි නියාන්ති යෙව, න නියයිංසු නියයිස්සන්තිති ආපජ්ජෙය්‍යා වත්තමානවිහන්තියා නිද්දිට්ඨන්තා” ති වත්තබ්බන්තා “ඉමා වතස්සො” ති ආදි වුත්තං. අතීතෙපි ඉමාහි චතුහි පටිපදාහි නියයිංසු, පච්චුප්පන්තෙසුපි නියාන්ති, අනාගතෙපි නියයිස්සන්තිති අත්ථො ගහෙනබ්බො යථා “පබ්බතො තිට්ඨති” ති.

එවන්ති එවං වුත්තජ්ජකාරෙන. අරියපුග්ගලා චතුක්කමග්ගං පටිපදං පඤ්ඤාපෙන්නි. “කිමත්ථං පඤ්ඤාපෙන්නි” ති වත්තබ්බන්තා “අබ්බධජනසෙවිතායා” ති ආදි වුත්තං. අයං වුවචති නන්දියාවට්ඨස්ස නයස්ස භූමිති තණ්භාඅවිජ්ජානං වසෙන සංකිලෙසපක්ඛෙ ද්විදිසා චතුසච්චයොජනාපි සමථවිපස්සනානං වසෙන වොදානපක්ඛෙ ද්විදිසා චතුසච්චයොජනාපි දස්සිතා. අයං චතුබ්බිධා චතුසච්චයොජනා නන්දියාවට්ඨස්ස නයස්ස සමුට්ඨානං භූමි සමුට්ඨානභාවතොති. “තථාචිධාය චතුසච්චයොජනාය නන්දියාවට්ඨස්ස නයස්ස සමුට්ඨානභූමිභාවො කෙන සද්දහිතබ්බො” ති වත්තබ්බන්තා “තෙනාහා” ති ආදි වුත්තං.

82. “නන්දියාවට්ඨස්ස නයස්ස සමුට්ඨානභූතා භූමි දස්සිතා, තස්ස නන්දියාවට්ඨස්ස නයස්ස කත්ථ කතමා දිසා කිත්තකෙන උපපරික්ඛිතබ්බා” ති වත්තබ්බන්තා “වෙය්‍යාකරණෙසු හී” ති ආදි වුත්තං. හී-සද්දො පක්ඛන්තරත්ථො. යෙ දිසාභූතා ආභාරාදයො ධම්මා වෙය්‍යාකරණෙසු “කුසලාකුසලා” ති වුත්තං, තෙ දිසාභූතා ආභාරාදයො ධම්මා දුට්ඨෙත “ඉමෙ අකුසලා ධම්මා සංකිලෙසධම්මා, ඉමෙ කුසලා වොදානධම්මා” ති දුට්ඨෙත උපපරික්ඛිතබ්බා ආලොචිතබ්බා. “කතමෙන දුට්ඨෙතා” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “ලොකවට්ඨානුසාරී ච ලොකච්චට්ඨානුසාරී චා” ති වුත්තං. “කතමං වට්ඨං, කතමං විච්චං” න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “වට්ඨං නාම සංසාරො, විච්චං නිබ්බාන” න්ති වුත්තං. “සංසාරස්ස කතමො හෙතු” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “කම්මකිලෙසා හෙතු සංසාරස්සා” ති වුත්තං. “කතමං කම්මං නාම, වෙනනායෙව කම්මං නාම කිං, උදාහු වෙනසිකඤ්ච ඵලදානසමත්ථාසමත්ථම්පි කම්මං කි” න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ කම්ම” න්ති ආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු කම්මකිලෙසෙසු. “තං කම්මං කථං කෙන පකාරෙන දට්ඨබ්බ” න්ති වෙ වදෙය්‍ය, යථා යෙන උපවයෙන කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තස්මිං උපවයෙ තං කම්මං දට්ඨබ්බං. “තෙ කිලෙසා කතමෙහි ධම්මෙහි නිද්දිසිතබ්බා” ති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය, සබ්බෙපි කිලෙසා චතුහි විපල්ලාසෙහි නිද්දිසිතබ්බා. “තෙ කිලෙසා කත්ථ දට්ඨබ්බා” ති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය, දසවත්ථුකෙ කිලෙසපුඤ්ජෙ තෙ කිලෙසා දට්ඨබ්බා.

“කතමාහි දස වත්ථුනි” ති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය, වත්තාරො ආභාරා, වත්තාරො විපල්ලාසා, වත්තාරි උපාදානානි, වත්තාරො යොගා, වත්තාරො ගන්ථා, වත්තාරො

ආසවා, චත්තාරො ඔසා, චත්තාරො සල්ලා, චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, චත්තාරි අගතිගමනානීති දස චත්ථනීති වෙදිතඛ්ඛානි චතුත්තං කිච්චවසෙන එකත්තා. එත්ථ ච කිලෙසානං පච්චයො චත්ථකාමොපි කිලෙසොපි කිලෙසචත්ථ හොති පුරිමානං පුරිමානං කිලෙසානං පච්ඡිමානං පච්ඡිමානං කිලෙසානං පච්චයභාවතො.

“කතමො කතමො කතමස්ස කතමස්ස චත්ථ” ති පුච්ඡිතඛ්ඛත්තා “පයමෙ ආහාරෙ” ති ආදි වුත්තං. ආලම්බිතඛ්ඛෙ පයමෙ කඛ්ඤ්ජිකාරාහාරෙ පයමො “රූපං සුභ” ත්ති විපල්ලාසො ආරම්මණකරණවසෙන පවත්නති. ආලම්බිතඛ්ඛෙ දුතියෙ එස්සාහාරෙ දුතියො “එස්සපච්චයා වෙදනා සුඛා” ති විපල්ලාසො පවත්නති. ආලම්බිතඛ්ඛෙ තතියෙ චිත්තාහාරෙ තතියො “චිත්තං නිච්ච” ත්ති විපල්ලාසො පවත්නති, ආලම්බිතඛ්ඛෙ චතුත්ථෙ මනොසඤ්ඤෙතනාහාරෙ “ධම්මො අත්තා” ති විපල්ලාසො ආරම්මණකරණවසෙන පවත්නති. ආලම්බිතඛ්ඛෙ පයමෙ “රූපං සුභ” ත්ති විපල්ලාසො පයමං කාමුපාදානං ආරම්මණකරණවසෙන පවත්නති. සෙසෙසුපි යථාරහං නයානුසාරෙන යොජන්වා අත්ථො වෙදිතඛ්ඛො.

83. “තෙසු ආහාරාදීසු කතමො කතමස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසො” ති චත්තඛ්ඛත්තා “තත්ථ යො වා” ති ආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු ආහාරාදීසු, තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිතෙසු වා. තණ්හාවරිතස්ස රූපවෙදනාසු තිඛ්ඛච්ඡන්දරාගස්ස උප්පජ්ජනතො යො ච කඛ්ඤ්ජිකාරො ආහාරො, යො ච එස්සාහාරො පවත්නති, ඉමෙ කඛ්ඤ්ජිකාරාහාරඑස්සාහාරා තණ්හාවරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා භවන්ති. දිට්ඨිවරිතස්ස ධම්මචිත්තෙසු ඛලවඅත්තනිච්චාහිනිවෙසස්ස උප්පජ්ජනතො යො ච මනොසඤ්ඤෙතනාහාරො, යො ච විඤ්ඤාණාහාරො පවත්නති, ඉමෙ මනොසඤ්ඤෙතනාහාරවිඤ්ඤාණාහාරා දිට්ඨිවරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා භවන්ති. “තත්ථ යො ව අසුභෙ සුභ” ත්ති ආදීසුපි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො ගහෙතඛ්ඛොති. පුරිමානං ද්විත්තං ද්විත්තං තණ්හාපධානත්තා වෙච තණ්හාසභාවත්තා ච, පච්ඡිමානං ද්විත්තං ද්විත්තං දිට්ඨිපධානත්තා වෙච දිට්ඨිසභාවත්තා වාති.

84. “කතමස්මිං පයමාදිකෙ ආහාරෙ කතමො පයමාදිකො විපල්ලාසො පවත්නති” ති පුච්ඡිතඛ්ඛත්තා “තත්ථ කඛ්ඤ්ජිකාරෙ ආහාරෙ” ති ආදිනා නාමවසෙන නියමෙත්වා පුඛ්ඛෙ වුත්තත්ථමෙව දස්සෙති. “කතමස්මිං විපල්ලාසෙ ධීතො කතමං උපාදියති” ති පුච්ඡිතඛ්ඛත්තා “පයමෙ විපල්ලාසෙ ධීතො” ති ආදි වුත්තං. පයමෙ විපල්ලාසෙ ධීතො පුග්ගලො කාමෙ යෙන උපාදානෙන උපාදියති, ඉදං උපාදානං “කාමුපාදානං නාමා” ති වුච්චති. සෙසෙසු ඉමිනා නයෙන යොජනා කාතඛ්ඛා.

“යෙන කාමුපාදානෙන කාමෙහි පුග්ගලො සංයුජ්ජති, අයං කාමුපාදානධම්මො ‘කාමයොගො’ ති වුච්චති” ති ආදිනා යොජනා කාතඛ්ඛා. සෙසානං යොජනත්ථාදයො පාළිතො, අට්ඨකථාතො ච පාකටා.

85. “ආහාරාදීසු කතමෙ කතමා දිසා” ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තත්ථ ඉමා චතස්සො දිසා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙසු ආහාරචතුක්කාදීසු දසසු චතුක්කෙසු පයමො පයමො කබ්බිකාරාහාරාදිකො පයමා දිසා, දුතියො දුතියො එස්සාහාරාදිකො දුතියා දිසා, තතියො තතියො විඤ්ඤාණාහාරාදිකො තතියා දිසා, චතුත්ථො චතුත්ථො මනොසඤ්චෙනනාහාරාදිකො චතුත්ථා දිසාති වෙදිතඛිඛා.

“තාසු චතුසු දිසාසු තෙසු කබ්බිකාරාහාරාදීසු ධම්මෙසු කතමෙ ධම්මා කතමස්ස උපක්කිලෙසා” ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා ඉමෙ ආහාරාදයො ධම්මා ඉමස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසාති විහත්තාති දස්සෙතුං. “තත්ථ යො ච කබ්බිකාරො ආහාරො...පෙ.... ඉමෙ දිට්ඨිවර්තස්ස උදත්තස්ස උපක්කිලෙසා” ති වුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “කබ්බිකාරාහාරො ආහාරොතිආදි ආහාරාදීසු යෙ යස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා, තං විහජිත්වා දස්සෙතුං ආරද්ධ” න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 85) වුත්තං. දසන්තං සුත්තානන්ති එකදෙසභුතානං දසන්තං සුත්තානං. අත්ථොති සභාවධම්මො. සද්දත්ථො හි අසමානොති. “ඛාඤ්ජනමෙව නාන” න්ති එතෙන ච සද්දත්ථස්ස නානත්තං දස්සෙති.

“කබ්බිකාරාහාරාදීසු කතමෙ ආහාරාදයො කතමෙන විමොක්ඛමුඛෙන පරිඤ්ඤං පහානං ගච්ජන්ති” ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තත්ථ යො ච කබ්බිකාරො” තිආදි වුත්තං.

ඉතීති එවං වුත්තප්පකාරා. සබ්බෙති සබ්බෙ ආහාරාදයො ධම්මා ලොකචට්ටානුසාරිනො භවන්ති. තෙති තෙ සබ්බෙ ආහාරාදයො ධම්මා. ලොකාති ලොකතො චට්ටතො. තීහි විමොක්ඛමුඛෙහි අනිච්චානුපස්සනාදීහි නියාන්ති.

86. සංකිලෙසපක්ඛෙ දිසාභුතා ආහාරචතුක්කාදයො දස චතුක්කා ධම්මා ආචරියෙන නිද්ධාරෙත්වා දස්සිතා, අම්හෙහි ච ඤාතා, “වොදානපක්ඛෙ කතමෙ දිසාභුතා ධම්මා” ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා වොදානපක්ඛෙ දිසාභුතෙ ධම්මෙ දස්සෙතුං. “චතස්සො පටිපදා” තිආදි වුත්තං. චත්තාරො විහාරාති දිඛිඛවිහාරා බ්‍රහ්මවිහාරා අරියවිහාරා ආනෙඤ්ජවිහාරාති චත්තාරො විහාරා. තෙසු රූපාවචරසමාපත්තියො දිඛිඛවිහාරා, චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො බ්‍රහ්මවිහාරා, චතස්සො ඵලසමාපත්තියො අරියවිහාරා, චතස්සො අරූපසමාපත්තියො ආනෙඤ්ජවිහාරා චත්තාරො අච්ඡරියා අඛිභුතා ධම්මාති මානපහානං ආලයසමුග්ගසානො අවිජ්ජාපහානං භවුපසමොති චත්තාරො අච්ඡරියඅඛිභුතධම්මා. චත්තාරි අධිට්ඨානානීති සච්චාධිට්ඨානං වාගාධිට්ඨානං පඤ්ඤාධිට්ඨානං උපසමාධිට්ඨානන්ති චත්තාරි අධිට්ඨානානි. චතස්සො සමාධිභාවනාති ඡන්දසමාධිභාවනා වීරියසමාධිභාවනා චිත්තසමාධිභාවනා වීමංසාසමාධිභාවනාති චතස්සො සමාධිභාවනා. චත්තාරො සුඛභාගියාති ඉන්ද්‍රියසංචරො තපො බොජ්ඣංගිගො සබ්බුපධිපට්ඨිස්සග්ගොති චත්තාරො සුඛභාගියා. අවසෙසා පාකටා.

“චතුසු චතුසු පටිපදාදීසු කතමො පටිපදාදිකො පයමො සතිපට්ඨානාදිකො භවති” ති පුවඡිතබ්බත්තා “පයමා පටිපදා පයමං සතිපට්ඨාන” න්ති ආදි වුත්තං.
 “පටිපදාදයො පඤ්ඤාපදට්ඨානාදිකා, සතිපට්ඨානාදයො පන සතිපදට්ඨානාදිකා, තස්මා ‘පයමා පටිපදා පයමං සතිපට්ඨාන’ න්ති ආදියොජනා කාතබ්බා” ති වත්තබ්බත්තා “පයමා පටිපදා භාවිතා බහුලිකතා පයමං සතිපට්ඨානං පුරෙති” ති ආදි වුත්තං, පුරකපුරෙතබ්බභාවතො තථා යොජනා කාතබ්බාති අධිජ්ජායො. අථ වා “භාවිතා බහුලිකතා කතමෙ පටිපදාදයො කතමෙ සතිපට්ඨානාදිකෙ පුරෙත්ති” ති පුවඡිතබ්බත්තා “පයමා පටිපදා භාවිතා බහුලිකතා පයමං සතිපට්ඨානං පුරෙති” ති ආදි වුත්තං.

87. “තෙසු දසසු පටිපදාවතුක්කාදීසු කතමෙ ධම්මා කතමා දිසා, කතමෙ ධම්මා කතමා දිසා” ති පුවඡිතබ්බත්තා “තත්ථ ඉමා වතස්සො දිසා පයමා පටිපදා, පයමො සතිපට්ඨානො” ති ආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු දසසු පටිපදාවතුක්කාදීසු. ඉමා මයා වුවචමානා පයමා පටිපදාදයො දිසා වතස්සො දිසා භවන්ති.

“තෙසු චතුසු දිසාභූතෙසු පටිපදාවතුක්කාදීසු කතමො දිසාභූතො අත්ථො කතමස්ස පුග්ගලස්ස භෙසජ්ජ” න්ති පුවඡිතබ්බත්තා “තත්ථ පයමා පටිපදා...පෙ.... දිට්ඨිවර්තස්ස උදත්තස්ස භෙසජ්ජ” න්ති වුත්තං.

“තෙසු දසසු පටිපදාදිවතුක්කෙසු ධම්මෙසු කතමො කතමො කතමං කතමං විමොක්ඛමු” න්ති පුවඡිතබ්බත්තා “තත්ථ දුක්ඛා ව පටිපදා” ති ආදි වුත්තං. අත්ථො පන ථිකායං විත්ථාරොන වුත්තො පාකටො. සංකිලෙසපක්ඛෙ දිසාභූතා ආභාරවතුක්කාදයො දස වතුක්කා සමතික්කමිතබ්බපභාතබ්බභාවෙන නිද්ධාරිතා, වොදානපක්ඛෙ පන දිසාභූතා පටිපදාවතුක්කාදයො දස වතුක්කා සමතික්කමපභායකභාවෙන නිද්ධාරිතා.

“තෙසං ආභාරවතුක්කාදීනං දසන්තං වතුක්කානං සමතික්කමනපභානසඬ්ඛානං යං වික්කිලිතඤ්ච තෙසං පටිපදාවතුක්කාදීනං දසන්තං වතුක්කානං භාවනාසඬ්ඛානං යං වික්කිලිතඤ්ච සච්ඡිකිරියාසඬ්ඛානං යං වික්කිලිතඤ්ච අත්ථි, තං තිවිධං වික්කිලිතං කතමෙසං පුග්ගලානං වික්කිලිතං භවති” ති පුවඡිතබ්බත්තා “තෙසං වික්කිලිත” න්ති වුත්තං. අථ වා “යථාවුත්තජ්ජකාරොහි විමොක්ඛමුඛෙහි යෙ බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකා විමුච්චිංසු, තෙසු බුද්ධස්සෙව වික්කිලිතං භවති කිං, පච්චෙකබුද්ධස්සෙව වික්කිලිතං භවති කිං, සාවකස්සෙව වික්කිලිතං භවති කිං, උදාහු සබ්බෙසං බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං වික්කිලිතං භවති කි” න්ති විචාරණාය සම්භවතො “තෙසං වික්කිලිත” න්ති වුත්තං. යථාවුත්තජ්ජකාරොහි විමොක්ඛමුඛෙහි යෙ බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකා මුච්චිංසු, තෙසං බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං වික්කිලිතං. යං ආභාරවතුක්කාදීනං දසන්තං වතුක්කානං සපරසන්තානෙ සමතික්කමනපභානඤ්ච යා පටිපදාවතුක්කාදීනං දසන්තං වතුක්කානං සපරසන්තානෙ භාවනාසම්පාදනා, සච්ඡිකිරියාසම්පාදනා ව අත්ථි, ඉදං සබ්බං වික්කිලිතං නාම භවතිති අත්ථො.

“සබ්බෙසං ආහාරචතුක්කාදීනං දසන්තං චතුක්කානං සබ්බෙ පටිපදාවතුක්කාදයො දස චතුක්කා පටිපක්ඛා භොන්ති කිං, උදාහු යථාක්කමං චතුක්කානං චතුක්කා පටිපක්ඛා භොන්ති කි”න්ති විචාරණාය සම්භවතො යථාක්කමං චතුක්කානං චතුක්කා පටිපක්ඛා භොන්ති පහාතබ්බපහායකභාවෙනාති දස්සෙන්නො “චත්තාරො ආහාරා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො පටිපදා”තිආදිමාහ. අට්ඨකථායං පන – “ඉදානි ආහාරාදීනං පටිපදාදීහි යෙන සමතික්කමනං, තං තෙසං පටිපක්ඛභාවං දස්සෙන්නො ‘චත්තාරො ආහාරා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො පටිපදා’තිආදිමාහා”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 87) චුත්තං. තත්ථ සංකිලෙසපක්ඛෙ චත්තාරො යෙ ආහාරා නිද්ධාරිතා, තෙසං චතුන්තං ආහාරානං වොදානපක්ඛෙ යා චතස්සො පටිපදා නිද්ධාරිතා, තා චතස්සො පටිපදා පටිපක්ඛො ආහාරානං පහාතබ්බත්තා, පටිපදානං පන පහායකත්තා. සතිපි ආහාරානං අප්පහාතබ්බභාවෙ විපස්සනාරම්මණත්තා ආහාරපටිබද්ධජන්දරාගප්පහානවසෙන පහාතබ්බභාවො චුත්තොති එවමාදියොජනා කාතබ්බා.

සීහාති සීහසදිසා බුද්ධා ච සීහසදිසා පච්චෙකබුද්ධා ච සීහසදිසා සාවකා වාති සීහසදිසා විසුං විසුං යොජෙතබ්බා. සාවකා පන අහතරාගදොසමොහාපි සන්ති, තෙපි “සීහා”ති මඤ්ඤෙයුන්ති තං නිවත්තාපනත්ථං “හතරාගදොසමොහා”ති චුත්තං. හනිතබ්බාති හතා, රාගො ච දොසො ච මොහො ච රාගදොසමොහා, හතා රාගදොසමොහා එතෙහි සාවකෙහිති හතරාගදොසමොහා, සාවකාති යොජනා කාතබ්බා සාවකානංයෙව බ්‍යභිචාරසම්භවතොති. තෙසං සීහානං බුද්ධානං, තෙසං සීහානං පච්චෙකබුද්ධානං, තෙසං සීහානං සාවකානං භාවනා වොදානපක්ඛෙ භාවිතබ්බානං බොධිපක්ඛියධම්මානං භාවනා වඩ්ඪනා ව, සච්ඡිකිරියා වොදානපක්ඛෙයෙව සච්ඡිකාතබ්බානං ඵලනිබ්බානානං සච්ඡිකිරියා ව, බ්‍යන්තිකිරියා සංකිලෙසපක්ඛෙ පහාතබ්බානං පහානසඬ්ඛාතා බ්‍යන්තිකිරියා ව වික්කිළිතං නාම භවති.

ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානන්ති සද්ධිත්තියාදීනං ඉන්ද්‍රියානං අධිට්ඨානං පචත්තනං භාවනා, සච්ඡිකිරියා ව. විපරියාසානධිට්ඨානන්ති විපල්ලාසානං අධිට්ඨානං පහානවසෙන අප්පචත්තනං, අනුප්පාදනඤ්ච සඬ්ඛෙපතො වික්කිළිතං නාමාති ගහිතං. ඉන්ද්‍රියානි සද්ධිත්තියාදීනි සද්ධම්මගොචරො සද්ධම්මස්ස වොදානපක්ඛස්ස ගොචරො පචත්තනහෙතුති අධිප්පෙතාති. විපරියාසා විපල්ලාසා කිලෙසගොචරො සංකිලෙසපක්ඛස්ස ගොචරො පචත්තිහෙතුති අධිප්පෙතා.

“චත්තාරො ආහාරාතිආදිනා සංකිලෙසපක්ඛෙ ආහාරචතුක්කාදීනං දසන්තං චතුක්කානං තණ්හාවරිතාදීනං චතුන්තං පුග්ගලානං උපක්කිලෙසවිභාවනාමුඛෙන යා නිද්ධාරණා ආවරියෙන කතා, ‘චතස්සො පටිපදා’තිආදිනා ව වොදානපක්ඛෙ පටිපදාවතුක්කාදීනං දසන්තං චතුක්කානං තණ්හාවරිතාදීනං චතුන්තං පුග්ගලානං වොදානවිභාවනාමුඛෙන යා නිද්ධාරණා ආවරියෙන කතා, සා අයං නිද්ධාරණා කතමස්ස නයස්ස සමුට්ඨානං භූමිති චුවචති”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “අයං චුවචති සීහවික්කිළිතස්ස නයස්ස භූමි”ති චුත්තං. තත්ථ අයන්ති යා අයං චුත්තනෙයෙන

ද්විජපකාරා නිද්ධාරණා කතා, සා අයං ද්විජපකාරා නිද්ධාරණා සිහවික්කිලිතස්ස නයස්ස භූමි පචත්තිට්ඨානං සමුට්ඨානන්ති නයසමුට්ඨානකොසල්ලෙහි පුග්ගලෙහි වුවච්ඡිති යොජනා කාතබ්බාති.

“වුත්තජපකාරාය නිද්ධාරිතාය නයස්ස භූමිභාවො කස්මා විඤ්ඤායති” ති වත්තබ්බන්තා “තෙනාහා” තිආදි වුත්තං. තෙන වුත්තජපකාරාය නිද්ධාරණාය නයභූමිභාවෙන “යො තෙති...පෙ.... කුසලාති වා” ති යං වචනං ආචරියො ආහ, තෙන වචනෙන විඤ්ඤායතිති.

සිහවික්කිලිතනයභූමි ආචරියෙන විභාවිතා, අම්හෙහි ව ඤාතා, “කතමා තිපුක්ඛලනයභූමි” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා තිපුක්ඛලනයභූමිං විභාවෙතුකාමො “තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායා” තිආදිමාහ. එවං සති “අයං සංකිලෙසො, තිණි අකුසලමූලානි” තිආදිවචනමෙව ආචරියෙන වත්තබ්බං, කස්මා පන “තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායා” තිආදිවචනං වත්තබ්බන්ති? සච්චං, තිපුක්ඛලනයභූමිභාවනා පන උග්ගහිතඤ්ඤාආදිපුග්ගලත්තයවසෙන පචත්තා, තස්මා උග්ගහිතඤ්ඤාආදිපුග්ගලත්තයං විභාවෙතුං “තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායා” තිආදිවචනං වුත්තං. එවමපි “තත්ථ යො සුඛාය පටිපදාය ඛිජ්ජාහිඤ්ඤාය නියානි, අයං උග්ගහිතඤ්ඤා” තිආදිවචනමෙව වත්තබ්බං, කස්මා පන “තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායා” තිආදිවචනං වත්තබ්බන්ති? සච්චං, උග්ගහිතඤ්ඤාආදිපුග්ගලත්තයං පන සිහවික්කිලිතනයනො තිපුක්ඛලනයස්ස නිග්ගච්ඡන්තො නික්ඛන්තො සිහවික්කිලිතනයභූමිවිභාවනායං පටිපදාවිභාගතො විභාවිතපුග්ගලවතුක්කතො නිද්ධාරිතං, සිහවික්කිලිතනයභූමිවිභාවනායං පටිපදාවිභාගතො විභාවිතං පුග්ගලවතුක්කං පයමං විභාවෙතුං “තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදායා” තිආදි වුත්තං. තත්ථාති යො පටිපදාවතුක්කො සිහවික්කිලිතනයභූමිවිභාවනායං නිද්ධාරිතො, තස්මිං පටිපදාවතුක්කෙ. යෙති යෙ දන්ධඋදත්තා දිට්ඨිවර්තපුග්ගලා යථාක්කමං සුඛාය පටිපදාය දන්ධාහිඤ්ඤාය ව සුඛාය පටිපදාය ඛිජ්ජාහිඤ්ඤාය ව නියාන්ති, ඉති නියාකා ද්වෙ පුග්ගලා ව නිද්ධාරිතා. “තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං කතමො සංකිලෙසො” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො” ති විස්සජ්ජෙතුං “තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො” තිආදි වුත්තං. වත්තාරො ආහාරා නිද්ධාරිතා...පෙ.... වත්තාරි අගතිගමනානි නිද්ධාරිතානි, ඉති අයං දසවිධො ආහාරවතුක්කාදිවතුක්කො තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං සංකිලෙසො හොති. තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං සංකිලෙසො ආචරියෙන නිද්ධාරිතො, “කතමං වොදාන” න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං ඉදං වොදාන” න්තිආදි වුත්තං. වතස්සො පටිපදා නිද්ධාරිතා, වතස්සො අජ්ජමාණා නිද්ධාරිතා, ඉති ඉදං දසවිධං පටිපදාවතුක්කාදිවතුක්කභූතං ධම්මජාතං තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං වොදානං හොති.

88. “තෙසු චතුසු පුග්ගලෙසු කතමො පුග්ගලො උග්ගහිතඤ්ඤා, කතමො පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤා, කතමො පුග්ගලො නෙය්‍යා” ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ

යෙ”තිආදි වුත්තං. “පුබ්බෙපි ‘තත්ථ යෙ’තිආදිනා චත්තාරො පුග්ගලා නිද්ධාරිතා, කස්මා පන පුන ‘තත්ථ යෙ’තිආදිනා චත්තාරො පුග්ගලා නිද්ධාරිතා”ති වෙ වදෙයා? පුබ්බෙ සංකිලෙසවොදානං සාමිභාවෙන නිද්ධාරිතා, පච්ඡා පන උග්ගට්ඨකඤ්ඤආදීනං අවයවානං සමුහභාවෙන නිද්ධාරිතාති විසෙසත්ථො ගහෙනබ්බො. තත්ථ යෙ...පෙ.... ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලාති එත්ථ යොජනත්ථො හෙට්ඨා වුත්තසදිසොව. තත්ථාති තෙසු චතුසු පුග්ගලෙසු. යොති උදත්තො දිට්ඨිවරිතො. අයන්ති අයං නියතො උදත්තො දිට්ඨිවරිතො. පුන යොති උදත්තොව තණ්හාවරිතො ව මන්දො දිට්ඨිවරිතො ව. සාධාරණායාති දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාහිඤ්ඤාය ව සුඛාය පටිපදාය දන්ධාහිඤ්ඤාය ව.

“උග්ගට්ඨකඤ්ඤආදයො තයො පුග්ගලා ආචරියෙන නිද්ධාරිතා, තෙසු තීසු පුග්ගලෙසු කතමස්ස කතමස්ස කතමං කතමං භගවා උපදිසති”ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ භගවා”තිආදි වුත්තං. අථ වා “පටිපදාහෙදෙන පුග්ගලහෙදො ආචරියෙන විභාවිතො, කථං දෙසනාහෙදෙන පුග්ගලහෙදො විභාවිතො”ති වත්තබ්බත්තා දෙසනාහෙදෙනපි පුග්ගලහෙදං විභාවෙතුං “තත්ථ භගවා”තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු තීසු උග්ගට්ඨකඤ්ඤආදීසු පුග්ගලෙසු. “සමථදෙසනාවිපස්සනාදෙසනාහෙදෙනෙව පුග්ගලහෙදො විභාවිතො”ති වත්තබ්බත්තා මුදුධම්මදෙසනාතික්ඛධම්මදෙසනාහෙදෙනපි පුග්ගලහෙදං විභාවෙතුං “තත්ථ භගවා”තිආදි වුත්තං. සෙසෙසුපි එවමෙව අනුසන්ධාත්ථො වත්තබ්බො.

විසුං විසුං පටිපදාහෙදෙන චත්තාරො හුත්වා විසුං ව සම්පිණ්ඩිතා ව පටිපදාහෙදෙන වෙව දෙසනාහෙදෙන ව තයො භොන්තිති විභාවෙතුං “තත්ථ යෙ”තිආදිං පුන චත්වා “ඉති බො චත්තාරි හුත්වා තීණි භවන්ති”ති වුත්තං. තත්ථ චත්තාරි තීණිති ලිඛිගවිපල්ලාසනිද්දෙසො, “චත්තාරො තයො”ති පන පකතිලිඛිගනිද්දෙසො කාතබ්බොව.

“තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං කතමො සංකිලෙසො”ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අයං සංකිලෙසොති “තීණි අකුසලමූලාති...පෙ.... සීලවිපත්ති දිට්ඨිවිපත්ති ආචාරවිපත්ති”ති නිද්ධාරිතානං අකුසලානං ධම්මානං ඉති අයං සමුහො සංකිලෙසො හොති. “තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං සංකිලෙසො ආචරියෙන නිද්ධාරිතො, කථං වොදානං නිද්ධාරිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉදං වොදාන”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉදං වොදානන්ති “තීණි කුසලමූලාති...පෙ.... තීණි විමොක්ඛමුඛාති සුඤ්ඤතං අනිමිත්තං අප්පණ්ණිත”න්ති නිද්ධාරිතානං කුසලධම්මානං සමුහභූතං ඉති ඉදං ධම්මජාතං වොදානං හොති.

“වුත්තජ්ජකාරෙන චත්තාරො හුත්වා තයො පුග්ගලා භවන්තිති ආචරියෙන විභාවිතා, තයො හුත්වා කිත්තකා පුග්ගලා භවන්ති”ති වත්තබ්බභාවතො “ඉති බො චත්තාරි හුත්වා තීණි භවන්ති, තීණි හුත්වා ද්වෙ භවන්ති තණ්හාවරිතො ව දිට්ඨිවරිතො වා”තිආදි වුත්තං. ඉතීති හෙට්ඨා වුත්තජ්ජකාරෙන චත්තාරි චත්තාරො

හුත්වා තිණි තයො භවන්ති. තිණි තයො හුත්වා තණ්හාවරිතො ව දිට්ඨිවරිතො වාති ද්වෙ පුග්ගලා භවන්ති.

“තෙසං ද්විත්තං පුග්ගලානං කතමො සංකිලෙසො”ති වත්තබ්බභාවතො “තෙසං ද්විත්තං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අයං සංකිලෙසොති “තණ්හා ව අවිජ්ජා ව...පෙ.... සස්සතදිට්ඨි ව උච්ඡෙදදිට්ඨි වා”ති නිද්ධාරිතානං අකුසලධම්මානං ඉති අයං සමුහො සංකිලෙසො හොති.

“තෙසං ද්විත්තං පුග්ගලානං සංකිලෙසො ආවරියෙන නිද්ධාරිතො, කථං වොදාන”න්ති වත්තබ්බභාවතො “තෙසං ද්විත්තං පුග්ගලානං ඉදං වොදාන”න්තිආදි වුත්තං. ඉදං වොදානන්ති “සමථො ව විපස්සනා ව...පෙ.... සඋපාදිසෙසා ව නිබ්බානධාතු, අනුපාදිසෙසා ව නිබ්බානධාතු”ති නිද්ධාරිතානං කුසලධම්මානං සමුහභූතං ඉති ඉදං ධම්මජාතං වොදානං හොති.

“තිණි අකුසලමූලානි”තිආදිනා සංකිලෙසපක්කං අකුසලමූලතිකාදීනං ද්විත්තං ද්වාදසන්තං තිකානං, තිණිණං උග්ගච්ඡිකඤ්ඤාආදිපුග්ගලානං සංකිලෙසවිභාවනාමුඛෙන යා නිද්ධාරණා කතා, “තිණි කුසලමූලානි”තිආදිනා වොදානපක්කං කුසලමූලතිකාදීනං ද්විත්තං ද්වාදසන්තං තිකානං, තිණිණං උග්ගච්ඡිකඤ්ඤාආදිපුග්ගලානං වොදානවිභාවනාමුඛෙන යා නිද්ධාරණා කතා, අයං වුත්තජපකාරනිද්ධාරණා තිපුක්ඛලස්ස ව නයස්ස, අඬකුසස්ස ව නයස්ස භූමි සමුට්ඨානං පවත්තිහෙතු නාමාති යොජෙත්වා “තණ්හා ව අවිජ්ජා වා”තිආදිනා සංකිලෙසපක්කං තණ්හාඅවිජ්ජාදුකාදීනං පන්තරසන්තං දුකානං, ද්විත්තං තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිතානං පුග්ගලානං වොදානවිභාවනාමුඛෙන යා නිද්ධාරණා කතා, “සමථො ව විපස්සනා වා”තිආදිනා වොදානපක්කං සමථවිපස්සනාදුකාදීනං එකුනවිසතිදුකානං, ද්විත්තං තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිතානං පුග්ගලානං වොදානවිභාවනාමුඛෙන යා නිද්ධාරණා කතා, අයං වුත්තජපකාරා නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිතිපි නිහරිත්වා යොජෙතබ්බා. පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන හි නන්දියාවට්ටනයතො සිහවික්කිලිතනයස්ස සම්භවො, සිහවික්කිලිතනයතො ව තිපුක්ඛලනයස්ස සම්භවො හොති. ධම්මාධිට්ඨානවසෙන පන සිහවික්කිලිතනයතො තිපුක්ඛලනයස්ස සම්භවො, තිපුක්ඛලනයතො ව නන්දියාවට්ටනයස්ස සම්භවො හොති. තෙනාහ අට්ඨකථායං “අන්තෙ ‘තණ්හා ව අවිජ්ජා වා’තිආදිනා සමථස්ස නයස්ස භූමි දස්සිතා. තෙනෙව හි ‘වත්තාරි හුත්වා තිණි භවන්ති, තිණි හුත්වා ද්වෙ භවන්ති’ති වුත්ත”න්ති (තෙත්ති. අට්ඨ. 88).

“කස්මා පන අයං වුත්තජපකාරාය නිද්ධාරණාය තිපුක්ඛලස්ස ව නයස්ස, අඬකුසස්ස ව නයස්ස භූමිභාවො විඤ්ඤායති”ති වත්තබ්බභාවතො “තෙනාහ”තිආදි වුත්තං. තෙන යථාවුත්තස්ස නිද්ධාරණාය භූමිභාවෙන ආවරියො “යො අකුසලෙ...පෙ.... දිසාලොචනෙනාති වා”ති යං වචනං ආහ, තෙන වචනෙන වුත්තජපකාරාය නිද්ධාරණාය තිපුක්ඛල...පෙ.... යස්ස භූමිභාවො විඤ්ඤායතිති අත්ථො.

“එත්තාවතා නයසමුට්ඨානං පරිපුණ්ණං හොති, අඤ්ඤං නත්ථි” ති
 වත්තබ්බත්තා “නියුත්තං නයසමුට්ඨාන” න්ති චුත්තං. යෙන යෙන
 නයසමුට්ඨානෙන සංකිලෙසපක්කං වා අකුසලා ධම්මා නිද්ධාරිතා, වොදානපක්කං
 වා කුසලා ධම්මා නිද්ධාරිතා, තං තං නයසමුට්ඨානං නියුත්තං යථාරහං
 නිද්ධාරෙත්වා යුජ්ජිතබ්බන්ති අත්ථො ගහෙනබ්බො.

නයක්කමෙන පන සඬ්ඛෙපතො දස්සයිස්සාමි – ද්වෙ පුග්ගලා, තයො පුග්ගලා,
 වත්තාරො පුග්ගලාති පුග්ගලා තිකොට්ඨාසා භවන්ති, චතුදිසා, ඡදිසා, අට්ඨදිසාති
 දිසාපි තිකොට්ඨාසා භවන්ති. තත්ථ ද්වෙ පුග්ගලාති තණ්හාවරිතො පුග්ගලො,
 දිට්ඨිවරිතො පුග්ගලොති ද්වෙ පුග්ගලා භවන්ති. තයො පුග්ගලාති
 උග්ගට්ඨකඤ්ඤපුග්ගලො, විපඤ්චිතඤ්ඤපුග්ගලො, නෙය්‍යාපුග්ගලොති තයො
 පුග්ගලා භවන්ති. වත්තාරො පුග්ගලාති දුක්ඛාපට්ඨපදාදන්ධාභිඤ්ඤාදිභෙදෙන භින්තා
 මුදින්ද්‍රියො තණ්හාවරිතො පුග්ගලො, මුදින්ද්‍රියො දිට්ඨිවරිතො පුග්ගලො,
 තික්ඛින්ද්‍රියො තණ්හාවරිතො පුග්ගලො, තික්ඛින්ද්‍රියො දිට්ඨිවරිතො පුග්ගලොති
 වත්තාරො පුග්ගලා භවන්ති. චතුදිසාති සංකිලෙසපක්කං ද්වෙ ද්වෙ දිසා,
 වොදානපක්කං ද්වෙ ද්වෙ දිසාති චතුදිසා භවන්ති. ඡදිසාති සංකිලෙසපක්කං
 තිස්සො තිස්සො දිසා, වොදානපක්කං තිස්සො තිස්සො දිසාති ඡදිසා භවන්ති.
 අට්ඨදිසාති සංකිලෙසපක්කං චතස්සො චතස්සො දිසා, වොදානපක්කං චතස්සො
 චතස්සො දිසාති අට්ඨදිසා භවන්ති. තෙසු ද්වෙ ද්වෙ තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිතෙ
 පුග්ගලෙ, චතුදිසා ච නිස්සාය නන්දියාවට්ටනයසමුට්ඨානං භවති. තයො
 උග්ගට්ඨකඤ්ඤවිපඤ්චිතඤ්ඤනෙය්‍යාපුග්ගලෙ ච ඡදිසා ච නිස්සාය
 තිපුක්ඛලතයසමුට්ඨානං භවති. දුක්ඛාපට්ඨපදාදන්ධාභිඤ්ඤාදිභෙදෙන භින්තො
 වත්තාරො
 මුදින්ද්‍රියතණ්හාවරිතතික්ඛින්ද්‍රියතණ්හාවරිතමුදින්ද්‍රියදිට්ඨිවරිතතික්ඛින්ද්‍රියදිට්ඨිවරි
 තෙ පුග්ගලෙ ච අට්ඨදිසා ච නිස්සාය සිහවික්කිළිතනයසමුට්ඨානං භවති.
 එකෙකස්මිං නයසමුට්ඨානෙ විහජිතෙ දිසාලොචනඅඬ්ඤාසනයසමුට්ඨානානිපි
 විහජිතාති භවන්ති.

“කථං නන්දියාවට්ටනයසමුට්ඨානං භවති” ති වෙ වදෙය්‍ය? “තණ්හා ච අවිජ්ජා
 ච අභිරිකඤ්ච අනොත්තප්පඤ්ච අස්සති ච අසම්පජ්ඤඤඤ්ච
 අයොනියොමනසිකාරො ච කොසජ්ජඤ්ච දොචචස්සඤ්ච අභංකාරො ච මමංකාරො
 ච අස්සද්ධා ච පමාදො ච අසද්ධම්මස්සවනඤ්ච අසංවරො ච අභිජ්ඣා ච ඛ්‍යාපාදො
 ච නිවරණඤ්ච සංයොජනඤ්ච කොධො ච උපනාහො ච මක්ඛො ච පළාසො ච
 ඉස්සා ච මච්ඡෙරඤ්ච මායා ච සායොයාඤ්ච සස්සතදිට්ඨි ච උච්ඡෙදදිට්ඨි වා” ති
 (නෙත්ති. 88) දුක්ඛදුක්ඛසෙන දෙසිතො අයං දිසාභූතො අකුසලධම්මසමුහො ද්වින්තං
 තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිතානං පුග්ගලානං සංකිලෙසො හොතීති සංකිලෙසපක්කං
 සංකිලෙසසාමඤ්ඤභාවෙන යොජෙත්වා “ඉමෙසු පන්තරසසු දුක්ඛදුක්ඛසෙන
 දෙසිතෙසු දිසාභූතෙසු අකුසලධම්මෙසු කතමො අකුසලධම්මො කතමස්ස
 පුග්ගලස්ස දිසා” ති මනසාව දිසාධම්මභාවෙන ඔලොකෙත්වා “අයං අයං පයමො
 පයමො අකුසලධම්මො තණ්හාවරිතස්ස පුග්ගලස්ස සංකිලෙසපක්කං පයමා දිසා

නාම, අයං අයං දුතියො දුතියො අකුසලධම්මො දිට්ඨිවර්තස්ස පුග්ගලස්ස
සංකිලෙසපක්ඛෙ දුතියා දිසා නාමා''ති විසුං විසුං යොජෙත්වා
සමුදයසච්චදුක්ඛසච්චානි යථාරහං නීහරිත්වා විහජිතබ්බධම්මසභාවො ච යෙන
සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච
නන්දියාවට්ටනයසමුට්ඨානං භවති, තස්ස ඔලොකනා ච යෙන
සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච
දිසාලොචනනයසමුට්ඨානං භවති, තථා ඔලොකෙත්වා දිසාවිසෙසභූතස්ස
ධම්මවිසෙසස්ස පුග්ගලානං නයනඤ්ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නයති, සො
සංවණ්ණනාවිසෙසො ච අභිකුසනයසමුට්ඨානං භවති.

“සමථො ච විපස්සනා ච, හිරි ච ඔත්තප්පඤ්ච, සති ච සම්පජ්ඣඤ්ඤාච,
යොනිසොමනසිකාරො ච වීරියාරම්භො ච, සොචචස්සඤ්ච ධම්මෙ ඤාණඤ්ච
අන්වයෙ ඤාණඤ්ච, ඛයෙ ඤාණඤ්ච අනුප්පාදෙ ඤාණඤ්ච, සද්ධා ච අප්පමාදො
ච, සද්ධම්මස්සවනඤ්ච සංවරො ච, අනභිජ්ඣා ච අබ්‍යාපාදො ච, රාගවිරාගා ච
චෙතොවිමුත්ති, අවජ්ජාවිරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති, අභිසමයො ච අප්පිච්ඡතා ච,
සන්තුට්ඨි ච අක්කොධො ච, අනුපනාහො ච අමක්ඛො ච, අපළාසො ච
ඉස්සාපභානඤ්ච මච්ඡරියප්පභානඤ්ච විජ්ජා ච, විමුත්ති ච සඤ්ඤාතරම්මණො ච
විමොක්ඛො, අසඤ්ඤාතරම්මණො ච විමොක්ඛො, සඋපාදිසෙසා ච නිබ්බානධාතු,
අනුපාදිසෙසා ච නිබ්බානධාතු''ති (නෙත්ති. 88) තිකදුකචසෙන දෙසිතං ඉදං
දිසාභූතං කුසලසමුහධම්මජාතං ද්විත්තං තණ්හාවර්තදිට්ඨිවර්තනං පුග්ගලානං
චොදානං හොතීති චොදානපක්ඛෙ චොදානසාමඤ්ඤභාවෙන යොජෙත්වා “ඉමෙසු
එකුනවිසති යා දුකදුකචසෙන වා දෙසිතෙසු දිසාභූතෙසු ධම්මෙසු කතමො කතමො
කුසලධම්මො කතමස්ස කතමස්ස පුග්ගලස්ස දිසා''ති මනසාව දිසාධම්මභාවෙන
ඔලොකෙත්වා “අයං පඨමො පඨමො කුසලධම්මො තණ්හාවර්තස්ස පුග්ගලස්ස
චොදානපක්ඛෙ පඨමා දිසා නාම, අයං දුතියො දුතියො කුසලධම්මො දිට්ඨිවර්තස්ස
පුග්ගලස්ස චොදානපක්ඛෙ දුතියා දිසා නාමා''ති විසුං විසුං යොජෙත්වා
මග්ගසච්චනිරොධසච්චානි යථාරහං නීහරිත්වා විහජිතබ්බධම්මභාවො ච යෙන
සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච
නන්දියාවට්ටනයසමුට්ඨානං භවති, තස්ස ඔලොකනා ච යෙන
සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච
දිසාලොචනනයසමුට්ඨානං භවති, තථා ඔලොකෙත්වා දිසාවිසෙසභූතස්ස
ධම්මවිසෙසස්ස පුග්ගලානං නයනඤ්ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නයති, සො
සංවණ්ණනාවිසෙසො ච අභිකුසනයසමුට්ඨානං භවති.

“කථං තිපුක්ඛලනයසමුට්ඨානං භවති''ති චෙ පුච්ඡෙය්‍ය, “තීණි අකුසලමූලානි
— ලොභො අකුසලමූලං, දොසො අකුසලමූලං, මොහො අකුසලමූලං. තීණි
දුච්චරිතානි — කායදුච්චරිතං, වච්චුච්චරිතං, මනොදුච්චරිතං. තයො අකුසලචිතක්කා —
කාමචිතක්කො, බ්‍යාපාදචිතක්කො, විහිංසාචිතක්කො. තිස්සො අකුසලසඤ්ඤා —
කාමසඤ්ඤා, බ්‍යාපාදසඤ්ඤා, විහිංසාසඤ්ඤා. තිස්සො විපරිතසඤ්ඤා —
නිව්චසඤ්ඤා, සුඛසඤ්ඤා, අත්තසඤ්ඤා. තිස්සො චෙදනා — සුඛා චෙදනා, දුක්ඛා

වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා. තිස්සො දුක්ඛතා - දුක්ඛදුක්ඛතා, සඞ්ඛාරදුක්ඛතා, විපරිණාමදුක්ඛතා. තයො අග්ගි - රාගග්ගි, දොසග්ගි, මොහග්ගි. තයො සල්ලා - රාගසල්ලො, දොසසල්ලො, මොහසල්ලො. තිස්සො ජටා - රාගජටා, දොසජටා, මොහජටා. තිස්සො අකුසල්ලපපරික්ඛා - අකුසලං කායකම්මං, අකුසලං චචිකම්මං, අකුසලං මනොකම්මං. තිස්සො විපත්තියො - සීලවිපත්ති, දිට්ඨිවිපත්ති, ආචාරවිපත්ති” ති (නෙත්ති. 88) තිකතිකවසෙන දෙසිතො අයං දිසාභූතො අකුසලධම්මසමුහො තිණ්ණං උග්ගට්ඨකඤ්ඤවිපඤ්චිතඤ්ඤනෙය්‍යපුග්ගලානං සංකිලෙසො භොතීති සංකිලෙසපක්ඛෙ සංකිලෙසසාමඤ්ඤභාවෙන යොජෙත්වා “ඉමෙසු ද්වාදසසු තිකතිකවසෙන දෙසිතෙසු දිසාභූතෙසු අකුසලධම්මෙසු කතමො කතමො අකුසලො ධම්මො කතමස්ස කතමස්ස පුග්ගලස්ස දිසා” ති මනසාව දිසාධම්මභාවෙන ඔලොකෙත්වා “අයං අයං පයමො පයමො අකුසලධම්මො උග්ගට්ඨකඤ්ඤපුග්ගලස්ස සංකිලෙසපක්ඛෙ පයමා දිසා නාම. අයං අයං දුතියො දුතියො අකුසලධම්මො විපඤ්චිතඤ්ඤපුග්ගලස්ස සංකිලෙසපක්ඛෙ දුතියා දිසා නාම. අයං අයං තතියො තතියො අකුසලධම්මො නෙය්‍යස්ස පුග්ගලස්ස සංකිලෙසපක්ඛෙ තතියා දිසා නාමා” ති විසුං විසුං යොජෙත්වා සමුදයසච්චදුක්ඛසච්චානි යථාරහං නිහරිත්වා විහජිතබ්බධම්මසභාවො ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො. සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච තිපුක්ඛලනයසමුට්ඨානං භවති. තස්ස ඔලොකනා ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච දිසාලොචනනයසමුට්ඨානං භවති තථා ඔලොකෙත්වා දිසාවිසෙසභූතස්ස ධම්මවිසෙසස්ස පුග්ගලානං නයනඤ්ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නයති, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො අඛිකුසනයසමුට්ඨානං භවති.

“තීණි කුසලමූලානි - අලොභො කුසලමූලං, අදොසො කුසලමූලං, අමොහො කුසලමූලං. තීණි සුවර්තානි - කායසුවර්තං, චචිසුවර්තං, මනොසුවර්තං. තයො කුසලචිතක්කා - නෙක්ඛම්මචිතක්කො, අබ්‍යාපාදචිතක්කො, අවිහිංසාවිතක්කො. තයො සමාධි - සචිතක්කො සච්චාරො සමාධි, අචිතක්කො විචාරමත්තො සමාධි, අචිතක්කො අච්චාරො සමාධි. තිස්සො කුසලසඤ්ඤා - නෙක්ඛම්මසඤ්ඤා, අබ්‍යාපාදසඤ්ඤා, අවිහිංසාසඤ්ඤා. තිස්සො අවිපරිතසඤ්ඤා - අනිච්චසඤ්ඤා, දුක්ඛසඤ්ඤා, අනත්තසඤ්ඤා. තිස්සො කුසල්ලපපරික්ඛා - කුසලං කායකම්මං, කුසලං චචිකම්මං, කුසලං මනොකම්මං. තීණි සොචෙය්‍යානි - කායසොචෙය්‍යං, චචිසොචෙය්‍යං, මනොසොචෙය්‍යං. තිස්සො සම්පත්තියො - සීලසම්පත්ති, සමාධිසම්පත්ති, පඤ්ඤාසම්පත්ති. තිස්සො සික්ඛා - අධිසීලසික්ඛා, අධිචිත්තසික්ඛා, අධිපඤ්ඤාසික්ඛා. තයො ඛන්ධා - සීලක්ඛන්ධො, සමාධික්ඛන්ධො, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. තීණි විමොක්ඛමුඛානි - සුඤ්ඤතං, අනිමිත්තං, අජ්ජණිහිත්තං” ති (නෙත්ති. 88) තිකතිකවසෙන දෙසිතං ඉදං දිසාභූතං කුසලසමුහධම්මජාතං තිණ්ණං උග්ගට්ඨකඤ්ඤවිපඤ්චිතඤ්ඤනෙය්‍යපුග්ගලානං වොදානං භොතීති වොදානපක්ඛෙ වොදානසාමඤ්ඤභාවෙන යොජෙත්වා “ඉමෙසු ද්විසු ද්වාදසසු තිකතිකවසෙන දෙසිතෙසු දිසාභූතෙසු කුසලධම්මෙසු කතමො කතමො කුසලධම්මො කතමස්ස කතමස්ස පුග්ගලස්ස දිසා” ති මනසාව

දිසාධම්මභාවෙන ඔලොකෙත්වා “අයං අයං පඨමො පඨමො කුසලධම්මො උග්ගච්ඡිකඤ්ඤපුග්ගලස්ස වොදානපක්ඛෙ පඨමා දිසා නාම. අයං අයං දුතියො දුතියො කුසලො ධම්මො විපඤ්චිකඤ්ඤපුග්ගලස්ස වොදානපක්ඛෙ දුතියා දිසා නාම. අයං අයං තතියො තතියො කුසලධම්මො තෙය්‍යපුග්ගලස්ස වොදානපක්ඛෙ තතියා දිසා නාමා”ති විසුං විසුං දිසාභාවෙන යොජෙත්වා මග්ගසච්චනිරොධසච්චානි යථාරහං නිහරිත්වා විහජිතබ්බධම්මසභාවො ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො. සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච තිපුක්ඛලනයසමුට්ඨානං භවති. තස්ස ඔලොකනා ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච දිසාලොචනයසමුට්ඨානං භවති. තථා ඔලොකෙත්වා දිසාවිසෙසභූතස්ස ධම්මස්ස පුග්ගලානං නයනඤ්ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නයති, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච අභිකුසනයසමුට්ඨානං භවති.

“කථං සීහවික්කිලිතනයසමුට්ඨාන”න්ති චෙ පුච්ඡෙය්‍ය, “චත්තාරො ආභාරා, චත්තාරො විපල්ලාසා, චත්තාරි උපාදානානි, චත්තාරො යොගා, චත්තාරො ගන්ථා, චත්තාරො ආසවා, චත්තාරො ඔසා, චත්තාරො සල්ලා, චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, චත්තාරි අගතිගමනානි”ති (නෙත්ති. 87) චතුක්කචතුක්කවසෙන දෙසිතො අයං දිසාභූතො චතුක්කො චතුක්කො අකුසලධම්මො “දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස තණ්හාවරිතස්ස ච දුක්ඛාය පටිපදාය බිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස තණ්හාවරිතස්ස ච සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස දිට්ඨිවරිතස්ස ච සුඛාය පටිපදාය බිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස දිට්ඨිවරිතස්ස චා”ති චතුත්තං පුග්ගලානං සංකිලෙසොති සංකිලෙසපක්ඛෙ සංකිලෙසසාමඤ්ඤභාවෙන යොජෙත්වා “ඉමෙසු චතුක්කචතුක්කවසෙන දෙසිතෙසු දසසු චතුක්කෙසු ධම්මෙසු කතමො කතමො අකුසලධම්මො කතමස්ස කතමස්ස පුග්ගලස්ස දිසා”ති මනසාව සංකිලෙසපක්ඛෙ දිසාධම්මභාවෙන ඔලොකෙත්වා “අයං අයං පඨමො පඨමො අකුසලධම්මො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස තණ්හාවරිතස්ස පුග්ගලස්ස පඨමා දිසා නාම. අයං අයං දුතියො දුතියො අකුසලධම්මො දුක්ඛාය පටිපදාය බිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස තණ්හාවරිතස්ස පුග්ගලස්ස දුතියා දිසා නාම. අයං අයං තතියො තතියො අකුසලධම්මො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස දිට්ඨිවරිතස්ස පුග්ගලස්ස තතියා දිසා නාම. අයං අයං චතුත්ථො චතුත්ථො අකුසලධම්මො සුඛාය පටිපදාය බිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස දිට්ඨිවරිතස්ස පුග්ගලස්ස චතුත්ථා දිසා නාමා”ති විසුං විසුං දිසාභාවෙන යොජෙත්වා, සමුදයසච්චදුක්ඛසච්චානි යථාරහං නිහරිත්වා, විහජිතබ්බධම්මසභාවො ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො. සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච සීහවික්කිලිතනයසමුට්ඨානං භවති. තස්ස ඔලොකනා ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතා, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච දිසාලොචනයසමුට්ඨානං භවති. තථා ඔලොකෙත්වා දිසාවිසෙසභූතස්ස ධම්මස්ස පුග්ගලානං නයනඤ්ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නයති, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච අභිකුසනයසමුට්ඨානං භවති.

“වතස්සො පටිපදා, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරි ක්කානානි, චත්තාරො විහාරා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භූතා ධම්මා, චත්තාරි අධිට්ඨානානි, වතස්සො සමාධිභාවනා, චත්තාරො සුඛභාගියා ධම්මා, වතස්සො අප්පමාණා”ති (නෙත්ති. 86) චතුක්කචතුක්කචසෙන දෙසිතං ඉදං දිසාභූතං කුසලසමුහධම්මජාතං “දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස තණ්හාවර්තස්ස ච දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස තණ්හාවර්තස්ස ච සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස දිට්ඨිවර්තස්ස ස සුඛාය පටිපදාය ඛිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස දිට්ඨිවර්තස්ස චා”ති චතුත්තං පුග්ගලානං වොදානං භොතීති වොදානපක්ඛෙ වොදානසාමඤ්ඤභාවෙන යොජෙත්වා “ඉමෙසු චතුක්කචතුක්කචසෙන දෙසිතෙසු දසසු චතුක්කෙසු කුසලධම්මෙසු කතමො කතමො කුසලධම්මො කතමස්ස කතමස්ස පුග්ගලස්ස දිසා”ති මනසාව දිසාධම්මභාවෙන ඔලොකෙත්වා, “අයං අයං පටිපදාය පටිපදාය කුසලධම්මො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස තණ්හාවර්තස්ස පුග්ගලස්ස පටිපදාය දිසා නාම. අයං අයං දුතියො දුතියො කුසලධම්මො දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස තණ්හාවර්තස්ස පුග්ගලස්ස දුතියා දිසා නාම. අයං අයං තතියො තතියො කුසලධම්මො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස මුදිත්ථියස්ස දිට්ඨිවර්තස්ස පුග්ගලස්ස තතියා දිසා නාම. අයං අයං චතුත්ථො චතුත්ථො කුසලධම්මො සුඛාය පටිපදාය ඛිජ්ජාභිඤ්ඤාය නියාකස්ස තික්ඛිත්ථියස්ස දිට්ඨිවර්තස්ස පුග්ගලස්ස චතුත්ථො දිසා නාමා”ති විසුං විසුං දිසාභාවෙන යොජෙත්වා, මග්ගසච්චනිරොධසච්චානි යථාරහං නීහරිත්වා, විහජ්ඣනිධම්මසභාවො ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතො. සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච සිහවික්කිළිතනයසමුට්ඨානං භවති. තස්ස ඔලොකනා ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන දස්සිතා. සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච දිසාලොචනනයසමුට්ඨානං භවති. තථා ඔලොකෙත්වා දිසාවිසෙසස්ස ධම්මස්ස පුග්ගලානං නයනඤ්ච යෙන සංවණ්ණනාවිසෙසෙන නයති, සො සංවණ්ණනාවිසෙසො ච අභිකුසනයසමුට්ඨානං භවතීති නයක්කමෙන සඬබ්බෙපතො නයසමුට්ඨානං භවතීති විඤ්ඤාතබ්බන්ති.

ඉති නයසමුට්ඨානෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා

විභාවනා නිට්ඨිතා.

පණ්ඩිතෙහි පන අට්ඨකථාට්ඨකානුසාරෙන ගම්භීරත්ථො විත්ථාරතො විහජ්ඣත්වා ගහෙතබ්බොති.

සාසනපට්ඨානවිභාවනා

89. “තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨාන”න්තිආදිනා ආවරියෙන සබ්බථා නයසමුට්ඨානං යජිතං, අම්බෙහි ච ඤාතං,

“සොළසභාරපඤ්චනය අට්ඨාසමුලපදෙසු අට්ඨාස මුලපදා කථං විභත්තා, කුහිං අම්භෙහි දට්ඨබ්බා” ති වත්තබ්බභාවතො “තත්ථ අට්ඨාස මුලපදා කුහිං දට්ඨබ්බා” තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු සොළසභාරපඤ්චනය අට්ඨාසමුලපදෙසු අට්ඨාස මුලපදා කෙන පදෙන ආවරියෙන විභත්තා, කුහිං අම්භෙහි විත්ථාරතො දට්ඨබ්බාති පුච්ඡති. අට්ඨාස මුලපදා සාසනපට්ඨානෙ මයා විභත්තා, කුම්භෙහි ච විත්ථාරතො සාසනපට්ඨානෙ දට්ඨබ්බාති විස්සජ්ජෙති. විභත්තායෙව හි අට්ඨාස මුලපදා දට්ඨබ්බා භවන්ති. අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 89) පන –

“එවං සබ්බථා නයසමුට්ඨානං විභජ්න්වා ඉදානි සාසනපට්ඨානං විභජන්තො යස්මා සඬගභවාරාදිසු මුලපදෙහෙව පට්ඨානං සඬගභෙත්වා සරුපතො න දස්සිතං, තස්මා යථා මුලපදෙහි පට්ඨානං නිද්ධාරෙතබ්බං, එවං පට්ඨානතොපි මුලපදානි නිද්ධාරෙතබ්බානීති දස්සනත්ථං ‘අට්ඨාස මුලපදා කුහිං දට්ඨබ්බා? සාසනපට්ඨානෙ’ ති ආහා” ති –

වුත්තං. සාසනපට්ඨානෙ අට්ඨාස මුලපදා දට්ඨබ්බාති ආවරියෙන වුත්තා, “කතමං තං සාසනපට්ඨාන” න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං සාසනපට්ඨාන” න්තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු අට්ඨාසමුලපදසාසනපට්ඨානෙසු කතමං තං සාසනපට්ඨානන්ති ඉදානි මයා නිද්ධාරියමානං භගවතා දෙසිතං සංකිලෙසභාගියාදිසුත්තං සාසනපට්ඨානං නාමාති විස්සජ්ජෙති. සාසනන්ති පරියත්තිසාසනං. පට්ඨානන්ති තස්ස පරියත්තිසාසනස්ස සංකිලෙසභාගියතාදිහි පකාරෙහි යානං පචත්තනං පට්ඨානං, තංදීපනසුත්තං පන ඉධ පට්ඨානං නාම. තෙන වුත්තං – “සංකිලෙසභාගියං සුත්ත” න්තිආදි. අථ වා සාසනන්ති අධිසීලඅධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසික්ඛත්තයං සාසනං නාම, තං සික්ඛත්තයං පතිට්ඨහති එතෙන සංකිලෙසාදිනාති පට්ඨානං, සික්ඛත්තයස්ස සාසනස්ස පට්ඨානන්ති සාසනපට්ඨානං. තදාධාරභූතං සුත්තම්පි යානුපචාරතො සාසනපට්ඨානං නාම. තං සාසනපට්ඨානසුත්තං සරුපතො දස්සෙතුං –

“සංකිලෙසභාගියං සුත්තං, වාසනාභාගියං සුත්තං, නිබ්බේධභාගියං සුත්තං, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්තං, වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්තං, තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තං, දිට්ඨිසංකිලෙසභාගියං සුත්තං, දුච්චරිතසංකිලෙසභාගියං සුත්තං, තණ්හාවොදානභාගියං සුත්තං, දිට්ඨිවොදානභාගියං සුත්තං, දුච්චරිතවොදානභාගියං සුත්ත” න්ති –

වුත්තං. “තෙසු සුත්තෙසු යෙ සංකිලෙසාදියො භගවතා වුත්තා, තෙසු සංකිලෙසාදිසු සංකිලෙසො කිත්තකො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ සංකිලෙසො තිව්ඨො

තණ්හාසංකිලෙසො දිට්ඨිසංකිලෙසො දුච්චරිතසංකිලෙසො”ති වුත්තං. තත්ථාති තෙසු සුත්තන්තෙසු සංකිලෙසාදිසු ධම්මෙසු. “තිවිධෙ තස්මිං සංකිලෙසෙ තණ්හාසංකිලෙසො කතමෙන කුසලෙන විසුජ්ඣති”ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “තත්ථ තණ්හාසංකිලෙසො සමථෙන විසුජ්ඣති”ති වුත්තං. තත්ථාති තස්මිං තිවිධෙ තණ්හාසංකිලෙසාදිකෙ. “සො සමථො ඛන්ධෙසු කතමො ඛන්ධො”ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “සො සමථො සමාධික්ඛන්ධො”ති වුත්තං. “දිට්ඨිසංකිලෙසො කෙන විසුජ්ඣති”ති පුච්ඡිතඛිඛත්තා “දිට්ඨිසංකිලෙසො විපස්සනාය විසුජ්ඣති”ති වුත්තං. “සා විපස්සනා කතමො ඛන්ධො”ති වත්තඛිඛත්තා “සා විපස්සනා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො”ති වුත්තං. “දුච්චරිතසංකිලෙසො කෙන විසුජ්ඣති”ති වත්තඛිඛත්තා “දුච්චරිතසංකිලෙසො සුවරිතෙන විසුජ්ඣති”ති වුත්තං. “තං සුවරිතං කතමො ඛන්ධො”ති වත්තඛිඛත්තා “තං සුවරිතං සීලක්ඛන්ධො”ති වුත්තං. “තස්මිං සීලෙ ධීතස්ස පුග්ගලස්ස කිං භවති”ති වත්තඛිඛත්තා “තස්ස සීලෙ පතිට්ඨිතස්සා”තිආදි වුත්තං. සීලෙ සුවරිතසඬ්ඛාතෙ සීලක්ඛන්ධෙ පතිට්ඨිතස්ස තස්ස සීලවත්තස්ස පුග්ගලස්ස භවෙසු කාමභවරූපාරූපභවෙසු ආසත්ති භවපත්ථනා යදි උප්පජ්ජති, එවංසායන්ති එවං අස්ස අයන්ති පදවිජ්ජෙදො. එවං සති අස්ස සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස අයං ආසත්ති භවපත්ථනා සමථවිපස්සනාභාවනාමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථු ව භවති, ව-සද්දෙන දානමයසීලමයපුඤ්ඤකිරියවත්ථු ව භවතිති අත්ථො සඬ්ඛතිතො. තත්තාති තෙසු කාමභවරූපාරූපභවෙසු උපපත්තියා සංවත්තතිති.

“සංකිලෙසාදයො යෙහි සුත්තෙහි දස්සිතා, තාති සුත්තාති කිත්තකාති”ති වත්තඛිඛත්තා “ඉමාති වත්තාරි සුත්තාති”තිආදි වුත්තං. අසාධාරණාති සංකිලෙසභාගියසුත්තවාසනාභාගියසුත්තනිබ්බේධභාගියසුත්තඅසෙක්ඛභාගියසුත්තා නි වත්තාරි සුත්තාති භවන්ති, සාධාරණාති සංකිලෙසභාගියවාසනාභාගියසුත්ත, සංකිලෙසභාගියනිබ්බේධභාගියසුත්ත, සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්ත, වාසනාභාගියනිබ්බේධභාගියසුත්තාති කතාති මිස්සිතාති වත්තාරි භවන්ති. ඉති අට්ඨ සුත්තාති භවන්ති. තාතියෙව වුත්තජ්ජකාරාති අට්ඨ සුත්තාති භවන්ති. සාධාරණාති වාසනාභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්තනිබ්බේධභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්ත-සංකිලෙසභාගියවාසනාභාගියනිබ්බේධභාගියසුත්තසංකිලෙස-භාගියවාසනාභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්ත-සංකිලෙසභාගියනිබ්බේධභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්ත-වාසනාභාගියනිබ්බේධභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්ත-සංකිලෙසභාගියවාසනාභාගියනිබ්බේධභාගියඅසෙක්ඛභාගියසුත්ත-නෙවසංකිලෙසභාගියනවාසනා-භාගියනනිබ්බේධභාගියනඅසෙක්ඛභාගියසුත්තාති කතාති මිස්සිතාති අට්ඨ සුත්තාති භවන්ති සොළස සුත්තාති භවන්ති. තෙසු සොළසසුත්තෙසු වත්තාරි එකකාති සුත්තාති ව වත්තාරි දුකාති සුත්තාති ව ද්වෙ තිකාති ව පාළියං ආගතාති, ද්වෙ දුකාති සුත්තාති ව ද්වෙ තිකාති ව ද්වෙ චතුක්කාති සුත්තාති ව අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 89) ආගතාති.

“යදි පට්ඨානනායෙන වුත්තජ්ජකාරාති සොළස සුත්තාතියෙව විභත්තාති, එවං සති සුත්තගෙය්‍යාදිනවට්ඨං සකලං පරියත්තිසාසනං පට්ඨානනායෙන අවිභත්තං

භවෙය්‍යා’ ති වත්තබ්බත්තා “ඉමෙහි සොළසහි සුත්තෙහි” තිආදි වුත්තං.
 පට්ඨානනායෙන විහත්තෙහි සොළසහි ඉමෙහි සුත්තෙහි නවවිධං සකලං
 පරියත්තිසුත්තං පට්ඨානනායෙන විහත්තංයෙව හුත්වා හින්තං භවති.
 සංකිලෙසභාගියාදිපහෙදාය ගාථාය ගාථා අනුමිනිතබ්බා,
 සංකිලෙසභාගියාදිපහෙදෙන වෙය්‍යාකරණෙන වෙය්‍යාකරණං අනුමිනිතබ්බං.
 සංකිලෙසභාගියාදිපහෙදෙන සුත්තෙන සුත්තං අනුමිනිතබ්බං භවතියෙවාති.

90. “තෙසු සොළසසු සංකිලෙසභාගියාදීසු සුත්තෙසු කතමං සංකිලෙසභාගියං
 සුත්ත’ ත්ති ප්‍රවිජිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියං සුත්ත’ ත්තිආදි
 වුත්තං. තත්ථාති තෙසු සොළසසු සංකිලෙසභාගියාදීසු සුත්තෙසු කතමං සුත්තං
 සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාමාති ප්‍රවිජති.

“කාමන්ධා ජාලසඤ්ජන්තා, තණ්හාජදනජාදිතා;
 පමත්තබන්ධනාබද්ධා, මච්ඡාව කුමිනාමුඛෙ;
 ජරාමරණමන්වෙන්ති, වච්ඡො ඛීරපකොච මාතර’ ත්ති. —

ඉදං සුත්තං සංකිලෙසභාගෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො සංකිලෙසභාගියං
 සුත්තං නාම. යෙ සත්තා කාමන්ධා කාමෙන අන්ධා ජාලසඤ්ජන්තා
 තණ්හාජදනෙන ජාදිතා, පමත්තබන්ධනාය බද්ධා බන්ධිතබ්බා, තෙ සත්තෙ
 ජරාමරණං අන්වෙති, යථා තං කුමිනාමුඛෙ යෙ මච්ඡා ගහිතා, තෙ මච්ඡෙ ජරාමරණං
 අන්වෙති ඉව, එවං තෙ සත්තෙ ජරාමරණං අන්වෙති. ඛීරපකො වච්ඡො මාතරං
 අන්වෙති ඉව, එවං තෙ සත්තෙ ජරාමරණං අන්වෙතීති යොජනා කාතබ්බා. අථ වා
 ඛීරපකො වච්ඡො මාතරං අන්වෙති ඉව, කුමිනාමුඛෙ ගහිතා මච්ඡා ජරාමරණං
 අන්වෙන්ති ඉව ව, එවං යෙ සත්තා කාමන්ධා පමත්තබන්ධනාය බන්ධිතබ්බා, තෙ
 සත්තා ජරාමරණං අන්වෙන්තීති යොජනා.

“ඉදං සුත්තංයෙවා’ ති වත්තබ්බත්තා —

“වත්තාරිමාති, හික්ඛවෙ, අගතිගමනාති. කතමාති වත්තාරි? ඡන්දාගතිං
 ගච්ඡති, දොසාගතිං ගච්ඡති, මොහාගතිං ගච්ඡති, භයාගතිං ගච්ඡති, ඉමාති
 බො, හික්ඛවෙ, වත්තාරි අගතිගමනාති. ඉදමවොච භගවා, ඉදං වත්ථාන
 සුගතො, අථාපරං එතදවොච සත්ථා —

“ඡන්දා දොසා භයා මොහා, යො ධම්මං අතිවත්තති;
 නිභීයති තස්ස යසො, කාලපක්ඛෙව වන්දිමා’ ති. —

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තන්ති —

වුත්තං. ඡන්දා ඡන්දහෙතුනා දොසා දොසහෙතුනා භයා භයහෙතුනා මොහා
 මොහහෙතුනා යො රාජාදිකො යො විනයධරාදිකො වා ධම්මං සප්පුරිසධම්මං
 අතිවත්තති අතික්කමිත්වා වත්තති, තස්ස රාජාදිනො වා තස්ස විනයධරාදිනො වා

යසෝ කිත්ති ව පරිවාරො ව හොගො ව නිභියති. වන්දිමා කාළපක්කො පභාය
නිභියති ඉව, එවං නිභියතීති යොජනා.

“එත්තකංයෙවා” ති වත්තබ්බත්තා “මනොපුබ්බධිගමා ධම්මා...පෙ....
වක්කංව වහතො පදන්ති ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්ත”න්ති වුත්තං. අත්ථො
පාකටො. අට්ඨකථායම්පි විහත්තො.

“මිද්ධි යදා හොති මහග්ගසො ව, නිද්දායිකා සම්පරිවත්තසායී;
මභාවරාහොව නිවාපපුට්ඨො, පුනඡ්පුනං ගබ්භමුපෙති මන්දො” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගො විසයෙ වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො
සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. නිවාපපුට්ඨො මභාවරාහො ගාමසුකරො නිද්දායිකා
සුපනසිලො සම්පරිවත්තසායී හොති ඉව, එවං යො මන්දො සත්තො යදා
මහග්ගසො හොති, සො මන්දො සත්තො මිද්ධි ථිනමිද්ධාභිභූතො හුත්වා නිද්දායිකා
මුදුච්ඡ්ඝසයෙන මුදුහත්ථෙහි පරාමසිතො සම්පරිවත්තසායී පුනඡ්පුනං ගබ්භං
උපෙතීති යොජනා.

“අයසාව මලං සමුට්ඨිතං, තතුට්ඨාය තමෙව බාදති;
එවං අතිධොනවාරිතං, සානි කම්මානි නයන්ති දුග්ගති”න්ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. අයසා අයතො සමුට්ඨිතං ජාතමලං
තතුට්ඨාය තතො අයතො උට්ඨන්තිවා තමෙව අයං බාදති ඉව, එවං අතිධොනවාරිතං
අතික්කම්ත්වා ධොනවාරිපුග්ගලං සානි සයං කතානි අකුසලකම්මානි දුග්ගති.
නයන්තීති යොජනා.

“වොරො යථා සන්ධිමුඛෙ ගභිතො, සකම්මුතා හඤ්ඤති ඛජ්ඣතෙ ව;
එවං අයං පෙච්ච පජා පරත්ථ, සකම්මුතා හඤ්ඤති ඛජ්ඣතෙ වා” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. සන්ධිමුඛෙ රාජපුරිසාදීහි ගභිතො
වොරො සකම්මුතා අත්තනා කතෙන වොරකම්මෙන හඤ්ඤති ව ඛජ්ඣතෙ ව යථා,
එවං අයං පාපකාරිනී පජා පරත්ථ පරලොකෙ පෙච්ච සකම්මුතා සයං කතෙන
අකුසලකම්මුතා සත්ථාදීහි හඤ්ඤති ව අද්දුබන්ධනාදීහි ඛජ්ඣතෙ වාති යොජනා.

“සුඛකාමානි භූතානි, යො දණ්ඨෙත විහිංසති;
අත්තනො සුඛමෙසානො, පෙච්ච සො න ලභතෙ සුඛ”න්ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. අත්තනො සුඛං එසානො එසමානො
යො සත්තො අඤ්ඤානි සුඛකාමානි භූතානි දණ්ඨෙත විහිංසති, සො හිංසකො
සත්තො පරලොකෙ පෙච්ච සුඛං න ලභතීති යොජනා.

“ගුන්තං චෙ තරමානානං, ජිම්භං ගච්ඡති පුඩ්ගවො;

සබ්බා තා ජිම්භං ගච්ඡන්ති, නෙත්තෙ ජිම්භං ගතෙ සති.

“එවමෙව මනුස්සෙසු, යො හොති සෙට්ඨසම්මනො;
සො වෙ අධම්මං චරති, පගෙව ඉතරා පජා;
සබ්බං රට්ඨං දුක්ඛං සෙති, රාජා වෙ හොති අධම්මිකො”ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. නදිං තරමානානං ගුන්තං පුඬ්ගවො ජිම්භං වෙ ගච්ඡති, එවං නෙත්තෙ ජිම්භං ගතෙ සති සබ්බා තා ගාවියො ජිම්භං ගච්ඡන්ති යථා, එවමෙව මනුස්සෙසු යො රාජා සෙට්ඨසම්මනො, සො රාජා අධම්මං චරති, එවං රඤ්ඤෙ අධම්මං චරන්තෙ සති ඉතරා පජා පගෙව පඨමමෙව අධම්මං චරති. රාජා අධම්මිකො වෙ හොති, එවං රඤ්ඤෙ අධම්මිකෙ සති සබ්බං රට්ඨං දුක්ඛං සෙති යොජනා.

“සුක්ඛිච්ඡරූපා වතිමෙ මනුස්සා, කරොන්ති පාපං උපධිසු රත්තා;
ගච්ඡන්ති තෙ බහුජනසන්තිවාසං, නිරයං අවිචිං කටුකං භයානක”න්ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. යෙ මනුස්සා උපධිසු කාමගුණූපධිසු රත්තා රාගාභිභූතා හුත්වා පාපං අකුසලකම්මං කරොන්ති, ඉමෙ පාපකම්මකරා මනුස්සා සුක්ඛිච්ඡරූපා වත සුට්ඨ කිච්ඡාපන්තරූපා වත භවන්ති, තෙ පාපකම්මකරා මනුස්සා කටුකං භයානකං බහුජනසන්තිවාසං නිරයං අවිචිං ගච්ඡන්ති යොජනා.

“එලං වෙ කදලිං හන්ති, එලං වෙඵං එලං නළං;
සක්කාරො කාපුරිසං හන්ති, ගබ්භො අස්සතරිං යථා”ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. එලං කදලියා එලං කදලිං වෙ එකන්තෙන හන්ති යථා, එලං වෙඵං වෙ එකන්තෙන හන්ති යථා, එලං නළං වෙ එකන්තෙන හන්ති යථා, ගබ්භො අස්සතරිං මාතරං වෙ එකන්තෙන හන්ති යථා, එවං සක්කාරො කාපුරිසං වෙ එකන්තෙන හන්ති යොජනා.

“කොධමක්ඛගරු භික්ඛු, ලාභසක්කාරගාරවො;
සුඛෙත්තෙ පුතිබ්ඡංව, සද්ධම්මෙ න විරුහති”ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. සුඛෙත්තෙ සුන්දරෙ ඛෙත්තෙපි බිත්තං පුතිබ්ඡං න රුහති ඉව, එවං යො භික්ඛු ලාභසක්කාරගාරවො කොධං කුප්ඤ්ඤාදිකං කොධං, මක්ඛං පරගුණසිලමක්ඛනලක්ඛණං මක්ඛඤ්ච ගරුං කත්වා චරති, සො චරන්තො භික්ඛු සද්ධම්මස්මිං න රුහති යොජනා.

91. “ඉධාහං, භික්ඛවෙ, එකච්චං පුග්ගලං පදුට්ඨචිත්තං එවං චෙතසා චෙතො පරිච්ච පජානාමි...පෙ.... ඉති මෙ සුත්ත”න්ති ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. භික්ඛවෙ ඉධ සාසනෙ, ලොකෙ වා අහං එකච්චං පුග්ගලං පදුට්ඨචිත්තං මම චෙතසා තස්ස චෙතො චිත්තං පරිච්ච පරිච්ඡන්දිත්වා බුද්ධචක්ඛුතා එවං පජානාමි.

“කථං පජානාමී” ති වෙ පුච්ඡෙය්‍යා, යඤ්ච පටිපදං පටිපන්නො, යඤ්ච මග්ගං සමාරුළුහො අයං පුග්ගලො යථා යාය දුප්පටිපදාය යෙන දුම්මග්ගෙන ඉරියති පවත්තති, තාය දුප්පටිපදාය තෙන දුම්මග්ගෙන ඉමමිති ඉමස්මිං සමයෙ දුප්පටිපජ්ජනකාලෙ අයං දුප්පටිපන්නං පටිපන්නො දුම්මග්ගසමාරුළුහො පුග්ගලො වෙ කාලං කරෙය්‍යා, එවං සති ආහතං වත්ථු නික්ඛිත්තං යථා, එවං නිරයෙ නික්ඛිත්තො. තං කිස්ස හෙතු? භික්ඛවෙ අස්ස පුග්ගලස්ස චිත්තං පදුට්ඨං පදොසිතං හි යස්මා හොති, තස්මා නික්ඛිත්තො. එවං ඉධ සාසනෙ, ලොකෙ වා වෙනොපදොසහෙතු ව පන එකච්චෙ සත්තා පුග්ගලා කායස්ස හෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං උපපජ්ජන්තිති පජානාමිති. එතමත්ථං භගවා අවොච. තත්ථ තස්මිං සුත්තෙ එතං “පදුට්ඨචිත්තං ඤත්වාන...පෙ.... නිරයං සො උපපජ්ජති” ති ගාථාවචනං ඉති එවං වුච්චති.

සත්ථා ඉධ සාසනෙ, ලොකෙ වා පදුට්ඨචිත්තං එකච්චං පුග්ගලං ඤත්වාන භික්ඛුනං සන්තිකෙ එතමත්ථං ඛ්‍යාකාසි. ඉමමිති ඉමස්මිං සමයෙ අයං පුග්ගලො වෙ කාලං කයිරාථ, එවං සති පදුට්ඨචිත්තසමඬ්ඨි හි නිරයස්මිං උපපජ්ජෙය්‍යා, පුග්ගලස්ස චිත්තං පදුසිතං හි යස්මා හොති, තස්මා උපපජ්ජෙය්‍යා, වෙනොපදොසහෙතු සත්තා දුග්ගතිං ගච්ඡන්ති ආහතං වත්ථු නික්ඛිපෙය්‍යා යථා, එවමෙවං තථාවිධො දුප්පඤ්ඤො සො පදොසචිත්තො පුග්ගලො කායස්ස හෙදා පරං මරණා නිරයං උපපජ්ජතිති අයමිපි අත්ථො භගවතා වුත්තො, ඉති මෙ මයා සුතන්ති යොජනා.

“සවෙ භායථ දුක්ඛස්ස, සවෙ වො දුක්ඛමජ්ජියං;
මාකත්ථ පාපකං කම්මං, ආචි වා යදි වා රහො.

“සවෙ ව පාපකං කම්මං, කරිස්සථ කරොථ වා;
න වො දුක්ඛා පමුත්තන්තී, උපෙච්චපි පලායත” ති. —

ඉදං සුත්තමිපි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. සජ්ජුරිසා තුම්හෙ දුක්ඛස්ස ජාතිදුක්ඛජරාදුක්ඛඛ්‍යාධිදුක්ඛමරණදුක්ඛඅපායදුක්ඛ-
අතීතවට්ඨමුලකදුක්ඛඅනාගතවට්ඨමුලකදුක්ඛපච්චුප්පන්නාභාරමුලකදුක්ඛාති අට්ඨවිධස්ස දුක්ඛස්ස සවෙ භායථ, වො තුම්හෙහි දුක්ඛං තථා අට්ඨවිධං දුක්ඛං සවෙ අජ්ජියං, එවං සති ආචි වා යදි රහො වා පාපකං කම්මං මාකත්ථ මා අකත්ථ. සජ්ජුරිසා තුම්හෙ ආචි වා යදි රහො වා පාපකං කම්මං සවෙ කරිස්සථ වා සවෙ කරොථ වා, එවං සති උපෙච්චපි සඤ්චිච්චාපි පලායතං පලායන්තානං වො තුම්හාකං දුක්ඛා අට්ඨවිධා දුක්ඛතො පමුත්ති මුච්චනං නත්ථෙචාති යොජනා.

“අධම්මෙන ධනං ලද්ධා, මුසාවාදෙන වුහයං;
මමෙති බාලා මඤ්ඤන්ති, තං කථං නු භවිස්සති.

“අන්තරායා සු භවිස්සන්ති, සම්භතස්ස විනස්සති;
මතා සග්ගං න ගච්ඡන්ති, නනු එත්තාවතා භතා” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. යෙ බාලා අධම්මෙන ච මුසාවාදෙන ච ධනං සවිඤ්ඤාණාවිඤ්ඤාණං සබ්බං ලභිතබ්බං ධනං ලද්ධා උභයං ධනං “මම ධන” න්ති මඤ්ඤන්ති, තෙසං බාලානං තං උභයං ධනං කථං කෙන නු පකාරෙන භවිස්සති, අධම්මෙන සම්භතත්තා විරට්ඨිතිකං න භොති. අන්තරායා රාජන්තරායාදයො අන්තරායා තෙසං බාලානං භවිස්සන්ති. යෙන අධම්මවොහාරාදිකෙන යං ධනං සම්භතං, අස්ස අධම්මවොහාරාදිකස්ස තං සම්භතං ධනං විනස්සති. මතා මරන්තා තෙ බාලා සග්ගං සුගතිං න ගච්ඡන්ති. සුගති හි සොභනෙහි භොගෙහි අග්ගොති “සග්ගො” ති අධිප්පෙතා. එත්තාවතා එත්තකෙන දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකානං අත්තහිතානං භායනෙන තෙ බාලා භතා විනට්ඨා භවන්ති නනුති යොජනා.

“කථං ඛණ්ඩා අත්තානං, කථං මිත්තෙහි ජීරති;
කථං විවට්ටනෙ ධම්මා, කථං සග්ගං න ගච්ඡති”.

“ලොභා ඛණ්ඩා අත්තානං, ලුද්ධො මිත්තෙහි ජීරති;
ලොභා විවට්ටනෙ ධම්මා, ලොභා සග්ගං න ගච්ඡති” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. යොජනත්ථො පාකට්ටො.

“වරන්ති බාලා දුම්මෙධා, අමිත්තෙනෙව අත්තනා;
කරොන්තා පාපකං කම්මං, යං භොති කටුකප්ඵලං.

“න තං කම්මං කතං සාධු, යං කත්වා අනුතප්පති;
යස්ස අස්සුමුඛො රොදං, විපාකං පටිසෙවති” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. දුම්මෙධා නිප්පඤ්ඤා බාලා අමිත්තෙන පාපකං කම්මං කතං ඉව, ඵ්වං අත්තනා කටුකප්ඵලං යං කම්මං කතං භොති, තං පාපකං කතං කම්මං කරොන්තා වරන්ති. යං කම්මං කත්වා කරොන්තො පච්ඡා අනුතප්පති, තං කතං කම්මං න සාධු. යස්ස කම්මස්ස විපාකං රොදං රුදන්තො අස්සුමුඛො පටිසෙවති, තං කතං කම්මං න සාධුති යොජනා.

“දුක්කරං දුත්තිතික්ඛඤ්ච...පෙ.... අවිතරාගො” ති ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. සුත්තත්ථො අට්ඨකථායං විත්ථාරතො වුත්තො.

“අප්පමෙය්‍යං පමිනන්තො, කොධ විද්වා විකප්පයෙ;
අප්පමෙය්‍යං පමායිනං, නිවුතං තං මඤ්ඤෙ අකිස්සව” න්ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. ඉධ සාසනෙ අප්පමෙය්‍යං අප්පමෙය්‍යගුණං ඛිණ්ණසවං පුග්ගලං “අයං ඛිණ්ණසවො පුග්ගලො එත්තකසිලො එත්තකසමාධි එත්තකපඤ්ඤො” ති පමිනන්තො කො පුටුප්පතො විකප්පයෙ.

අප්පමෙයාං බිණාසවපුග්ගලං පමාසිනං පමායන්තං තං පුට්ඨජනං අයං නිවුතං
අවකුජ්ජපඤ්ඤං අකිස්සවං අපඤ්ඤන්ති මඤ්ඤෙ මඤ්ඤාමිති යොජනා.

“පුරිසස්ස හි ජාතස්ස, කුයාරි ජායතෙ මුබ්බෙ;
යාය ඡින්දති අත්තානං, බාලො දුබ්බාසිතං හණං.

“න හි සත්ථං සුනිසිතං, විසං හලාහලං ඉව;
එවං විරද්ධං පාතෙති, වාචා දුබ්බාසිතා යථා” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. දුබ්බාසිතං අරියුපවාදසංඛිතං
ඵරුසවාචං හණං හණන්තො බාලො දුට්ඨො පුරිසො යාය කුයාරිසදිසියා
දුබ්බාසිතවාචාය අත්තානං ඡින්දති, සා කුයාරිසදිසි දුබ්බාසිතවාචා ජාතස්ස පුරිසස්ස
මුබ්බෙ ජායතෙ ජායති, සා දුබ්බාසිතවාචා මුබ්බෙ ජායති ඉව, එවං සුනිසිතං සත්ථං මුබ්බෙ
න ජායති, යථා හලාහලං විසං මුබ්බෙ න ජායති, දුබ්බාසිතා වාචා අපායෙසු විරද්ධං
පුග්ගලං පාතෙති යථා, එවං සුනිසිතං සත්ථං අපායෙසු න පාතෙති, හලාහලං විසං
අපායෙසු න පාතෙතිති යොජනා.

92.

“යො නින්දියං පසංසති, තං වා නින්දති යො පසංසියො;
විචිනාති මුබ්බෙන සො කලිං, කලිනා තෙන සුඛං න වින්දති.

“අප්පමන්තො අයං කලි, යො අක්ඛෙසු ධනපරාජයො;
සබ්බස්සාපි සභාපි අත්තනා, අයමෙව මහන්තතරො කලි;
යො සුගතෙසු මනං පදොසයෙ.

“සතං සහස්සානං නිරඬබ්බදානං, ඡත්තිංසති පඤ්ච ව අබ්බදානි;
යමරියගරහි නිරයං උපෙති, වාචං මනඤ්ච පණ්ඩාය පාපක” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. යො පුග්ගලො නින්දියං දුච්චරං
දුස්සීලං පුග්ගලං පසංසති, සො පසංසකො පුග්ගලො මුබ්බෙන කලිං විචිනාති
උපචිනාති, තෙන කලිනා සුඛං න වින්දති. යො සුචාරි සීලවා පුග්ගලො පසංසියො
හොති, තං වා සුචාරිං වා සීලවන්තං පුග්ගලං යො පුග්ගලො නින්දති, සො
නින්දන්තො පුග්ගලො මුබ්බෙන කලිං විචිනාති උපචිනාති, තෙන කලිනා සුඛං න
වින්දති.

අත්තනා සභාපි සබ්බස්ස ධනස්ස වසෙනපි අක්ඛෙසු යො ධනපරාජයො භවති,
අයං කලි අයං ධනපරාජයො අප්පමන්තො හොති. යො පුග්ගලො සුගතෙසු මනං
පදොසයෙ, තස්ස පුග්ගලස්ස යො කලි භවති, අයමෙව කලි මහන්තතරො හොති.

කස්මා? වාචඤ්ච මනඤ්ච පණ්ඩාය අරියගරහි පුග්ගලො යං කාලං පාපකං
නිරයං උපෙති, සො කාලො “සතං සහස්සානං නිරඬබ්බදානඤ්ච ඡත්තිංස නිරඬබ්බදානි

ව පඤ්ච අබ්බදානි ව යස්මිං කාලෙ ගණියන්ති” ති තෙන කාලෙන සමො හොති,
තස්මා මහත්තරො හොතීති යොජනා.

“යො ලොභගුණෙ අනුයුත්තො...පෙ....
ගච්ඡයි ඛො පපතං චිරරත්ත” තිති. —

ඉදං සුත්තම්පි සංකිලෙසභාගියං සුත්තං නාම. යො පුග්ගලො ලොභගුණෙ
අනුයුත්තො අනු පුනප්පුනං යුත්තො හොති, සො පුග්ගලො අඤ්ඤෙ පුග්ගලෙ
වචසා පරිභාසති, අස්සද්ධො කදරියො අවදඤ්ඤා බුද්ධානං ඔවාදඤ්ඤා න හොති,
මච්ඡරි පෙසුණියං පෙසුණියස්මිං අනුයුත්තො හොති.

මුඛදුග්ග මුඛවිසම විභූත විගතභූත අනරිය භූතභූ බුද්ධිවිනාසක පාපක
දුක්කට්ඨාරි පුරිසත්ත පුරිසලාමක කලි අලක්ඛි අවජානපුත්ත ත්වං නෙරයිකො අසී.
ඉධ ඉදානි බහුභාණී මා හොති.

අහිතාය රජං අත්තනි මා ආකිරසි මා පක්ඛිපසි. කිබ්බිසකාරි ත්වං සත්තෙ
බ්බිණාසවෙ පුග්ගලෙ ගරහසි, බහුනි දුච්චරිතානි කම්මානි වරසි, වරිත්වා ත්වං
චිරරත්තං රචනචිරහිතං පපතං නරකං නිරයං ගච්ඡයි ඛො එකංසෙනානි යොජනා.

නානාවිධං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං ආවරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං,
“කතමං වාසනාභාගියං සුත්ත” තිති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං වාසනාභාගියං
සුත්ත” තිතිආදි වුත්තං. තත්ථානි තෙසු සොළසසු සංකිලෙසභාගියාදීසු සුත්තෙසු
කතමං සුත්තං වාසනාභාගියං සුත්තං නාමානි පුච්ඡති. “මනොපුබ්බඤ්චගමා
ධම්මා...පෙ.... ඡායාව අනපායිනී” ති ඉදං වාසනාභාගෙ පුඤ්ඤභාගෙ විසයෙ
වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. අත්ථො පාකටො.

93. “මහානාමො සක්කො භගවත්තං එතදවොච...පෙ.... අපාපිකා
කාලඬ්ඛිරියා” ති ඉදං සුත්තම්පි වාසනාභාගෙ පුඤ්ඤභාගෙ විසයෙ
වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. අත්ථො පාකටො.

“සුඛකාමානි භූතානි, යො දණ්ඨෙත න හිංසති;
අත්තනො සුඛමෙසානො, පෙච්ච සො ලහතෙ සුඛ” තිති. —

ඉදං සුත්තම්පි වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. අත්ථො පාකටො.

“ගුන්තං වෙ තරමානානං...පෙ.... රාජා වෙ හොති ධම්මිකො” ති ඉදං
සුත්තම්පි වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. අත්ථො පාකටො.

94. “භගවා සාවත්ථියං විහරති...පෙ.... එවං පජානාතී” ති ඉදං සුත්තම්පි
වාසනා...පෙ.... සුත්තං නාම. අත්ථො පාකටො.

“කස්මා හගවා ජනපදවාරිකං වරතී” ති පුච්ඡෙය්‍යා, සත්තභි කාරණෙහි බුද්ධා හගවන්තො ජනපදවාරිකං වරන්ති. කතමෙහි සත්තභි? දෙසන්තරගතානං වෙනෙය්‍යානං විනයනත්ථං, තත්‍ර ධීතානං උස්සුක්කසමුප්පාදනත්ථං, සාවකානං එකස්මිං යානෙ නිබ්බද්ධවාසනිවාරණත්ථං, අත්තනො ච තත්ථ නිබ්බද්ධවාසෙ අනාසඬගදස්සනත්ථං, සම්බුද්ධවසිතට්ඨානතාය දෙසානං චෙතියභාවසම්පාදනත්ථං, ඛහුනං සත්තානං දස්සනුපසඬකමනාදීහි පුඤ්ඤොසප්පසවනත්ථං, අවුට්ඨිආදිඋපද්දවුපසමනත්ථස්ථාති ඉමෙහි සත්තභි කාරණෙහි බුද්ධා හගවන්තො ජනපදවාරිකං වරන්තීති ජනපදවරණකාරණං වෙදිතබ්බං.

“එකපුප්ථං වජ්ඣන්තො, සහස්සං කප්පකොට්ඨො; දෙවෙ වෙව මනුස්සෙ ච, සෙසෙන පරිනිබ්බතො” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. සහස්සං කප්පකොට්ඨොති සහස්සං අත්තභාවතො කොට්ඨො.

“අස්සත්ථෙ හරිතොභාසෙ, සංවිරුළ්භම්හි පාදපෙ; එකං බුද්ධගතං සඤ්ඤං, අලභිංහං පතිස්සතො.

“අජ්ජ තිංසං තතො කප්පා, නාහිජානාමි දුග්ගතිං; තිස්සො විජ්ජා සච්ඡිකතා, තස්සා සඤ්ඤාය වාසනා” ති. —

ඉදං සුත්තම්පි වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. හරිතොභාසෙති හරිතඕභාසෙ. අලභිංහන්ති අහං අලභිං.

“පිණ්ඩාය කොසලං පුරං...පෙ.... විපාකො හොති අවින්නියො” ති ඉදං සුත්තම්පි වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. අග්ගපුග්ගලො අනුකම්පකො තණ්හානිසාතකො මුනි සම්බුද්ධො පුරෙහත්තං පිණ්ඩාය පිණ්ඩං පටිග්ගණ්හිතුං කොසලං පුරං පාවිසි.

යස්ස පුරිසස්ස හත්ථෙ සබ්බපුප්ථෙහි අලඬකතො වටංසකො පුප්ථවටංසකොව අත්ථි, සො අයං පුරිසො රාජමග්ගෙන කොසලපුරං පවිසන්තං හික්ඛුසඬසපුරක්ඛතං දෙවමානුසපුප්තං සම්බුද්ධං අද්දස, දිස්වා හට්ඨො විත්තං පසාදෙසි; පසාදෙත්වා සම්බුද්ධං උපසඬකම්.

උපසඬකම්ත්වා සො අයං පසන්තො හුත්වා සුරහිං වණ්ණවත්තං මනොරමං තං වටංසකං සම්බුද්ධස්ස සෙහි පාණ්හි උපනාමෙසි.

තතො බුද්ධස්ස ලපනන්තරා ලපනස්ස වදනස්ස අන්තරා අග්ගිසිඛා වණ්ණා සහස්සරංසි ඔක්කා පභා නික්ඛම්, අබ්භා විජ්ජු නික්ඛමති ඉච, එවං ආනනා සහස්සරංසි නික්ඛම්ත්වා ආදිච්චබන්ධුනො සීසෙ නික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කරිත්වාන පරිච්චටෙත්වා මුද්ධනි අන්තරධායථ.

ආනන්දො අවිජරියං අබ්භූතං ලොමහංසනං ඉදං පාටිභාරියං දිස්වා වීවරං එකංසං
කරිත්වා එතං අබ්බවි - “මහාමුනි, සිතකම්මස්ස හෙතු කො? තං හෙතුං ඛ්‍යාකරොහි,
ධම්මාලොකො භවිස්සති” ති.

යස්ස භගවතො සබ්බධම්මෙසු ඤාණං සදා පවත්තති, කඬ්ඛාවිතරණො මුනි
සො භගවා කඬ්ඛිං වෙමතිකං ආනන්දං ටෙරං එතං අබ්බවි. ආනන්ද, යො සොපුරිසො
මයි චිත්තං පසාදයි, සො පුරිසො චතුරාසිතිකප්පානි දුග්ගතිං න ගමිස්සති, දෙවෙසු
දෙවසොභග්ගං දිබ්බං රජ්ජං පසාසිත්වා මනුෂ්‍යෙසු රටියෙ සකලරටියෙ මනුජිත්දො
රාජා භවිස්සති. සො පුරිසො වරිමං පබ්බජිත්වා, ධම්මතං සච්ඡිකත්වා ච ධුතරාගො
වටංසකො නාම පච්චෙකබුද්ධො භවිස්සති.

තථාගතෙ වා සම්මාසම්බුද්ධෙ වා පච්චෙකසම්බුද්ධෙ වා තස්ස තථාගතස්ස
සාවකෙ වා චිත්තෙ පසන්නම්හි දක්ඛිණා අප්පකා නාම නත්ථි.

බුද්ධා එවං එත්තකාති අවිත්තියා භවන්ති. බුද්ධධම්මා බුද්ධගුණා එවං
එත්තකාති අවිත්තියා භවන්ති, අවිත්තියෙ පසන්නානං විපාකො පුඤ්ඤවිපාකො
එවං එත්තකොති අවිත්තියො භොතිති එතං අබ්බවිති යොජනා.

96. “ඉධාහං, භික්ඛවෙ, එකච්චං පුග්ගලං...පෙ.... අයම්පි අත්ථො චුත්තො
භගවතා ඉති මෙ සුත” ත්ති ඉදං සුත්තම්පි වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. භික්ඛවෙ, ඉධ
ඉමස්මිං සාසනෙ අහං එකච්චං පුග්ගලං එවං මම චෙතසා එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස
චෙතො චිත්තං පරිච්ච බුද්ධචක්ඛුනා එවං පජානාමි, යථා යෙන පකාරෙන අයං
පුග්ගලො යඤ්ච දානාදිපටිපදං පටිපන්නො, යඤ්ච දස්සනාදිමග්ගං සමාරුළ්භො
හුත්වා තං පටිපදං, මග්ගඤ්ච ඉරියති පවත්තෙති, ඉමම්හි ඉමස්මිඤ්ච සමයෙ අයං
පුග්ගලො වෙ කාලං කරෙය්‍ය, එවං සති ආහතං වත්ථුං නික්ඛිපති යථා, එවං තාය
පටිපදාය තෙන මග්ගෙන සග්ගෙ අත්තනික්ඛිත්තො භවෙ. තං කිස්ස හෙතු?
භික්ඛවෙ, අස්ස පුග්ගලස්ස චිත්තං හි යස්මා පසන්නං පසාදිතං, තස්මා නික්ඛිත්තො
භවෙ. ඉධ සාසනෙ, ලොකෙ වා එකච්චෙ සත්තා පුග්ගලා කායස්ස හෙදා පරං මරණා
සුගතිං සග්ගං ලොකං චෙතොපසාදහෙතු ඛො පන උපපජ්ජන්තිති එවං අහං
පජානාමිති භගවා එතමත්ථං අවොච. තත්ථ තස්මිං අත්ථෙ සඬගභවසෙන පවත්තං
එතං “පසන්නචිත්තං ඤත්වාන...පෙ.... සග්ගං සො උපපජ්ජති” ති ගාථාවචනං
චුච්චති. අයම්පි අත්ථො භගවතා චුත්තො, ඉති මෙ මයා සුතන්ති යොජනා.

“සුවණ්ණච්ඡදනං නාවං...පෙ.... එතාදිසං කතපුඤ්ඤා ලභි” ත්ති ඉදං
සුත්තම්පි වාසනාභාගියං සුත්තං නාම. නාරි දෙවධීතා සුවණ්ණච්ඡදනං
සුවණ්ණාලඬකාරෙහි ඡාදිතං නාවං ආරුය්හ තිට්ඨසි, පොක්ඛරණං
දෙවපොක්ඛරණං ඔගාහසි, පදුමං පාණිනා ඡින්දසි.

දෙවතෙ කෙන කම්මෙන තෙ තව තාදියො වණ්ණො තාදියො ආනුභාවො
තාදිසි ජුති භවති, දෙවතෙ තෙ තව යෙ කෙචි භොගා මනසා ඉච්ඡිතා භවන්ති, තෙ

හොඟා ව කෙන කම්මෙන උප්පජ්ජන්ති. දෙවතෙ මෙ පුච්ඡිතා ත්වං සංස සංසාහි ඉදං සබ්බං කිස්ස කම්මස්ස ව ඵලන්ති සක්කො පුච්ඡති.

දෙවරාජෙන පුච්ඡිතා සා දෙවධීතා අත්තමනා හුත්වා පඤ්ඤං පුට්ඨා සක්කස්ස බ්‍යාකාසි. දෙවරාජා අද්ධානං දීඝමග්ගං පටිපන්නා අහං යසස්සිතො කස්සපස්ස භගවතො මනොරමං ථූපං අද්දස්සං, දිස්වා තත්ථ ථූපෙ චිත්තං පසාදෙසිං. පසන්නාහං සෙහි පාණීහි පදුමපුප්ඵෙහි පුපෙසිං. තස්සෙව කම්මස්ස ඉදං සබ්බං ඵලං විපාකො භවෙ. කතපුඤ්ඤාහං ඵතාදිසං ඵලං අලභින්නි සක්කස්ස බ්‍යාකාසි. ඉති මෙ සුත්තන්ති මහාමොග්ගල්ලානො වදන්ති යොජනා.

“යථානිද්ධාරිතසුත්තානියෙව වාසනාභාගියසුත්තානි පරිපුණ්ණානී” ති වත්තබ්බත්තා “දානකථා සීලකථා සග්ගකථා පුඤ්ඤකථා පුඤ්ඤවිපාකකථානි ඉදං වාසනාභාගිය” න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යාය දෙසනාය දානඤ්ච දානඵලඤ්ච දස්සිතං, සා දෙසනා දානකථා නාම. යාය දෙසනාය සීලඤ්ච සීලඵලඤ්ච දස්සිතං, සා දෙසනා සීලකථා නාම. යාය දෙසනාය සග්ගා ව සග්ගෙසු නිබ්බත්තාපකඤ්ච කම්මං දස්සිතං, සා සග්ගකථා නාම. යාය දෙසනාය දානසීලභාවනාදිවසෙන දසවිධං පුඤ්ඤකම්මං දස්සිතං, සා පුඤ්ඤකථා නාම. යාය දෙසනාය තාදිසස්ස පුඤ්ඤකම්මස්ස විවිධො අයං විපාකො ඉමස්ස පුඤ්ඤස්ස විපාකොති නියමෙත්වා දස්සිතො, සා පුඤ්ඤවිපාකකථා නාම.

දසබ්බධරානං සම්මාසම්බුද්ධානං උද්දිස්සකතෙසු සරිරධාතුං අබ්භන්තරෙ ඨපෙත්වා පංසුහි කතෙසු ථූපෙසු යෙ නරා පසන්නා, තෙ නරා තත්ථ ථූපෙ කාරං පුඤ්ඤං කත්වා සග්ගෙසු උප්පජ්ජන්වා පමොදන්තිති යොජනා. ඉදං සුත්තං වා...පෙ.... සුත්තං.

97. දෙවපුත්තසරිරවණ්ණා දෙවපුත්තසරිරසදිසවණ්ණා සුභගසණ්ඨිති
සොභග්ගයුත්තසණ්ඨානා සබ්බෙ ජනා උදකෙන පංසුං තෙමෙත්වා ථූපං වඩ්ඪෙඨථ, සො අයං ථූපො කස්ස පුග්ගලස්ස ථූපොති පුච්ඡති.

සුගත්තෙ සුන්දරගත්තෙ දෙවතෙ තස්මීං ථූපෙ පසන්නා ඉමෙ දෙවමනුජා කාරං පුඤ්ඤං කරොන්තා හුත්වා ජරාමරණතො පමුච්චරෙ. සො අයං ථූපො මහෙසිතො දසබ්බධම්මධාරිතො සුගතස්ස ථූපොති වෙදිතබ්බොති ආහාති යොජනා. ඉදං සුත්තං වා...පෙ.... සුත්තං.

යාහං යා අහං මහෙසිතො ථූපං වත්තාරි උප්පලානි ව මාලඤ්ච අභිරොපයිං, තෙන මයා කතං තං පුඤ්ඤං උළාරං වත ආසි අහොසි. තතො කප්පතො අප්ප කප්පා තිංසං ධරන්ති සත්ථුනො ථූපං පුපෙත්වා තත්තකානි දුග්ගතිං න ජානාමි, විනිපාතං න ගච්ඡාමිති යොජනා. ඉදං සුත්තං වා...පෙ.... සුත්තං.

අහං බාත්තිංසලක්ඛණධරස්ස බාත්තිංසලක්ඛණධරෙන සම්පන්නස්ස විජිතවිජයස්ස ලොකනාථස්ස ථූපං අපුපෙසිං, පුපෙත්වා සතසහස්සං කප්පෙ

ආයුකප්පෙ පමුදිතො ආසිං. මයා යං පුඤ්ඤං පසුතං, තෙන පුඤ්ඤෙන විනිපාතං
අනාගන්තුන අනාගන්ත්වා දෙවසොහග්ගං සම්පත්තිං ච දෙවරජ්ජානි ච තානි
අකාරිං. අථ චා දෙවසොහග්ගඤ්ච මයා කාරිතං, රජ්ජානි ච මයා කාරිතානි.

අදන්තදමකස්ස සාසනෙ යං චක්ඛු පඤ්ඤාචක්ඛු පණ්ණිතං, තථා චිත්තං යං
විමුත්තචිත්තං පණ්ණිතං, තං සබ්බං පඤ්ඤාචක්ඛු විමුත්තචිත්තං මෙ මයා ලද්ධං,
අහං විධුතලතාසඬ්ඛාතතණ්හා හුත්වා විමුත්තචිත්තා ඵලවිමුත්තචිත්තසම්පන්නා
අම්හිති අවොචාති යොජනා. ඉදං සුත්තං වා...පෙ.... සුත්තං.

98. විමුත්තචිත්තෙ ඵලවිමුත්තචිත්තසම්පන්නෙ අබ්බෙ පඤ්චවෙතොබ්බරහිතෙ
අනාසවෙ අරණවිහාරිමිහි අරණවිහාරසිලෙ අසඬ්ගමානසෙ අලග්ගමානසෙ
පච්චෙකඛුද්ධස්මිං සාමාකපත්ථොදනමත්තමෙව දක්ඛිණං අදාසිං.

තස්මිං පච්චෙකඛුද්ධෙ උත්තමං ධම්මං පච්චෙකබ්බොධිධම්මං ඔකප්පයිං. “සො
උත්තමො ධම්මො අත්ථි”ති සද්දහිං. ඵචං අරියවිහාරෙන විහාරිහි පච්චෙකඛුද්ධෙහි
මෙ මම සඬ්ගමො කතො සියා භවෙ, කුදාසුපි ච අහං අපෙක්ඛවා මා භවෙය්‍යන්ති
මානසං තස්මිඤ්ච ධම්මෙ පණ්ණිධෙසිං. “ඉමිනා පච්චෙකඛුද්ධෙන ලද්ධධම්මං අහමිපි
සච්ඡිකරෙය්‍ය” ත්ති චිත්තං පණ්ණිදහිං.

තස්සෙව පච්චෙකඛුද්ධෙ කතස්සෙව කම්මස්ස විපාකතො අහං දීඝායුකෙසු
අමමෙසු “මම පරිග්ගහො”ති පරිග්ගහාභාවෙන අපරිග්ගහෙසු විසෙසගාමීසු
අහිනගාමීසු කුරුසු උත්තරකුරුසු පාණීසු සත්තෙසු සහස්සක්ඛත්තුං උපපජ්ජට
උපපජ්ජිං.

තස්සෙව කම්මස්ස විපාකතො විචිත්‍රමාලාහරණානුලෙපීසු යසස්සීසු
පරිවාරවත්තෙසු තිදසො දෙවො අහං විසිට්ඨකායුපගතො හුත්වා සහස්සක්ඛත්තුං
උපපජ්ජට.

තස්සෙව කම්මස්ස විපාකතො අහං විමුත්තචිත්තො අබ්බෙ අනාසවො හුත්වා
හිතාහිතාසීහි කුසලාකුසලචිතිවත්තෙහි අන්තිමදෙහධාරිහි ඉමෙහි පච්චෙකඛුද්ධෙහි,
ඛුද්ධසාවකෙහි චා මෙ මම සමාගමො ආසිං.

“සීලවතො යං ඉච්ඡිතං, තං සම්ප්ඤ්ඤිතෙ”ති ඉමං වචනං තථාගතො ජිනො
පච්චක්ඛං කත්වා අවච ඛො, යථා යථා යෙන යෙන පකාරෙන මෙ මනසා
විචිත්තිතං, තථා තථා තෙන තෙන පකාරෙන සම්ද්ධං භවති. අයං භවො අන්තිමො
භවොති යොජනා. ඉදං සුත්තං වා...පෙ.... සුත්තං.

ඵකතිංසමිහි කප්පමිහි ජිනො අනෙජො අනන්තදස්සි “සිඛි”ති ඉතිනාමකො
උප්පජ්ජි. තස්සාපි භගවතො රාජා භාතා සිඛිද්ධෙ ච සිඛි ඉතිනාමකෙ ඛුද්ධෙ ච තස්ස
භගවතො ධම්මෙ ච අභිප්පසන්නො ලොකවිනායකමිහි පරිනිබ්බුතෙ සති

දෙවැනිදෙවස්ස නරුත්තමස්ස මහෙසිනො විපුලං මහන්තං සමන්තතො ගාවුතිකං
ථූපං අකාසිං.

තස්මිං ථූපෙ බලිං පූජාබලිං අභිභාරි මනුස්සො ජාතිසුමනං පග්ගස්ස පහට්ඨො
සුපෙසි. අස්ස මනුස්සස්ස එකං පුජ්ථං වාතෙන පහරිතං හුත්වා පතිතං. අහං තං පතිතං
එකං පුජ්ථං ගහෙත්වා තස්සෙව පුජ්ථසාමිකස්ස අදාසිං.

සො මනුස්සො පුජ්ථසාමිකො අභිජ්ජසන්නවිත්තො හුත්වා මං “ත්වමෙව එතං
එකං පුජ්ථං පූජා”ති අදාසි. දදාසීති එත්ථ ද-කාරො ආගමො. අහං තං එකං පුජ්ථං
ගහෙත්වා බුද්ධං බුද්ධගුණං පුනස්පුනං අනුස්සරන්තො යස්මිං කප්පෙ අභිරොපයිං,
තතො කප්පතො අජ්ජ කප්පා තිංසං අහෙසුං. තෙසු කප්පෙසු දුග්ගතිං නාභිජානාමි,
විනිපාතඤ්ච න ගච්ඡාමි, ඉදං ඵලං ථූපපූජාය ඵලන්ති අවොචාති යොජනා. ඉදං
සුත්තං වා...පෙ.... සුත්තං.

බ්‍රහ්මදත්තස්ස බ්‍රහ්මදත්තනාමකස්ස රාජිනො කපිලං නාම නගරං සුවිහත්තං
භාගතො සුට්ඨු විහත්තං, මහාපථං මහාපථසම්පන්නං ආකිණ්ණං, නානාජාතිකෙහි
මනුස්සෙහි පරිපුණ්ණං, ඉද්ධං ජීතඤ්ච ආසි.

පඤ්චාලානං තත්ථ පුරුත්තමෙ අහං කුම්මාසං වික්කිණ්ණං, සො අහං යසස්සිනං
උපරිට්ඨං උපසම්පෙ යීතං අරිට්ඨං නාම සම්බුද්ධං පච්චෙකබුද්ධං අද්දසිං, දිස්වා
හට්ඨො විත්තං පසාදෙත්වා නරුත්තමං අරිට්ඨං මෙ ගෙහස්මිං යං ධුවහත්තං විජ්ජථ
විජ්ජි, තෙන ධුවහත්තෙන නිමන්තෙසිං.

යතො ව යස්මිං කාලෙ ව කත්තිකො යස්සං පන්නරසිපුණ්ණො, සා පුණ්ණමාසි
පන්නරසි උපට්ඨිතා, තතො ව තස්මිං කාලෙ ව අහං නවං දුස්සයුගං ගස්ස අරිට්ඨස්ස
අරිට්ඨනාමකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස උපනාමෙසිං.

නරුත්තමො අනුකම්පකො කාරුණිකො තණ්හානිසාතකො මුනි
පච්චෙකබුද්ධො පසන්නවිත්තං මං ඤත්වාන පටිග්ගණ්හි.

අහං කල්‍යාණං බුද්ධචණ්ණිකං කම්මං කරිත්වාන දෙවෙ ව මනුස්සෙ ව
සන්ධාවිත්වා තතො චුතො බාරාණසියං නගරෙ අඬ්ඨෙ කුලස්මිං සෙට්ඨිස්ස
එකපුත්තකො උජ්ජජ්ජිං, පාණෙහි ව පියතරො ආසිං.

තතො ව තස්මිං කාලෙ විඤ්ඤුතං පත්තො හුත්වා දෙවපුත්තෙන වොදිතො අහං
පාසාදා ඔරුහිත්වාන සම්බුද්ධං භගවන්තං ගොතමං උපසඬ්ඨිකම්.

සො සම්බුද්ධො භගවා ගොතමො අනුකම්පාය මෙ ධම්මං අදෙසෙසි. දුක්ඛං
දුක්ඛසච්චඤ්ච දුක්ඛසමුප්පාදං සමුදයසච්චඤ්ච දුක්ඛස්ස අතික්කමං
නිරොධසච්චඤ්ච අරියං අට්ඨඬ්ඨිකං දුක්ඛපසමගාමිතං මග්ගං මග්ගසච්චඤ්ච ඉති
චත්තාරි සච්චානි දෙසිතානි, තදුප්පාදකං ධම්මං මුනි භගවා ගොතමො අදෙසෙසි.

අහං තස්ස භගවතො ගෞතමස්ස වචනං සුත්වා සාසනෙ රතො හුත්වා විහරිං,
අහං රත්තින්දිවං අතන්දිතො හුත්වා සමථං පටිවිජ්ඣං.

අජ්ඣත්තඤ්ච යෙ ආසවා, ඛණිද්ධා ච යෙ ආසවා මග්ගෙන සමුච්ඡින්නා ආසුං,
සබ්බෙ තෙ ආසවා මෙ මම විජ්ජිංසු, පුන න ච උප්පජ්ජරෙ.

දුක්ඛං “පරියන්තකතං යස්ස දුක්ඛස්සා”ති පරියන්තකතං ආසී, අයං සමුස්සයො
ජාතිමරණසංසාරො වරිමො අන්තිමො ආසී, ඉදානි ඉමස්ස අත්තභාවස්ස අනන්තරං
පුනඛභවො මම නත්ථිති අවොචාති යොජනා. යං නානාවිධං වාසනාභාගියං සුත්තං
උදාහරණවසෙන නිද්ධාරිතං, ඉදං නානාවිධං සුත්තං වාසනාභාගෙ
පුඤ්ඤකොට්ඨාසෙ විසයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො වාසනාභාගියං
සුත්තං නාම.

නානාවිධං වාසනාභාගියං සුත්තං ආවරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ච ඤාතං,
“කතමං නිබ්බේධභාගියං සුත්තං”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං
නිබ්බේධභාගියං සුත්තං”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙසු සොළසසු සංකිලෙසභාගියාදීසු
සුත්තෙසු කතමං සුත්තං නිබ්බේධභාගියං සුත්තං නාමාති පුච්ඡති.

උද්ධං බ්‍රහ්මලොකෙ අධො කාමාවචරෙ භවෙ සබ්බධි සබ්බෙසු භවෙසු
විජ්ජමුත්තො අරහා “අයං නාම ධම්මො අහං අස්මි”ති අනානුපස්සී, එවං විමුත්තො
අරහා අතිණ්ණපුබ්බං ඔසං අපුනඛභවාය උද්ධාරි උත්තිණ්ණොති යොජනා. ඉදං
සුත්තං නිබ්බේධභාගෙ සෙක්ඛධම්මෙ විසයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො
නිබ්බේධභාගියං සුත්තං නාම.

“එත්තකමෙවා”ති වත්තබ්බත්තා “සීලවතො”තිආදි වුත්තං. ආනන්ද,
සීලවතො පුග්ගලස්ස “කින්නි මෙ මම අවිජ්ජපටිසාරො ජායෙය්‍ය පවත්තෙය්‍යා”ති
වෙතනා න කරණීයා න කාතබ්බා. ආනන්ද, සීලවතො අවිජ්ජපටිසාරො යං ජායෙය්‍ය
පවත්තෙය්‍ය, එසා අවිජ්ජපටිසාරස්ස ජායනා පවත්තනා ධම්මතා භවති. ආනන්ද,
අවිජ්ජපටිසාරිනා පුග්ගලෙන “කින්නි මෙ මම පාමොජ්ජං ජායෙය්‍ය පවත්තෙය්‍යා”ති
වෙතනා න කරණීයා, ආනන්ද, අවිජ්ජපටිසාරිනො පුග්ගලස්ස පාමොජ්ජං යං
ජායෙය්‍ය පවත්තෙය්‍ය, එසා පාමොජ්ජස්ස ජායනා පවත්තනා ධම්මතා. සෙසෙසුපි
ඉමස්ස යොජනානසානුසාරෙන යොජනානසො ගහෙතබ්බො. ඉදං සුත්තම්පි
නිබ්බේධභාගියං සුත්තං නාම.

ආතාපිනො කිලෙසානං ආතාපෙන සම්මජ්ජධානෙන සමන්තාගතස්ස
ඤායතො ඤායන්තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස බාහිතපාපස්ස බිණ්ණසවස්ස ධම්මා
අනුලොමපච්චයාකාරපටිචේධසාධකා බොධිපක්ඛියධම්මා යදා යස්මිං කාලෙ භවෙ
එකන්තෙන පාතුභවන්ති උප්පජ්ජන්ති. අථ වා ධම්මා චතුඅරියසච්චධම්මා
පාතුභවන්ති පකාසයන්ති අභිසම්මයවසෙන පාකටා භොන්ති. අථ වා පාතුභවනකාලෙ
අස්ස ආතාපිනො ඤායතො ඤායන්තස්ස බිණ්ණසවස්ස සබ්බා කඨ්ඛා වපයන්ති

අපගව්‍යන්ති නිරුජ්ඣන්ති. කස්මා? සහෙතුධම්මං අවිජ්ජාදිකෙන හෙතුනා සහ පචත්තං සඨ්ඛාරාදිකං සුඛෙන අසම්මිස්සං දුක්ඛක්ඛන්ධධම්මං යතො යස්මා පජානාති අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣති, තතො තස්මා වපයන්ති අපගව්‍යන්ති නිරුජ්ඣන්ති යොජනා. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධභාගියං සුත්තං නාම.

දුතියගාථායං පන පච්චයානං බයං බයසඨ්ඛාතං නිබ්බානං යතො යස්මා අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣති, තතො තස්මා සඨ්ඛාපි කඨ්ඛා වපයන්ති යොජනා. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධභාගියං සුත්තං.

තිස්ස, ත්වං කිං නු කුජ්ඣසි? මා කුජ්ඣසි, තිස්ස, තෙ තව අක්කොධො අකුජ්ඣනං වරං උත්තමං, හි සච්චං, තිස්ස, තයා කොධමානමක්ඛවිනයත්ථං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති නුති භගවා අවොචාති යොජනා.

ආරඤ්ඤං ආරඤ්ඤකං පංසුකුලිකං අඤ්ඤාතුඤ්ජෙන අඤ්ඤාතආනභිලක්ඛිතසරපටිපාටියා යත්වා උඤ්ජෙන පිණ්ඩපාතවරණවිරියෙන ලද්ධෙන මිස්සකභොජනෙන යාපෙන්නං නන්දං කදා කාලෙ අහං පස්සෙය්‍යන්ති අවොචාති යොජනා. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධභාගියං සුත්තං.

ගොතම, කිංසු කතමං ඡේත්වා වධිත්වා වධන්තො කොධපරිලාභෙන අපරිදය්‍යමානො හුත්වා සුඛං සෙති සයති, කිංසු කතමං ඡේත්වා වධිත්වා වධන්තො කොධවිනාසෙන විනට්ඨදොමනස්සො හුත්වා න සොචති, ගොතම, ත්වං කිස්ස එකධම්මස්ස වධං වධනං රොවෙසීති බ්‍රාහ්මණො පුච්ඡති.

බ්‍රාහ්මණ, කොධං කුජ්ඣනං ඡේත්වා වධිත්වා වධන්තො කොධපරිලාභෙන අපරිදය්‍යමානො හුත්වා සුඛං සෙති සයති, කොධං කුජ්ඣනං ඡේත්වා වධිත්වා වධන්තො කොධවිනාසෙන විනට්ඨදොමනස්සො හුත්වා න සොචති, විසමුලස්ස විසසදිසස්ස දුක්ඛස්ස මූලභූතස්ස මධුරග්ගස්ස මධුරසඨ්ඛාතස්ස සුඛපරියොසානස්ස කොධස්ස කුජ්ඣනස්ස වධං වධනං අරියා බුද්ධාදයො පුග්ගලා පසංසන්ති. හි සච්චං තං කොධං කුජ්ඣනං ඡේත්වා වධිත්වා වධන්තො කොධවිනාසෙන විනට්ඨදොමනස්සො හුත්වා සෙති සයති යොජනා. මධුරග්ගස්සාති ච මධුරං චෙතසිකසුඛං අස්සාදඅග්ගං පරියොසානං අස්ස කොධස්සාති මධුරග්ගොති සමාසො චෙදිතබ්බො. කුජ්ඣන්තස්ස හි අක්කොසිත්වා පරිභාසිත්වා පහරිත්වා පරියොසානෙ චෙතසිකසුඛස්සාදො උප්පජ්ජති. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධභාගියං සුත්තං.

ගොතම, භනන්තො ධීරො උප්පතිතං කිංසු කතමං භනෙ භනෙය්‍ය. විනොදෙන්තො ධීරො ජාතං කිංසු කතමං විනොදයෙ විනොදයෙය්‍ය. පජ්භන්තො ධීරො කිං ච කතමං පජ්භෙ පජ්භෙය්‍ය. ධීරස්ස කිස්ස ධම්මස්ස අභිසමයො සුඛොති දෙවතා පුච්ඡති.

දෙවපුත්ත, භනන්තො ධීරො උප්පතිතං කොධං කුජ්ඣනං භනෙ භනෙය්‍ය. විනොදෙන්තො ධීරො ජාතං රාගං විනොදයෙ විනොදයෙය්‍ය. පජ්භන්තො ධීරො

අවිජ්ජං පජ්ඣෙ පජ්ඣෙය්‍යා. සච්චධම්මස්ස අභිසමයො සුඛොති භගවා අවොචාති යොජනා. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධනාගියං සුත්තං.

101. භගවා සත්තියා ඔමට්ඨො උපරිතො යාව හෙට්ඨා විද්ධො පුරිසො සත්තිජ්ජභානාය වීරියං ආරහති විය, අග්ගිනා මත්ථකෙ ඩය්භමානො ආදිත්තසිරො පුරිසො අග්ගිනිබ්බාපනත්ථාය වීරියං ආරහති ඉව, එවං කාමරාගෙන ඩය්භමානො භික්ඛු කාමරාගජ්ජභානාය කාමරාගචික්ඛම්භනාය අජ්ජමත්තො වායමමානො සතො සතිසම්පත්තො භුත්වා පරිබ්බජෙ විහරෙය්‍යාති දෙවතා කථෙසි.

භගවා පන ‘‘සමුච්ඡෙදජ්ජභානාය වීරියං ආරහීයති’’ති දස්සෙතුං ‘‘සත්තියා විය ඔමට්ඨො’’ති ආදිමාහ. දෙවපුත්ත, සත්තියා ඔමට්ඨො පුරිසො සත්තිජ්ජභානාය වීරියං ආරහති විය, අග්ගිනා මත්ථකෙ ඩය්භමානො ආදිත්තසිරො පුරිසො අග්ගිනිබ්බාපනත්ථාය වීරියං ආරහති ඉව, එවං සක්කායදිට්ඨියා අභිභූතො භික්ඛු සක්කායදිට්ඨියා ජභානාය මග්ගෙන සමුච්ඡෙදජ්ජභානාය අජ්ජමත්තො වායමමානො සතො සතිසම්පත්තො භුත්වා පරිබ්බජෙ විහරෙය්‍යාති භගවා අවොචාති යොජනා. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධනාගියං සුත්තං නාම.

සබ්බෙ නිවයා භොගා බයන්තා බයපරියොසානා භවන්ති, සබ්බෙ සමුස්සයා ධම්මා පතනන්තා පතනපරියොසානා භවන්ති, සබ්බෙසං සත්තානං මරණමාගම්ම සබ්බෙසං සත්තානං ජීවිතං අද්ධුවං භවති, ඉති එතං චුත්තජ්ජකාරං භයං භයහෙතුං මරණං සම්මුතිමරණං අපෙක්ඛමානො පණ්ඩිතො සුඛාවහානි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකසුඛාවහානි පුඤ්ඤානි දානසීලභාවනාමයපුඤ්ඤානි කයිරාථාති දෙවතා අවොච.

දෙවපුත්ත, සබ්බෙ නිවයා භොගා බයන්තා බයපරියොසානා, සබ්බෙ සමුස්සයා ධම්මා පතනන්තා පතනපරියොසානා, සබ්බෙසං සත්තානං මරණමාගම්ම සබ්බෙසං සත්තානං ජීවිතං අද්ධුවං, ඉති එතං චුත්තජ්ජකාරං භයං භයහෙතුං මරණං අපෙක්ඛමානො සන්තිපෙක්ඛො සබ්බසඬ්ඛාරූපසමං නිබ්බානං අපෙක්ඛමානො පණ්ඩිතො ලොකාමිසං කාමගුණං පජ්ඣෙ පජ්ඣෙය්‍යාති භගවා අවොචාති යොජනා. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධනාගියං සුත්තං නාම.

මාවිධ යෙසං මුනීනං චිත්තං කුමාරතං කුමානෙ රතං භොති, තෙ මුනියො සුඛං සයන්ති න සොචන්ති. පඤ්ඤවා මග්ගපඤ්ඤවා සුසමාහිතො ආරද්ධවීරියො පහිත්තො නිබ්බානං පෙසිත්තො පුග්ගලො දුත්තරං ඔසං සංසාරොසං තරති.

කාමසඤ්ඤාය වීරතො විගතචිත්තො යො ඛිණාසවො සබ්බසංයොජනාතීතො අරහත්තමග්ගෙන සබ්බෙ සංයොජනෙ අතීතො නන්දිභවපරික්ඛිණො අභොසි, සො ඛිණාසවො ගම්භීරෙ සංසාරණ්ණවෙ න සිද්ධිති යොජනා. නන්දිසඬ්ඛාතා තණ්හා ව කාමභවරූපභවඅරූපභවා ව නන්දිභවා, නන්දිභවා පරික්ඛිණා යස්ස ඛිණාසවස්සාති

නන්දිභවපරික්ඛිණොති සමාසො වෙදිතබ්බො. ඉදං සුත්තං නිබ්බේධනාගියං සුත්තං නාම.

අරහතං අරහත්තානං බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං ධම්මං සුවරිතාදිභෙදඤ්ච සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියභෙදඤ්ච ධම්මං යො පණ්ඩිතො සද්දහානො සද්දහන්තො භුත්වා නිබ්බානප්පත්තියා අප්පමන්තො විචක්ඛණො භුත්වා සුස්සුසං සුස්සුසන්තො භවෙ, සො පණ්ඩිතො පඤ්ඤං ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤං ලභතෙ ලභති.

යො වීරියවා පුග්ගලො පතිරුපදෙසකාරී දෙසකාලාදීනි අභාපෙත්වා ලොකියලොකුත්තරධම්මපතිරුපං අධිගමුපායං කරොති, ධුරවා චෙතසිකවීරියෙන අනික්ඛිත්තධුරො උට්ඨාතා කායිකවීරියවසෙන උට්ඨානසම්පන්නො භොති, සො වීරියවා පුග්ගලො ධනං ලොකියලොකුත්තරධනං වින්දතෙ අධිගච්ඡති. සච්චෙන වච්ඡවචෙන ව පරමත්ථසච්චෙන ව බුද්ධාදිකො සච්චධම්මෙ යිතො සප්පුරිසො කිත්තිං පප්පොති. දදං දදන්තො යං කිඤ්චි ඉච්ඡිතං පත්ථිතං චතුසඨගභවත්ථං දදන්තො සඨගභන්තො සප්පුරිසො මිත්තානි එකන්තමිත්තානි ගන්ථති සම්පාදෙති, එවං චතුහි සච්චධම්මධිනිවාගෙහි සමන්තාගතො සො සප්පුරිසො අස්මා ලොකා පරං ලොකං පෙච්ච ගන්ත්වා එකන්තෙන සොකකාරණස්ස අභාවතො න සොචතීති යොජනා.

ගොතම, සබ්බගන්ථප්පභීතො තීහි භවෙහි විප්පමුත්තො සතො සතිසම්පන්නො ත්වං, සමණො, අඤ්ඤං දෙවමනුස්සාදිකං යං අනුසාසසි යං අනුසාසනං කරොසි, තං අනුසාසනං සබ්බගන්ථප්පභීතස්ස තීහි භවෙහි විප්පමුත්තස්ස සමණස්ස තෙ තව න සාධුති සක්කනාමකො මාරපක්ඛිකො යක්ඛො ගාථාය අප්ඤ්ඤාසි.

“සක්ක සක්කනාමක යක්ඛ අනුකම්පිතෙන පුරිසෙන සද්ධිං යෙන කෙනවි වණ්ණෙන කාරණෙන සංවාසො එකස්මිං යානෙ සභවාසො ජායති, තං අනුකම්පිතබ්බං සභවාසගතං පුරිසං සප්පඤ්ඤො මනසා අනුකම්පිතුං න අරහති අනුකම්පිතුංයෙව අරහති. යා අනුකම්පා කරුණා, යා අනුද්දයා මෙත්තා, මුදිතා ව උප්පන්නා, තාය අනුකම්පාය කරුණාය, තාය අනුද්දයාය මෙත්තාය මුදිතාය ව සමුස්සාහිතෙන පසන්නෙන මනසා යො සප්පඤ්ඤො සප්පුරිසො අඤ්ඤං දෙවමනුස්සාදිකං යං අනුසාසති යං අනුසාසනං කරොති, සො සප්පඤ්ඤො සප්පුරිසො තෙන අනුසාසනෙන සංයුත්තො කාමච්ඡන්දාදීනං සංයොජනානං වසෙන අනනුලොමසංයොගෙන සංයුත්තො න භොතීති භගවා අවොචාති යොජනා.

102. සමණ, රාගො ව දොසො ව ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා කුතොනිදානා, කිංනිදානා, කිංපච්චයා භවන්ති, අරති ව රති ව ලොමහංසො ව ඉමෙ තයො කුතොජා කුතො භවන්ති? කුමාරකා ධඬිකං කාකං ගහෙත්වා පාදෙ දීඝසුත්තකෙන ඛන්ධිත්වා සුත්තකොට්ඨං අඬගුලියං වෙයෙත්වා ඔසපන්ති ඉව, එවං මනොවිතක්කා කුතො සමුට්ඨාය විත්තං ඔසපන්තීති සුවිලොමයක්ඛො භගවන්තං පුච්ඡි.

රාගො ව දොසො ව ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා ඉතොනිදානා ඉතො අත්තභාවතො නිදානා ඡායන්ති; අරති ව රති ව ලොමහංසො ව ඉමෙ තයො ඉතොඡා ඉතො අත්තතො භවන්ති; කුමාරකා ධඩ්ඛං කාකං ගහෙත්වා පාදෙ දීඝසුත්තකෙන බන්ධිත්වා සුත්තකොටිං අඬගුලියං වෙදෙත්වා ඔසජන්ති ඉව, එවං මනොවිතක්කා ඉතො අත්තභාවතො සමුට්ඨාය විත්තං ඔසජන්ති.

නිග්‍රොධස්ස බන්ධජා පාරොහා සාබ්බසු ඡායන්ති ඉව, වනෙ රුක්ඛං නිස්සාය ඡාතා මාලුවා ලතා තං රුක්ඛං අජ්ඣොත්ථරිත්වා විතතා ඔතතවිතතා තිට්ඨති ඉව, එවං, යක්ඛ, ත්වං සුඤ්ඤාභි ස්නෙහජා තණ්හාස්නෙහතො ඡාතා අත්තසම්භූතා අත්තනි සම්භූතා පුත අනෙකජපකාරා මනොවිතක්කා පාපමනොවිතක්කා වෙව තංසම්පයුත්තකිලෙසා ව කාමෙසු වත්ථුකාමෙසු විසත්තා ලග්ගා සංසිඛිති යිතා.

යෙ පණ්ඩිතා “යං නිදානං අස්ස අත්තභාවස්සා” ති යතොනිදානං නං කිලෙසගහනං සමුදයසච්චං පජානන්ති, තෙ පණ්ඩිතා අත්තභාවසඬ්ඛාතස්ස දුක්ඛසච්චස්ස නිදානභූතං නං කිලෙසගහනං සමුදයසච්චං මග්ගසච්චෙන විනොදෙන්ති. අපුනඛිභවාය අපුනභවසඬ්ඛාතාය නිරොධසච්චත්ථාය අතිණ්ණපුබ්බං අනාමතග්ගෙ සංසාරෙ සුපිනෙනාපි අතිණ්ණපුබ්බං දුක්ඛරං ඉමං ඔසං චතුබ්බිධං සංකිලෙසොසං තරන්තිති භගවා අවොවාති යොජනා.

“භගවා, සමණධම්මස්ස කරණං නාම දුක්ඛරං, භගවා, සමණධම්මස්ස කරණං නාම සුදුක්ඛරං සුචුත්තරං දුක්ඛරං” න්ති එකො කුලපුත්තො පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කත්වා අරියභූමිං අප්පත්වා කාලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො, සො දෙවපුත්තො භගවත්තං උපසඬ්ඛමිත්වා ආහ. කාමද, ඕලසමාහිතා යිතත්තා යිතසභාවා සත්ත සෙක්ඛා පුග්ගලා දුක්ඛරං වාපි සමණධම්මං කරොන්ති. අනගාරියුපෙතස්ස අනගාරියං නිග්ගෙහභාවං උපගතස්ස පබ්බජිතස්ස තුට්ඨි චතුපච්චයසන්තොසො සුබාවහා හොති” ති භගවා අවොව.

“භගවා, යදිදං යා එසා තුට්ඨි සුබාවහා, එසා තුට්ඨි දුල්ලහා” ති සො දෙවපුත්තො ආහ. “කාමද, යෙසං සෙක්ඛානං මනො දිවා ව රත්තො ව භාවනාය රතො විත්තවුපසමෙ රතො, තෙ සෙක්ඛා දුල්ලහං වාපි තුස්සනං ලහන්ති” ති භගවා අවොව.

“භගවා, යදිදං යං ඉදං විත්තං භාවනාය රතං, තං විත්තං දුස්සමාදහ” න්ති සො දෙවපුත්තො ආහ. “කාමද, යෙ අරියා ඉන්ද්‍රියුපසමෙ රත්තින්දිවං රතා, තෙ අරියා දුස්සමාදහං වාපි විත්තං සමාදහන්ති, කාමද, තෙ අරියා මච්චිනො ඡාලං කිලෙසජාලං ඡෙත්වා මග්ගං ගච්ඡන්ති” ති භගවා අවොව.

“භගවා, යො මග්ගො පුබ්බභාගපට්ඨදාවසෙන විසමො, සො මග්ගො දුග්ගමො” ති සො දෙවපුත්තො ආහ. “කාමද, අරියා දුග්ගමෙ විසමෙ වාපි මග්ගං ගච්ඡන්ති, අනරියා විසමෙ මග්ගෙ අවංසිරා පපතන්ති, අරියානං සො මග්ගො

සමොව භවෙ, න අසමො. හි සච්චං වීසමෙ විසත්තකායෙ අරියා සමා භවන්ති’’ති
භගවා අවොවාති යොජනා.

103. යං ජෙතවනං ඉසිසඬ්ඝනිසෙවිතං ධම්මරාජෙන ආවුත්ථං, ඉදං තං
ජෙතවනං මම පීතිසඤ්ජනනං පීතියා සඤ්ජනනං කරං හි කරං එව.

කම්මං මග්ගචෙතනාකම්මඤ්ච විජ්ජා මග්ගපඤ්ඤා ව ධම්මො සමාධි චෙව
සමාධිපක්ඛිකො ව ධම්මො සීලං, සීලෙ ධීතස්ස ජීවිතං උත්තමං, එතෙන
අට්ඨඬ්භිකෙන මග්ගෙන සත්තා සුඡ්ඤ්ඤාති, ගොත්තෙන වා ධනෙන වා සත්තා න
සුඡ්ඤ්ඤාති.

තස්මා මග්ගෙනෙව සත්තානං විසුඡ්ඤ්ඤානො අත්තනො අත්ථං සම්පස්සං
පස්සන්තො පණ්ඩිතො පොසො යොනිසො උපායෙන ධම්මං බොධිපක්ඛියධම්මං
විචිනෙ විචිනෙය්‍ය, එවං විචිනෙන සති තත්ථ අරියමග්ගෙ විචිනන්තො පුග්ගලො
සුඡ්ඤ්ඤාති.

සාරිපුත්තො සීලෙන ව උපසමෙන ව පාරඬ්භතො ඉව, එවං යොපි හික්ඛු සීලෙන
ව උපසමෙන ව පාරඬ්භතො, සො හික්ඛු එතාව පරමො සාරිපුත්තසදිසොව සියාති
අනාථපිණ්ඩිකනාමො දෙවපුත්තො භගවන්තං උපසඬ්ඤාමිත්වා ආහාති යොජනා.
ඉදං සුත්තං නිබ්බේධහාගියං සුත්තං නාම.

අතීතං අතීතක්ඛන්ධපඤ්චකං තණ්හාදිට්ඨිහි නාන්වාගමෙය්‍ය, අනාගතං
අනාගතක්ඛන්ධපඤ්චකං තණ්හාදිට්ඨිහි නප්පට්ඨිකඬ්ඤා න පත්ථෙය්‍ය. යං යස්මා
අතීතං පහීනං නිරුද්ධං අත්ථඬ්භතං, තස්මා අතීතස්ස පහීනත්තා නිරුද්ධත්තා
අත්ථඬ්භතත්තා නාන්වාගමෙය්‍ය. යං යස්මා අනාගතං අප්පත්තං, තස්මා න
පට්ඨිකඬ්ඤා.

පච්චුප්පන්තං ඛන්ධපඤ්චකං වයධම්මං යත්ථ යත්ථ සන්තානෙ වා, යත්ථ යත්ථ
අරඤ්ඤාදීසු වා උප්පන්තං, තත්ථ තත්ථ සන්තානෙ වා, තත්ථ තත්ථ අරඤ්ඤාදීසු
වා නං පච්චුප්පන්තධම්මං යාහි අනිච්චානුපස්සනාදිහි විපස්සති, තාහි
අනිච්චානුපස්සනාදිහි නිබ්බානං රාගාදිහි අසංඝීරං අසංකුප්පං භවති, තං නිබ්බානං
විපස්සකො පුග්ගලො විද්වා නිබ්බානාරම්මණං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙන්නො භුත්වා
අනුබ්බහයෙ වඩ්ඪෙය්‍ය.

ආතප්පං සංකිලෙසානං ආතපන්තං වීරියං අප්පෙව කිච්චං කාතබ්බං, සුචෙ
ජීවිතං වා මරණං වා කො ජඤ්ඤා ජානෙය්‍ය, ‘‘සුචෙ වා දානාදිපුඤ්ඤං
ජානිස්සාමි’’ති චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා ‘‘අප්පෙව කරිස්සාමි’’ති එවං වීරියං
කාතබ්බං. හි සච්චං මරණකාරණභාවතාය අභිවිච්ඡිකවිසසත්ථාදිඅනෙකාය සෙනාය
වසෙන මහාසෙනෙන තෙන මච්චුනා සද්ධිං මිත්තසන්ථවාකාරෙන වා
ලඤ්ජදානෙන වා සඬ්භරං නත්ථීති.

එවං මනසි කත්වා විහාරිං විහරන්තං ආතාපිං අභොරන්තං අතන්දිතං අනලසං උට්ඨාහකං සප්පුරිසං “හද්දෙකරන්තො”ති සන්තො මුනි වෙ එකන්තෙන ආචික්ඛතෙ ආචික්ඛතියෙවාති යොජනා.

“චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ”ත්‍යාදිසුත්තං පාළිතො ව අට්ඨකථාතො ව පාකටං.

104. නානාවිධං නිබ්බේධභාගියං සුත්තං ආවරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං අසෙක්ඛභාගියං සුත්ත”න්ති පුච්ඡිතබ්බන්තා “තත්ථ කතමං අසෙක්ඛභාගියං සුත්ත”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු සොළසසු සංකිලෙසභාගියාදිසු සුත්තෙසු කතමං සුත්තං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං නාමාති පුච්ඡති.

යස්ස උත්තමපුරිසස්ස චිත්තං සෙලූපමං ඨිතං ලොකධම්මවාතෙහි නානුකම්පති, රජනියෙසු ලාභාදිසු චිරත්තං භවෙ, සො උත්තමපුරිසො කොපනෙයො අලාභාදිකෙ න කුප්පති, තස්ස උත්තමපුරිසස්ස චිත්තං එවං අනිච්චතාදිනා භාවිතං, නං භාවිතචිත්තං උත්තමපුරිසං විනික්කන්තලොකධම්මභෙතුකං දුක්ඛං කුතො එස්සතිති යොජනා. ඉදං සුත්තං අසෙක්ඛභාගෙ විසයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං නාම. එස නයො ඉතො පරෙසුපි වෙදිතබ්බො.

“අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං ඉදමෙවා”ති වත්තබ්බභාවතො “ආයස්මතො වා”තිආදි වුත්තං.

යො බ්‍රාහ්මණො බාහිතපාපධම්මන්තා බාහිතපාපධම්මො භවෙ, සො බ්‍රාහ්මණො නිග්ගතභුංභුංකත්තා නිභුංභුඤ්ඤා භවෙ, නිග්ගතකිලෙසකසාවත්තා නික්කසාවො භවෙ, සීලසංවරෙන සංයතචිත්තතාය යතත්තො භවෙ, යො බ්‍රාහ්මණො චතුමග්ගඤ්ඤාණුවෙදෙහි අන්තං නිබ්බානං ගතත්තා වෙදන්තගු භවෙ, ධම්මෙන වුසිතබ්‍රහ්මචරියන්තා වුසිතබ්‍රහ්මචරියො භවෙ. යස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස කුහිඤ්චි ලොකෙ උස්සදා රාගුස්සදො දොසුස්සදො මොහුස්සදො මානුස්සදො දිට්ඨුස්සදො නත්ථි, සො බ්‍රාහ්මණො බ්‍රහ්මවාදං “අහං බ්‍රාහ්මණොමිහි”ති වාචං වදෙය්‍යාති භගවා අවොවාති යොජනා.

යෙ බුද්ධා පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ බාහිත්වා සදා චරන්ති සතා සතිසම්පන්නා බිණ්ණසංයොජනා, තෙ බුද්ධා ලොකස්මිං බ්‍රාහ්මණාති වෙ එකන්තෙන කථියන්තිති අවොවාති යොජනා.

යත්ථ නිබ්බානෙ ආපො ව පථවී ව තෙජො ව වායො ව න ගාධති න පතිට්ඨහති, තත්ථ නිබ්බානෙ සුක්කා ගහා වෙච තාරකා ව න ජොතන්ති, තත්ථ නිබ්බානෙ ආදිච්චො නප්පකාසති, තත්ථ නිබ්බානෙ චන්දිමා න භාති, තත්ථ නිබ්බානෙ තමො න විජ්ජති.

යො බ්‍රාහ්මණෝ අත්තනා සයං මුනි මොනෙන යදා තං නිබ්බානං අවෙදි වින්දති පටිලහති පටිවිජ්ඣති, අප් පටිවිජ්ඣනක්ඛණෙ සො බ්‍රාහ්මණො රූපා රූපධම්මතො ච අරූපා අරූපධම්මතො ච සුඛදුක්ඛා සුඛදුක්ඛතො ච පමුච්චතීති අවොචාති යොජනා.

යක්ඛ, යො බ්‍රාහ්මණො සකෙසු සකඅත්තභාවෙසු ධම්මෙසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සච්චෙසු, ධම්මෙසු ච පාරගු හොති, අප් පාරගමනක්ඛණෙ සො බ්‍රාහ්මණො එතං අජකලාපකං තයා චුත්තං එතං පිසාවං කිලෙසපිසාවඤ්ච, තයා කතං අක්කුලඤ්ච අක්කුලං, පක්කුලකරණං අතිවත්තතීති අවොචාති යොජනා.

යො භික්ඛු ආයත්තිං ආගච්ඡන්තිං පුරාණදුතියිකං හරියං වා, අඤ්ඤං ආගච්ඡන්තිං ඉත්ථිං වා විත්තෙන න අභිනන්දති, පක්කමන්තිං පුරාණදුතියිකං හරියං වා, අඤ්ඤං පක්කමන්තිං ඉත්ථිං වා විත්තෙන න සොචති, සඬගා පඤ්චවිධතොපි සඬගතො මුත්තං සඬගාමජිං තං භික්ඛුං “බ්‍රාහ්මණ”න්ති අහං වදාමීති අවොචාති යොජනා.

එත්ථ නදියං බහුජනො න්භායති, සො බහුජනො න්භායකො උදකෙන උදකන්භානෙන සුචී න හොති. යමිනි පුග්ගලෙ සච්චං, සච්චතො සෙසධම්මො ච අත්ථි, සො පුග්ගලො සුචී ච හොති, සො පුග්ගලො බ්‍රාහ්මණො ච හොතීති අවොචාති යොජනා; සුචිඅසුචිභාවො ථිකායං විත්ථාරතො චුත්තොච.

ආතාපිතො ක්කායතො යස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ධම්මා සච්චධම්මා යදා භවෙ එකන්තෙන පාතුභවන්ති, තදා ධම්මානං පාතුභවනක්ඛණෙ සො බ්‍රාහ්මණො මාරසෙනං විදුපයං විදුපයන්තො තිට්ඨති. “කිම්වා”ති වත්තබ්බත්තා “සුරියොව ඕභාසයමන්තලික්ඛ”න්ති චුත්තං. සුරියො අන්තලික්ඛං ඕභාසයන්තො තිට්ඨති ඉව, එවං තිට්ඨතීති යොජනා.

යො පංසුකුලිකො භික්ඛු සබ්බානි වත්තාරි යොගානි උපාතිවත්තො සකිඤ්චනෙ ලොකෙ අකිඤ්චනො ඉරියති චතුබ්බිධඉරියාපථං වත්තෙති. අපභානධම්මං කෙනචි මග්ගෙන අප්පභානසභාවං අප්පත්තකායෙන අප්පත්තං තෙවිජ්ජපත්තං, ඉරියමානං සන්තින්ද්‍රියං තං පංසුකුලිකං භික්ඛුං තුම්හෙ පස්සථ.

ආජානියං පුරිසආජානියං ජාතිබලනිසෙධං “අහං ජාතිබ්‍රාහ්මණො”ති ජාතිමත්තකෙන පවත්තමානබලනිසෙධකං තං පංසුකුලිකං භික්ඛුං සම්බහුලා උළාරා දෙවතා බ්‍රහ්මං විමානං උපසඬකමිත්වා ඉධ සාසනෙ, බ්‍රහ්මවිමානෙ වා පසන්තවිත්තා හුත්වා නමස්සන්ති. නිධාති ච එත්ථ න-කාරො ආගමො.

පුරිසාජඤ්ඤ තෙ තච අම්භාකං නමො අත්ථු, පුරිසුත්තම තෙ තච අම්භාකං නමො අත්ථු, යස්ස තෙ තච නිස්සයං මයං නාභිජානාම, සො ත්වං කිං පුග්ගලං නිස්සාය ක්කායසීති අවොචුන්ති යොජනා.

යෙ හික්බු කාලෙන කාලං ධම්මස්සවනවසෙන විරරත්තං සමෙතිකා භවන්ති,
ඉමෙ හික්බු සභායා භොන්ති වත. නෙසං සභායානං හික්බුනං ධම්මෙ
බුද්ධස්පවෙදිනෙ ධම්මෙ සද්ධම්මො සමෙති.

කප්පිනෙන අරියස්පවෙදිනෙ ධම්මෙ සුවිනීතා තෙ සභායකා හික්බු සවාහිනිං
මාරං ජෙත්වා අන්තිමං දෙහං අත්තභාවං ධාරෙන්නීති අවොවාති යොජනා.

සිථිලං වීරියං ආරබ්භ සබ්බදුක්ඛස්පමොචනං ඉදං නිබ්බානං යොගාවචරෙන න
අධිගන්තබ්බං, අප්පෙන අප්පකෙන ටාමසා ඉදං නිබ්බානං න අධිගන්තබ්බං.

අයඤ්ච යොගාවචරො හික්බු දහරො, යො පුරිසො සවාහිනිං මාරං ජෙත්වා
අන්තිමං දෙහං අත්තභාවං ධාරෙති, සො අයං පුරිසො සො උත්තමපුරිසොවාති
අවොවාති යොජනා. “පුරිසො”ති වත්තබ්බෙ ඡන්දානුරක්ඛණවසෙන
“පොරිසො”ති චුත්තං.

මොසරාජ, දුබ්බණ්ණකො ලුබ්චිවරො සදා සතො සතිසම්පන්නො ඛිණාසවො ච
විසංයුත්තො ච කතකිච්චො ච අනාසවො ච තෙවිජ්ජො ච ඉද්ධිස්පත්තො ච
වෙතොපරියායකොච්චො ච සො හික්බු සවාහිනිං මාරං ජෙත්වා අන්තිමං දෙහං
ධාරෙන්නීති අවොවාති යොජනා.

105. “තථාගතො”තිආදීසු යොජනා පාකටා. ඉදං සුත්තං අසෙක්ඛහාගෙ
විසයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො අසෙක්ඛහාගියං සුත්තං නාම.

106. නානාවිධං අසෙක්ඛහාගියං සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ච
ඤාතං, “කතමං සංකිලෙසහාගියඤ්ච වාසනාහාගියඤ්ච සුත්ත”න්ති වත්තබ්බත්තා
“තත්ථ කතමං සංකිලෙසහාගියඤ්ච වාසනාහාගියඤ්ච සුත්ත”න්තිආදි චුත්තං.
තත්ථාති තෙසු සොළසසු සංකිලෙසහාගියාදීසු සුත්තෙසු කතමං සුත්තං
සංකිලෙසහාගියඤ්ච වාසනාහාගියඤ්ච සුත්තං නාමාති ප්‍රච්ඡති.

ඡන්තං ආපත්තිං ආපජ්ජිත්වා ඡන්තං ඡාදෙන්තං හික්බුං දුක්කටාදිවස්සො
අතිවස්සති, විවටං ආපත්තිං ආපජ්ජිත්වා විවටං දෙසෙන්තං ආවික්ඛන්තං හික්බුං
දුක්කටාදිවස්සො නාතිවස්සති, තස්මා ඡන්තස්ස අතිවස්සනතො ච විවටස්ස
නාතිවස්සනතො ච ඡන්තං ඡාදිතබ්බං ආපත්තිං විවරෙථ දෙසෙථ ආරොවෙථ, එවං
විවරණෙ සති තං විවරන්තං හික්බුං දුක්කටාදිවස්සො නාතිවස්සතීති යොජනා.

“ඉමස්මිං සුත්තෙ කිත්තකෙන සංකිලෙසො දස්සිතො, කිත්තකෙන වාසනා
දස්සිතා”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “ඡන්තමතිවස්සතී”ති සංකිලෙසො, ‘විවටං
නාතිවස්සතී’ති වාසනා, ‘තස්මා ඡන්තං විවරෙථ, එවං තං නාතිවස්සතී’ති අයං
සංකිලෙසො ච වාසනා වා”ති චුත්තං. “ඡන්තමතිවස්සතී”ති එත්තකෙන
සංකිලෙසො දස්සිතො. “විවටං නාතිවස්සතී”ති එත්තකෙන වාසනා දස්සිතා.
“තස්මා ඡන්තං විවරෙථ, එවං තං නාතිවස්සතී”ති එත්තකෙන අයං සංකිලෙසො ච

දස්සිතො, අයං වාසනා ව දස්සිතා. ඉදං “ඡන්තං...පෙ... වස්සති” ති සුත්තං සංකිලෙසභාගෙ විසයෙ ව වාසනාභාගෙ විසයෙ ව වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො සංකිලෙසභාගියඤ්ඤ වාසනාභාගියඤ්ඤ සුත්තං නාම.

“සංකිලෙසභාගියඤ්ඤ වාසනාභාගියඤ්ඤ සුත්තං එත්තකමෙවා” ති වත්තබ්බත්තා “වත්තාරොමෙ මහාරාජා” ති ආදි වුත්තං. “තෙසු චතුසු පුග්ගලෙසු කතමෙ පුග්ගලා සංකිලෙසභාගියා, කතමෙ පුග්ගලා වාසනාභාගියා” ති පුව්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යො ව පුග්ගලො” ති ආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු චතුසු තමොතමපරායණාදීසු පුග්ගලෙසු. තස්සත්ථො පාකටො. ඉදං “වත්තාරොමෙ” ති ආදිකං සුත්තං සංකිලෙසභාගියෙසු ද්වීසු පුග්ගලෙසු ව වාසනාභාගියෙසු ද්වීසු පුග්ගලෙසු ව වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො සංකිලෙසභාගියඤ්ඤ වාසනාභාගියඤ්ඤ සුත්තං නාම.

නානාවිධං සංකිලෙසභාගියඤ්ඤ වාසනාභාගියඤ්ඤ සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ඤ නිබ්බේධභාගියඤ්ඤ සුත්තං නාමා” ති පුව්ඡිතබ්බත්තා තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ඤ නිබ්බේධභාගියඤ්ඤ සුත්ත” ති ආදි වුත්තං. තස්සත්ථො වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

අයසං යං බන්ධනඤ්ඤ දාරුජං යං බන්ධනඤ්ඤ පබ්බජං යං බන්ධනඤ්ඤ ලොකෙ අත්ථී, තං අයසාදිබන්ධනං “දළ්භං බන්ධන” ති ධීරා බුද්ධාදයො පණ්ඩිතපුරිසා න ආහු. මණ්ඩුණ්ඩලෙසු ව පුත්තෙසු ව දාරෙසු ව යා සාරත්තරත්තා බලවරාගරත්තා අපෙක්ඛා ලොකෙ විජ්ජති, තං සාරත්තරත්තඅපෙක්ඛාසඬ්ඛාතං රාගබන්ධනං “දළ්භං බන්ධන” ති ධීරා පණ්ඩිතපුරිසා ආහු. ඉමිනා සුත්තජ්ජදෙසෙන අයං සාරත්තරත්තඅපෙක්ඛාසඬ්ඛාතො අකුසලධම්මො සංකිලෙසො දස්සිතො.

“කෙන නිබ්බේධො දස්සිතො” ති වත්තබ්බත්තා “එත” ති ආදි වුත්තං. ධීරා පණ්ඩිතපුරිසා එතං රාගබන්ධනං “දළ්භං බන්ධන” ති ආහු. එතං රාගබන්ධනං ඔහාරිතං හෙට්ඨා අපායං අවහරණං හොති, සිටීලං බන්ධනට්ඨානෙ ඡවිආදිති අකොපෙනත්තා සිටීලං හොති, දුප්පමුඤ්ඤං ලොභවසෙන එකචාරම්පි උප්පන්නස්ස රාගබන්ධනස්ස දුම්මොවයත්තා දුප්පමුඤ්ඤං හොති, පණ්ඩිතපුරිසා එතම්පි වුත්තජ්ජකාරං රාගබන්ධනම්පි මග්ගෙන ඡේත්වාන අනපෙක්ඛිතො හුත්වා කාමසුඛං පහාය පරිබ්බජන්ති. ඉති ඉමිනා සුත්තජ්ජදෙසෙන අයං මග්ගො නිබ්බේධො දස්සිතො. ඉදං “අයස” ති ආදිකං සුත්තං රාගාදිසංකිලෙසභාගෙ විසයෙ ව වාසනාභාගෙ විසයෙ ව වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො සංකිලෙසභාගියඤ්ඤ වාසනාභාගියඤ්ඤ සුත්තං නාම.

107. භික්ඛවෙ, යඤ්ඤ වෙනෙති යඤ්ඤ වෙනතං නිබ්බත්තෙති, යඤ්ඤ පකප්පෙති යඤ්ඤ පකප්පනං කරොති, යඤ්ඤ අනුසෙති යඤ්ඤ අනුසයනං භවති, එතං වෙනතං එතං පකප්පනං එතං අනුසයනං විඤ්ඤාණස්ස ධීතියා ආරම්මණං පච්චයො හොති.

ආරම්භණ පව්වයෙ සති තස්ස අභිසංඛාර විඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨා හොති. තස්මිං අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණෙ පතිට්ඨිතෙ විරුළුතෙ සති ආයතිං පුනඛහවාහිනිබ්බත්ති විඤ්ඤාණාදිනිබ්බත්ති හොති. ආයතිං පුනඛහවාහිනිබ්බත්ති යා සති ආයතිං ජාතිජරාමරණං සම්භවති. ආයතිං සොක...පෙ.... සමුදයො හොති.

භික්ඛවෙ, වෙ නො වෙතෙති, වෙ නො පකප්පෙති, අප් තථාපි වෙ අනුසෙති අනුසයනං භවති, එවං සති එතං අනුසයනං විඤ්ඤාණස්ස අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්භණං පව්වයො හොති...පෙ.... සමුදයො හොති. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං චුත්තප්පකාරො වෙතයනාදිකො අකුසලධම්මො සංකිලෙසො දස්සිතො.

“කෙන නිබ්බේධො දස්සිතො”ති චත්තබ්බත්තා “යතො වා”තිආදි චුත්තං. භික්ඛවෙ, යතො ව අරියමග්ගිකො නෙව වෙතෙති, නො ව පකප්පෙති, නො ව අනුසෙති, එතං අවෙතයනං එතං අකප්පනං එතං අනනුසයනං විඤ්ඤාණස්ස අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්භණං පව්වයො න හොති...පෙ.... ආයතිං ජාතිජරාමරණං නිරුජ්ඣති, ආයතිං සොක...පෙ.... යාසා නිරුජ්ඣන්ති...පෙ.... නිරොධො හොති. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං අරියමග්ගො නිබ්බේධො දස්සිතො. ඉදං “යඤ්ච භික්ඛවෙ”තිආදිකං සුත්තං සංකිලෙසභාගෙ විසයෙ ව නිබ්බේධභාගෙ විසයෙ ව වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්තං නාම.

108. නානාවිධං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්ත”න්ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්ත”න්තිආදි චුත්තං. තස්සත්ථො චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

භික්ඛවෙ, අස්සුතවා පුට්ඨප්පතො සමුද්දො ජලසාගරසමුද්දො “සමුද්දො සමුද්දො”ති භාසති. කෙනට්ඨෙත භාසති? දුප්පුරණට්ඨෙත ව සංසරණට්ඨෙත ව දුරතික්කමනට්ඨෙත ව සමුද්දොති භාසති. එවං සති, භික්ඛවෙ, එසො ජලසාගරසමුද්දො අරියස්ස භගවතො චිතයෙ චුත්තප්පකාරට්ඨෙත සමුද්දො න හොති. භික්ඛවෙ, එසො ජලසාගරසමුද්දො මහා උදකරාසි මහා උදකණ්ණවො හොති. භික්ඛවෙ, වක්ඛු පුරිසස්ස සමුද්දො හොති, තස්ස වක්ඛුස්ස රූපමයො රූපායතනමයො වෙගො. කෙනට්ඨෙත? පථවිතො යාව අකනිට්ඨබ්‍රහ්මලොකා නිලාදිරූපාරම්භණං සමොසරන්තම්පි දුප්පුරණට්ඨෙත ව අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සංසරණට්ඨෙත ව දුරතික්කමනට්ඨෙත ව වක්ඛුමෙව සමුද්දො හොති. නිලාදිරූපායතනස්ස අප්පමෙයාස්ස අප්පමෙයොන උභම්මයෙන වෙගෙන සංසරණට්ඨෙත නිලාදිරූපමෙව වෙගො හොති. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං වක්ඛු සමුද්දො රූපමයො වෙගො ව සංකිලෙසො සංකිලෙසහෙතු දස්සිතො.

“කෙන අසෙක්ඛො දස්සිතො”ති චත්තබ්බත්තා “යො ත”න්තිආදි චුත්තං. යස්මිං අරහත්තඵලෙ ධීතො යො අරහා රූපමයං තං වෙගං සහති මනාපෙ රූපෙ

රාගං, අමනාපෙ රූපෙ දොසං, අසමපෙක්ඛනෙ මොහං අනුප්පාදෙන්තො භුත්වා උපෙක්ඛකභාවෙන සහති, අයං අරහා, භික්ඛවෙ, සඌමිං සාවට්ටිං සගහං සරක්ඛසං චක්ඛුසමුද්දං අතරිති වුව්චති, තිණ්ණො පාරඨගතො ඵලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණොති වුව්චති. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං අරහත්තඵලභූතො අසෙක්ඛො දස්සිතො.

“සොතං භික්ඛවෙ”ති ආදිසුපි ඉමිනා නයෙන යථාසම්භවං අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදං “සමුද්දො”ති ආදිකං සුත්තං සංකිලෙසභාගෙ විසයෙ ච අසෙක්ඛභාගෙ විසයෙ ච වාචකඤාපකභාවෙන පචත්තනතො සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං නාම.

“ඵත්තකමෙවා”ති චත්තබ්බත්තා “ඡයිමෙ”ති ආදි වුත්තං. භික්ඛවෙ, ලොකස්මිං සත්තානං අනායාස අනත්ථාය පාණිනං බ්‍යාබාධාය ඉමෙ මයා වුව්චමානා බලියා ඡ භවන්ති. කතමෙ ඡ? භික්ඛවෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤායා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤායා ඉට්ඨා කන්තා කාමනීයා මනාපා මනවඩ්ඨකා පියරූපා පියසභාවා කාමුපසංහිතා කිලෙසකාමසහිතා රජනීයා රූපා නීලාදිරූපාරම්මණා සන්ති, තං වුත්තප්පකාරං රූපං භික්ඛු වෙ අභිනන්දති සප්පිතිකතණ්භාය අභිමුඛො නන්දති, වෙ අභිවදති “අහො සුඛං අහො සුඛං”න්ති වදාපෙන්නීයා තණ්භායනවසෙන අභිවදති, වෙ අප්ඤ්ඤාසාය තිට්ඨති ගිලිත්වා විය පරිතිට්ඨපෙත්වා තිට්ඨති, ඵලං සති, භික්ඛවෙ, අයං භික්ඛු “ගිලිතබලියො...පෙ.... පාපිමතො”ති වුව්චති. ඵත්ථ ච නීලාදිහෙදෙන අනෙකවිධත්තා “රූපා ඉට්ඨා...පෙ.... රජනීයා”ති බහුවචනනිද්දෙසො කතොපි රූපායතනරූපාරම්මණභාවෙන ච චක්ඛුවිඤ්ඤායභාවෙන ච ඵකවිධතං අනතිචත්තනතො “ත”න්ති ඵකචචනනිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බො. “සන්ති, භික්ඛවෙ, සොතවිඤ්ඤායා”ති ආදිසුපි ඉමිනා නයෙන යථාසම්භවං අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං චක්ඛුවිඤ්ඤායාදිකො ඡබ්බිධො බලියො සංකිලෙසො කිලෙසහෙතු දස්සිතො.

“කෙන අසෙක්ඛො දස්සිතො”ති චත්තබ්බත්තා “සන්ති වා”ති ආදි වුත්තං.

අහෙදි හින්දි, පරිහෙදි පරිසමන්තතො හින්දි. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං අරහත්තඵලභූතො අසෙක්ඛො දස්සිතො. ඉදං “ඡයිමෙ”ති ආදිකං සුත්තං වුත්තනායෙන සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං නාම.

109. නානාවිධං සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්හෙහි ච ඤාතං, “කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං”න්ති ආදි වුත්තං.

අයං ලොකො සත්තලොකො සත්තාපජාතො ඤාතිබ්බසනාදිවසෙන ජාතසොකසත්තාපො චෙව රාගාදිවසෙන ජාතපරිලාභසත්තාපො ච එස්සපරෙතො අනෙකෙහි දුක්ඛසම්ඵස්සෙහි අභිභූතො රොදං රොදන්තො වදති. කිත්ති වදති? අත්තනා ඵ්ථිං දුක්ඛං අභාවිතකායනාය අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො හුත්වා “අහො දුක්ඛං, ඊදිසං දුක්ඛං මය්හං සත්තුනොපි මා හොතු” තිආදිනා රොදන්තො විලපන්තො වදති, “කස්මා එවං වදති” ති වත්තබ්බත්තා “අත්තතො යෙන යෙන හි මඤ්ඤන්ති” තිආදි වුත්තං. එතෙ සත්තා යෙන යෙන කාමජ්ඣොසාදිනා පකාරෙන අත්තතො දුක්ඛස්ස පටිකාරං මඤ්ඤන්ති, තතො පකාරතො අඤ්ඤාං අඤ්ඤෙන පකාරෙන තං දුක්ඛං තිකිච්ඡිතබ්බං හි යස්මා හොති.

අඤ්ඤාභාවීති යස්මා රොදං රොදන්තො වදති, යෙන යෙන වා පරවිහිංසාදිපකාරෙන අත්තතො වඩ්ඪීං මඤ්ඤන්ති ආසිසන්ති, තතො පකාරතො අඤ්ඤාං අවඩ්ඪී එව හොති. තං ආසිසිතබ්බං අඤ්ඤාභාවි අවඩ්ඪිතභාවි එව හි යස්මා හොති, තස්මා මඤ්ඤිතබ්බස්ස ආසිසිතබ්බස්ස අඤ්ඤාං හවනසීලත්තා රොදං රොදන්තො වදති, අයං සත්තලොකො රොදන්තො ච හුත්වා වදති. “කි”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “භවස්ත්තො” තිආදි වුත්තං. භවස්ත්තො කාමභවාදිසු සත්තො විසත්තො ලොකො භවමෙව කාමභවාදිභවමෙව අභිනන්දති. යං භවං අභිනන්දති, තං ජරාමරණාදිඅනෙකබ්බසනානුබන්ධත්තා භයානකට්ඨෙන භයං හොති. යස්ස යතො ජරාමරණාදිතො භායති, තං ජරාමරණාදිදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො දුක්ඛං දුක්ඛාධිට්ඨානං හොති. ඉති ඉමිනා සුත්තජ්ජදෙසෙන අයං සත්තාපාදිකො සංකිලෙසො සංකිලෙසහෙතු දස්සිතො.

සංකිලෙසො දස්සිතො, “කෙන නිබ්බේධො දස්සිතො” ති වත්තබ්බත්තා “භවවිජ්ජභානාය ඛො” තිආදි වුත්තං. භවවිජ්ජභානාය ඛො පන කාමභවාදිකස්ස භවස්ස පජ්ඣනත්ථාය එව ඉදං මයා අධිගතං මග්ගබ්‍රහ්මවරියං වුස්සති. ඉති ඉමිනා සුත්තජ්ජදෙසෙන අයං බ්‍රහ්මවරියභූතො මග්ගො නිබ්බේධො දස්සිතො.

“භවවිජ්ජභානායා” තිආදිනා එකන්තෙන නිය්‍යානිකමග්ගො නිබ්බේධො ආවරියෙන දස්සිතො, අම්හෙහි ව ඤාතො, “කතමො අනිය්‍යානිකමග්ගො” ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “යෙ හි කෙවි සමණා වා” තිආදි වුත්තං. හි-සද්දො වාචාසිලිට්ඨත්ථො. යෙ කෙවි සමණා වා යෙ කෙවි බ්‍රාහ්මණා වා භවෙන රූපභවෙන භවස්ස කාමභවස්ස විජ්ජමොක්ඛං ආභංසු, භවෙන අරූපභවෙන භවස්ස කාමභවස්ස චෙව රූපභවස්ස ච විජ්ජමොක්ඛං ආභංසු, සබ්බෙ තෙ සමණා වා සබ්බෙ තෙ බ්‍රාහ්මණා වා භවස්මා වුත්තජ්ජකාරභවතො අවිජ්ජමුත්තා භවන්තීති අභං වදාමි.

“රූපභවාදිනා යෙ ච කාමභවාදිභවස්ස විජ්ජමොක්ඛං ආභංසු” ති වත්තබ්බත්තා විභවෙන භවස්ස නිස්සරණං ආභංසුති දස්සෙතුං “යෙ වා පනා” තිආදි වුත්තං. යෙ වා පන කෙවි සමණා වා යෙ වා පන කෙවි බ්‍රාහ්මණා වා විභවෙන උච්ඡේදදිට්ඨියා භවස්ස සංසාරභවස්ස නිස්සරණං ආභංසු, සබ්බෙ තෙ සමණා වා සබ්බෙ තෙ බ්‍රාහ්මණා වා භවස්මා සංසාරභවතො අනිස්සටාව හොන්තීති අභං වදාමි. “කස්මා

අනිස්සවා” ති වත්තබ්බත්තා අනිස්සටකාරණං දස්සෙතුං “උපධිං හි” තිආදි වුත්තං. ඉදං දුක්ඛං සංසාරදුක්ඛං උපධිං ඛන්ධූපධිකිලෙසුපධිඅභිසංඛාරූපධයො පටිච්ච හි යස්මා සම්භොති, තස්මා අනිස්සවා භොන්ති. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං මිච්ඡාදිට්ඨිසංඛාරො සංකිලෙසො දස්සිතො.

යෙ හි “කෙව්” තිආදිනා සංකිලෙසො දස්සිතො, “කෙන නිබ්බේධො දස්සිතො” ති වත්තබ්බත්තා “සබ්බපාදානක්ඛයා” තිආදි වුත්තං. සබ්බපාදානක්ඛයා අරියමග්ගතො දුක්ඛස්ස සංසාරදුක්ඛස්ස සම්භවො නත්ථි. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං අරියමග්ගො නිබ්බේධො දස්සිතො.

“වුත්තප්පකාරා අඤ්ඤසුත්තප්පදෙසෙනපි දස්සිතො” ති දස්සෙතුං “ලොකමිම” තිආදි වුත්තං. පුචු චිසුං චිසුං අවිජ්ජාය පරෙතං අභිභූතං භූතරතං භූතෙසු ඉත්ථිපුරිසෙසු අඤ්ඤමඤ්ඤරතං භූතං ඛන්ධපඤ්චකං භවෙහි අපරිමුත්තං ඉමං ලොකං මම චිත්ත ත්වං පස්ස. යෙ කෙව් භවා ඉත්තරබ්භො වා භවා, දීඝායුකා වා භවා, සාතවන්තො වා භවා, අසාතවන්තො වා භවා පඤ්චක්ඛන්ධා සබ්බධි “උද්ධං අධො තිරිය” තිආදි ඉමෙසු සබ්බෙසු සබ්බත්ථතාය සබ්බත්ථභාවෙන අහෙසුං, සබ්බෙ තෙ වුත්තප්පකාරා භවා නිච්චධූවරහිත්තා අනිච්චා සම්පිළිත්තා දුක්ඛා විපරිණාමභාවතො විපරිණාමධම්මා අහෙසුං. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං අවිජ්ජාදිකො සංකිලෙසො දස්සිතො.

“ලොකමිම” තිආදිනා සංකිලෙසො දස්සිතො, “කෙන නිබ්බේධො දස්සිතො” ති වත්තබ්බත්තා “ඵවමෙත” තිආදි වුත්තං. ඵවං වුත්තප්පකාරෙන ඵතං ඛන්ධපඤ්චකං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය සස්ස අත්තතො මග්ගපඤ්ඤාය, විපස්සනාපඤ්ඤාය වා පස්සතො පස්සන්තස්ස පුග්ගලස්ස භවතණ්හා පභියති, සම්මප්පඤ්ඤාය යථාභූතං ඛන්ධපඤ්චකං පස්සන්තො විභවං උච්ඡෙදදිට්ඨිං නාහිනන්දති න පත්ථෙති. තස්ස පුග්ගලස්ස සබ්බසො තණ්හානං ඛයා අසෙසවිරාගනිරොධො අසෙසවිරාගසංඛාරො මග්ගෙන නිරොධො නිරුජ්ඣන්තං නිබ්බානං නිබ්බුති භොති. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං මග්ගො නිබ්බේධො දස්සිතො.

“ඵවමෙත” තිආදිනා නිබ්බේධො දස්සිතො, “කෙන අසෙක්ඛො දස්සිතො” ති වත්තබ්බත්තා “තස්ස නිබ්බුතස්සා” තිආදි වුත්තං. තණ්හාදිට්ඨිනිබ්බුතස්ස තස්ස හික්ඛුතො අනුපාදා කිලෙසාභිසංඛාරානං අනුප්පාදනතො අග්ගහණතො පුනබ්භවො න භොති, ඵවංභූතෙන අරියපුග්ගලෙන පුබ්බෙ අත්තානං අභිභූතො පඤ්චවිධො මාරො විජිතො අහොසි, අනෙත අරියපුග්ගලෙන පඤ්චහි මාරෙහි සංඛිගාමො විජිතො, සංඛිගාමෙ, ඉට්ඨානිට්ඨාදීසු වා තාදී තාදිලක්ඛණප්පත්තො අරියපුග්ගලො සබ්බභවානි උපච්චගා අතික්කන්තොව ජාතො. ඉති ඉමිනා සුත්තප්පදෙසෙන අයං අසෙක්ඛො දස්සිතො. ඉදං වුත්තප්පකාරං “අයං ලොකො” තිආදිකං සුත්තං සංකිලෙසභාගෙ විසයෙ ව නිබ්බේධභාගෙ විසයෙ

ව අසෙක්ඛභාගෙ විසයෙ ව වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන එකදෙසවසෙන පවත්තනතො සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං නාම.

“එත්තකමෙවා”ති වත්තබ්බත්තා “වත්තාරොමෙ”තිආදි වුත්තං.
අත්ඨපුපුඡ්ඡනො සංසාරසොතස්ස අනුකූලභාවෙන ගච්ඡනතො අනුසොතගාමී නාම,
කල්‍යාණපුපුඡ්ඡනො සංසාරසොතස්ස නිබ්බිදානුපස්සනාදීහි පටික්කූලවසෙන
පවත්තනතො පටිසොතගාමී නාම, සෙක්ඛො අවලප්පසාදාදිසමන්තාගමෙන
ධීතසභාවත්තා ධීතත්තො නාම, අසෙක්ඛො සංසාරපාරභිගතවසෙන තිට්ඨනතො
“ඵලෙ තිට්ඨතී”ති වුච්චති.

“තෙසු චතුසු පුග්ගලෙසු කතමො පුග්ගලො සංකිලෙසභාගියාදී”ති
වත්තබ්බභාවතො “තත්ථ යොය”න්තිආදි වුත්තං.

110. නානාවිධං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච
සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච
වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්ත”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ
කතම”න්තිආදි වුත්තං.

අභිජානියො පුග්ගලා ඡ සංවිජ්ජන්ති ලොකස්මිං, කණ්භෙ නිවෙ කුලෙ
නිබ්බත්තො කණ්භාභිජානිකො, කණ්භධම්මසමන්තාගතත්තා වා කණ්භො
කණ්භාභිජානිකො හුත්වා කණ්භං කාළකං දසවිධං දුස්සිල්‍යධම්මං අභිජායති පසවති,
එසො පුග්ගලො අත්ථී. වුත්තප්පකාරෙන කණ්භො කණ්භාභිජානිකො හුත්වා
සුක්කං දසවිධං කුසලධම්මං අභිජායති, එසො පුග්ගලො අත්ථී. කණ්භො
කණ්භාභිජානිකො හුත්වා අකණ්භං අසුක්කං අකණ්භඅසුක්කච්ඡාකං අච්චන්තදිට්ඨං
නිබ්බානං ආරාධෙති, එසො පුග්ගලො අත්ථී. වුත්තවිපරියායෙන තයො පුග්ගලා
ජානිතබ්බා.

“තෙසු කතමෙ පුග්ගලා සංකිලෙසභාගියා”තිආදිනා වත්තබ්බත්තා “තත්ථ
යො වා”තිආදි වුත්තං.

“එත්තකමෙවා”ති වත්තබ්බත්තා “වත්තාරිමානී”තිආදි වුත්තං.

111. නානාවිධං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච
සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං වාසනාභාගියඤ්ච
නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්ත”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං වාසනාභාගියඤ්ච
නිබ්බේධභාගියඤ්චා”තිආදි වුත්තං.

මානුසත්තං මනුස්සභාවං ලද්ධාන කිච්චං, අකිච්චඤ්ච ද්වෙ භවන්ති, ද්වෙ
කිච්චානියෙව කත්තබ්බානි. තෙනාහ අට්ඨකථාවරියො (නෙත්ති. අට්ඨ. 111)
“කත්තබ්බ”න්ති දස්සෙති. “කතමං කත්තබ්බං කිච්ච”න්ති වත්තබ්බත්තා
කත්තබ්බකිච්චං දස්සෙතුං “සුකිච්චං වෙවා”තිආදි වුත්තං. පුඤ්ඤානි ව

කත්තබ්බත්තා සුකිච්චං එව, සංයොජනවිජ්ජහානං වා කත්තබ්බත්තා සුකිච්චං නාමාති යොජනා.

“තත්ථ සුත්තෙ කතමෙන කතමො දස්සිතො”ති වත්තබ්බත්තා “සුකිච්චංචෙව පුඤ්ඤානීති වාසනා, සංයොජනවිජ්ජහානං වාති නිබ්බේධො”ති වුත්තො.

“එත්තකමෙවා”ති වත්තබ්බත්තා “පුඤ්ඤානි කරිත්වානා”තිආදි වුත්තං. පුඤ්ඤානි කරිත්වාන කතපුඤ්ඤා පුග්ගලා සග්ගා සග්ගතො සග්ගංයෙව වජන්ති. සංයොජනවිජ්ජහානා අරියා ජරාමරණා ජරාමරණතො විජ්ජමුච්චන්ති.

“තත්ථ සුත්තෙ කතමෙන කතමො දස්සිතො”ති වත්තබ්බත්තා “පුඤ්ඤානි කරිත්වාන, සග්ගා සග්ගං වජන්ති කතපුඤ්ඤා”ති වාසනා, ‘සංයොජනවිජ්ජහානා, ජරාමරණා විජ්ජමුච්චන්ති’ති නිබ්බේධො”ති වුත්තං.

“එත්තකමෙවා”ති වත්තබ්බත්තා “ද්වෙමානී”තිආදි වුත්තං. “කතමෙන කතමො දස්සිතො”ති වත්තබ්බත්තා “තත්ථ යො...පෙ.... අයං නිබ්බේධො”ති වුත්තං.

නානාවිධං වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බේධභාගියඤ්ච සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්මෙහි ව ඤාතං, “කතමං තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තං”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ තණ්හාසංකිලෙසභාගියං”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු සොළසසු සංකිලෙසභාගියාදිසු සුත්තෙසු තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තං තණ්හාපක්ඛේනෙව නිද්දිසිතබ්බං, බහුවිසයත්තා නියමෙත්වාන නිද්ධාරෙස්සාමිති වුත්තං හොති. “කෙන පකාරෙන නිද්දිසිතබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා “කිහි තණ්හාහී”තිආදි වුත්තං. භවතණ්හායාති රූපභවතණ්හාය. විභවතණ්හායාති අරූපභවතණ්හාය. යෙන යෙන වා පන වත්ථුනා තණ්හාපහෙදඋච්ඡේදාදිවත්ථුනා අජ්ඣේදාසිතා භවතණ්හාදිවසෙන අජ්ඣේදාසිතා, තෙන තෙන පකාරෙන තණ්හාදිනා වා තණ්හාපහෙදඋච්ඡේදාදිවත්ථුනා වා තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං.

තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තං තණ්හාපක්ඛේනෙව නිද්දිසිතබ්බත්ති ආචරියෙන වුත්තං, අම්මෙහි ව ලක්ඛිතං, “දිට්ඨිසංකිලෙසභාගියං සුත්තං කෙන පක්ඛේන නිද්දිසිතබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා “තත්ථ දිට්ඨිසංකිලෙසභාගියං”න්තිආදි වුත්තං. යෙන යෙන වා පන වත්ථුනාති දිට්ඨිපහෙදඅමරාවික්ඛේපාදිවත්ථුනා.

දිට්ඨිසංකිලෙසභාගියං සුත්තං දිට්ඨිපක්ඛේනෙව නිද්දිසිතබ්බත්ති ආචරියෙන වුත්තං, අම්මෙහි ව ලක්ඛිතං, “දුච්චරිතසංකිලෙසභාගියං සුත්තං කෙන පකාරෙන නිද්දිසිතබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා “තත්ථ දුච්චරිතසංකිලෙසභාගියං”න්තිආදි වුත්තං. තථෙව වත්තබ්බත්තා “තත්ථ තණ්හාවොදානභාගියං”න්තිආදි වුත්තං, “දිට්ඨිවොදානභාගියං”න්තිආදි වුත්තං, “දුච්චරිතවොදානභාගියං”න්තිආදි වුත්තං.

112. යස්මිං සාසනපට්ඨානෙ අට්ඨාරස මූලපදා දට්ඨබ්බා, තං සාසනපට්ඨානං සොළසහි සංකිලෙසභාගියාදීහි සුත්තෙහි එකදෙසනිද්ධාරණවසෙන විහජිතං, අම්මෙහි ව ඤාතං, “කිං පන තං සාසනපට්ඨානං තෙහි සොළසහි එව සංකිලෙසභාගියාදීහි විහජිතබ්බං, උදාහු අඤ්ඤෙහි සුත්තෙහිපි විහජිතබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා අඤ්ඤෙහි අට්ඨවිසසුත්තෙහිපි විහජිතං. “තත්ථ කතමෙ අට්ඨාරස මූලපදා? ලොකියං ලොකුත්තර”න්තිආදි වුත්තං. “යදි අඤ්ඤෙහිපි අට්ඨවිසසුත්තෙහි විහජිතබ්බං, එවං සති ‘ලොකිය’න්තිආදිවචනමෙව වත්තබ්බං, කස්මා ‘තත්ථ කතමෙ අට්ඨාරස මූලපදා’ති වුත්තා’ති වෙ? තස්ස සාසනපට්ඨානවිභාගො අට්ඨාරසහි මූලපදෙහි සඬගහිතො, අට්ඨාරස මූලපදාපි විහජිතෙ සාසනපට්ඨානෙ දට්ඨබ්බා, තස්මා මූලපදා විහත්තායෙව. තානි මූලපදානි විහජිතං “තත්ථ කතමෙ අට්ඨාරස මූලපදා”ති වුත්තං. අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 112) පන –

“එවං සොළසවිධෙන සාසනපට්ඨානං නානාසුත්තෙහි උදාහරණවසෙන විහජිත්වා ඉදානි අට්ඨවිසතිවිධෙන සාසනපට්ඨානං දස්සෙන්නෙත යස්මා අයම්පි පට්ඨානවිභාගො මූලපදෙහි සඬගහිතො, න ඉමස්සාපි තෙහි අසඬගහිතො පදෙසො අත්ථි, තස්මා මූලපදං, විහජිතබ්බතඤ්ඤා දස්සෙතං. ‘තත්ථ කතමෙ අට්ඨාරස මූලපදා’ති පුච්ඡාය වසෙන මූලපදානි උද්ධරිත්වා ‘ලොකියං ලොකුත්තර’න්තිආදිනා නව තිකා, ට්ඨො වානි අට්ඨවිසතිවිධං සාසනපට්ඨානං උද්දිට්ඨං”න්ති –

වුත්තං. තත්ථානි තෙසු සොළසභාරපඤ්චකනය අට්ඨාරසමූලපදෙසු කතමානි පදානි මූලපදානි භොන්තිති පුච්ඡති. ලොකෙ නියුත්තො සභාවධම්මොති ලොකියො, ලොකෙ වා විදුහි විදිතො සභාවොතිපි ලොකියො, ලොකියො සභාවධම්මො අස්ස විසෙසසුත්තස්ස අත්ථිති තං විසෙසසුත්තං ලොකියං නාම. එස නයො “ලොකුත්තර”න්තිආදිසුපි වෙදිතබ්බො. ජානාතිති ඤාණං, ඤාණං අස්ස විසෙසසුත්තස්ස අත්ථිති ඤාණං. ඤාතබ්බාති ඤෙය්‍යා, ඤෙය්‍යා අස්ස විසෙසසුත්තස්ස අත්ථිති ඤෙය්‍යං. එසෙව නයො – “ඤාණඤ්ඤා ඤෙය්‍යඤ්ඤා”ති එත්ථාපි වෙදිතබ්බො. නිබ්බානං පට්ඨං පස්සතිති දස්සනං, පට්ඨමග්ගඤාණං, දස්සනං අස්ස විසෙසසුත්තස්ස අත්ථිති දස්සනං. භාවනා අස්ස විසෙසසුත්තස්ස පාළියා අත්ථිති භාවනා. “දස්සනඤ්ඤා භාවනා වා”ති එත්ථාපි එස නයො වෙදිතබ්බො. සස්ස අත්තනො වචනන්ති සකං, සකං වචනං සකච්චනං, භගවතො වචනන්ති අත්ථො. පරස්ස වචනං පරච්චනං. විස්සජ්ජනියො අස්ස විසෙසසුත්තස්ස අත්ථිති විස්සජ්ජනියං. නත්ථි විස්සජ්ජනියො අස්ස විසෙසසුත්තස්සානි අවිස්සජ්ජනියං. කම්මං අස්ස විසෙසසුත්තස්ස අත්ථිති කම්මං. විපාකො අස්ස පාඨස්ස අත්ථිති විපාකො. සෙසෙසුපි අස්සත්ථිඅත්ථො ගහෙතබ්බො. අථ වා ලොකියාදිඅත්ථො මුඛ්‍යත්ථො, තංවාචකසුත්තම්පි යානුපවාරෙන වුත්තං. බුද්ධාදීනං ගුණං අභිත්ථවති එතෙන සුත්තජ්ජෙය්‍යානි ට්ඨො, සුත්තජ්ජෙය්‍යො.

“තෙසු අට්ඨවිසතිවිධෙසු ලොකියාදීසු සාසනපට්ඨානසුත්තෙසු කතමං සුත්තං ලොකියං සුත්තං” න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං ලොකියං” න්ති ආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු අට්ඨවිසතිවිධෙසු ලොකියාදීසු සාසනපට්ඨානසුත්තෙසු කතමං සුත්තං ලොකියං සාසනපට්ඨානං සුත්තන්ති පුච්ඡති.

භික්ඛවෙ, ධෙනුයා ට්ඨෙහි නික්ඛන්තං සජ්ජුබ්බරං නික්ඛන්තක්ඛණෙන න මුච්චති න පරිණමති බීරහාවං පජහිත්වා දධිහාවං න පාපුණාති,
තක්කාදිඅම්බිලසමායොගතො පච්ඡා බීරහාවං පජහති දධිහාවං පාපුණාති ඉව, එවං යෙන බාලෙන පාපං යං කම්මං කරො, තං කම්මං කරණක්ඛණෙන තස්ස බාලස්ස අපායදුක්ඛාදිනිබ්බත්තාපනවසෙන න විපච්චති. දුතියෙ පන වා තතියාදිමිහි වා අත්තභාවෙ විපච්චති. භස්මච්ඡන්තො ඡාරිකාය පටිච්ඡන්තො පාවකො අග්ගි අක්කන්තං ජනං අක්කමනක්ඛණෙන න ඩහති. ඡාරිකං පන තාපෙත්වා කාලන්තරෙ ඩහති ඉව, එවං යෙන බාලෙන පාපං යං කම්මං කරො, තං කම්මං කරණක්ඛණෙන තං බාලං අපායදුක්ඛාදිනිබ්බත්තාපනවසෙන ඩහාපෙත්තං හුත්වා න අන්වෙති. දුතියෙ වා තතියාදිමිහි වා අත්තභාවෙ අපායදුක්ඛාදිනිබ්බත්තාපනවසෙන ඩහාපෙත්තං හුත්වා ඩහන්තං තං බාලං තං අන්වෙතීති යොජනා. ඉදං “න හි...පෙ.... පාවකො” ති සුත්තං ලොකියෙ අත්ථෙ වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ලොකියං නාම.

“එත්තකමෙව ලොකියං” න්ති වත්තබ්බත්තා “වත්තාරිමානී” ති ආදි වුත්තං. අත්ථො පාකටො. ඉදං “වත්තාරිමානී...පෙ.... කාලපක්ඛෙව වන්දිමා” ති සුත්තං ලොකියෙ අත්ථෙ වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ලොකියං නාම.

“එවං දුට්ඨංයෙව ලොකියං” න්ති වත්තබ්බත්තා “අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, ලොකධම්මා” ති ආදි වුත්තං. අත්ථො පාකටො. ඉදං “අට්ඨිමෙ” ති ආදිකං සුත්තං ලොකියෙසු අට්ඨවිධෙසු අත්ථෙසු වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ලොකියං නාම.

නානාවිධං ලොකියං ආවරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං සුත්තං ලොකුත්තරං” න්ති වත්තබ්බත්තා “තත්ථ කතමං ලොකුත්තරං” න්ති ආදි වුත්තං. ඉතො පරෙසුපි එස නයො වෙදිතබ්බො. තත්ථාති තෙසු අට්ඨවිසතිවිධෙසු ලොකියාදීසු සුත්තෙසු.

ෂෙකෙන සාරථීනා සුදන්තා අස්සා සමට්ඨගතා යථා, එවං පභීනමානස්ස පභීනනවට්ඨමානස්ස යස්ස අනාසවස්ස භික්ඛුනො ඉන්ද්‍රියානි ඡබ්බිධානි චක්ඛුන්ද්‍රියාදීනි සමට්ඨගතානි. තාදිනො තාදිලක්ඛණෙන සමන්තාගතස්ස අනාසවස්ස තස්ස භික්ඛුනො දෙවාපි මනුස්සාපි පිහයන්තීති යොජනා. ඉදං “යස්සින්ද්‍රියානී” ති ආදිකං සුත්තං ලොකුත්තරෙ අත්ථෙ වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ලොකුත්තරං නාම.

“එත්තකමෙවා” ති වත්තබ්බත්තා “පඤ්චිමානි භික්ඛවෙ ඉන්ද්‍රියානි” තිආදි වුත්තං. ඉදං “පඤ්චිමානි” තිආදිකං සුත්තම්පි ලොකුත්තරෙ අත්ථෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ලොකුත්තරං නාම. (1)

“ලද්ධාන මානුසත්තං ද්වෙ, කිච්චං අකිච්චමෙව වා” තිආදිකා ද්වෙ ගාථා වුත්තා. ඉහ ගාථාසු “සුකිච්චං වෙව පුඤ්ඤානි” ති යං ගාථාපදඤ්ච “පුඤ්ඤානි කර්ත්වාන, සග්ගා සග්ගං වජන්ති කතපුඤ්ඤා” ති යං ගාථාපදඤ්ච වුත්තං, ඉදං ගාථාපදං ලොකියෙ අත්ථෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ලොකියං නාම.

ඉහ ගාථාසු “සංයොජනවිජ්ජහානං වා” ති යං ගාථාපදඤ්ච “සංයොජනවිජ්ජහානා, ජරාමරණා විජ්ජමුච්චන්ති” ති යං ගාථාපදඤ්ච වුත්තං, ඉදං ගාථාපදං වුත්තනසෙන ලොකුත්තරං නාම. ඉදං “ලද්ධානා” තිආදිකං වුත්තජ්ජකාරෙන ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච.

භික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණෙ ආහාරෙ ආහාරපට්ඨද්ධෙ ඡන්දරාගෙ සති නාමරූපස්ස අවක්කන්ති හොති. “විඤ්ඤාණෙ...පෙ.... හොති” ති ඉදං වුත්තනසෙන ලොකියං නාම. “විඤ්ඤාණෙ...පෙ.... නිරොධො” ති ඉදං සුත්තං ලොකුත්තරං නාම. ඉදං “විඤ්ඤාණෙ වෙ භික්ඛවෙ” තිආදිකං සුත්තං ලොකියෙ අත්ථෙ ව ලොකුත්තරෙ අත්ථෙ ව එකදෙසවසෙන වාචකඤ්ඤාපකවසෙන පචත්තනතො ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච. (2)

113. සත්තලොකෙ සබ්බා දිසා අනුපරිගම්ම ක්වචි දිසායං චෙතසා අත්තනා අත්තතො පියතරං අඤ්ඤං නෙව අජ්ඣගා, අත්තාව පියතරො යථා, එවං පරෙසං සත්තානං පුට්ඨ විසුං විසුං අත්තාව පියො පියතරො, තස්මා අත්තනොව පියතරත්තා අත්තකාමො අත්තනො භිතකාමො පණ්ඩිතො සත්තලොකො අත්තානං උපමං කර්වා පරං න භිංසෙ න භිංසෙය්‍යාති යොජනා. ඉදං “සබ්බා දිසා” තිආදිකං සුත්තං සත්තෙසු වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො සත්තාධිට්ඨානං නාම.

යෙ කෙච්චි ඛිණාසවා පුග්ගලා භූතාව න භවිස්සන්ති, සබ්බෙ තෙ ඛිණාසවා පුග්ගලා දෙහං අත්තභාවං පහාය නිබ්බානං ගම්ඤ්ජන්ති. යෙ ච පුට්ඨජ්ජනාදයො සත්තා පුනඛගවෙසු භවිස්සන්ති, සබ්බෙ තෙ පුට්ඨජ්ජනාදයො සත්තා දෙහං අත්තභාවං පහාය පරලොකං ගම්ඤ්ජන්ති, තං සබ්බජානිං සබ්බස්ස සත්තස්ස භානිං මරණං, විනාසං වා කුසලො යො පුග්ගලො විජානාති, සො කුසලො පුග්ගලො තං සබ්බජානිං විදිත්වා ආතාපියො බ්‍රහ්මචරියං චරෙය්‍යාති යොජනා. ඉදං “යෙ කෙච්චි” තිආදිකං වුත්තනසෙන සත්තාධිට්ඨානං.

සත්තභි අඬිගෙහි සමන්තාගතං කල්‍යාණමිත්තං යාවජීවං කුසලෙන පුග්ගලෙන න විජහිතබ්බං. කතමෙහි සත්තභි? පරිසුද්ධසීලසම්පත්තිපරිසුද්ධදිට්ඨිසම්පත්තිහි සමන්තාගතත්තා පියො ච පියායිතබ්බො ච හොති, පාසාණජත්තං විය ගරු ච හොති, සම්භාවෙනබ්බතාය භාවනීයො ච හොති, “කාලෙන වදාමි, නො

අකාලෙන් තිආදිකෙ පඤ්චධම්මෙ අත්තනි උපට්ඨාපෙන්වා සබ්බමචාරිතං වා සිස්සානං වා විනිවිජයඋල්ලම්පනඔවාදදානභාවෙ යත්වා වත්තා ව හොති, සබ්බමචාරිති වා සිස්සාදිති වා වුච්චමානො සුවචො භුත්වා තෙසං වචනක්ඛමො ව හොති, සච්චපට්චවසමුප්පාදාදිගම්හිරං වා අඤ්ඤං ගම්හිරං වා කථං කත්තා ව හොති, ධම්මවිනයාදිවසෙනෙව දීපනතො අට්ඨානෙ ව න නියොජකො හොති. ඉමෙහි සත්තහි අභිගෙහි සමන්තාගතං කල්‍යාණමිත්තං යාවජීවං න විජහිතඛිං. ඉදං ‘සත්තහි’ තිආදිවචනං භගවා අවොච. ඉදං ‘සත්තහි’ තිආදිකං වචනං සුගතො වත්වා අථාපරං එතං ගාථාවචනං සත්ථා අවොච. කිං අවොච?

“පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ව වචනක්ඛමො;
ගම්හිරඤ්ච කථං කත්තා, න වට්ඨානෙ නියොජකො;
තං මිත්තං මිත්තකාමෙන, යාවජීවම්පි සෙවිය” ති. —

එතං ගාථාවචනං සත්ථා අවොචාති යොජනා. “න ව අට්ඨානායොජකො” ති පාඨො අත්ථි. ඉදං ‘සත්තහි’ තිආදිකං වචනං සත්තාධිට්ඨානං.

ලොකෙ යං කාමසුඛඤ්ච යං ඉදං දිවියං සුඛඤ්ච අත්ථි, එතෙ කාමසුඛදිවියසුඛා තණ්හාක්ඛයසුඛස්ස සොළසිං කලං න අග්ගන්තිති යොජනා. ඉදං ‘යඤ්චා’ තිආදිකං සුත්තං ධම්මාධිට්ඨානං.

යත්ථ නිබ්බානෙ දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, සම්මාසම්බුද්ධදෙසිතං අසොකං විරජං බෙමං තං නිබ්බානං සුසුඛං වතාති යොජනා. ඉදං ‘සුසුඛ’ තිආදිකං සුත්තම්පි ධම්මාධිට්ඨානං. (3)

තීසු භවෙසු සත්තානං ජනනතො තණ්හාසඬ්ඛානං මාතරඤ්ච, පිතරං නිස්සාය මානස්ස උප්පජ්ජනතො මානසඬ්ඛානං පිතරඤ්ච, රට්ඨෙ ලොකො රට්ඨිස්සරං රාජානං භජති විය ද්විත්තං සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨිතං සබ්බදිට්ඨිගතෙහි භජනියත්තා සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨිසඬ්ඛානෙ ඛත්තියෙ ද්වෙ රාජානො ව, ආයසාධකො පුරිසො රට්ඨෙ අත්ථං අනුචරති ඉව නන්දිරාගස්ස ද්වාදසායතනෙ අනුචරණතො නන්දිරාගසඬ්ඛානෙ අනුචරණෙන සහ පවත්තනට්ඨානං ද්වාදසායතනසඬ්ඛානං රට්ඨඤ්ච බීණාසවො යො බ්‍රාහ්මණො භනති, සො බ්‍රාහ්මණො භන්ත්වා අනීසො නිද්දුක්ඛො භුත්වා යාතිති යොජනා. ඉහ “මාතර” තිආදිගාථායං “මාතරං...පෙ.... භන්ත්වා” ති ඉදං ගාථාවචනං ධම්මාධිට්ඨානං. “අනීසො යාති බ්‍රාහ්මණො” ති ඉදං ගාථාවචනං සත්තාධිට්ඨානං. ඉදං “මාතර” තිආදිකං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච.

“වත්තාරොමෙ හික්ඛවෙ ඉද්ධිපාදා” ති ඉදං සුත්තප්පදෙසවචනං ධම්මාධිට්ඨානං. සො චතුහි ඉද්ධිපාදෙහි සමන්තාගතො පුග්ගලො කායෙපි කරජකායෙපි චිත්තං පාදකජ්ඣානචිත්තං සමොදහති පක්ඛිපති, සො පුග්ගලො දිස්සමානකායෙන ගන්තුකාමො කරජකායගතිකං පාදකජ්ඣානචිත්තං අධිට්ඨහති.

විත්තෙපි පාදකජ්ඣානවිත්තෙපි කායං කරජකායං සමොදහති පක්ඛිපති, සො පුග්ගලො සිසං අඤ්ඤං ගන්තුකාමො පාදකජ්ඣානවිත්තගතිකං කරජකායං අධිට්ඨහති. කායෙ කරජකායෙ සුඛසඤ්ඤඤ්ච සුඛවිහාරසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ලහුගමනසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වා අඤ්ඤං ගමනෙය්‍යං ඉච්ඡිතට්ඨානං එකච්ඡත්තක්ඛණෙනෙව ව ගන්ත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති. ඉදං ‘‘සො’’තිආදිකං සුත්තජ්ජදෙසවචනං සත්තාධිට්ඨානං. ඉදං ‘‘චත්තාරොමෙ’’තිආදිකං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච. (4)

114. යං සබ්බඤ්ඤාඤාණං ලොකුත්තරං ලොකං උත්තරිත්වා අභිභවිත්වා ධීතං, යෙන සබ්බඤ්ඤාඤාණෙන හගවා ‘‘සබ්බඤ්ඤ’’ති වුවචති, තස්ස සබ්බඤ්ඤාඤාණස්ස පරිභානං නත්ථි, තං සබ්බඤ්ඤාඤාණං සබ්බකාලෙ ජානිතුං ආවජ්ජනකාලෙ පවත්තතීති යොජනා. ඉදං ‘‘යං ත’’න්තිආදිකං ඤාණෙ අත්ථෙ වාචකඤාපකභාවෙනපි පවත්තනතො ඤාණං නාම.

යාය නිබ්බානගාමිනියා මග්ගපඤ්ඤාය ජාතිමරණසච්චයං පජානාති, සා නිබ්බානගාමිනී මග්ගපඤ්ඤා සබ්බාහි ලොකියාහි පඤ්ඤාහි සෙට්ඨා පසත්ථාති යොජනා. ඉදං ‘‘පඤ්ඤා හී’’තිආදිකං වුත්තනයෙන ඤාණං නාම.

‘‘ධොතක, වො තුම්භාකං සන්තිං අහං කිත්තයිස්සාමී’’ති හගවා අවොච.
 ‘‘දිට්ඨෙ ධම්මෙ දුක්ඛාදිධම්මෙ වා අත්තභාවෙ වා සතො අනිච්චානුපස්සනාදිසතිසම්පන්නො හුත්වා වරං වරන්නො යොගාවචරො අනීතිහං යං සන්තිං යං නිබ්බානං අරියමග්ගෙන විදිත්වා ලොකෙ සංසාරලොකෙ විසත්තිකං විසජ්ජකං තණ්හං තරෙ තරෙය්‍යා’’ති හගවා අවොච.

ධොතකො හගවත්තං වදති ‘‘මහෙසි මහත්තෙ සීලක්ඛන්ධාදී එසනසීල, ගොතම, සතො ‘සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා’තිආදිසරණසම්පන්නො හුත්වා වරං වරන්නො යොගාවචරො උත්තමං යං සන්තිං යං නිබ්බානං අරියමග්ගෙන විදිත්වා ලොකෙ සංසාරලොකෙ විසත්තිකං තණ්හං තරෙ තරෙය්‍යාති තඤ්ච වචනං තඤ්ච සන්තිං නිබ්බානං අහං අභිනන්දාමී අභිපත්ථයාමි, මහෙසි ත්වං, යඤ්ච සම්පජානාසී’’ති ධොතකො හගවත්තං වදති.

‘‘ධොතකා’’ති ආලපිත්වා හගවා ධොතකං අවොච. ‘‘උද්ධං අනාගතං උපරි අධො අතීතං හෙට්ඨා ව තිරියඤ්චාපි මජ්ඣෙ පච්චුජ්ජන්නං පරිතො ව ලොකෙ සංසාරලොකෙ එතං තණ්හං භවාභවාය බුද්දකභවමහත්තභවත්ථාය සඬ්භො ලග්ගොති විදිත්වා විවරන්නො ත්වං තණ්හං මාකාසි මා අකාසී’’ති හගවා ධොතකං අවොචාති යොජනා. ඉදං ‘‘කිත්තයිස්සාමී’’තිආදිකං ඤෙය්‍යෙ විසයෙ අත්ථෙ වාචකඤාපකභාවෙන පවත්තනතො ඤෙය්‍යං නාම.

‘‘එත්තකමෙවා’’ති වත්තබ්බත්තා ‘‘චතුත්තං භික්ඛවෙ’’තිආදි වුත්තං. භික්ඛවෙ, චතුත්තං අරියසච්චානං අරියභාවකරානං සච්චානං අනනුබොධා

අනුච්ඡිදාන අප්පට්ඨෙධා අප්පට්ඨිච්ඡිදාන ඵලං ඉමිනා කාරණෙන මමඤ්චෙව
 තුම්භාකඤ්ච දීඝමද්ධානං ඉදං සන්ධාවිතං සන්ධාවනං, ඉදං සංසරිතං සංසරණං
 අහොසීති, භික්ඛවෙ, අප්ප තයිදං තං ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං මයා අනුබුද්ධං
 පටිච්චිද්ධං...පෙ.... තයිදං තං ඉදං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චං මයා
 අනුබුද්ධං පටිච්චිද්ධං, මම භවතණ්හා උච්ඡින්නා, භවතෙත්ති තණ්හා ඛිණා, ඉදානි
 මම පුනඛ්භවො නත්ථි, ඉති ඉදං “චතුන්න” න්තිආදිකං භගවා අවොච, සුගතො ඉදං
 “චතුන්න” න්තිආදිකං චත්වා අපාපරං ඵතං “චතුන්න” න්තිආදිගාථාවචනං සත්ථා
 අවොචාති යොජෙත්වා ගාථායඤ්ච තථෙව යොජනා කාතඛිබා. ඉදං
 “චතුන්න” න්තිආදිකං චුත්තනයෙන ඤෙය්‍යං නාම. (5)

“රූපං අනිච්චං...පෙ.... විඤ්ඤාණං අනිච්ච” න්ති ඉදං සුත්තං ඤෙය්‍යො
 රූපාදිධම්මෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ඤෙය්‍යං නාම.

ඵලං “රූපං අනිච්ච” න්තිආදිනා පකාරෙන ජානං ජානන්තො ඵලං “රූපං
 අනිච්ච” න්තිආදිනා පකාරෙන පස්සං පස්සන්තො අරියසාවකො අරියස්ස භගවතො
 සාවකො “ඉදං රූපං අනිච්ච” න්ති රූපං පස්සති, “අයං වෙදනා අනිච්චා” ති වෙදනං
 පස්සති, “අයං සඤ්ඤා අනිච්චා” ති සඤ්ඤං පස්සති, “ඉමෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා” ති
 සඬ්ඛාරෙ පස්සති, “ඉදං විඤ්ඤාණං අනිච්ච” න්ති විඤ්ඤාණං පස්සති. ඉති ඉදං
 සුත්තං රූපාදිපස්සනෙ ඤාණෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ඤාණං නාම.

සො “රූපං අනිච්ච” න්තිආදිනා පකාරෙන පස්සන්තො අරියසාවකො රූපෙන
 රූපරාගෙන පරිමුච්චති...පෙ.... විඤ්ඤාණමිහා විඤ්ඤාණරාගමිහා පරිමුච්චතිති
 දුක්ඛස්මා පරිමුච්චතිති අහං වදාමීති යොජනා. ඉදං “සො පරිමුච්චති” තිආදිකං
 සුත්තං ඤාණෙ ව ඤෙය්‍යො ව වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො ඤාණඤ්ච
 ඤෙය්‍යාඤ්ච හොති.

සබ්බෙ පඤ්චක්ඛන්ධා පච්චයෙහි සඬ්ඛරිත්තා සඬ්ඛාරා
 ආදිඅත්තවත්තභාවතො, අනිච්චන්තිකභාවතො, තාවකාලිකභාවතො ව
 ඛණපරිත්තභාවතො අනිච්චා භවන්ති. ඉදං “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා” ති
 සුත්තප්පදෙසවචනං චුත්තනයෙන ඤෙය්‍යං නාම. යදා විපස්සනාකරණකාලෙ
 පඤ්ඤාය විපස්සනාපඤ්ඤාය පස්සති අනිච්චතාදිකං පස්සති. ඉදං “යදා පඤ්ඤාය
 පස්සති” ති සුත්තප්පදෙසවචනං ඤාණං නාම. අථ පස්සනක්ඛණෙ දුක්ඛෙ
 පඤ්චක්ඛන්ධෙ විපස්සකො නිබ්බින්නි, නිබ්බින්නන්තො පුග්ගලො
 දුක්ඛාදිජානනාදිවසෙන චත්තාරි සච්චානි පටිච්චිඤ්ඤා, ඵසො චතුසච්චපට්ඨෙධො
 විසුද්ධියා විසුද්ධත්ථාය මග්ගොති. ඉදං “අථා” තිආදිකං සුත්තප්පදෙසවචනං
 ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යාඤ්ච හොති.

සොණාති සොණං ආලපති. සමණා බාහිරකසමණා බ්‍රාහ්මණා ජාතිබ්‍රාහ්මණා
 අනිච්චෙන රූපෙන, දුක්ඛෙන රූපෙන, විපරිණාමධම්මෙන රූපෙන “අහං පරෙහි
 සෙය්‍යො උත්තමො අස්මි” ති වා සමනුපස්සන්ති, “අහං පරෙන සදිසො සමානො

අස්මි''ති වා සමනුපස්සන්ති, ''අහං පරතො භීතො ලාමකො අස්මි''ති වා සමනුපස්සන්ති, යථාභූතස්ස අදස්සනා අඤ්ඤානු චජ්ජේත්වා අඤ්ඤං කිං නාම කාරණං සියා, යථාභූතං අදස්සනතො තාව සමනුපස්සනස්ස අඤ්ඤං කාරණං නත්ථි, යථාභූතං අදස්සනමෙව කාරණන්ති වෙදිතබ්බං. ''අනිච්චාය වෙදනායා''තිආදීසුපි ඉමිනා වුත්තනයෙන වුත්තනායානුසාරෙන යොජනා කාතබ්බා. ඉදං ''යෙ හි කෙවි''තිආදිකං සුත්තප්පදෙසවචනං ඤෙය්‍යං නාම. ''යෙ ච බො කෙවි''තිආදිකො සුක්කපක්ඛො පන වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. ඉදං ''යෙ ච බො''තිආදිකං සුත්තප්පදෙසවචනං ඤාණං නාම. ඉදං ''යෙ හි කෙවි''තිආදිකං සුත්තං ඤාණෙ ච ඤෙය්‍යෙ ච අත්ථෙ චාවකඤාපකභාවෙන පවත්තනතො ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච හොති. (6)

නානාවිධං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච සාසනපට්ඨානසුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්හෙහි ච ඤාතං, ''කතමං දස්සන''න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා ''තත්ථ කතමං දස්සන''න්තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු ලොකියාදීසු අට්ඨවිසතිවිධෙසු සාසනපට්ඨානෙසු සුත්තෙසු කතමං සුත්තං දස්සනං නාමාති පුච්ඡති.

115. ගම්භීරපඤ්ඤෙන සබ්බඤ්ඤබුද්ධෙන සුදෙසිතාති සඬ්ඛෙපචිත්ථාරාදීහි තෙහි තෙහි නයෙහි සුට්ඨු දෙසිතාති අරියසච්චාති යෙ භාවිතභාවනා අරියපුග්ගලා පඤ්ඤාඔභාසෙන විභාවයන්ති, තෙ භාවිතභාවනා අරියපුග්ගලා දෙවරජ්ජවක්කවත්තිරජ්ජාදිපමාදට්ඨානං ආගම්ම භූසං පමත්තා කිඤ්චාපි හොන්ති, තථාපි තෙ භාවිතභාවනා අරියපුග්ගලා සොනාපත්තිමග්ගඤාණෙන අභිසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන අට්ඨමභවාදීසු උප්පජ්ජනාරහානං නාමරූපානං නිරුද්ධත්තා අට්ඨමක්කත්තුවසෙන අට්ඨමං භවං න ආදියන්තිති යොජනා. ඉදං ''යෙ අරියසච්චාති''තිආදිකං සුත්තං දස්සනෙ පට්ඨමග්ගඤාණෙ චාවකඤාපකභාවෙන පවත්තනතො දස්සනං නාම.

නගරද්වාරබාහිරිකරණත්ථං උම්මාරබ්භන්තරෙ පට්ඨියං අට්ඨහත්ථදසහත්ථජ්ජමාණං ආවාටං බණ්ණිත්වා තස්මිං ආවාටෙ උස්සාපිතත්තා පට්ඨිස්සිතො පට්ඨිනිස්සිතො අන්තොපට්ඨිනිස්සිතො ඉන්දබ්බිලො සාරදාරුමයො ථම්මො චතුබ්බි චතුහි දිසාහි ආගතෙහි වාතෙහි මහාවාතෙහි අසම්පකම්පියො සම්පකම්පිතුං අසක්කුණෙය්‍යො සියා යථා, යො සජ්ජුරියො අරියසච්චාති අවෙච්ච පස්සති, තං සජ්ජුරියං සබ්බතිත්ථියවාදවාතෙහි අසම්පකම්පියත්තා තදුපමං අහං වදාමිති යොජනා. ඉදං ''යටීන්දබ්බිලො''තිආදිකං සුත්තං වුත්තනයෙන දස්සනං නාම.

භික්ඛවෙ, චතුහි සොනාපත්තියඬ්ගෙහි සමන්තාගතො අරියසාවකො අරියස්ස භගවතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාවකො ආචික්ඛිතුං ආකඬ්ඛමානො හුත්වා අත්තනාව සයමෙව අත්තනං බ්‍යාකරෙය්‍ය ''හො, මම අත්ත අහං ඉදානි බිණ්ණිරියො අමිහි, බිණ්ණිරච්ඡානායොති අමිහි...පෙ..... දුක්ඛස්සන්තං කර්ස්සාමි''ති බ්‍යාකරෙය්‍ය. චතුරඬ්ගසරූපං දස්සෙතුං ''කතමෙහි චතුහි''තිආදි වුත්තං. ඉදං ''චතුහි''තිආදිකං දස්සනං නාම.

නානාවිධ දස්සන නිද්ධාරිතං, “කතමා භාවනා” ති ප්‍රවිණිබ්බත්තා “තත්ථ කතමා භාවනා” තිආදි වුත්තං.

ඉධ සාසනෙ යස්ස අරියසාවකස්ස අප්ඤ්ඤානං කාමහවෙ නිබ්බත්තාපකානං ඔරම්භාගියසංයොජනානං පජහනවසෙන ච බහිද්ධා රූපාරූපහවෙසු නිබ්බත්තාපකානං උද්ධම්භාගියසංයොජනානං පජහනවසෙන ච ඉන්ද්‍රියානි සද්ධිත්තියාදීනි ඉන්ද්‍රියානි සුභාවිතානි අරියමග්ගභාවනාවසෙන සුචුචු භාවිතානි භවන්ති, භාවිතො භාවිතමග්ගො ස දන්තො සො අරියසාවකො ඉමං ලොකඤ්ච පරං ලොකඤ්ච නිබ්බිජ්ඣ නිබ්බිජ්ඣත්වා පටිච්ඡික්ඛත්වා කාලං මරණකාලෙ, කාලංකිරියං වා කඩ්ඛති පත්ථෙතීති යොජනා. අයං “යස්සිත්තියානි” තිආදිකා පාළි භාවනාය වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො භාවනා නාම.

ධම්මපදානි කුමාරවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානධම්මකොට්ඨාසානි. අනභිජ්ඣා ධම්මපදං අනභිජ්ඣාසීසෙන අධිගතකුමාරවිපස්සනාමග්ගනිබ්බානධම්මපදං කොට්ඨාසං. එස නයො සෙසෙසුපි. අයං “චත්තාරිමානි” තිආදිකා පාළි වුත්තනසෙන භාවනා නාම. (7)

දෙවපුත්ත ඡිත්තන්තො පුග්ගලො පඤ්ච ඔරම්භාගියසංයොජනානි හෙට්ඨා මග්ගත්තසෙන ඡිත්තෙ ඡිත්තෙය්‍ය, පජහන්තො පුග්ගලො පඤ්ච උද්ධම්භාගියසංයොජනානි අරහත්තමග්ගෙන ජහෙ පජහෙය්‍ය, භාවයන්තො පුග්ගලො පඤ්ච සද්ධිත්තියාදීනි ච උත්තරි භාවයෙ භාවෙය්‍ය. පඤ්චසඩ්ධානිගො රාගසඩ්ධදොසසඩ්ධගමොහසඩ්ධගමානසඩ්ධදිට්ඨිසඩ්ධානිගො භික්ඛු ඔසතිණ්ණොති කාමොසහවොසදිට්ඨොසඅවිජ්ජොසතිණ්ණොති වුව්චති කප්පිතීති යොජනා. “පඤ්ච ඡිත්තෙ පඤ්ච ජහෙ” ති ඉදං වචනං දස්සනං නාම. “පඤ්ච වුත්තරි...පෙ.... වුව්චති” ති අයං පාළි භාවනා නාම. ඉදං “පඤ්චා” තිආදිකං සුත්තං දස්සනඤ්ච භාවනා ච භොති.

“තිණ්ණමානි, භික්ඛවෙ” තිආදිසු යොජනා පාකටා. (8)

116. “සබ්බපාපස්ස අකරණං...පෙ.... බුද්ධාන සාසන” ත්ති ඉදං සුත්තං සම්මාසම්බුද්ධස්ස වචනභාවතො සකච්චනං නාම. අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොව.

භික්ඛවෙ, බාලස්ස බාලලක්ඛණානි බාලඋපලක්ඛණකාරණානි බාලනිමිත්තානි “අයං බාලො” ති ගහණකාරණානි බාලාපදානානි බාලස්ස අපදානානි පොරාණානි විරුළුහානි කම්මානි යෙහි බාලලක්ඛණාදීහි බාලං “බාලො” ති පරෙ පණ්ඩිතා සඤ්ජානන්ති, ඉමානි බාලලක්ඛණානි මයා වුව්චමානානි තිණ්ණ. කතමානි තිණ්ණ? භික්ඛවෙ, බාලො දුච්චිත්තිතච්චිත්ති ච දුච්චිත්තිතං අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදම්ච්ඡාදස්සනං චිත්ති ච භොති, දුබ්භාසිතභාසී දුබ්භාසිතං මුසාවාදාදිං භාසී ච භොති. දුක්කටකම්මකාරී ච දුක්කටං පාණානිපාතාදිකම්මං කාරී ච භොති. භික්ඛවෙ, බාලස්ස...පෙ.... බාලාපදානානි ඉමිනා මයා වුත්තානි තිණ්ණ ඛො භවන්ති.

සුක්කපක්කො පන වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. ඉදං “තීණිමානි
භික්ඛවෙ”තිආදිකං වචනං සම්මාසම්බුද්ධස්ස වචනභාවතො සකච්චනං නාම.

පථවීසමො විත්ථතො සම්බොධො නාම නත්ථී. පාතං වුට්ඨං උදකං ආභුසො
ලාභී ගණ්භාතීති පාතාලො, පාතාලෙන සමො පාතාලසමො නින්තො න විජ්ජති.
මෙරුසමො උන්නතො නත්ථී, චක්කවත්තිසදියො පොරියො නත්ථීති යොජනා. ඉදං
“පථවීසමො”තිආදිකං වචනං පරස්ස දෙවස්ස වචනභාවතො පරවචනං හොති.

“දෙව්‍යානං ඉන්ද්‍ර, තච සුභාසිතෙන ජයො හොති”ති වත්වා “වෙපචිත්ති, තච
සුභාසිතෙන ජයො හොතු”ති වත්වා “වෙපචිත්ති, ත්වං ගාථං භණ්‍හණාහී”ති
අවොච. භික්ඛවෙ, අථ බො අසුරින්දො වෙපචිත්ති ඉමං වුච්චමානං ගාථං අභාසි
“තෙ පටිසෙධකො නො වෙ අස්ස නො වෙ භවෙය්‍ය, එවං සති බාලා භියො
පකුජ්ඣෙය්‍යං, තස්මා ධීරො පණ්ඩිතො භුසෙන දණ්ඨෙන බාලං නිසෙධෙය්‍ය”ති.

ගාථාය, භික්ඛවෙ, අසුරින්දෙන වෙපචිත්තිනා භාසිතාය අසුරා අනුමොදිංසු,
දෙවා තුණ්හී අහෙසුං. භික්ඛවෙ, අථ බො අසුරින්දො වෙපචිත්ති දෙව්‍යානං ඉන්ද්‍රං
සක්කං එතං වචනං අවොච “දෙව්‍යානමින්ද්‍ර, ත්වං ගාථං භණ්‍හණාහී”ති එතං වචනං
අවොච. භික්ඛවෙ, අථ බො දෙව්‍යානමින්ද්‍රො සක්කො ඉමං ගාථං අභාසි “බාලස්ස
පටිසෙධනං පරං පච්චත්ථිකං සඬිකුපිතං ඤත්වා සතො සතිමා යො පණ්ඩිතො
කොධතො උපසම්මති, තස්ස පණ්ඩිතස්ස එතදෙව උපසමං වරන්ති අහං
මඤ්ඤ”ති.

ගාථාය, භික්ඛවෙ, දෙව්‍යානමින්දෙන සක්කෙන භාසිතාය දෙවා අනුමොදිංසු,
අසුරා තුණ්හී අහෙසුං. භික්ඛවෙ, අථ බො දෙව්‍යානමින්දො සක්කො අසුරින්දං
වෙපචිත්ති. එතං වචනං අවොච “වෙපචිත්ති, ත්වං ගාථං භණ්‍හණාහී”ති එතං වචනං
අවොච. භික්ඛවෙ, අථ බො අසුරින්දො වෙපචිත්ති ඉමං ගාථං අභාසි “වාසච යදා
තිතික්ඛති, තදා නං තිතික්ඛන්තං පුග්ගලං බාලො “අයං මෙ භයා තිතික්ඛති”ති
මඤ්ඤති, තිතික්ඛාය එතදෙව වජ්ජං අහං පස්සාමි. වාසච ගොගණො පලායිනං ගවං
අජ්ඣාත්ථරති ඉව, එවං දුම්මෙධො බමන්තං භියො අජ්ඣාරුහති
අජ්ඣාත්ථරති.

ගාථාය, භික්ඛවෙ, අසුරින්දෙන වෙපචිත්තිනා භාසිතාය අසුරා අනුමොදිංසු,
දෙවා තුණ්හී අහෙසුං. ජායමානෙ ච ගොයුද්ධෙ පඨමං ද්වෙයෙව ගොණා
යුජ්ඣන්ති, ගොගණො පන යාව එකො ගොණො න පලායති, තාව
ඕලොකෙන්තොව තිට්ඨති. යදා ච එකො ගොණො පලායති, තදා සබ්බො ගොණො
තං පලායිනං ගවං භියො අජ්ඣාත්ථරතීති ගොයුද්ධසභාවො වෙදිතබ්බො. “අථ
බො”තිආදිකං යොජනත්ථො පාකටො.

වෙපවිත්ති, යො පුග්ගලො තිතික්ඛති, තං ඛමන්තං පුග්ගලං “අයං මෙ භයා තිතික්ඛති” ති කාමං මඤ්ඤතු වා, මා මඤ්ඤතු වා, තං මඤ්ඤනං නිප්ඵලමෙව. අත්ථා සදත්ථපරමා භවන්ති. ඛන්ත්‍යා ඛන්තිතො භියොසා සදත්ථො නාම න විජ්ජති.

යො බලවා සන්තො දුබ්බලස්ස භවෙ තිතික්ඛතීති තස්ස බලවන්තස්ස තං තිතික්ඛනං පරමං ඛන්තින්ති සප්පුරිසා ආහු, දුබ්බලො නිව්චං ඛමති ඵව.

යස්ස බාලස්ස බාලබලං අත්ථී, තස්ස බාලස්ස බාලබලං “අබල”න්ති සප්පුරිසා ආහු, යස්ස ධම්මගුත්තස්ස යං බලං අත්ථී, තස්ස ධම්මගුත්තස්ස තස්ස බලස්ස පටිවත්තා පටිප්ඵරිත්වා චත්තා න විජ්ජති.

වෙපවිත්ති, යො පුග්ගලො කුද්ධං පයමං කුප්ඤ්ඤන්තස්ස පටිකුප්ඤ්ඤති, සො පටිකුප්ඤ්ඤන්තො පුග්ගලො තෙන පටිකුප්ඤ්ඤනෙන තස්ස පයමං කුප්ඤ්ඤන්තස්ස පාපපුග්ගලස්ස පාපපුග්ගලතො පාපියො ඵව පාපතරො භීතතරො ඵව භවෙ.

වෙපවිත්ති, යො සප්පුරිසො සතො සතිමා පරං සඬකුපිතං ඤාත්වා පයමං කුප්ඤ්ඤන්තස්ස අප්පටිකුප්ඤ්ඤන්තොව භවෙ, සො සප්පුරිසො දුප්පයං සඬගාමං ජෙති නාම, අත්තතො ච පරස්ස ච උභින්තං අත්ථං වරති නාම.

අත්තතො ච පරස්ස ච තිකිච්ඡන්ත්තානං උභින්තං කොධො උපසම්මති, යෙ ජනා ධම්මස්ස ඛන්තිධම්මස්ස අත්ථෙ, චතුසව්චධම්මෙ වා අකොවිදා භවන්ති, තෙ ජනා ඛමන්තං සප්පුරිසං “අයං බාලො” ති මඤ්ඤන්ති, තෙසං අකොවිදානං ජනානං තං මඤ්ඤනං නිප්ඵලන්ති.

ගාථාසු, භික්ඛවෙ, දෙවානම්න්දෙන සක්කෙන භාසිතාසු දෙවා අනුමොදිංසු, අසුරා තුණ්හි අහෙසුන්ති යොජනා. ඉදං “භියොසා බාලා” තිආදිකං වචනං සක්කවෙපවිත්තීනං වචනභාවතො පරවචනං නාම. (9)

117. පත්තං එතරහි අධිගතං යඤ්ච කාමුපකරණං, ආයතිං පත්තබ්බං අධිගතං යඤ්ච කාමුපකරණං අත්ථී, එතං උභයං රජානුකිණ්ණං රාගරජාදිකිණ්ණං ඉති ආතුරස්ස ආතුරානංයෙව පුග්ගලානං සන්තිකෙ අනුසික්ඛතො අනුසික්ඛන්තස්ස සික්ඛාසාරා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, සීලං වතං ජීවිතං බ්‍රහ්මචරියං ඉමෙ සික්ඛාසාරා හුත්වා උපට්ඨහන්ති යෙ උපට්ඨානසාරා පුග්ගලා සාරතො ගහෙත්වා යීතා. එත්ථ සීලං නාම “න කරොමී” ති ඔරමණං. වතං නාම භොජනකිව්චකරණාදි. ජීවිතං නාම ආජීවො. බ්‍රහ්මචරියං නාම මෙට්ඨනවිරතිවිසෙසභාවො වෙදිතබ්බො. තෙසං උපට්ඨානසාරානං පුග්ගලානං අයං වාදො එකො පයමො අන්තො ලාමකො. යෙ ච පුග්ගලා “කාමෙසු දොසො නත්ථී” ති ඵවංවාදිතො ඵවංදිට්ඨිතො හුත්වා යීතා, තෙසං පුග්ගලානං අයං වාදො එකො දුතියො අන්තො ලාමකො. ඉව්චෙනෙ උභො අත්තා අත්තවාදා පුග්ගලා කට්ඨිවඬ්ඨනා කට්ඨියො දිට්ඨිං වඬ්ඨෙන්නි. එතෙ උභො අත්තෙ අත්තකිලමථානුයොගෙ කාමසුඛල්ලිකානුයොගෙ එකෙ පුග්ගලා

අනභිඤ්ඤාය ඔලියන්ති, එකෙ පුග්ගලා අතිධාවන්තිති යොජනා. ඉදං “යඤ්ච පත්ත” තිආදිකං වචනං පරෙසං පුග්ගලානං වචනභාවතො පරවචනං නාම.

යෙ ව සම්මාදිට්ඨිපුග්ගලා තෙ උභො අන්තෙ
අත්තකිලමථානුයොගකාමසුඛල්ලිකානුයොගෙ අභිඤ්ඤාය තත්ත ව අන්තෙ න
අහෙසුං. තෙන ව අභිජානනෙන තෙ උභො අන්තෙ න අමඤ්ඤිංසු, තෙසං
සම්මාදිට්ඨිපුග්ගලානං වට්ටං තිවිධං වට්ටං පඤ්ඤාපනාය නත්ථි. ඉති එවං ඉදං “යෙ
වා” තිආදිකං වචනං භගවතො වචනභාවතො සකචචනං නාම. අයං උදානො
“යඤ්ච පත්තං...පෙ.... පඤ්ඤාපනායා” ති අයං උදානො චුත්තනයෙන
සකචචනඤ්ච පරවචනඤ්ච භොති.

පසෙනදි නාම කොසලො කොසලිස්සරො රාජා භගවන්තං එතං “ඉධ
මය්හං...පෙ.... තෙසං පියො අත්තා” ති වචනං අවොච. භන්තෙ, ඉධ රහොගතස්ස
පටිසල්ලිනස්ස මය්හං මම චෙතසො චිත්තස්ස එවං පරිචිතක්කො උදපාදි, කෙසං
සත්තානං අත්තා පියො නු ඛො, කෙසං සත්තානං අත්තා අප්පියො නු ඛො ඉති එතං
පරිචිතක්කනං උදපාදි. භන්තෙ, තස්ස මය්හං එතං පරිචිතක්කනං අභොසි, යෙ ව
කෙච්චි සත්තා කායෙන දුච්චරිතං චරන්ති ඛො...පෙ.... මනසා දුච්චරිතං චරන්ති ඛො,
තෙසං සත්තානං අත්තා අප්පියො ඛො. තෙ දුච්චරිතං චරන්තා සත්තා “නො අත්තා
පියො” ති එවං කිඤ්චාපි වදෙය්‍යුං, අථ ඛො තෙසං දුච්චරිතං චරන්තානං සත්තානං
අත්තා අප්පියොව. තං කිස්ස හෙතු? අප්පියො අප්පියස්ස අනත්ථාය යං දුච්චරිතං
කරෙය්‍ය, තං දුච්චරිතං තෙ දුච්චරිතං චරන්තා සත්තා අත්තනාව. සයමෙව.
අත්තනො අනත්ථාය හි යස්මා කරොන්ති, තස්මා තෙසං දුච්චරිතං චරන්තානං
සත්තානං අත්තා අප්පියොවාති එතං පරිචිතක්කනං අභොසි.

භන්තෙ, යෙ ව කෙච්චි සත්තා කායෙන සුචරිතං චරන්ති ඛො...පෙ.... මනසා
සුචරිතං චරන්ති ඛො, තෙසං සුචරිතං චරන්තානං සත්තානං අත්තා පියො ඛො, තෙ
සුචරිතං චරන්තා සත්තා “නො අත්තා අප්පියො” ති එවං කිඤ්චාපි වදෙය්‍යුං, අථ
ඛො තෙසං සුචරිතං චරන්තානං සත්තානං අත්තා පියොව. තං කිස්ස හෙතු? පියො
පියස්ස අත්ථාය යං සුචරිතං චරෙය්‍ය, තං සුචරිතං තෙ සුචරිතං චරන්තා සත්තා
අත්තනාව සයමෙව අත්තනො අත්ථාය හි යස්මා කරොන්ති, තස්මා තෙසං සුචරිතං
චරන්තානං සත්තානං අත්තා පියොවාති එතං පරිචිතක්කනං අභොසි. එතං වචනං
අවොචාති යොජනා.

“එවමෙතං මහාරාජා” ති වචනං පඨමං වත්වා “යෙ හි කෙච්චි” තිආදිකෙ
භගවතො චුත්තචචනෙපි යොජනා තථෙව කාතබ්බා.

ගාථාසු පන යො පණ්ඩිතො අත්තානං “පිය” ති වෙ ජඤ්ඤා, එවං සති සො
පණ්ඩිතො නං අත්තානං පාපෙන කම්මෙන න සංයුජෙ න සංයොජෙය්‍ය, තං වචනං
හි සච්චං පියං අත්තානං සුලභං න භොති, දුක්කට්ඨාරිනා සුඛං සුලභං න භොති.

අන්තකෙන මව්වුනා අධිපත්තස්ස මානුසං භවං ජහතො පජහන්තස්ස තස්ස මරණමුඛෙ ධීතස්ස සත්තස්ස කිං සකං හොති, මරණමුඛෙ ධීතො සො සත්තො කිඤ්ච ආදාය පරලොකං ගච්ඡති, ඡායා ගච්ඡන්තං සත්තං අනපායිනී ඉව, එවං අස්ස පරලොකගතස්ස සත්තස්ස කිඤ්ච අනුගං හොති.

ඉති භගවා එවං පුච්ඡති, පුච්ඡිත්වා “උභො” තිආදිවිස්සජ්ජනවචනඤ්ච ආහ. ඉධ ලොකෙ යො මව්වො යං පුඤ්ඤඤ්ච යං පාපඤ්ච උභො කම්මෙ කුරුතෙ කරොති, තස්ස පරලොකගතස්ස මව්වස්ස තං පුඤ්ඤපාපද්වයං සකං හොති. පරලොකං ගතො මව්වො තංව පුඤ්ඤපාපද්වයං ආදාය පරලොකං ගච්ඡති, ඡායා ගච්ඡන්තං සත්තං අනපායිනී ඉව, එවං අස්ස පරලොකගතස්ස මව්වස්ස තංව පුඤ්ඤපාපද්වයං අනුගං හොති.

තස්මා පණ්ඩිතො සම්පරායිකං සම්පරායෙ ඵලනිබ්බත්තාපකං කල්‍යාණං නිවයං නිවයන්තො භුත්වා කරෙය්‍ය. පාණිනං පරලොකස්මිං පුඤ්ඤානි පතිට්ඨා හොන්ති, ඉති භගවා ආහාති යොජනා කාතබ්බා. ඉදං “රාජා පසෙනදී” තිආදිකං සුත්තං කොසලරඤ්ඤො වචනභාවතො පරවචනං හොති. “එවමෙතං, මහාරාජ, එවමෙතං මහාරාජා” තිආදිකා අනුගීති භගවතො වචනභාවතො සකවචනං හොති. ඉදං ද්වයං වචනං සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච හොති. (10)

118. පඤ්ඤෙ පුච්ඡිතෙ ඉදං දුක්ඛසච්චං අභිඤ්ඤෙය්‍යං, ඉදං සමුදයසච්චං පහාතබ්බං, ඉදං මග්ගසච්චං භාවෙතබ්බං, ඉදං නිරොධසච්චං, එලං වා සච්ඡිකාතබ්බං, ඉමෙ කුසලාකුසලා ධම්මා එවං කුසලාකුසලභාවෙන ගහිතා අනවජ්ජසාවජ්ජභාවෙන වා ගහිතා සුඛවිපාකදුක්ඛවිපාකභාවෙන වා ගහිතා, ඉදං ඉට්ඨවිපාකං ඉදං අනිට්ඨවිපාකං එලං නිබ්බත්තයඉති එවංගහිතානං තෙසං කුසලාකුසලධම්මානං අයං වුඩ්ඪි අත්ථො, අයං භානි අත්ථොති. ඉති ඉදං “පඤ්ඤෙ පුච්ඡිතෙ” තිආදිකං සුත්තං විස්සජ්ජනීයෙ අත්ථෙ වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො විස්සජ්ජනීයං නාම.

“උළාරො බුද්ධො භගවා” ති ඉමිනා පදෙන බුද්ධඋළාරතං එකංසෙනෙව එකකොට්ඨාසෙනෙව නිද්දිසෙ. “ස්වාක්ඛාතො ධම්මො” ති ඉමිනා පදෙන ධම්මස්වාක්ඛාතතං එකංසෙනෙව එකකොට්ඨාසෙනෙව නිද්දිසෙ. “සුප්පට්ඨන්තො සඬ්ඝො” ති ඉමිනා පදෙන සඬ්ඝසුප්පට්ඨන්ති. එකංසෙනෙව එකකොට්ඨාසෙනෙව නිද්දිසෙ “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා” ති ඉමිනා පදෙන සඬ්ඛාරානිච්චතං එකංසෙනෙව නිද්දිසෙ. “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා දුක්ඛා” ති ඉමිනා පදෙන සඬ්ඛාරදුක්ඛතං එකංසෙනෙව නිද්දිසෙ. “සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා” ති ඉමිනා පදෙන ධම්මානත්තතං එකංසෙනෙව නිද්දිසෙ. “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනත්තා” ති අවත්වා “සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා” ති වුත්තෙන ඉමිනා පදෙන සඬ්ඛාරෙහි අඤ්ඤං යං වා පන මග්ගඵලනිරොධසමාපත්තිධම්මජාතං අත්ථි, තං මග්ගඵලනිරොධසමාපත්තිධම්මජාතමපි එවංජාතියං එවං එකංසඛ්‍යාකරණීයන්ති මග්ගඵලනිරොධසමාපත්තිධම්මජාතස්සාපි අනත්තතං එකංසෙනෙව නිද්දිසෙති

යොජනා. ඉදං “උළාරො” තිආදිකං සුත්තං විස්සජ්ජනීයෙ බුද්ධඋළාරතාදිකෙ
වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො විස්සජ්ජනීයං නාම.

නරදම්මසාරථී ආකච්චතො තෙ හගවතො මනසා
සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණසහිතාදිමනසා විචිත්තිතං ඤෙය්‍යාධම්මං දෙවා මනුස්සා සබ්බෙ
පාණිනො න ජඤ්ඤා න ජානෙය්‍යුං. සත්තං අරණං සමාධිං නිසෙවතො තෙ
හගවතො මනසා විචිත්තිතා කසිණාපි සබ්බෙ පාණිනො න ජඤ්ඤා න ජානෙය්‍යුං.
කසිණාපි වා කසිණාරම්මණාය පඤ්ඤායපි න ජඤ්ඤා න ජානෙය්‍යුං. කසිණාපිති
එත්ථ ව “කසිණායපි” ති වත්තබ්බෙපි ය-කාර ලොපවසෙන “කසිණාපි” ති වුත්තං.
අථ වා “යං ආකච්චති යං ආකච්චනං කරොති, තං ආකච්චනං කිං කරම” න්ති
පුච්ඡිතං පඤ්ඤං අඤ්ඤෙසං අවිසයන්තා අවිස්සජ්ජනීයං හොතිති යොජනා. ඉදං
“ආකච්චතො” තිආදිකං සුත්තං අවිස්සජ්ජනීයෙ විසයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන
පචත්තනතො අවිස්සජ්ජනීයං නාම.

හගවා සීලක්ඛන්තෙ සීලක්ඛන්තධෙහතු එත්තකො එතපරිමාණො, හගවා
සමාධික්ඛන්තෙ සමාධික්ඛන්තධෙහතු එත්තකො එතපරිමාණො, හගවා
පඤ්ඤාක්ඛන්තෙ පඤ්ඤාක්ඛන්තධෙහතු එත්තකො එතපරිමාණො, හගවා
විමුත්තික්ඛන්තෙ විමුත්තික්ඛන්තධෙහතු එත්තකො එතපරිමාණො, හගවා
විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්තෙ විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්තධෙහතු එත්තකො
එතපරිමාණො, හගවා ඉරියායං කායච්චිසමාවාරෙ කායච්චිසමාවාරහෙතු එත්තකො
එතපරිමාණො, හගවා පභාවෙ ආනුභාවහෙතු එත්තකො එතපරිමාණො, හගවා
භිතෙසිතායං මෙත්තාහෙතු එත්තකො එතපරිමාණො, හගවා කරුණායං
කරුණාහෙතු එත්තකො එතපරිමාණො, හගවා ඉද්ධියං ඉද්ධිවිධහෙතු එත්තකො
එතපරිමාණොති අවිස්සජ්ජනීයොති යොජනා. ඉදං “එත්තකො” තිආදිකං සුත්තං
අවිස්සජ්ජනීයෙ විසයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො අවිස්සජ්ජනීයං නාම.

භික්ඛවෙ, අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස තථාගතස්ස ලොකෙ උප්පාදා
උප්පාදහෙතු තිණිණං රතනානං උප්පාදො සම්භවති, ආයතිං බුද්ධරතනස්ස
උප්පාදො සම්භවති, එකස්ස බුද්ධරතනස්ස ධර්මානක්ඛණෙන භි අඤ්ඤස්ස
බුද්ධරතනස්ස අනුප්පජ්ජනතො ආයතින්ති වුත්තං, ධම්මරතනස්ස උප්පාදො
සම්භවති, සඬ්ඝරතනස්ස උප්පාදො සම්භවතිති තිණි රතනානි. “තානි තිණි රතනානි
ගුණතො කිංපමාණානි” ති පුච්ඡිතෙ සති තානි තිණි රතනානි ගුණතො
එතපරිමාණානි න විස්සජ්ජිතබ්බානිති යොජනා. ඉදං “තථාගතස්සා” තිආදිකං
සුත්තං අවිස්සජ්ජනීයෙ විසයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො අවිස්සජ්ජනීයං
නාම.

බුද්ධවිසයො පුග්ගලපරො පුග්ගලපධානො පඤ්ඤො අවිස්සජ්ජනීයො,
බුද්ධවිසයාව පුග්ගලපරොපරඤ්ඤාතා අවිස්සජ්ජනීයා. භික්ඛවෙ, අවිජ්ජානීවරණානං
සත්තානං පුබ්බා කොට්ඨි න පඤ්ඤායති තණ්හාසංයොජනානං, සකිං නිරයං
සන්ධාවතං සංසරතං සත්තානං, සකිං නිරව්ඡානයොනිං සන්ධාවතං සංසරතං

සත්තානං, සකිං පෙත්තිවිසයං සන්ධාවනං සංසරනං සත්තානං, සකිං අසුරයොනිං සන්ධාවනං සංසරනං සත්තානං, සකිං දෙවෙ සන්ධාවනං සංසරනං සත්තානං, සකිං මනුස්සෙ සන්ධාවනං සංසරනං සත්තානං පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති න දිස්සති න උපලබ්භතීති. “සා පුබ්බා කොටි කතමා”ති කෙනවි කතං පුච්ඡනං අවිස්සජ්ජනීයං සංසාරස්ස පුබ්බකොටියා අභාවතො අවිස්සජ්ජනීයං හොති. “න පඤ්ඤායතී”ති දෙසනා සාවකානං ඤාණවෙකල්ලෙන කතා, න අත්තනො ඤාණවෙකල්ලෙන “න පඤ්ඤායතී”ති දෙසනා අත්තනො වෙච සාවකානඤ්ච ඤාණවෙකල්ලෙන කාතබ්බා සියාති වොදනං මනසි කත්වා “දුට්ඨා බුද්ධානං භගවත්තානං දෙසනා”ති ආදි වුත්තං. අත්තා උපනෙතබ්බො එතිස්සා දෙසනායාති අත්තුපනායිකා. පරො උපනෙතබ්බො එතිස්සා දෙසනායාති පරුපනායිකා. “කතමා අත්තුපනායිකා දෙසනා, කතමා පරුපනායිකා දෙසනා”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා නියමෙත්වා දස්සෙතුං “න පඤ්ඤායතී”ති ආදි වුත්තං. “න පඤ්ඤායතී”ති දෙසනා සාවකානං නෙතබ්බානං වසෙන දෙසිතත්තා පරුපනායිකා දෙසනා නාම, “නත්ථී බුද්ධානං භගවත්තානං අවිජානනා”ති දෙසනා අත්තනො නෙතබ්බස්ස වසෙන දෙසිතත්තා අත්තුපනායිකා දෙසනා නාම. “නත්ථී බුද්ධානං භගවත්තානං අවිජානනා”ති වුත්තත්තා පුබ්බාය කොටියා අභාවතො එව න පඤ්ඤායතීති විඤ්ඤායති, භගවතො ඤාණස්ස පඤ්ඤාපනං කාතුං අසමත්ථත්තා න පඤ්ඤායතීති න විඤ්ඤායති තෙන අට්ඨකථායං. “නත්ථී බුද්ධානං භගවත්තානං අවිජානනාති එතෙන පුරිමාය කොටියා අභාවතො එව න පඤ්ඤායති, න තත්ථ ඤාණස්ස පටිඝාතොති දස්සෙතී”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 118) වුත්තං.

“කථං පන බුද්ධානං භගවත්තානං අවිජානනාය නත්ථීභාවොවිජානිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා අවිජානනාය නත්ථීභාවං ජානාපෙතුං “යථා භගවා කොකාලිකං භික්ඛු”න්ති ආදි වුත්තං. අට්ඨකථායං පන – “යං පන අත්ථී, තං අඤ්ඤෙසං අප්පමෙය්‍යම්පි භගවතො න අප්පමෙය්‍යන්ති භගවතො සබ්බත්ථ අප්පට්ඨනඤාණං දස්සෙතුං ‘යථා භගවා කොකාලිකං භික්ඛුං ආරබ්භා’ති ආදිමාහා”ති වුත්තං. භගවා කොකාලිකං භික්ඛුං ආරබ්භ “කීච දීඝං නු බො, හන්තෙ, පදුමෙ නිරයෙ ආයුජ්ජමාණ”න්ති පඤ්ඤං පුච්ඡිත්වා නිසින්තං අඤ්ඤතරං භික්ඛුං යථා යෙන පකාරෙන “සෙය්‍යාථාපි...පෙ.... ආඝාතෙත්වා”ති එවමාහ. තතො තෙන පකාරෙන අවිජානනාය නත්ථීභාවො විජානිතබ්බොති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

භික්ඛු, ත්වං සල්ලක්ඛෙහි, කොකාලිකො වීසතිබාරිකො කොසලකො තිලවාහො රාශිං කත්වා යපිතො, තතො තිලතො පුරිසො වස්සසතස්ස වස්සසතස්ස අවචයෙන එකමෙකං තිලං උද්ධරෙය්‍ය, සො වීසතිබාරිකො කොසලකො තිලවාහො ඉමිනා උද්ධරානුපක්කමෙන බිජ්ජතරං පරික්ඛයං පරියාදානං සෙය්‍යාථාපි ගච්ඡෙය්‍ය, එකො අබ්බුදො නිරයො පරික්ඛයං පරියාදානං න ත්වෙව ගච්ඡෙය්‍ය. වීසති අබ්බුදා නිරයා තත්තකෙ කාලෙ පරික්ඛයං පරියාදානං සෙය්‍යාථාපි ගච්ඡෙය්‍ය, එවමෙව එකො නිරබ්බුදො නිරයො තත්තකෙ කාලෙ පරික්ඛයං පරියාදානං න ත්වෙව ගච්ඡෙය්‍ය. එස නයො සෙසෙසුපි. සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසු චිත්තං

ආසාතෙත්වා පද්මං නිරයං කොකාලිකො භික්ඛු උපපන්නො බො, භික්ඛු, ත්වං එවං සල්ලක්ඛෙහීති භගවා ආහාති යොජනා. භගවා “අයං අප්පමෙය්‍යො අයං අසඬ්ඛොය්‍යො”ති වා න කිඤ්චි ආහ. “තස්මිං අප්පමෙය්‍යො කතමො අප්පමෙය්‍යො, තස්මිං අසඬ්ඛොය්‍යො කතමො අසඬ්ඛොය්‍යො”ති කෙනවි කතං පුච්ඡනං බුද්ධවිසයත්තා අවිස්සජ්ජනීයං. ඉදං අප්පමෙය්‍යා අසඬ්ඛොය්‍යා සුත්තං වුත්තනයෙන අවිස්සජ්ජනීයං. (11)

119. “යදා සො උපකො”ති ආදීප්‍ය යොජනා පාකටා.

“කථං කෙන පකාරෙන ජිනො”ති උපකෙන කතං පුච්ඡනං
 “කිලෙසප්පහානපකාරෙන ජිනො”ති විස්සජ්ජනීයත්තා විස්සජ්ජනීයං. “කෙන පකාරෙන ජිනො”ති උපකෙන කතං පුච්ඡනං “පාපකානං ධම්මානං ජිතත්තා ජිනො”ති විස්සජ්ජනීයත්තා විස්සජ්ජනීයං. “කතමො ජිනො”ති කතං පුච්ඡනං “රූපාදිකො ජිනො”ති වා “රූපාදිකං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤො ජිනො”ති වා විස්සජ්ජෙත්‍වං අසක්කුණෙය්‍යත්තා අවිස්සජ්ජනීයං. “කතමො ආසවක්ඛයො, කතමො රාගක්ඛයො, කතමො දොසක්ඛයො, කතමො මොහක්ඛයො”ති කතං පුච්ඡනං “නිබ්බානං ආසවක්ඛයො”ති වා “අරහත්තමග්ගො ආසවක්ඛයො”ති වා “අරහත්තඵලං රාගක්ඛයො”ති වා ඉති එවමාදිනා විස්සජ්ජනීයත්තා විස්සජ්ජනීයං. “කිත්තකො ආසවක්ඛයො, කිත්තකො රාගක්ඛයො, කිත්තකො දොසක්ඛයො, කිත්තකො මොහක්ඛයො”ති කතං පුච්ඡනං “එත්තකො එතපරිමාණො ආසවක්ඛයො”ති එවමාදිනා අවිස්සජ්ජනීයත්තා අවිස්සජ්ජනීයං. ඉදං වුත්තජ්ජකාරං සුත්තං වුත්තනයෙන විස්සජ්ජනීයඤ්ච අවිස්සජ්ජනීයඤ්ච හොති. (12)

“තථාගතො සත්තො අත්ථි”ති පුච්ඡනං “පඤ්චක්ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤාපෙනබ්බො සත්තභූතො අත්ථි”ති විස්සජ්ජනීයත්තා විස්සජ්ජනීයං. “අත්ථි රූප”න්ති කතං පුච්ඡනං රූපස්ස විස්සජ්ජමානත්තා “ආමන්තා”ති විස්සජ්ජනීයත්තා විස්සජ්ජනීයං, “රූපං තථාගතො”ති කතං පුච්ඡනං තථාභාවතො අලබ්භනතො අවිස්සජ්ජනීයත්තා අවිස්සජ්ජනීයං. “රූපවා තථාගතො”ති ආදීප්‍ය පි එස නයො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො. ඉදං වුත්තජ්ජකාරං සුත්තං වුත්තනයෙන විස්සජ්ජනීයඤ්ච අවිස්සජ්ජනීයඤ්ච හොති.

“පස්සති භගවා දිබ්බෙන වක්ඛුනා...පෙ.... යථාකම්මුපගෙ සත්තෙ පජානාති”ති කතං පුච්ඡනං “පස්සති භගවා”ති වා...පෙ.... “පජානාති භගවා”ති වා විස්සජ්ජනීයත්තා විස්සජ්ජනීයං. “කතමෙ සත්තා, කතමො තථාගතො”ති කතං පුච්ඡනං පරමත්ථතො අලබ්භනතො අවිස්සජ්ජනීයත්තා අවිස්සජ්ජනීයං.

“අත්ථි තථාගතො”ති කතං පුච්ඡනං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන විස්සජ්ජනීයං. “අත්ථි තථාගතො පරං මරණා”ති කතං පුච්ඡනං “අත්ථි තථාගතො පරං මරණා”ති විස්සජ්ජමානෙ සති ව ඉධලොකො එව පරලොකොති ආපජ්ජති, “නත්ථි තථාගතො පරං මරණා”ති විස්සජ්ජමානෙ සති ව ඉධලොකකො අඤ්ඤො පරලොකොති

ආපථ්‍යනි, තස්මා අවිස්සජ්ජනියත්තා අවිස්සජ්ජනියං. ඉදං චුත්තජ්ජකාරං සුත්තං විස්සජ්ජනියෙ විසයෙ ච අවිස්සජ්ජනියෙ විසයෙ ච වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො විස්සජ්ජනියඤ්ඤං අවිස්සජ්ජනියඤ්ඤං හොති.

120. නානාවිධං විස්සජ්ජනියාවිස්සජ්ජනියසුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්මෙහි ච ඤාතං, “කතමං සුත්තං කම්ම”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං කම්ම”න්තිආදි චුත්තං.

“අත්තකෙනාධිපත්තස්සා”තිආදීසු අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා පාකටො “මරණෙනාභිභූතස්ස...පෙ.... ඡායාව අනපායිති”ති ඉදං සුත්තං පුඤ්ඤකම්මපාපකම්මද්වයෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො කම්මං නාම.

භික්ඛවෙ, තුම්මෙහ පුන චපරං කම්මං සල්ලක්ඛෙට්ඨ. (අනුට්ඨානගිලානං) අනුට්ඨානගිලානස්ස පීඨසමාරුල්ලං පීඨසමාරුල්ලස්ස බාලං බාලස්ස ච මඤ්චසමාරුල්ලං මඤ්චසමාරුල්ලස්ස බාලං බාලස්ස ච ඡමායං භූමියං සෙමානං සෙමානස්ස සයන්තස්ස බාලං බාලස්ස ච කායෙන දුච්චරිතානි වාචාය දුච්චරිතානි මනසා දුච්චරිතානි පාපකානි යානි කම්මානි පුබ්බෙ පුබ්බකාලෙ ච අතීතෙ අනෙකකප්පකොට්ඨසතසහස්සෙ ච අස්ස බාලෙන කතානි, තානි පාපකානි කම්මානි තම්හි පීඨසමාරුල්ලාදිසමයෙ ඔලම්බන්ති විය උපට්ඨහන්ති අප්පකොලම්බන්ති විය උපට්ඨහන්ති අභිප්පලම්බන්ති විය උපට්ඨහන්ති. භික්ඛවෙ, මහතං මහත්තානං පබ්බතකූටානං ඡායා සායන්තසමයං පථවියං සෙය්‍යථාපි ඔලම්බන්ති අප්පකොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්ති යථා, භික්ඛවෙ, එවමෙව බාලං...පෙ.... අභිප්පලම්බන්ති. භික්ඛවෙ, තත්‍ර තස්මිං උපට්ඨානාකාරෙ උපට්ඨානාකාරහෙතු බාලස්ස කතපාපස්ස එවං පරිචිතක්කො හොති “මෙ මයා කල්‍යාණං අකතං වත, මෙ මයා කුසලං අකතං වත, භීරුත්තාණං කතං වත, මෙ මයා පාපං කතං වත, මෙ මයා ලුද්දං කතං වත, මෙ මයා කිබ්බිසං කතං වත, හො අගිලාන සප්පුරිස අකතකල්‍යාණානං අකතකුසලානං අකතභීරුත්තාණානං කතපාපානං කතලුද්දානං කතකිබ්බිසානං යාවතා ගති දුග්ගති අත්ථී, තං ගතිං අහං පෙච්ච ගච්ඡාමි”ති එවං පරිචිතක්කො හොති. එවං චිතක්කෙන්තො සො බාලො සොචති කිලමති පරිදෙවති, උරත්තාලිං කන්දති සම්මොහං ආපථ්‍යනීති යොජනා.

පබ්බතකූටානං ඡායා නාම සූරියුග්ගමනකාලෙපි පථවියා ඔලම්බන්තිපි ඡායා භායනවසෙන ඔලම්බන්ති. සායන්තසමයං පන ඡායා වඩ්ඪනවසෙන ඔලම්බන්ති, තථෙව කම්මානිපි තස්මිං කාලෙ වඩ්ඪනවසෙන උපට්ඨහන්ති, තස්මා තමෙව වඩ්ඪනුපට්ඨානං සන්ධාය “සායන්තසමය”න්ති චුත්තං. සුක්කපක්ඛෙපි යොජනා කණ්භපක්ඛෙ යොජනානුසාරෙන කාතබ්බා. ඉදං “පුන චපර”න්තිආදිකං සුත්තද්වයං කුසලකම්මඅකුසලකම්මෙසු වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො කම්මං නාම.

නානාවිධ කම්ම ආවර්ගයෙන් නිද්ධාරිතං, අම්මෙහි ව ඤාතං, “කතමො විපාකො” ති ප්‍රවිණිතබ්බත්තා තත්ථ කතමො විපාකො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ තෙසු අට්ඨවිසතිවිධෙසු ලොකියාදීසු සාසනපට්ඨානෙසු කතමො විපාකොති ප්‍රවිණි. භික්ඛවෙ, වො තුම්මෙහි යෙ මනුස්සත්තසද්ධාපට්ඨානාදයො පටිලද්ධා, තෙ මනුස්සත්තසද්ධාපට්ඨානාදයො වො තුම්මාකං ලාභා භවන්ති. තුම්මෙහි පබ්බජිත්වා යං චතුපාරිසුද්ධිසිලාදිසම්පාදනං ලද්ධං, තං චතුපාරිසුද්ධිසිලාදිසම්පාදනං වො තුම්මාකං සුලද්ධං භවති. භික්ඛවෙ, යො බුද්ධුප්පාදො නවමො බණ්ණො තුම්මෙහි ලද්ධො, සො බුද්ධුප්පාදො නවමො බණ්ණො වො තුම්මාකං බ්‍රහ්මචරියවාසාය පටිලද්ධො භවති.

භික්ඛවෙ, මයා ඡළස්සායතනිකා නාම නිරයා දිට්ඨා, තත්ථ තෙසු දිට්ඨෙසු ඡළස්සායතනිකෙසු නාම නිරයෙසු යං කිඤ්චි රූපං චක්ඛුනා පස්සති, තං අනිට්ඨරූපංයෙව පස්සති, නො ඉට්ඨරූපං. අකන්තරූපංයෙව පස්සති, නො කන්තරූපං. අමනාපරූපංයෙව පස්සති, නො මනාපරූපං.

යං කිඤ්චි සද්දං සොතෙන...පෙ.... සාතෙන...පෙ.... ජීවිහාය...පෙ.... කායෙන...පෙ.... යං කිඤ්චි ධම්මං මනසා විජානාති, තං අනිට්ඨධම්මංයෙව විජානාති, නො ඉට්ඨධම්මං. අකන්තධම්මංයෙව විජානාති, නො කන්තධම්මං. අමනාපධම්මංයෙව විජානාති, නො මනාපධම්මන්ති පාඨො යුත්තො. “අනිට්ඨරූපංයෙව විජානාති, නො ඉට්ඨරූප” තිආදිපාඨො අයුත්තො, කත්ථවි පාළියං අයුත්තපාඨො දිට්ඨො. සුක්කපක්ඛෙ වුත්තනයවිපරියායෙන යොජනා කාතබ්බා. අයං වුත්තප්පකාරා “ලාභා වො, භික්ඛවෙ” තිආදිකො පාඨො විපාකෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙනෙව පවත්තනතො විපාකො නාම.

මාරිසා නිරයෙ පච්චමානානං අම්මාකං සබ්බසො නිමුජ්ජනාඋමුජ්ජනවසෙන සට්ඨිවස්සසහස්සානි පරිපුණ්ණානි, නිරයස්ස අත්තො පරියොසානං කදා කස්මිං කාලෙ භවිස්සති.

නිරයස්ස අත්තො පරියොසානං නත්ථි. නිරයස්ස අත්තො පරියොසානං කුතො අත්ථි? නිරයස්ස අත්තො පරියොසානං අම්මාකං න පටිදිස්සති. මාරිසා, යදා තුම්මෙ ච අභඤ්ච සෙට්ඨිපුත්තා ජාතා, තදා තුය්හං තුම්මාකඤ්ච මය්හං මම ච පාපං හි යස්මා පකතං පකාරෙහි කතං, තස්මා නිරයස්ස අත්තො පරියොසානං අම්මාකං න දිස්සතීති අයං පාඨො විපාකෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො විපාකො නාම.

(13)

121. අධම්මචාරී නරො කුසලධම්මෙසු පමත්තො හි යස්මා හොති, තස්මා සො අධම්මචාරී පමත්තො නරො යහිං යහිං යං යං දුග්ගතිං ගවිජති, තං තං ගවිජන්තං අධම්මචාරිං නං නරං අත්තනා චරිතො සො ධම්මොව හනති. කිම්ව හනති? සයං අත්තනා ගහිතො කණ්හසප්පො ගණ්හන්තං ජනං හනති යථා, එවං අත්තනා චරිතො අධම්මො අධම්මචාරිං නං හනති. “න හි ධම්මො අධම්මො වා” තිආදිගාථාය

අත්ථො පාකටො. ඉදං සුත්තද්වයං කම්මෙ ව විපාකෙ ව වාචකඤාපකභාවෙන පවත්තනතො කම්මඤ්ච විපාකො ව භොති.

භික්ඛවෙ, තුම්හෙ පුඤ්ඤානං මා භාගිත්ථ; භික්ඛවෙ, යදිදං යං ඉදං “පුඤ්ඤානී”ති අධිවචනං පවත්තං; එතං “පුඤ්ඤානී”ති අධිවචනං ඉට්ඨස්ස කන්තස්ස පියස්ස මනාපස්ස සුඛස්ස සුඛවිපාකජනකස්ස කම්මස්ස අධිවචනං භොති. භික්ඛවෙ, අහං දීඝරත්තං කතානං පුඤ්ඤානං දීඝරත්තං පච්චනුභූතං ඉට්ඨං කන්තං පියං මනාපං අභිජානාමි ඛො. “කථං අභිජානාමි”ති වෙ පුච්ඡෙය්‍ය, පුබ්බෙ සත්ත වස්සානි මෙත්තචිත්තං මෙත්තාය සහිතං දුතියජ්ඣානචිත්තං භාවෙත්වා සත්ත සංවට්ටවිට්ටකජපෙ ඉමං ලොකං මනුස්සලොකං පුන න ආගමාසිං. සත්ත සංවට්ටවිට්ටකජපෙති වෙත්ථ සංවට්ටග්ගහණෙන සංවට්ටට්ඨායී, විවට්ටග්ගහණෙන විවට්ටට්ඨායීගි ගහිතාති වෙදිතඛිඛා. සෙසෙසුපි එවමෙව ගහෙතඛිඛො. භික්ඛවෙ, සංවට්ටමානෙ කජපෙ අහං ආහස්සරූපගො භොමි, විවට්ටකජපෙ සුඤ්ඤං බ්‍රහ්මවිමානං උපපජ්ජාමි. භික්ඛවෙ, තත්‍ර බ්‍රහ්මවිමානෙ තත්‍ර උපපජ්ජමානෙ උපපජ්ජමානහෙතු අහං බ්‍රහ්මා භොමි, අඤ්ඤෙ මහානුභාවෙන අභිභවනතො අභිභූ, අඤ්ඤෙහි අනභිභවනතො අනභිභූතො මහාබ්‍රහ්මා භොමි, අඤ්ඤදත්ථු එකංසෙන දසො අහං වසවත්ති භොමි.

භික්ඛවෙ, අහං දෙවානම්න්දො සක්කො ඡත්තිංසක්ඛත්තුං අභොසිං ඛො, ධම්මිකො ධම්මරාජා වාතුරන්තො විජිතාචි ජනපදන්ථාවරියජ්ජත්තො චක්කරතනාදිසත්තරතනසමන්තාගතො චක්කවත්තිරාජා අනෙකසතක්ඛත්තුං අභොසිං, පදෙසරජ්ජස්ස රාජභාවෙ කො පන වාදො.

භික්ඛවෙ, තස්ස චක්කවත්තිරාජභූතස්ස මය්හං එතං පරිචිතක්කනං අභොසි “යෙන ඵලෙන යෙන විපාකෙන අහං එතරහි එවංමහිද්ධිකො එවංමහානුභාවො අමහි, තං ඉදං ඵලං කිස්ස කම්මස්ස ඵලං නු ඛො, සො අයං විපාකො කිස්ස කම්මස්ස විපාකො නු ඛො”ති එතං පරිචිතක්කනං අභොසි. භික්ඛවෙ, තස්ස විතක්කෙන්තස්ස මය්හං එතං පරිචිතක්කනං අභොසි “යෙන ඵලෙන යෙන විපාකෙන අහං එතරහි එවංමහිද්ධිකො එවංමහානුභාවො අමහි, මෙ පවත්තං තං ඉදං ඵලං තිණ්ණං කම්මානං ඵලං ඛො, සො අයං විපාකො තිණ්ණං කම්මානං විපාකො ඛො, සෙය්‍යථිදං කතමෙසං තිණ්ණං කම්මානං ඵලං විපාකො? දානස්ස දමස්ස සංයමස්සාති තිණ්ණං කම්මානං ඵලං විපාකො”ති එතං පරිචිතක්කනං අභොසිති අවොචාති යොජනා.

තත්ථ තස්මිං “මා, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානං භාගිත්ථා”තිආදිකෙ සුත්තෙ යඤ්ච දානං, යො ව දමො, යො ව සංයමො අත්ථි, ඉදං දානාදිත්තයං කම්මං, තංවාචකඤාපකං සුත්තමිපි කම්මං නාම. තජ්ජච්චයො තංකම්මපච්චයො පච්චයුජ්ජන්තභූතො පච්චනුභූතො යො විපාකො අත්ථි, එතං විපාකෙ ඵලමිපි පක්ඛිපිතඛිඛං, අයං විපාකො තංවාචකඤාපකො පාඨොපි විපාකො නාම. චූළකම්මවිහඬිගො චූළකම්මවිපාකපුට්ඨත්තවිහාගො තථා වත්තඛිඛො.

තොදෙයාපුත්තස්ස සුභස්ස මාණවස්ස යං සුත්තං භගවතා දෙසිතං, තත්ථ සුත්තෙ වුත්තා යෙ පාණාතිපාතාදයො ධම්මා අප්පායුකදීඝායුකතාය සංවත්තන්ති, යෙ භිංසනාදයො ධම්මා ඛන්ඩාබාධඅප්පාබාධතාය සංවත්තන්ති, යෙ උසුයනාදයො ධම්මා අප්පෙසක්ඛමහෙසක්ඛතාය සංවත්තන්ති, යෙ කොධාදයො ධම්මා දුබ්බණ්ණසුචණ්ණතාය සංවත්තන්ති, යෙ අගාරවාදයො ධම්මා නීවකුලිකඋච්චකුලිකතාය සංවත්තන්ති, යෙ මච්ඡෙරාදයො ධම්මා අප්පහොගමහාහොගතාය සංවත්තන්ති, යෙ අසල්ලක්ඛණාදයො ධම්මා දුප්පඤ්ඤපඤ්ඤවත්තතාය සංවත්තන්ති. ඉදං පාණාතිපාතසත්තයුගං කම්මං, තංවාචකඤාපකං සුත්තම්පි කම්මං නාම. තත්ථ සුභසුත්තෙ යා අප්පායුකදීඝායුකතා වුත්තා...පෙ.... යා දුප්පඤ්ඤපඤ්ඤවත්තතා වුත්තා, සො අයං අප්පායුකදීඝායුකතාදිකො විපාකො, තංවාචකඤාපකපායොපි විපාකො. ඉදං සුභසුත්තං කුසලාකුසලකම්මෙ චෙව විපාකෙ ච වාචකඤාපකභාවෙන පවත්තනතො කම්මඤ්ච විපාකො ච භොති. (14)

122. යො පුග්ගලො චච්චවරිතපරිවජ්ජනෙන වාචානුරක්ඛි භවෙය්‍ය, අභිජ්ඣාදිඅනුප්පාදනෙන මනසා සංවුතො භවෙය්‍ය, පාණාතිපාතාදිපජ්ඣනෙන කායෙන අකුසලං න කසිරා, ඉති තයො එතෙ කම්මපථෙ විසොධයෙ, සො පුග්ගලො ඉසිප්පවෙදිතං මග්ගං අරියං අට්ඨඨගිකං මග්ගං ආරාධයෙ ආරාධයෙය්‍යාති යොජනා. ඉදං ‘‘වාචානුරක්ඛි’’තිආදිකං සුත්තං කුසලෙ වාචකඤාපකභාවෙන පවත්තනතො කුසලං නාම.

යස්ස පුග්ගලස්ස කායෙන දුක්ඛං දුග්ගතිසංවත්තනියකම්මං නත්ථි, වාචාය දුක්ඛටකම්මං නත්ථි, මනසා දුක්ඛටකම්මං නත්ථි, තිහි යානෙහි උප්පජ්ජනට්ඨානෙහි සංවුතං තං පුග්ගලං ‘‘බ්‍රාහ්මණ’’න්ති අහං වදාමිති යොජනා. ඉදං ගාථාවචනං වුත්තනයෙන කුසලං නාම.

‘‘තීණිමානි, හික්ඛවෙ...පෙ.... කුසලමූලානී’’ති ඉදං වචනං වුත්තනයෙන කුසලං. හික්ඛවෙ, කුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා විජ්ජා පුබ්බචගමා භොති, හිරි ව ඔත්තප්පඤ්ච අනුදෙවාති යොජනා. ඉදං වචනං වුත්තනයෙන කුසලං නාම.

මාලුචා සාලං රුක්ඛං ඔනතං භූමියං පතනං කරොති ඉව, තථා යස්ස ජනස්ස අව්චන්තං ද්විසු තිසු භවෙසු දුස්සීලායං අත්ථි, සො ජනො අත්තානං ඔනතං අපායෙසු පාකටං කරොති. අනත්ථකාමො ජනො යථා අනත්ථං ඉච්ඡති, තථා අනත්ථං කරොති යථා, තථා ඊදිසො දුස්සීලො නං අත්තානං අනත්ථං කරොතීති යොජනා. ඉදං ‘‘යස්සා’’තිආදිකං වචනං වුත්තනයෙන අකුසලං.

අස්මමයං අස්මසඬ්ඛාතං පාසාණමණිමයං වජිරං වජිරස්ස උට්ඨානසඬ්ඛාතං පාසාණමණිං අභිමත්ථති විධංසෙති ඉව, තථා අත්තනා හි සයමෙව කතං අත්තජං අත්තසම්භවං පාපං දුම්මෙධං පාපං කරොන්තං ජනං අභිමත්ථතීති යොජනා. ඉදං ‘‘අත්තනා හි’’තිආදිකං වචනං වුත්තනයෙන අකුසලං.

දෙවනෙ කුසලෙහි විවජ්ජිතා අකුසලා දස කම්මපටේ නියෙවිය කත්වා ගරභා ගාරය්භා භවන්ති, බාලමතී මන්දබුද්ධිනො නිරයෙසු පච්චරෙති යොජනා. ඉදං “දස කම්මපටේ” තිආදිකං සුත්තං වුත්තනයෙන අකුසලං.

“තිණ්ණමානි, භික්ඛවෙ...පෙ.... අකුසලමූලානි” ති ඉදං වචනං වුත්තනයෙන අකුසලං. (15)

යාදිසං යං බීජං වපතෙ, තං බීජං තාදිසං ඵලං භරතෙ ඉව, තථා කල්‍යාණකාරී පණ්ඩිතො කල්‍යාණං ඵලං භරතෙ, පාපකාරී බාලො ව පාපකං ඵලං භරතෙති යොජනා. තත්ථ “යාදිස” තිආදිකෙ සුත්තෙ “කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණ” තිආ යං වචනං ආහ, ඉදං වචනං කුසලං. “පාපකාරී ව පාපක” තිආ යං වචනං ආහ, ඉදං වචනං අකුසලං. ඉදං ද්විවචනං වුත්තනයෙන කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච භොති.

කල්‍යාණකාරී සප්පුරිසා සුභෙන කම්මෙන සුග්ගතිං වජන්ති ගච්ඡන්ති, පාපකාරී කාපුරිසා අසුභෙන කම්මුතා අපායභූමිං වජන්ති ගච්ඡන්ති, කම්මස්ස අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණසහගතකම්මස්ස බයා බයනතො විමුත්තවෙනසා සමුච්ඡෙදවිමුත්තිපටිපස්සද්ධිවිමුත්තිවිත්තා තෙ සප්පුරිසා අසුභෙ නිබ්බන්ති. කිමිව නිබ්බන්ති? ඉන්ධනක්ඛයා ජොති නිබ්බාති ඉව, තථා තෙ සප්පුරිසා කම්මස්ස බයා අනවසෙසබයනතො නිබ්බන්තිති යොජනා. තත්ථ තස්මිං

“සුභෙනා” තිආදිගාථාවචනෙ “සුභෙන...පෙ.... සුග්ගති” තිආ යං වචනං ආහ, ඉදං “සුභෙන...පෙ....සුග්ගති” තිආ වචනං කුසලෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො කුසලං නාම. “අපායභූමිං අසුභෙන කම්මුතා” තිආ යං වචනං ආහ, ඉදං “අපාය...පෙ.... කම්මුතා” තිආ වචනං අකුසලෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො අකුසලං නාම. ඉදං “සුභෙනා” තිආදිකං ගාථාවචනං වුත්තනයෙන කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච භොති. (16)

123. “යථාපි භමරො පුප්ඵං...පෙ.... මුනී වරෙ” ති ඉදං ගාථාවචනං අනුඤ්ඤාතෙ චරණෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො අනුඤ්ඤාතං නාම.

භමරො නාම පුප්ඵරසපිවනගහණවසෙන චරණකො මධුකරාදිකො භමරො. සො පුප්ඵරසං ගණ්හන්තො මන්දවෙගො හුත්වා පුප්ඵඤ්ච වණ්ණඤ්ච ගන්ධඤ්ච අවිනාසෙත්වා යාවදත්ථං පුප්ඵරසං පිචිත්වා මධුකරණත්ථාය ව පුප්ඵරසං ගහෙත්වා මධුකරණට්ඨානං වනසණ්ඩං පලෙති. පුප්ඵවණ්ණගන්ධා පාකතිකාව භොන්ති. එවමෙව පිණ්ඩාය ගාමං පවිසන්තො මුනි පසාදජනකං ආලොකනවිලෝකනගමනතිට්ඨනාදිකං ජනෙත්වා පිතිසොමනස්සසහිතං පසාදං ජනෙත්වා සද්ධාදෙයාං පිණ්ඩපාතං යාපනමත්තං පටිග්ගහෙත්වා ගාමතො නික්ඛමිත්වා උදකථාසුකට්ඨානෙ වනෙ හෙසජ්ජං ලිම්පන්තො විය, කන්තාරෙ පුත්තමංසං බාදන්තො විය, පිණ්ඩපාතං පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා භමරො වනෙ මධුං කරොති විය, කම්මට්ඨානානුරූපං වනසණ්ඩං පවිසිත්වා

කොනමග්ගඵලනිබ්බත්තනත්ථාය සමණධම්මකරණත්ථාය ගාමෙ චරෙ චරෙය්‍යාති අධිජපායො වෙදිතබ්බො.

“තිණ්මානි, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනං කරණියානි...පෙ.... ඉමානි බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනං තිණ් කරණියානි”ති ඉදං සුත්තං භගවතා අනුඤ්ඤාතෙ ආචාරෙ අත්ථෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො අනුඤ්ඤාතං නාම. තස්මිං සුත්තෙ යො භික්ඛු සීලං පාති රක්ඛති, ඉති රක්ඛණතො සො භික්ඛු පාති නාම. යං සීලං තං පාතිං භික්ඛුං අපායාදිදුක්ඛතො මොවෙති, ඉති මොචනතො තං සීලං පාතිමොක්ඛං නාම. යෙන සීලෙන භික්ඛු සංවරිතබ්බවක්ඛුන්ද්‍රියාදිකං සංවරති, ඉති සංවරණකරණතො තං සීලං සංවරං නාම, පාතිමොක්ඛං එව සංවරං පාතිමොක්ඛසංවරං, පාතිමොක්ඛසංවරෙන සංවුතො සමන්තාගතො හුත්වා සංවුණනතො චතුර්‍රියාපථෙසු වාරකො හොති, ඉති සංවුණනතො භික්ඛු පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො නාම. විහරති චතුර්‍රියාපථෙ පවත්තෙති. වාරිත්තවාරං වජ්ජෙත්වා වාරිත්තසීලං ආදාය වරණං ආචාරො, අගොචරෙ වජ්ජෙත්වා ගොචරෙ වරණං ගොචරොති. අත්ථො වුව්චමානො අනිච්ඡිතාරො භවිස්සති, තස්මා කිඤ්චිමත්තං කථෙත්වා සාසනපට්ඨානසුත්තභාවං කථෙස්සාම.

“එත්තකමෙව සුත්තං ‘අනුඤ්ඤාත’න්ති නිද්ධාරිතබ්බං”න්ති වත්තබ්බත්තා “දසයිමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා පබ්බජිතෙන අභිණ්ඨං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං”තිආදි වුත්තං. ඉදං ‘දසා’තිආදිකං සුත්තමපි අනුඤ්ඤාතෙ දසවිධෙ පච්චවෙක්ඛිතබ්බෙ ධම්මෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො අනුඤ්ඤාතං නාම. “තිණ්මානි...පෙ.... කරණියානි”ති ඉදං සුත්තමපි අනුඤ්ඤාතෙ තිවිධෙ සුවරිතෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො අනුඤ්ඤාතං නාම.

නානාවිධං අනුඤ්ඤාතං සුත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං සුත්තං පටික්ඛිත්තං”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං පටික්ඛිත්තං”න්තිආදි වුත්තං.

“නත්ථි පුත්තසමං පෙමං, නත්ථි ගොසමිතං ධනං;
නත්ථි සුරියසමා ආහා, සමුද්දපරමා සරා”ති. —

ඉදං දෙවපුත්තවචනං පටික්ඛිපන්නො භගවා —

“නත්ථි අත්තසමං පෙමං, නත්ථි ධඤ්ඤසමං ධනං;
නත්ථි පඤ්ඤාසමා ආහා, වුට්ඨි වෙ පරමා සරා”ති. —

ගාථං ආහ. එත්ථ එතස්මිං ගාථාද්වයෙ යං “නත්ථි පුත්තසමං පෙමං”න්තිආදිකං පුරිමකං හොති. ඉදං “නත්ථි පුත්තසමං පෙමං”න්තිආදිකං දෙවපුත්තවචනං භගවතා පටික්ඛිත්තත්තා, පටික්ඛිත්තෙ අත්ථෙ පවත්තනතො ව පටික්ඛිත්තං නාම.

දුබ්භික්ඛකාලෙ වා කන්තාරෙ වා මාතෘපිතරො පුත්තර්ධනරො සාතෙත්වාපි අත්තානමෙව පොසෙන්නි, තස්මා “නත්ථි අත්තසමං පෙම”න්ති වුත්තං. දුබ්භික්ඛකාලාදීසු හිරුඤ්ඤසුවණ්ණසාරාදීනි, ගොමහිංසාදීනිපි ධඤ්ඤගහණත්ථාය ධඤ්ඤස්සාමිකානං දත්වා ධඤ්ඤමෙව ගණ්හන්නි, තස්මා “නත්ථි ධඤ්ඤසමං ධන”න්ති වුත්තං. සුරියාදීනං ආහා පච්චුප්පන්නතමං එකදෙසංව විනොදෙති, පඤ්ඤා පන දසසහස්සිලොකධාතුමිපි එකපඡ්ජොතං එකොහාසං කාතුං සමත්ථා, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නධම්මකොට්ඨාසෙසුපි පටිච්ඡාදකං කිලෙසතමමිපි විධමති, තස්මා “නත්ථි පඤ්ඤාසමා ආහා”ති වුත්තං. සමුද්දො භූමියා ව එකදෙසෙයෙව තිට්ඨති, සො ව දෙවෙ අවුට්ඨෙ සති බයනසභාවො භවෙය්‍ය, වුට්ඨි පන කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලෙසුපි යාව ආහස්සරා බ්‍රහ්මලොකාපි පූරා භවති, තස්මා “වුට්ඨි වෙ පරමාසරා”ති වුත්තං.

“ඉදමෙව පටික්ඛිත්තං නිද්ධාරිතබ්බ”න්ති චත්තබ්බත්තා “තිණ්ණානි භික්ඛවෙ”තිආදි වුත්තං. ඉදං “තිණ්ණානි”තිආදිකං සුත්තමිපි පටික්ඛිත්තෙ දුච්චරිතෙ වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො පටික්ඛිත්තං නාම. (17)

124. නානාවිධං පටික්ඛිත්තං ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්චා”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ කතමං අනුඤ්ඤාතඤ්චා”තිආදි වුත්තං.

භූරිපඤ්ඤභූරිපඤ්ඤචන්ත ගොතම, තං භූරිපඤ්ඤං ගොතමං අහං පුච්ඡාමි. ඉධ ලොකෙ අනෙකා යා ජනතා භීතා, සා ජනතා කිංසු කතමා භවෙ. යො ව මග්ගො අනෙකායතනො ඉති පවුත්තො, සො ව මග්ගො කිංසු කතමො භවෙ. කිස්මිං ධම්මෙ ධීතො ජනො පරලොකං න භායෙ න භායෙය්‍යාති පුච්ඡතීති යොජනා.

දෙවපුත්ත යො ජනො සම්මාවාවඤ්ච පණ්ඩාය, සම්මාමනඤ්ච පණ්ඩාය, කායෙන පාපානි අකුබ්බමානො ව භවෙ, අයං එකො. බහ්වන්තපානං සරං ආවසන්තො ව භවෙ, අයං එකො. සද්ධො සද්ධාසම්පන්නො චිත්තමුද්‍රභාවෙන මුදු ව භවෙ, අයං එකො. වදඤ්ඤ යාවකානං යාවනවසෙන වුත්තවචනඤ්ඤ හුත්වා සංවිහාගී ව භවෙ, අයං එකො. ඉති එතෙසු වතුසු ධම්මෙසු ධීතො ජනො ධම්මෙසු ධීතො හුත්වා පරලොකං න භායෙ න භායෙය්‍යාති යොජනා.

“තස්මිං සුත්තෙ කතමං අනුඤ්ඤාතං, කතමං පටික්ඛිත්තං නාමා”ති ප්‍රච්ඡිතබ්බත්තා “තත්ථ යං ආහා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තස්මිං “කිංසුධා”තිආදිපඤ්ඤාය විස්සජ්ජනෙ “වාචං මනඤ්චා”තිආදිවචනෙ “වාචං මනඤ්ච පණ්ඩාය සම්මා”ති යං වචනං භගවා ආහ, ඉදං “වාචං...පෙ.... සම්මා”ති වචනං අනුඤ්ඤාතෙ වචනීයාදිකෙ අත්ථෙ වාවකඤ්ඤාපකභාවෙන පචත්තනතො අනුඤ්ඤාතං නාම. “කායෙන පාපානි අකුබ්බමානො”ති යං වචනං ආහ, ඉදං “කායෙන ...පෙ.... මානො”ති වචනං පාපකුබ්බෙන පටික්ඛිත්තෙ වුත්තනයෙන පචත්තනතො පටික්ඛිත්තං නාම. “බහ්වන්ත...පෙ.... න භායෙ”ති යං වචනං ආහ,

ඉදං “බන්ධන්ත...පෙ.... න භායෙ”ති වචනං චුත්තනායෙන අනුඤ්ඤාතං නාම. ඉදං “වාච”න්තිආදිකං වචනං චුත්තනායද්වයෙන අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච භොති.

“සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්තිආදිකො චුත්තත්ථොච. “තස්මිං සබ්බපාපස්සාතිආදිකෙ කතමං අනුඤ්ඤාතං, කතමං පටික්ඛිත්ත”න්ති වත්තබ්බභාවතො “තත්ථ ය”න්තිආදි චුත්තං.

දෙවානම්න්ද, අහං කායසමාවාරම්පි දුට්ඨොන වදාමි – සෙවිතබ්බං අනවජ්ජං කායසමාවාරම්පි වදාමි, අසෙවිතබ්බං සාවජ්ජං කායසමාවාරම්පි අහං වදාමි. වච්ඡමාවාරාදීසුපි චුත්තනායානුසාරෙන යොජනා කාතබ්බා.

“කිඤ්ච වච්ඡන්තායනං ආගම්ම කායසමාවාරාදිකං සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බභෙදෙන චුත්ත”න්ති වත්තබ්බභාවතො “කිඤ්චෙනං පටිච්චා”තිආදි චුත්තං. අකුසලධම්මවච්ඡන්තං, කුසලධම්මභායනඤ්ච පටිච්ච කායසමාවාරාදයො න සෙවිතබ්බා, කුසලධම්මවච්ඡන්තං, අකුසලධම්මභායනඤ්ච පටිච්ච කායසමාවාරාදයො සෙවිතබ්බාති සල්ලක්ඛෙනබ්බා. (18)

125. නානාවිධං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච ආවරියෙන නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ව ඤාතං, “කතමො සුත්තවිසෙසො ථවො”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා තථා පුච්ඡිත්වා අයං සුත්තවිසෙසො ථවො නාමාති විඤ්ඤාපෙතුං “තත්ථ කතමො ථවො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු අට්ඨවිසතිවිධෙසු ලොකියාදීසු සාසනපට්ඨානසුත්තෙසු කතමො සුත්තවිසෙසො ථවො නාමාති පුච්ඡති.

මග්ගානං ජඩ්ඝමග්ගදිට්ඨිමග්ගාදීනං අට්ඨච්ඡිකො සම්මාදිට්ඨිමග්ගච්ඡිකාදිඅට්ඨච්ඡිකො මග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො. සච්චානං වච්ඡවච්ඡන්තියාදිසම්මුතිසච්චපරමත්ථසච්චානං චතුරො දුක්ඛසමුදයනිරොධනිරොධගාමිනිපටිපදාවසෙන චතුරො අරියසච්චා පදා සෙට්ඨා උත්තමා. ධම්මානං සබ්බසම්බතසජ්ජවච්ඡධම්මානං විරාගො අසම්බතනිබ්බානසම්බාතො විරාගො ධම්මො සෙට්ඨො උත්තමො. ද්විපදානං සබ්බදෙවමනුස්සාදීනං ද්විපදානං චක්ඛුමා පඤ්චවිධචක්ඛුමා භගවා සෙට්ඨො උත්තමොති යොජනා. අයං “මග්ගානට්ඨච්ඡිකො”තිආදිසුත්තවිසෙසො ථවෙ අත්ථෙ වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො ථවො නාම.

“අයමෙව සුත්තවිසෙසො ථවො”ති වත්තබ්බත්තා “තිණ්ණානි භික්ඛවෙ”තිආදි චුත්තං. අපදා අභිමච්ඡාදයො වා, ද්විපදා මනුස්සසකුණපක්ඛිණාතිකාදයො වා, චතුප්පදා භත්ථිඅස්සගොමභිංසාදයො වා, බහුප්පදා සතපදිආදයො වා, රුපිනො කාමරූපසත්තා වා, අරුපිනො අරුපසත්තා වා, සඤ්ඤිනො සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තා වා, අසඤ්ඤිනො අසඤ්ඤසත්තා වා, නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො භවග්ගෙ නිබ්බන්තසත්තා වා යාවතා යත්තකා සත්තා

සංවිජ්ජන්ති, තෙසං තත්තකානං අපදාදීනං සත්තානං යදිදං යො අයං අරහං
සම්මාසම්බුද්ධො තථාගතො උප්පන්නො, සො අයං අරහං සම්මාසම්බුද්ධො
තථාගතො අග්ගං අග්ගොති අක්ඛායති, සෙට්ඨං සෙට්ඨොති අක්ඛායති, පවරං
පවරොති අක්ඛායති, අයං පඨමො අග්ගො.

සඬ්ඛතානං ධම්මානං වා සප්පච්චයසභාවානං වා, අසඬ්ඛතානං පච්චයෙහි
අසඬ්ඛරිතානං පණ්ණත්තිමත්තභූතානං ධම්මානං වා යාවතා යත්තකා පණ්ණත්ති
වොහරීයන්ති, තත්තකෙහි පණ්ණත්තිහි පඤ්ඤපෙතබ්බානං තෙසං
සඬ්ඛතාසඬ්ඛතානං ධම්මානං යදිදං යො අයං මදනිම්මදනො...පෙ.... යො අයං
නිරොධො, යං ඉදං නිබ්බානමග්ගඵලානමාලම්බණං භවති, සො අයං
මදනිම්මදනාදිකො ධම්මො අග්ගං අග්ගොති අක්ඛායති...පෙ.... අක්ඛායති, අයං
දුතියො අග්ගො.

සඬ්ඝානං යාවතා පණ්ණත්ති, ගණානං යාවතා පණ්ණත්ති,
මහාජනසන්නිපාතානං යාවතා පණ්ණත්ති වොහරීයන්ති, තත්තකෙහි පණ්ණත්තිහි
පඤ්ඤපෙතබ්බානං තෙසං සඬ්ඝගණාදීනං යානි ඉමානි චත්තාරි පුග්ගලානි
පුරිසයුගානි, යෙ ඉමෙ අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා...පෙ.... ලොකස්ස යං ඉදං
පුඤ්ඤක්ඛේතං සංවිජ්ජති, සො අයං චතුපුරිසයුගාදිකො තථාගතසාවකසඬ්ඝො
අග්ගං අග්ගොති අක්ඛායති...පෙ.... අක්ඛායති, අයං තතියො අග්ගො. ඉමානි තිණි
තථාගතනිබ්බානඅරියසඬ්ඝරතනානි අග්ගානි භවන්ති.

සබ්බලොකුත්තරො අපදාදිසබ්බසත්තලොකතො උත්තරො සත්ථා ව,
කුසලපක්ඛතො කුසලඅනවජ්ජපක්ඛභාවතො උත්තරො ධම්මො ව, නරසිහස්ස
සත්ථුතො ගණො ව ඉති තිණි සත්ථුධම්මගණරතනානි අග්ගානි, තානි තිණි
සත්ථුධම්මගණරතනානි විසිස්සරෙ ගුණවසෙන විසිස්සන්ති.

සමණපදුමසඤ්චයො සරෙ රුහමානං පදුමං සොහනං ඉව සාසනෙ
සොහනසමණපදුමසමුහො ගණො ව, ධම්මවරො ව, විදුනං සක්කතො
නරවරදමකො නරවරානං බ්‍රහ්මදෙවමනුස්සරාජරාජමහාමච්චාදීනං දමකො
අනුදමකො චක්ඛුමා සම්බුද්ධො ව ඉති තිණි ගණධම්මබුද්ධරතනානි ලොකස්ස
උත්තරි භවන්ති.

අප්පට්ඨසමො සත්ථා ව, නිරුපදාහො නිග්ගතඋපදාහො, සබ්බො ධම්මො ව
අරියො ගුණවරො ව ඉති යානි තිණි බුද්ධධම්මගණරතනානි අග්ගානි, තානි
තිණි...පෙ.... නානි බලු එකංසෙන විසිස්සරෙ විසිස්සන්ති.

සච්චනාමො අවිතථසච්චදෙසනතො සච්චනාමො බෙමො සබ්බාහිභූ සබ්බෙ
මනුස්සදෙවාදිකෙ අනභිභවමානොපි ගුණාතිරෙකවසෙන අභිභවමානො විය
පවත්තනතො සබ්බාහිභූ ජිනො ව, සච්චධම්මො අවිතථසභාවතො සච්චධම්මො ව,

තස්ස සච්චධම්මස්ස උත්තරි උත්තමො අඤ්ඤො ධම්මො නත්ථි, විඤ්ඤානං නිව්චං
පුජිතො පුජාරහො අරියසංඝො ච ඉති තීණි ලොකස්ස උත්තරි උත්තමානි භවන්ති.

එකායනපදස්ස වචනත්ථො අට්ඨකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 170) බහුධා වුත්තො.
ජාතිධයන්තදස්සි භිතානුකම්පි භගවා එකායනං මග්ගං පජානාති. ‘‘යං එකායනං
මග්ගං පජානාති, තෙන මග්ගෙන කිං තරති’’ති වත්තබ්බභාවතො ‘‘එතෙන
මග්ගෙනා’’තිආදි වුත්තං. යං මග්ගං භගවා ජානාති, එතෙන මග්ගෙන පුබ්බෙ
අතිතමද්ධානං බුද්ධාදයො අරියා ඔසං සංසාරොසං තරිංසු, අනාගතමද්ධානං
තරිස්සන්ති, යෙ වාපි බුද්ධාදයො පච්චුප්පන්තෙ උප්පජ්ජන්ති, තෙ වාපි බුද්ධාදයො
පච්චුප්පන්තෙ තරන්ති, විසුද්ධිපෙක්ඛා විසුද්ධිං අපෙක්ඛමානා සත්තා
දෙවමනුස්සසෙට්ඨං තාදිසං යථාචුත්තගුණං තං සම්මාසම්බුද්ධං නමස්සන්ති, ඉති
අයං නානාච්චසුත්තවිසෙසොපි ථවෙ රතනත්තයෙ, රතනත්තයගුණෙ ච
වාචකඤ්ඤාපකභාවෙන පවත්තනතො ථවො නාම. ඉච්චෙනං
සාසනපට්ඨානසුත්තවිසෙසදස්සකො සංවණ්ණනාවිසෙසොපි සාසනපට්ඨානං
නාමාති වෙදිතබ්බො.

අම්භාකාවරිය තුම්භෙහි අම්භාකාවරියෙහි
සොළසප්පහෙදසංකිලෙසභාගියාදිසාසනපට්ඨානසුත්තඤ්ඤවෙව අට්ඨවිසතිවිධං
ලොකියාදිසාසනපට්ඨානසුත්තඤ්ඤව නිද්ධාරිතං, අම්භෙහි ච ඤාතං, ‘‘තෙසු
සංකිලෙසභාගියාදිසු සාසනපට්ඨානසුත්තවිසෙසෙසු කතමං සුත්තවිසෙසං කතමෙන
සුත්තවිසෙසෙන සංසන්දිත්වා නිද්දිසිතබ්බං’’න්ති වත්තබ්බත්තා ‘‘තත්ථ ලොකියං
සුත්ත’’න්තිආදි ආරද්ධං. අට්ඨකථායං පන – ‘‘එවං දුට්ඨමිපි සාසනපට්ඨානං
නානාසුත්තපදානි උදාහරන්තෙන විහජිත්වා ඉදානි සංකිලෙසභාගියාදිහි
සංසන්දිත්වා දස්සෙතුං පුන ‘ලොකියං සුත්ත’න්තිආදි ආරද්ධං’’න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ.
170) වුත්තං.

තත්ථ තත්ථාති තෙසු සොළසවිධෙසු සංකිලෙසභාගියාදිසු
සාසනපට්ඨානසුත්තවිසෙසෙසු වෙව අට්ඨවිසතිවිධෙසු ලොකියාදිසු
සාසනපට්ඨානසුත්තවිසෙසෙසු ච අකුසලපක්ඛෙ පවත්තං ලොකියං සුත්තං
සංකිලෙසභාගියසුත්තෙන සමානත්ථභාවෙන සංසන්දති, කුසලපක්ඛෙ පවත්තං
ලොකියං සුත්තං වාසනාභාගියසුත්තෙන සමානත්ථභාවෙන සංසන්දති, තස්මා
ලොකියං සුත්තං එකවිධමිපි සංකිලෙසභාගියෙන ච වාසනාභාගියෙන ච ද්විති
සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බං. දස්සනපක්ඛෙ පවත්තං ලොකුත්තරං සුත්තං
දස්සනභාගියෙන සමානත්ථභාවෙන සංසන්දති, භාවනාපක්ඛෙ පවත්තං
ලොකුත්තරං සුත්තං භාවනාභාගියෙන සමානත්ථභාවෙන සංසන්දති,
අසෙක්ඛපක්ඛෙ පවත්තං ලොකුත්තරං සුත්තං අසෙක්ඛභාගියෙන
සමානත්ථභාවෙන සංසන්දති, තස්මා ලොකුත්තරමිපි සුත්තං දස්සනභාගියෙන ච
භාවනාභාගියෙන ච අසෙක්ඛභාගියෙන ච තීහි සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බං.
වුත්තනායානුසාරෙන සෙසෙසුපි සංසන්දනයොජනා කාතබ්බා.

අම්මාකාවරිය තුම්මෙහි අම්මාකාවරියෙහි නයදස්සනවසෙන
සුත්තවිසෙසසංසන්දනං දස්සිතං, අම්මෙහි ව ඤාතං, “කිමත්ථාය
සංකිලෙසභාගියාදිහෙදෙන විහජිත්වා භගවතා චුත්ත”න්ති වත්තබ්බත්තා
“වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සුත්තස්ස නිග්ඝාතායා”තිආදි චුත්තං.
එත්ථ ව සුත්තවසෙන සුත්තත්ථා ගහිතා.

“යං සත්තාධිට්ඨානං ආවරියෙන නිද්ධාරිතං, තං සත්තාධිට්ඨානං කිත්තකෙහි
සුත්තෙහි විහජිත්වා නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “ලොකුත්තරං සුත්තං
සත්තාධිට්ඨානං ඡබ්බිසනියා පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බ”න්ති චුත්තං. “තෙ ඡබ්බිසනි
පුග්ගලා කතිහි සුත්තෙහි සමන්වෙසිතබ්බා”ති වත්තබ්බත්තා “තෙ තීහි”තිආදි
චුත්තං. දස්සනභාගියෙන සත්තාධිට්ඨානෙන, භාවනාභාගියෙන සත්තාධිට්ඨානෙන,
අසෙක්ඛභාගියෙන සත්තාධිට්ඨානෙන වාති තීහි සුත්තෙහි තෙ ඡබ්බිසනි පුග්ගලා
සමන්වෙසිතබ්බා.

“කතමෙහි කතමෙහි කතමං කතමං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා
“තත්ථ දස්සනභාගිය”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ථාති තෙසු තිසු දස්සනභාගියාදිසු
සුත්තෙසු. තත්ථාති වා තෙසු ඡබ්බිසනියා පුග්ගලෙසු. සත්තාධිට්ඨානකදෙසං
දස්සනභාගියං සුත්තං එකබ්බිජිනා පුග්ගලෙන ව නිද්දිසිතබ්බං...පෙ....
ධම්මානුසාරිනා පුග්ගලෙන ව නිද්දිසිතබ්බං, ඉති ඉමෙහි පඤ්චහි පුග්ගලෙහි
සත්තාධිට්ඨානකදෙසං දස්සනභාගියං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං. එත්ථ ව
දස්සනග්ගහණෙන සොතාපත්තිඵලට්ඨාපි ගහිතා, තස්මා
එකබ්බිජිකොලංකොලසත්තක්ඛත්තුපරමා ඵලට්ඨාපි ගහිතා.

සද්ධානුසාරී පන යො විපස්සනාක්ඛණෙ සද්ධං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං
නිබ්බත්තෙති, සො පුග්ගලො නිබ්බත්තෙතබ්බසොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ
සද්ධානුසාරී නාම, සද්ධාය සමාපත්තිං අනුස්සරති, ඉති සද්ධාය සමාපත්තියා
අනුස්සරණතො සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො පුග්ගලො සද්ධානුසාරී නාම. සො
පුග්ගලො සොතාපත්තිඵලක්ඛණෙ සද්ධාය විමුත්තත්තා සද්ධාවිමුත්තො භුත්වා
එකබ්බිජිකොලංකොලසත්තක්ඛත්තුපරමො භවති. යො පන පුග්ගලො
විපස්සනාක්ඛණෙ පඤ්ඤං ධුරං කත්වා සොතාපත්තිමග්ගං නිබ්බත්තෙති, සො
පුග්ගලො නිබ්බත්තෙතබ්බසොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ ධම්මානුසාරී නාම, ධම්මෙන
පඤ්ඤාය සමාපත්තිං අනුස්සරති, ඉති ධම්මෙන පඤ්ඤාය සමාපත්තියා
අනුස්සරණතො ධම්මානුසාරී නාම. සො පුග්ගලො ඵලක්ඛණෙ දිට්ඨියා පඤ්ඤාය
නිරොධං පත්තත්තා දිට්ඨිපත්තො භුත්වා එකබ්බිජි...පෙ.... පරමො භවති. ධම්මොති
චෙත්ථ පඤ්ඤා ගහිතා. ඉති පහෙදතො ද්වෙ මග්ගට්ඨා, ඡ ඵලට්ඨාති අට්ඨති
අරියපුග්ගලෙහි, සම්පිණ්ඩිතෙ පන පඤ්චහි අරියපුග්ගලෙහි සත්තාධිට්ඨානකදෙසං
දස්සනභාගියං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං.

ඉමෙසං එකබ්බිජිආදීනං පුග්ගලානං සත්තාධිට්ඨානකදෙසත්ථත්තා චෙව
දස්සනභාගියත්ථත්තා ව සත්තාධිට්ඨානකදෙසං දස්සනභාගියං සුත්තං එත්තකෙහි

පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති නියමෙත්වා ආවරියෙන විහත්තං, අමිහෙහි ව ඤාතං,
“සත්තාධිට්ඨානෙකදෙසං දස්සනභාගියං සුත්තං කිත්තකෙහි පුග්ගලෙහි
නිද්දිසිතබ්බ”න්ති පුච්ඡිතබ්බත්තා –

“භාවනාභාගියං සුත්තං ද්වාදසහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං
සකදාගාමිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපත්තෙන, සකදාගාමිනා,
අනාගාමිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපත්තෙන, අනාගාමිනා, අන්තරාපරිනිබ්බායිනා,
උපහව්වපරිනිබ්බායිනා, අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිනා, සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිනා,
උද්ධංසොතෙන අකනිට්ඨගාමිනා, සද්ධාවිමුත්තෙන, දිට්ඨිප්පත්තෙන,
කායසක්ඛිනා වාති භාවනාභාගියං සුත්තං ඉමෙහි ද්වාදසහි පුග්ගලෙහි
නිද්දිසිතබ්බ”න්ති –

වුත්තං. තත්ථාපි සත්තාධිට්ඨානෙකදෙසං භාවනාභාගියං සුත්තන්ති ගහෙතබ්බං.
සකදා...පෙ.... පත්තෙන සකදාගාමිමග්ගට්ඨයෙන පුග්ගලෙන, සකදාගාමිනා
සකදාගාමිඵලට්ඨයෙන, අනාගාමි...පෙ.... පත්තෙන අනාගාමිමග්ගට්ඨයෙන,
අනාගාමිනා අනාගාමිඵලට්ඨයෙන, අවිභාදීසු පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු ආයුචෙමජ්ඣං
අනනික්කමිත්වා අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායනසභාවෙන
අන්තරාපරිනිබ්බායිනාමකෙන අනාගාමිනා, ආයුචෙමජ්ඣං අනික්කමිත්වා
අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායනසභාවෙන උපහව්වපරිනිබ්බායිනාමකෙන
අනාගාමිනා, අසඬ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායනසභාවෙන
අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිනාමකෙන අනාගාමිනා, සසඬ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන
අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායනසභාවෙන සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායිනාමකෙන
අනාගාමිනා, අවිභාදීහි උද්ධං අතප්පාදීසු උපපත්තිසොතෙන අරහත්තං පත්වා
පරිනිබ්බායනසභාවෙන උද්ධංසොතනාමකෙන අනාගාමිනා, අකනිට්ඨං ගන්ත්වා
අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායනසභාවෙන අකනිට්ඨගාමිනාමකෙන අනාගාමිනා,
සද්ධාය විමුත්තත්තා සද්ධාවිමුත්තනාමකෙන අනාගාමිනා, දිට්ඨියා පඤ්ඤාය
නිරොධං පත්තත්තා දිට්ඨිප්පත්තනාමකෙන අනාගාමිනා වාති ඉමෙහි එකාදසහි
අක්කානලාභීපුග්ගලෙහි ව, කායෙන නාමකායෙ ඵ්ථිධානං අරූපක්කානානං අනන්තරං
නිබ්බානං සච්ඡිකරොති, ඉති සච්ඡිකරණතො කායසක්ඛිනාමකෙන ක්කානලාභීනා
වාති ද්වාදසහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං.

ඉමෙසං වුත්තජ්ජකාරානං පුග්ගලානං සත්තාධිට්ඨානෙකදෙසත්ථත්තා චෙව
භාවනාභාගියත්ථත්තා ව සත්තාධිට්ඨානෙකදෙසං භාවනාභාගියං සුත්තං එත්තකෙහි
පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති නියමෙත්වා ආවරියෙන විහත්තං, අමිහෙහි ව ඤාතං,
“කිත්තකෙහි පුග්ගලෙහි සත්තාධිට්ඨානෙකදෙසං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං
නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා –

“අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං නවහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං
සද්ධාවිමුත්තෙන, පඤ්ඤාවිමුත්තෙන, සුඤ්ඤාවිමුත්තෙන,
අනිමිත්තවිමුත්තෙන, අප්පණ්ණිකවිමුත්තෙන, උභතොභාගවිමුත්තෙන,

සමසිසිනා, පව්වෙකබුද්ධෙහි, සම්මාසම්බුද්ධෙහි වානි අසෙක්ඛහාගියං සුත්තං
ඉමෙහි නවහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං”න්ති -

වුත්තං. තත්ථ සත්තාධිට්ඨානෙකදෙසං අසෙක්ඛහාගියං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බන්ති
යොජෙතබ්බං. සද්ධාය කිලෙසෙහි විමුත්තත්තා අරහත්තඵලක්ඛණං
සද්ධාවිමුත්තො අරහා, තෙන සද්ධාවිමුත්තෙන. පඤ්ඤාය විමුත්තත්තා
අරහත්තඵලක්ඛණං පඤ්ඤාවිමුත්තො අරහා, තෙන පඤ්ඤාවිමුත්තෙන.
සුඤ්ඤතවිපස්සනාසංඛාතෙන අනත්තානුපස්සනෙන විමුත්තත්තා
සුඤ්ඤතවිමුත්තො අරහා, තෙන සුඤ්ඤතවිමුත්තෙන.
අනිමිත්තානුපස්සනාසංඛාතෙන අනිව්වානුපස්සනෙන විමුත්තත්තා
අනිමිත්තවිමුත්තො අරහා, තෙන අනිමිත්තවිමුත්තෙන.
අප්පණ්ණිකානුපස්සනාසංඛාතෙන දුක්ඛානුපස්සනෙන විමුත්තත්තා
අප්පණ්ණිකවිමුත්තො අරහා, තෙන අප්පණ්ණිකවිමුත්තෙන. උභතො
රූපකායනාමකායතො උභතොභාගතො විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො අරහා,
තෙන උභතොභාගවිමුත්තෙන. පුරිමා පඤ්ච පුග්ගලා අක්කානලාභිනො ගහිතා,
උභතොභාගවිමුත්තො පන ක්කානලාභිගහිතො.

සමසිසි නාම ඉරියාපථසමසිසි, රොගසමසිසි, ජීවිතසමසිසිති තිව්ධා භොන්ති.
ඉමෙසු තිසු සමසිසිසු යො අරහා චතුසු ඉරියාපථෙසු ඵකෙකස්මිං ඉරියාපථෙ
අරහත්තං පත්වා අඤ්ඤං ඉරියාපථං අසංකම්මත්වා තස්මිං තස්මිං ඉරියාපථෙයෙව
පරිනිබ්බායති, අයං අරහා ඉරියාපථසමසිසි නාම. යො අරහා යස්මිං රොගෙ
උප්පන්නෙ අරහත්තං පත්වා තතො රොගතො අනුට්ඨන්තිවා තස්මිං රොගෙයෙව
පරිනිබ්බායති, අයං අරහා රොගසමසිසි නාම. යො අරහා
පව්වෙක්ඛණවිටීයානන්තරං භවඛගං ඔතරිත්වා තතො
මරණාසන්නජවනවිටීයානන්තරමෙව පරිනිබ්බායති, අයං අරහා වාරසමතාය
ජීවිතසමසිසි නාම. වාරසමතාති ච පව්වෙක්ඛණවිටී මග්ගවිට්ඨානුවත්තකත්තා
පව්වෙක්ඛණවිටීඅනන්තරං පවත්තමානායපි මරණාසන්නජවිටී මග්ගවිටීඅනන්තරං
පවත්තාති චත්තබ්බාරහා, තස්මා විටීඅනන්තරතා වාරසමතා නාම. තාය වාරසමතාය
ච ජීවිතසමසිසි වුත්තො.

සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණ්ණිති ඵත්ථපි පව්වෙක්ඛණවිටීයානන්තරං
භවඛගං ඔතරිත්වා භවඛගතො වුට්ඨාය පවත්තවිටීයා පටිසම්භිදාඤාණානි
පවත්තන්ති. වුත්තනායෙන විටීඅනන්තරතාය වාරසමතාය “සහ පටිසම්භිදාහි”ති
වුත්තං. භගවතො සබ්බඤ්ඤාඤාණම්පි පව්වෙක්ඛණවිටීයානන්තරං භවඛගං
ඔතරිත්වා භවඛගතො වුට්ඨාය පවත්තවිටීයා පයමං පවත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉමිනා
ජීවිතසමසිසිනා, සබ්බෙහි පව්වෙකබුද්ධෙහි, සබ්බෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි වානි
ඉමෙහි නවහි පුග්ගලෙහි සත්තාධිට්ඨානෙකදෙසං අසෙක්ඛහාගියං සුත්තං
නිද්දිසිතබ්බං.

ඉමෙසං පුග්ගලානං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසත්ථත්තා වෙව අසෙක්ඛහාගියත්ථත්තා ව ඵචං ඉමිනා “ලොකුත්තරං සුත්තං සත්තාධිට්ඨාන”න්ති ආදිනා පකාරෙන වුත්තෙහි ඉමෙහි ඡබ්බිසති යා පුග්ගලෙහි අරියෙහි දස්සනහාගියවාසනාහාගිය අසෙක්ඛහාගිය සුත්තානං වසෙන ලොකුත්තරං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං.

ඉමෙසං ඡබ්බිසති යා පුග්ගලානං සකලලොකුත්තරසුත්තත්ථත්තා වෙව සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙස සුත්තත්ථත්තා ව ලොකුත්තරං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං. එත්තකෙහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති ආවරියෙන නියමෙත්වා විහත්තං, අම්බෙහි ව ඤාතං, “ලොකියං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං කිත්තකෙහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “ලොකියං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානං එකුනච්ඡති යා පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බ”න්ති ආදි වුත්තං. “තෙ එකුනච්ඡති ලොකියා පුග්ගලා කතමෙහි ධම්මෙහි නිද්දිට්ඨා සමන්වෙසිතබ්බා”ති වත්තබ්බත්තා “තෙ වරිතෙහි”ති ආදි වුත්තං. තෙ එකුනච්ඡති ලොකියා පුග්ගලා වරිතෙහි වරිතවිසෙසෙහි නිද්දිට්ඨා සමන්වෙසිතබ්බාති. “කථං වරිතෙහි නිද්දිට්ඨා”ති වත්තබ්බත්තා “කෙච්චි රාගවරිතා”ති ආදි වුත්තං. රාගවරිතදොසවරිතාදිහි වරිතෙහි එකුනච්ඡති ලොකියපුග්ගලා රාගවරිතා, කෙච්චි දොසවරිතා...පෙ.... මොහවරිතො වාති නිද්දිට්ඨා. ඉති නිද්දිට්ඨෙහි ඉමෙහි එකුනච්ඡති යා පුග්ගලෙහි ලොකියසත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං නිද්දිසිතබ්බං. “ලොකිය”න්ති සාමඤ්ඤවසෙන වුත්තම්පි “සංකිලෙසහාගියං ලොකිය”න්ති විසෙසතො විඤ්ඤාතබ්බං.

ලොකියං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං එත්තකෙහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති ආවරියෙන නියමෙත්වා විහත්තං, අම්බෙහි ව ඤාතං, “වාසනාහාගියං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං කතමෙහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “වාසනාහාගිය”න්ති ආදි වුත්තං. වාසනාහාගියං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං සීලවත්තෙහි පුග්ගලෙහි, ධම්මෙහි ව නිද්දිසිතබ්බන්ති යොජෙතබ්බං. “කිත්තකා සීලවත්තපුග්ගලා”ති වත්තබ්බත්තා “තෙ සීලවත්තො පඤ්ච පුග්ගලා”ති වුත්තං. “කිත්තකා ධම්මා”ති වත්තබ්බත්තා “පකතිසීල”න්ති ආදි වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – පකතිසීලවත්තො ව සමාදානසීලවත්තො ව චිත්තජ්ජසාදවත්තො ව සමථවත්තො ව විපස්සනාවත්තො වාති පඤ්ච පුග්ගලා, පකතිසීලධම්මො ව සමාදානසීලධම්මො ව චිත්තජ්ජසාදධම්මො ව සමථධම්මො ව විපස්සනාධම්මො වාති පඤ්ච ධම්මාති ඉමෙහි පඤ්චෙහි පුග්ගලෙහි, ඉමෙහි පඤ්චෙහි ධම්මෙහි වාසනාහාගියං සත්තාධිට්ඨානෙන කදෙස ධම්මාධිට්ඨානෙන කදෙසං සුත්තං යථාක්කමං නිද්දිසිතබ්බන්ති.

ලොකුත්තරං සත්තාධිට්ඨානං සුත්තං දස්සනහාගියවාසනාහාගිය අසෙක්ඛහාගිය සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බන්ති ආවරියෙන නියමෙත්වා විහත්තං, අම්බෙහි ව ඤාතං, “ලොකුත්තරං ධම්මාධිට්ඨානං සුත්තං

කිත්තකෙහි සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “ලොකුත්තරං සුත්තං
ධම්මාධිට්ඨානං...පෙ.... අසෙක්ඛහාගියෙනා”ති වුත්තං.

“ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච
කිත්තකෙහි නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “ලොකියඤ්ච...පෙ.... උභයෙන
නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වුත්තං. උභයෙනාති ලොකියලොකුත්තරෙන,
සත්තාධිට්ඨානධම්මාධිට්ඨානෙන සමානත්ථභාවෙන නිද්දිසිතබ්බත්ති.

“ඤාණං කිත්තකෙහි නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “ඤාණං
පඤ්ඤායා”තිආදි වුත්තං. යස්මිං යස්මිං සුත්තෙ ඤාණං ආගතං, තස්මිං තස්මිං
සුත්තෙ ඤාණං ඤාණපරියායෙන පඤ්ඤාදිනා නිද්දිසිතබ්බත්ති.

“ඤෙය්‍යං කිත්තකෙන නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “ඤෙය්‍යං
අතීතානාගතපච්චුප්පන්තෙහි”තිආදි වුත්තං. යස්මිං යස්මිං සුත්තෙ ඤෙය්‍යං ආගතං,
තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ඤෙය්‍යං ඤෙය්‍යපරියායෙන නිද්දිසිතබ්බත්ති.

“ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච කිත්තකෙන නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා
“ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච තද්වග්ගෙන”තිආදි වුත්තං. යස්මිං යස්මිං සුත්තෙ
ඤාණඤෙය්‍යා ආගතා, තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ඤාණඤෙය්‍යා
ඤාණඤෙය්‍යපරියායෙන නිද්දිසිතබ්බත්ති.

දස්සනසුත්තෙ යථා නිද්දිට්ඨං, තථා උපධාරයිත්වා ලබ්භමානතො නිද්දිසිතබ්බං.
භාවනාසුත්තෙ යථා නිද්දිට්ඨං, තථා උපධාරයිත්වා ලබ්භමානතො නිද්දිසිතබ්බං.
තද්වග්ගං දස්සනඤ්ච භාවනා ච සුත්තෙ යථා නිද්දිට්ඨං, තථා උපධාරයිත්වා
ලබ්භමානතො නිද්දිසිතබ්බං.

“සකච්චනං පරච්චන”න්තිආදිසුපි එවමෙව විසුං විසුං ච එකතො ච සුත්තෙ
යථා නිද්දිට්ඨං, තථා උපධාරයිත්වා ලබ්භමානතො නිද්දිසිතබ්බත්ති යොජනා
කාතබ්බා. “එත්තකමෙව නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා “යං වා පනා”තිආදි
වුත්තං.

“විපාකස්ස හෙතු කම්මමෙවා”ති වත්තබ්බත්තා “දුච්ඛො හෙතු”තිආදි වුත්තං.
කිලෙසා සංකිලෙසභාගියසුත්තෙන සමානත්ථභාවෙන නිද්දිසිතබ්බා.
තණ්හාසඬ්ඛාතො සමුදයො වා කිලෙසසඬ්ඛාතො සමුදයො වා අකුසලසඬ්ඛාතො
සමුදයො වා සංකිලෙසභාගියෙන සුත්තෙන සමානත්ථභාවෙන නිද්දිසිතබ්බො.
ලොකියකුසලහෙතුසඬ්ඛාතො සමුදයො වා ලොකියකුසලසඬ්ඛාතො සමුදයො වා
වාසනාභාගියෙන සුත්තෙන සමානත්ථභාවෙන නිද්දිසිතබ්බො.

කම්මඤ්ච විපාකො ච යථාරහං ලබ්භමානසුත්තෙන නිද්දිසිතබ්බොති
සාමඤ්ඤවසෙන විහත්තො, “කුසලං කතමෙන නිද්දිසිතබ්බ”න්ති වත්තබ්බත්තා
“තත්ථ කුසල”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථාති තෙසු අට්ඨවිසතියා

සාසනපට්ඨානසුත්තෙසු කුසලං චතුභි සුත්තෙහි සමානත්ථභාවෙන නිද්දිසිතබ්බං.
 “කතමෙහි චතුභි”ති වත්තබ්බත්තා “වාසනාභාගියෙන”තිආදි වුත්තං.
 ලොකියකුසලං වාසනාභාගියෙන නිද්දිසිතබ්බං සමානත්ථත්තා, ලොකුත්තරකුසලං
 දස්සනභාගියෙන, වාසනාභාගියෙන, අසෙක්ඛනාගියෙන ච යථාරහං
 සමානත්ථභාවෙන නිද්දිසිතබ්බං. කුසලං එත්තකෙන නිද්දිසිතබ්බත්ති නියමෙත්වා
 විහත්තං, “අකුසලං කතමෙන නිද්දිසිතබ්බ”ත්ති වත්තබ්බත්තා “අකුසල”ත්තිආදි
 වුත්තං. “කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච කතමෙන නිද්දිසිතබ්බ”ත්ති වත්තබ්බත්තා
 “කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච තදුභයෙන නිද්දිසිතබ්බ”ත්ති වුත්තං. යස්මිං යස්මිං
 සුත්තෙ තදුභයං ආගතං, තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ආගතෙන තදුභයෙන නිද්දිසිතබ්බං.

“අනුඤ්ඤාතං කතමෙන නිද්දිසිතබ්බ”ත්ති වත්තබ්බත්තා
 “අනුඤ්ඤාත”ත්තිආදි වුත්තං. අනුඤ්ඤාතං භගවතො අනුඤ්ඤාතාය සමානතාය
 නිද්දිසිතබ්බං. “කතිවිධං අනුඤ්ඤාත”ත්ති වත්තබ්බත්තා “තං පඤ්චවිධ”ත්තිආදි
 වුත්තං. යං අනුඤ්ඤාතං යාසු යාසු භූමිසු දිස්සති, තං අනුඤ්ඤාතං තාසු තාසු භූමිසු
 ආගතෙන සමානෙන කප්පියානුලොමෙන නිද්දිසිතබ්බං.

අනුඤ්ඤාතං ඉමිනා නිද්දිසිතබ්බත්ති ආවරියෙන නියමෙත්වා විහත්තං,
 “පටික්ඛිත්තං කතමෙන නිද්දිසිතබ්බ”ත්ති වත්තබ්බත්තා “පටික්ඛිත්තං
 භගවතා”තිආදි වුත්තං. භගවතා පටික්ඛිත්තං භගවතා පටික්ඛිත්තකාරණෙන
 සුත්තෙ ආගතෙන වත්ථුනා කාරණඵලභාවෙන නිද්දිසිතබ්බං. යං පටික්ඛිත්තං යාසු
 යාසු භූමිසු දිස්සති, තං පන පටික්ඛිත්තං තාසු තාසු භූමිසු ආගතෙන පාකටෙන
 අකප්පියානුලොමෙන නිද්දිසිතබ්බං.

“අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච කතමෙන නිද්දිසිතබ්බ”ත්ති වත්තබ්බත්තා
 “අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච තදුභයෙන නිද්දිසිතබ්බ”ත්ති වුත්තං. යස්මිං
 යස්මිං සුත්තෙ අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච ආගතං, තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ
 ආගතෙන තදුභයෙන නිද්දිසිතබ්බං.

“ථවො කතමෙන නිද්දිසිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “ථවො පසංසායා”තිආදි
 වුත්තං. යස්මිං යස්මිං සුත්තෙ යා යා පසංසා ආගතා, තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ආගතාය
 තාය තාය පසංසාය ථවො නිද්දිසිතබ්බො. “යො ථවො පසංසාය නිද්දිසිතබ්බො,
 සො ථවො කතිවිධෙන නිද්දිසිතබ්බො”ති වත්තබ්බත්තා “සො
 පඤ්චවිධෙන”තිආදි වුත්තං. භගවතො ථවො ච ධම්මස්ස ථවො ච අරියසංඝස්ස
 ථවො ච අරියධම්මානං සික්ඛාය ථවො ච ලොකියගුණසම්පත්තියා ථවො චාති
 පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො. ඉති එවං වුත්තප්පකාරෙන පඤ්චවිධෙන ථවො
 නිද්දිසිතබ්බො.

අම්භාකාවරිය අම්භාකාවරියෙන අට්ඨාරස මූලපදා සාසනපට්ඨානෙ දට්ඨබ්බාති
 වුත්තා, “කතමානි තානි අට්ඨාරස මූලපදානි”ති පුච්ඡිතබ්බත්තා “ඉන්ද්‍රියභූමි”තිආදි
 වුත්තං. සාසනපට්ඨානෙ ඉන්ද්‍රියභූමි සද්ධිත්තදියාදිඉන්ද්‍රියභූමි යෙහි නවහි පදෙහි

නිද්දිසිතබ්බා, සාසනපට්ඨානෙ කිලෙසභූමි යෙහි නවහි පදෙහි නිද්දිසිතබ්බා, එවං ඉමිනා පකාරෙන එතානි මූලපදානි නව පදානි කුසලපදානි, නව පදානි අකුසලපදානීති අට්ඨාරස මූලපදානි භොන්ති. සාසනපට්ඨානෙ දට්ඨබ්බා, “කෙන කාරණෙන අට්ඨාරස මූලපදා සාසනපට්ඨානෙ දට්ඨබ්බාති විඤ්ඤායතී” ති වත්තබ්බත්තා “තථා හී” තිආදි වුත්තං. තථා හීති තතො එව අට්ඨාරසමූලපදානං සාසනපට්ඨානෙ දට්ඨබ්බත්තා “අට්ඨාරස මූලපදා කුභිං දට්ඨබ්බා? සාසනපට්ඨානෙ” ති යං වචනං වුත්තං, තෙන වචනෙන විඤ්ඤායතීති. “කෙන මූලපදානං නවකුසලපදනවඅකුසලපදභාවෙන අට්ඨාරසභාවො විඤ්ඤායතී” ති වත්තබ්බත්තා “තෙනාහා” තිආදි වුත්තං. තෙන මූලපදානං නවකුසලපදනවඅකුසලපදභාවතො ආයස්මා මහාකච්චානො –

“නවහි ව පදෙහි කුසලා, නවහි ව යුජ්ජන්ති අකුසලපක්ඛා;
එතෙ බො මූලපදා, භවන්ති අට්ඨාරස පදානී” ති. –

යං වචනං ආහ, තෙන “නවහි...පෙ.... පදානී” ති වචනෙන මූලපදානං නවකුසලපදනවඅකුසලපදභාවෙන අට්ඨාරසභාවො විඤ්ඤායතීති.

“යං යං සංකිලෙසභාගියාදිසොළසවිධං සාසනපට්ඨානඤ්චෙව යං යං ලොකියාදිඅට්ඨවීසතිවිධං සාසනපට්ඨානඤ්ච ආචරියෙන නිද්ධාරිතං, එත්තකමෙව පරිපුණ්ණං, අඤ්ඤං සාසනපට්ඨානං නිද්ධාරෙත්වා යුත්තං යුජ්ජිතබ්බං නත්ථී” ති වත්තබ්බත්තා “නියුත්තං සාසනපට්ඨාන” ති වුත්තං. යථානිද්ධාරිතසාසනපට්ඨානතො යං යං අඤ්ඤං සාසනපට්ඨානං නිද්ධාරිතං අත්ථී, තං තං අඤ්ඤං සාසනපට්ඨානං නියුත්තං යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යුත්තං යුජ්ජිතබ්බන්ති අත්ථො ගහෙතබ්බොති.

“යං ලොකො පුජ්‍යතෙ...පෙ.... නියුත්තං සාසනපට්ඨානන්ති යත්තකො වචනක්කමො භාසිතො, එත්තකෙන වචනක්කමෙන කිං නෙත්ති සමත්තා, උදාහු අසමත්තා” ති වත්තබ්බත්තා “එත්තාවතා” තිආදි වුත්තං. ආයස්මතා මහාකච්චානෙන යා නෙත්ති භාසිතා, භගවතා සා නෙත්ති අනුමොදිතා, මූලසඬ්ඨිතියං සඬ්ඨිගායන්තෙහි ථෙරාසහෙහි යා නෙත්ති සඬ්ඨිතා, සා නෙත්ති “යං ලොකො පුජ්‍යතෙ...පෙ.... නියුත්තං සාසනපට්ඨාන” ති එත්තාවතා වචනක්කමෙන සමත්තා පරිපුණ්ණාව භොති.

ඉති සමත්තාය ආයස්මතා මහාකච්චානෙන භාසිතාය භගවතා අනුමොදිතාය මූලසඬ්ඨිතියං සඬ්ඨිගායන්තෙහි ථෙරාසහෙහි සඬ්ඨිතාය නෙත්ති යා අත්ථවණ්ණනා සද්ධම්මපාලනාමෙන මහාධම්මරාජගුරුනා මහාථෙරෙන රචිතා ජිනපුත්තානං හිතකරා නෙත්තිවිභාවනා ඡබ්බිසාධිකනවසතෙ සක්කරාපෙ සාවණ්ණමාසෙ සුක්කපක්ඛෙ නවමදිවසෙ සූරියුග්ගමනසමයෙ සමත්තා.

ඉති සාසනපට්ඨානෙ සත්තිබ්බලානුරූපා රචිතා විභාවනා

නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

සබ්බසත්තත්තමො නාටො, ලොකෙ උප්පජ්ජි නායකො;
සම්බුද්ධො ගෞතමො ජිනො, අනෙකගුණලඬිකතො.

සාසනං තස්ස සෙට්ඨස්ස, අට්ඨවස්සසනාධිකං;
ද්විසහස්සං යදා පත්තං, නිම්මලං වඩ්ඪනං සුභං.

තදා භූමිස්සරො මහාධම්මරාජා මහිද්ධිකො;
ආණාවක්කෙන සාරෙති, රාජා නොඅනුවත්තකෙ.

ලද්ධා සෙතගජෙ වරෙ, ලොකෙ විම්භයජානකෙ;
අප්පමත්තො මහාවීරො, පුඤ්ඤං කත්වාහිමොදති.

තස්මිං වස්සෙව සාවණෙ, මාසෙ නවමදිවසෙ;
සූරියුග්ගමනෙ කාලෙ, නිබ්බත්තායං විභාවනා.

යත්තකං සාසනං ධීතං, තත්තකං රචිතං මයා;
යාතු නෙත්තිවිභාවනා, ජිනපුත්තභිතාවහා.

ඉති තං රචයන්තෙන, පුඤ්ඤං අධිගතං මයා;
භොන්තු තස්සානුභාවෙන, සබ්බෙ විමුත්තිභාගිනො.

රාජදෙවී පුත්තනත්තා, පනත්තා ව සජාතිකා;
සබ්බෙ රජ්ජසුබ්බෙ යත්වා, වරන්තු වරිතං සුඛි.

දෙවො කාලෙ සුවස්සතු, සබ්බො රට්ඨජනො සුඛි;
අඤ්ඤමඤ්ඤං අහිංසන්තො, පියො භොතු භිතාවභොති.

නෙත්තිවිභාවිති නිට්ඨිතා.